

Hofwijck

Constantijn Huygens

editie F.L. Zwaan

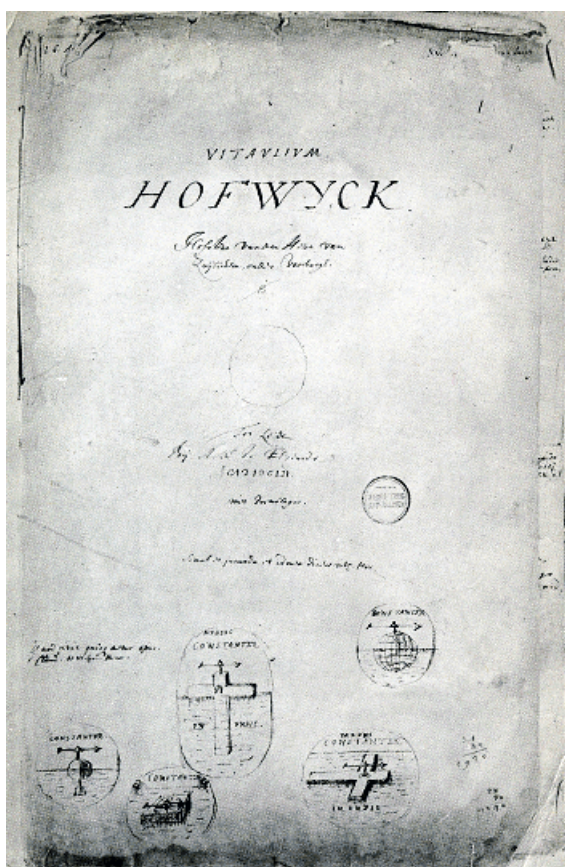
bron

Constantijn Huygens, *Hofwijck* (ed. F.L. Zwaan). Chev, Jeruzalem 1977

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/huyg001vita01_01/colofon.htm

© 2007 dbnl / erven F.L. Zwaan





Titelpagina bij de autograaf van Hofwyck, door Huygens ontworpen.

Lijst van afkortingen

| | |
|---------------------|---|
| Avondmaalsgedichten | F.L. Zwaan, <i>C. Huygens. Avondmaalsgedichten en Heilige Dagen</i> , Zwolle, 1968. |
| Dagh-werck | F.L. Zwaan, <i>Dagh-werck van Constantijn Huygens</i> , Assen, 1973. |
| Dagboek | <i>Dagboek van C. Huygens</i> , uitgave J.H.W. Unger, Amsterdam, 1885. |
| E.p. | Editio princeps van Hofwyck, 's-Gravenhage 1653. |
| Eymael | <i>Constantijn Huygens' Hofwyck (Vitalium)</i> door H.J. Eymael, Tweede, geheel omgewerkte druk, Zutphen, 1920. |
| Hermkens | H.M. Hermkens, <i>Bijdrage tot een hernieuwde studie van Constantijn Huygens' gedichten</i> , Nijmegen, 1964. |
| Hoogstraten | D. van Hoogstraten, <i>Lijst der gebruikelijkste zelfstandige naamwoorden</i> , Amsterdam, 1759. |
| KI | C. Huygens, <i>Korenbloemen</i> , 's-Gravenhage 1658. |
| KII | C. Huygens, <i>Korenbloemen</i> , Amsterdam 1672. |
| Kil. | C. Kilianus, <i>Etymologicum enz.</i> , Utrecht, 1777. |
| Lev. T. | <i>Levende Talen</i> . |
| MNW | Verwijs en Verdam, <i>Middelnederlandsch Woordenboek</i> . |
| N. Tg. | <i>Nieuwe Taalgids</i> . |
| Proeven II | <i>Proeven van tekst en commentaar voor de uitgave van Hoofds Lyriek II</i> . Gedichten voor Huygens. Tekstverzorging P. Tuynman, Commentaar F.L. Zwaan, Amsterdam, 1968. |
| Rank | L. Ph. Rank, <i>De citaten bij Hofwyck</i> (in hs., op Instituut voor vergelijkende literatuurwetenschap te Utrecht te raadplegen). |
| Schönfeld | A. van Loeij, <i>Schönfelds Historische grammatica van het Nederlands</i> , 6e druk, Zutphen, z.j. (Voorbericht 7 maart 1959). |
| Stoett | F.A. Stoett, <i>Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis</i> , Derde druk, 's-Gravenhage, 1923. |
| Tien gedichten | F.L. Zwaan, <i>Tien gedichten van C. Huygens</i> , Assen, 1975. |
| Ts. | <i>Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde</i> . |

VIII

- U.W. *Uitlegkundig Woordenboek op de werken van P.C. Hooft I, II, III*, Amsterdam, 1825, 1828, 1832.
- Van Helten W.L. van Helten, *Vondel's Taal*, Groningen, 1883.
- Van Veen P.A.F. van Veen, *De soeticheydt des buyten-levens, vergheselschap met de Boucken*, 's-Gravenhage, 1960.
- Verkuyl P.E.L. Verkuyl, *Sterren-konst-licht bij Huygenslectuur*, N. Tg. 58, 234 vlgg.
- Voet-maet *Voet-maet, Rijm en Reden*, Bloemlezing uit Huygens' gedichten, uitg. F.L. Zwaan, derde druk, Culemborg, 1973.
- Weijnen A. Weijnen, *Zeventiende-eeuwse taal*, vierde druk, Zutphen, 1965.
- WNT Woordenboek der Nederlandsche Taal.
- Zwaan F.L. Zwaan, *Uit de geschiedenis der nederlandsche spraakkunst*, Groningen, Batavia, 1939 (Reprint 1974).
- Zwaanzinnigheden F.L. Zwaan, *Zwaanzinnigheden. Opstellen over spraakkunst en tekstinterpretatie*, Amsterdam, 1974.

Voorwoord

Van het grootste nederlandse gedicht van Constantijn Huygens is, door een complex van oorzaken, tot nu toe geen uitgave naar de autograaf verschenen. De voornaamste zal wel zijn het schromelijk gebrek aan belangstelling voor de filologie in het algemeen en voor die van onze grote zeventiende eeuwse literatuur in het bijzonder. Iets dergelijks zou in Frankrijk bijv. dunkt mij onmogelijk zijn. Daar komt nog bij dat door een gril van het lot Worp, de onvolprezen uitgever van *De Gedichten van Constantijn Huygens* 'naar zijn handschrift' op het ogenblik dat hij aan Hofwyck toe was, moest constateren dat de handschriften zoek waren en zodoende noodgedwongen de tekst der eerste uitgave (1653) moest afdrukken (Worp IV, p. 266, noot).¹ Anderen gaven eveneens niet de autograaf uit, maar of de tekst van de editio princeps van 1653 (P.J.H. Vermeeren bezorgde hiervan een reprint *Constantijn Huygens' Hofwyck* in de serie Haagse Teksten II, Wassenaar, 1976, met een inleiding maar zonder commentaar) of de tekst van Korenbloemen 1672 (H.J. Eymael, *Constantijn Huygens' Hofwyck*, Culemborg, 1888; 2e druk Zutphen 1920, die als argument geeft: 'Ik gaf daaraan de voorkeur, omdat deze door Huygens zelve bezorgd is; met de oorspronkelijke van het jaar 1653 had hij immers zijn oudsten zoon Constantijn belast.' Een simplistische voorstelling van zaken: Huygens corrigeerde de drukkerskopij A en heeft zeer vermoedelijk ook in de drukproef wijzigingen aangebracht).

Mijn oorspronkelijke plan om slechts een commentaar bij de reprint door Vermeeren bezorgd, te geven, moest ik laten varen, toen ik al doende voortdurend de autograaf raadpleegde en allerlei corrupte plaatsen in 1653 helder werden bij het bezien van de zuivere tekst van Huygens. En de fouten van 1653 dropen door in de drukken van 1658 en 1672! Mijn uitgave van de autograaf met de varianten van de drukkerskopij (bron van alle ellende!) en de drukken zal dit in de details duidelijk maken.

Wat de commentaar betreft, is er het werk van Eymael, waarin veel verdienstelijks is, maar dat toch in zeer veel gevallen teleurstelt, omdat aan de moeilijkheden wordt voorbijgegaan (om welke reden dan ook, maar ik geloof dat veel op rekening van het silentium doctum moet worden gesteld) of deze omzeild worden door het beruchte *Versta* (waarna de lezer het dan maar geloven moet), waar ik al eerder mijn gal over heb uitgestort (in een beoordeling van *Voorhout*, *Kostelick Mal* en *Oogentroost van Constantijn Huygens*, herzien door Drs. L. Strengholt, Zutphen 1973 in N. Tg. 67 (1970),

1 Later gaf Worp in dl IX, p. 27 vlgg. een collatie van het Klad van Hofwyck en de gedrukte tekst van 1653.

p. 70). Op de syntaxis wordt vrijwel nooit ingegaan. Ik heb ernaar gestreefd geen enkele moeilijkheid te verdoezelen, wat mij onduidelijk was als zodanig te signaleren en steeds zoveel mogelijk grammatische en lexicologische verantwoording te geven van mijn interpretatie.

De latijnse en griekse citaten die Huygens in overvloed heeft toegevoegd om zijn beweringen te steunen met het gezag der ouden en van de kerkvaders, hebben nog nimmer aandacht gehad. Eymael laat ze weg (argument: Voor de meesten, die dit boek gebruiken zullen, konden zij slechts waarde hebben, wanneer ik er de vertaling bij gaf, en daardoor zou het al te omvangrijk geworden zijn). Wanneer men *Aenden Leser. Voor de Bij-schriften*, dat Huygens aan Hofwyck liet voorafgaan, goed leest, zal het duidelijk zijn dat deze citaten niet mogen worden verwaarloosd. Zij zijn zegt Huygens de 'redding' van zijn slechte gedicht.

Een van de moeilijkste onderdelen van een uitgave naar het handschrift vormen de manuscriptologische aantekeningen, tevens een van de opwindendste kanten van het werk. *Waarom verbeterde Huygens zo?* is voortdurend de vraag, een vraag die soms te beantwoorden schijnt al heeft men nooit volkomen zekerheid, in veel gevallen niet te beantwoorden is. Toch meen ik dat hier een zeer belangrijk aspect aan de orde is: men is in de keuken van de dichter en tracht hem te volgen in zijn vormgevingsproces. Ook geven oudere versies vaak een aanwijzing voor de interpretatie van de nieuwere.

Ik hoop dat deze uitgave zijn weg mag vinden naar allen die door hun studie in aanraking komen met onze grote zeventiende-eeuwers, en dat zij worstelend met de tekst, hier en daar enige baat mogen vinden in het daarna raadplegen van deze editie naar de autograaf, met het hele apparaat van citaten, manuscriptologie, varianten en commentaar. Dat het getij voor de filologie niet gunstig is, is een reden te meer om bewust grondig kennis te nemen van het werk van de grote taalbeheerser Huygens, de gevoelige, intelligente en beminnelijke Heer van Hofwyck.

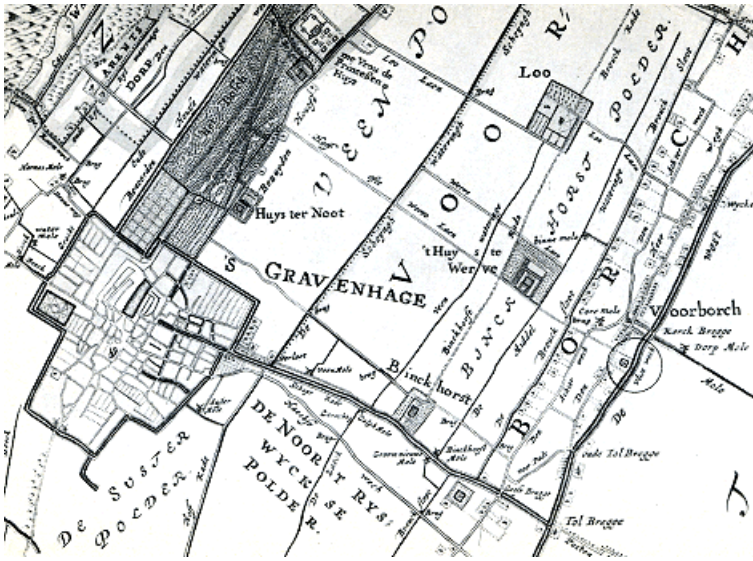
Mij past een woord van oprechte dank aan degenen die mij, in mijn isolement hier in Jeruzalem, de helpende hand geboden hebben. In de eerste plaats aan Dr. L. Ph. Rank voor zijn omvangrijke werk aan de 300 citaten, de 'bijschriften' die Huygens aan het gedicht toevoegde. Het is hem op een enkel geval na gelukt de vindplaats vast te stellen; naast een vertaling gaf hij een uitgebreid kritisch apparaat, dat ik in deze uitgave niet kon verwerken. Ik moest mij beperken tot het vermelden van de vindplaatsen en de vertalingen, waarbij ik soms heb verwezen naar *Rank*, waarmee bedoeld wordt het totaal van zijn aantekeningen, in fotocopie te raadplegen op het *Instituut voor vergelijkende literatuurwetenschap* te Utrecht. Het spreekt vanzelf dat ik geheel verantwoordelijk ben voor de verwerking van zijn materiaal. Voor de bijbelcitaten houd ik mij steeds aan de door Dr. A. Kuyper e.a. in de thans gangbare taal overgebrachte Statenvertaling van 1657, Middelharnis 1895.

Voorts dank ik Dr. D. van Velden en Drs. S. Groenvelt voor hun

historische toelichting bij een aantal plaatsen; Dr. H.M. Hermkens en Dr. J.C. Trimp voor hulp bij het interpreteren van enkele moeilijke plaatsen; J. Malepaard voor het toezenden van enige nodige gegevens.

F.L. Zwaan

Sept. 1977
Roman Road 6,
Beit Hanina,
Jerusalem (Israel)



Reproductie van kaart Hoogheemraadschap Rijnland, door Jan Jansz. Dou en Steven van Broeckhuysen, ed. 1687. Verzameling Gemeente Archief van 's-Gravenhage. (Hofwyck is in deze reproductie omcirkeld)

Inleiding

1. Ontstaan van het buiten Hofwyck

Na wat Eymael in zijn Inleiding tot zijn uitgave van Hofwyck hierover heeft meegedeeld, kan ik kort zijn over het ontstaan van Hofwyck. Gedreven door de behoefte aan een landhuis, buiten Den Haag, ver van de drukte van het hof, zocht en vond Huygens in dec. 1639 een geschikt stuk land bij Voorburg, waar hij een huis deed bouwen en een tuin aanleggen. Dat gaat snel: in de herfst van het volgende jaar staat het huis er en is de hof aangelegd. Het spreekt vanzelf dat voortgaande zorg voor zijn landgoed nodig was (Hofwyck 122 spreekt van *tien jaer lang ... queecken*). Bovendien vergrootte hij het door aankopen van nieuwe stukken land op 16 dec. 1640, 17 maart 1642 en 20 maart 1642.

2. Ontstaan van het gedicht Hofwyck

Huygens moet op een gegeven ogenblik de behoefte gevoeld hebben om in het genre van de Hofdichten zijn buitenplaats te bezingen. Hij doet dat - hoe zou het anders kunnen? - origineel, zonder zich veel om regels of voorschriften te bekommeren. Uit het kladhandschrift K (de autograaf die aan deze uitgave ten grondslag ligt) kunnen wij de vorderingen die hij met zijn omvangrijke gedicht 2824 vss) maakt, aflezen:

- 26 mei 1650 aanvang
- 14 aug. 1651 voortzetting bij vs 253.
- 21 okt. 1651 noteert hij bij vs 1189.
- 4 nov. 1651 bij vs 1582.
- ... nov. 1651 (cijfer onleesbaar) bij vs 1979.
- 30 nov. 1651 bij vs 2395.
- 8 dec. 1651 onder het einde van het gedicht.

Terecht kon Constantijn Huygens jr. in zijn opdracht van Hofwyck aan zijn tante Geertruijd schrijven dat wij nauwelijks kunnen geloven *dat hij daeraen all gaende en staende niet meer en heeft besteedt, als de brockelinghen van vier der druckste maenden die hij beleeft heeft.*

3. Gegevens omtrent Hofwyck in Huygens' correspondentie

(Uitgave Worp in 6 delen)

Br. III, nr 2349 van 22 april 1640: J. Calandrini vraagt Huygens om de tekeningen van zijn huis (Hofwyck).

III, nr 2449 van 15 juli 1640: Marie Lansame, douairière van Zomerghem, dankt Huygens voor *de prenten* van zijn huis, maar het is geen *holants husseken*; *men mocht het beter den naeme gheven het huns van bellevijderis ofte Casteel*.

III, nr 2558 van 23 okt. 1640: Post stuurt Huygens een *teijckeningh tot de plantagie* (van Hofwyck), deelt mee dat hij spoedig met Van Campen of alleen in Den Haag komt praten en dat hij aan het getekende hek van Van Campen *een kleen memoriken gespelt* (heeft), *weeghens swaarten van stijlen en sporten*. Zie ook de commentaar bij vs 612.

III, nr 2562 van 31 okt. 1640: Post schrijft Huygens dat de oorzaak van het niet ontvangen van de bovengenoemde tekening ligt bij de schipper die *een rijs ...* (heeft) *laten overgaen*.

III, nr 2654 van 24 febr. 1641: Post schrijft aan Huygens: *Ick hebbe aen Mons.^r van Campen geschreven, soo van de boomen als van het eijser op de schoorsteen* (van Hofwyck).

III, nr 2948 van 13 febr. 1642: Huygens schrijft aan Barlaeus over de inwijding van Hofwyck op 12 febr. 1642 (vgl. Huygens' gedicht *Vitaulium inauguratum* van 9 febr. 1642, W. III, 174 en de noot aldaar). Ik citeer hieruit: *In vitaulio quid heri actum sit, convivio villae inaugurali, Vicofortio obiter exposui; summam rei ex edicto, quod extendet, plane sine risu non capies*.

V, nr 5243 van 18 september 1652: Westerbaen schrijft Huygens over *Hofwyck* en *Dagh-werck*, die hij beide in handschrift gelezen heeft; hij bewondert beide. (Zie de brief in nederlandse vertaling in mijn uitgave van *Daghwerck*, p. 9, 10). De vele andere brieven tussen Huygens en Westerbaen gewisseld, vooral na 1650 en vooral over zaken de tuin en het kweken betreffend, vermeld ik niet. Men zie het register op dl V van de briefwisseling van Huygens, en het brede artikel van Worp over Westerbaen in Ts. 6, 194 vlgg.

V, nr 5290 van 28 april 1653: Westerbaen dankt Huygens voor zijn boek (het juist uitgekomen *Hofwyck*, dat Huygens op 18 febr. 1653 aan de drukker ter hand had gesteld, zie Dagboek p. 54).

V, nr 5294 van 26 mei 1653: Huygens schrijft aan graaf Chr. D. van Dohna en vraagt zijn aandacht voor *un nouvel almanach de ma façon, que mon fils aisé* (de uitgave van 1653 is bezorgd door Constantijn Huygens jr.) *vient de mettre en jour. Il y a du burlesque et du serieux pro re nata, et tont esloigné que vous estes de la Hollande, je vous en tiens si peu destourné d'affection, qu'à des heures de loisir vous serez encor content de veoir la vie qu'on y faict, et comme les poetes du temps y sont tousjours en possession de cest ancien privilege, de faire passer la monde pour un elephant, pourveu que cela rime, et marche en cadence de vers*.

V, nr 5303 van 9 aug. 1653: Ds. Colvius van Dordrecht dankt Huygens voor zijn boek (*Vitaulium*) waarvoor hij grote waardering uitspreekt. Hij wil het buiten graag eens zien, maar dan ... met Huygens!

V, nr 5308 van 10 sept. 1653: Huygens schrijft aan A. Vorstius een latijnse

bief, waarin hij hem vraagt naar uitgaven van schrijvers over *res rustica*. Hij noemt o.a. Cato, Varro, Palladius, Columella. (Vgl. Van Veen, p. 128, over de *scriptores rei rusticae*, waarvan vele uitgaven tussen 1450 en 1655 verschenen).

V, nr 5310 van 15 sept. 1653: Huygens schrijft aan Utricia Swann o.a. om informatie over Anna Maria Schurman (vgl. mijn *Tien gedichten*, p. 151) en deelt haar mee, dat hij sinds haar bezoek aan Hofwyck *two lovely glass-windowed cabinets at the waterside* heeft gemaakt.

V, nr 5313 van 3 nov. 1653: Huygens schrijft aan J. van Wassenaer en zet onder zijn brief: *De Hofwyck, mon chasteau enchanté*.

V, nr 5318 van 1 dec. 1653: Westerbaen schrijft Huygens dat hij het gedicht *Ockenburgh* heeft gemaakt, dat hij gewaagd heeft het te schrijven ondanks het geweldige *Hofwyck*.

V, nr 5319 van 10 dec. 1653: Huygens reageert met een lofdicht op het nog niet door hem gelezen *Ockenburgh* (dat pas in 1654 verscheen); hij is immers a priori overtuigd dat het voortreffelijk is. Hij hoopt dat het spoedig het licht mag zien.

V, 5323 van 'ult. anno 1653': Huygens schrijft aan de Princesse Elisabeth van Boheme, dat hij haar een exemplaar van *Hofwyck* stuurt.

V, nr 5349 van 27 april 1654: Westerbaen doet Huygens een voorstel om *Hofwyck* tezamen met *Ockenburgh* uit te geven. (Daar kwam niets van: *Ockenburgh* verscheen in 1654 afzonderlijk in Den Haag).

4. Gegevens omtrent Hofwyck uit gedichten van Huygens

Op 10 dec. 1639 dicht Huygens een tweeregelige latijnse *Inscriptio villae* (W. III, 129) (de 'villa' moest nog gebouwd worden; hij had het land pas gekocht).

Op 9 febr. 1642 schrijft hij *Vitaulium inauguratum* (W. III, 174) met onderschrift *Par le Marquis de Vitaule*. Vgl. boven de brief van Huygens aan Barlaeus van 13 febr. 1642.

Van 19 aug. 1642 is zijn tienregelig *Mijn rust op Hofwyck* (W. III, 214), waarin hij ongeveer dezelfde wens uitspreekt als in *Hofwyck* 1497-1524.

Op 2 sept. 1651 stort de piramide op zijn 'berg' terneer tijdens een verschrikkelijk onweer. Huygens schrijft er een vierregelig gedichtje op *Mijn Pyramide op Hofwyck om veer* (W. IV, 265), dat we vrijwel woordelijk terugvinden in *Hofwyck* 779-782 (de varianten zijn 'tfelste weer dat; menschen werck; sterckste schepsels).

Van 4 sept. 1651 is *Doel-licht*, waaronder hij noteert *ludibundus*: Diane vander Linden schiet op Hofwyck mis met vier pijlen, maar altijd raak met vier-pijlen (uit haar ogen).

Tussen 26 mei 1650 als hij aan Hofwyck begint en 18 febr. 1653,

waarop hij de kopij van Hofwyck aan de drukker aflevert, vermoedelijk wel na de voltooiing van het gedicht op 8 dec. 1651, dicht hij zijn *Aenden Leser; voor de Bij-schriften* (W. V, 16) (zie mijn uitgave in *Tien gedichten*, p. 118-132).

28 jan. 1652 schrijft hij *Aenden drucker van Hofwyck* (W. V, 19), een spel met de woorden *druck* en *drucker*, dat doet denken aan zijn bekende puntdicht *Mijn drucker leeft in droeven druck* enz.

Van 28 okt. 1652 is een *Ad augurationem Vitaulij* (W. V, 26).

Op dezelfde datum schrijft hij een latijns gedichtje *In obeliscum Vitaulij fulmine prostratum* (W. V, 27), en *In substitutam illi speculam* (W. V, 27) (Het gedichtje is ook opgenomen op de prent voor in de drukken van Hofwyck 1653 enz., rechts boven): de naald is nu én een baken èn een uitkijktoren; (men vergelijkte *Hofwyck* 793 vlgg.) en *In eandem*, (W. V, 27) waarin hij speelt met *obelus* en *obeliscus* in verschillende betekenissen.

Weinigbetekenend is *Op het boeck van Hofwyck vereert aenden Commis Johan Spronssen* (W. V, 43) van 3 juni 1653.

Op des Heeren van Brandwijcks welbeplantte ende beter beschreven hofstede (W. V, 109) van 8 dec. 1653 is het boven reeds vermelde lofdicht op Westerbaens nog onuitgegeven *Ockenburgh*.

Op 22 maart 1654 stuurt hij Hofwyck aan loffrouw van Osmael met een begeleidend gedichtje (W. V, 124).

Van 5 dec. 1655 is *Sparreboomen gebrandt op Hofwyck* (W. V, 214), blijkbaar een noodzakelijke ingreep van de op zijn bomen zo zuinige landheer, die met een kwinkslag de zaak afdoet: weg met de *wijffens* (vgl. Hofwyck 214, 236): ze stoken brand in alle landen; nu is het hun beurt om ook eens te branden.

Typerend voor de plaats die Hofwyck in zijn leven innam is *Rust op Hofwyck* (W. VI, 79) van 28 nov. 1656 (zie mijn *Voet-maet*, 54).

Van bescheidenheid getuigt *Huys te Hofwyck* (W. VI, 259) van 24 april 1659, een vierregelig gedichtje: het is 'een Casteel soo groot schier als een Cluijs,' groot genoeg voor een kleine kat of een groot muisje; in plaats van te zeggen dat ik op het huis ga, kan men met permissie beter zeggen: 'ick gae eens op het huysje.'

Als vogeltjes tussen zijn vensterramen in komen nestelen, heet hij ze 4 mei 1681 welkom in *Aen kleine vogeltjens die buijten tuschen mijne vensterramen in quanmen nestelen* (W. VIII, 263) en zegt ze toe dat wat voor hem *Hofwyck* is, voor hen *Stoorwyck* (wijkplaats voor stoornis) zal zijn.

In mei 1682 moeten de mastbomen op Hofwyck gerooid worden: ze zijn te oud (vgl. Hofwyck 171 vlgg.) en hij wil Hofwyck *schoon en vruchtbaer* aan zijn kinderen overleveren. Aldus Huygens in *Op het roeijen van mijne mastboomen op Hofwyck* van 24 mei 1682 (W. VIII, 298).

Onmiddellijk daarop volgt een gedicht op hetzelfde onderwerp, uitvoeriger motiverend waarom de bomen wegmoeten, hoezeer het hem aan het hart gaat; hij trekt een vergelijking met zeelui die in nood de masten kappen (W. VIII, 298 *Noch*).

Voorts is er een latijns gedicht *Nunc age Vitaulij videamus grande pusillii*, vermoedelijk van 29 dec. 1686 (W. VIII, 355).

Tenslotte wijs ik nog op de op Hofwyck betrekking hebbende gedeelten uit *Sermones de vita propria* van 1678 (in oct. 1678 beeindigd) (W. VIII, 220, vs 630-669, een lofzang op zijn buiten en een waarschuwing om het nooit te verkopen, tenzij in geval van gebrek (vgl. Eymael, p. VI) en uit *Cluijs-werck*, 16 juni 1681 voltooid, vs 583-592 (W. VIII, 322) een korte lofzang op zijn geliefde buiten.

5. Het gedicht

Hofwyck, het omvangrijkste nederlandse gedicht van Huygens (2825 vss, voor het oneven getal zie vs 1342-1344!) vertoont een losse, speelse opbouw. De enige 'lijn' erin is de rondleiding van de denkbeeldige gasten door bos, boomgaard, plein tot in het huis, waarbij Huygens het woord voert en alles aanroert wat hem lust.

Er is groot verschil in de aandacht die hij aan de onderdelen geeft: sommige krijgen een veel uitvoeriger behandeling door een zekere voorkeur van de dichter. Vele uitweidingen breken het geregeld verhaal van zijn rondgang met de gasten. Er zijn telkens overgangen van het ene naar het andere onderwerp, de ene nog verrassender dan de andere. In het volgende is de inhoud van Hofwyck kort samengevat, telkens onder vermelding van het aantal vss dat aan de onderdelen wordt besteed.

inleiding 1-32 (motivering van zijn gedicht: het zou een schande zijn als Hofwyck niet bezongen werd en zijn leeftijd maant hem tot spoed daarmee).

plaatsbepaling van Hofwyck in steeds nauwere kringen, algemene aard van het terrein: kroft en klei; moraliserende uitweiding: ouders, houd rekening met de aanleg van uw kinderen (33-64, 32 vss).

aanleg van het buiten na overleg, en uitweiding over de noodzaak van overleg in het algemeen voor men iets doet (65-112, 48 vss).

de 'eerste jeugd' van de hofstede overgeslagen en waarom (113-120, 8 vss).

hij zal Hofwyck beschrijven zoals het er over honderd jaar uitziet, ook hijzelf leeft opeens honderd jaar later (121-136, 16 vss).

het bos, omvang, algemene aard (tussen tam en wild) (137-152, 16 vss).

de vier eikendreven, waar niemand aan mag komen, tenzij om drie redenen (153-200, 48 vss).

vergelijking van zijn bos met het Voorhout en de bossen bij Breda, overgang naar de mastbomen (dennen) op Hofwyck, van Breda afkomstig, daar in het wild groeiend, hier door hem bedwongen; uitweiding over dit bedwingen; het

- nut van de dennen dat van de eiken overtreffend (201-248, 48 vss).
 plaatsing van de twee dennenperken schuin tegenover elkaar (249-258, 10 vss).
 het perk met eikenhakhout, nut ervan (259-278, 20 vss, waarin 274-278 een overgang vormt naar:)
 het verhoogde genot 'op 't kantjen van verdriet' (279-320, 42 vss).
 overschot is niet nodig, het weinige is hem genoeg (321-328, 8 vss).
 bovendien is er variatie: de berken en hun schoonheid (329-352, 24 vss).
 wat hij onder die berken doet (353-360, 8 vss).
 brede vergelijking met de parelvisser om het laatste te verduidelijken (361- 400, 40 vss).
 de zang van Utricia in zijn bos (401-436, 36 vss).
 uitweiding over de onmuzikalen (427-453, 27 vss).
 apostrofe tot de muzikale Casembroot (454-486, 33).
 speelse overgang naar het pijlschieten op Hofwyck (487-490, 4 vss).
 pijlschieten, met moralisaties (491-592, 102 vss).
 de berg, zijn ontstaan en cultivering, moralisaties naar aanleiding van het rode zand waaruit hij van binnen bestaat (593-668, 76 vss).
 de naald op de berg, moralisaties (669-744, 76 vss).
 de naald vernield door een onweer, moralisatie daarover (745-792, 48 vss).
 de uitkijktoren die in plaats van de naald is gekomen, bespiegelingen (793- 876, 84 vss).
 afsluiting van de beschrijving van het bos (877-884, 8 vss).
 overgang naar de boomgaard (885-890, 6 vss).
 de abelen langs de Heerweg tussen bos en boomgaard (891-932, 42 vss).
 tuinhuis, kas (933-940, 8 vss).
 apostrofe tot de nachtelijke fruitdieven (941-956, 16 vss).
 naar de hof (957-964, 8 vss).
 symmetrie betracht, pro en contra daarvan (965-1012, 48 vss).
 verdediging van het omzetten van goede weigrond in een hof (1013-1032, 20 vss).
 maar verkwisting is uit den boze (1033-1048, 16 vss).
 de hekken, wat ze symboliseren, ware gastvrijheid (1049-1082, 34 vss).
 de lindelanen met hun vogels (1083-1110, 28 vss).
 de elzen (1111-1148, 38 vss).
 haegh en meienbeuk (1149-160, 12 vss).
 bespiegeling over recht en krom (1161-1188, 28 vss).
 na de lindelanen de hoek om naar de essen om het plein (1189-, 20 vss).
 essen, uitweiding over hun gebruik voor speren, uitweiding over de engelse koningsmoord (1209-1248, 30 vss).
 esdoorns (1249-1256, 8 vss).
 het plein (1257-1323, 67 vss).
 vervolg esdoorns (1324-1335, 12 vss).

- dennen tussen de esdoorns (1336-1353, 17 vss).
 overgang naar de boomgaard (1353-1360, 8 vss).
 boomgaard, uitweiding over teveel eten (1361-1464, 104 vss).
 mooie vruchten (1465-1476, 12 vss).
 zelfverdediging: hij maakt gaarne iets uit niets (1477-1482, 6 vss).
 de dennenlaantjes ten noorden en ten zuiden van de boomgaard (1483-1491, 9 vss).
 praten met vrienden aldaar (1492-1496, 5 vss).
 waarover niet gesproken zal worden (1497-1524, 28 vss).
 waarover wel: schrift en natuur (1525-1536, 12 vss).
 over goed lezen van de schrift, vermindering van broedertwist (1537-1572, 36 vss).
 deernis met Joden, heidenen en katholieken (1573-1596, 24 vss).
 het boek der natuur (1597-1692, 96 vss).
 overgang naar alleen zijn, zonder gasten, in een van de vier huisjes op de hoeken van de hof (1693-1710, 18 vss).
 in het geliefkoosde huisje en wat hij daar ziet en hoort (gekanker over grondbederf, de conversatie tussen Kees en Trijn) (1711-1844, 134 vss).
 lof van de eerlijke boerenrijage (1845-1853, 9 vss).
 hekeling van hoofse vrijerij, eigen opvatting en eigen huwelijk (1854-1944, 91 vss).
 nabetrachting (1945-1964, 20 vss).
 weer naar het plein (1965-1978, 14 vss).
 de eilanden (1979-2052, 74 vss).
 de iepen langs de Vliet (2053-2104, 48 vss).
 kegelspel met de kinderen, tegen kansspel, spel der gedachten (2105-2164, 60 vss).
 de kluzenaar (2165-2172, 8 vss).
 geen verveling als de avond valt (2173-2179, 7 vss).
 aan de drukke Vliet, wat hij ziet, wat hij hoort (gesprek met de schipper, het verdere verhaal van de schipper tegen zijn knecht, beschouwing hierover van Huygens (2180-2272, 93 vss).
 bespiegeling erover (2273-2300, 28 vss).
 stukje landleven (2301-2304, 4 vss).
 wat hij nog meer hoort aan lof en kritiek als hij verscholen aan de Vliet zit en bespiegeling daarover (2305-2456, 152 vss).
 slapen (2457-2500, 44 vss).
 overgang naar het huis (2501-2504, 4 vss).
 de stenen opgang, met Rialto vergeleken; bespiegeling (2505-2541, 37 vss).
 beelden bezijden de opgang (2542-2552, 11 vss).
 de valbrug (2553-2572, 20 vss).
 de beste garantie voor veiligheid (2573-2632, 60 vss).
 de gewenste gasten: de kinderen op bezoek (2633-2664, 32 vss).

nut van aanleg van de vijver (2665-2678, 14 vss).
 de vissen (2679-2700, 22 vss).
 spiegelbeelden in het water (2701-2708, 8 vss).
 sprong naar alchimisten, en bestrijding (2709-2724, 16 vss).
 wederom spiegeling (2725-2740, 16 vss).
 uitnodiging tot de maaltijd en een kijkje in het huis (2775-, 30 vss).
 boeken en muziek (2805-2820, 16 vss).
 afscheid van de lezer (2821-2824, 4 vss).

Het blijkt dat de volgende onderdelen de meeste aandacht krijgen (48 vss of meer): de planmatige aanleg en het bezint eer gij begint, de eikendreven, de mastbomen, het pijlschieten, de berg, de naald, de (latere) uitkijktoren, de symmetrie, het plein, de boomgaard en de gulzigaards, het boek der natuur, wat hij in het tuinhuisje hoort, goede en slechte vrijage, de eilanden, de iepen, het kegelspel, wat hij aan de Vliet beluistert, veilig slapen.

Het is begrijpelijk dat de verslagen van wat hij aan de Heerweg en aan de Vliet hoort de grootste plaatsen innemen (resp. 134 en 245 vss). Daarop volgen de onderwerpen waaraan de dichter makkelijk allerlei waarschuwingen vast kon knopen (boomgaard en gulzigheid 104 vss, het pijlschieten 102 vss). Dat het natuuronderzoek een grote plaats krijgt is begrijpelijk gezien Huygens' grote belangstelling voor alle natuurwetenschap (96 vss). Dan volgt de vrijage met 92 vss, eveneens een van de onderwerpen waar Huygens met veel verve over pleegt te spreken. En zo spiegelt zijn interesse zich verder af in de andere boven gesignaleerde onderdelen van 48 of meer vss.

6. Hofwyck als hofdicht

P.A.F. Van Veen stelde in zijn dissertatie *De soeticheydt des buyten-levens, vergheselschap met de boucken (Het hofdicht als tak van een Georgische litteratuur)*, Den Haag 1960, een onderzoek in naar aard en oorsprong van de nederlandse hofdichten. Hij constateert dat we hier zeker met een genre te maken hebben dat zich duidelijk aftekent tegen andere genres zoals het pastorale. De oorsprong is klassiek, en moet vooral gezocht worden in Vergilius' *Georgica* en de *scriptores rei rusticae*.

Verschillende elementen die het hofdicht kenmerken, komen ook bij Huygens voor, al is mijn indruk dat Huygens zoals in iedere dichtsoort die hij beoefende, een grote mate van zelfstandigheid vertoont. Zo wordt Hofwyck gekenmerkt door een zeer grote aandacht aan de bomen besteed, terwijl kruiden en bloemen nauwelijks aan bod komen. Hofwyck is primair een gedicht over bomen van een liefhebber van bomen.

Met andere hofdichten heeft Hofwyck gemeen: het sterk topografische karakter (waarmee bedoeld wordt dat wij in een bepaalde ruimte van plaats tot plaats worden rondgeleid), dat het huis (vrijwel) niet beschreven wordt (wij worden er slechts geïntroduceerd via stenen opgang en valbrug), het beschrij-

ven van het uitzicht, de beschrijving van de boekerij (zeer summier overigens), het voortdurend geven van godsdienstige en zedelijke lessen¹ (zeer sterk bij Huygens; als men deze uitweidingen optelt komt men tot een getal van veertig); het zien van de natuur als openbaring van God (hoe zou het ook anders kunnen bij de goedgereformeerde hofdichtschrijvers?), het gaarne stilstaan bij het materiële profijt, de materiële genietingen van en in de hof; het voeren van gesprekken met de gasten; het veronderstellen van veel eruditie bij de lezer. Maar alles wordt door de unieke geest van Huygens gekleurd, op zijn persoonlijke wijze aangevat en uitgedrukt, nooit vervelend, altijd spiritueel. Terecht was Hofwyck voorbeeld voor andere hofdichters. Ook in dit genre, zoals in alle andere die hij heeft beoefend, kwam hij tot een hoge prestatie.

Hofwyck zal wel volgens een plan gemaakt zijn zoals alles wat Huygens schreef (zie *Dagh-werck*, p. 20). Maar zijn vrije, speelse geest en zijn geestigheid zorgden er wel voor dat het gedicht nooit werd doodgedrukt door het schema en hij bleef souverain met de stof omspringen, zijn luim en voorkeur volgend, 'wilde' associaties makend in soms korte, soms lange zisprongen.

Hofwyck is niet een godsdienstig gedicht in de zin van een gedicht dat over een godsdienstig onderwerp handelt, maar in Huygens' handen wordt alles godsdienstig (vgl. *Dagh-werck*, p. 17). Niets is buiten God, alles verheertlijkt Hem, 'stort overvloedig sprake uit' (Ps. 19:3). Alles is aan Hem onderworpen en moet Zijn wet gehoorzamen. Hij slaapt zelfs omdat God het beveelt. Expressis verbis wordt slechts enkele malen in Hofwyck over de Schepper en Onderhouder en de Verlosser van alle leven gesproken: het prachtige stuk 181-200, als God weer een oorlog over Nederland zou brengen; Zijn barmhartigheid als wij falen (517-522); zijn bestraffing van menselijke trots en Huygens' verootmoediging daaronder (783-792); Gods 'verzichtigheid' en volmaaktheid die wij moeten nastreven (840-848); vertrouwen op Gods leiding van zijn kinderen als hij er niet meer zal zijn (1041-1048); bede dat God ons be-

1 De uitweidingen gaan achtereenvolgens over: opvoeding naar aanleg van het kind, bezinning vóór het doen, cultuur als bedwinging, verhoogd genieten als lijden vlakbij is, de gesprekvoerders als parelduikers, de onmuzikalen, Gods ontferming over onze mislagen, ons gebrek aan ontferming over de mislagen van onze naaste, onze afgunst op anders succes, het verwarren van bekwaamheid en geluk als iemand ergens in slaagt, het afgaan op de schijn, de sierlijkheid van al het geschapene ook al zien wij niet waartoe dat sierlijke dient, het wennen aan het vreemde, Gods straf voor hoogmoed, voorzichtigheid in navolging van Gods 'verzichtigheid', inspanning vereist als men iets bereiken wil, niet teveel en te hoog willen, diefstal, het verbieden dat prikkelt tot doen van het verbodene, de geest die ook voedsel nodig heeft, verkwisting, de opvoeding van zijn kinderen, ware gastvrijheid, voorkeur voor recht of krom, het afschuwelijke van de oorlog, de engelse koningsmoord, gezichtsbedrog, hemels perspectief op de wereld, gulzigheid, vermindering van broedertwist, goed vrijen en trouwen, plaats van de vrouw, kansspel, het benijdenswaardige lot van de eenvoudige tegenover dat van de geplaagde stadsmens (typisch voor het hofdicht!), onbekend maakt onbemind, het nut van de slaap, het nut van ontspanning en variatie, alchimisten, de verwarring van de menselijke gedachten en de veelheid van boeken.

ware voor een nieuwe oorlog (1231-1240); het licht van Gods openbaring tegenover onze duisternis (1525-1536); het liefhebben van de dwalende broeder krachtens Gods gebod (1561-1572).

7. Het voorwerk

Het voorwerk voor de editie van 1653 gaat vooraf aan de apograaf A. Het bestaat achtereenvolgens uit:

- 1) de *Opdracht* door Constantijn jr. aan Geertruijd Huygens, zijn tante, Vrouwe van Sint Anneland, die ik hier opneem naar de autograaf van de bezorger van de druk 1653, wegens de informatie erin over het ontstaan van Hofwyck (zie bijlage 2).
- 2) *Aenden Leser; voor de Bijschriften* van Constantijn Huygens, waarvoor ik verwijs naar mijn Tien gedichten, 118-131.¹ De bijschriften geef ik uit naar Huygens' autograaf (hij bracht ze aan op de opengelaten zijden van de bladen van de apograaf; ik meen dat ik de in de kladautograaf reeds in de marge geschreven citaten mag verwaarlozen, nu Huygens zelf in A de citaten heeft genoteerd).
- 3) *Aenden Drucker* van Huygens, naar de autograaf in het voorwerk bij A, dat ik opneem (zie bijlage 1).
- 4, *lofdichten* van Graswinckel (latijn) en Henricus Bruno die m.i. van geen belang
- 5) zijn voor deze uitgave en die ik dus niet uitgeef.
- 6, *gedichten van Westerbaen* die ik niet opneem, maar die wel hier en daar van
- 7, belang zijn voor de interpretatie van passages in Hofwyck, en waarvan ik dus
- 8) in de commentaar gebruik heb gemaakt; het zijn achtereenvolgens: 6) een lofdicht *Aen mijn Heer / Mijn Heer van Zuylichems* / over het lezen van zijn Ed.^s HOF-WYCK. van 20 juli 1652; 7) *Prosopopoea / Spreeckende / Houte Gebouw / Op den Burgh in 't Bosch / Van / HOF-WYCK / Hofstede des Heeren van Zuylichem / by Voorburgh*; 8) *Kyckers Antwoord/ En / Keur van Naemen / Voor het / Houte Gebouw*, I. *De je-ne-sçay quoy van Hofwyck*; II. *De schou-burgh van Hofwyck*; III. *De kiick-in-de-pot van Voorburg* (7, 8 ongedateerd).
- 9) een lofdicht van Boxhorn *Op / 't Hofwyck / Van den / Edelen en Geestigen Heer / Van Zuylichem. etc.*, ongedateerd, van geen belang voor deze uitgave.

1 Ik volsta hier met de volgende aanduiding: Huygens breekt zijn eigen gedicht af: het is leugenachtig zoals alle dichtkunst. De rijmpen liegt uit gewoonte en om de kunst. Maar de lezer vindt vergoeding in de citaten, het randwerk: de edelste wijsheid van Grieken en Romeinen en het beste uit de kerkvaders vindt men erin. Hij vat alles samen in het slotvers: *'T kind is wanschapen; maer 't is rijckelick gekleedt*. Hoe grote waarde Huygens aan deze staving van zijn beweringen met wijsheid van klassieken en kerkvaders hechtte, blijkt ook hieruit dat hij tot in de druk van 1672 citaten toevoegde (zie de varianten).

8. De handschriften en de drukken

Er zijn van Hofwyck twee handschriften, een klad-autograaf (verder K genoemd) en een apograaf (verder A genoemd) van een afschrijvershand waarvan ook de apograaf van *Trijntje Cornelisz* is (vgl. P.J.H. Vermeeren, *Constantijn Huygens' Hofwijck*, Wassenaar, 1967, Haagse Teksten II, Inleiding, p. VII), Beide hss berusten in de handschriftenafdeling van de Koninklijke Bibliotheek in 's-Gravenhage onder signatuur 128 D 24. A is drukkerskopij geweest voor de eerste druk van Hofwijck in 1653, zoals blijkt uit aanwijzingen voor de zetter in de marge.

K is een typisch klad, met z'n talloze verbeteringen, toevoegingen in de marge, verschrijvingen enz. Dat Huygens meermalen van een eerder klad werkte, blijkt op verschillende plaatsen, waar hij zich vergist door met het oog een regel te ver te dwalen bij het copieren van een eerdere versie of door 'ad sententiam' te copiëren. Men zie de manuscriptologische aantekeningen bij 657, 830, 1371, 1751, 1789, 1803, 2033, 2321, 2339, 2368. Anderzijds heeft hij ook gedeelten in dit handschrift voor het eerst neergeschreven. Met zekerheid geldt dit voor de laatste 78 vss (2746-2824), waarvan hij zelf betuigt dat hij ze in één adem geschreven heeft (wat niet wegneemt dat hij er daarna behoorlijk in gecorrigeerd heeft!). Ik stel mij voor dat hij soms van een eerder klad afschreef (altijd corrigerend), soms een gedeelte voor het eerst in deze autograaf neerschreef (daarna corrigerend).

De copiist heeft als legger K gehad. A is een over het algemeen nauwkeurige, per woord, niet per regel of zin afgeschreven copie van K. Dit blijkt uit plaatsen waar K zeer onduidelijk is en A daardoor faalt (zie de varianten bij 118: de *s* van *wercks* zeer onduidelijk, kon makkelijk voor de benedenhaal van de *k* worden aangezien; 295: de *i* van *in* zeer onduidelijk, zonder punt, kon makkelijk voor *e* worden genomen; 904: in de *r* van *roof* is geknoeid en mislezing als *l* was mogelijk; 1035: als men K beziet is de foutieve lezing *matelick gespilt* zeer begrijpelijk; 1454: de *o* van *over-voll* is onduidelijk, de copiist maakte er *a* van (*over-vall*); 1891: *des wijzen* las hij als *der wijse*, maar de *s* van *des* was zeer klein en leek veel op *r*, de *n* van *wijzen* vrijwel tot niets gereduceerd; 2116: de *o* van *kon* kon makkelijk als *a* worden gelezen; 2120 de copiist las *der* voor *des*, maar in de combinatie *-es* waren *s* en *r* ook wel zeer moeilijk uit elkaar te houden; 2718: de *w* van *verdwijnende* leek veel op een *r*, de *u* (voor *v* in deze positie door Huygens gebruikt) was vrijwel gelijk aan een *n*).

De *interpunctie* is door de copiist goed verzorgd; vooral het aantal dubbele punten en puntkomma's, inzonderheid aan het verseinde, is toegenomen. Apostrofs ter aanduiding van elisie, syncope, weggelaten buigingsuitgangen als *-en*, *-e* voor vrl woorden, zijn aangebracht als ze er niet reeds stonden, maar worden ook wel eens vergeten waar K ze wel heeft (bijv. 1963 *Haer ooren en haer tong*); soms ook brengt de copiist ze ten onrechte aan (bijv. *sijn' gevoelen* 1958).

A wijkt desalniettemin op vele plaatsen van K af door:

- a. *fouten van de kopiist*, waaronder zeer storende (zie de varianten).
- b. *vrijheden die de kopiist zich veroorlooft* (zie de varianten).
- c. *correcties door Huygens in A aangebracht* (zie de varianten).
- d. *door een latere correctie in K, die A dus niet heeft* (zie de betreffende varianten).

In elk geval is een uitgave van K dringend nodig doordat allerlei fouten van A in de druk van 1653 zijn overgegaan en van de editio princeps in Korenbloemen 1658 en in Korenbloemen 1672 (Vermeeren gaf een reprint van 1653, Worp gaf eveneens de tekst van 1653 uit, zie W. IV, p. 266 noot).

Wat *de varianten* betreft beperk ik mij tot de tekstvarianten; het heeft geen zin de talloze verschillen in spelling, interpunctie, majuskels en minuskels, al of niet aaneenschrijven van woorden, al of niet gebruik van een koppelteken in samenstellingen enz. te vermelden. Wel is een enkel geval van interpunctieverschil bij de varianten opgenomen, omdat er een interpretatieverschil mee samenhangt.

Men vindt derhalve in deze uitgave de tekst van Hofwijck naar de autograaf met daaronder, steeds in dezelfde volgorde:

- a. citaten.¹
- b. transliteratie-opmerkingen.
- c. manuscriptologische aantekeningen omtrent *alle* correcties van Huygens in K.
- d. de tekstvarianten van de Apograaf A.
- e. de tekstvarianten van de eerste druk van 1653 (E.p.) ten opzichte van de drukkerskopij A.
- f. de tekstvarianten van 1658 (KI) ten opzichte van 1653.
- g. de tekstvarianten van 1672 (KII) ten opzichte van 1658.

Wat *de transliteratie* betreft, heb ik de regels gevolgd die ik ook betracht heb in mijn vroegere uitgaven van teksten van Huygens:

‘al of niet aaneengeschreven zijn van woorden hangt af van de visuele indruk, waarbij de spatie de voornaamste rol speelt;
majuskel alleen waar de vorm van de letter of andere factoren dit zeker maken, verder steeds minuskel;

1 Naar hs A waar Huygens ze zelf heeft geschreven op de opengelaten bladzijde van het blad; de citaten in K heb ik gemeend derhalve buiten beschouwing te kunnen laten. Ik vermeld daarbij de varianten van 1653, 1658 en 1672; 1658 betekent dat 1672 de variant ook heeft; *in de marge* duidt aan dat het citaat niet onderaan de pagina staat, maar aan de kant. De juiste vindplaats tussen haken toegevoegd. Voor nadere bijzonderheden raadplege men L. Ph. Rank, *De citaten bij Hofwijck*, in fotocopie berustend bij het Instituut voor vergelijkende literatuurwetenschap te Utrecht. Hiernaar wordt verwezen met de aanduiding: Rank).

normalisering van ij met en zonder punten tot ij.' (*Tien gedichten*, p. 14).

Ik voeg daaraan toe dat ik bij de transliteratie van Hofwijck het teken *u* voor *v* heb gehandhaafd, als typerend voor Huygens' spelling: in bepaalde posities schrijft hij *u* voor *v*, met grote hardnekkigheid. Het leek mij goed deze spellingeigenaardigheid van Huygens te behouden (vgl. Hermkens, p. 146, 147).

Voorts heb ik de majuskel voor *i,j*, bij Huygens steeds *I*, gedifferentieerd tot *I* en *J* overeenkomstig de huidige spelling, om de lezer tegemoet te komen.

9. Enige meermalen in Hofwijck voorkomende grammatische verschijnselen

1. *Buiging*: Huygens volgt de regels van de renaissance-grammatici, al vergeet hij wel eens een *-n* of een apostrof (bijv. 613 *die*; 1377 *die*; 621 *Sijn Reden*). Ten aanzien van de stoffelijke adjectiva en de voltooidde deelwoorden op *-en* volgt hij niet de regel van de renaissance-grammatici: voor vrl. subst. en voor meervoudig subst. *-e*, voor mannelijk en neutrum *-en*. Zo schrijft hij: *het houte maecksel* (765), *fluweelen schee* (1904) *gebroken reden* (1326); daartegenover conform de regel: 1082 *gulde vrijheid*; 1413 *gulde letteren*; 1858 *gevalle sinnen*.

Los van de buiging staat de mannelijke genus-*n* voor klinker en *h*: 1562 *den Hemel*; 2470 *den avond* enz.; afwijkend: 173 *den ouden stamm* met gelijkmaking van *ouden* aan *den*; 1066 *Den ruijmen ingangh* idem; 29 *den sesten (opgangh)* idem.

Voor *b* en *r* is er geen consequentie: 423 *de Bock*; 1496 *den beet*; 1837 *de Boom*; voor *d* bijna steeds *den*: 1336 *den aengenamen dienst*; echter 1445 *de leste dropp*.

2. *Pregenitieven*: We treffen meermalen woordgroepen aan van het type: *kinderen verstand* (55), *spijsen ovenloed* (2764) met de betekenis van: verstand van kinderen, overvloed van spijzen. Huygens vatte m.i. de meervoudsvorm hier op als een genitief. Vgl. over deze genitieven L. Koelmans, *Jan z'n boek en de pregenitieven*, N. Tg. 68, p. 441 vlg.
3. *Onvoltooid verleden tijdsvorm enk. van regelmatige werkwoorden op -en*: Deze hiaatvullende *-n* treffen we aan voor klinker en *h* van het volgende woord en voor *t*: 83 *twijffelden*; 1839 *hackten*; 2472 *schickten*; ook in rijm: 2234 *hoorden*; 2317 *stichten*.
Vergelijkbaar is het verschijnsel dat substantieven op *-te* of *-de* voor klinker een *n* krijgen: 155 *hooghten*; 156 *breedten*; eveneens de vorm *vreugden* (553) voor klinker.
4. *Verkleinwoord*: Dit eindigt, afgezien van enkele gevallen op *-ke(n)*, op *-tjen*, *-tje*, *-jen*, *-je*. Meestal vindt men voor volgende klinker (*t*)*tjen*, voor medeklinker (*t*)*je*: 515 *doosjen*, *spiegeltjen*; 532 *haantje*; 793 *staeltjen*; maar ook voor medeklinker komt *-(t)tjen* voor: 276 *kantjen*; 594 *treedjen*; 1307 *pleintjen*. Er is dus geen vaste regel.

5. *Het zinstype Daer dient'er bij de maend, met meerv. subjekt en persoonsvorm enk.*: Een afdoende verklaring voor deze merkwaardige constructie is nog niet gegeven. Misschien is ze ontstaan uit: *Daer dient'er veel bij de maend* met subjekt enk. *veel*, door ellips van dit *veel*. Misschien moeten we denken aan een dooreenlopen van *Daer dient'er veel bij de maend* en *Daer dienen er bij de maend*. Vgl. mijn *Tien gedichten*, p. 178, noot bij *hoeft'er nieuwe lichten*. Men vindt deze zinsvorm in 242 (*Daer dient'er bij de maend*) en 552 (*daer springht'er uijt haer vell*). Elders gebruikt Huygens de persoonsvorm meerv., zoals wij thans ook doen: 2313 *daer sittend'er voll reden*; ook 2314, 2316. Hij kon zich blijkbaar van beide vormen bedienen en liet van het metrum afhangen welke hij koos.
6. *Het zinstype Den hoogmoed gaet niet voor of neerlagh volght'er op* (784): Huygens gebruikt hier *of* (zonder *en*) (784, 1537, 2124), *en* of proclitisch 'n (1623, 1624) of niets (noch *of* noch *en*) (1765, 1823, 2195).
7. *het voegwoord als*: Naar aanleiding van de correctie in 2689 van *als* tot *soo*, onderzocht ik het gebruik van *als* en *soo* in Hofwijck. Het blijkt dat Huygens *als* meestal temporeel gebruikt (=wanneer, soms toen), enkele malen hypothetisch-conditioneel (=indien); zie 483, 516, 1220, 1313, 1866, 2035, 2060; *soo* is steeds indien (Naast *soo* komt een enkele maal *indien* voor, naast temporeel *als*, *wanneer*, zie 1410, 2710 *indien*, 2014 *wanneer*).
8. *Persoonlijk voornaamwoord haer, hun; reflexief sich*: Naar aanleiding van de correctie door Huygens in 470 van *haer* tot *hun selfs* onderzocht ik het gebruik van deze drie pronomina in Hofwijck; het blijkt dat *hun* alleen in 470 voorkomt; *haer* (=hun, hen) op vele plaatsen; *sich* op vele plaatsen (naast *sijn self(s)*, *sijn selven*, *haer selve*, *haer self(s)*). Het schijnt dat Huygens in de loop der jaren meer *haer* is gaan gebruiken. Men vergelijkte *Tien gedichten*, p. 34, noot bij 196, waar geconstateerd wordt hoe spaarzaam Huygens in de periode 1617-1623 dit *haer* hanteert, tegenover een overvloedig gebruik van possessief *haer* voor alle geslachten meerv; *hun* was ook in die periode zeldzaam.

Hofwyck⁺

⁺ 26. Maij 1650.

*

- 1 De groote webb is af; en 'tHof genoegh beschreuen:¹
- 2 Eens moet het Hofwijck zijn. Wie kent den draed van 'tleuen,²
 - 2 (1658) *Vita quàm sit brevis, simul cogita*, Plaut. Most. 3.2 (= Mostell. 726)
Vert.: Bedenk tevens hoe kort ons leven is.
Omnia quae ventura sunt, in incerto jacent: protinus viue. Sen. de breu.
(Seneca, de brevit. IX, 1 sub finem) Vert.: Al wat komen zal ligt in 't
onzekere, begin maar dadelijk te leven.
(1658) *Οὐκ ἐπίστασθε τὸ τῆς ἀύριον· ποία ἡ ζωὴ ὑμῶν; Ἀτμὶς γὰρ ἐστὶν ἡ
πρὸς ὀλίγον φαινομένη, ἔπειτα δὲ ἀφανιζομένη.* Jac. 4.14.
gij die niet weet wat morgen geschieden zal; want hoedanig is uw leven?
Want het is een damp, die voor een weinig tijds gezien wordt en daarna
verdwijnt.

*

- 1 a. *Wijck Hof 'tis (?) Hof wijcks beurt: 'tHof is genoegh beschreuen:*
b. *Naer 'tHof is't Hofwijcks beurt: 'tHof is genoegh beschreuen:*
c. *De groote webb is af; en 'tHof genoegh beschreuen:*
Moeilijk te beoordelen; na het spel *Hof, Hofwijck*, dat tenslotte niet beviel, opeens een sprong naar iets heel anders: geen tegenstelling tussen *Hof* en *Hofwijck*, maar een parallellie van beeldspreukig 'een web weven' voor dichtend, en letterlijk 'beschrijven'.
2 [-Nu] ≤ -Eens ≥ ≤ Eens ≥ Sterker: eens = eindelijk!
- 1 *De... af.* Het grote dichtwerk is af (Eymael's verklaring: 'Het groote weefsel, nl. zijne loopbaan aan 't Hof' is niet houdbaar. Zij is in strijd met de feiten. Huygens was toen hij zijn gedicht begon in volle functie als Raad en Rekenmeester van Willem II en bleef dat werk voortzetten tijdens de minderjarigheid van Willem III. Over details zie men Worp, Br. III, Inleiding, p. XIII vlg. Wij zullen bij *webb* evenals in het laatste vs van het gedicht moeten denken aan gedicht, dichtwerk. Men vergelijkte het latijnse *texere* voor het weven van woorden (Prof. D. Kuijper Fzn. wijst mij op Cicero, *Epistulae ad familiares*, 9, 21, 1 *cotidianis verbis texere*; Sulpicia, *Fabellam 2. fabellam... detexere paucis*), *textum* voor literaire compositie, zoals nog tekst een weefsel van woorden aangeeft. De tweede helft van het vs zie men als parallel-lopend, dus met andere woorden hetzelfde zeggend (stijlfiguur, als in de Psalmen en andere bijbelboeken overvloedig aangewend). (Huygens komt nog een keer terug op dat laatste vs: *De groote webb is af*, nl. in een gedicht van 29 Oct. 1656 (W. VI, 70) *Aen Me Vrouw Rijckaert*, dat aldus begint:

De groote webb en was niet af,
Doen ick mij heiligh avond gaf
En Hofwyck door en door voldae hiel.
Als icker eens van nieuws op aen viel
Ick sagh er stof van dichten in
Voor noch een Boeck, of weinigh min.

en ... beschreuen: Men zie *Costelick Mal*, de *Zedeprenten Een wijs hoveling*, *Een sot Hoveling*, de het Hof rakende stukken in *Dagh-werck* en vele kleinere gedichten. Hij had aan het Hof genoeg (critische) aandacht besteed.

- 2 *Eens ... zijn:* (met onbep. onderwerp *het*) *Hofwyck* = 1. ontvluchting, ontwijking van het hof
2. de buitenplaats Hofwijck 3. het dichten daarover.

*

- Hoe kort hij is, hoe taeij? de snaer die heldste luidt^{2/33}
 Scheidt d'eerste menighmael van leuen en van Luijt,⁴
 5 Verkracht en ouer-reckt, of met der tijd versleten.⁵
 'Khebb ouer-reckt geweest; maer bend'er deur gebeten.⁶
 Op 'tslijten komt het aen. Twee dingen maken't waer;⁷
 Of ick 't ontveinsen wouw, mijn' jaren en mijn haer.⁸

*

- 3 a. *Hoe taeij, hoe kort hij is?*
 b. *Hoe kort hij is, hoe taeij?* Omkering van de adjectieven en andere wijze van samentrekken. De kortheid moest vooropstaan, was primair en de schikking der woorden was zo misschien welluidender.
- 4 1. *het (?) leuen van een (?) luijt.*
 b. *van leuen en van Luijt*, Onduidelijk door onzekerheid van twee woorden.
- 5 [-*Het zij dan*] ≤ *Verkracht en* Vermijding van slap *Het zij dan*
- 8 't van *ontveinsen* door verticale streep gescheiden. Geen aansluiting van 't bij het verbum. Op andere plaatsen geschiedt dit wel, zonder dat Huygens het corrigeert, bijv. 571 *'tbeviel*. Hier wilde hij misverstand als lidw. uitsluiten.
- Varianten 1658: Kl 7 ben'er voor bend'er* Onduidelijk: mogelijk als nettere vorm gekozen of 'zomaar' een verandering door de zetter.
- 2/3 *Wie... taeij?* Wie kent de levensdraad in zijn kortheid en taaigheid (de structuur is mij onduidelijk; ook Huygens kon meen ik niet zeggen: wie kent hoe kort hij is enz. Het WNT helpt niet. De constructie komt meermalen in de Statenbijbel voor. Men zie bijv. Matth. 25:24 ... ik kende u, dat gij een hard mens zijt, ... De vertaling: wie weet hoe kort enz. de levensdraad is, lijkt mij niet equivalent. Misschien moeten we *Hoe ... taeij* zien als een pred. toev. bij *den draed van 't ienen*. Vgl. *Dagh-werck*, vs 117 *Ick kense veel te teer* = Ik ken ze als veel te teer; anders Weijnen §73).
- 3 *heldste*: het helderst, luidst (*heldste* superlatief van *hel* met analogische *d* naar de comparatief *helder* (vgl. *kaalder* enz. met epenthetische *d*); misschien ook invloed van het bijw. *helder*).
- 4 *Scheidt ... Luijt*: verlaat menigmaal als eerste leven en luit (Het springen van de snaer is een sterven en tegelijk een afscheid nemen van de luit waarop hij gespannen is; *d'eerste* = als de eerste; pred. toev. bij het subjezt).
- 5 *Verkracht en ouer-reckt*: geforceerd en overrekt zijnde, doordat hij geforceerd en overrekt is (pred. toevoegingen bij het subjezt, met causale betekenis). *of ... versleten*: of langzamerhand versleten (Na het beeld van de levensdraad dat van de snaer, gegrepen uit Huygens' muzikale praktijk).
- 6 *'Khebb ... geweest*: (Toepassing van het beeld op zichzelf; het oude hulpww. hebben bij het verbum substantivum).
maer ... gebeten: maar heb me erdoorheen geworsteld (men lette op de apostrof in *bend'er* na de *d*, die zich tussen *n* en *er* ontwikkeld heeft; vgl. L. Koelmans, *Over Nederlands (d)er, vroeger en nu I*, N.Tlg. 65, p. 192).
- 7 *Op ... aen*: het gaat nu om het slijten, het is verder een kwestie van slijten (nog steeds het beeld van de snaer).
- 8 *of*: gesteld dat, indien (m.i. beter dan concessief: ook al; Huygens staat daarvoor te ver van het willen ontveinzen af).
mijn' jaren: Huygens is als hij dit schrijft 53, in die tijd een behoorlijke leeftijd.

*

- En als de snaer begint te ves'len en te pluijsen⁹
- 10 Soo staet sij meestendeel op 'tschielicke verhujsen.¹⁰
Wie weet of 'tschielicke verhujsen deser ziel
Niet voor mijn deur en staet? En of 't God soo beviel,¹²
Sou Hofwijck onberijmt sijn' stichter ouerleuen,¹³
En wijcken voor 't Voorhout? en soud ick mij begeuen,¹⁴
- 15 Die anderen mijn' penn baldadigh hebb geleent?¹⁵
Met reden eischte men de schuld van mijn gebeent,¹⁶
- 9 Hoc quod senectus vocatur, pauci sunt circuitus annorum. Sen. Cons. ad Marc. (Seneca, Consolatio ad Marcum, XI, 5; Huygens wijkt enigszins af van het oorspronkelijk: *Et hoc enz., paucissimorum est circuitus annorum.* Vert.: En dat wat oude dag genoemd wordt, is de omloop van zeer weinige jaren. Cum celeritate temporis, utendi velocitate certandum est. Ib. (moet zijn: Sen. de Brev. vitae IX, 2., waar *itaque* voorafgaat. Vert.: dus moet men met 'stijds snelheid wedijveren door snel van de geboden gelegenheid gebruik te maken.
- 11 Quis est tam stultus, quamuis sit adolescens, cui exploratum se ad vesperam esse victurum? Cic. Cat. maj. (Cicero, Cato Major 67) Vert.: (Hoewel,) wie is zo dwaas, ook al is hij jong, dat hij door onderzoeking er zeker van is dat hij 'savonds nog zal leven?
Quis scit an adjicient hodiernae crastina summae Tempora Dij Superi? Hor. (Carm. 4, 7, 17) Vert.: Wie weet of de Goden in den hemel tijden van morgen zullen toevoegen aan de som van vandaag?

*

- 13 sou [-w] Vgl. 96 sou
[-Meester] ≤Stichter≥ Meerzeggend: niet slechts de bezitter, maar de bouwer!
ouerleuen <?+> <,> De vraag werd voortgezet!
- 9 pluijsen: (intrans.) ongeveer synoniem met *ves'len*; beide symptomen van slijten.
- 10 Soo ... verhujsen: dan is zij meestal dichtbij het plotseling (onverwachts) heengaan (sterven; springen van de snaar).
- 12 of ... beviel: indien het God zo zou behagen.
- 13 onberijmt: (pred. toev. bij *Hofwijck*) onberijmd zijnde, zonder berijmd te zijn, zonder dat er een gedicht op gemaakt is.
- 14 wijeken: onderdoen (in dat opzicht) (Batava Tempe verscheen 1622) (spelend met *Hofwijck*).
mij begeuen: mijzelf in de steek laten, te kort doen (nadruk op *mij*) tegenover *anderen* in 15).
- 15 Die ... geleent: die mijn pen kloekmoedig (zonder mij te bedenken) in dienst van anderen gesteld heb (WNT baldadig 911 geeft: roekeloos, lichtzinnig, wat hier niet past; Kil. *baldadigh*, rectius *balddadigh* = audax, komt er dichterbij. Voor de vorm *balddadig* vgl. WNT baldadig 911).
- 16 Met ... gebeent: Met recht zou men mij na mijn dood beschuldigen (lett. mijn gebeente betichten).

*

- Met reden schreefm'er op; Hier light een Mann begrauen,¹⁷
 Die meende te volstaen met planten en met grauen,¹⁸
 De slechte boeren-konst, en moght de moeijte niet¹⁹
 20 Sijn eighen maeckseltjen te cieren met een lied.
 Mijn steruen weet ick met lang leuen niet te weeren;²¹
 Maer, leef ick weinigh meer; het Graftschrift will ick keeren,²²
 En singhen wat ick poot, en rijmen wat ick bouw,²³
 Eer dese keel verschorr', eer dese Penn verouw.²⁴
 25 'Kwill Hofwijck, als het is, 'kwill Hofwijck, als 't sal wesen,
 Den Vreemdeling doen sien, den Hollander doen lesen.^{25/26}
 24 Velut ex torrente rapido, nec semper casuro, citò hauriendum est Sen.
 de breu. (Seneca, de brevit. vitae 9, 2) Vert.: (en) dat men a.h.w. snel
 moet gaan putten uit een snelstromende bergbeek, die niet altijd zijn loop
 zal blijven voortzetten.

- * 22 *leef* ≤-v≥ Huygens heeft spelling *leev* overwogen, gelijkvormig, maar verkoos *leef*.
 [-~] ≤*weinigh meer*≥
 [-*dat mijn*] ≤*dese*≥ (tweemaal) Metrisch beter? De heffing valt beter op *dése* dan op voegw.
dat. Of vond Huygens tweemaal *eer dat mijn* te veel?

Varianten 1658:

- Kl 24 *en (dese penn)* voor *eer (dese penn)* Correctie door Huygens om herhaling te vermijden.
 17 *'er op*: (nl. op de zerk waaronder dat *gebeent* rust).
 18 *te volstaen*: genoeg te doen, zijn werk verricht te hebben, klaar te zijn.
 19 *slechte*: simpele, eenvoudige (iets wat iedere boer kan).
moght... niet: tegen de moeite opzag, geen zin had in de moeite (woordorde van de hoofdzin, metri causa).
 21 *Mijn... weeren*: Mijn sterven zie ik geen kans door lang leven tegen te houden, af te weren, te verhinderen (*leuen* verbum).
 22 *leef... meer*: als ik nog een korte tijd van leven heb.
het Graftschrift: (van vs 17-20).
keeren: verhinderen, afwenden, voorkomen.
 23 *singhen*: bezingen, een gedicht maken op.
rijmen: berijmen, in dichtvorm beschrijven.
bouw: (ziet niet alleen op het huis maar ook op de aanleg van boomgaard, vijver enz.; vgl. *grauen*, vs 18).
 24 *verschorr'*: (chastisch terugslaand op *singhen*; conjunctief voor onzekere toekomst) mogelijk schor zal worden.
dese... verouw: (Huygens vergat de conjunctief door apostrof aan te duiden, A heeft hem) ik door ouderdom niet meer schrijven kan.
 25/26 *'Kwill ... lesen*: Ik wil Hofwijck zoals het (nu) is, aan de vreemdeling doen zien, maar Hofwijck zoals het zal wezen, (vgl. beneden 129, 130: Huygens tekent Hofwijck zoals het er over honderd jaar zal uitzien) wil ik de Hollander doen lezen (Ik zie een tegenstelling: de vreemdeling die aan het gedicht niets heeft wil hij het reële Hofwijck wel tonen, de Hollander wil hij zijn gedicht waarin het volgroeide en glorieuze Hofwijck beschreven is, doen lezen!).

*

Soo swack is menschen-werck, het duert min als papier.²⁷

De tijd slijt struijck en steen: eens salmen seggen, Hier,²⁸

Hier was't daer Hofwijck stond, nu Puijn en Queeck en Aerde.²⁹

30 En dan sal Hofwijck noch stean bloeijen in sijn' waerde.³⁰

Ja waerde, sooder oijt ijert waerdighs van mijn' hand³¹

7 2 Tabida consumit ferrum lapidemque vetustas; Scripta ferunt annos. Ouid. de Pont. El. 8. (Ovid. Epist. ex Ponto IV, 8, 49 evv.) Vert. Wheeler (ed. Trist. e. Epist. ex Ponto, Loeb, London 1959, pp. 451-452): Wasting time consumes both steel and stone; (nothing has a strength greater than that of time.) But writing endures the years.

Caetera fragilia et caduca, non minus quam ipsi homines, occidunt desinuntque. Plin. 11. ep. 10. (Plinius Minor, Epist. II, 10, 4) Vert. Mej. Betty Radice, ed. Plinius' brieven, Loeb 1972, p. 105-106: (Bear in mind that you are bound by man's mortality, but that this one memorial of yourself can set you free;) everything else is fragile and fleeting like man himself, who dies and is no more.

Quidquid est hoc temporis futilis et caduci, studijs proferamus; et quatenus nobis denegatur diu viuere, relinquamus aliquid quo nos vixisse testemur. Id. 3 ep. 7. (Plinius Minor, Epist. III, 7, 14) Vert. Radice l. c., p. 187: (All the more reason then why) we should prolong all our passing moments, (uncertain though they are, not perhaps by action, since here the opportunity no longer rests with us, but) at any rate by literary work. Since we are denied a long life, let us leave something to bear witness that at least we have lived.

1 3 Si qua fides arti, quam longo fecimus usu. Ouid. (Ovid., *Ars Amatoria* III, 791-792, aan slot van het werk) Vert. H. Bornecque, ed. Budé, Parijs 1967, p. 88: si quelque chose mérite confiance, suivez les conseils de ce traité, fruit d'une longue expérience; (nos vers ne tromperont pas votre confiance.)

*

31 [-Sijn'] ≤Ja≥ Sterker: Huygens neemt het woord *waerde* niet terug, integendeel: sterke bevestiging (die echter direkt bescheidenlijk gemitigeerd wordt door wat volgt).

27 *Soo ... papier*: (Het *lesen* brengt Huygens op het *papier* dat duurzamer is, dan wat de mens tot stand brengt.) Zo zwak is mensenwerk dat het korter in stand blijft dan papier. (Vgl. voor de hoofdzinsorde van de nabepaling bij *soo*: Ik heb zo'n haast (dat) ik eet maar vast).

28 *slyt*: verteert, doet vergaan.

29 *nu ... Aerde*: (ingekorte uitbreidende bijv, bijzin bij *Hofwijck*) dat nu (slechts) puin en woekergras en aarde is.

30 *Hofwijck*: het gedicht waarin Hofwijck vereeuwigd is, waarin het voortbloeit.

31 *Ja waerde*: jazeker waarde (ik durf dat te zeggen). Daarna de beperking der bescheidenheid: als er tenminste ooit iets van waarde enz.

*

De Jaren heeft verduert en ouderdom vermant.³²

In Holland, wat een land! Noord-holland, wat een landje!³³

In Delfland, wat een' Kleij; in Voorburgh, wat een Sandje!

35 Aen 'tCoets-pad, wat een wegh! aen 'twater, wat een Vlied!³⁵³⁵

Aen all dat lieffelijk of vrolick rieckt off siet,³⁶

Daer lagh een brockje vets, daer lagh een blockje magers,³⁷

Een beetje voor het vee, een tredje voorde jaghers,³⁸

33 (1658) Praedium, si poteris, in meridiem spectet, loco salubri: et oppidum validum propè siet, et amnis quà naves ambulent, aut via bona celebrisque. Cat. de Re Rust. (Cato, *de Agricultura*, 1, 3) Vert. W.D. Hooper and H. Boyd Ash, Loeb-ed. 1960, p. 5: If possible, it [nl. Praediuin = landgoed] should (lie at the foot of a mountain and) face south; the situation should be healthful, (there should be a good supply of labourers, it should be well watered,) and near it should be a flourishing town, (or the sea) or a navigable stream, or a good and much travelled road (Begrijpelijkerwijze laat Huygens de bergvoet en de zee weg).

*

33 [-Zuid] ≤Noords≥ -holland Onduidelijk.

35 [-D+] <A> Onduidelijk.

[-spoor] ≤wegh≥ Vermijding van herhaling, zie 40, 41.

Varianten 1658: Kl 34 *Rhijnland* voor *Delfland* Geografisch juist (correctie Huygens).

32 *ouderdomm vermant*: de ouderdom heeft overwonnen, is blijven voortleven. (Met vs 32 eindigt de 'inleiding', die tevens de motivering van het gedicht is. Dan volgt de meesterlijke inzet waarin hij Hofwijck vastpint in steeds enger wordende kring).

33 *wat een Land!*: (Huygens onderbreekt de in 33-35 beginnende beschrijving telkens door enthousiaste, geintercaleerde uitroepen!).

Noord-Holland: Onduidelijk. Vgl de manuscr. aant.!

35 *Coets-pad*: Later, vs 40, *het groote Spoor* genoemd; het is de rijweg van Den Haag naar Voorburg die dwars door Huygens' landgoed loopt en het verdeelt in een zuidelijk deel tot aan de Vliet en een noordelijk. Men zie de kaart die bij de uitgave van 1653 (en latere van 1658 en 1672) gevoegd is op A=*Groote Heerwegh met abeelen besett*. Vgl. ook Eijmael 130 (Eijmael's commentaar is veel minder uitgebreid dan de mijne en ik ben het lang niet altijd met hem eens. Dat neemt niet weg dat ik mij met veel van wat hij zegt kan verenigen).

35 *Vlied*: vliet (tegelijk eigenaam van deze vliet).

36 *rieckt, siet*: parallel betrokken op *lieffelijk* en *vrolick*; *siet*=eruit ziet.

37 *Daer*(steunbijw., de vele voorafgaande bepalingen hervattend).

vets: (partit. genit.) vette grond.

magers: (idem) schrale grond.

38 *beetje*: hapje.

tredje: stapje (de jagers konder er hun gang gaan).

*

- Daer lagh dat schickelick gevoeght hadd heel aen een,³⁹
 40 Maer van het groote Spoor verscheiden lagh in twee:⁴⁰
 Het Spoor en vrouw Natuer verstonden hier den and'ren,⁴¹⁴¹
 Ten Zuijden lagh de Weij: op 'tNoorderlick verand'ren
 Van Weij in drooghe Kroft, daer deelde 'tspoor het scheel,^{42/4343}
 Gelijck de Riem een' mann in op en onder-deel,⁴⁴
 45 In Broeck en Wambas scheidt. daer hoefde geen bedencken⁴⁵
 Op ijeder deels gebruijck: de kleij scheen mij te wencken,^{45/4646}
 En raedde stommeling, sij was ten Boomgaerd nutt,⁴⁷
 Mits met een wilde muer gemantelt en geschutt:⁴⁸

*

- 42 [-KH+] <W>ej Kleij minder juist, vgl. 38 *Een beetje voor het vee*
 [n+] <N>oorderlick Huygens heeft de neiging windrichtingen met hoofdletter te beginnen; hij doet dit echter niet consequent; vgl. Hermkens, p. 88, die slechts éénmaal minuskel vond. In Hofwijck bleven ettelijke minuskels staan.
 44 [-een] ≤de≥ Beide lidwoorden kunnen generaliserend worden gebruikt maar Huygens wil geen herhaling: zie *een' mann* in zelfde vs.
 45 [-d+] <s>cheidt Begonnen *deelt* vermeden, om herhaling (zie vs 43 *deelde* en 44 *onder-deel*).
 39 *dat ... aen een*: wat goed gepast had helemaal aan elkaar, met elkaar verenigd (*heel aen een* pred. toev. bij het subjezt *dat*).
 40 *het ... Spoor*: de grote weg (vgl. 35 *'tCoets-pad*).
verscheiden: gesplitst, verdeeld.
 41 *vrouw Natuer*: (Vgl. 689/690: de natuur als een macht onder God gezien die regelend en ordenend optreedt).
 41 *den and'ren*: elkaar (WNT ander 420: *de een* weggelaten, waardoor *den anderen*, onafhankelijk van genus en subjezt = de een den ander).
 42/43 *sij ... Kroft*: op de noordelijke overgang van wei in droog, hoogland.
daer: (steunbijw., weglaatbaar).
 43 *deelde ... scheel*: maakte de weg de scheiding (eigenlijk: scheidde het verschil=de verschillende gronden; aan *scheel* in de andere betekenis van geschil, *het scheel delen*=het geschil bijleggen, is hier m.i. niet te denken, zoals in 65, 444).
 44 *op*: opdeel, bovendeel (bij samentrekking van woorddelen gebruikt Huygens geen koppelteken).
 45 *Wambas*: wambuis.
 45/46 *daer ... gebruijck*: er was geen nadenken nodig over het gebruik van elk deel (*ijeder deels* groepsbuiging).
 46 *te wencken*: te beduiden, een teken te geven.
 47 *raedde stommeling*: gaf (mij) zonder te spreken de wenk.
sij ... nutt: (erleebte rede; vgl. indirekt: dat zij ten Boomgaerd nutt was; direkt: ik ben ten Boomgaerd nutt).
 48 *Mits ... geschutt*: (pred. toev. bij het subjezt *sij*) mits ommanteld (omgeven) en beschut door een wal van levend hout (een natuurlijke muur).
eischte ... als: vroeg slechts om.
vruchteloose Boomen: niet-vruchtbomen.

*

- De Kroft en eischte niet als vruchteloose Boomen,
 50 Die sij pas machtigh waer in wel geElste zoomen.⁵⁰
 Elck heeft sijn' keur voldaan, hier 't Wilde daer het Tamm,⁵¹
 En ijeder heeft volbrocht het geen hij ondernam.⁵²
 Lett, ouders, en lett scherp op 't keuren van uw' gronden.⁵³
 Veel' hebben sich vergeefs 'tverkrachten onderwonden⁵⁴
 55 Van kinderen verstand met onverstand getucht;^{54/55}

55 *Transliteratie:*
 mogelijk *getucht*.

- * 54 [-haer kindren] ≤'tverkrachten≥ In verband met de beide volgende, onleesbaar geschrapte vss.
 55a, 56a geschrapt.
 55 [-mis] <onverstand> Sterker: niet verkeerd begrip, maar onbegrip, domheid!
- 50 *Die ... zoomen*: die zij pas goed zou kunnen doen groeien (letterl.: pas zou kunnen beheersen, de baas zijn) binnen goed met elzen beplante zomen.
- 51 *heeft ... voldaan*: heeft zijn keus volbracht, heeft volvoerd wat hij koos.
hier: (naar het laatstgenoemde *de Kroft* verwijzend; *daer* wijst terug naar het eerdergenoemde *de Kleij*).
hier 't Wilde: nl. hier het wilde (de kleur is hier, op de *kroft*, *het wilde*; *hier 't wilde* is appositie bij *sijn' keur*, evenals *daer het Tamm*; *Tamm* in de vorm der sterke buiging, zonder uitgang; Huygens hanteert deze buiging passim naast de zwakke op -e).
- 52 *En ... ondernam*: en ieder heeft volbracht wat hij op zich nam (parallel aan 51. Waarom gebruikt Huygens in 51, 52 *hij* en niet *sij* (*kleij* en *kroft* zijn beide *vrl.*)? *Vermoedelijk personifiërend*: als twee mensen die doen wat zij graag wilden).
- 53 *Lett ... gronden*: (Zonder enige overgang springt Huygens over op een moraliserende toepassing van het zojuist vertelde) *uw' gronden* beeldspreukig = uw kinderen (met hun verschillende aanleg).
- 54 *Veef*: nl. ouders.
- 54/55 *hebben ... gelucht*: hebben vruchteloos zich ertoe gezet (ondernomen) het verstand (begrip) van (hun) kinderen, dat zij met onverstand leidden (opvoedden) geweld aan te doen (*kinderen* voorgeplaatste genitief-bepaling; zie voor deze meermalen voorkomende woordgroep laatstelijk L. Koelmans, *Jan z'n boek en de pregenitieven*, N. Tg. 68, p. 441 vlg. Koelmans ziet hier een 'absoluut eindpunt' van de flexie-reductie; ik meen dat Huygens en anderen die de groep hanteren hier een genitief bedoelen; kinderen kan immers ook genitief zijn! *met ... getucht* pred. toev. bij *kinderen verstand*, door mij met een uitbreidende bijv. bijzin vertaald).

Veel' hebben wreedelick in eewigh' ongenucht⁵⁶

Geklujstert en geboeijt wel draghbare vernuffen⁵⁷

Maer die ondraghbaerlick haer's leuens tijd versuften⁵⁸

In on-werck; dat is werck haer' driften onbevoeght,⁵⁹

6 5 *Ψυχῆ βίαιον οὐδὲν ἔμμενον μίθημα*. Plat 7. de Rep. (Plato, *de Re Publica*, 3 lib. 7, 536E). Vert.: een voor de ziel gewelddadige en niet beklievende lering. *Illud in primis testandum est, nihil praecepta atque artes valere, nisi adjuvante naturâ: quapropter ei cui defecerit ingenium, non magis haec scripta sunt, quam de agrorum cultura sterilibus terris*. Quint. prooem. 1. 5. Inst. (Quint. Institutio Oratoria, Proöem. Lib. I, 26) (Na *illud* in de tekst *tamen*; niet *defecerit* doch *deerit*, niet *cultura* doch *cultu.*) Vert.: Eines möchte ich indessen gleich zu Beginn nachdrücklich hervorheben: alle Vorschriften und Leitfäden haben keinen Wert, wenn die Natur nicht mithilft. Deshalb bedeutet die folgende Schrift für jemanden, dem die Begabung fehlt, nicht mehr als eine Schrift über den Ackerbau für unfruchtbare Ländereien (Helmut Rahn, ed. Quint. + vert., Darmstadt 1972, T. I, pp. 12 en 13).

Malè respondent coacta ingenia: reluctantae naturâ irritus conatus est. Sen. de Tranq. (Seneca, *de Tranquillitate Animi*, VII, 7, 2) (*male enim*; i.p.v. *conatus: labor*) Vert.: For inborn tendencies answer ill to compulsion and where Nature opposes labour is vain (Basore, ed. Loeb).

Διὰ τὸ μήτε προαιρέσεις ἅπαντας ὁμοίας ἔχειν, μήτε φύσεις. Dion. Ital. I. 2. (niet gevonden; Dion. Ital. I. 2. zal wel wezen: Dionysius van Halicanassus, *Romanae Antiquitates*) Vert.: vanwege het feit dat alle mensen noch soortgelijke gedragspatronen hebben, noch soortgelijke geaardheden.

Οὕτως ἰσχυρόν τι καὶ ἀκίνητον ἢ φύσις ἢ ἀνθρωπίνη. Epict.

(Epict. Diatrib. 2, 10, 18 pg. 198⁸⁻⁹ Schenkl (ed. Teubner)), Men corrigere i.p.v. *ἀκίνητον: ἀνίκητον* (onbewegelijk-onweerstaanbaar) Vert.: zo onoverwinnelijk krachtig is de menselijke natuur.

(1672) *In hoc potissimum sita est hominum felicitas ut quisque ad hoc applicetur, ad quod naturâ compositus est*. Erasm. lib. 24. Epist. 5. (ed. Clericus, brief nr. 442; ed. Allen, brief nr. 447)

Vert.: Daarin bij uitstek is het menselijk geluk gelegen dat een iegelijk zich kan toeleggen op datgene waarvoor hij van nature geknipt is.

56 *ongenucht*: verdriet, smart.

57 *wel ... vernuffen*: verstanden, geesten die heel geschikt waren om iets goeds voort te brengen (*draghbare*, WNT draagbaar (II) 3187: tot dragen geschikt; dit citaat o.a.; *dragbaar* oude bijvorm, ws. door de gedachte aan *drachtbaar* volgens WNT draagbaar 3186; vgl. WNT ondraagbaar, 1548, waarnaast ook ondragbaar; zie 58).

58 *ondraghbaerlick*: op onvruchtbare wijze (vgl. *draghbare*; WNT ondraagbaar 1548 noemt het woord als slechts bij Huygens voorkomend).

haer's: (De apostrof duidt de weglating van *e* aan; volle vorm *haeres*; onduidelijk waarom Huygens hier die volle vorm wil).

versuften: suffend doorbrachten.

59 *on-werck*: ongeschikt werk (WNT on werk 2207, dit citaat slechts).

haer' ... onbevoeght: onvoegzaam voor, niet passend bij hun neigingen (WNT onbevoegd 1114, I).

*

- 60 Haer' krachten ongelijck. veel' hebben sich verploeght,⁶⁰
 Verweuen of verschaeft, en geen bedijdt van allen,^{60/6161}
 Die Staet of Letter-volck, of Krijghsluij konden vallen,⁶²⁶²
 En zijn 't geluckelick, en zijn 't ter eer en baet
 Van eigen en gemeen, van huijsgesinn en staet.⁶⁴
- 65 Het scheel alsoo gedeelt door mij en door sich seluen,⁶⁵
 Quamt op de spaden aen: mijn eerste sorgh was, deluen.
 Noch was 't de tweede maer: d'eerst' hadd wat meeders in:⁶⁷
- 06 Potest ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Potest ex casa vir magnus exire: potest et ex deformi humilique corpusculo formosus ac magnus animus. Sen. ep. 66. (Sen. Epist. 66 §1 en §3)
 Vert. Préchac-Noblot: §1 (Mais peut-être voulait elle nous montrer précisément) que l'esprit le plus ferme, le plus richement doué se cache à l'occasion sous n'importe quelle peau. §3 De la chaumière il peut sortir un grand homme. Il peut de la créature disgraciée et chétive se dégager une âme grande (ed. brieven Senec. Budé 1958, p. 115).

* 67 [-anders] ≤meeders≥ De verbetering is duidelijk: niet neutraal *anders*, maar iets van groter belang, iets belangrijkers.

Varianten 1658:

- Kl 63 *en zijn voor en zijn 't Zetfout.*
- 60 *Haer' ... ongelijck:* niet overeenstemmend met hun krachten, waartegen hun kachten niet opgewassen waren (vgl. Latijn *viribus impar*).
veel': velen (niet meer ouders, zoals in 54, 56).
- 60/61 *sich ... verschaeft:* zich afgemat, uitgeput met ploegen enz. Vgl. WNT verarbeiden 169, wederk. 4).
- 61 *en ... allen:* (intercalatie) - en geen van allen maakt het goed, vaart wel - (WNT bedijen 1190, 2a, dit citaat).
- 62 *Die ... vallen:* (antecedent *veel* 60) die staatslieden (politici) of geleerden of krijgslieden zouden hebben kunnen zijn (WNT letter, 1666 geeft het citaat zonder toelichting).
- 62 *En ... geluckelick:* en het met succes hadden kunnen zijn (onafhankelijke woordorde *metri causa*; dit komt meermalen voor).
- 64 *eigen en gemeen:* het eigene en het gemeenschappelijke, zichzelf en de gemeenschap.
- 65 *Het ... seluen:* (abs. partic. constr.) Nadat de scheiding aldus gemaakt was door mij en door zichzelf (vgl. 43; men kan hier ook denken aan het beslechten van een geschil, woordspelend dus).
- 67 *Noch ... maer:* (Huygens bedenkt zich) (Nee) het (het *deluen*) was toch pas de tweede (zorg).
hadd ... in: hield wat belangrijkers in, was belangrijker, gewichtiger, groter.

*

Tot werck hoort ouerslagh, tot wel doen goed versinn.⁶⁸

Mij docht papieren-blad was licht genoeg te krijgen⁶⁹

70 En daer bleefs ruijm genoeg voor Peper en voor vijgen⁷⁰

Of icks een' riem verkladd en aen mijn' droomen hing,⁷¹

Ksagh menigh misverstand, en redenloosigh ding⁷²

Des werelds aengesicht mismaken en onteeren,⁷³

68 *Μελέτη τὸ πᾶν.*

(Ausonius, Ludus Septem Sapientium 214 evv.) Vert.: Oefening is alles.

72 Hoc ipsum maximum artificium est, in arte sua posse alienis exemplis uti. Nam rerum omnium imperiti, qui uniuscuiusque rei de rebus ante gestis exempla petere non possunt, hi per imprudentiam facillime deducuntur in fraudem. At hi qui sciunt quid alijs accident, facile ex rerum euentibus suis rationibus possunt prouidere. Cic. Rhet. nou. 1.4.

(Cic. Rhet. nov. liber 4. d.i. *Auctor ad Herennium*) In feite zijn twee citaten uit bovengenoemd werk gecombineerd: a) *ad Herenn.* IV, 2, 3 ed. Marx, p. 290¹⁸⁻¹⁹; vert. H. Caplan (ed. Loeb, 1954, pp. 234-235): This, then, is the height of technical skill - in one's own treatise to succeed also in using

borrowed examples. b) IV, 9, 13 ed. Marx, p. 301⁶⁻¹⁰; vert. Caplan: For inexperienced peoples, unable to find in history a precedent for every circumstance, are through imprudence easily led into error; whilst those who know what has befallen others can easily from the fortunes of these others draw profit for their own policies.

Transliteratie:

68 mogelijk *weldoen*

71 mogelijk *hing*.

*

72 Aarzeling tussen *Ksagh* en *Ick sagh*; tenslotte metri causa *Ksagh*

68 *Tot ... ouerslagh*: Voor werk is overleg nodig (Bij werk hoort overleg).

wel doen: goed doen.

versinn: nadenken.

69 *papieren-blad*: blad van papier, papier (*papieren* stoffelijk adj.; vgl. WNT papieren (I), 395: citaat uit Roemer Visscher 'papieren bladen').

70 *daer ... genoegh*: er bleef ruim genoeg van over ('s de oude enclitische genit. van het personale *het*; vgl. middelndl.; in 17e eeuws al zeldzaam).

voor ... vijgen: (nl. om zakjes daarvoor te maken).

71 *Of*: indien (of concessief: ook al).

's: ervan (vgl. 70).

aen ... hing: aan mijn ideeën (gedachten, voorstellingen) besteedde.

72 *misverstand*: resultaat van verkeerd begrip, onjuiste opvatting (door niet eerst te denken).

en ... ding: en menig dwaas ding.

73 *lijdt*: (absoluut gebruikt) schade lijdt, geschaad wordt (in haar schoonheid). *verbrodde*: verknoeide.

*

Gelijck een' schoone vrouw lijdt van' verbrodde kleeren;

75 'Ksagh 'tschoonste geld in 'tslijck geworpen bij geuall,⁷⁵

'Kvond allom nieuwen druck van kostelicker mall.

Dan ick hebb dood gerijmt, of, mogelick, doen leuen.^{76/77}

En all dit ongevall wist ick sijn' naem te geuen:⁷⁸

'Thiet Na-docht, soo mij docht; en 'twas gespaert papier,⁷⁹

80 'Twas noch ijert oolickers, 'twas een onkundigh fier,⁸⁰

ϑ Desperatissimum perfugium est, se imprudentem fecisse. Cic. in Verr. 2.

(Cic. Act. in C. Verrem Sec. II, 101 (41)) Het begin bij Cicero iets anders: postremo illo desperatissimo perfugio uti posset, enz. Vert. Manfred Fuhrmann van Cicero's Oraties (Zürich-Stuttgart, Artemis-Verlag, Bd III, p. 238): Schliesslich könnte er auf den ganz verzweifelten Ausweg fallen, er habe es aus Unwissenheit getan, (er habe geglaubt, es sei gestattet).

⊗ Φιλόνεικοι, καὶ μέγιστον εἶναι νομίζοντες κακὸν, τὸ μεταίθεσθαι πρὸς τὰ βελτίω. Gal. de opt. doc. gen.

In het bedoelde werk van Galenus *Περὶ τῆς ἀρίστης διδασκαλίας*, uitgegeven door J. Marquardt (Galeni Scr. Min. I, 80-92, Teubner) was de zinsnede niet te vinden. Van dit werk verscheen een Engelse editie (London 1640) Van Theodorus Goulston, die Huygens misschien gekend heeft. Vert.: Koppig aan een verkeerd standpunt vasthoudend, en van mening dat het de allergrootste ramp is zich tot het betere te laten bekeren.

Transliteratie:

ϑ mogelijk *papier*.

* 79 [-een] <gespaert> Vermoedelijk vergissing: *een gespaert papier* was één lettergreep teveel.

75 *bij geuall*: zo maar, onbedacht, willekeurig (deze bet. niet in WNT op geval 1899).

76/77 *nieuwen ... leuen*: nieuwe druk (belasting, misère) van kostbaarder dwaasheden dan ik heb doodgerijmd of misschien (juist) heb doen leven (volgens de bekende regel dat wat aangevallen wordt, juist favoriet wordt daardoor dat critiek propaganda is; Huygens ging het toen (in zijn *Costelick Mall*) om de modedwaasheden; hier doelt hij op alle dwaze gevolgen van onnadenkenheid die de wereld verknoeien Hij speelt tegelijk met de gedachte dat overal nieuwe drukken verschijnen, niet van *Costelick Mall*, maar van *Costelicker Mall*.

78 *ongeval*: kwaad, gebrek.

79 *'Thiet ... docht*: Het heette achter af denken, naar mijdocht (spel met *docht*).

'twas ... papier: het was sparen van papier (hier weer een voorbeeld van de latinistische constr., waarop ik de aandacht vestigde in *Bijzondere participiumconstructies bij Hooft*, N. Tg. 68, p. 170). Het *ongeval* is niet *gespaert papier* maar het feit dat men papier gebruiktom zijn plannen eerst zetten enz.).

80 *oolickers*: lelijkers, ergers, slechters.

een ... fier: een domme trots.

*

- Een' stout' onwetenheid, die niet en kost als wagen,⁸¹
 Om dat sij lieuer wouw niet twijffelen dan vragen.⁸²
 Ick twijffelden en vraeghde, en leij mijn' rouwe stoff^{83/9083}
 Voor ooghen die ick wist met vollen danck en lof⁸⁴
 85 Stoff als de mijne was, te hebben helpen keuren,
 En oorbaerlick versnijên, niet snipperen noch scheuren.⁸⁶

- * *stouf[-e] sapostrōz* De bedoeling is duidelijk: metrisch wordt de elisie geëist. Op andere plaatsen blijft in zulke gevallen ook wel de -e staan en wordt het elideren aan de lezer overgelaten; vgl. 83!

Varianten 1658:

- Kl 86 *versnij'n* voor *versnijên* De noodzakelijke elisie van *e* door apostrof aangedu
- 81 *Een' ... onwetenheid*: een trotse domheid (Huygens bedoelt dat men te trots is om zijn onwetendheid te doen blijken, vgl. 82).
die ... wagen: die alleen maar wagen kon.
- 82 *lieuer ... vragen*: de voorkeur gaf aan niet-twijffelen boven vragen.
- 83/90 *Ick ... leest*: Wat Huygens in 1678 in zijn *Sermones de vita propria* vs 134 vlgg (W. VIII, p. 220) schrijft, lijkt hiermee in strijd: We lezen daar:
 Hanc ego sic peperi, ut non obstetricis egenum
 Viderit ulla dies; quanti sit cumque valoris
 Praediolum, quam vile, meum est:...
- In de vertaling van Loosjes: (geciteerd uit Eymael, p. XII)
 Ik zelve bracht die voort en heb mij zoo gekweten,
 Dat ik geen bijstand bij het baren noodig had.
 Ja, Hofwycks landgoed. hoe gering en klein geschat,
 Is gansch en al het mijne: ...
- Het lijkt het veiligst ons aan de uitvoerige mededelingen in Hofwijck te houden die wijzen op een compromis tussen de plannen van Huygens en Van Campen. Met zijn huis op het Plein stond het anders. Huygens ontwierp hiervan zelf de plannen, wilde met dit huis bewust de bouwkunst vernieuwen naar klassiek model, steunend op Vitruvius en zijn commentaren. (G. Kamphuis toont dit in zijn artikel aan). Zie comm. bij 93.
- 83 *twijffelden*: met -n in hiaat (ook wel in rijm op een woord op -en; zo doet Huygens ook met de verkleiningsuitgang -tjen; vgl. Hermkens 253, 335; *vraeghde* omdat -e geelideerd moet worden, zodat er geen hiaat is).
rouwe stoff: ruwe stof (kleermakersbeeld, tot 86 voortgezetr).
- 84 *die ... keuren*: (acc. c. inf. -constr. met proleptische 'accus.' relatief *die*) waarvan ik wist dat die (demonstratief vertaald) enz.
met ... lof: zo dat men ten volle dankbaar was en hen prees.
- 86 *oorbaerlick*: op nuttige, voordelige wijze.
versnijên: (de circonflex bedoelt het woord tot twee lettergrepen te reduceren. metri causa).

snipperen: versnipperen.

*

- Maer all mijn recht was mijn, ick hiel een woord in 'tvat',⁸⁷
 De land-heer hadd wat wils, en d'onderwijser wat.⁸⁸
 De Konst leed geen geweld, maer liet sich wel wat reken⁸⁹
 90 Ter liefde van mijn' lust. En soo van dusend trecken⁹⁰
 Bleef d'een en d'ander vast; en van dat af en aen^{90/91}
 Bleef ijert lichamelijx in 't swart en 't witte staen,
 Een ding dat Armen hadd en Schouderen en Beenen,⁹³
 Een redelick gestel van 'thoofd af tot de Teenen,⁹⁴
 95 Soo veel mij duncken moght. en nu stond Boom aern Boom⁹⁵
 Daer Boom aen Boom sou staen; nu gingh ick inden toom⁹⁶

- * 91 [-*staen*] ≤*vast*≥ Van de vele lijnen blijven enige niet zo maar staan, maar ze blijven *vast*, worden niet meer veranderd of uitgeveegd.
 95 [-*voor*] ≤*aen*≥ (zo ook in 96) boom *voor* boom kon aanduiden: de ene boom na de andere, in een snelle en langdurige opeenvolging; hier werd slechts bedoeld dat de ene boom goed en volgens plan staat ten opzichte van de andere.
 87 *all ... mijn*: ik behield mijn volle recht (poss. *mijn* als naamw. deel gebruikt).
ick ... vat: ik behield het recht van meespreken, ik hield een stem in het kapittel.
 88 *hadd ... wils*: kreeg een beetje zijn zin (WNT hebben 201, b).
en ... wat: en de onderrichter (leermeester) *hadd wat wils* (samentrekking).
 89 *De ... geweld*: (lett.): de deskundigheid (kennis) onderging geen geweld; (vrijer:) werd geen geweld aangedaan.
 90 *Ter ... lust*: terwille van mijn begeerte, van wat ik graag wou.
 90/91 *En ... vast*: en zo bleven van duizend (tallose) (op het papier) getrokken lijnen sommige (enkele) gehandhaafd (over) (WNT trek 2413).
en ... staen: en van dat afdoen (wegvegen) en toevoegen (van lijnen) bleef iets dat een lichaam (een zekere vorm, gedaante) had, zwart op wit staan (bleef tenslotte ... over).
 93 *Een ding dat*: iets dat (voortbordurend op *lichamelijx*). In zijn degelijke studie *Constantijn Huygens, bouwheer of bouwmeester?* (Oud Holland 1962, p. 151-240, wijst G. Kamphuis (p. 167) op een gedicht van Huygens *Domus mea*, (W. III, 31) van nov. 1638, waarin deze n.a.v. een plaats uit Vitruvius wijst 'op de noodzaak van een goede verhouding der onderdelen van een gebouw, zowel tot elkaar als tot het geheel, een verhouding die te vergelijken is met die van de delen van een welgevormd menselijk lichaam.'
 94 *Een ... gestel*: een redelijk samenstel, een redelijke bouw (WNT gestel 1804: een samenstel, een geheel van bij elkander behorende deelen).
 95 *Soo ... moght*: zover ik kon zien.
 96 *sou*: moest.

*

Van voor-raed en bescheid, en, hoe 't sich nae moght schicken,^{96/9797}

Ick hiel mijn' plicht voldaeen met gissen en met micken.⁹⁸

Soo verr gaet menschen-macht in allerlei belang,⁹⁹

100 Beraden, ouerslaen sijn'volle stade lang,¹⁰⁰

Meer eischt men hem vergeefs. maer 'tlang heeft oock sijn' maten:¹⁰¹

Die lang doen kan en magh moet oock eens konnen laten:¹⁰²

⑨ Ne incognita pro cognitio habeamus, hisque temerè assentiamur; quod vitium effugere qui volet (omnes autem velle debent) adhibebit ad considerandas res et tempus et diligentiam. Cic. 1. off. (De Officiis, I, VI, 18)

Vooraf ging: In hoc genere et naturali et honesto duo vitia vitanda sunt; unum, en dan volgt ons citaat.

Vert. Maurice Testard (ed. Budé 1965, p. 113): (En ce genre d'activité, à la fois naturelle et moralement belle, deux défauts sont à éviter: l'un), de prendre l'inconnu pour le connu et d'y donner à la légère son assentiment. Celui qui voudra échapper à ce défaut - et tous doivent le vouloir - apportera à l'examen des questions, du temps et de l'attention.

(1658) Agere volentem semper meditari decet. Auson. (Ludus Sept. Sap. vs 223, vgl. de noot op citaat bij vs 68) Vert.: Als men handelend optreden wil, dient men (eerst) een 'plan de campagne' op te maken.

Transliteratie:

⑨ mogelijk *menschen macht*

* 97 hoe [-hef] <'t> ≤sich≥ hoe het nae moght schicken verworpen; reflexief *schicken* verkozen; dit bracht mee dat *het* 't moest worden; vgl. voor intrans, *schicken* 1913.

101 [-stade] ≤maten≥ Vergissing, door herhaling van *stade* uit vorige vs; *stade* paste hier niet.

96/97 *gingh ... bescheid*: liet ik mij leiden, werd ik bestuurd, door voorafgaand overleg (een voorafbedacht plan) en door oordeel (kennis van zaken).

97 *hoe ... schicken*: hoe het later ook mocht gaan, aflopen.

98 *Ick ... micken*: ik achtte mijn taak volbracht met berekenen en overleggen (WNT mikken 730, 8).

99 *Soo ... belang*: Meer kan een mens niet in allerlei wat hem aangaat.

100 *Beraden ... lang*: (uitwerking van *Soo verr*) overwegen, overleggen gedurende de volle tijdsruimte die ervoor nodig is (WNT *stade* (I) 107, 1).

101 *Meer ... vergeefs*: meer vraagt men van hem zonder resultaat (meer van hem vragen heeft geen zin, is nutteloos) (*Meer* dir. objekt, *hem* indir. objekt, reflecteert op *menschen*, ontleent aan *menschen* 99).

'tlang: (sterke buiging, uitgangloos, vgl. 51 *het Tanm*) het lange.

102 *laten*: (abs. gebruikt, zonder objekt, evenals *doen*) ophouden.

*

Is 'touerdencken goed, het ouer dencken niet.¹⁰³

Hij siet sijn seluen uijt die all te lang door siet,¹⁰⁴

105 Ons oogh verdrinckt in 'twerck daer 't moed in is geswommen,¹⁰⁵

En ons vernuft beswijmt gelijck die, hoogh geklommen,¹⁰⁶

Met schrick te rugge sien, en weten niet waer heen,¹⁰⁷

Om hals en been geheel te brengen naer bene'en.^{106/108108}

Soo raectmen bijster 'sweeghs in 'tsoecken van veel wegen,¹⁰⁹

301 (1658) Appelles dixit, omnia sibi cum Protogene paria esse, aut illi meliora. Sed uno se praestare, quod manum de tabula nesciret tollere: memorabili praecepto: nocere saepe nimiam diligentiam. Plin. 35.10. (moet zijn Plin. N.H. 35 §80; de tekst aldaar luidt aldus: dixit enim (sc. Apelles, de beroemde schilder) omnia sibi cum illo (sc. Protogene, eveneens schilder) paria esse. Sed uno se praestare, quod manum de tabula sciret tollere, memorabili praecepto nocere saepe nimiam diligentiam.

Vert.: For he said that in all respects his achievements and those of Protegenes were on a level, or those of Protegenes were superior, but that in one respect he stood higher, that he knew when to take his hand away from a picture - a noteworthy warning of the frequently evil effects of excessive diligence (H. Rackham, ed. Pl. N.H., Tome 9 (1968), pp. 320-321). (Wil men *nescire* handhaven, dan dient men met Erasmus in diens Adagium: 'Manum de Tabula' (ed. Clericus Tome II kolom 120) na 'manum' het subject *ille* voor de duidelijkheid te suppleren).

*

108 [-to] ≤naer≥ Beter voorz.

103 *ouer dencken*: teveel denken.

104 *Hij ... siet*: Hij ziet niets meer, die al te lang kijkt (*uijt* res. werkw. bep., vgl. zich moe kijken enz.;=ten einde, aan het eind; *door siet*, compositum, schoon niet aaneengeschreven, A *doorsiet*=bekijkt; WNT doorzien (II) 3122, 1).

105 *moed*: moede, moe (res. werkw. bep., als *uijt* 104. Vgl. Ik ben moegezwommen, met aaneengroeiing van werkw. en res. werkw. bep., passivum van: ik heb mij moegezwommen).

106 *ons ... beswijmt*: ons verstand duizelt, wordt duizelig (let op de vergelijking die volgt).

107 *te rugge*: terug, hier dus: naar beneden.

waer heen: waarheen te gaan, wat te doen (geen raad weten).

106/108 *gelijck ... bene'en gelijck die* enz. *beswijmen* (samentrekking)=duizelig worden.

108 *been*: benen (*been* is hier m.i. enk., het mv. *been* komt, afgezien van enkele vaste combinaties met voorz.: op de been enz., zover ik weet in de 17e eeuw niet meer voor).

geheel: (pred. toev. bij *hals en been*) heel, ongedeerd.

109 *bijster 'sweeghs*: de weg bijster, verdwaald ('*sweeghs*, zgn. oorz. voorw. in genit., afhankelijk van *bijster*).

in 'tsoecken: tijdens, gedurende het zoeken (in + te + inf. geeft duratief aspekt aan).

*

- 110 En daer en komt geen end van stadigh ouerwegen:¹¹⁰
 Die altijd willen doen en hebben noijt gedaen;¹¹¹
 'T schael tongesken moet eens in 't huijsken blijuen staen.¹¹²
 Doe 't kind geboren was, hoe 't afliep met sijn' luren,¹¹³
 Sijn' swachtels en sijn' wiegh, soud' hier wat langer duren¹¹⁴
- 115 Dan 't ijemand lusten moght; en van die eerste jeught
 En smaken meestendeel maer ouderen de vreughd:¹¹⁶
- 110 *Μή γάρ οἰώμεθα τέλος ἡμῶν εἶναι τῶν νῦν, τὴν πάντων ἡμῶν ἀπορίαν.*
 Plat. in Phileb. (20a).
 Vertalingen: 1. Budé-tekst: Car n'imaginons pas que cette discussion
 doive être close pour nous quand nous serons tout à bout. 2. Hackforth:
 We ought not to imagine that the object of our present endeavours is
 to set ourselves all into difficulties 3. Taylor: (alleen laatste stuk) the
 common counfounding of us all (Men delge de komma na τῶν νῦν).
Transliteratie:
- 112 mogelijk *schaeltongesken*

*

- 110 [-f] *overwegen* *Te* hier minder juist: het gaat om het overwegen in het algemeen, niet om de actie van een bijzonder persoon.
- 111 [-En+] <Die> Huygens construeerde eerst de infin. *overwegen* voortzettend: *En altijd willen doen en hebben noijt gedaen*; maar dat klopte niet: er komt geen end van nooit gedaen hebben = nooit klaar zijn was ongerijmd. Een simpele verandering van *En* in *Die* maakte alles in orde.
- 112 *De schael haer tong* werd *'T schaeltongesken* Huygens had zeker geen bezwaar tegen de woordgroep van het type 'Jan zijn boek' die hij meermalen gebruikt. Wilde hij liever het verkleinwoord en veranderde hij daarom aldus? Of vond hij de combinatie onwelluidend?
- 114 [-waeɹ] <soud> Eerst iets overwogen als: *waer hier te lang om* enz., maar dit meteen verworpen, omdat het het vers te lang maakte.
- 110 *stadigh*: gestadig. voortdurend.
- 111 *en ... gedaen*: zijn nooit klaar.
- 112 *'T ... staen*: Het wijzertje van de weegschaal moet eens in het huisje blijven staan (de schalen moeten eenmaal in evenwicht zijn; er moet eens een eind komen aan het (over)wegen) (WNT tong 1051; *schael tongesken* compositum, schoon niet aaneengeschreven; vgl. Hermkens, p. 95).
- 113 *Doe ... was*: (Hofwijck met een kind vergeleken, deze beeldspraak wordt volgehouden tot 123; zonder beeldspraak:) Toen het ontwerp van Hofwijck er was.
luren: luiers (het kind zolang het in de luiers lag).
- 114 *swachtels*: lange linnen stroken waarin het kind gewonden werd.
soud ... duren: (Wij moeten inlassen, erbij denken: dat verhaal te vertellen (zou enz.).
- 116 *meestendeel*: meestal.
maer ouderen: alleen ouders.

*

Vreughd, die de Nieuwheid en Hoop alleen doen leuen,¹¹⁷

Die self den ouderen ten einde wercks begeuen,¹¹⁸

Waerop volght ongeuoel van wellust, doove plaegh,¹¹⁹

120 Daervan ick (ick beken't) mijn kindsch gedeelte draegh. puerile¹²⁰

Nu, 'tkind is jong geweest, en 'tis gebracht aen 'tgroeijen,

Aen 'tbloeijen metter tijd: 'Khebb niemand te bemoeijen¹²²

Met wat het tien jaer lang te queecken heeft gekost:¹²³

¶ Humanas oblimat copia mentes. Claud. 3. Rapt. Pros. (Claud. De Raptu Proserp. III, 29).

Vert.: (woorden van Zeus): (but because luxury is a foe to a godly life, and plenty dulls the mind of men. M. Platnauer, ed. Claud. Loeb, deel II, pp. 346-347.

(1658) ὑφορῶμαι τὸν κόρον, ὡς τὸ ἡδὺ λύοντα, καὶ πᾶσιν ἐναντιούμενον τοῖς καλοῖς. Nazianz. ep. 179.

(Gregorius van Nazianza, brief 179, dat is bij Gallay (ed. Budé 1967 T. II, p. 37) brief 146, §3). Vert. Gallay: (Ensuite,) je redoute la satiété en tant qu'elle fait cesser l'agrément et s'oppose à tout ce qui est bien. (Voor ὑφορῶμαι staat een door Huygens weggelaten ἐπειτα).

*

Varianten apograaf:

A 118 *ten einde werck* (fout copist).

Varianten 1658:

KI 121 *Nu*, voor *Nu* Zetfout 1653 verbeterd.

117 *die ... leuen*: die alleen in stand gehouden wordt door de benieuwdheid (hoe het worden zal) en de hoop (op goede ontwikkeling) (WNT nieuwheid 1981, 7).

118 *die ... begeuen*: (benieuwdheid en hoop) die zelfs de ouders aan het eind van hun werk (taak) verlaten (*den ouderen*, dat. pl., bij trans. begeuen is mij onduidelijk).

119 *ongeuoel van wellust*: ongevoeligheid voor genieting.

doove plaegh: (bijstelling bij *ongeuoel van wellust*) plaag van de dofheid, kwelling van de gevoelloosheid, ongevoeligheid (WNT doof 2887).

120 *kindsch gedeelte*: kindsdeel (Huygens tekent in de marge aan: *puerile*; om andere betekenissen van kindsch uit te sluiten? Waarom hij hier zo ingewikkeld doet en niet eenvoudig *kindsgedeelte* schrijft, is mij niet duidelijk (misschien sluit hij zich aan het juridisch vakjargon *pars puerile*); evenmin de sprong van ouderen naar kind. Men zou verwachten: mijn portie als vader).

122 *'Khebb ... bemoeijen*: ik hoef niemand lastig te vallen (hebben + te + inf. is soms ook: behoeven te ...).

123 *Met ... gekost*: met wat het gekost heeft het tien jaar lang (1640-1650) op te kweken (*het ... queecken* subjekt, waarin *het* in objektsrel. tot *queecken*).

*

- De wijsen eten met, de gecken doen den kost.¹²⁴
 125 Komt, wijsen, eet met mij, ick sal u niet beswaren¹²⁵
 Als met wel-gaere spijs en wel-betaelde waeren.¹²⁶
 Ick will u Hofwijck doen aenschouwen, of 't te nacht,¹²⁷
 Gelijck als duijuels-brood, te voorschijn waer gebracht.
 Jae meer, ick will het u, en mij oock, doen betreden¹²⁹
 130 Als waer ons gisteren een' gansche eew geleden¹³⁰
 'Kwill met kinds kinderen goed deelen voor mijn' dood,
 Als waer ick Grootevaer en twee drij mael soo groot.¹³²
 Het wereldsche besitt en is toch niet als droomen,¹³³
 En of't gekomen is, of mogelick te komen,
 135 'Ten is maer binnen ons het ghen' het schijnt of is,

*

Varianten 1653:

E.p. 134 of(drukfout).

Varianten 1658:

KI 134 oft voor of Zetfout 1653 verbeterd.

- 124 *De ... kost:* De wijsen eten mee, de gekken betalen de kosten, het gelag (De wijsen genieten van wat is, zonder zich te bekommeren om de moeite en kosten, waardoor het er gekomen is). (Eymael 27 verwijst hier naar Oogentroost 303/4: Dat die de maeltijdt geeft, de geck is van de feest, // En bij de wijsen heet een opghegeten beest., een enigszins parallelle plaats; Stoett-Kruijskamp, *Nederlandse spreekwoorden en gezegden*, 8e druk, Zutphen, 1953, geeft onder nr. 698 als parallelle uitdrukking van 'Het kind van de rekening zijn' het 17e-eeuwse *de gek van de feest zijn* en vergelijkt Frans: les sots font les banquets et les sages s'en gaudissent; les fous font des festins et les sages les mangent).
- 125 *beswaren:* belasten (voeden).
- 126 *wel-betaelde:* goed, geheel betaalde.
- 127 *of ... nacht:* alsof het 'snachts, in de nacht.
duijuels-brood: (stofnaam voor) paddestoelen (die in een nacht verrijzen). Vgl. 1407.
- 129 *Jae meer:* ja sterker.
- 130 *ons gisteren:* onze dag van gisteren (of: voor ons de dag van gisteren?).
- 132 *soo groot:* zo oud (woordspelend met *Grootevaer* nl. als ik nu ben (Huygens, in 1650 54 jaar oud, werd pas grootvader in 1661, toen het eerste kind van zijn dochter Susanna, gehuwd met Philips Doublet, geboren werd).
- 133 *droomen:* (mv.) ideeën, voorstellingen, datgene wat wij ervan maken in onze geest. Vgl. 71.

*

'Tzij bij voor-sieninghen of bij geheugheniss.^{134/136}

Dus sal dan Hofwijck zijn, neen (wij zijn hondert jaren¹³⁷

Geboren naerden dagh dat wij geboren waren)¹³⁸

Dus sien wij Hofwijck staen: Ten Noorden van 'tgroot spoor¹³⁹

140 Nae Voorburgh, 'tschoone dorp (of seght'er, Steetje, voor)¹⁴⁰

Light een aensienlijck Bosch in mindere gesneden.¹⁴¹

Vraeght naer de lengde niet bij Roeden of bij Treden;¹⁴²

Die aenden ingangh staet en siet den uijtgang niet,

En 'teind is verr genoegh daer men geen eind en siet.¹⁴⁴

¶ Exigua pars est vitae quam nos viuimus. Sen. de Breu. (Sen. de Brev. Vit. II, 2). Vert.: Gering is dat gedeelte van het leven, dat we (werkelijk) leven.

Praeteritum tempus pro modo suo longum, futurum autem infinitum est. praesens tempus breue, et semper in partem utramque mutabile, cum et à praeterito relinquatur, et transeat in futurum. Eumen. Rhet. Paneg. Const. (d.w.z. Panegy. Lat. 5 (8), 12, 6).

Vert. E. Galletier, ed. Budé der Paneg. Lat (Budé, 1952), p. 100: tandis que le passé est relativement long et l'avenir infini, le présent est éphémère, toujours mobile dans les deux sens, puisqu'il tombe dans le passé en même temps qu'il se tourne vers l'avenir.

* [-Da+] <L>ght. Begonnen *Daer*, voor de hand liggend als steunbijw. na 't voorgaande, was 'n vergissing.

Varianten apograaf.

A 144 *daer 'toogh geen* (correctie in A door Huygens).

134/136 *En ... geheugheniss*: en of het (dat *besitt*) er al is of misschien zal komen, het is in ons (in onze geest) slechts datgene wat het lijkt te zijn of is, hetzij door vooruitzien, hetzij door herinnering (parallele ordening *voor-sieninghen* bij *schijnt*, *geheugheniss* bij *is*; ik meen dat Huygens zeggen wil: bezit dat ons toegevallen is of dat wij verwachten is altijd dat wat wij ervan maken in onze geest, hetzij in onze herinnering aan het krijgen in het verleden, hetzij in ons vooruitzien naar het krijgen in de toekomst).

137 *Dus*: Zo (nl. zoals het er na honderd jaar uit zal zien).

138 *naer*: na (*naer* en *nae* lopen door elkaar; *naer* kan na zijn en *nae* naar).

139 *'tgroot spoor*: Vgl. 35, 40.

140 *Steeetje*: stadje (Huygens zal hier misschien gedacht hebben aan de ruzie met de vroedschap van Den Haag, toen hij zijn verhandeling over het orgelgebruik daaraan opdroeg, en in de opdracht Den Haag *dit schoone Dorp* genoemd had (zie mijn uitgave, Amsterdam-London, 1974, p. 13 vlgg.).

141 *aensienlijck*: groot.

mindere: kleinere (bossen). Huygens bedoelt zijn bos, dat uit verschillende bossen bestaat).

142 *bij ... Treden*: met roeden of met passen (gemeten) (WNT roede 618, lengtemaat, wisselend tussen drieëneenhalf en vier meter; *trede* 2209, lengtemaat van ongeveer tweeëneenhalve voet).

144 *daer*: waar, wanneer.

- 145 Een' tamme wilderniss van woeste schick'lickheden;¹⁴⁵
 Soo noemt sich dit vertreck, ter liefde van de Reden¹⁴⁶
 En gulde middelmaet, die ick soo waerdigh houw.^{146/147}¹⁴⁷
 Te tamm waer all te stijf, te wild waer all te rouw,
 Daer is wat tuschen tveen, dat tweederhands begeeren¹⁴⁹
- 150 Voldoen kan, tamm en wild, en dit door dat vermeeren;¹⁵⁰
 Gelijck wat etens dorst, wat drinckens honger maect,
 Gelijck lang slapen weckt en lang gewaeck vervaect.¹⁵²

⌘ *Μηδὲν ὑπὲρ τὸ μέτρον.* Anth. 1. 4.

Rank weet met het citaat voorshands geen weg, behalve dan dat deze verbinding genoteerd staat bij Paroem. (Corpus Paroemiogr. Graec. T. II, p. 80 (79)). Het is, ofschoon metrisch juist, geen beginvers van een Anthologiaepigram.

Vert.: Niets ga uit boven de (juiste) maat.

Πάντων μὲς ἄριστα. Theogn.

(Theognis 335) Vert.: Het midden is het best van alles.

Μηδὲν ἄγαν τῶν ἐπτὰ σοφῶν ὁ σοφώτατος εἶπεν. Anth. 1. 2.

(Anth. Palat. 7, 683, vs 1) Vert. Beckby: Alles mit Masze! gebot von den Sieben der weiseste Weise.

- 145 *Een ... schick'lickheden*: een tamme wildernis, waarin het woeste (wilde) geordend is (een van Huygens' geliefde stijlfiguren: het tegenstrijdige adjectief voor substantief: de wildernis is tam, de ordening is woest; in het tweede geval is omkering van kern en bepaling wel vereist: schikkelijke woestheden, maar Huygens schikt chiasisch: *woeste* reflecterend op *wilderniss*, *schick'lickheden* op *tamme*).
- 146 *vertreck*: schuilplaats, toevluchtsoord (vgl. *Hofwijck*). (MNW *vertreck* 169, 4. Vgl. A.D. Schinckel, *Bijdrage tot de kennis van het karakter van Constantijn Huygens*, ontleend aan aantekeningen wegens het beheer zijner goederen, Den Haag 1842, p. 761: 'om yetwes te vinden, daer ick een huysken van Vertreck, in tijden van sieckte ende anderssins soude mogen timmeren en beplanten.' (ontleend aan Eymael, p. III).
- 146/147 *ter ... middelmaet*: (bijw. bep. bij *Soo ... vertreck*) ter wille van de rede en de gulden middelmaat (*gulde*: Huygens houdt zich niet aan de door Hooft en anderen gevolgde regel voor de buiging van adjektiva op *-en* en participia perf.: vrl. enk. op *-e*, mv. op *-e*; men vindt bij het neutrum soms *-e*, bij het vrl. soms *-en*, bij het mv. soms *-en*. Vgl. Zwaan, 117, 380, 381, 382).
- 147 *soo ... houw*: zo op prijs stel, zo hoog heb.
- 149 *wat ... tveen*: iets daartussenin.
tweederhands begeeren: tweeërlei begeerte, lust.
- 150 *tamm en wild*: tam begeeren en wild begeeren, lust in het tamme en lust in het wilde (vgl. 153 *Den tammen lust*).
en ... vermeeren: en dit (het 'wilde begeeren') door dat (het 'tamme begeeren') kan vermeederen (Er is een combinatie van wild en tam. die door het contrast het behagen in het wilde en in het tamme stimuleert).
- 152 *weckt*: wakker doet worden.
lang ... vervaect: lang waken slaperig maakt.

- *
 Den tammen lust voldoen vier wonderlicke dreven¹⁵³
 Van Eicken saeghbaer hout, van Boomen die daer streuen¹⁵⁴
 155 Om dicke bijder aerd, om hooghten inde lucht,¹⁵⁵
 Om breedten onder weegh en groen en koel gerucht.¹⁵⁶
 'Khebb saeghbaer hout genoemt: maer laet het niemand waghen¹⁵⁷
 Mijn Trouw-verlaet t'ontdoen, mijn' dreuen om te saghen. Fideicommissum¹⁵⁸
 Daer's Pott-geld, soo men't hiet, siet dit voor post-geld aen.
 160 Ick segg' het eew voor eew, kinds-kinderen, laet staen,¹⁶⁰
 En brandt of warmt u niet aen hout dat ick hiet wasschen:¹⁶¹

* 153 [-lijen] *dreuen* (in verband daarmee in 154 [-strijen] \leq *streuen* \geq (rijmwoord). Onduidelijk waarom *dreuen* de voorkeur kreeg. Elders gebruikt Huygens het wel: *Linde-lij*, Voorhout 56).

156 [-tuschen twee?] <onder weegh>

159 [-~] \leq *Daer's* \geq

160 [-Eew?] \leq *ick* \geq

Varianten 1653:

E.p. 159 voort (drukfout).

- 153 *Den ... lust*: de lust in het tamme, het plezier in het tamme.
voldoen: bevredigen.
vier ... dreuen: vier bewonderenswaardige (prachtige) dreven (lanen) (zie op de plattegrond de vier eikenlanen O P).
- 154 *Eicken ... hout*: zaagbaar hout van eiken, eiken waarvan het hout gezaagd kan worden, goed is om te zagen (*Eicken* voorbep. in genitief, vgl. 55, 99). *streuen*: met elkaar wedijveren in.
- 155 *hooghten*: hoogte (met hiaatvullende -n voor klinker, evenals *breedten* 156; vgl. Hermkens, p. 263, 338, die in zijn materiaal geen vbb. vond van subst. op -e voor volgend woord met klinker of -h beginnend).
- 156 *breedten onder weegh*: brede vertakking tussen *bijder aerd* en *inde lucht*, tussen grond en lucht.
groen ... gerucht: groen en koeltegevend ruisend lover (omzetting kern en bep.).
- 157 *'Khebb ... genoemt*: Ik sprak van ...
- 158 *Trouw-verlaet*: In de marge *Fidei commissum*, dat door Huygens letterlijk vertaald wordt: *Fidei*=trouw; *commissum*=verlaet (van verlaten=aan iemand overlaten, MNW verlaten 1983), eigenlijk dus: het aan iemands eerlijkheid toevertrouwde, hier door Huygens gebezigd voor 'erfgoed' (vgl. WNT trouw (I) 3448).
- 160 *Ick ... staen*: Ik zeg: KindsKinderen, laat het eeuw voor eeuw (de ene eeuw na de andere) staan (objekt *het* van *laet staen* voorop; *eew voor eew* kan niet betrokken zijn op *segg' het*).
- 161 *brandt ... hout*: (brandt niet hout of enz.) brand geen hout of warm u niet aan hout (samentrekking van *niet* en *hout* in het eerste lid van de nevenschikking). *hiet wasschen*: beval te groeien (*heten* vroeger vaak met inf. zonder *te*, als objekt; vgl. WNT heeten (II) 407).

*

- Ondanckbaer' erffeniss en is niet af te wasschen:¹⁶²
 Ten minsten moet hij doen het gheen de Steruer hiet,¹⁶³
 Die 'tleuen door hem kreegh en van sijn sweet geniet.
 165 Twee dinghen scheid ick uijt, het derde moet ick dulden:¹⁶⁵
 Onschuldigh Brood-gebreck sal u voor eerst onschulden:¹⁶⁶
 Den allerlesten nood is buijten alle wett:¹⁶⁷
 Gods Coningh heeft sijn maegh met Autaer-brood ontsett,¹⁶⁸
 Maer welvaert doll gespilt is verr van mijn medooghen:¹⁶⁹
 170 Hij is noijt bijstand waerd die noijt heeft willen dooghen.¹⁷⁰
 Daer aen volght ouderdom van Eijcken die vergaen:¹⁷¹

- * 164 *Sijn' [-gun]* <sweet> begonnen *gunst* niet afgemaakt, *sweet* was hier het in de context treffender woord (de apostrof achter *sijn'*, niet passend bij neutraal *sweet*, vergat Huygens te schrappen).
 165 [-Dr+] <Tw>ee Vergissing direkt hersteld; hij noemt wel drie dingen in het volgende, maar gesplitst in twee en een derde.
 [-~] ≤het≥ derde.
 171 [-~] ≤volght≥
- 162 *Ondanckbaer' ... wasschen*: ondankbaarheid ten opzichte van een erfenis is niet te verontschuldigen (een soort indirekt gebruik van het adj.: niet de erfenis is ondankbaar, maar de erfgenaam; vgl. enigszins: een ondankbare taak).
- 163 *Ten ... geniet*: Op zijn minst moet hij die het leven door degene die sterft gekregen heeft en van zijn inspanning profiteert, doen wat deze bevolen heeft (subjeet: *hij Die ... geniet*).
- 165 *scheid ... uijt*: zonder ik uit.
moet ... dulden: moet toestaan (accent op *moet*, vgl. 181 *dat ick lijden* (= toestaan) *moet*).
- 166 *voor eerst*: (pred. toev. bij subjeet) als eerste (is het eerste dat enz.).
onschulden: van schuld vrijspreken.
- 167 *Den ... wett*: voor de alleruiterste nood geldt geen enkele wet (variërend op: nood breekt wet). (Den mannelijke genus-n, *allerlesten* met gelijkmaking; vgl. 173 *den ouden stamm*).
- 168 *Gods Coningh*: David, de door God verkorene, die Hij liefhad, de man naar Zijn hart.
heeft ... ontsett: heeft zijn maag verkwikt (zijn honger gestild) met brood van het altaar (David, in een toestand van grote honger, nam de toonbroden van het altaar en at die met zijn mannen; zie 1 Sam. 21, 6 en vooral Matth. 12, 4; Marc. 2, 26; Luc. 6, 4, waar Jezus de critiek der Farizeeën op de sabbatsschending door Zijn hongerige, aren plukkende discipelen beantwoort met verwijzing naar dit verhaal; *ontsett*, WNT ontzetten 2063; helpen, verlichten; o.a. dit citaat).
- 169 *welvaert ... gespilt*: dwaas verkwisten van rijkdom, overvloed (vgl. 79!).
- 170 *dooghen*: deugen.
- 171 *Daer aen*: daarop.

*

Men spaertse te vergeefs die niet en kunnen staen.¹⁷²

Maer, daer den ouden stamm ontstaet, staet haest een jonge:¹⁷³

Soo sal mijn na-kinds kind, schoon ick het niet bedonge,¹⁷⁴

175 Gedencken, daer een man in 'tvechten werdt gevelt,¹⁷⁵

Dat daet'lick inde rij een versch man werdt herstel.¹⁷⁶

Oock staet de wereld soo; die schael moet euen drijuen;¹⁷⁷

Pas soo veel schepsels nieu verschijnen als ontlijuen;¹⁷⁸

Of 'twaer een le'eghe wer'ld, daer in wij Borgers zijn,¹⁷⁹

177 (in de marge van A) *Observa orbem rerum in se remeantium. videbis in hoc mundo nihil extingui. Sen. ep. 36 (§11).*

Vert. Préchac-Noblot (ed. Budé t.pl.): Considère le retour circulaire des choses sur elles-mêmes, tu constateras que dans notre univers rien ne s'éteint, (mais que les phénomènes ont alternativement leur déclin et leur retour).

Transliteratie:

174 *bedonge*, komma onzeker, misschien terecht gekomen in de toevoeging in de marge

* 179 *wer[-e]ld* apostrof voor weglating *e* ook geschrapt. Metrum eiste eenlettergrepig *werld*.

Varianten 1672:

KII 178 *schepsel* voor *schepsels* Zetfout.

172 *die*: (antec. *se*; thans zouden we *die* moeten opvatten als degenen die en *die ... staen* als sem vulling van het objekt *se*).

staen: blijven staan, stand houden.

173 *den ouden*: (met mann. genus-*n* resp. voor klinker en met gelijkmaking).

ontstaet: omvalt (deze bet. niet in WNT op ontstaan).

haest: spoedig.

174 *Soo*: Derhalve, dus.

mijn ... kind: mijn achterkleinkinderen enz., nageslacht, nazaten (WNT geeft alleen *nakind* = kind uit tweede huwelijk).

schoon ... bedonge: ook al zou ik het niet bedingen, als eis stellen (wat ik wel doe!).

175 *Gedencken*: eraan denken.

daer ... gevelt: (proleptische bijw. bep. in de objektszin *dat ... herstelt*).

176 *Dat ... herstelt*: (militaire beeldspraak) dat dadelijk weer een vers (nieuw) man in het gelid wordt geplaatst.

177 *Oock ... soo*: Evenzeer blijft de wereld zo (op die wijze) in stand (WNT ook 4, 2).

die ... drijuen: die weegschaal moet in evenwicht zijn (*schaal* = weegschaal, vgl. WNT schaal (I) 132, o.a. citaat Huygens: 'De schael wipt, of de Tongh moet recht in' 't huijsken staen'; *euen drijuen* duidt op de horizontaal hangende schalen; *die*, nl. van *de wereld*).

178 *Pas ... ontlijuen*: Net evenveel schepsels moeten (samentrekking) nieuw verschijnen (geboren worden) als sterven.

179 *Of 'twaer*: of het zou ... zijn, of anders zou het ... zijn.

*

- 180 Of lang waers', overkropt, geborsten vande pijn.¹⁸⁰
 'Tlest(dat ick lijden moet) is 'tallgemeene lijden¹⁸¹
 Van 'svaderlands bederf. Staen die bebloedde tijden¹⁸²
 In 'teewighe beschick van Gods voorsienigheid;^{182/183183}
 Moet Holland eens niet zijn, of Niet zijn; is 't geseit¹⁸⁴
- 185 Bij, diens sien, seggen is, en seggen, doen, en heden¹⁸⁵
 En morghen 'tselfde punt, dat Holland weer bestreden,^{185/186}
 Weer ouerstreden zij, weer werdde soo het was,¹⁸⁷
 Doe 't in sijn' kolen smoockt' en smoorden in sijn' ass,¹⁸⁸
 Moet dat rad noch eens om; broeijt Spagnen noch een toeleg¹⁸⁹

*

*Varianten apograaf.*A 180 *overkropt*, (fout kopiist).

- 180
- Of.*
- (wederom nevenschikkend voegw., het alternatief inleidend).

lang ... pijn: ze zou, overkropt (als ze zou zijn), allang gebarsten zijn van de benauwdheid (*overkropt*, pred. toev. bij *s'* tussen komma's; vgl. 668, *gescheiden*, 1640, *maer ... gezond*).

- 181 (
- dat ... moet*
-): nl. datgene wat ik móet toestaan (appositie, tussen haken gezet; vgl. 165
- het ... dulden*
-).

't ... bederf: het gemeenschappelijk ondergaan (dragen) van de ondergang van het vaderland (*'t ... bederf* in objektsverhouding tot *lijden*; lijden thans in de zin van verdragen, ondergaan; woordspelend met het eerdere *lijden*).

- 182
- bebloedde:*
- bloedige.

- 182/183
- Staan ... voorsienigheid:*
- (de eerste van een reeks van hypothetische bepalingen bij de hoofdzin 196
- Dan ... will*
-) als die enz.

- 183
- beschick:*
- besluit (Gods eeuwig raadsbesluit!).

- 184
- niet zijn:*
- niet (meer) bestaan.

Niet zijn: niets zijn.

- 185
- Bij ... doen:*
- (Huygens geeft een uitbreiding aan de bijbelse uitspraak dat Gods spreken Gods doen is door, aanknopend bij
- voorsienigheid*
- Gods zien tot Gods zeggen te verklaren: wat God ziet in zijn voorzienigheid, spreekt Hij uit en doet het daarmee (Gen. 1, 3: En God zeide: Er zij licht. En er werd licht. Ps. 33, 8: Want Hij spreekt en het is er; Hij gebiedt en het staat er).

- 185/186
- en ... punt:*
- (Voor God bestaat geen tijd; vgl. Ps. 90, 4: Want duizend jaren zijn in uwe oogen als de dag van gisteren, als hij voorbijgegaan is, en als eene nachtwake. Het is mij niet duidelijk hoe dit in de gedachtengang hier past).

- 187
- ouerstreden zij:*
- overwonnen wordt, onder de overmacht bezwijkt.

werdde: worde (conjunctief voor onzekere toekomst; de spelling met dubbele *d* is mij onduidelijk; zij is niet analogisch, zoals in *bebloedde* 182).

- 188
- in ... smoockt':*
- een rokende puinhoop was (lett. in zijn gloeiende resten rookte).

smoorden: (met hiaat-*n*, vgl. 83) stikte, versmoorde.

- 189
- Moet ... om:*
- Moet dat lot ons nog eens ten deel vallen (beeld van rad van fortune: men kan van boven weer onder komen, als het rad draait; vgl. WNT rad (I) 139, 4).

broeijt ... toeleg: broedt Spanje op nog een plan (een nieuw plan), zint Spanje weer op een plan.

- *
- 190 Van thiende-penning-dwang, en legt het maer de roe wegh,¹⁹⁰
 Tot dat het onvoorsiens sijn' geesseling hervatt¹⁹¹
 En drijf ons tot den keur van mutsaerd en van rad,¹⁹²
 Of van versworen trouw en van versaectt gevoelen,¹⁹³
 Sal sich dat heete bloed noch eens op 't onse koelen
- 195 (God zij genadigher, en weer den droeuen dagh)¹⁹⁵
 Dan is mijn will geen will, en, als heel Holland lagh,¹⁹⁶
 En waer 'tniet redelick dat Hofwijck ouer end stond,
 Van nu af schrabb ick uijt wat in mijn Testament stond;¹⁹⁸
 Als 't vaderland vergaet zijn mijn' voorsorgen uijt,¹⁹⁹
- 200 'Tis reden dat de vracht versincke met de schuijt.²⁰⁰
 Soo zijn 't vier dreuen dan, en altoos weer vier dreuen,
 Die 'tBosch verr en naerbij sijn prachtighst aensien geuen.²⁰²
 Als ick soo spreken magh, van bijds viermael 'tVoorhout,²⁰³
 Van verre 'thooge groen van 'tMast en Liesen Hout.²⁰⁴

- * 190 *thiende* [-n] Onjuiste buiging gecorrigeerd; *thiende* is niet betrokken op mann. *dwang*. [-sijn'] ≤de≥ *roe* Men vindt vaker het lidwoord, waar het possessieve pron. onnodig geacht wordt, omdat duidelijk genoeg is waarop het substantief betrokken is.
- 194 [-'t *maraensche*] ≤dat *heete*≥ *bloed*. Treffender, tegenstellend met *koelen*.
- 195 [-*dien*] ≤den≥ *dien* leek te verwijzen naar een concrete dag; beter lidwoord *den*.
- 190 *roe*: geselroede (vgl. 191 *geesseling*).
- 191 *onvoorsiens*: onverwachts, plotseling.
- 192 *En ... rad*: en ons tot de keus drijft van (dwingt te kiezen tussen) brandstapel en rad (waarop men geradbraakt wordt) (onafh. woordorde metri causa; *drijfv* met vreemde spelling; in A, waarin de inlas 183-200 van Huygens' hand is, schrijft hij normaal *drijv* met apostrof ter aanduiding van de conjunctief voor onzekere toekomst).
- 193 *Of ... gevoelen*: of van het breken van onze (geloofs)trouw en het verloochenen van ons geloof (geloofsopvatting) (*versworen trouw* = het verzweren van de trouw; vgl. voor deze latijnse constructie vs 79).
- 195 *weer*: were af, behoede ons voor.
- 196 *lagh*: zou neerliggen (hier gaat Huygens weer over tot de gewone bijzin met voegw., na de reeks van hypothetische bijzinnen in de vorm van de vraag).
- 198 *nu*: dat ogenblik (getekend in 182-194).
- 199 *zijn ... uijt*: is het afgelopen met mijn voorzorgen.
- 200 *'Tis reden*: het is redelijk, gegrond (deze uitdrukking niet in WNT op reden).
- 202 *verr en naerbij*: van ver en van nabij (gezien) (*'tBosch* is het hele complex, waarvan de eikendreven het mooist zijn).
- 203 *van ... Voorhout*: van nabij (gezien) zijn ze, is het enz.
- 204 *Van ... Hout*: van ver zijn ze het hoge groen van het Mastbos en het Liesbos (beide bij Breda) (WNT lies (II) 2139 vermeldt onder de samenstellingen '*Liesbosch*, als eigennaam bekend (het *Liesbosch* bij Prinsenhage') en deelt mee: 'Huygens noemt het Liesbosch bij Prinsenhage *Liesen houf*').

*

- 205 Breda vergeue mij en oock den Haegh dit roemen,²⁰⁵
 Hier derv ick 't Eickenloof bij 't Linden-blad wel noemen:²⁰⁶
 Daer sien ick niet als Mast, en Eick, en Elst en Berck,^{207/207}
 Tot mijnent 'tselue groen, en euen 'tselue werck.²⁰⁸
 Hier buijgh ick voor Breda; mijn' Masten zijn haer' kind'ren:²⁰⁹
- 210 'Theeft FREDERICK belieft sijn Houtgewasch te mind'ren,²¹⁰
 Om 'tmijne te versien: 'tzijn Jofferen van 'tland,²¹¹
 Mijns Vaders Vaderland, die ick hebb voortgeplant:²¹²
 'Ksegg Jofferen, noch eens: 'kmochts' ed'le wijfjes noemen;²¹³
 Bredaesche wijfjes, jae; maer die ick derve roemen^{212/213}

Transliteratie:

210 *Frederick* onderstreept; in de marge *Capitalen*

- * 205 [D+] reda [-Bre] <den Haegh> Vergissingen. Breda moest eerst komen wegens chiasische ordening in het volgende *Hier* enz. Daarna opnieuw verschrijving en toch weer *Breda* begonnen in plaats van *den Haegh*.
- 205 *dit roemen*: dit met lof spreken over wat van mij is (*pochen* is te sterk en ongunstig, evenals *grootspraak*).
- 206 *Hier*: wat Den Haag (het laatstgenoemde) betreft.
wel: best, gerust.
- 207 *Daer*: in Breda.
- 207 *niet als*: niets (anders) dan, slechts.
Mast: denneboom, pijnboom.
- 208 *Tot ... werck*: bij mij hetzelfde groen (geboomte) en precies dezelfde dingen (bomen) (?).
- 209 *Hier*: op dit punt (nl. dat volgt: *mijn' Masten zijn haer' kind'ren*).
mijn' ... kind'ren: ik heb mijn dennebomen vandaar.
- 210 *Frederick*: Frederik Hendrik, Huygens' meester, bezitter van de baronie van Breda.
- 211 *'tmijne ... versien*: het mijne te voorzien, te vermeederen.
Jofferen ... land: mastbomen van het land (WNT juffer 486 'bij Huygens in toepassing op levende mastbomen'; tevens woordspelend *joffers* = aanzienlijke dames, jonkvrouwen; vgl. *ed'le wijfjes* 213, *Bredasche wijfjes* 214). Achter de benamingen *Joffers* (211, 213), *wijfjes* (213, 214, 236) tegenover *mannetjens* (1338, 1485), *Mannen* 1484 moeten we niet teveel zoeken. Zeker niet een verschil tussen mannelijke en vrouwelijke dennen, aangezien de den eenhuizig is en een boom dus zowel mannelijke als vrouwelijke bloemen draagt. Dezelfde Bredasche wijfjes van vs 214 worden in zijn gedicht *Op het roeijen van mijne Mastboomen op Hofwyck* van 24 mei 1682 (zie Inleiding, 4) *Bredasche mannetjes* genoemd.
- 212 *Mijns ... Vaderland*: Christiaan Huygens was afkomstig van ter Heide bij Breda (*vaderland*=geboorteplaats, WNT vaderland 177).
voortgeplant: verder geplant, overgeplant,
- 213 *'kmochts' ... noemen*: ik zou ze edele vrouwtjes kunnen noemen.
- 212/213 *maer ... Hofwijs*: maar ten aanzien waarvan ik mij durf beroemen ze op Hofwijck Haags gemaakt te hebben en hofwijs (op de hoogte van de manieren van het hof, tevens: ordelijk groeiend, op de hoogte van hoe het hoort in een tuin) (*die* moet als rel. pron. wel proleptisch staan ten opzichte van *gemaect te hebben*, waarbij het objekt-nietzinsdeel is).

*

- 215 Op Hofwijck Haeghs gemaect te hebben en Hofwijs:
 Daer warren s'onder een als ouer groeiend rijs;²¹⁶
 Hier staen sij zedighlick en proncken daer sij stonden²¹⁷
 Does' eerst verhijlickten aen 't sand-schap mijner gronden.²¹⁸
 Daer staens' in 't wild gerucht van kinders kind'ren; hier²¹⁹
- 220 Als Maeghden, sonder meid of kinderen getier.²²⁰
 'Klaet ijeder ouerslaen welck zijn de liefste gasten,²²¹
 Gevolgde of ongevolgd': ick derft niet ondertasten,²²²
 Men krijghter sulck' en sulck' en houdt sich wel te vreen,²²³

Transliteratie:

216 mogelijk ouergroeiend

*

- 216 [-*staen*] <*warren*> Het betere woord!
als [-~] ≤*ouer*≥ *groeiend*.
 222 *ongevolghd*[-e] apostrof toegevoegd. Vergelijk 81; merkwaardig is dat in *Gevolgde* de -e niet wordt geschrappt, waar hij toch eveneens metrisch moet vervallen.
 223 [-~] ≤*Men*≥
- 216 *Daer ... rijs*: daar (bij Breda) maken ze ruzie onder elkaar, daar de ene boom hoger groeit dan de andere (MNW werren 2304, 3: oneinig zijn, twisten; *als ... rijs*: pred. toev. bij het subjezt *s'*, met causale bet.: als hoger groeiend hout = omdat de bomen boven elkaar uitgroeien; WNT overgroeien 1726: hoger groeien dan).
- 217 *zedighlick*: zedig, bescheiden, ingetogen (MNW sedich 855).
- 218 *Does' ... gronden*: toen ze in het begin trouwden met het 'zandschap' (variërend op *landschap*) van mijn gronden (= mijn zandgrond).
- 219 *in ... kind'ren*: temidden van het wilde lawaai van jonge, naast hen opgeschoten dennen (hun nageslacht) (Huygens vergelijkt de jonge dennen met lawaaimakende kleinkinderen).
- 220 *sonder ... getier*: zonder het getier, geschreeuw, van meiden of kinderen (*meid* samentrekking van de meerv. uitgang -en; *meid(en) of kinderen* als pregenitief opgevat).
- 221 *'Klaet ... ouerslaen*: ieder moet maar overwegen, uitmaken.
welck ... gasten: welke de liefste gasten zijn (woordorde onafh. vraag metri causa; *welck* in onverbogen vorm: vgl. MNW welc 2111, 1: meestal in onverbogen vorm, ook in het meerv.).
- 222 *Gevolgde ... ongevolgd'*: gasten met of zonder gevolg (nl. van meiden en kinderen) (*ongevolgd'*= ongevolgde, nl. *gasten*, dat samengetrokken is).
derf ... ondertasten: durf het niet nagaan, onderzoeken.
- 223 *sulck' en sulck'*: van verschillende soort (lett.: zulke en zulke).
houdt ... vreen: gedraagt zich (doet) heel vergenoegd, tevreden.

*

- Maer, heeft uw gast geen' sleep van aenhangh, soeckt'er geen.²²⁴
- 225 Dit volckjen hebb ick t'huijs gehaelt, als kale wichten,²²⁵
 En vander jeughd gefockt en voor mij leeren swichten.²²⁶
 Neemt dat ick Rhee of Hind gerooft hebb' uijt het wald,²²⁷
 En in mijn' wildbaen ruijm en lieffelick gestalt.²²⁸
 Soo ben ick altoos thuijs, en altijd bijde dieren²²⁹
- 230 Die t'harent mensch noch Beest, maer mij tot mijnent vieren.²³⁰
 Neemt dat ick uijt Brasil Tapouijers hebb' ontleent,²³¹
 En blinde Heidenen met Christen melck gespeent:²³²
 'Tis swart volck, maer dat swart is vell-diep, en van binnen²³³
 Maeck ick se mijns gelijk; dienstbaer in blancke sinnen.^{233/234}

*

225 [-d+] <D>it

232 [-Christenen] ≤Heidenen≥ Vergissing.

- 224 *sleep ... aenhangh*: (lett.: gevolg van gezelschap) mensen, (familieleden) die achter hem aankomen, hem vergezellen.
soeckt ... geen: zoek die aanhang dan niet ('er oude genit. pl. van het personale 3e persoon, afhankelijk van *geen* en ad sententiam bij *aenhang*, dat een meerv. aanduidt; vgl. thans: ik het er geen = geen ervan, bv. knikkers).
- 225 *volckjen*: (gezegd van de verzameling bomen die hij uit Breda heeft).
kale wichten: (de dennetjes die overgeplant werden, vergeleken met kale, armzalige kinderen).
- 226 *vander jeughd*: van jongsaf.
gefokt: opgekweekt.
voor ... swichten: mij leren gehoorzamen.
- 227 *Neemt*: veronderstel, stel u voor.
Rhee of Hind: mannetjes- of vrouwtjeshert (*ree* ook wel voor vrouwtjeshert gebruikt, tegenover *reebok*, maar hier in de tegenstelling aanduiding van het mannetjeshert).
wald: (Huygens neemt de vrijheid een niet-frankische dialectvorm in rijm te hanteren).
- 228 *wildbaen*: jachtterrein.
ruijm ... gestalt: een ruime en aangename plaats (verblijf) heb gegeven (ruim en prettig heb ondergebracht) (vgl. WNT stallen (I) 553, 3: 'onderbrengen van personen').
- 229 *Soo*: op die manier.
- 230 *t'harent*: thuis, in hun oorspronkelijke omgeving.
vieren: ontzien, geen kwaad doen.
- 231 *Tapouijers*: Indianenstam uit Brazilië (Huygens was met deze stam bekend, doordat gouverneur Johan Maurits van Nassau er een stel had meegenomen bij zijn vertrek vandaar in 1644; vgl. Eymael p. 38).
- 232 *met ... gespeent*: met christelijke melk gevoed (heb) (*Christen* adjectief; voor het beeld vgl. 1 Petr. 2, 2: en als nieuwgeboren kinderkens, zijt zeer begeerig naar de redelijke, onvervalschte melk, opdat gij daardoor moogt opwassen).
- 233 *is vell-diep*: reikt niet verder dan de huid.
- 233/234 *en ... gelijk*: (verrassend voor de anticaricist van tegenwoordig die de zwarte van binnen reeds gelijk acht; Huygens wist wel beter).
mijns gelijk: mijns gelijke (*gelijk* substantief, vandaar de genitief van het personale: *mijns* = van mij).
dienstbaer ... sinnen: (het *gelijk* betreft de *blancke sinnen*, niet de dienstbaarheid!) (maak ik) ze dienstbaar naar de opvatting van de blanke (vgl. in mijnen sin = naar mijn opvatting, zoals ik het zie).

*

- 235 Soo passens' op 'tgerack van die se voedt en houdt.²³⁵
 Soo doen mijn' Bruijntjens oock, mijn' Wijfjens uijt het woud:²³⁶
 Besiet hoe vriendelick sij mij staen en beluijmen,²³⁷
 Als seiden sij, landsheer, geniet ons' groene pluijmen,²³⁸
 Is't heet, wij keeren u 'tbeswaren vanden dagh; *Math. 20.12*²³⁹
- 240 Is't koud, wij decken u voor all dat nijpen magh,²⁴⁰
 En onse dienstbaerheid hangt aen geen' Jaergetijden:²⁴¹
 239 (in de marge van A) *Τὸ βάρος τῆς ἡμέρας*. *Math. 20.12*.
 Vert.: (die) den last des daags (en de hitte gedragen hebben).

*

Varianten apograaf.
 A 235 *gemack* (fout copiist).

238 *seiden*[-s] <*sij*> Geen aaneenschrijving van volle vorm *sij*.

[-*komf*] <*geniet*> *komt geniet* bekende combinatie van imperatieven (Vgl. Weijnen, p. 81 en Hofwijck 2556) was hier onmogelijk: één lettergreep teveel.

239 [-~] ≤ 'tbeswaren≥

241 [-en] <*hanght*> *en* was metrisch teveel.

- 235 *Soo ... houdt*: Op die manier behartigen ze (letten ze op, zorgen ze voor) wat hem, die ze voedt en onderhoudt, dienstig is (*gerack*, WNT gerak 1621: gerief; *houdt*, WNT houden 1143, B 2 onderhouden, verzorgen).
- 236 *Bruijntjens*: zwartjes (*bruijn* in 17e-eeuws vaak = donker van kleur, tint (WNT bruijn (I) 1666); *bruijn* en *zwart* soms met elkaar verwisseld; Huygens denkt aan de *donkere* dennen, die hij goed kan vergelijken met de *zwarte* Tapouiers).
mijn' ... woud: (Vgl. 214: *Bredasche wijfjes*; hij heeft ze uit het woud van Breda; vgl. *uijt Brasil*).
staen en beluijmen: staan te bespieden, bekluren (WNT beluimen 1751, dit citaat).
- 237 *geniet*: profiteer, maak gebruik van.
- 239 *keeren ... dagh*: weren voor u af het drukkende (de drukkende hitte) van de dag (in de marge *Math. 20, 12* ons ... die den last des daags en de hitte gedragen hebben).
- 240 *nijpen*: kwellen (vgl. nog 'nijpende kou').
- 241 *hangt ... Jaergetijden*: is niet afhankelijk van seizoenen.

*

- Daer dient'er bij de maend; wij kunnen doen en lijden²⁴²
 Het rond jaer uijt end in met eenerleij gelaet²⁴³
 Wat Eicken, 'tstercke blad, nauw 'somers uijt en staet.²⁴⁴
 245 Jae, dese trouw munt uijt en spant haer' fierste krachten²⁴⁵
 In 'tfelste vande locht, in 'tlangste vande nachten:²⁴⁶
 Maeckt staet op vrienden, die op voorspoed niet en gaen,²⁴⁷
 Maer inden tegenspoed als kop're muren staen.²⁴⁸
 Twee troppen tell ick hier die sulcken tale spreken,²⁴⁹

- * 242 [-~] <dient>
 249 [-troppen?] ≤troppen≥ Interlineair duidelijker geschreven?

Varianten apograaf:

- A 244 's somers ('verbetering' door copiist).
- 242 *Daer ... maend:* Er dienen er bij de maand, Er zijn er die bij de maand dienen (hier het nog niet verklaarde zinstype met meerv. onderw. en persoonsvorm enk., beginnend met *daer* of *er*; zie Inl., 9, 5; *bij* distributief, vgl. een kamer verhuren bij de maand).
doen en lijden: doen en verdragen, ondergaan.
- 243 *Het ... in:* (tegenover *bij de maend*) het hele jaar onafgebroken (*uijt en in* = al maar door, onafgebroken; vgl. A.P. de Bont, *Hofwijck* vss. 236-248, N. Tg. 64 (1971), p. 487).
met ... gelaet: met hetzelfde voorkomen (uiterlijk), zonder te veranderen.
- 244 *Wat ... staet:* (objekt van *lijden*) wat het sterke eikenblad met moeite 'szomers verdraagt (uitstaat, verduurt) (*en* ontkenningsspartikel bij *nauw*, vgl. *en ... maer*, er staat m.i. lett.: wat eikenblad (samentrekking), het sterke blad enz.).
- 245 *munt uijt:* komt het meest uit, is op zijn grootst.
spant ... krachten: spant haar sterkste krachten in (WNT fier 4442, 3: flink, stevig).
- 246 *In ... locht:* in het heetste jaar getij (Vgl. A.P. de Bont, *a.art.*, p. 487).
in ... nachten: wanneer de nachten het langst zijn ('s winters.)
- 247 *op ... gaen:* niet op voorspoed afkomen (wie het niet om uw voorspoed te doen is) (Vgl. WNT gaan 45: *op iemands lijf gaan* = het toeleggen op iemands leven).
- 248 *als ... muren:* (bijbelse vergelijking, zie Jer. 1, 18; 15, 20).
- 249 *Twee troppen:* Twee groepen (zie de plattegrond: S, S, diagonaalsgewijs tegenover elkaar; de vergelijking met Breda heeft Huygens reeds in 204 van de eiken op de *masten* gebracht; hij behandelt nu nog even hun plaatsing; ze moeten wel worden onderscheiden van de mastbossen op de twee *eilanden* (plattegrond K, K) die aan weerszijden van het huis liggen en van de *Zuyd en Noordaentjens van Mastboomen* E, E, zie 1484 vlgg).
sulcken: zulk een.

- *
- 250 En kruisweeghs ouer een mijn Bosch in vieren breken.²⁵⁰
 Soo most de deeling zijn; dat weet de minste Cock,²⁵¹
 En all dat oijt ontsagh eens Houemeesters stock.²⁵²
 Twee schot'len eener sopp op eene rij te schicken?⁺²⁵³
 Daer soud' een' swanger vrouw, jae bergen af verschricken;²⁵⁴ +14.Aug. 51.
- 255 Ten minsten slaet het een den hongers lust ter neer.²⁵⁵
 Soo fier is 't keelgat self, soo maeckt het oock den heer.²⁵⁶
 Ick swijgh van andere, die oock haer weetjen weten,²⁵⁷
 En houden haer gebruijck soo kostelick als eten.²⁵⁸
- Transliteratie:*
 256 boven *maeckt* open variant *speelt*

- * 250 [-*hef*] ≤ *mijn* ≥ *Bosch* Hier vond Huygens een duidelijke verwijzing naar de eigenaar gepast. Vgl. 190.
 255 *slaet* ≤ *het* ≥ Omissie.

Varianten apograaf:

A 254 *van* (spontane verandering door copiist, *van* en *af* wisselen).

A 256 *speelt* (d.i. de open variant van K).

Varianten 1653:

E.p. 253 *zij* (drukfout).

- 250 *kruisweeghs ... een:* kruiselings tegenover elkaar.
mijn ... breken: (doordat aan beide kanten van de rechthoek een blok overblijft (zie beneden de lof van eikenhakhout en berken, T en V op de plattegrond).
- 251 *deeling:* verdeling, plaatsing.
minste: geringste, meest ondergeschikte.
- 252 *all dat:* alles wat, ieder die.
ontsagh: vreesde voor, heeft gevreesd voor.
een ... stock: de stok van een hofmeester (hoofd van het keukenpersoneel, WNT hofmeester 856, 3b).
- 253 *Twee ... schicken?:* Twee kommen met dezelfde soep op één rij te zetten (dus aan dezelfde kant van de tafel)?
- 254 *Daer ... verschricken:* daar zou een zwangere vrouw (die daardoor tweelingen krijgt volgens het volksgeloof), ja daar zouden (zelfs) bergen van schrikken (en een muis baren) (Huygens speelt met het bekende Latijnse spreekwoord: Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus: De bergen gaan zwanger, een belachelijke muis wordt geboren).
- 255 *Ten ... neer:* In elk geval beneemt het iemand de honger (lett.: slaat het iemand (meew. voorw.) de begeerte van de honger neer) (de *lust is* hier de *honger: hongers* is specificerende bep.).
- 256 *Soo ... self:* zo aanmatigend, tiranniek is zelfs het keelgat.
maeckt ... heer: speelt het ook de baas.
- 257 *andere:* andere (mensen) (dan de *Houemeester*).
haer ... weten: op de hoogte zijn van hoe het moet.
- 258 *En ... eten:* en hun gebruik van evenveel waarde achten als spijs (de spijs zelf).

*

- 'Khebb dan op 'tCruijs gepast, gelijk 't de dis-konst noemt.²⁵⁹
 260 En vraecht ghij of icks mij met reden hebb beroemt?²⁶⁰
 Let opden ouerhoeck; ghij vindt hem naerden regel²⁶¹
 In euenredigheit soo vierkant als een tegel:^{261/262}
 Dat doet een eicken block, verstaet een perck van groen,²⁶³
 Daer Eickjens Nutt, Vermaeck en Heerlickheid voldoen;²⁶⁴
 265 Hegh-houtje recht en kromm, dat om de seuen jaren²⁶⁵
 Sijn' meester leert hoe soet genieten is en sparen,²⁶⁶
 (Elck in de middelmaet en ten besetten tijd)²⁶⁷
 Hoe goed een kleedsel is dat dient en niet en slijt,²⁶⁸
 Dat, zijnde, warm en koel, niet zijnde, warm kan maken.²⁶⁹

*

261 *Le[-t]* Vond Huygens gelijkvormigheidsspelling voor de imp. onnodig?

263 [-*eicken*] \leq perck van \geq groen Misschien eerst een *eicken perck*. geïntendeerd. Dit dan verworpen om herhaling van *eicken*.

265 *Hegh* [-*Eickjens*] \leq houtje \geq Geen herhaling. In verband hiermee werd meerv. *Haer'* in 266 tot *Sijn'*.

[-*alle*] \leq om de \geq seuen ... Synoniem *alle seuen* werd verworpen, wegens mogelijke opvatting als: de zeven jaren lang.

267 [-~] \leq ten besetten \geq

259 *dan*: derhalve.

op ... gepast: voor de plaatsing schuin tegenover elkaar zorg gedragen (vgl. 250 *kruijsweeghs*).

dis-konst: tafekunst, de kunst van het schikken der spijzen op tafel.

260 *of ... beroemt*: of ik mij terecht erop heb beroemd ('s genitief van het enclitische personale 't, vgl. 70, afhankelijk van *hem* (zich) *beroemen*).

261 *ouerhoeck*: de hoek aan de andere kant (van de korte zijde van de rechthoek die het hele bos vormt (plattegrond T)).

261/262 *naer ... tegel*: in overeenstemming met de regel (der symmetrie) in evenredigheid (met de mastbossen) even rechthoekig als een tegel (WNT vierkant (I) 385: soms ook = rechthoekig. Vgl. plattegrond).

263 *Dat ... block*: Daar zorgt een blok (compacte groep) van eiken voor (*eicken* genitiefbep. voor de kern *block* geplaatst, nog geen compositum).

264 *Daer ... voldoen*: waar eikjes (eikenhakhout) aan de eisen van nut, vermaak (vreugd) en aanzienlijkheid (luister) voldoen.

265 *Hegh-houtje*: hout (bomen) geschikt voor heggen (geen aanspreking, maar nieuw onderw., dat in de plaats treedt van het oude *Een block*).

266 *genieten ... sparen*: (Zeven jaar heeft de Meester van zijn eikjes genoten en intussen heeft hij hout gespaard, dat nu gekapt wordt, waarna de bomen weer verder groeien enz.).

267 (*Elck ... tijd*): elk (van de twee) in de juiste maat (zonder overdrijving) en ter bestemder (juister) tijd.

268 *een ... slijt*: (beeld voor het altijd weer uitgroeiende eikenhakhout).

269 *zijnde*: terwijl het leeft.

warm en koel: (nl. resp. in de winter beschuttend tegen de koude, in de zomer tegen de hitte).

niet zijnde: als het dood, gehakt is.

*

270 Soo doen mijn Eickentjens; Ick laet den Hondsdag blaken²⁷⁰

Op 'tsteilste vanden noen; Ick laet het noorder guer²⁷¹

Sijn scherpste buijen toe, mijn groene dack en muer²⁷²

Belett mij wederzijds het sweeten en het beuen:²⁷³

En inde leckernij van dit staegh-steruend leuen

275 Hebb ick altoos getelt het dobbele geniet

Van ijert verheughelix op 'tkantjen van 'tverdriet;

Op 'tkantjen sonder schroom; soo dat vast and're smaken^{274/277}

Het gene mij genaect en niet en kan geraken.^{277/278}

2 *Τί τούτου χάρμα μείζον ἂν λάβοις ποτέ τοῦ γῆς ἐπιψαύσανθ' ὑπὸ στέγῃ πυκνῇ πυκνᾶς ἀκοῦσαι ψεκάδος εὐδουση φρενί.* Soph. ap. Stob. (d.w.z. Soph. Frgm. 636. Pearson (Tome II, p. 262-264), bij Stobaeus Florileg. 59, 12 (IV, p. 402-413 Hense).

Vert.: Wat voor grotere vreugde zou men kunnen smaken dan als men de grond veilig onder de voeten heeft en door een stenig dak beschermd is, met dommelende geest de vallende regen te beluisteren.

*

Varianten apograaf.

A 270 *Ick laet den Hondsdag blaken* over het hoofd gezien door copist.

A 271 *Op 'tsteilste vanden noen;* over het hoofd gezien door copist.

Varianten 1653:

E.p. 270b *Ick laet den Hondsdag blaken* ontbreekt in A.

E.p. 271a *Op 't steilste vanden noen* ontbreekt in A (De omissie moet bij het nazien van de drukproeven ontdekt zijn en hersteld naar K, in tegenstelling tot 1334b en 1335a, waar de omissie in de druk bleef).

270 *Eickentjens*: eikjes (verkleinvorm van *eiken*, een vorm naast *eik*, zie WNT *eiken* (I) 4015). *Hondsdag*: (tussen 19 juli en 18 augustus, heetste dagen van het jaar (WNT *hondsdagen* 916).

271 *Op ... noen*: (lett.: op het hoogst van de middag) als de middagzon het hoogst staat.

het ... guer: de gure noordenwind (omzetting kern en bep.).

272 *scherpste buijen*: vinnigste vlagen, stormen (WNT *bui* 1711: voorheen in sterker opvatting, soms gelijkstaande met storm).

273 *wederzijds*: aan de ene kant ... aan de andere kant, beurtelings.

274/277 *En ... schroom*: en tot de genietingen van dit leven, dat een staag sterven is, heb ik altijd gerekend het dubbele genot van iets verheugends vlakbij het verdriet, vlakbij de verschrikking (gedachte die enige malen terugkeert, vgl. 305/6) *op ... verdriet* bijv. bep. bij *ijet verheughelix*, evenals *op 'tkantjen sonder schroom* = het veilige kantje, waarin *schroom* = iets dat vrees aanjaagt, verschrikking (WNT *schroom* 1414, 3)). (Huygens denkt aan het Gereformeerde Doopformulier, waar in het gebed vóór de doop 'dit leven' 'niet anders dan een gestadige dood' genoemd wordt).

277/278 *soo ... geraken*: zo dat intussen anderen ondervinden, wat mij nadert (dichtbij mij komt) en (maar) niet kan treffen (bereiken) (WNT *vast* 692, 10).

*

- 'Tzij goed' of quade sinn, ick voel mijn' voorspoed bet,²⁷⁹
 280 Als ijemands tegenspoed daer nevens werdt gesett.
 Ick scheppe geen vermaeck in mijnes naesten lijden,²⁸¹
 Maer, als hij 'tlijden moet, soo kan ick mij verblijden²⁸²
 In dat ick 't niet en lij. Geeft mij een blockje land,^{282/283}
 Een Eiland als een' vuijst, bezeet van allen kant.
 285 Bezeet van sulcken diep, dat op het minste blasen,²⁸⁵
 Sijn' holle baren stouwt gelijk de Grootte dwasen,²⁸⁶
 Die met berg ouer bergh ten hemel wilden gaen,^{286/287}
 En grijpen naerde sonn en treden op de maen,²⁸⁸
 Geeft mij dat Eiland rijck van Beemden en van Koren,²⁸⁹
 281 Non quis vexari quenquam est jucunda voluptas, sed quibus ipse malis
 careas, quia cernere suaue est. Lucr. lib. 2. (vs. 3 en 4).
 Vert. C. Bailey: not because it is a pleasure or joy that any one should
 be distressed, but because it is sweet to perceive from what misfortune
 you yourself are free.

- * 279 *goed* [-e] (apostroef toegevoegd). Vgl. 81, 222.
 280 [-*daerte*] <*daer*> [-*bij*] ≤*neuens*≥ *daertegen(s)* vermeden wegens herhaling van *tegen(s)*;
daer bij leverde een lettergreep te weinig voor de alexandrijn.
 279 'Tzij ... *sinn*: Het moge een goede of een kwade gezindheid, gemoedsgesteldheid zijn.
bet: meer, in hogere mate, beter (comparatistisch adv.).
 281 *ick ... lijden*: (Om misverstand af te snijden! Denk dat niet!).
 282 *als ... moet*: (nadruk op *moet*: er is dus niets aan te doen, geen sterveling kan erbij helpen).
 282/283 *soo ... lij*: dan kan ik mij erin verblijden enz. (men lette erop dat de voor ons noodzakelijke
 toevoeging van *er*, bij Huygens ontbreekt. Vgl. mijn artikel *Het voorzetselvoorwerp* (Lev. Talen
 290, Zwaanzinnigheden p. 38) over dit mysterieuze *er* als criterium voor het voorz. vv.).
 285 *bezeet*: door zee omringd (analogisch naar *bemodderd* enz., niet van een verbum 'bezeëen';
 vgl. WNT bezeeuwd 2448: daarnaast een enkele maal bezeed.).
van sulcken ... dat: door zo'n diepe zee dat hij (die zee, dat *diep*) (*dat* is rel. pron.; wij vertalen
 met voegw. *dat* en pronominale herhaling van het antecedent; zie over dit latinisme mijn
 Hooftiana IV, *Iemand soo sinneloos, die ...*, N. Tg. 69, 30-32).
 286 *stouwt*: op elkaar stapelt (WNT stouwen 427, 2).
 286/287 *gelijk ... gaen*: (De Giganten stapelden de berg Peleus op de berg Ossa om de Olympus te
 bestormen; *met ... bergh*: door middel van berg op berg).
 288 *En grijpen*: en wilden grijpen (samentrekking).
 289 *beemden*: grasland, hooiland (WNT beemd 1295) tegenover *korenland*.

*

- 290 Geeft mij een huijs daerin om weelde te bekoren,²⁹⁰
 Geeft mij Bosch om dat huijs, en langs mijn steile strand²⁹¹
 Of opgeworpen hout, of uijt de konst geplantt,²⁹²
 Siet mij daer wandelen vrij vanden brand van 'tzuijen,²⁹³
 Van oost en wester vlaegh en vande noorder buijen;²⁹⁴
- 295 Siet mij daer sorgeloos van d'een in d'ander hoeck²⁹⁵
 Vertreden mijn gepeins, of oock een beter Boeck,²⁹⁶
 Eens wijsen mans gepeins, terwijl een' vloot van zeilen,^{296/297}
 Die storm en holle zee den anderen toe keilen²⁹⁸
 Gedreight werdt gangh voor gangh met 'sleuens lesten krack²⁹⁹

- * 290 [-Princen] ≤weelde≥ Voorkeur voor abstractum: de overdaad, rijkdom.
 292 Of[-f?]
 299 [-En dreighen] ≤Gedreight werdt≥ Syntactische fout hersteld: *dreighen* niet betrokken op *storm en holle zee*, maar op *een' vloot van zeilen*.

Varianten apograaf:
 A 295 en (fout copiest).

Varianten 1672:

KII 297 *Een wijser mans* voor *Eens wijsen mans* Correctie, vgl. de commentaar.

- 290 *om ... bekoren*: geschikt om (zelfs) de rijkdom (de rijken) aan te lokken, te behagen.
 291 *steile*: (door rotsen en klippen).
 292 *Of ... geplantt*: bos ontstaan uit wat de zee aan land heeft gespoeld, of kunstmatig geplant (aangelegd). (Vgl. WNT kunst 561, 8).
 293 *den ... Zuijen*: de brandende hitte van de middagzon (op zijn hoogste punt staat de zon in het zuiden).
 294 *buijen*: stormen (vgl. 272).
 295 *sorgeloos*: (pred. toev. bij object *mij*) zonder zorg, onbekommerd (zijnde).
van ... hoeck: van het ene naar het andere uiteinde (van mijn eiland).
 296 *Vertreden ... gepeins*: al wandelend peinzen, nadenken.
 296/297 *of ... gepeins*: of ook wel iets beters, het gepeins (de gedachten) van een wijze man overwegen (d.i. een boek lezen) (Dit is de zeer vrije vertaling van het onvertaalbare dat Huygens zegt: *een beter boeck vertreden* moet zijn: al tredend een beter boeck lezen (*beter* dan mijn gepeins); de gewrongenheid ontstaat doordat hij (rimae causa?) eerste lid en bijstelling omdraait; normaal zou zijn: *of ook eens wijsen mans gepeins, een beter boeck* (waarin alleen *beter* nog onlogisch gebruikt is, *het boeck* vergelijkend met *mijn gepeins*; vgl. de variant *wijser*, waardoor *beter* een parallel heeft in *wijser* = wijzer dan ik).
 297 *zeilen*: schepen.
 298 *den anderen*: elkaar (vgl. 41).
 299 *Gedreight werdt*: bedreigd wordt.
gangh voor gangh: keer op keer (WNT gang 209: gang op gang).
'sleuens ... krack: (zeer gedrongen voor) de krak (het kraken) op de klippen, die tenslotte een eind maakt aan het 'leven' van het schip (analogisch naar *'slevens leste snick* en derg.).

*

300 Op mijner stranden klipp; denckt of ick mijn gemack³⁰⁰

Afsteken sie als witt bij 'tswart van die elende;

Denckt of ick mij rondom, als in mijn' roosen, wende;³⁰²

Terwijl dat arme volck de handen van 'tgeschrobb

Van touw en takel zeer ten duijst'ren hemel op^{303/304304}

305 Met kromme knijen streckt: denckt of't mijn lust verdobbelt

Dat ick soo veiligh sitt, en mijns gelijk soo tobbelt,³⁰⁶

Soo dobbelt om sijn lijf. soo gaet het allerweeghs,³⁰⁷³⁰⁷

31 Suaue mari in magno, turbantibus aequora ventis, E terra magnum alterius spectare laborem. Lucr. lib. 2. (vss. 1 en 2).

Vert. Bailey: Sweet it is, when on the great sea the winds are buffeting the waters, to gaze from the land on anothers great struggles.

Curae est sua cuique voluptas: Haec quoque ab alterius grata dolore venit. Ouid. (Ars Amat. I. 747-48).

Vert.: een iegelijk gaat alleen zijn eigen genoegen ter harte; het is ook welkom ten koste van eens anders verdriet.

35 Ὡς ἡδὺ τὴν θάλατταν ἀποθεὺν γῆς ὁρᾶν, Ὡ μῆτηρ, ἐστὶ, μὴ πλέοντα μηδαμῶς. Menand.

(voor Menander te lezen Archippus frgm. 43 (= Comic. Attic. Fragm. Kock, T. I, 688). Vert.: Hoe heerlijk is het de zee van land te zien, moeder, zonder zelf op zee te varen.

*

Varianten 1658:

KI 301 'twitt voor witt Correctie door Huygens.

KI 304 takel-zeer voor takel zeer Zetfout.

Varianten 1672:

KII 304 takel zeer voor takel-zeer Zetfout 1658 hersteld.

300 mijner ... klipp: de rotsen van mijn stranden.

denckt of. (bedenk of, ga bij uzelf na, vraag u af of wordt hier:) geloof maar gerust dat, reken maar dat (zo ook in 302, 305).

mijn gemack: mijn prettige, aangename toestand.

302 mij ... wende: mij als het ware in mijn rozen rondwentel (variërend op: op een bed van rozen liggen).

303/304 van ... zeer: (pred. toev. bij de handen) zeer van het geschuur van de (erdoorheen glijdende) touwen (geschrobb = het schrobben, schrapen van de handen, die de touwen hanteren; takels, WNT takel 798, 2: benaming voor verschillende scheepstouwen).

304 ten ... op: omhoog naar de donkere hemel.

Met ... knijen: met gebogen knieën, geknield.

306 mijns ... tobbelt: mijn evenmens zo tobt, ploetert (WNT tobbelen 260, citaat uit Huygens).

307 dobbelt ... lijf. (spelend met tobbelt) om zijn leven dobbelt (een hachelijke strijd voert voor zijn leven, op leven en dood vecht).

307 allerweeghs: allerwege.

*

- Hoe dichter onlust is bij wellust, hoe meer deeghs.³⁰⁸
 En soo doet Vrouw natuer, in vele van haer' wercken,
 310 Het wederstrijdighe door 'tstrijdighe verstercken;^{309/310}
 Soo werdt de kelder warm als 't ijs in 'twater leit,³¹¹
 Soo werdt de kelder kout als 'tsomerveld verheidt.
 Soo sitt ick in mijn Kluijs van Eicken, in mijn Kluijsje,
 In mijn geuonden hoeck, mijn ongeuonden huijsje;³¹⁴
 315 Hoe 't buijten bangher brandt, hoe koeler en min bang,
 Hoe 't buijten wilder waeijt, hoe louwer, inden drang
 Van blaertjens die ick hoor rond om mij henen ruijschen,
 Maer als de baren doen die op mijn' klippen bruijschen,
 En doen mij minder leed dan of sij 't niet en de'en,^{315/320}
 Transliteratie:
 312 mogelijk *somer veld* 'tsomer is interlineaire verbetering van *buijten*
 't zie manusc. aant.

*

- 308 [-naerder] ≤ dichter ≥ Allitererend met *deeghs*?
 312 [-sweef] <werdt ...> Vergissing.
 [-buijten 't] ≤ 'tsomer ≥ veld Scherper: niet het veld maar het zomerveld verheidt.
 315 't [-b] <buijten> Geen aaneenschrijving, zo ook in volgende vs, waar 't en *buijten* door verticale streep gescheiden. Zou als subst. kunnen worden opgevat.
 308 *Hoe ... deeghs*: hoe dichter onlust (verdriet, smart) is bij lust (vreugd, plezier) des te meer genot (WNT *deeg* (I) 2324: *deeg van iets hebben* = plezier van iets ebben).
 309/310 *En ... verstercken*: en zo doet vrouw natuur in veel van haar daden het tegenovergestelde sterker worden door datgene wat er tegenover staat (*Vrouw natuer*, vgl. 41 en 689-690; *verstercken*, intrans.: sterker worden: in deze hele morfologische categorie van verba afgeleid van adjectief door prefix *ver-* en suffix *-en* bestaat in principe deze dubbele mogelijkheid van trans. en intrans. gebruik; vgl. H. Schultink, *De morfologische valentie van het ongelede adjectief in modern nederlands*, Den Haag, z.j., p. 224; het is niet aannemelijk dat Huygens hier het omschrijvende hulpwerk. doen zou hanteren; daarvoor treedt het te zelden op).
 311 *werdt*: wordt (ook in 312).
verheidt: (van *verheien*) verdroogt, uitdroogt (WNT *hei* (V) 438 (de *-dt* spelling mogelijk hypercorrect).
 314 *mijn ... huijsje*: de schuilplaats die ik gevonden heb, het huisje dat ik niet uitgevonden (bedacht) heb (WNT vinden 729, 5).
 315/320 *Hoe ... geen*: (twee pred. toevoegingen bij *ick*: *Hoe ... bang*, *Hoe ... geen*) des te koeler en minder benauwd, naarmate het buiten drukkender is; des te luwer, naarmate het buiten wilder waait, in de massa van blaadjes die ik om mij heen hoor ruisen, maar (ruisen) zoals de baren doen, die op de klippen (van mijn droomeiland) bruisen en die mij minder leed doen dan als zij het (dat *bruijschen*) niet deden, omdat ik leed zie (waarneem) en er niets van ondervind (men lette op de tweede bijv. bijzin bij *baren* met metri causa afwijkende woororde, in plaats van normaal: *en mij minder leed doen*; 's *geen* = niets ervan, vgl. MNW negeen 2302 en Weijnen p. 38 *geen reins*, met verwijzing naar Sp. Br. vs 2018, waar men vindt: *dat's immers gien reyns* (annot. Stutterheim in zijn uitgave p. 304: 'onbehoorlijk (niets zuivers)'; dezelfde woordgroep in vs 901 van Hofwijck).

*

320 Om dat ick ongemack verneem en lijde's geen.

Wat scheelt het of mij dit een Bosjen of een Boss doet?³²¹

Wie leeft van ouerschot? de weide die den oss voedt³²²

Is voor hem all de werld, en hondert merghen gras³²³

En doet hem niet meer nuts dan oft'er niet en was:³²⁴

325 En duijsend roeden Houts en sou mij niet meer strecken,³²⁵

Dan minder, die mij hier verlustigen en decken.³²⁶

Kost ijeder dat verstaen, wat waer de giericheid

In haer holl kaeck-gebeent een schoon gebitt geleit!^{327/328}

Noch werdt mijn' kleinicheid geboett met ander voordeel:³²⁹

320 (1672, in de marge) Mea sine parte periculi. Lucret. 2. (Lucret. R.N. Liber 2, vs 5).

Vert.: zonder aandeel mijnerzijds in 't gevaar.

322 (1672, in de marge) Luc. 12.15.

En Hij zeide tot hen: Ziet toe en wacht u voor de gierigheid; want het is niet in den overvloed gelegen, dat iemand leeft uit zijne goederen.

* 326 [-hondert] ≤minder≥ hondert te exact: het ging om het begrip van met minder toekunnen.

329 [-D+] <N>och Eerstbedoeld Doch minder juist, = toch; Noch = bovendien, wat hier het juiste was.

[-meerder] ≤ander≥ Het juiste woord: het voordeel is niet groter, maar het is een tweede voordeel.

321 doet: aandoet, doet ervaren.

322 ouerschot: overtolligs.

323 all: heel.

merghen: morgen (landmaat; de meestvoorkomende is de Rijnlandse morgen: ong. 4 hectare; WNT morgen (III) 1139).

324 oft'er: of 't er = indien het er.

325 roeden Houts: roeden bos (vlaktemaat, vierkante roede, vgl. 142).

en ... strecken: zou niet meer voor mij zijn, betekenen (sou bij opvatting van het subjezt als één quantiteit, tegenover 326 souden).

326 minder: minder roeden.

327/328 wat ... geleit: wat zou de hebzucht (meew. voorw.) een mooi (kostelijk, effectief) gebit in haar holle kaken gelegd zijn (om haar te bedwingen) (holle = gulzige, nooit zatte).

329 Noch: bovendien (WNT nog 2047, 4).

werdt ... voordeel: wordt mijn geringheid (van bezit) goedge maakt door een tweede voordeel.

- *
- 330 De mensch is altoos mensch; neemt rijp en onrijp oordeel,
 Neemt sinnen oud of jong; soo menigh als wij zijn,³³¹
 Veranderen geeft vreughd en, niet verand'ren, pijn.³³²
 Die vreughd is in mijn' macht, die pijn kan ick schouwen,³³³
 Soo haest mijn' keure mij will schijnen te berouwen;³³⁴
- 335 Gelijk de siecke mann het eene Bedd verveelt,³³⁵
 Tot dat hij 'tander proeft, en dat het niet en scheelt³³⁶
 Van 'teerste sijn gemack. soo ruijl ick Berck voor Eicken,³³⁷
 En Elst voor Bercken-bosch. Beij kan ick soo bereicken,³³⁸
 Dat dit voor onder,. dat voor opper-kleed verstreckt,³³⁹
- 332 Dulcis mixtura bonorum. Corn. Gall. E. 1 (moet zijn: Maximianus Eleg. I, 29).
 Vert.: Een mengeling van goeds is zoet.
- 335 Sunt enim quaedam, quae corpus quoque nostrum cum quodam dolore delectant: ut versare se, et mutare nondum fessum latus, et alio atque alio positu ventilari. Sen. de Tranq. (d.i. de Tranq. An. II, 12).
 Vert.: Er zijn immers bepaalde bewegingen die ook ons lijf met zekere smart behagen; zoals zich omkeren en van de nog niet afgematte zijde te wisselen en zich nu eens in deze, dan weer gene positie te keren.

- * 335 *het siecke lijf werd de siecke mann* Beter de man, dan het lijf, in verband met *verveelt* en *proeft*.
- 331 *sinnen*: gemoederen, harten.
soo ... zijn: zovelen als wij zijn.
- 332 *Veranderen ... vreughd*: (naar Latijns *varietas delectat*) veranderen geeft (ons) vreugd.
pijn: verdriet.
- 333 *schouwen*: vermijden, ontgaan.
- 334 *Soo ... berouwen*: zodra mijn keus mij schijnt te willen (zullen) berouwen (Huygens' woordorde anders dan wij thans).
- 335 *de ... mann*: (Huygens verzuimt correct te buigen, wat hij meestal wel doet: *den siecken mann* (datief) bij intr. vervelen = te veel zijn, onaangenaam zijn).
- 336 *proeft*: probeert.
en ... scheelt: en proeft (= ervaart) (samentrekking) dat het niet verschilt (men lette op het spel met *proeft* in verschillende betekenissen).
- 337 *Van ... gemack*: van de comfortabiliteit van het eerste (scheve vergelijking). *Berck*: berken (plattegrond V; men zou verwachten *Eicken voor Berck*, maar dat klopte metrisch niet).
- 338 *Elst*: elzen (plattegrond W, buiten de vier blokken (perken) waarover het tot nu toe ging, deze omringend).
Beij: Berck en Elst.
- 339 *dit*: het *Berckenbosch*.
onder: onderkleed.
dat ... verstreckt: de Elst voor opperkleed dient (de elzen omgeven alle vier perken en worden daarom vergeleken met een opperkleed).

- *
- 340 Dat ghen' als mantel, dit als Broeck en Wambas dect.³⁴⁰
 De Bercken staen om mij als toortsen, die in kercken³⁴¹
 Niet half soo dienstigh staen en druijpen opde sercken,
 Blanck-stammigh is de Boom, gelijk 'twasch vande Bijе,
 Sijn maker, werdt onthaelt: noch is 'tveel dat ick 'tsie;^{343/344}
- 345 Soo duijster is 't in 'tgroen, soo groen is 't inden duijster;^{344/345}
 Den duijster, daer ontrent de flickerigste lujster
 Van Wolle-weuerij, die t'huijs mijn' muren dect
 Nau voor een schaduwe van somer-groente streckt.^{+346/348}
 Wat magh de sotte konst haer seluen onderwinden?³⁴⁹ + *Math. 6.29.*
- 350 Haer uijterste geweld is qualick werck van blinden³⁵⁰

- * 340 [-*dat*] ≤ *ghen* ≥ Variatie.
 342 [-~] ≤ *Blanck* ≥ -*stammigh*.
 [-*Berck*] ≤ *Boom* ≥ Variatie.
 350 *en is maer* wordt *is qualick* Verscherping: is nauwelijks!

Varianten apograaf.
 A 343 *Bije* (fout copiist).
 A 344 *Sijn maker* (fout copiist).

Varianten 1672:
 KII 344 *de Bijе, Sijn maker*, voor *de Bijе Sijn maker* Correctie.

- 340 *ghen'*: de *Elst*.
dit: de *Berck* (zelfde beeld: de elzen omringen als een mantel o.a. het berkenbos; dit is dan in het beeld *Broeck en Wambas*).
- 341 *Toortsen*: kaarsen.
niet ... sercken: niet half zo dienstig (met niet half zoveel nut) staan te druipen op de (graf)zerken (ze besmeuren ze maar met kaarsvet).
- 343/344 *gelijk ... onthaelt*: zoals de was aan de bij, zijn maker, wordt ontnomen (dus: als verse was) (*van ... maker* bijw. bep., *Sijn maker* bijstelling bij *de Bijе*; vgl. de variant van A).
- 344/345 *noch ... duijster*: het is nog mooi dat ik het (de blankstammigheid) zie, zó donker is het in het groen, (je kunt ook zeggen) zo groen is het in het donker (Het berkenloof maakt het zo donker in het groen, zo groen in het donker, dat hij nauwelijks de blankheid der stammen kan zien).
- 346/348 *daer ... streckt*: waarnaast (waarbij vergeleken) de schitterendste pracht van tapijtwerk dat thuis mijn muren bedekt, nauwelijks een schaduw is van zomergroenheid (het duister is zo groen dat het prachtigste groen van mijn tapijten er niet bij haalt; in de marge bij 348: *Math. 6.29* 'en ik zeg u, dat ook Salomo in al zijne heerlijkheid niet is bekleed geweest gelijke eene van deze').
- 349 *Wat ... onderwinden*: Waartoe mag de dwaze kunst zich verstouten? (WNT onderwinden 1519, 7).
- 350 *Haer ... geweld*: het uiterste waartoe zij in staat is, haar hoogste prestatie. *qualick*: ternauwernood, nauwelijks (WNT kwalijk 686).

*

- Bij 'tminste Bercken-blad, den minsten Elsen-tack,³⁵¹
 Mijn' muer-tapijten hier, mijn' sold'ring en mijn dack.³⁵²
 In dese wonderen bergh ick de soetigheden
 Van mijn' gesnoepten tijd: hier spreek ick met de reden,^{353/354354}
 355 Met mij, met d'eenigheid, met vrienden verr van mij,³⁵⁵
 Met eewen, goed of quaed, te komen, of verbij:^{355/356}
 Maer 'tis altoos geen ernst: Ick hoorder oock wel spreken,³⁵⁷
 Soo sich een vriend met mij in 'tgroene komt verstecken,
 En opde prate-banck van zoden daer geplant³⁵⁹
 360 Sijn' uertjens wagen will en helpense van kant.³⁶⁰
 Neemt een' gelijckeniss tot keers-licht van mijn' reden:³⁶¹
 350 οὐδὲ Σολομών ὡς ἐν τούτων. Math. 6.29.
 (partieel citaat) (en Ik zeg u, dat) ook Salomo (in al zijne heerlijkheid)
 niet (is bekleed geweest) gelijk eene van deze.
 354 (1658) Commodius nihil est, quam semper cum sapientia loqui. Petron.
 (Petron. Sat. 140).
 Vert. Niets is zozeer van pas als altijd met de wijsheid in gesprek te
 zijn.

*

- 351 [b+] ercken-blad Prominent, evenals *Elsen-tack*.
 351 [-bij] <den ...> *bij* kon metrisch niet, moest samengetrokken worden.
 353 [-ledigheden] ≤soetigheden≥ *ledigheden* onderstreept, *soetigheden*, open variant, gekozen.
 In *gesnoepten tijd* lag reeds de ledigheid; treffende verbetering: de genietingen van de vrije
 ogenblikken!
 361 [-Laet] ≤Neemt≥ Meteen verwerping van andere wending, iets als: *Laet een gelijckenis*
 enz., waarmee hij er vermoedelijk niet uitkwam.
 351 *Bij*: vergeleken bij.
minste: kleinste.
 352 *Mijn' ... dack*: (bijstellingen bij 'tminste ... *Elsen-tack*).
 353/354 *In ... tijd*: In deze zeldzame pracht breng ik de genietingen van de tijd die ik aan mijn werk
 kan onttrekken, in veiligheid (Vgl. WNT snoepen 2380, 3: buit maken).
 354 *hier ... reden*: hier spreek ik met de rede, hier denk ik na.
 355 *Met mij*: met mijzelf.
met d'eenigheid: met de eenzaamheid.
 355/356 *met ... verbij*: met vrienden ver van mij (terwijl ik aan ze denk en als het ware met ze praat),
 met eeuwen, goed of kwaad, (nog) moetende komen of voorbij (lezend in boeken).
 357 *ick ... spreken*: ik hoor er (= op die plaats, vgl. *Hier* 354) ook wel spreken (*hoor spreken*
 tegenover *spreek ick*; *hoorder*, vgl. *bend'er*, vs 6).
 359 *prate-banck*: praatbank (WNT praten 3912, dit citaat).
van ... geplant: (het is een bank van zoden, die daar geplaatst is).
 360 *helpen ... kant*: ze doden (wil).
 361 *Neemt ... reden*: neem een vergelijking ter 'illustratie' van mijn woorden, van wat ik zeg (*tot*
keers-licht = ter verduidelijking).

*

- De Peerel-vischer duijckt tot dat hij gansch beneden³⁶²
 Den Bodem vande Cuijp die 't zilte zee-natt houdt
 Geluckelick betreedt en als sijn' acker bouwt.³⁶⁴
 365 Daer tast en grabbelt hij naer Oesters, die haer' schalen
 En daer sij groot af gaen sijn' lijfs gevaer betalen:^{365/366}
 Maer 'tis niet altoos prijs in sulcken Loterij;³⁶⁷
 De Nieten zijn te veel. noch is de vischer blij;³⁶⁸
 Als baet bij lasten komt, en d'een den ander' draghen.³⁶⁹
 370 Die in mijn' groene Meer met mij den brand der daghen,³⁷⁰
 Of booser weer ontsitt, is hier als opden grond
 Van een' ontstelde zee. de baren, bouen rond,³⁷²

*

364 [-*Gewisselick*] ≤ *Geluckelick* ≥ Voorkeur voor het uitdrukken van het geluk dat de duiker heeft veilig beneden te zijn; gewisselijk betreden = zeker betreden, was ook niet erg passend voor het lopen van de duiker.

365 [-*soeckf*] ≤ *tast* ≥ Concreteer, schilderend.

366 *sijn' moeijten kan* wordt *sijn' lijfsgevaer* De duiker loopt groot risico! Dat hij zich inspant, is vanzelf duidelijk.

368 [*n+*] <*N*>*ieten* Prominent, met hoofdletter.

369 *d'eeene dander'* werd *d'een den ander'* Misschien wilde Huygens het verschil doen uitkomen tussen vrl. *baet* en mann. *last*.

371 [-~] <*ontsitt*>

Varianten apograaf:

A 366 *sijns lijfs gevaer* (correctie in A, ws. door Huygens).

362 *gansch beneden*: (adv. bep.) helemaal beneden.

364 *geluckelick betreedt*: het geluk heeft ... te betreden, voorspoediglijk ... betreedt.

als ... bouwt: als zijn akker bewerkt (de zeebodem *is* zijn akker; *als ... acker* pred. toev., niet bep. van vergelijking).

365/366 *die ... betalen*: die hun schelpen en datgene waarvan zij zwanger zijn (de parels) aan het gevaar zijns leven betalen (de oesters betalen zijn levensrisico met hun schelpen en de parels daarin) (*sijn' lijfsgevaer* = het gevaar van (voor) zijn leven, de risico dat hij zijn leven erbij inschiet; vgl. de variant van A).

367 *sulcken*. zulk een, zo'n.

368 *Nieten*: nieten, loten waarop niets valt.

noch: toch.

369 *lasten*: de lasten die hij heeft, zijn inspanning, moeite.

en ... draghen: en ze elkaar dragen, met elkaar in evenwicht zijn (vgl. 41, 298).

370 *ontsitt*: door hier te gaan zitten ontwijkt.

als ... grond: als het ware op de bodem.

372 *ontstelde*: bewogen, woelige.

de ... rond: (uitwerking van het beeld van de *ontstelde zee*) = de boomkruinen.

*

- Gaen als 't den wind behaeght; beneden is't still water;³⁷³
 Daer soeck ick peerelen, ick en mijn mede-prater;
- 375 Maer beter peerelen dan daer den Indiaen³⁷⁵
 Sijn adem om verkracht en hanghts' ons vrouwvolck aen,³⁷⁶
 Die kralen zijn maer kalck, bij d'onse niet te tellen,³⁷⁷
 Bij d'onse maer Aijuijn van schilferen en vellen,³⁷⁸
 Bij d'onse maer Schotsch goed. Ons' peerelen zijn puijck³⁷⁹
- 380 Van deughd of wetenschapp, bei dingen van gebruijck,³⁸⁰
 Die soecken wij in 'tstill, in 'tgroen diep mijner baren,³⁸¹
 Mijn' zee van bladeren, die wij wel hooren baren³⁸²
 En ruijschen ouer ons, maer die ons niet en deert.
 Daer visschen wij somtijds ijet dat ons sticht oft leert;
- 385 Daer mischen wij somtijds dat stichten kan of leeren;³⁸⁵
 Gedachten gaen als wind, en buijtelen en keeren,³⁸⁶
- 386 *Τάχιστον νοῦς, διὰ παντὸς γὰρ τρέχει.* Thales ap. Laert. lib. 1.
 (Thales apud Diog. Laert. I, 35). Vert.: The swiftest is mind, for it speeds
 everywhere.
 Animo nihil non eodem quo intendit momento peruium est, sideribus
 velo

- * 379 [o+] <O>ns' Nieuwe zin met hoofdletter begonnen, maar hierin is volstrekt geen consequentie.
- 381 *onser* <*mijner*> Alleen Huygens is de bezitter.
- 384 *v[-inden]* *≡* *isschen* In het beeld van de bladerzee waarin ze zich bevinden, en parallel met de duiker.
- 373 *als*: zoals.
- 375 *den Indiaen*: (met mann. genus-*n*) de inboorling van Zuid-Amerika.
- 376 *Sijn ... verkracht*: zijn adem (zijn longen) voor forceert.
- 376 *en ... aen*: en die hij ons vrouwvolk aanhangt (de zin is volstrekt anakoloutisch: Huygens stapt af van de bijzinsvorm en construeert een hoofdzin met samengetrokken onderw. *den Indiaen*).
- 377 *niet te tellen*: niet te rekenen, te verwaarlozen.
- 378 *Ajuijn*: (Men bedenke dat latijns *unio* zowel voor parel als ui wordt gebruikt).
- 379 *Schotsch goed*: parels uit Schotland (van weinig waarde). (Vgl. WNT parel 448, 449 en zie vs 393, 719.)
puijck: stalen van de beste soort.
- 380 *van gebruijck*: van praktisch nut (tegenover de gewone *peerelen*).
- 381 *'tstill ... baren*: de stille, de groene diepte (zee) van mijn baren (= de boomkruinen).
- 382 *Mijn' zee*: (bijstelling bij *'tstill ... baren*).
die: (antecedent *Mijn' ... bladeren*, evenals *die* in 381).
- 385 *mischen*: missen, vangen ... niet.
dat ... leeren: wat ons geestelijk kan opbouwen of (meer verstandelijk) onderrichten.
- 386 *buijtelen*: maken een wending van 180 graden (vgl. *Proeven* II, p. 52: 'Doe het Son-rad om zijn ass // Drijmael buijtens t'achter was' en de correctie op de commentaar daarbij door W.J.H. Caron in *Taal en Tongval* XXI, p. 108 vlgg.).

*

- En springen oost uijt west, eer dat hij 't weet, die denckt,³⁸⁷
 Eer dat hij met een oogh of met een oogh-scheel wenckt:³⁸⁸
 Soo sliptmen lichtelijck van goede in slechter sinnen,³⁸⁹
 390 Die dan uijt d'eene webb een' andere verspinnen,³⁹⁰
 En warren in een' knoop van soete vodderij,³⁹¹
 Dat's dan een mis-slagh van verloren visscherij,³⁹²
 Een Schotsche peerel, of een' Oester-schelp die holl is.³⁹³
 Soo komt het dat de mensch strax zedigh en strax doll is:³⁹⁴
 ciori. Sen. 2. de Benef. (II, 29, 5).
 Vert. François Préchac (ed. Budé 1961, Tome I, p. 54): L'esprit enfin, à qui
 tout objet sans exception, à l'instant où il s'y applique, est pénétrable
 entièrement, plus rapide que les astres (dont il devance).
 ☞ Difficillimum est sobriam inuenire mentem, et quae suis jugiter intenta sit
 objectis. Max Tyr. diss. 1.
 (Van Maximus van Tyrus zijn over 41 sermones; de eerste rede was in
 Utrecht niet te raadplegen. Het is niet duidelijk waarom Huygens hier uit
 een latijnse vert. citeert. Hij kan dit latijn hebben uit Heinsius
 (gecommentarieerde uitgave, Leiden 1607) of uit de in 1517 te Rome
 verschenen latijnse vert. van bisschop Cosmus Pactius). Vert.: Het is een
 hele toer een nuchtere geest te vinden en een die aan een stuk door
 onafgebroken met volle aandacht op zijn voorwerpen van onderzoek gericht
 is.

* 392 [-vergeefsche] ≤verloren≥ Onduidelijk, waarom de voorkeur voor dit synoniem. Was 't sterker?

394 *strax wijs en strax weer doll is* werd *strax zedigh en strax doll is* Vermijden van verslappende en niet passende *weer?* en daardoor synoniem *zedigh* voor *wijs?*

Varianten apograaf:

A 389 *goed'* (correctie in A, vermoedelijk door Huygens).

387 *oost*: naar het oosten.

388 *met een oogh-scheel*: met een ooglid.

389 *lichtelick*: makkelijk.

van ... sinnen: van goede in slechtere (minder goede) gedachten.

390 *Die ... verspinnen*: die (die *slechtere sinnen*) dan uit het ene weefsel (van gedachten) een ander spinnen (*webb* bij Huygens vrl.).

391 *En ... vodderij*: en het (het eerste weefsel) verwarren in een knoop (maken tot een kluwen) van aangename beuzelarij, onzin (of moeten we opvatten: en verward raken in enz. met intr. *warren?* Vgl. MNW werren 2305, vierde *citaat*: 'Dus begon hi in sine tale werren' (*te verwarren in zijn woorden*)).

392 *Dat 's ... visscherij*: dat is dan een misslag (misvangst) van vissen voor niets, zonder baat (de *verloren visscherij* is de *mis-slagh*, nabep. van identiteit).

393 *Een ... is*: (twee nieuwe naamw. delen).

Schotsche peerel: ondeugdelijke, minderwaardige parel (tegenover de hoogstgestelde oosterse parels).

394 *strax ... is*: het ene ogenblik verstandig en het volgende zot, dwaas is.

*

- 395 Jae, neemt van 'tstadighste; 'tschijnt leuend vleesch en bloed³⁹⁵
 En all de menschlickheid beweeght bij ebb en vloed:^{395/396}
 Ernst will getempert zijn, jock wilder onder wesen.³⁹⁷
 Ick hebb het soo gesien, ick hebb het soo gelesen;³⁹⁸
 Wij zijn geen' Engelen: de Reden doet haer best,³⁹⁹
- 400 Maer 'twispeltureloos en komt niet als op 'tlest.⁴⁰⁰
 'Kwill uijt mijn Bossjens niet; daer is noch wat te hooren.⁴⁰¹
 Is 't mogelick voorbij, het tuijt noch in mijn' ooren.
 'Kspreeck van geen' nachtegael; die heeft'er oock sijn' nest,
 En maect'er meer geschals dan all' de vlugge rest:⁴⁰⁴
- 405 'Kspreeck van gevogelte met kostelicker veeren,
 Veel aerdigher gebeckt en in wel langher kleeren.⁴⁰⁶
 Voor allen noem ick een, UTRICIA, voor all,⁴⁰⁷

Transliteratie:

404

boven *geschals* open variant *getiers*

- * 397 [-moet het noodigh] ≤wilder onder≥ wesen Het gaat niet om totale vervanging, maar om menging.
 400 [-voor] ≤op≥ 'tlest Het juiste voorz.
 404 [-getiers] ≤geschals getiers≥ Huygens liet na aarzeling toch beide mogelijkheden open, hij deed geen keus; in A *geschals*
 405 [k+] <v>eeren Vergissing; *kleeren* pas in volgende vs.
 407 een, [-'kmeen Ogeltje] ≤Utricia≥ Vermijding van de vertrouwelijke, gemeenzame naam?

Varianten apograaf:

A 404 *geschals* K met open variant *getiers*.

A 407 een' *Utricia* (fout copiist).

- 395 Jae ... *stadighste*: ja neem (iemand) van de gelijkmoedigste, standvastigste mensen.
 395/396 'tschijnt ... *vloed*: het schijnt dat levend vlees en bloed en heel het mensdom beweegt door een eb- en vloedstroom (constructie zonder voegw. *dat*).
 397 *getempert*: gemengd.
jock: scherts.
 398 *soo ... soo*: (pred. toevoegingen bij *het ... het*: het, zo zijnde).
 399 *de Reden*: de rede, het verstand.
 400 'twispeltureloos: de bestendigheid.
op 'tlest: op het laatst, bij het einde van ons leven, in de eeuwigheid.
 401 *noch*: (In de thesis van de jambe, maar de bedoeling is dat het toch door muzikaal accent uitsteekt).
 404 *vlugge*: van vleugels voorziene, gevleugelde.
 406 *in ... kleeren*: slaande op het lange gewaad van de vrouw?
 407 *Voor ... een*: Voor allen (alle anderen) noem ik (er) een.
Utricia: nl. Utricia (Utricia Ogle, de zangeres met wie Huygens veel contact had, zie W. VI, p. 275, IX, p. 58).
voor all: die alles te boven gaat, alles overtreffend.

- Ons' Swaen, of ons' Swaeninn, of hoemens' heeten sal.⁴⁰⁸
 Die hebb ick hier gehoort, die dunckt mij noch te hooren,⁴⁰⁹
 410 Die hebb ick hier gesien de nachtegalen stooren,⁴¹⁰
 Gelijck de mergenstond de fierste sterren stoort,⁴¹¹
 En houdt alleen het veld en vleidt sich met die moord,
 En pronckt met dat gesagh; Aensienlixte der vrouwen,^{412/413413}
 Aenhoorlixte daer toe; ick heb't soo wel onthouwen⁴¹⁴
 415 Wat dat ghij schoon geschals gemaect hebt in dit groen,⁴¹⁵
 In dit still-wilde louw, dat ick 't u noch hoor doen,⁴¹⁶
 Noch voor de waerheid hou, dat van mijn' beste boomen
 De beste naer uw' keel mijn Bosch in zijn gekomen,⁴¹⁸
 Noch voor mirakel hou hoe 't mog'lick is geweest⁴¹⁹
 420 Dat daer gelegert hebb soo velerhande Beest⁴²⁰

408 *Ons' ... Swaeninn*: (Utricia was getrouwd met een Engelse kapitein, W. Swann, in het Staatse leger; tevens toespeling op het zingen van de zwaan voor zijn sterven).

409 *die ... hooren*: mij dunkt dat ik die nog hoor (syntaxis: *die ... hooren* subjekt bij *dunckt mij*).

410 *gesien*: (thans infinitiefvorm *zien* enige mogelijke).

stooren: doen zwijgen (stooren = een eind maken aan hun zingen, zoals in 411 *stoort* = een eind maakt aan hun schijnen).

411 *fierste*: trotste, meest pralende.

412/413 *En ... gesagh*: (driemaal onafh. woordorde in de bijzin, metri causa) en alleen het veld behoudt (allen overwint) en zich streelt met (behagen scheidt (in) die slachting en met die heerschappij praat (WNT vleien (I) 1743: zich vleien in = behagen scheppen in; naast vleien hypercorrect *vleiden*, vandaar misschien *-dt*).

413 *Aensienlixte*: schoonste (eigenlijk: meest waard om aan te zien, vgl. WNT Supplement I aanzienlijk 219).

414 *Aenhoorlixte daer toe*: 'tmeest waard om gehoord te worden daarbij (bovendien). (*aanhoorlijk* niet in WNT, m.i. vondst van Huygens!).

415 *Wat ... groen*: welk een schoon geluid enz. (hoe schoon gij gezongen hebt enz.) (*dat* voegw. achter het de bijzin inleidende uitroepende *Wat*, zoals nog *vooral achter vragend wat*: ik vroeg hem wat *dat* ie wou; *schoon geschals* part. genit. (groepsbuiging) bij *Wat*).

416 *still-wilde louw*: stille, (boven) bewogen luwte (de Kruinen bewegen, onder is het stil en luw).

418 *De ... gekomen*: de beste op uw stem (zingen) af mijn bos in zijn gekomen (zoals de bomen op de zang van Orpheus afkwamen).

419 *Noch ... hou*: dat ik nog als een wonder beschouw enz. (bijzin parallel met 416 *dat ... doen*, 417/8 *Noch ... gekomen*, alle afhankelijk van *soo* 414).

420 *gelegert hebb*: zich neergelegd heeft, is gaan liggen (zoals de dieren aan de voeten van Orpheus; voor deze bet. van *legeren* vgl. WNT legeren 1400, 4: gaan liggen, van graan gezegd).

*

- Als ghijd'er hebt gelockt; waer d'Olijfanten stonden,^{421/421}
 Waer dromedarisen en kemels ruijmtē vonden,
 Waer d'Esel en de Bock, het vercken en den uijl,
 Want, liegh ick van haer' komst soo valt d'istorij vuijl,⁴²⁴
 425 Die haer' komst van eertijds op 'tspel der Grieksche velen
 De wereld heeft verthoont met min gewelds van kelen.^{425/426}
 Maer ick verdien geloof van 'tvercken en den Bock,⁴²⁷
 Van d'Esel en den uijl, die uw gesangh betrock;⁴²⁸
 Daer hebb ick menighmael getuijgh af moeten wesen,
 430 En schrick'er nu noch voor, en voel mijn haer geresen,⁴³⁰
 Als 't mij te voren komt, 'tonlijdelick gehoor⁴³¹
 Van Beesten mensch-gelijck, dat's, menschen sonder oor.⁴³²
 432 *Ὅσα δὲ μὴ πεφίληκε Ζεὺς, ἀτύζονται βοᾶν Περιδῶν αἶοντα.* Pind. Pyth.
 od. 1. (Pind. Pyth. Ode I vs 13). Vert: Zoveel niet onder Zeus'
 vriendschap valt, is schichtig en schuw bij het horen van de muziek der
 Muzen.

- * 422 [-plae] ≤ ruijmtē ≥ ruijmtē beter dan begonnen *plaets(e?)*.
 423 v[-a] ≤ e ≥ reken Onduidelijk waarom voorkeur voor vorm met gepalataliseerde vocaal (ě uit ä) voor r plus velaar; vgl. Schönfeld 57, d.
 431 [-dat] <'tonlijdelick> 'dat' kon metrisch niet.
 421 *d'er*: (vgl. 5 *bend'er*, 357 *hoorder*, 397 *wild'er* en zie over dit *der*, minder gereduceerde vorm van daer dan *er*, later met het enclitische *-der* (met epenthetische *-d*) versmolten, het bij 6 a. art. p. 192 vlg.).
 421 *waer.. stonden*: (objekt bij *voor mirakel hou*, evenals het voorgaande *hoe ... gelockt* en het volgende *waer ... stonden; Waer ... uijl; waer vragend vnw.*).
 424 *liegh ... komst*: als ik lieg wat betreft hun komen, als mijn verhaal over hun komen een leugen is.
soo ... vuijl: dan is (ook) het verhaal vals, onwaar.
 425/426 *Die ... kelen*: dat hun komen eertijds op het spel van de griekse luiten door minder macht van zang, aan de wereld heeft bekend gemaakt (Utricia overtreft Orpheus!) (*veel* hier voor snaarinstrument, getokkeld; vgl. WNT *vedel (I) 995, 1 en zie het citaat uit Hooft aldaar*: 'Knokkels kittelen de veel'; *met ... keelen* bijv. bep., bij *haer' ... eertijds*).
 427 *van*: ten aanzien van (men moet mij in elk geval geloven wat betreft ... (want dat heb ik zelf meegemaakt).
 428 *die ... betrock*: die (objekt) uw zingen aanlokte.
 430 *En ... voor*: en ik schrik er nu nog voor terug (samentrekking *ick*, schoon geen inversie).
voel ... geresen: ik voel mijn haar overeind staan (te berge rijzen).
 431 *Als ... komt*: als 't zich aan mij voordoet, als ik ermee in aanraking kom (WNT tevoren 1751).
'tonlijdelick gehoor: het niet te verdragen, onduldbare gehoor(vermogen).
 432 *mensch-gelijck*: (in gedaante, uiterlijk) gelijk aan mensen.
dat's: d.w.z., ik bedoel, namelijk.
sonder oor: zonder (muzikaal) gehoor.

*

- Sij staen mij inden wegh, sij wegen mij op 'therte,⁴³³
 En, zijn sij onvernoeght, drij vierendeel der smerte⁴³⁴
 435 Gevoel ick ruijm en suer: sij wenschen sich 'tgat uijt,⁴³⁵
 Ick wensch haer daer geen' tang gekent werdt uijt een Luijt,⁴³⁶
 Men wenscht haer in de Hell; maer ick en ben soo fell niet;⁴³⁷
 Daer is een' ander Hell, of die wat naerde Hell siet,⁴³⁸
 De bouen-aerdsche Hell, de Hell van misverstand,⁴³⁹
 440 Van Kercken-scheuringhen, van twist in Stadt en Land,
 Van onmin tuschen Bloed en swagerschapp om erf-quaed,⁴⁴¹
 Dat heden erf-goed heet; en all dat opden kerf staet
 Van tweespalds vuijl bedrijf: daer voegense wel bij,^{442/443443}
 En 'tscheel is wel gedeelt; sij vrolick en ick blij.⁴⁴⁴
 445 Nu is 'tgeselschap goed, wij sonder haer gebleuen,⁴⁴⁵
 Sij sonder ons gegaen in 't soetste van haer leuen,⁴⁴⁶

- * 436 [-~] ≤haer≥ Vermoedelijk verduidelijking slechts door erboven schrijven. [-van] ≤uijt≥ een Luijt Beter voorz.: het een niet uit het ander kennen of van het ander onderscheiden.
- 433 wegen ... herte: benauwen mij.
- 434 zijn ... onvernoeght: als zij geen plezier hebben (in de muziek).
 der smerte: van hun smart.
- 435 ruijm en suer: in ruime mate (sterk) en smartelijk, pijnlijk.
 'tgat uijt: verweg (eigenlijk: het zeegat uit? Vgl. WNT gat 3361 onder).
- 436 daer ... luijt: waar men geen verschil kent tussen een tang en een luit.
- 437 haer: hen.
 fell: boosaardig, wreed.
- 438 die ... siet: een die een beetje op de hel lijkt.
- 439 bouen-aerdsche: zich boven de grond bevindend (in tegenstelling tot de echte hel).
 misverstand: onenigheid.
- 441 Bloed en swagerschapp: bloedverwanten en familieleden (Bloed, eigenlijk = bloedverwantschap; hier concreet: zij die elkaar in den bloede bestaan; swagerschapp omvat dan de andere verwanten; vgl. MNW swagerschap 2482: Aanverwantschap).
 erf-quaed: zo noemt Huygens het erfgoed, vanwege de vele ruzies erover; vgl. 442: (ironisch) dat heden erf-goed heet).
- 442/443 en ... bedrijf: en van alles waaraan het boosaardig bedrijf van de onenigheid zich schuldig maakt, wat op rekening komt van enz. (kerf = kerfstok).
- 443 voegen ... bij: passen ze goed bij.
- 444 'tscheel ... gedeelt: het geschil is goed beslecht, opgelost.
 sij ... blij: zij zijn vrolijk en ik ben blij (samentrekking).
- 445 wij ... gebleuen: wij zijn enz. (samentrekking).
- 446 Sij ... gegaen: zij zijn enz. (samentrekking).

*

- In 'teewigh misgeluid van tweeklancks wreede snaer.⁴⁴⁷
 'Tis onbezeflick, 'tis grouwelick, maer waer,⁴⁴⁸
 Daer zijns' aen 'thoogste lot van haer' bevallickheden.⁴⁴⁹
 450 En, als men't ouerslaet, het heeft deselue reden,^{450/450}
 Goed mengelmoes van smaeck, van reuck, van verw, van toon,⁴⁵¹
 Dat is het uijterste van menschen-mog'lick schoon,⁴⁵²
 Te schouwen met een' haet die niet en is om soenen.^{450/453/453}
 Wat seght ghij, CASEMBROOT, die van 'thoofd tot de schoenen⁴⁵⁴
 455 Verstand en wijsheid zijt, die ick soo veel betrouw,⁴⁵⁵

*

447 [-Daer] ≤ In ≥ Vergissing.

450 als [-ick'ŋ] ≤ men'tz Liever algemeen: ieder zal tot die conclusie komen.

Varianten apograaf:

A 454 In plaats van *Casembroot* drie kruisen (vermoedelijk door Huygens).

A 455 *reden* voor *wijsheid* (correctie in A door Huygens).

447 *misgeluid*: wan geluid.

van ... snaer: van de in het oor snerpende snaar van de disharmonie (die dissonanten voortbrengt).

448 *onbezeflick*: onbegrijpelijk, niet te doorgronden.

449 *Daer ... bevallickheden*: (semantische vulling van 'T) daar zijn ze aan het toppunt, hebben ze het toppunt bereikt van wat hun behaagt (WNT lot (II) 3053: het hoogste lot, fig. voor de belangrijkste zaak, het toppunt).

450 *'t ouerslaet*: het overdenkt, erover nadenkt (accent op eerste syllabe).

450 *deselue reden*: (nl. als het vorige: het behagen hebben in tweedracht).

451 *goed mengelmoes*: een goede menging, harmonieuze combinatie.

van ... toon: (de vier hier in aanmerking komende zintuigen; men denke dus aan combinaties van smaken (in een gerecht), van geuren (vgl. Dagh-werck vs 1855-1862!), van kleuren (in schilderkunst), van tonen (in muziek)).

452 *Dat ... schoon*: dat is (dat wil zeggen) het summum van schoon dat voor mensen mogelijk is (vooral slaande op mengelmoes van *verw* en van *toon*).

450/453 *het ... soenen*: (*het* subjekt, *Goed ... soenen* sem. vulling van het subjekt).

453 *schouwen*: schuwen, mijden, ontvluchten.

niet ... soenen: niet te verzoenen is, onverzoenlijk is (constructie zonder *te*, vgl. WNT om 146, 35; Weijnen, p. 83).

454 *Casembroot*: (W. IX, Personenregister, vermeldt alleen *Maria Casembroot*, met wie Huygens contact had (men zie de gedichtjes door hem aan haar gewijd), maar van muziekbeoefening door haar blijkt niets. Het N.N.B.W. vermeldt vele Casembroots, waarvan m.i. hier alleen in aanmerking komt *Reinier de Casembroot* (dl. 8, kol. 264), ong. 1575 geb., gest. na 1650, die in Leiden letteren studeerde en zich daarna te 's-Gravenhage vestigde. Dat hij veel musiceerde wordt niet vermeld, wel dat hij in 1650 de hofstede 'Vlijenburgh' te Voorburg verkocht.

455 *die ... betrouw*: in wie ik zoveel vertrouwen heb.

- Dat ick, wat u mishaeht, voor onbevallick houw;⁴⁵⁶
 Dat ick toon toons genoot, en snaer op snaer gespannen⁴⁵⁷
 Mijn oor betrecken laet om datse 'tuw vermennen,⁴⁵⁸
 Wat seght ghij van den aerd van menschen die noch snaer,⁴⁵⁹
 460 Noch keel-werck meer en smaectt dan of het houdskool waer;⁴⁶⁰
 Wat seght ghij van uw' luijt, uw' boogh en uw' Clauwieren,⁴⁶¹
 Die uw' thien vingeren soo weten te bestieren,⁴⁶²
 Dat, waer ick meester van thien sinnen tot de vijf,⁴⁶³
 Sij roerden in mij om het mergh van ziel en lijf⁴⁶⁴
 465 Is 't walgelick gerecht, is 't voedsel om vermuijlen?⁴⁶⁵
 Ghij schrickt van eigen lof met eigen lof te vuijlen;⁴⁶⁶
 Ghij weet het, maer uw deughd waer ondeughd en wat meer,⁴⁶⁷
 Soo sij maer scheen den prijs te weten van haer eer.⁴⁶⁸

456 *onbevallick*: onbevallig, lelijk.

457 *toon toons genoot*: de toon die een andere vergezelt, ermee harmoniëert (*toons genoot* bijstelling).

snaer ... gespannen: harmoniërend snaergeluid.

458 *betrecken*: verleiden, bekoren.

vermennen: overmeesteren, in hun macht brengen.

459 *snaer*: (mogelijk samentrekking van *werck*) snarenspeel

460 *keel-werck*: keelgeluid, zang.

houdskool: (spelling met *d* onduidelijk).

461 *boogh*: strijkstok (WNT boog (I) 388, 2; dit citaat).

Clauwieren: klavieren (WNT klavier (I) 3629: bijvorm in 16e en 17e eeuw klawier, klauwier; Huygens doelt op een instrument met meer dan een toetsenbord, ws. een orgel).

462 *bestieren*: besturen, hanteren, bespelen.

463 *waer ... vijf*: als ik in het bezit was van tien zintuigen bij de vijf (die ik al heb).

464 *Sij ... lijf*: (hoofdinzorste; vgl. ook thans nog: Het was zo warm dat we hebben de kachel maar uitgedaan) zij (die vingers en wat zij voortbrengen) het diepste van mijn ziel en lichaam hevig zouden bewegen.

465 't = de muziek die gij maakt.

walgelick: dat walging wekt.

om vermuijlen: om te versmaden (vgl. 453 *niet om soenen*).

466 *schrickt ... vuijlen*: schrikt ervan, schrikt ervoor terug eigen roem (eer) door eigen lof (door uzelf te prijzen) te bevleken (spel met de twee betekenissen van *lof*, constructie zonder *er*, dat thans noodzakelijk is; vgl. 283).

467 *het*: (nl. dat 't (465) geen *walgelick gerecht* enz. is).

uw ... meer: uw voortreffelijkheid (verdienste) zou in zijn tegendeel en nog iets meer omslaan.

468 *Soo ... eer*: als zij (die *deughd*) ook maar zou schijnen te weten van de lof aan haar achtenswaardigheid toegebracht.

*

- Weet ghij 't dan ongeseght; Ick weet het en wil't seggen;⁴⁶⁹
 470 De reden moet hun selfs dwers inden weghe leggen,⁴⁷⁰
 Die d'euenredenheid van toonen, uw of mijn⁴⁷¹
 Of schuppen met vermaeck of herbergen met pijn.⁴⁷²
 Want (tuschen ons alleen) wat schroom ick goed te vinden⁴⁷³
 Dat u bevallen kan? ick ben niet van die blinden⁴⁷⁴
 475 Die 't niet en zijn als t'huijs: maer, nu ghij 't seght, is't waer,^{474/475475}
 Daer is, ten minsten, wat verdraghlicks in mijn' snaer;⁴⁷⁶
 En, d'een nakomeling of d'ander sal 't gestanden,⁴⁷⁷
 Somwijlen hebb ick ijets gebaert uijt hoofd of handen,⁴⁷⁸

*

469 [-magh] ≤wil't≥ Sterker: niet geoorloofd zijn of kunnen, maar willen!

470 a. *Gods schepselen moeten haer dwers inden weghe leggen*

b. *De reden moet hun selfs dwers inden weghe leggen*

De wat vage verwijzing naar *Gods schepselen* (in hun harmonische bouw) vervangen door direkt, abstract *De reden*, spelend met *euenredenheit*; *hun* zelden bij Huygens, hier misschien welluidender (Vgl. *Tien gedichten*, p. 34 manuscr. aant. bij 196).

- 469 *Weet ... ongeseght*: (imper. met steunpron.), weet gij 't (= *het* van 467) dan zonder het te zeggen, uit te spreken (tegenover wat volgt: *Ick ... seggen*) (*ongeseght* twee mogelijkheden; actieve bet., vgl. onverdiend enz., en zie Stoett, par. 261; WNT on 872; of *ongeseght* is pred. toev. bij 't: ongezegd zijnde, nl. door u; zonder dat het door u gezegd is).

- 470 *De ... leggen*: de rede moet hun zelf dwars in de weg liggen, zij moeten zélf volstrekt onredelijk zijn, met de rede overhoop liggen.

- 471 *euenredenheid*: evenredigheid, juiste verhouding, hier: harmonie (spelend met *reden*).

- 472 *schuppen*: verschoppen, verwerpen, versmaden.

herbergen: huisvesten, toelaten, dulden.

- 473 *wat ... ick*: waarom aarzel ik.

- 474 *Dat ... kan*: hetgeen u behagen kan (nl. mijn muziek).

- 474/475 *ick ... t'huijs*: ik behoor niet tot die blinden, die 't (= blind) alleen maar thuis zijn, die alleen maar tegenover het eigene blind, critiekloos zijn (en naar buiten kritisch!).

- 475 *ghij*: (nadruk).

't = dat mijn muziek u behaagt.

- 476 *ten minsten*: op z'n minst, in elk geval.

wat ... snaer: iets dat te verdragen is, dat men kan aanhoren, in mijn muziek (bescheidenheidsuiting).

- 477 *d'een ... d'ander*: de een of andere 'naneef' (iemand zal in de toekomst misschien enz.).

't *gestanden*: 't (dat er iets *verdraghlicks* is *in mijn' snaer*) bekennen, toegeven.

- 478 *Somwijlen enz.*: (nieuwe zin) Soms heb ik iets voortgebracht uit hoofd (composities) of handen ('n instrument bespelend).

*

- Dat tegens d'opspraeck moght: en daer weet Sion van,⁴⁷⁹
 480 En dien ick 't heiligh lied hebb na gebootst, Gods mann.⁴⁸⁰
 De mann na 'sHeeren hert; en, die wat nau kan keuren,⁴⁸¹
 Sal mog'lick oordeelen dat sulck een slagh van neuren⁴⁸²
 Op sulcke woorden past, en, als ick 't seggen moght,
 Dat geen bevallicker geweld en is bedocht⁴⁸⁴
 485 Om 'tsterck en 'tlieffelick van 'sConinghs diep bewegen⁴⁸⁵
 Ten naesten bij te gaen en billijck nae te plegen.⁴⁸⁶
 Nu will ick uijt het Bosch: het stinckt'er naer mijn' mond,
 En die naer eigen roem, die noijt mond wel en stond.
 Maer seggen blijft geseht: off't waerheid is, of Logen,⁴⁸⁹

* 488 [-lof] ≤roem≥ Aansluiting bij gebruikelijker zegswijze: eigen roem stinkt?

Varianten 1653:

- E.p. 482 *sulcken* (verandering door zetter of in drukproef).
 479 *Dat ... moght*: dat tegen de critiek bestand was.
Sion: Gods gemeente, Gods volk (eigenlijk: de berg in Jerusalem waarop Salomo's tempel stond, naar men meende; bij uitbreiding: Jerusalem en zo: Gods volk, Zijn uitverkorenen).
 480 *En ... mann*: en hij wiens heilig lied ik heb nagebootst, de man Gods (David) (Huygens bedoelt zijn *Pathodia sacra et profana*, Parijs 1647, in 1882 heruitgegeven door W.J.A. Jonckbloet en J.P.N. Land onder de titel: *Musique et Musiciens au XVIIe siècle*; hierin composities op Davids Psalmen. Nieuwe ed. van *Pathodia Sacra* door F. Noske en N. Barker, Soest, 1976).
 481 *De ... hert*: (Zie Sam. 13, 14: 'de Heere heeft zich een man gezocht naar zijn hart' (nl. David).
nau ... keuren: nauwkeurig, fijn kan oordelen.
 482 *Sulck ... neuren*: zulk soort van zingen, zo'n melodie.
moght: zou mogen.
 484 *geen ... geweld*: niets bevalligers en tegelijk krachtigers (parallel met 'tsterck en 'tlieffelick van het volgende vs).
 485 'sConinghs ... bewegen: de diepe bewogenheid van de koning (David) (zoals die uit zijn Psalmen spreekt).
 486 *Ten ... aen*: zo dicht mogelijk nabij te komen, te benaderen.
billijck ... plegen: redelijk (zo dat het er enigszins op lijkt, niet te ver van het model afwijkend) af te beelden, uit te drukken (*billijck*; WNT geeft geen hier passende bet.; vgl. echter een plaats als Hoofd, Brief aan Tesselschade 1624: 'dat het mij *billijck* aan macht mangelt', d.i. in de context: redelijkerwijze (geciteerd uit Weijnen, p. 172; *naplegen* niet in WNT, ondanks de verwijzing bij plegen, 2505!).
 489 *seggen ... geseht*: (thans) eens gezegd blijft gezegd.

*

- 490 Offt witt is of geen doel, die pijl is af gevlogen.⁴⁹⁰
 Heij! daer ick pijllen noem en magh ick noch niet wegh:⁴⁹¹
 'Khebb noch meer wederwercks ten noorden vanden Wegh.⁴⁹²
 Geburen in 't zuijd-west, beleefde mann en vrouwen,⁴⁹³
 Leen volger vanden naem die niet en sal verouwen,⁴⁹⁴
- 495 Soo lang daer *hoonaerts* zijn van ondeughd, die den lof⁴⁹⁵
 Uws vaders machtigh zijn te scheiden uijt zijn stof:^{495/496}
 Gebuer en soet gesinn, weest doenders en weest tuijghen;⁴⁹⁷

*

491 [-nu] ≤daer≥ Onduidelijk: beide gelijktijdigheid uitdrukking.

494 [*Erf*] ≤Leen≥ volger Misschien paste *Erfvolger* = erfopvolger minder goed bij *van den naem*; Leen volger = hij die een leenman in een leen opvolgt (WNT leenvolger 1292); zo volgt hij de vader op in de naam.

495 [-*Hoonaerts*] ≤hoonaerts≥ Terecht hier de soortnaam!

490 *Off ... doel*: of het raak is of mis (ik vind de uitdrukking niet in WNT op doel). *die ... afgevlogen*: dat is eruit, gezegd.

491 *Heij*: (interjectie van verrassing) wacht, ho, hola, halt (De wending zelf is, zoals veelal bij Huygens, verrassend).
daer: nu.

magh ... wegh: kan ... weg (uit het bos, waar we nog steeds zijn).

492 *meer wederwercks*: meer dat mij tegenhoudt, tegenwerkt (om uit het bos te gaan) (MNW wederwerck 2003, 2).

493 *Geburen ... zuijd-west*: (aanspreking) Buren enz. (Eymael, p. 40 deelt mee dat hun buiten aan de overzijde van de Vliet lag, iets zuidelijker dus dan Hofwijck. Huygens bedoelt hier vermoedelijk Thomas van den Hoonert, zoon van de door Huygens hoog gestelde Rochus van den Hoonert, 1572-1638, lid van de Hoge Raad enz., latijns dichter o.a. van twee tragedies *Thamar* en *Nomoclastes*, aan wie Huygens verscheiden gedichten, deels in het latijn, richtte (zie. Worp IX, Register). Thomas, een zeer geleerd man, 1672 gest., bewoonde met zijn vrouw (kinderen hadden ze niet) de hofstede 'De Honaert' te Voorburg, tegenover Hofwijck, aan de andere kant van de Vliet (zie Eymael, p. 133, W. IX, p. 61 die naar Hofwijck 495 (bij mij 493) verwijst). Vermoedelijk woonde ook een zuster van hem (Thomas had er vier, N.N.B.W. VIII, 819), of zijn vrouw daar, gezien 493 *vrouwen*).

494 *Leenvolger*: erfelijk bezitter (eigenlijk: hij die een leenman in een leen opvolgt (WNT leenvolger 292)).

den ... verouwen: nl. de naam van zijn voortreffelijke vader Rochus van den Hoonert).

495 *hoonaerts*: verachters, versmaders.

495/496 *die ... stof*: die de eer (de roem, het aanzien) van uw vader in staat zijn levend te houden (lett.: uit zijn vergane lichaam af te scheiden en zo te bewaren).

497 *Gebuer*: Buurman (Thomas).

soet gesinn: lieve familie.

weest ... tuijghen: wees daders (doe mee) en wees getuigen (bij het doelschieten).

*

- Brenght pijn en koker toe, laet Spaensche Bogen buijgen,⁴⁹⁸
 En beter' Engelsche dan daer men heden siet
- 500 Dat vader met naer soon en soon naer vader schiet:^{499/500}
 Ons lust geen menschen-vlees te priemen of te scheuren,⁵⁰¹
 Ick wacht u voor een' doel dien 't beter kan gebeuren
 Dan heiligh Bastiaen, te lijden sonder pijn,⁵⁰³
 Als wijse li'en, gequetst en niet geraeckt te zijn,⁵⁰⁴
- 505 Veel scheuten uijt te staen, en willense niet voelen.⁵⁰⁵

*

500 a. *Dat soon naer vader met*

b. *Dat vader met naer soon en*

Huygens kwam er met a niet uit: iets als *Dat soon naer vader met en vader naer soon schiet*, klopte metrisch niet.

503 *St Sebastiaen* werd *heiligh Bastiaen* Onduidelijk.

Varianten 1658:

Kl 500 *mé* voor *met* Onduidelijk: beide vormen waren mogelijk; elders blijft *met* (in de zin van *mé*) staan.

na voor *naer* (tweemaal) Onduidelijk: beide vormen konden ongedifferentieerd worden gebruikt (zie bijv. 883/4 met achtereenvolgens *Naer mij, na mij*); elders blijft dit *naer* staan; een zekere voorkeur voor *nae* is wel aanwezig: 797 *nae* voor *naer*; 845, 884, 1198, 1224 idem, maar 1011, 1722 blijft *naer* staan).

498 *toe*: aan, mee.

Spaensche Bogen: (blijkbaar bekend als voortreffelijk).

499/500 *En ... schiet*: en betere engelse (bogen) dan waar men tegenwoordig ziet dat vader mee naar zoon en zoon naar vader schiet (proleptisch relatief *daer* behorend bij *met*; *daer met* betrokken op *schiet* van de objektszin bij *siet*; de constructie lijkt mij ook thans nog mogelijk, al zullen wij liever zeggen: dan waarmee men tegenwoordig vader naar zoon enz. ziet schieten; in Engeland woedde sinds 1642 een burgeroorlog tussen de Parlementspartij onder Cromwell en de Koningsgezinden. Na de onthoofding van Karel I (1649) zette Karel II de strijd voort, een strijd waarin vader tegenover zoon kon komen te staan).

501 *geen*: (adv. te vertalen) niet (vgl. nog: ik lust *geen* boterham, ik heet geen Piet). *dien ...*

gebeuren: dat het beter kan ten deel vallen, dat beter ertoe in staat is (*dien* datief van rel. pron. *dat*).

503 *heiligh Bastiaen*: de heilige Sebastiaan, de martelaar die met pijlen doorboord werd.

504 *Als ... zijn*: (nevengeschied met *te lijden sonder pijn*) evenals wijze mensen gekwetst te worden zonder geraakt (gegriefd, beledigd) te zijn (het doel, de berg, wordt wel getroffen, maar wordt evenals een wijs man daardoor niet 'geraakt', lijdt er niet onder).

505 *uijt te staen*: te verduren.

en ... voelen: en ze niet te willen voelen (*te* samengetrokken, woordorde afwijkend van de huidige).

*

Mijn doel is als een Bergh, mijn Berg is als een doelen.⁵⁰⁶

Of een' de hand versaect' of mogelick de Boogh⁵⁰⁷

Of een een tamme pijl gelijk een wild' ontvloogh,⁵⁰⁸

Daer's borghe voorde schand; 'tis hier meer konst te missen,⁵⁰⁹

510 Dan elders op 'tvierkant van sess voet doels te ghissen;⁵¹⁰

'Tis altoos, pen of lapp, of witt, of emmers Bergh.⁵¹¹

Transliteratie:

506

mogelijk *doelen*, maar vermoedelijk punt uit komma

*

508 een [-wilde] <tamme> pijl gelijk een [-wl] <wild> Vergissing; wl verschrijving.

Varianten 1658:

Kl 506 *drij Doelen* voor *een Doelen* Correctie door Huygens om de grootheid van het doel beter te doen uitkomen.

506 *als een Bergh*: als een berg (zo groot).

mijn ... doelen: mijn berg (plattegrond Q R) is als een schietbaan (*doelen* vorm naast *doel*, WNT doel 2692; 2643, 7. Schietbaan, eigenlijk de wal of heuvel die achter de schijf is opgeworpen).

507 *O'f*: Indien (ook 508).

een' ... versaect': iemand zijn hand in de steek zou laten (*een'* = eenen, direkt objekt; *versaect'* eigenlijk = zou verloochenen).

508 *een*: (Huygens vergat een apostrof aan te brengen: datief enk., meew. voorw.). *gelijk ... wild*: als een wilde, alsof het een wilde, in het wild geschoten pijl was.

509 *Daer's ... schand*: er is waarborg tegen de schande, men is gevrijwaard voor schande. *meer konst*: grotere kunst, moeilijker.

510 *Op 'tvierkant ... gissen*: op het vierkant van zes voet doel, het doel van zes voet in het vierkant te mikken (*elders*, nl. op een gewone schietbaan; *doels*, partit. gen.; *gissen* = berekenen; zo berekent de schutter zijn kans om het doel te raken).

511 *pen*: uitstekende punt als doelwit, hetzij een staak of iets anders in tegenstelling tot *lapp*, het platte doelwit, de papegaai zelf (WNT pen (III) 1058; lap (I) 1089, e; de houten papegaai stond op een staak (of in een boom). De kunst was de papegaai af te schieten (WNT papegaai 362).

witt: het doelwit, de roos op de schijf.

emmers Bergh: in elk geval de berg (die men niet missen kan!, vgl. 506). Het wordt mij niet recht duidelijk waarop men de pijlen richt. Als ik het goed begrijp, spreekt Huygens eerst (506) over een doel als een berg, zo groot, en een berg waarmee. Blijkens de variant 1658 *als drij doelen* een heel groot doel bedoeld wordt. Men kan niet missen: het is altijd *pen* of *lap* of *wit* of in elk geval *berg*. De doelschijf staat dus laag, wie mist treft de berg. Maar als pen en lap inderdaad steng en papegaai aanduiden, wat doen die hier dan bij de laagstaande schijf?

Westerbaen spreekt in zijn *Prosopopoea* in het Voorwerk ook over het pijlschieten. Als hij op de ommeegang van de uitkijktoren aangeland is, waar men, beveiligd voor neerstorten (in geval van duizeling bijv.) door een stevige balustrade, een prachtig uitzicht heeft, wendt hij de blik naar boven. Op de 'schouders' van de ommeegang staande, zien we nu de lange 'hals', de spits boven op de uitkijk, met een verguld hoofd erop dat allerlei kwetsuren vertoont. Het is dan ook mikpunt voor de pijlschietters. Ik citeer: De reden (dat mijn hoofd zo ver van mijn schouders staat) vind gy licht so gy uw' oogen slaet.

Op mijn vergulden kop, daer wonden en quetsuyren,

Die ick gekregen heb van Eygens en van Buyren,

U leeren, dat mijn hoofd streckt tot een Pylen-doel.

Over een papegaai spreekt hij niet. Het lijkt dus wel, als-we alle gegevens combineren, of er drie doelen zijn:

1. een laaggeplaatste schijf tegen de berg.

2. een apart staande steng met een papegaai erop.

3. de 'hals' boven op de uitkijk met een verguld hoofd dat men tracht te raken.

Op de prent voorin is geen schijf te onderscheiden; alleen meen ik een steng met een haanachtige vogel bovenop links van de afbeelding van de *Naelde* te zien. Misschien vergist Westerbaen zich en moeten we denken aan: één schijf waar bovenop een steng met papegaai in de top, verrees. Maar dan is WNT onjuist; *penn* of *lapp* moet dan betrekking hebben op de laagstaande schijf. Wat de termen betekenen, is onduidelijk. Pas in 531 komt de papegaai aan de beurt.

*

- Denckt dat men u wat gelds in blinde loting vergh.⁵¹²
 All treckt ghij veeltijds mis, 'tis troostelick om hooren,⁵¹³
 Dat die het sijne mist niet all en heeft verloren;⁵¹⁴
 515 Een doosjen is als Niet, een spiegeltjen, een Spell,⁵¹⁵

* 515 [-een] ≤als≥ Niet Vgl. commentaar.

Varianten apograaf.

A 515 *een Niet* (latere correctie in K).

- 512 *Denckt ... vergh:* Stel u voor dat men van u wat geld vraagt in een blinde loterij (*blinde* onduidelijk, lijkt pleonastisch: iedere loterij is immers blind in de zin dat de loter niets weet van de uitslag; *vergen* geconstrueerd met datief van de persoon en acc. van de zaak).
- 513 *troostelick ... hooren:* troostend om te horen.
- 514 *het sijne mist:* het zijne (zijn geld) kwijt is.
all: alles.
- 515 *is als niet:* is als het ware, bij wijze van spreken een niet (een niet is eigenlijk een niets, maar nu is een doosje bij wijze van spreken niets).
Spell: speld.

*

- Maer, als 'tmaer wat en is, all is 't geen Wat, 'tis wel.⁵¹⁶
 God seluer neemt het soo: wij micken op sijn' wetten,⁵¹⁷
 En treffen nu en dan: maer, met het minst versetten,⁵¹⁸
 Wild zijn de schoten, wild, en wijd van 'theiligh witt.⁵¹⁹
 520 Maer Hij die voll gerechts en voll medoogens sitt
 Hoofd-richter van sijn mensch, sijn schepsel, duijdt den mis-schoot^{520/521}
 Van een wel-meenend hert, als of het wel en wis schoot.⁵²²
 Hoe komt de mensch soo wijs, of, lieuer, hoe soo geck,⁵²³
 3 Det ille veniam facile cui veniâ est opus. Sen. Clyt. (liever Agam. vs 267).

(Clytaemnestra spreekt). Vert. van Leon Herrmann (Trag. Senec. T. II, p. 58 ed. 2; Budé, Parijs, 1961): On pardonne facilement quand'on a soi-même besoin de pardon. (Men corriger met Bentley (zo alle modernen) *dat* voor *det*).

Faciet nos moderatiores respectu nostri, si consuluerimus nos: numquid et ipsi tale commissimus? numquid sic errauimus? Sen. 2. de Ir. (de Ira II, 28, 8). (In dit citaat corrigeren men *respectus* voor *respectu*, en voege voor *tale* in *aliquid*).

- * 521 [-een] ≤den≥ *mis-schoot* Het misschot is reeds in de voorgaande vss aangeduid, dus bepalend lidw.

Varianten 1653:

E.p. 521 *de mis-schoot* (drukfout).

Varianten 1658:

Kl 516 (het eerste) *Wat* voor *wat* Zetfout.

- 516 *als ... wel*: als het maar iets is, al is het niet iets wat de moeite waard is, is het goed (*maer ... en* = maar, bij Huygens vaak vergezeld van het ontkennende partikel; spel met *wat Wat*; *'tis wel* zonder inversie, zoals nóg mogelijk is na een dergelijke bijw. bijzin).
- 517 *God ... soo*: (terug op 507-509) God zelf vat het zo op (dat het niet zo erg is, als wij het doel missen, als we maar ons best doen).
wij ... wetten: = proberen zijn wetten te vervullen (beeldspraak van het schieten op een schijf voortgezet, ook in 518, 519, 521-522).
- 518 *met ... versetten*: bij de geringste verplaatsing (van vinger, hand, arm enz.).
- 519 *Wild ... schoten*: (geen inversie door de vooropgaande bep. *met ... versetten*, maar door *wild*: levendig).
- 520/521 *Hij ... mensch*: Hij die vol van gerechtigheid en (anderzijds) vol van meedogen (barmhartigheid) neerzit als opperrechtter van zijn mens (de mens door hem geschapen en hem toebehorend) (*Hoofd-richter ... schepsel* pred. toev. zonder *als* bij *die*).
duijdt ... hert: vat het misschot (verkeerde, het doel niet rakende schot) van een goed-bedoelend hart op.
- 522 *wel en wis*: goed en raak.
- 523 *geck*: dwaas.

*

- Hoe spant hij sulcken oogh, soo vinnigh in 'tgebreck⁵²⁴
- 525 Van sijns gelijcken vat: will die geen' mis-slagh dulden⁵²⁵
Die dag'lix seggen moet, vergeeft ons onse schulden?
'Tis wonder, een blind man die stadigh valt of dwaelt⁵²⁷
Is d'eerste die sijn' Broer, sijn' blinden Broer, behaelt.⁵²⁸
Is 'tspeeltjen op sijn hoogst, en zijn wij moe geschoten?
- 530 O neen, 'tis op sijn laegst: mijn' lieue schutt-genoten,⁵³⁰
Siet steiler inde locht; wij hebben schooner werck.⁵³¹
Daer staet'er een in spijt van 't haentje vande kerck,⁵³²
Vert. A. Bourgery (ed. Budé, Parijs 1961, p. 54): Nous deviendrons plus modérés en nous considérant nous-mêmes, en sondant notre conscience. Est-ce que nous n'avons nous aussi, commis rien de tel? Sommes-nous tombés dans les mêmes erreurs?
- 525 Veniam ergo alienis peccatis demus, ut nostris impetremus; remittamus, ut vicissim nobis remitti postulemus. Greg. Naz. or. 17.
Vert.: Laten we dus vergeving schenken aan andermans zonden opdat we (zo) die voor de onze gedaan krijgen; laten we ze schenken om te kunnen eisen dat ze ons op onze beurt wordt geschonken.
- 527 Aliena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt. Sen. de Ir. (de Ira II, c. 28, 8).
Vert.: Het zijn de fouten van een ander die we voor ogen hebben, onze eigene zijn in onze rug.

- * 529 [-b] <moe> Misschien eerst *blind* bedoeld, dat dan te sterk was.
531 [D+] <S>iet ... Vergissing bij afschrijven van eerder klad, zie 532 *Daer staeter* enz.
[-daer] <wij hebben> [-ander] <schooner> werck Eerst wilde Huygens wellicht schrijven: *daer hebben w'ander werck* of iets dergelijks; hij liet dit dan meteen varen om niet *daer* (zie 532) te herhalen; de verbetering *schooner* spreekt voor zichzelf.
532 [-d] <en drilt> *drilt* te vroeg begonnen, *en* moest er nog voor; vergissing.
- 524 *Hoe ... oogh*: hoe is het mogelijk dat hij zo'n blik werpt op.
'tgebreck: de tekortkoming.
- 525 *sijns ... vat*: een mens als hij, zijn evenmens (WNT vat (I) 865, 2: een (zwak) mens; *gelijcken* = *gelijck een*; *sijns* genit. van het personale hij, beheerst door attributief *gelijck*).
die: diegene, hij (met nadruk, bepalingaankondigend).
mis-slagh: fout.
- 527 *wonder*: wonderlijk, vreemd.
- 528 *behaelt*: bedilt, bevit (WNT behalen 1462, 3: dit citaat).
- 530 *sijn laegst*. (woordspelend met *hoogst*: letterlijk tegenover figuurlijk; tot nu toe heeft men blijkbaar alleen op de schijf geschoten; daarboven uit rijst de steng met de papegaai; vgl. 511).
schutt-genoten: medeschutters.
- 531 *steiler*: hoger.
- 532 *in spijt van*: in weerwil van, trots, net zo goed als, concurrerend met.

*

- Ten einde van een' steng, en drilt all of hij leefde⁵³³
 En sijn gevaer verstond en voor ons' pijlen beefde:
 535 Hij schreewde, waer hij niet een Papegaeij van hout,⁵³⁵
 En waer veel lieuer in een' warme koj gekrouwt,⁵³⁶
 Dan dus van onderen gepeutert in sijn' veeren.⁵³⁷
 Hem moeten wij te lijfv, die 't niet en kan magh 't leeren;⁵³⁸⁵³⁸
 De Kempen konnen 't wel en all de Meijerij.⁵³⁹
 540 Ten minsten is het geen' verboden weijerij,⁵⁴⁰
 De wett seght veer met veer, wij nemen 't niet soo teertjens;⁵⁴¹
 Het komt ten naesten bij, 'tis hout met hout, en veertjens.⁵⁴²
 Daer light hij: wat een vreughd! wat kan daer tegen op?⁵⁴³
 Daer's een onnoosel beest geresen tot den topp
 545 En uijt den topp gelicht: zijn 't niet ons' oude perten?⁵⁴⁵

- * 536 a. *wel eens soo lief in 'tneckjen wat gekrouwt*
 b. *veel lieuer in een warme koj gekrouwt*
 Volgend *Dan* (537) eiste een comparatief.
 537 open variant *kleeren* boven *veeren* geschrap. Onduidelijk.
 533 *drilt*: trilt, beeft (doordat de steng altijd iets beweegt).
all of: alsof.
 535 *schreewde*: zou schreeuwen.
 536 *En ... gekrouwt*: en zou veel liever ... worden.
 537 *Dan ... eeren*: dan zo (door de pijlen die hem treffen) van beneden in zijn veren te worden gestoken (WNT peuteren 1451 a: herhaaldelijk steken).
 538 *lijfv*: (een wonderlijke combinatie van fonetische spelling met *f* en gelijkvormige met *v*; vgl. spellingen als *doodt* met dergelijke combinatie, maar omgekeerd).
 538 *magh*: kan.
 539 *De ... Meijerij*: (streken waar het papegaaischieten veel werd (en nog wordt) beoefend; *all de* = heel de).
 540 *Ten minsten*: In elk geval.
weijerij: jacht.
 541 *veer voor veer*: men mag alleen op vogels jagen met vogels (valken).
teertjens: precies (deze bet., niet in WNT, lijkt mij hier passend: uit de bet. fijn, voorzichtig kan zich deze ontwikkelen).
 542 *Het ... bij*: Het lijkt er veel op, het komt er heel dicht bij.
't ... veertjens: 't is hout (van de papegaai) met hout (van de pijl) en veertjes (van de pijl).
 543 *wat ... op*: wat haalt daarbij?
 545 *gelicht*: gelicht.
perten: streken.

*

'Though doet ons seer in 'toogh. strax trecken wijt ter herten,⁵⁴⁶

En wenschen 't naer om laegh: rijst ijemand in geluck

Van eeren? halsenwerck, 'tis ijeder een sijn stuck^{547/548548}

Ten minsten met fenijn van nijdige gedachten⁵⁴⁹⁵⁴⁹

645 *Πάν τὸ ὑπεραίρον τινας καὶ ζηλοῦται καὶ φθονεῖται.* Caes. ap. Dion. lib. 38. (Dio Cassius 38, 39, 2, uit een door C. Julius Caesar in 58 v. Chr. gehouden rede). Vert. Earnest Cary (ed. Loeb, Tome II, London 1914, p. 281): Since everything that lifts people above their fellows arouses both emulation and jealousy.

Summa petit liuor. Ouid. de Rem. (Ovid. Rem. Amoris, 369).

Vert.: juist het allerhoogste daarop heeft de wangunst het gemunt.

Invidiâ, ceu fulmine, summa vaporant Plerumque et quae sunt alijs magis edita cumque. Lucr. lib. 5. (Lucr. R.N. 5, 1131 en 1132).

Vert. Cyril Bailey (Oxford ed., Tome I, p. 491): Since by envy, as by lightning, the topmost heights are most often set ablaze, and all places that rise high above others.

Assidua eminentis fortunae comes invidia est, altissimisque adhaeret. Paterc. (Velleius Paterculus I, 9, 6) (letterlijk: Quam sit assidua eminentis fortunae comes invidia altissimisque adhaereat, etiam hoc colligi potest, quod etc).

Vert.: De onafscheidelijke metgezel van een topositie is de afgunst en met het allerhoogste is ze onverbrekkelijk verbonden.

(1658) Intacta invidiâ media sunt, ad summa ferme tendit. Liv. 45. (Livius, 45, 35, 5).

Vert.: Het midden is door afgunst niet beroerd, doorgaans streeft ze naar het allerhoogste op.

Ὁ εὐτυχῶν ὁμοίως καὶ τὸν μισοῦντα λυπεῖ καὶ τὸν φθονοῦντα. Plut. de Inu.

(Plut. De Invidia = Morr. 536 F, een afzonderlijk tractaat). Vert. Phillip H.

deLacy and Benedict. Einarson (ed. Loeb, 1959, pp. 94 en 95): Thus it is the fortunate man that is a source of pain to one who feels hate as well as to one who feels envy.

Οὐ μόνον φθόνος, ἀλλ' ὄϊον ὀργή τις ἐκκαίεται πρὸς τοὺς εὐτυχοῦντας. Polyb. lib. 9.

(Polybius IX, 10, 10). Vert. W.R. Paton (Polybius Loeb IV (London 1954), p. 27): (And hence) not only envy, but a sort of passionate hatred for the favourites of fortune flares up.

Πολλοὶ μὲν ἀτυχοῦσι τοῖς φίλοις συναισθονται, καλῶς δὲ πράττουσι φθονοῦσι. Isocr. ad Dem.

(Isocrates ad Demonium 26) (tekst: πολλοὶ γὰρ ἀτυχοῦσιν μὲν τοῖς φίλοις συνάχθονται enz.). Vert: Velen voelen met hun vrienden in hun ongeluk mee, maar als het hun wel gaat zijn ze afgunstig.

* 546 *wijtter* door verticale streep gescheiden in *wijt ter* Aaneenschrijving van *wij 't ter* was te kras.

546 *strax ... herten*: meteen trekken wij 't ons aan, ergeren we ons eraan (vgl. WNT hart (I) 26, 3).

547/548 *geluck ... eeren*: geluk van ereambten, eervolle posities.

548 *halsenwerck*: (het is) levensgevaarlijk werk, iets levensgevaarlijks (gezien wat volgt).

549 *'tis ... stuck*: het is ieders ondernemen, ieder is erop uit (WNT stuk (I) 357, 32).

549 *Ten minsten*: op zijn minst, in elk geval.

van ... gedachten: (nabep. van identiteit: de gedachten zijn het *fenijn*; *nijdige* = afgunstige).

*

- 550 Te schieten naer sijn vlagg, en op sijn' vall te wachten;⁵⁵⁰
 Als oft ons beter ging in ijemands minder wel:⁵⁵¹
 En, als men 'tseggen magh, daer springht'er uijt haer vell⁵⁵²
 Van vreugden, als een valt die haer, wat hoogh verheuen,⁵⁵³
 Een' nijd-blein in haer ooghs onschuldigh hebb' gegeuen:⁵⁵⁴
- 555 En laet ons opden wegh sien struijck'len bij geuall⁵⁵⁵
 Die 'tniet verdient en heeft, wij lacchen om den vall.
 Hoe d'ongerechtigheid haer selfs weet te bekeuren!⁵⁵⁷
- 551 Alienis delectari malis voluptas inhumana est. Sen. de Tranq. (15, 5).
 Vert. René Waltz (Senec. Dial. T. IV, ed. Budé (Parijs 1959), p. 101):
 (Car se tourmenter de maux d'autrui, c'est se rendre perpétuellement
 malheureux, et) se réjouir des maux d'autrui, c'est prendre un plaisir
 inhumain.

- * 553 *als [-ser] ≤een≥ valt* Eerst parallel met 552 *springht'er ...* (meervoudig), maar nu moest er één vallen!
 [-~] ≤haer≥
 555 [-Jae?] ≤En≥ *laet ons ...* Light in het verlengde van het vorige, is niet een extreem geval.
- [-bijder aerd] ≤opden wegh≥ Beter op de weg, waar wij ook wandelen en de struikelaar dus zien.
 557 [-sich] ≤haer≥ *selfs* Onduidelijk. Vgl. Inl. 9, 8.
- 550 *op ... wachten*: verlangend uit te zien naar, te loeren op.
 551 *in ... wel*: in het minder goed van iemand, als het iemand anders minder goed gaat.
 552 *daer ... vell*: er springen er uit hun vel, er zijn er die barsten van vreugd (vgl. voor de constructie 242 en zie Inleiding, par. 9, 5).
 553 *vreughden*: vreugde (met hiaat-n voor klinker, vgl. Inl., par. 9, 3).
een: iemand.
wat ... verheuen: (pred. toev. bij *die*) een beetje hoog gestegen (MNW verheffen 1820 intr.: naar boven komen).
 554 *nijd-blein*: nijdblaar, ontsteking door afgunst.
onschuldigh: (pred. toev. bij *die wat ... verheuen*) onschuldig, zonder het te willen.
 555 *laet ... geuall*: als we op de weg iemand toevallig zien struikelen enz. (vgl. nog: Laat iemand maar eens aan onze portemonnaie komen, dan ...).
 557 *Hoe ... bekeuren*: Hoe weet de ongerechtigheid zichzelf te veroordelen (zie vlg. vs).

*

- Wij grimmen om dien lach als 't ons komt te gebeuren.⁵⁵⁸
 Bekeur ick dan 'tgelacch van onse wilde vreughd⁵⁵⁹
 560 Van ons getuijmelt beest! ô neen, ick prijs de deughd⁵⁶⁰
 Des schutters dien sijn pijn, sijn' pees, sijn' Boogh, sijn ooghen,⁵⁶¹
 Sijn' taeije zenuwen voor die reis niet bedrogen.⁵⁶²
 Meer sal ick 't prijsen, meer, als 't noch en noch een' mael,
 En noch een' mael geschiedt: nu hang ick't inde schael⁵⁶⁴
 565 Of't heele konst of half, of't half geluck of heel is.⁵⁶⁵
 Ick tast aen dese stropp, om dat 't mijn' eigen keel is⁵⁶⁶
 Die ick'er met benauw; wie ghij mij kent of niet,⁵⁶⁷
 Mistrouwt het weinighe datm' aen mij hoort of siet;⁵⁶⁸
 566 Quod homines de aliis libentissime faciunt, de te apud te male
 existima. Sen. ep. 68 (6).
 Vert. Préchac (ed. Budé, Brieven, T. II, p. 143): Ce que le monde
 aime tant à pratiquer sur le compte des autres, fais-le sur ton compte:
 seul avec toi-même, dis du mal de toi.
Transliteratie:
 568 mogelijk *siet*.

- * 558 't van *ons* gescheiden door verticale streep. Waarom, onduidelijk. Ik zie geen regel.
ons [-~] ≤komt≥ te gebeuren.
 558 *grimmen*: grommen (WNT grimmen (I) 781, dit citaat).
 559 *Bekeur*: veroordeel.
wilde: uitgelaten.
 560 *Van*: over.
 561 *dien*: (dir. objekt).
 562 *voor ... reis*: ditmaal.
niet bedrogen. niet in de steek lieten, teleurstelden.
 564 *nu ... schael*: nu weeg ik het af, (over)weeg ik 't (*nu*, nl. nu het maar eenmaal gebeurt; 't steunpron., weglaatbaar, representeert *Of ... is*).
deughd: bekwaamheid.
 565 *Of ... is*: of 't helemaal kunst (bekwaamheid) is of half, of 't half of helemaal geluck is (*heel. half* in beide gevallen adj.).
 566 *tast ... stropp*: roer deze pijnlijke zaak aan (de beeldspraak is duidelijk: deze *stropp* doet hij zichzelf om de hals, en daarom 'tast' hij ernaar).
 567 *wie ghij*: gij allen die (vgl. voor deze constr. vs 2503 en *Dagh-werck*, p. 59 onder 15, waar dit voorb. van Huygens kan worden toegevoegd, en p. 169 vlg., onder de restrictie dat Huygens hier *wie*, niet *die* gebruikt; ik vermoed veralgemenend *wie*; WNT die 2517 geeft nog enkele vbb., echter met *die*, zonder en met antecedent).
 568 *m'*: (via *me* gereduceerd *men*).

*

- 'Khebb wel een Papegaeij een' vleugel af geschoren⁵⁶⁹
 570 Met een bevallijck woord: (of sulcken slagh van ooren⁵⁷⁰
 Vernam het dien 'tbeviel.) Och armen! maer 'tis mis,
 Soo 't mij te voller eer oijt toegerekent is.^{571/572572}
 'Tgeuall heeft mé gedaen; en die 't mij noch eens verghde,⁵⁷³
 En noch eens, en noch eens, souw sien hoe ick mij berghde⁵⁷⁴
 575 En in mijn seluen doock, daer 't holl is, als een vat
 Dat van een klopjen bomt, en laedt noch droogh noch natt.⁵⁷⁶
 'Ten is geen achterklapp; ick segh't voor Sonn en Sterren,⁵⁷⁷
 Wanneer ick in 't gedaan der menschen kom te werren,⁵⁷⁸

* 570 [-en] ≤ofz sulcken enz. Bescheidenlijk de mogelijkheid geopperd dat het succes lag niet aan het *bevallick woord*, maar aan de oren waaraan het (misschien onbevallige) behaagde.

578 [-van] ≤derz menschen De mensen zoals ieder die kent, niet een onbepaald stel mensen of mensen tegenover bijv. dieren.

569 'Khebb ... *geschoten*: Ik heb wel eens een voltreffer geboekt, ik heb wel eens iets gezegd dat doel trof, raak was (men denke hierbij niet aan scherpe woorden, zie *bevallijck*; Vgl. WNT papegai 362).

570 *bevallijck*: bevallig, aangenaam.

571/572 *of ... beviel*: (bescheidenheidsbetuiging) of het lag aan de oren die het behaagde (niet aan mijn woord) (lett.: of zulk een slag van oren hoorde het, wie (enk., antec. *sulcken slagh ...*) het behaagde; misschien: dat het hun behaagde; vgl. 285).

572 *Soo ... is*: indien mij ooit de volle eer ervan is toegerekend, toegeschreven. (*voller* datief vrl. enk.).

573 'Tgeuall: Het geluk, het gelukkige toeval.

die ... verghde: degene die het nogeens van mij vroeg, als iemand enz. (beide vertalingen zijn hier mogelijk: rel. bijzin met ingesloten antec. en hypothetische bijzin; er zijn gevallen waarin de tweede vertaling geboden is, nl. als de rel. bijzin niet als zinsdeel (subjekt, objekt) fungeert in de zin; zie een vb. bij Weijnen, p. 100).

574 *mij berghde*: mij zou bergen, zou wegruipen.

in ... doock: in mijzelf zou duiken, schuilen.

576 *van ... bomt*: een hol geluid maakt als men er maar even op bomt (Huygens speelt met de uitdrukking: Holle (IJdele) vaten bommen (klinken) het hardst). *laedt ... natt*: noch vloeistof, noch vaste stof (niets) bevat (onafh. woordorde, metri causa).

577 'T: (wat volgt in 578-586).

achterklapp: kwaadsprekerij achter iemands rug.

578 *gedoen*: gedoe, doen en laten, gedrag, bedrijf.

kom ... werren: verward, verward raak (omdat het *gedoen* zo chaotisch is).

*

'Ksie menigh auerechts vooroordeel op het pad.⁵⁷⁹

580 'Ksie groot geluck betracht, en euen op gevatt

Of't groote wijsheid waer; 'ksie uijtkomste van saken,^{580/581}

Ofts' uijten hemel viel en stortte door de daken.^{581/582}

⊞ Πολλοὶ ἤδη τινὲς οὐκ ὀρθῶς ἐπιχειρήσαντες δόξαν, ὅτι ἐπιτυχεῖς αὐτῶν ἐγένοντο, εὐβουλίας ἔσχον. Dion. Cass. *l.* 45.
(Dio Cass. *l.* 45, 4, 2). Vert. Cary: For it has often happened that men who were wrong in undertaking some project have gained a reputation for good judgement, because they had the luck to gain their ends. (Men leze πολλὰ [γάρ] ἤδη en niet πολλοί).
Ταῖς γὰρ δὴ τύχαις αἰεὶ τὰς δόξας ἐπὶ τοῖς πρότερον βεβουλευμένοις συμμεταβάλλεσθαι φιλοῦσιν ἄνθρωποι. Procop. Vand.
(Procopius van Caesarea en niet Procopius van Gaza) Procopius' *de bello Vandalico* telt in de uitgave (Teubner) van Hauray 1963 in deel I (Bella I-IV) de pagina's 305-552 (2 boeken). Het citaat werd daarin niet gevonden bij doorlezing. Hauray's index is te beknopt. Vert.: De mensen plegen nu eenmaal aan de hand toch van wat de lotswisselingen meebrengen altijd weer opnieuw hun opvattingen achteraf te wijzigen en hun eerdere beslissingen te corrigeren. (De *Bella* (8 bkk.) zijn in 't Engels vertaald in Loeb door H.B. Dewing en G. Downey (1914-1940)).
Hoc plerumque facimus, ut consilia euentis ponderemus; et cui bene quid processerit, multum illum providisse, cui secus, nihil sensisse dicamus. Cic. pro Rab.
(Cicero, pro Rabirio Postumo 1.). Vert. André Boulanger, éd. Budé Cic. Discours T. XVII (Parijs 1961), p. 23: Cependant notre usage ordinaire est de juger les entreprises par les résultats et de dire, en cas de réussite, qu'on a fait preuve de beaucoup de prévoyance et, dans le cas contraire, qu'on a manqué de jugement.

Transliteratie:

⊞ mogelijk voor oordeel

* 582 *doorde* door verticale streep gescheiden. Vgl. 558.

Varianten 1653:

E.p. 582 *O's* (drukfout).

579 'Ksie: (inversie genegeerd: levendiger, krachtiger).

auerechts vooroordeel: verkeerd van tevoren gevormd oordeel, verkeerd oordeel zonder dat men de zaak onderzocht heeft.

op het pad: aan de gang, bezig (pred. toev. bij *menigh ... vooroordeel*).

580/581 'Ksie ... *waer*: ik zie groot geluk nagestreefd (door iemand) en het opgevat (dat het opgevat wordt) net alsof het grote wijsheid was (die hem deed handelen).

581/582 'ksie ... *daken*: ik zie resultaat van zaken alsof het uit de hemel gevallen is en door de daken gestort (vrij: ik zie soms verbijsterend succes dat uit de lucht komt vallen (onverklaarbaar is)).

*

- 'Ksie de gelukkighe, daer 't soo op solder leeckt,⁵⁸³
 Voor d'aller kloeckste gaen, daer niet aen en gebreeckt:⁵⁸⁴
 585 En God weet hoet'er staet, en of sij niet en dacnten,
 Sij waren aende Caep als sij 't voor Jaua brachten.^{585/586586}
 Wel toch! tot Jaua toe? eij siet, hoe vlieght de wind⁵⁸⁷
 Van menschen-mijmering, hoe vind ick mij versint!⁵⁸⁸⁵⁸⁸
 Ick maeck den wijsen mann, den Doctor en den Leeraer,⁵⁸⁹
 590 Oud schoolkind, maer, och heer, in 'tvoorste van mijn leer-jaer;⁵⁹⁰
 Ick sie suer buitens tijds: 'tis aengenaem en fraeij.⁵⁹¹
 'Kstooft soute saucen tot een' houte Papegaeij.⁵⁹²

*

592 a. *Ick stoue saucen*b. *'Kstoue saucen.*c. *'Kstooft soute saucen*

Zo werd pas het critische van zijn opmerkingen uitgedrukt; b kwam niet in aanmerking, schoot metrisch tekort.

- 583 *gelukkighe*: gelukkigen (adjectivische buiging, als in: de gelukkige mensen; evenzo *kloeckste* 584).
- 584 *voor ... gaen*: doorgaan voor, gelden als, beschouwd worden als de allerknipsten.
niet ... gebreeckt: niets aan ontbreekt, mankeert.
- 585/586 *En ... brachten*: (hier de werkelijkheid).
- 586 *Sij ... Caep*: (Erlebte Rede).
als ... brachten: toen zij Java (de bestemming) bereikten ('t *ergens brengen* = die plaats bereiken, WNT brengen 1292; vgl. nog: het ver brengen).
- 587 *Wel toch*: Welja.
tot ... toe: Java? (niet alleen de lieden van 585, 586 zijn verbaasd, ook de dichter vraagt zich quasiverbaasd af, hoe hij naar Java verzeild is).
- 588 *Van menschen-mijmering*: (nabep. van identiteit; vgl. mijn art. *Huygensiana IV*, N. Tg. 67, 279 (*Zwaanzinnigheden* p. 68); de *menschen-mijmering* = mensengedachten, *is* (metaforisch) de wind; ze kan ook alle kanten uit vliegen).
- 588 *hoe ... versint*: hoe ver merk ik dat ik afgedwaald ben (mijn gedachten afgedwaald zijn (van mijn onderwerp) (*hoe versint* pred. toev. bij *mij*)).
- 589 *maeck*: speel, gedraag mij als.
- 590 *Oud schoolkind*: (bijstelling bij *Ick*. Hij is al lang schoolkind; vgl. *Een boer* 161/162: Wie een' geraegen geest op allen voorval slaet, Studeert in 't groote Boeck, ter Scholen waer hij gaet (d.i.: op school, leerling, waar hij ook gaat) (geciteerd uit Weijnen, p. 171).
in ... leer-jaer: (Ik begin pas!).
- 591 *Ick ... tijds*: ik kijk zuur te ongepaster, ongelegener tijd.
- 592 *soute*: scherpe.
tot: bij (alsof het een gerecht is).

*

- Nu, Buer-volck, voor de moeijt van d'onlust, weest te vreden⁵⁹³
 Een treedjen min of meer mijn Bergh-werck op te treden.⁵⁹⁴
 595 Ghij zijt in 'tvlack voldaan, de niewicheit van 'thoogh⁵⁹⁵
 Sal uw' vermoeijden voet ontmoeyen door uw oogh.⁵⁹⁶
 Mijn noem ick 't sonder roem, of met roem, een van beiden;⁵⁹⁷
 Sijn' Afkomst is bekent en van mij niet te scheiden.⁵⁹⁸
 (Sijn' opkomst seid ick best), ten kortsten uijtgeseit,⁵⁹⁹
 600 'Ten is geen Bergh van weeld', maer van Barmherticheid:⁶⁰⁰
- Transliteratie:*
- | | |
|-----|---|
| 598 | mogelijk <i>scheiden</i> , |
| 599 | voor de komma achter de tussenzin zie manuscr. aant.; bij correctie blijven staan |

- * 596 [-doen] <ontmoeyen> Eerst iets als *doen rusten* bedoeld, maar *ontmoeyen* was treffender, reflecterend op vermoeijden!
- 597 [-Soo] ≤Mijn≥ *noem* enz. *Soo*, terugwijzend naar 594 *mijn*, was te onduidelijk.
- 598 *Sijn'* [-oorspronck] ≤Afkomst≥ Voorkeur *Afkomst* = afstamming; de berg stamt van hem, zie vervolg van het vs.
- 599 *Oft iemand niet en wist*, werd (*Sijn' opkomst seid ick best*). In plaats van het weinigzeggende, slechts opvullende, een geestige wending! De komma vergat Huygens te schrappen.
- 593 *Buer-volck*: (nog steeds tot de Hoo-naerts).
voor ... onlust: in ruil voor, ter compensatie van de moeite van het onprettige (die ik u bezorgd heb met mijn eigenwijze uitweiding).
weest tevreden: wees zo goed.
- 594 *Een ... meer*: een paar treedjes.
Bergh-werck: de berg die ik gemaakt heb (spelend met *bergwerk* = mijn; reeds bij Kiliaen in deze zin; vgl. WNT *bergwerk* 1885).
op ... treden: te beklimmen, op te gaan.
- 595 *in 'tvlack*: in het vlakke, op de vlakke grond.
- 596 *ontmoeyen ... oogh*: van zijn vermoeidheid ontdoen door het schone dat gij ziet.
- 597 *Mijn*: (terug op *mijn Bergh-werck* 5 94).
sonder roem: zonder grootspraak, bluf.
of ... roem: (Huygens laat de keus aan de lezer over).
- 598 *Sijn' afkomst*: waar hij vandaan komt, zijn oorsprong.
van ... scheiden: onafscheidbaar met mij verbonden.
- 599 *opkomst*: (woordspelend, de berg is langzamerhand omhoog gerezen).
ten ... uijtgeseit: zo kort mogelijk gezegd.
- 600 *Bergh van weeld*: berg van overdaad, weelde, luxe, uit rijkdom voortgekomen. *van Barmherticheid*: (een berg) uit barmhartigheid gemaakt (spelend met *berg van barmhartigheid* = bank van lening; zie WNT *berg* 1868, 5).

*

- Erbarmt u van 'tverhael: Ick most barmhertich wesen⁶⁰¹
 En komense te hulp, die met haer quijnend wesen,⁶⁰²
 Met eenen voet in 'tgraf (soo staen sij trouwens noch,
 Mijn' Eicken) riepen moord van 'tschadelick bedrogh^{603/604604}
 605 Dat haer, op hoop van winst, uijt Eickens waerde gronden⁶⁰⁵
 In 't Sand bracht, daerse nu soo stieruen als sij stonden;⁶⁰⁶
 In 't Rood Sand, soo ick meen, de Turf-asch vande hell,⁶⁰⁷
 Die noch brandt na haer dood, en is als Kool, soo fell.⁶⁰⁸
 Soo stonden Boom voor Boom, als ick, op heete kolen;⁶⁰⁹
 610 En aen haer' kruijnen bleeck het roosten van haer' solen:
 'Tfenijn diend' onder uijt; 'ten diende niet; het most:⁶¹¹
 607 (1658) Contra quam apud Romanos, ubi sabulo albus ad serendos
 surculos alienus, contra rubicundior appositus. M. Var. de Re rust. 1. 9.
- (Varro, de Re Rustica I, 9, 5). Vert.: Anders dan bij de Romeinen, waar wit zand voor 't zaaien van rijesjes onaangenaam is, maar het meer rood gekleurde geschikt.

- * 610 [b+] <a>en Begonnen bij werd aen; beter voorz; men zag het niet bij (= door) hun kruinen, maar aan hun kruinen.
 611 [-mosf] <diend> onder uijt Geen herhaling, zie most in zelfde vs.
 601 Erbarmt ... verhael: Ontferm u over, verschoon de herhaling(?).
 602 wesen: voorkomen, uiterlijk.
 603/604 soo ... Eicken: (onduidelijk; bedoelt H. dat ze in 't algemeen aan de dood onderworpen zijn, evenals de mens?).
 604 riepen moord: moord riepen, luid klaagden, om hulp riepen.
 van: vanwege, over.
 schadelick: jammerlijk, deerlijk (WNT schadelijk 193, schade (I) 190, 5).
 605 op ... winst: in de hoop er beter van te worden (pred. toev. bij haer).
 Eickens ... gronden: gronden die eiken waard waren, geschikt waren voor eiken (Eickens, mv. van Eicken, bijvorm van eik; zie WNT eiken (I) 4015 en vgl. eickentjens 270).
 606 soo ... stonden: zoals zij stonden stierven.
 607 soo ... hell: naar ik meen (volgens mij) de as van de turf die in de hel gestookt wordt.
 608 Die ... dood: die nog brandt als ze al dood is (tot as geworden is).
 en is ... fell: en even fel is (brandt) als (gloeiende) kool.
 609 Soo ... kolen: (Men lette op het spel met de bekende uitdrukking: de bomen staan letterlijk op hete kolen, Huygens figuurlijk; hij staat er zich bij te verbijten).
 611 'Tfenijn ... most: het was goed als het venijn eronder vandaan werd gehaald; het was niet alleen goed (dienstig), het moest.

*

- Wie kond'er tegenstaen? de Reden zaid't, en Post;⁶¹²
 Post, die de Reden heeft veel meer roems doen bereicken,
 In 'tstellen van soo veel pilaren schier als eicken,
 615 Dan hem van Hofwijck komt, sijn vormsel niettemin,^{613/615}
 Gevrouwt door sijn Penn, met dat het uijt den Sinn⁶¹⁶
 Den reden-rijcken sinn van CAMPEN wierdt geboren,^{616/617}
 Van Campen, dien die eer voor eewig toe sal hooren
 Van 'tblinde Nederlands mis-bouwende gesicht
 620 De vujle Gotsche schell te hebben afgelicht.^{619/620}
- Transliteratie:*
 619 Er staat *Nederlands* verschrijving voor *Nederlands*

- * 616 [-*ontfangen van sijn*] ≤[-*naer*] met dat het uijt den≥ Moeilijk te beoordelen door de inlas in de marge van 617-620 en gedeeltelijk onleesbare doorhaling van eerste helft van oorspronkelijk 617, thans 621.
 Er was in elk geval een fout: Hofwyck moest ontvangen worden van den sin van Van Campen!

[-*Campen*] ≤*CAMPEN*≥ De beroemde man moet typografisch opvallen!

619 [*n+*] <*N*>*ederlands* Afleidingen van toponiemen meest majuskel (Hermkens, 88).

- 612 '*er tegenstaen*: zich ertegen verzetten, het er niet mee eens zijn.

de Reden: de rede, het verstand.

Post: Pieter Post, de bouwmeester, 1669 gest., heeft meermalen, vooral voor 1645, de uitvoering geleid van ontwerpen van de met Huygens bevriende Jacob van Campen. Zo is het ook enigszins met Hofwijck gegaan (zie echter 83-90). Dit blijkt ook uit Posts brieven aan Huygens (Br. nr. 2558 van 23 okt. 1640, 2562 van 31 okt. 1640, 2654 van 24 febr. 1641. Van Campen had ook meegewerkt bij 't bouwen van Huygens' huis aan het Plein te 's-Gravenhage
 613/615 *die ... niettemin*: die (objekt) de rede veel meer roem heeft doen bereiken (die roem is in de rede gegrond, is volkomen gewettigd, komt hem toe) door het oprichten (plaatsen) van bijna evenveel pilaren als eiken (op Hofwijck), dan hem van de kant van Hofwijck ten deel valt, niettemin (al heeft hij er minder roem mee verworven) zijn maaksel, bouwsel.

- 616 *Gevrouwt ... Penn*: bij en na zijn geboorte (ontstaan) bijgestaan door zijn tekenpen (Post maakte de tekeningen).

- 616/617 *met ... geboren*: vanaf het ogenblik dat het (Hofwijck) uit de met veel verstand begaafde geest van Van Campen geboren was (Van Campen maakte het ontwerp). (Het beeld is dus: de zwangere geest van Van Campen baart, Post assisteert bij en na die geboorte).

- 619/620 *Van ... afgelicht*: van het (door zijn blindheid) verkeerd bouwende oog van het blinde Nederland het afschuwelijke Gotische vlies te hebben weggenomen (*mis-bouwend* (vgl. WNT misbouwen 808, naar deze plaats verwijzend) is indirect gebruikt: Nederland bouwde tengevolge van zijn blindheid (verblindings) verkeerd. Van Campen was de eerste die hier in renaissancestijl bouwde. Men vergelijk met dit vs. *Op het graf vanden Heer Jacob van Campen*, W. VI, 247, vs 4 'Die 't Gotsche krulligh mall met staetigh Roomsche vermanden'. Huygens bewonderde hem; de uitdrukking de *schel* van iemands oog aflichten, (iemand de schellen van de ogen lichten enz.) gaat terug op Hand. 9, 18: En terstond vielen hem af van zijne oogen als schellen

...

*

- Sijn Reden seid' het mé: 'tvergift most uijtder aerden;⁶²¹
 De mijne seidt'er bij: flux wagens en flux paerden,⁶²²
 Bij dusenden, niet min, die mij van dat geweld⁶²³
 Ontlasten voor mijn' rust, voor mijn lust en mijn geld.⁶²⁴
 625 Nu was de Hell berooft en all de boosheid bouen:
 Waer henen met het vuijl? het hadd ons ouerstouen⁶²⁶
 En weer op nieuws verra'en, 'ten waer ick 't meester was.⁶²⁷
 Mijn' bueren vraeghden wel naer Sand, maer naer geen' Ass.⁶²⁸
 Soo keerde Nood in deughd: 'kmost bergen wat ick roeijde:⁶²⁹
 630 Dat bergen wierd een Bergh die tot des' hooghde groeijde.
 Wild most hij daer niet zijn: eerst wierd hij onder tamm,⁶³¹

- * 621 [-~ *Post sijn' reden seid't*] ≤ *Sijn Reden seid' het me*: ≥ Vgl. 616.
 629 [-*wierd de*] ≤ *keerde* ≥ *Nood* enz. In verband met de correctie in 630, waardoor herhaling ontstond; deze opgeheven door *keerde*. *N* van *Nood* uit *n*.
 630 [-*maeck'*] ≤ *wierd* ≥ *Spitser*: het bergen wordt een berg!
 621 *Sijn ... mé*: Zijn verstand zei het ook (nl. wat volgt).
'tvergift ... aerden: (erlebte rede; indirekte rede: dat het uit de aarde moest; *der aerden* datief vrl. enk. zwakke buiging).
 622 *seidt'er bij*: seid' 't 'er (zeide het er) bij.
 623 *Bij dusenden*: (Dit zal wel slaan op de wagenvrachten).
niet min: niet minder.
dat geweld: die overlast.
 624 *Ontlasten*: (onv. verl. tijd).
voor ... lust: ten behoeve van mijn rust, van mijn plezier.
en ... geld: en voor mijn geld (*voor* in andere zin samengetrokken: in ruil voor).
 626 *het vuijl*: het gemene goedje.
hadd: zou ... hebben.
 627 *verra'en*: in de ellende gebracht (MNW verraden 2262, 4: iemand in het verderf storten).
 628 *naer ... Ass*: niet naar as (vgl. 501 voor dit *geen* = niet).
 629 *Soo ... deughd*: Derhalve veranderde nood in deugd (maakte ik van de nood een deugd).
bergen: in veiligheid brengen, op een veilige plaats brengen.
roeijde: vervoerde (trans. roeien, vgl. WNT roeien (I) 687: roeiende vervoeren).
 631 *Wild*: ongecultiveerd, onverzorgd.
tamm: bedwongen, gecultiveerd.

*

- Met dat ick hem besnoeijde en hier gaf en daer nam,⁶³²
 Flux wierd hij klokke-rond, gelijk 'tspoor van een' passer.⁶³³
 Bewaren is meer konst dan krijgen is: hij wass'er,
 635 Hij most behouden zijn. Ick vong hem in dit nett,⁶³⁵
 In dese groene muts; die werdt hem opgesett,⁶³⁶
 Als gaende nu te bedd om slapers-wijz te dienen,⁶³⁷
 Met grass en bloemekens. nu geef ick het in tienem,⁶³⁸⁶³⁸
 Dit raedzel, wie het zij, die 't van mij niet en weet,⁶³⁹
 640 Hoe 't innerst ingewand van desen schoon-schijn heet.⁶⁴⁰
 Van bujten staet hij groen en soeckt mij te belieuen
 Met kruijdjens velerhand gespeckt met matelieuen,⁶⁴²
 Van binnen is hij ross, verrader-lijck; of rood
 Van schaemte: Lett daer op, ghij die een' swacke boot⁶⁴⁴
 446 Diu mihi, inquit Attalus, imposuere diuitiae, stupebam, ubi aliquid ex illis alio
 atque alio loco fulserat. existimabam similia esse quae laterent, his quae
 ostenderentur. Sen. ep. 110.
 (Seneca, Epist. 110, 14) (De spreker Attalus voegt Huygens in het verband
 toe). Vert. in Budé: Longtemps la richesse m'en a imposé. J'étais fasciné
 lorsque j'en voyais briller deci delà une parcelle. Je pensais que le fond qui
 m'était caché ne démentait pas ces dehors.
 Malitiam et aerumnosi animi veterum prospiciemus: quamvis multus circa
 diuitiarum radiantium splendor impediatur, et intuentem, hinc honorum, illinc
 magnarum potestatum falsa lux verberet. Sen. ep. 115. (§7).
 Gummere (Loeb-ed.) vertaalt: Conversely, we shall get a view of evil and the
 deadening influences of a sorrow-laden soul - in spite of the hindrance that
 results from the widespread gleam of riches that flash round about, and in
 spite of the false light - of official position on the one side or great power on
 the other - which beats pitilessly upon the beholder.
 Multis simulationum inuolucris, et quasi velis quibusdam obtenditur
 uniuscuiusque natura, frons, oculi, vultus persaepe mentiuntur; oratio veró
 saepissimè. Cic. *l.* 1. ad Qu. frat. ep. 1.
 (Cic. ad Qui. frat. I, 5, 15. (Huygens liet weg *enim* na *multis, tegitur* na
involucris). Vert. L.A. Constans, Cic. *Corresp.* T. I, p. 205 (ed. Budé 1962):
 En effet, la vraie nature de l'homme s'y cache sous mille apparences

*

- 640 *desen* [-~] ≤ *schoon-schijn* ≥
 632 *Met dat*: doordat.
besnoeijde: = *hier gaf en daer nam*.
 633 *'tspoor*: de lijn (die de passer trekt, een cirkel).
 635 *behouden zijn*: bewaard, behouden worden.
 636 *dese ... muts*: (beeld voor de grasbeplanting van de berg, vgl. de aant. bij vs 51 van
 Westerbaens *Prosopopoea: Een Berg ... met groene zooden bedect*).
 637 *Als ... dienen*: om als slaapmuts te dienen, alsof hij nu naar bed ging (*Als ... bedd* pred. toev.
 bij *hem* 636).
 638 *Met ... bloemekens*: versierd met enz. (nl. de *muts*).
 638 *geef ... tienem*: mag u tien keer raden naar dit raedzel (nl. *Hoe ... heet*, 640), géef ik u in tien
 keer te raden, hoe ... heet; vgl. WNT tien (II) 1839).
 639 *wie ... zij*: wie het ook zij, iedereen.
die ... weet: die het nog niet van mij gehoord heeft.
 640 *innerst ingewand*: diepste binnenste.
desen schoon-schijn: dit van buiten er zo mooi uitziende ding (De oplossing van het raedzel
 gaf Moltzer: *hoon* = bedrog (het *innerst ingewand* van het *woord schoon-schijn*. Vgl. Eymael,
 p. 132, 134; ik meen dat Moltzer goed geraden heeft).
 642 *gespeckt met*: afgewisseld door.
matelieuen: madelieven (vgl. voor de vorm MNW *matelieve* 1228 en *Kiliaen*).
 644 *een' ... boot*: (subjekt; beeld voor het broze leven; *die* onverbogen).

trompeuses qui tendent devant elle comme une sorte de voile; le front, les yeux, l'air du visage mentent fort souvent et la parole constamment.

- 645 Door 'swerelds baren voert: daer moeten sich, niet Bergen,⁶⁴⁵
 Maer menschen als mijn Bergh, die binnen alles bergen⁶⁴⁶
 Wat boos en onrecht heet, van buijten in een' schijn
 Die haer meer Engelen dan menschen maeckt te zijn.^{647/648}
 Schrickt oock wat voor rood sand ghij Groene-wambas-kaluen,⁶⁴⁹
 746 (1658) Ἀνθρωποειδῆ θηρία, τὴν τοῦ σώματος μορφήν εἰς δόκησιν, ἡμερότητος
 ἐπὶ θήρα καὶ ἀπατη προβεβλημένοι. Phil. in Mos. vit.
 (Philo in Mos. Vit Lib. I, c. 43.; moderne tekst L. Cohn, ed. Philon vol. 4
 (Berlijn, Reimer 1902), p. 129 regels 21 en 22; vertaling in de Lyonnese
 uitgave van 'Oeuvres de Philon,' deel 22 (Arnaldez-Pouilloux-Montdésert):
 De Vita Mosis Liber I-II (Parijs 1967), p. 47: De vrais fauves à forme humaine
 pour qui l'apparence physique n'était qu'un masque de douceur sous lequel
 ils se livraient aux ruses du chasseur.
 (1658) Τὴν μὲν διάλεκτον καὶ τὸ πρόσωπον ἀμνίου ἔχειν δοκεῖς, τὰ δ' ἔνδον
 οὐδὲν διαφέρεις Δράκοντος. Hermip.
 (Hermippus, fragm. 3 uit Ἀθηνας Γονα: geboorte van Athene = Edmonds,
 The fragments of Attic Comedy, Vol. I (Leiden 1957), pp. 286-287). Vert.:
 Ge schijnt de taal en aanblik van een lammetje te hebben, maar binnen
 verschilt ge in niets van een slang.

645 *moeten sich*: ontmoeten elkaar (vgl. Van Helten, par. 200; Huygens vond het in A nodig in de marge *occurrunt* toe te voegen). (spelend met het spreekwoord: Bergen (en dalen) ontmoeten elkander niet, maar mensen wel. Zie WNT berg 1865. In andere vorm reeds bij De Brune (Stoett, Spreekwoorden, 2e druk, nr. 184a).

646 *bergen*: bevatten, inhouden.

647/648 *van ... zijn*: (pred. toev. bij *Menschen ... Bergh*) van buiten in een gedaante (een gedaante vertonend), die maakt dat ze meer engelen dan mensen zijn (acc. c. inf. *maeckt haer ... te zijn*). Sassen meent dat hier 'aan een inheemse verbinding van een werkwoord van waarnemen, gevoelen of maken met objekt en pred. attribueert in latiniserend taalgebruik een infinitief + te werd toegevoegd om er een latijnse (latijnachtige) acc. cum inf. van te maken' (*Wat grootouders niet zien*, (Oogentroost vs 623) in *Spel van Zinnen*, album A. van Loey, Brussel 1975, p. 266). Ik herinner me geen andere plaats waar Huygens de constr. met res. werkw. bep. op deze wijze oplost in een acc. c. inf.- constructie. Ik meen eerder dat hij hier ten behoeve van het rijm zo construeerde).

649 *Schrickt ... wat*: Wees ook een beetje bang, Vrees ook een beetje (WNT schrikken 1065, 9).

Groene-wambas-kaluen: jonge mensen (met uw groene wambuizen). (*Kaluen* met het oog op hun jeugd en onnozelheid, *groene-wambas* als veelgebruikte jeugdige kleding, waarin *groen* toch ook weer wijst op onervarenheid enz.); vgl. Eymael, p. 48).

- *
- 650 Die u heel meesters houdt en niet en weet ten haluen,⁶⁵⁰
 De Berghjens die ghij vleidt zijn blanck en groen om 'tseerst,⁶⁵¹
 En 'tlacchter u all toe, dewijl ghij op uw teerst⁶⁵²
 Tot opden Bodem toe gras-boter meent te vinden.⁶⁵³
 Maer 'tisser sorghelick te treden voorde blinden.⁶⁵⁴
- 655 Gesuijckert is de korst, de Taerte menighmael
 Van Gall of Aloë, en 'tvriendelick onthael⁶⁵⁶
 Van 'tmeissie werdt rood sand; als de beloften uijt zijn⁶⁵⁷

- * 651 [-in 'toogh] <om 'tseerst> Of vergissing bij afschrijven van eerder klad, of spontane correctie die voor het volgende vs consequentie had (rijmwoord!).
- 652 *alltoe* door verticale streep gescheiden; *all* hoort bij 't, heeft geen syntactische verbinding met *toe*.
- 653 [-inden] <opden> *bodem toe* Het juiste voorz., of wilde Huygens eerst *inden grond* schrijven?
- 657 [-dan moet gh] ≤als de≥ *beloften* enz. Abusievelijk de tweede helft van het volgende vs begonnen; Huygens schreef blijkbaar van een eerder klad af!
- 650 *heel ... houdt*: hele knapperds, deskundigen acht.
niet ... haluen: niets (ook maar) half weet.
- 651 *De ... vleidt*: (beeld voor de meisjes bij wie ze in het gevele willen komen).
zijn ... seerst: wedijveren met elkaar in blankheid en groenheid (= jeugdigheid).
- 652 't ... *all*: het ... al, alles.
op ... teerst: op uw zwakst zijnde, terwijl ge het meest kwetsbaar zijt (pred. toev. bij *ghij*).
- 653 *Tot ... vinden*: (spelend met de uitdrukking: *boter tot de boom* = alleen maar voorspoed en geluk. Huygens maakt van de boter *grasboter*, nog beter: boter van vee dat in de wei loopt).
- 654 *sorghelick*: gevaarlijk.
- 656 *Aloë*: sap (ook droge stof daaruit) van de aloë (bitter).
onthael: bejegening.
- 657 *werdt*: wordt.
als ... zijn: (inzet van nieuwe zin).

*

- En 'tBruijlofts bedd verkroockt: dan moet ghij haer te buijt zijn,⁶⁵⁸
 En klagen, sonder hulp, dat u een vriend'lick vell⁶⁵⁹
 660 Gevoert heeft (ick en weet niet heeters) inde Hell.⁶⁶⁰
 Doet oock u selfs bescheid, moer Evas echte kind'ren,⁶⁶¹
 Stall-lichtjens voorde mans, ick will u niet verhind'ren⁶⁶²
 Uw weer-woord uijt te slaen: het deekt oock wel rood sand
 Dat ghij tot onsent licht soudt nemen voor goed Land.^{663/664}
 665 Die lieffelicke korst van buijgen en van strijcken,⁶⁶⁵
 Van steruen lid voor lid, uer voor uer te beswijcken,^{665/666666}

*

658 [-~] <vercroockt>

663 [-daer is] ≤het deekt≥ Treffender: in plaats van daer *is* oock wel rood sand, het *dekken* door rood zand!664 ≤tot≥ *onsent* Omissie.666 [-te] *uer* enz. Te vroeg *te* geschreven, dit kwam pas later: *te beswijcken*.*Varianten 1653:*E.p. 661 *self* (variant, verwisselbaar).E.p. 663 *rond* (drukfout).*Varianten 1658:*KI 663 *rood* voor *rond* Zelffout 1653 verbeterd.658 *vercroockt*: verkreukt, in wanorde.*te buijt*: tot buit.659 *sonder hulp*: hulpeloos, zonder dat iemand u helpt.*een ... vell*: een vriendelijk vrouwspersoon (WNT vel (I) 1436 b).660 *ick ... heeters*: (anders zou ik het noemen).661 *Doet ... bescheid*: Geef uzelf ook rekenschap (deze bet. niet in WNT op bescheid).*Evas ... kind'ren*: wettige kinderen uit het huwelijk van Adam en Eva, maar tevens: echte, ware, omdat ze evenals Eva verleidsters zijn.662 *Stall-lichtjens*: dwaallichtjes (geliefd beeld van Huygens voor de vrouw, vgl. vooral zijn *Vrijerij* (W. II, 270, ook *Tien gedichten van C. Huygens*, Assen, 1976) dat er helemaal op gebouwd is).*will*: zal.*uijt te slaen*: te uiten.663/664 *het ... Land*: (*het* subjekt, *Dat ... Land* sem. vulling van *het*) het bedekt ook wel rood zand, datgene wat gij bij ons (mannen) licht zoudt beschouwen als goed land.665 *strijcken*: buigen, strijkages maken.665/666 *van ... beswijcken*: (vier nabepalingen van identiteit; dat *buigen* enz. *is* de *korst*).666 *Van ... beswijcken*: (zoals de vrijers verzekeren!).

*

Berght veeltijds (lett, veeltijds) soo wonderlicken aerd⁶⁶⁷
 Dat ghij het beter wist, gescheiden, als gepaert.
]De wereld light in 'tboos: waer henen wij se wenden,
 Wij vinden ons allom aen feilen te belenden.
 Het feilt aen Broeck en Rock: Het isser all verminckt;
 Geluckigh is hij meest die minst van allen hinckt.]⁶⁶⁸

Dus ben ick Heer in 'tgroen van Roodenbergh gewerden.⁶⁶⁹

670 Dat was te trotsen Van om soo slecht uijt te herden.⁶⁷⁰

Daer most wat aensiens op, soo dat mijn niew besitt⁶⁷¹

Ten minsten wierd vereert met Kijckers, Wat is dit?⁶⁷²

Transliteratie:

668 De hierna volgende vier vss, door mij tussen vierkante haken geplaatst, zijn niet in A en de drukken opgenomen. Ik voeg ze tussen, ongenummerd, om gelijke nummering als in A en de drukken te behouden. Huygens plaatste ze in de linkermarge op een later tijdstip.

*

Varianten apograaf:

A 672 *Kijckers wat is dit?* (fout copiist).

Varianten 1658:

Kl 672 *Kijckers*, voor *Kijckers* Komma aangebracht, fout 1653 verbeterd.

667 *Berght*: verbergt (WNT bergen 1877, 3).

lett: let wel.

soo ... aerd: zo *wonderlick een aerd*, een zo wonderlijke (vreemde, zonderlinge) aard.

668 *Dat ... gepaert*: dat het beter zou zijn als ge het gescheiden (ongetrouwd) zoudt leren kennen (aan de weet komen) dan getrouwd (*gescheiden*, *gepaert* pred. toevoegingen bij *ghij*; *wist*, zoudt leren kennen, vgl. 1034).

waer ... wenden: naar welke kant we ze (de wereld) ook wenden, hoe we ze ook draaien.

Wij ... belenden: wij zien (merken, constateren) dat we overal met gebreken in aanraking komen.

Broeck en Rock: mannen en vrouwen.

Het ... all: Alles, iedereen.

verminckt: geschonden, ondeugdelijk.

Geluckigh ... hinckt: Het gelukkigst is hij die het minst van allen tekortschiet.

669 *Dus*: Zo (Op die manier).

Heer ... Roodenbergh: (adellijke naam die Huygens zich schertsend aanmeet).

670 *te ... herden*: een te trotse van (adellijke naam) om iets zo eenvoudig (als de berg was) te verdragen (*slecht* gesubstantiveerd, *soo slecht* = een zo eenvoudige zaak).

671 *Daer ... op*: (nl. op dat *soo slecht*).

wat aensiens: iets waard om aan te zien, iets aanzienlijks, voornaams, moois.

672 *met ... dit*: met het: 'Wat is dit?' van kijkers.

*

Dat luckte wiss en wel; 'kvermoeijde land en luijden'⁶⁷³

Met vragen, kijck, kijck, kijck, wat heeft dit te beduijden?⁶⁷⁴

675 Wat werpt de Zee nu op, wat of dit wesen sal?⁶⁷⁵

En 'tfraghen werde meest voldae[n] met, Nietmetall.⁶⁷⁶

Maer met een nietmetall, die Antwoord moght verstrecken,

Daer eens neus-wijsigheid tot vragens toe moght recken,

Wat 'smenschen neus beduijdt in 'tschoonste van sijn hoofd,

673 Si quid praeter consuetudinem emicuit, spectamus, interrogamus, ostendimus. adeo naturale est, magis noua quam magna mirari. Sen. lib. 7. Quaest. natur. (Seneca, Quaest. Nat. VII, 1. 4). Vert. van Thomas H. Corcoran, Ph. D. (Loeb 1972) Nat. Q., deel II, p. 229: If something is disturbed or flashes out beyond the customary we look at it, ask about it, point it out - so natural it is to marvel more at the new than at the great.

Transliteratie:

674 komma achter derde *kijck* naar A, in K is er een scheurtje in het hs.

* 675 *wat* [-heeff] ≤of≥ *dit* enz. Vergissing door 'perseveratie' van vorige vs: *wat heeft dit te beduijden*.

676 [-bes] ≤meest≥ Niet op de beste wijze, maar meestal.

Varianten apograaf:

A 675 *all op*

werden (beide varianten door Huygens, in door hem interlineair bijgeschreven vs, dat door kopiist overgeslagen was).

A 677 *dat* (correctie in A door Huygens).

A 678 *een's* (misschien om te onderscheiden van adv. *eens*).

Varianten 1658:

KI 678 *eens 's* voor *een's* Zelfout.

Varianten 1672:

KII 678 *een's* voor *eens 's* Zelfout 1658 hersteld.

673 *wiss en wel:* uitstekend.

land en luijden: iedereen (*land* hier = de bewoners, vgl. WNT land 987, 8).

674 *met vragen:* met hun vragen, doordat ze vroegen (*vragen* inf.).

675 *werpt ... op:* spoelt ... aan.

wat ... sal: (vraag uit afh. vraag ontwikkeld door ellips van de hoofdzin; vgl. thans nog: Wat (of) hij nu gedaan heeft? (vraag ik me af).

676 *werde:* werd (voor de vorm *werde* vgl. Van Helten par. 55; Huygens hanteert de vorm hier *metri causa*).

voldae[n]: beantwoord.

Nietmetall: niemendal.

- *
- 680 En wat Mans tepelen, en vrouwen kinn geklooft,⁶⁸⁰
 Wat putjtens in haer wang, wat kuijten aen ons' beenen,
 En, als men 't nauwer nam, wat nagelen aen teenen?^{677/682682}
 Men antwoordt, Nietmetall; en 't is niet mis geseit;
 Maer, sien wij scherper toe, 'ten is maer half bescheid.⁶⁸⁴
- 685 Daer is een nietmetall dat noodigh werdt gepresen,⁶⁸⁵
 Om dat het noodigh is, en noodigh moet het wesen,⁶⁸⁶
 Om dat het God beval te wesen dat het is:⁶⁸⁷
 Dat noodigh is 'tcieraet van 'tschepsel; en gewiss⁶⁸⁸
 Gods Hand-meid voeght allom het Goed en 'tcierlijck tsamen.⁶⁸⁹
- 690 Nature past daer op, wij weten't als ons' namen;⁶⁹⁰
 En daerom voeght het ons een voeghlick Nietmetall⁶⁹¹
 Te dulden, hoe het zij, bij konst, of bij geuall.
 Bij konst of bij geuall, naer 'tjemand lust te doopen,⁶⁹³

- * 687 *Om dat ≤het≥* Omissie.
 691 [*n+*] <*N>ietmetall* Eersterangsgegeven (Hermkens, 90).
- 680 *vrouwen ... geklooft*: dat de kin van de vrouw gekloofd is.
- 677/682 *die ... teenen*: dat als antwoord zou kunnen dienen, waar (wanneer) iemands nieuwsgierigheid (het fijne van alles willen weten) zo ver zou gaan dat ze zou vragen enz. (*die* zie de variant van A; *vragens* behoudt bij Huygens zijn syntactische valentie: hij construeert er een aantal lijd. voorwerpen bij: 679-682; *neus-wijsigheid*, WNT neuswijs 1907, 3).
- 682 *als ... nam*: als men het (nog) nauwkeuriger zou bekijken.
- 684 *bescheid*: antwoord.
- 685 *dat ... gepresen*: dat geprezen moet worden.
- 686 *noodigh* (2 ×): noodzakelijk (nadruk op *moet*).
- 687 *Om ... is*: omdat God het beval te zijn wat het is (vooropgeplaatst indir. objekt *het*, geen acc. c. inf.).
- 688 *dat noodigh*: Dat noodzakelijke.
'tcieraet ... schepsel: het sieraad, de sierlijkheid, schoonheid van het geschapene.
gewiss: voorzeker.
- 689 *Gods Hand-meid*: de Natuur (vgl. 309, 41; de natuur gezien als handlangster van God, een macht onder God, Hem dienend; *ancilla Dei*, dienstmaagd Gods; vgl. F. Veenstra, *Ethiek en moraal bij P.C. Hooft*, Zwolle, 1968, p. 158; Vondel is er uitvoerig over (*Bespiegelingen van Godt en Godtsdienst*, W.B. uitgave dl. IX, p. 426, vs 521-p. 435 vs 729; Huygens maakt 't woord naar engels model. WNT handmeid 1989).
- 690 *Nature*: (identiek met *Gods Hand-meid*).
past daer op: let daarop, zorgt daarvoor.
als ... namen: zoals we onze namen kennen (zo goed weten we het).
- 691 *voeghlick*: bevallig, schoon (Uitl. Wb., p. 289) (spelend met *voeght*).
hoe ... geuall: hoe het ook is, kunstmatig (opzettelijk gemaakt) of toevallig (ontstaan).
- 693 *naer ... doopen*: = *naer iemand lust het te doopen*: al naar iemand *het* noemen wil (vooropgeplaatst *het; het te doopen* subj.).

*

- Daer is wat cierlickheids mijn Berghjen op gekropen,
 695 Wat tuijtighs sonder dienst, wat aensiens sonder nutt.⁶⁹⁵
 De groene muts was ijert voor 'thoofd en sijn beschutt,⁶⁹⁶
 Maer 'tpluijsken moster op, of 'twas geen' muts bij mutsen⁶⁹⁷
 Van aensien aen te sien. Soo raecten ick aen 'tklutsen,^{697/698698}
 Aen 'tklampen stijl aen stijl, en deêl aen wederdeêl,⁶⁹⁹
 700 Die ick eendrachtigh bond aen een' verborgen steel,⁷⁰⁰
 Gelijck een rugge-been met ribben of met graten⁷⁰¹
 Vleesch of visch tsamen houdt en niet en kan verlaten⁷⁰²
 Dan als sij beij vergaen. dat maecksel scheen geplantt,⁷⁰³
 Maer 'thongh aen 'trugge-been; en woegh niet op het sand:⁷⁰⁴
 705 Daer most ick in versien; men hadd mij sunst verwesen⁷⁰⁵
 Als die noijt heiligh blad in Griecsch in hadd gelesen.⁺⁷⁰⁶

704 *Transliteratie:*
 zie voor de puntkomma achter *rugge-been* de manuscr. aant.

*Math. 7. 26.27.

*

- 696 *was* [-wel?] *ijert*
 699 *deel aen* [-deel-] <*wederdeel*>
 702 [-*De spieren*] ≤*Vleesch of Visch*≥ spieren niet passend bij *visch*, zie *graten* 701.
 704 [-*ten*] <*en*> *woegh* enz. Nevenschikking simpeler. De puntkomma voor oorspronkelijk *ten* liet Huygens staan.
 695 *tuijtighs*: puntigs, met een punt (WNT tuit (II) 3972).
wat aensiens: (vgl. 671) iets waard om naar te kijken, iets moois.
 696 *beschutt*: bescherming (vgl. 634 vlg.).
 697 *'tpluijsken*: het kwastje (WNT pluis (II) 2844, 2).
 697/698 *bij ... sien*: om naast mutsen die het aanzien waard zijn, aan te zien (spel met *aensien* gaat door).
 698 *klutsen*: timmeren (WNT klutsen 1457, o.a. dit citaat) (*raecten*, zie Inl. 9, 3).
 699 *klampen*: aaneen voegen, verbinden (WNT klampen (I) 3369, o.a. dit citaat). *deêl ... wederdeêl*: plank aan bijbehorende plank (*wederdeêl* niet in WNT op deel (I), deel (II)).
 700 *eendrachtigh*: allemaal.
een' ... steel: een onzichtbare verticale paal in het midden.
 701 *met*: door middel van.
 702 *en ... verlaten*: en (ze) niet kan verlaten, ermee verenigd blijft.
 703 *sij beij*: vlees en vis.
dat ... geplantt: dat bouwwerk scheen in de grond gezet.
 704 *woegh*: drukte, rustte.
 705 *versien*: voorzien (Hoe hij erin voorziet, wordt niet vermeld).
sunst verwesen: anders veroordeeld.
 706 *Als ... gelesen*: (pred. toev. bij *mij*) als iemand die nooit de Heilige Schrift in het Grieks (d.i. het Nieuwe Testament) had gelezen (Zie in de marge *Math. 7.26.27*. En een iegelijk die deze mijne woorden hoort, en ze niet doet, die zal bij een dwazen man vergeleken worden, die zijn huis op het zand gebouwd heeft; en de slagregen is nedergefallen, en de waterstroomen zijn gekomen, en de winden hebben gewaaid, en zijn tegen dat huis aangeslagen; en het is gevallen, en zijn val was groot).

*

- Doe 't uijt den koker quam van steigerings besleur,⁷⁰⁷
 Verscheen daer, wat? een Spell, een' Naeld, of sulcken leur,⁷⁰⁸
 En stack als naeld of spell in d'ooren en in d'oogen.⁷⁰⁹
 710 In d'oogen, daermen 't sagh, in d'ooren daer het Loghen⁷¹⁰
 Of waerheid ouer droegh, soo 'twas of niet en was.^{710/711}
 Wat raed? 'twas aenden wegh; daer 't altoos voll gebass⁷¹²
 Van stoute keffers is; die dat niet kan verdouwen^{712/713/713}
- ¶ His imperitorum feriuntur oculi, omnia subita (quia causas non nouere) mirantium, Sen. Ep. 89. (moet zijn: Ep. 88, §22).
 Vert.: Door deze zaken worden de ogen getroffen der onervarenen, die zich over alle plotselingen verschijnselen (omdat ze de oorzaken ervan niet kennen) verwonderen.
 (1658) Novitas consuevit ad repentinas visiones animos hominum peilere. Apul. 4. Metam.
 (Apulejus, Met. 4, 16, 4). Vert. Vallette (ed. Budé, Apul Met., Tome II, p. 21 (Parijs 1946): (Et comme) un spectacle inédit - tel est sur les esprits Teffet de la nouveauté - attire toujours, (on accourait en foule pour admirer la bête.).

- * 710 [-se?] ≤hetz
- 707 koker: omhulling (anticiperend op *Spell, Naeld*).
 van *steigerings besleur*: van de omhaal van steigerwerk (nabep. van identiteit) (WNT besleur 2034, o.a. dit citaat; steigering (II) 1145, o.a. dit citaat).
- 708 *Spell*: speld.
sulcken leur: een dergelijk prul, lor.
- 709 *als ... spell*: (pred. toev. bij *een ... Naeld* (708) als zodanig, in overeenstemming met hun speld of naald zijn, omdat ze dat waren.
- 710 *daermen ... sagh*: aangezien men het zag (de naald priemt a.h.w. in de ogen).
- 710/711 *daer ... was*: aangezien het leugen of waarheid verkondigde, zoals het was of niet was (Huygens stelt het ding dat op een speld of naald lijkt voor als sprekend: ik ben ...; dat kan leugen of waarheid zijn. Als het zegt wat het is, kan het wel niet zo zijn; voor causaal *daer* vgl. *Dagh-werck*, p. 164, vs 35; p. 230, vs 1014; p. 287. Mijn opmerking aldaar (p. 287) is onjuist; causaal *daer* komt zeker meermalen voor; *ouer droegh*, MNW overdragen 2125: overbrengen, een bericht enz.).
- 712 *Wat raed*: Wat viel ertegen te doen?
'twas ... wegh: (zinspelend op het bekende spreekwoord: Wie bij de weg timmert, heeft veel berechts = critiek; vgl. Stoett-Kruyskamp, nr. 1366).
- 712/713 *daer ... keffers is*: (beeld voor de erop los pratende en critiserende voorbijgangers; *stoute keffers* = vinnige, brutale praatjesmakers, babbelaars).
- 713 *die ... verdouwen*: wie dat niet kan verteren, verdragen (wie daar niet tegen kan).

*

Moet naer Egijpten toe en in de Sand-zee bouwen.⁷¹⁴

715 Maer honden werden mack van vreemden veel te sien;⁷¹⁵

Soo werdt de vreemdigheid on vreemd voor sulcke li'en:⁷¹⁶

Soo wierd mijn opspraeck gunst, soo temden sich de sotten.⁷¹⁷

Eerst hiet ick Schots alleen, doe wierden wij all Schotten,⁷¹⁸

En saghen 'tschotsche werck voor wat gedooghlicks aen;⁷¹⁹

720 De slechtste van gewoont, de wijste door 'tvermaen⁷²⁰

Van haer geheugheniss; daers' in geschreuen vonden^{720/721/721}

76 Nil adeo magnum, neque tam mirabile quicquam, Quod non paullatim
minuant mirarier omnes. Lucr. 2.

(Lucret., R.N. II, 1028-1029). Vert. Ernout-Robin (Budé): Rien de si grand,
de si étonnant pour lequel notre admiration ne diminue peu à peu.

70 Ut nemo fessus satiate videndi Susplicere in Coeli dignatur lucida templa.
Lucr. 2.

(Lucret R N II, 1038-1039). Vert.: (Yet think) how no one (hoe waar het
is dat niemand) weared with satiety of seeing, deigns to gaze up to the
shining quarters of the sky. (Bailey, l.c.).

(1658) Magnitudinem rerum consuetudo subducit. Sen. Nat. qu. 7. 1.

(Nat. Quaest. 7, 1). Vert. Thomas H. Corcoran l.c., p. 227: (For, as long
as things run along in their ordinary way) our familiarity with them robs
us of their importance.

* 715 [-mef] ≤van≥ *vreemden* enz. Niet instrumenteel *met* (door middel van) maar causaal *van*.

714 *Sand-zee*: woestijn.

715 *honden* enz.: (voortzetting van het *keffers*beeld; *werden* = worden).

716 *werdt*: wordt.

717 *Soo ... gunst*: zo veranderde de critiek op mij in welwillendheid, goedgunstigheid (*mijn* objectief gebruikt: de *ick* is het object van de *opspraeck*).

temden sich: werden tam, bedaarden (dit reflexieve gebruik niet in WNT op temmen).

718 *Eerst ... alleen*: Eerst werd ik alleen zot genoemd (WNT *schotsch* (III), 934: vermoedelijk hetzelfde woord als *Schotsch* (II); zie daarvoor vs 379).

all: allemaal.

Schotten: gekken, dwazen (niet in WNT).

719 *'tSchotsche werck*: het rare ding, bouwsel.

wat gedooghlicks: iets verdragelijks, toelaatbaars (*gedooglijk* niet in WNT).

720 *slechtste*: domsten, minst onderlegden.

van gewoont: door gewenning.

720/721 *door ... geheugheniss*: door wat hun geheugen hun zei (vermaen = melding, gewag; vgl. U.W. op *vermaan*; *haer geheugheniss* staat in subjektsrelatie tot *vermaan*).

721 *daers'*: (antec. *geheugheniss*) waarin ze.

*

- Hoe sulcke Bakens noch oud Roomen niet mis-stonden,^{722/722}
 Noch 'tniewe niet mis-staen, en wat oud Roomen dé,⁷²³
 Om sulcke wonderen te schepen ouer zee,^{723/724}
 725 En wat new Roomen doet, en wat het derft verteeren,⁷²⁵
 Om sulcke wonderen weer gaen en staen te leeren,⁷²⁶
 Vijf duijnsend ponden steens, en dat twee hondert mael⁷²⁷
Transliteratie:
 727 In de linkermarge een berekening: 2000 maal 5000 = 1000000

- * 723 *Baken* [en+] <s> [-oud] ≤noch oud≥ *Roomen* enz. Voorkeur voor gewone meerv. *Bakens?*; ook metrisch beter; invoeging *noch* metrisch nodig.
 724 [-*Niew Roomen*] ≤Noch≥ <'niewe> enz. Herhaling van *Roomen* vermeden, *noch* moest ingevoegd, metrisch beter: *Niew* zou accent krijgen.
 727 [-*Tien*] ≤Vijf≥ Vergissing: zie het rekensommetje in de marge.
 722 *Bakens*: Huygens vergelijkt de obeliskken met torens (vgl. WNT baak 805 o.a. kustlichten, torens ten behoeve van schippers en loodsen).
 722 *noch ... niet*: (dubbele ontkenning) *noch* (ook in 723).
 723 *Noch ... mis-staen*: *noch* het nieuwe Rome misstaan.
 723/724 *wat ... zee*: (De Romeinen brachten veel obeliskken uit Egypte over zee naar Rome; *schepen* = verschepen).
 725 *derft verteeren*: durft uitgeven, ten koste leggen.
 726 *Om ... leeren*: (De omvergeworpen (of omgevallen) obeliskken werden door de pausen overeind gezet en verplaatst. Vgl. Eymael, p. 134).
 In de romeinse keizertijd zijn meer dan een dozijn obeliskken naar Rome gehaald en opgesteld. In de volgende eeuwen zijn ze allemaal omgevallen, behalve een in het circus van Nero. In de 16e eeuw begonnen de pausen ze te verslepen en overeind te zetten om de belangrijkste punten in 't straten- en pleinenplan van Rome te markeren.
 Sixtus V begon ermee, nl. met die uit 't circus van Nero. Dat heette eerst 't circus van Caligula. De obelisk is omstreeks 35 na Chr. naar Rome overgebracht. De architect Fontana bedacht een methode voor vervoeren en opstellen. Hij bouwde een houten toren over de obelisk en met touwen en katrollen werd deze opgeheven en op een lange platte wagen gelegd. Zo werd hij naar het St. Pietersplein vervoerd, waar ook zo'n toren stond, en daar overeind gehesen en op zijn plaats gezet. Tijdens de operatie mocht niemand zijn mond opendoen uit angst voor ongelukken. Toen de touwen toch dreigden te breken, schreeuwde iemand uit het publiek: Gooi water op de touwen! Dat gebeurde en alles liep goed af. Dit alles geschiedde op 10 september 1586. De obelisk is 26 m. lang en weegt 326 ton, Fontana ging zich toen verder specialiseren op het vervoer van obeliskken en stelde in 3 jaar tijds nog zeven obeliskken op, waaronder nog twee op last van Sixtus V resp. in 1588 en 1598, nl. de obelisk achter de kerk op de Piazza S. Giovanni Laterano, de hoogste obelisk van Rome (47 m.) en die van Piazza del Popolo. Huygens zal vooral doelen op de verplaatsingen onder Sixtus V, die in heel Europa de aandacht trokken. Die van 1586 staat ook in de atlas van Blaeu (mededeling van Dr. D. van Velden).
 727 *Vijf ... mael*: (in de marge een berekening 50 maal 2000 = 1.000.000; voor het reële gewicht zie de aant. hierboven).

*

- Moet daer bewogen zijn en hangen inde schael,⁷²⁸
 En staen weer op sijn lijf, en konnen noch eens vallen:
 730 En all om (als ick seij) een cierlick Nietmetallen,⁷³⁰
 Een' statigh' ijdelheid, of, soo 't wat beter is,⁷³¹
 Tot 'sStichters sterfflicke, maer doch, gedachteniss.⁷³²
 Hadd ick 't daer oock gemunt? Ick kan't niet heel ontkennen.⁷³³
 Mijn maecksel was van Hout; maer, na de jaren rennen,⁷³⁴
 735 En mijne zijn gerent naer 'teinde vande baen,⁷³⁵
 Mij docht, een houten bouw kost lang na mij bestaen;⁷³⁶
 En, of hij 't niet en kost, sij konden 't hem wel leeren,⁷³⁷
- ¶ Ita fit, ut quod per incuriam poterat labi, manentium videatur diligentia sustineri. quia facilis est aedificiorum ruina, incolarum subtracta custodia; et citò vetustatis decoctione resolutur, quod hominum praesentia non tuetur. Cassiod. lib. 4. var. ep.
 (Cassiodorus, *Variae* lib. 4, epist. 30.). Vert.: Zo komt 't dat wat door gebrek aan zorg kon instorten, door de nauwgezetheid der blijvende bewoners in stand blijkt te worden gehouden, omdat de instorting der bouwwerken gemakkelijk voorkomt, als de zorg der bewoners is komen te vervallen en alras valt aan verkrotting ten offer, wat de aanwezigheid van mensen niet in stand houdt.

* 730 [n+] <N>ietmetallen Prominent.

Varianten 1653:

E.p 732 *sterffelicke* (drukfout).

Varianten 1658:

Kl 732 *sterfflicke* voor *sterffelicke* Zetfout verbeterd.

- 728 *Moet ... zijn*: moeten daar in beweging worden gebracht en in de takels in evenwicht hangen en weer overeind gaan staan en kunnen nog eens vallen (bij vernieling) (Huygens gaat van persoonsvorm enk. op mv. over: *Moet, Konnen*. Vgl. 324-326).
- 730 *En all om*: en dat alles om, vanwege.
- 731 *Een' ... ijdelheid*: een indrukwekkende, grootse ijdelheid (WNT statig (I), 853, 5).
- 732 *Tot ... gedachteniss*: tot vergankelijke gedachtenis, maar (dan) toch tot gedachtenis van de stichter (en dus enige zin hebbend). (*sterfflicke*: aan het gedenken komt ook een eind!).
- 733 *Hadd ... gemunt*: Was dat ook mijn doel? (naast *het gemunt hebben op* ook *het ergens gemunt hebben*; vgl. WNT munten (III), 1253/4).
heel: helemaal.
- 734 *na ... rennen*: zoals de jaren vliegen.
- 735 *En ... baen*: (tussenzin; Huygens is als hij dit schrijft 54 of 55).
- 736 *Mij docht*: (geen inversie) leek mij.
een ... bestaen: (erlebte rede; indirekt vert.:) dat een houten bouwwerk enz. (De gedachte is: de tijd rent; ik ben bijna aan het eind van mijn leven; dus een houten bouwsel kan nog lang na mijn dood bestaan).
- 737 *of*: indien.
sij konden enz.: (inversie genegeerd, als in 736).

*

- Die na mij souden zijn, en sijn' verrotting weeren
 Met sorgh van onderhoud. dat nam ick voor geen' schand:⁷³⁹
 740 Soo, seid ick, leeft het all dat water voedt of land:⁷⁴⁰
 Des menschen leuen self bestaet maer bij het lappen
 Van dagelix nieu aes: en altoos sal men tappen^{741/742}
 Uijt Heidelberghs voll vat en vanden seluen wijn,⁷⁴³
 Soo lang daer vullers en hervullers sullen zijn.⁷⁴⁴
 745 Dus rekend'ick alleen, en sonder waerd te hooren,⁷⁴⁵
 En menschen stonden 't toe: maer 'tquam mij nieu te voren⁷⁴⁶
 Dat uijt den hemel quam; als oft een' stemme waer,⁷⁴⁷

Transliteratie:

- 742 *sal* naar A, in K door scheur in papier verloren gegaan
 743 *vanden* verlies van *en* door scheur in papier

- * 744 [-brengers? ~] ≤*hervullers sullen*≥ *zijn*
 746 [-De] ≤*En*≥ *menschen* enz. Voorkeur voor nevenschikking met voorgaande.

*Varianten apograaf:*A 741 *selfs* (spontane variant door copist, beide vormen zijn mogelijk).

- 739 *dat ... schand*: dat achtte ik geen schande (dat men na mijn dood dit monument zou in stand houden door het goed te onderhouden).
 740 *het all*: het allemaal, alles.
dat: (direkt objekt).
 741/742 *bestaet ... aes*: blijft alleen maar in stand door het verorberen van iedere dag nieuw voedsel (WNT lappen (I), 1099, 2).
 743 *Heidelberghs ... vat*: (het reusachtige wijnvat in het slot te Heidelberg, nog als merkwaardigheid vertoond).
den seluen: dezelfde.
 744 *daer*: er.
 745 *alleen*: in mijn eentje.
sonder ... hooren: (spelend met de uitdrukking: *zonder de waard rekenen* = geen rekening houden met omstandigheden die van doorslaggevende betekenis kunnen zijn; thans alleen: *buiten de waard rekenen*; zie WNT rekenen (I), 1855/6).
 746 *stonden ... toe*: waren 't ermee eens, stemden ermee in.
tquam ... voren: verraste mij (te voren komen = zich vertonen, verschijnen).
 747 *Dat*: hetgeen.

*

- Die seij, mans-maeckseltje, staet af, en gaet van daer.⁷⁴⁸
 Gods seggen en Gods doen gaen t'samen; als de winden⁷⁴⁹
 750 Haer dreigen en haer' drift, haer snuijnen en haer slinden.^{749/750}
 Gods schicken is Gods doen, en 'tis niet eer gedacht⁷⁵¹
 (Ick spreek het menschelick tot ménschen) als vollbracht.⁷⁵²
 Gods woord quam en Gods wind, met ongehoorder buijen,⁷⁵³
 Dan of heel noorden wouw verhuysen naer heel zuijen,⁷⁵⁴
 755 Gods woord ontstack de locht met sulcken vier op vier,⁷⁵⁵
 Dat Auond middagh wierd, en alle ding papier,⁷⁵⁶
 En all aenstekelick wat donder kon bereicken⁷⁵⁷
 Of Blixem, donders kind: om verr ging IJp en Eicken,^{758/758}
 Aen brand Gewasch en Bergh: en, doe 't aen Bergen ging,⁷⁵⁹
 760 Scheen 't niet onredelick dat ick mijn deel ontving.
 759 *Τὸ μόνον τὰς συμφορὰς ἐπικουφίζει παράδειγμα.* Aristid.
 (Plaats niet gevonden bij de rhetor Aristides). Vert.: Een voorbeeld is
 het enige dat (het dragen van) de rampen verlicht.

*

757 *En all [-~] <aenstekelick>*

- 748 *mans-maeckseltje*: voortbrengselje van de mens (WNT maaksel 19, alleen dit citaat).
staet af: (absoluut gebruikt, zonder voorz. vw.) verdwijnen, ga weg.
 749 *Gods ... t'samen*: (Vgl. 185).
 749/750 *als ... drift*: zoals het dreigen van de winden en hun woeden.
slinden: verslinden.
 751 *schicken*: beschikken.
 't (dat schicken).
 752 (*ick ... menschen*): (Huygens weet heel goed dat alles wat van God gezegd wordt antropomorf
 is, omdat het niet anders kan).
 753 *en ... wind*: en daarmee, tegelijk Gods woord.
ongehoorder buijen: verschrikkelijker stormvlagen (WNT ongehoord 1596; *ongehoordste*
 thans nog te gebruiken).
 754 *Dan of*: dan indien.
 755 *ontstack*: zette in vlam.
 756 *en ... papier*: (voor de *donder* (757) in de zin van het hele complex; onweer met stormwind).
 757 *all aenstekelick*: (voor de bliksem, 758).
 758 *Blixem ... kind*: kind van het onweer (beeld van *papier* voor het verse heurbaar zijn, door de
donder in de zin van onweer met wat daarbij hoort, de stormwind inzonderheid; *aenstekelick*
 = ontvlambaar door de bliksem, die het kind van het onweer is; vgl. WNT donder 2805 boven).
 758 *Eicken*: eik.
 759 *doe ... ging*: toen het bergen gold.

*

- Mijn' Naelde kreegh mijn deel, mijn' Bergh en kon 't niet deeren;⁷⁶¹
 Dat heeft het Aerdriek voor, vier kan het niet verteeren,⁷⁶²
 Gods laetste vier alleen sal't brenghen daer het was,⁷⁶³
 Waerachtelick tot niet, waerschijnelick tot Glas.⁷⁶⁴
- 765 Het houte maecksel sprong als lammeren in 't wilde,⁺⁷⁶⁵
 Als, doe d'Egyptenaer Gods heirkraft volgen wilde,⁷⁶⁶ +Ps. 114.4.
- Transliteratie:*
 761 mogelijk *mijn* (*Bergh*) apostrof rudimentair, onzeker, boven de n geplaatst

- * 762 *Aerd' heeft soo veel voor uijt*, werd *Dat heeft het Aerdriek voor*, Lidwoordloos *Aerd'*, stofnaam, paste hier, maar werd om onduidelijke redenen afgekeurd, misschien om metrische; *het Aerdriek* moet ook worden opgevat als de aarde, de grond.
geen vier kan haer verteeren werd *vier kan het niet verteeren haer* moest *het* worden, dat metrisch beter paste in de veranderde versie.
- 763 [H+] <G>ods laeste vier enz. Treffender: *Gods laeste vier* voor *Het laeste vier*.
- 766 *Gelijck doe Pharao* werd *Als doe d'Egyptenaer* Misschien vond Huygens dit metrisch beter.
heir [-K?] ≤kz racht
- Varianten apograaf:*
 A 763 *laeste* (spontane variant door copist, beide vormen zijn mogelijk).
- 761 *Naelde*: (nadruk).
 't - donder, bliksem.
- 762 *het Aerdriek*: (in de zin van) de aarde, de grond.
vier ... verteeren: (sem. vulling van *Dat*).
- 763 *Gods ... alleen*: alleen Gods laatste vuur (waarmee Hij de wereld zal vernietigen; (zie 2 Petr. 3, 12: ... den dag Gods, in welchen de hemelen door vuur ontstoken zijnde, zullen vergaan, en de elementen brandende zullen versmelten).
sal ... was: zal het (*aardriek*) brengen in de toestand waarin het was (nl. het niets, waaruit God het schiep).
- 764 *Waerachtelick ... niet*: in waarheid (werkelijkheid) tot niets.
waerschijnelick ... Glas: in schijn (van waarheid) tot glas. (Denkt Huygens aan het brandend *versmelten* van de elementen tot iets dat glas schijnt, maar *niets* is?).
- 765 *Het ... maecksel*: Het houten bouwsel (voor de verbuiging *houte* zie Inl. 9, 1). *als ... wilde*: (in de marge Ps. 114. 4. De bergen sprongen als rammen, de heuvelen als lammeren; *in ... wilde*, adv. bep. = teugelloos, tomeloos, ongebonden).
- 766 *Als ... wilde*: zoals, toen ... wilde (de heuvel enz.). In Ps. 114 als gelijktijdig voorgesteld.

*

- Den heuuel stond en sprong: mijn Mast was maer een ried,⁷⁶⁷
 Hij knapte daer hij 't moet geloouen die het siet,⁷⁶⁸
 En daer die 'tniet en sagh souw schricken te geloouen;⁷⁶⁹
 770 Uijt slipte penn en gat; het onderste quam bouen,⁷⁷⁰
 Het bouenste te grond: de naem-knoop, verr gesien,⁷⁷¹
 Lagh droeffelick geuelt, SUSANN en CONSTANTIN.⁷⁷²
 Maer beij noch onverdeelt, gelijk sij moeten blijuen,⁷⁷³
 Haer' zielen, meen ick nu, gelijk wel eer haer' lijuen.⁷⁷⁴
 775 In 'tstorten vande Naeld heeft ijemand daer ontrent⁷⁷⁵
 Een' swaren sucht gehoort en naderhand bekent,⁷⁷⁶
 Geuallen sprack sij noch, want sij viel ongebroken,
 En, is 'tgelooffelick, dus heeft het Hout gesproken.⁷⁷⁸

- * 767 Den [-~] ≤heuuel stond en≥ sprong
 772 [-deerelijck] ≤droeffelick≥ Beviel de gerekte vorm, met svarabakti-e niet?
 [-Susann en Constantin] ≤SUSANN en CONSTANTIN≥ Moest typografisch opvallen.
 773 on[-gedeert?] ≤verdeelt≥

Varianten 1672:

- KII 777 *want viel, noch ongebroken*, voor *want sij viel ongebroken*, De correctie die wel van Huygens moet zijn, is mij onduidelijk.
- 767 *Den heuuel*: (mannelijke genus-*n* voor *h*).
stond ... sprong: strond te springen.
Mast: (de *verborgen steel* in het midden van de naald, 700).
ried: (met etymologische *d*-spelling).
- 768 *daer ... siet*: daar waar degene die het ziet het (dat hij daar knapte) moet geloven.
- 769 *En ... geloouen*: en waar hij die het niet gezien heeft ervoor zou terugschrikken te geloven dat het daar was.
- 770 *Uijt ... gat*: (onduidelijk; de *penn* is de *Mast* van 767).
- 771 *naem-knoop*: verstrengeling van initialen S en C, zoals op de titelpagina van *Dagh-werck* door Huygens is aangebracht, (zie *Dagh-werck*, p. 65), ergens op een bord op de naald aangebracht en wel zo dat ze van ver te zien was (*verr gesien*). (WNT naam 1370 *naamknoop*, verwijzing alleen naar deze plaats; 'in toepassing op een verbinding of dooreen vlechting van twee naamcijfers' (naamcijfers mij onduidelijk)).
- 772 *geuelt*: terneer, op de grond.
- 773 *beij ... onverdeelt*: beide nog verbonden, verenigd, ongescheiden (het bord was ongebroken).
- 774 *meen*: bedoel.
gelijk ... lijuen: zoals vroeger hun lichamen.
- 775 *In 'tstorten*: Tijdens het vallen.
daer ontrent: daar in de buurt.
- 776 *bekent*: begrepen (nl. wat volgt).
- 778 *dus*: aldus.

*

- Hier legg ick: feller weer dan Sonn oijt sagh of Maen
 780 Heeft Boomen uijt der aerd en mij ter aerd geslagen:
 Ick was maer menschen-werck, most ick het wederstaen?⁷⁸¹
 Gods stijfste schepselen en hebben 't niet verdragen.⁷⁸²
 Dat komt'er af, van 'tzeil te voeren inden topp,⁷⁸³
 Den hoogmoed gaet niet voor of neerlagh volght'er op:⁷⁸⁴
 785 Ick nam die less te baet, en of mij vrienden tergden⁷⁸⁵
 En weer een tweede Spits in plaets van 't eerste vergden,⁷⁸⁶
 Ick swichte voordien slagh geslagen met Gods hand⁷⁸⁷
- 781 *Βλέπονσα εἰς τῶν πέλας κακὰ Ῥάων γένοι' ἄν.*
 (Eur. frgm. 332, vss 3, 4 Nauck). Vert.: Als ge uw blik op het leed van uw
 naaste zoudt willen richten, zoudt ge u plezieriger voelen.
- 782 *Neminem ad excitandas domos ruina deterruit, et cum penates ignis
 absumsit, fundamentum tepente adhuc areâ ponimus. Sen. 7. de Benef.*
 (Senec. De Benef. 7, 31, 5). Vert.: Basore (ed. Loeb): The destruction of
 one house deters no one from erecting another and when fire has swept
 away our household gods we lay new foundations while the ground is still
 hot.
- 787 *Τὰ δέ μοι παθήματα τὰ ἔοντα ἀχάριστα μαθήματα γέγονεν. Croes. ap.
 Herod. (Herod. I, 207, 1). Vert. Legrand (ed, Budé): Mes infortunes, si
 elles n'ont rien d'agréable, ont été pour moi des leçons.
 (1658) Scias licet ea demum fulmina esse justissima, quae etiam percussi
 colunt. Sen. Cons. ad Polyb, 32, (moet zijn Consol. ad Polybium 13, 4).
 Vert Basore (Loeb): One may know that those thunderbolts are indeed
 most just which even those they have smitten worship. Vert Waltz
 (Budé-ed. 61, p.*

- * 786 [-Naeld] ≤Spits≥ Variërend.
 <'t> [-d'eerste] ≤eerste≥ Vanwege door Huygens onzijdig genomen *Spits* (WNT spits (II) 2859
 vr. en onz.)

Varianten apograaf.

- A 782 *stijfte* (fout copiiist).
 A 784 *De hoogmoed* (correctie in A, vermoedelijk door Huygens; onduidelijk waarom).
 A 786 *d'eerste* (correctie in K van latere datum).
- 781 *most ... wederstaen*: was van mij te vergen dat ik het weerstond?
 782 *stijfste*: sterkste (de bomen).
 783 *'tzeil ... topp*: (sem, vulling van *er*) zo hoogmoedig te zijn (WNT top (I) 1397: lett.: het zeil zo
 hoog mogelijk hijsen).
 784 *voor*: voorop.
of ... op: (of-constructie na negatieve voorzin) of de val volgt erop.
 785 *of*: (concessief) ook al.
mij tergden: zeer sterk bij mij aandrongen.
 786 *vergden*: vroegen, wensten.
 787 *Die*: (antec. *God* (in *Gods*)).
die ... geplantt: die hoge plaats (van de naald) niet toestond aan wat ik geplant had (mijn hof)
 (Ik had uit ijdelheid die naald opgericht).

*

Die die plaets niet en gunde aen 'tgheen ick hadd geplantt.

Ick kroöp in 'tongeluck, en leerde mij bedaren,⁷⁸⁹

790 En koos de Lull voor 'tzeil, om niet meer soo te varen:⁷⁹⁰

Soo wierd het ongevall maer omgevall, niet scha,⁷⁹¹

Scha-baet; dat's voor verlies, en wijsheid achterna.⁷⁹²

Daer staet een staeltjen af in plaets van d'eerste delen;⁷⁹³

45): Il est bien clair que la justice dirige les coups de la foudre, quand ceux même qu'elle frappe la vénèrent.

790 Formido nimium sublimia semper. Ouid. 3. Fast. (moet zijn Trist. 3, 4, 31). (*Formido* misschien opzettelijke tekstwijziging door Huygens van *Formida*). Vert. Wheeler (Loeb): Do thou also dread constantly that which is too lofty (and furl the sails of thine intent).

Jure perhorruì Latè conspicuum tollere verticem. Hor.

(Hor., Carm. 3, 16, 19). Vert.: Terecht was ik er ten zeerste voor beducht de kop zo hoog te steken dat die van verre alom zichtbaar werd.

792 Terrâ marique humana opera cessarent, nisi malè cadentia iterum tentare libuisset. Sen. de Benef. 7.

(de Benef. 7, 31, 5). Vert. Basore: Men would cease their operations on land and sea unless they had been waiting to renew the attempt that had failed.

Transliteratie:

792 mogelijk *achter na*.

* 789 [-doock] ≤kroop≥ Sterker woord voor: zich verootmoedigen.

792 [-eersf] ≤voor≥ Contrasterend met *achterna*.

Varianten 1653:

E.p. 791 *ongevall* (drukfout).

Varianten 1658:

Kl 791 *ongevall* voor *ongevall* Zetfout 1653 verbeterd.

789 *Ick ... ongeluck*: Ik verootmoedigde mij in het ongeluk, vernederde mij enz.

mij bedaren: mij matigen.

790 *Lul ... zeil*: stagzeil (op vissersvaartuigen, driehoekig, bij zwakke wind opgezet) in plaats van het (grote) zeil (WNT lul (l) 33 1-2).

791 *ongevall*: omvallen (van mijzelf nl, in geestelijke zin).

792 *Scha-baet*: (nieuw naamw. deel) (maar) baat door schade (Vgl. 2226 en WNT schade (l) 189).

voor: eerst.

achterna: achteraf, later.

793 *Daer ... af*: Daarvan (van die *wijsheid*).

d'eerste delen: de eerste planken (*delen* wel te onderscheiden van *deelen*, mv. van deel; Huygens spelt de woorden ook verschillend, vgl. midd.ndl. *dele* (plank) tegenover *deel*).

*

- De voet staet soo hij stond; 'tscheel is in d'opper-deelen,⁷⁹⁴
 795 Die gaen ter haluer hoogd, maer stevigh en min eng:⁷⁹⁵
 Matroos sal seggen, 'tis een doorgeschoten steng.⁷⁹⁶
 Een ijeder sal't op nieuws herdoopen naer sijn oordeel:
 Des wijsten doopers vond aenvaerd ick tot mijn voordeel,⁷⁹⁸
 En hij sal Peter zijn van 'tniewe houten kind,
 800 Die inden vrolixten den nutsten toenaem vindt.⁸⁰⁰
 Want vrucht en vreughd is 't witt dat ick hier schick te raken.⁸⁰¹
 De vreughd is tastelick: gaet op ghij sultse smaken:⁸⁰²
 Een baken stond hier eerst tot inden Haegh gesien,⁸⁰³
 Tot inde duijnen toe, tot inde zee mischien.
 805 Maer die aen 'tBaken stond en sagh maer pas de weiden⁸⁰⁵
 Die Voorburgh en den Haegh weerszijds de scheijng scheiden.⁸⁰⁶
 De reste was geboomt, dat door mijn eigen schuld
 Den schoonsten hoeck gesichts met blad'ren heeft vervult:⁸⁰⁸
 En 'tgingh met Hofwijck toe als met de Stadt der Steden,⁸⁰⁹
 Transliteratie:
 796 mogelijk *steng*,

* 809 *met de [-grootste] ≤stadt der≥ steden* Zie volgend vs.

Varianten 1658:

- Kl 798 *wijsen* voor *wijsten* Zetfout.
 794 *'tscheel*: het verschil.
opperdeelen: bovenste delen, bovenstuk.
 795 *haluer*: (datief vrl. enk.) halve (nl. van de oude hoogte).
 796 *doorgeschoten steng*: steng die men heeft laten zakken (zie WNT steng 1456: De steng dienende tot verlenging van de mast kan worden geschoten of doorgeschoten (= men laat hem zakken); zo is Huygens' bouwsel verlaagd).
 798 *vond*: vondst (zie in het Voorwerk de gedichten van Westerbaen met pogingen tot naamgeving).
 800 *toenaem*: naam (vgl. WNT toenaam 577, 3: familienaam, geslachtsnaam).
 801 *vrucht*: voordeel, nut (chiastische schikking ten opzichte van 800).
schick: van plan, voornemens ben (WNT schikken 646, B 2).
 802 *tastelick*: tastbaar, duidelijk.
gaet ... smaken: ga naar boven en gij zult ...
 803 *baken*: (Vgl. *Bakens* 722).
 805 *en ... pas*: zag maar net (*en ... maer* = maer).
 806 *weerszijds ... scheijng*: aan weerszijden van de grens.
 808 *Den ... gesichts*: (partitieve genit.) het mooiste stuk uitzicht.
vervult: gevuld.
 809 *gingh ... toe*: verging Hofwijck, ging met Hofwijck.

*

- 810 Mijn ongesien Parijs, die sich een Geck met reden,⁸¹⁰
 Beklaeghde niet te sien door d'all te dicke wolck^{810/811}
 Van huijsen ouer hoop en 'twoelen van haer volck.⁸¹²
 Blind hadd ick mij geplantt, en, wild'ick mij ontblinden,⁸¹³
 Ick most een' hooger' topp dan all' mijn' toppen vinden,
- 815 Die nu geuonden is: *thien* trappen en *thien* meer⁸¹⁵
 Ontbinden mijn gesicht waer dat ick 't henen keer.⁸¹⁶
 Ick ouertopp mijn self, en Hollands beste deelen,⁸¹⁷
 Die veel en veel gesien geen' oogen en vervelen,⁸¹⁸
 En all dat Delfland heet van Rhijn en Schie tot Maes,
- 820 Tot in het noorder silt sijn' goluen, ben ick baes.⁸²⁰
 Dat heet ick ouer-sien. Haer' Grauen en haer' Staten,⁸²¹
 Die nu besitters zijn, en die 't wel eer besaten⁸²²
 En waren noijt meer Baes: sij kosten haer besitt

*Transliteratie:*810 mogelijk *Parijs* komma niet geheel zeker

- * 810 [-*Neemt London of Parijs*] ≤ *Mijn ongesien Parijs* ≥ Onduidelijk waarom Huygens zich beperkte tot Parijs; misschien omdat de uitspraak van de *Geck met reden* minder waarschijnlijk op twee steden tegelijk kon slaan.
- 815 [-*waf*] ≤ *thien* ≥ *meer* Beter exact getal.
- 810 *ongesien*: zeldzame, buitengewone (WNT ongezien 1685, 3, o.a. dit citaat; spel met *ongesien* = niet gesien, vgl. 811 *niet te sien*).
- 810/811 *die* ... *sien*: waarvan een grapjas met verstand (een intelligente leukerd) klaagde, dat hij hem niet zag (*die* proleptisch objekt van *sien*; WNT gek 940, 3).
- 812 *huijsen* ... *hoop*: hopen huizen, massa's huizen.
'twoelen ... *volck*: het gekrioel van zijn inwoners.
- 813 *blind* ... *geplantt*: (res. werkw. bep.). Ik had zo geplant dat ik niets meer zien kon (vanaf de berg).
ontblinden: van mijn 'blindheid' ontdoen.
- 815 *die* ... *is*: (uitbreidende bijv. bijzin bij *een'* ... *toppen*).
trappen: treden (van de trap binnen het houten bouwsel, vgl. 855 vlgg.).
- 816 *Ontbinden* ... *gesicht*: maken mijn blik vrij, maken dat ik vrij kan rondzien.
- 817 *ouertopp* ... *self*: sta boven, steek uit boven mijzelf (nl. mijn hof, Hofwijck).
- 818 *veel* ... *gesien*: (pred. toev. bij *Die*) hoe vaak men ze ook ziet (vrij vertaald).
- 820 *het* ... *goluen*: de golven van de Noordzee.
- 821 *Dat* ... *ouer-sien*: Dat noem ik (van boven) over iets heen zien (WNT overzien 2252, o.a. dit citaat).
Haer': hun (van *Hollands* ... *deelen* en *all* ... *goluen*).
- 822 *Die* ... *besaten*: (chiastische schikking) zij die ... (de Staten van Holland) en zij die ... (de Graven van Holland).

*

- Niet meer als ouer-sien, niet meer als daer ick sitt.⁸²⁴
 825 Noch ben ick het wat meer: sij sagen 't door de wolcken,⁸²⁵
 Van haer' bekommering voor steden en voor volcken,⁸²⁶
 Ick sien het sorgeloos en op sijn Hof-wijcks aen,⁸²⁷
 En laet Gods weer en wind Gods acker ouer gaen:
 Ick vaer als reiser mé, de stierluij moeten waken:
 830 Sij woelen onder een in sacken en in saken;⁸³⁰
 Ick sie van bouen neer, als uijt de tweede lucht,⁸³¹
 Daer geen gevoel en is van ondermaensch gerucht.⁸³²
 Dus verre gaet mijn' vreugd: de Vrucht van dese plancken,⁸³³
 Daer hebb ick 'tongeuall noch ruijmer voor te dancken:⁸³⁴
 835 De reden is soo klaer als middaghs sonne-schijn,
 Dat verr sien beter is als verr gesien te zijn.⁸³⁶
 Voorsichticheid siet verr, en merghen is haer huijden;⁸³⁷
Transliteratie:
 828 mogelijk *ouergaen*:

- * 830 [-als] ≤in sacken≥ Vergissing door zien naar volgende vs: *als uijt* enz.
 836 [-~] ≤verr≥ enz.

Varianten apograaf.

- A 827 *Hofwijcks* (fout copist).
 824 *niet ... ouer-sien*: slechts overzien (lett., als in 821; vgl. het vervolg: *niet ... sitt*)
niet ... sitt: niet meer (overzien) dan ik waar ik zit (spel met *niet meer*).
 825 *Noch ... meer*: Zelfs ben ik een beetje meer baas (dan zij).
 't: (*haer besitt* 823).
 826 *bekommering*: zorg (tegenover *sorgeloos* 827).
 827 *sien*: (Vgl. Huygens' pleidooi voor deze vorm *Dagh-werck*, p. 42).
op ... Hof-wijcks: op de wijze van iemand die het Hof (hier) ontweken is.
 830 *Sij ... saken*: zij (de Staten) zijn met elkaar druk bezig in allerlei onontwarbare procedures en (moeilijke) zaken (?) (Vgl. Eymael, p. 5; Eymael, *Huygens-studiën*, p. 153, Oogentroost vs 820).
 831 *als ... lucht*: als uit de tweede kreits (die van Mercurius, boven de eerste van de maan; vgl. de afbeelding N. Tg. 58, p. 237 bij het artikel van P.E.L. Verkuyl, *Sterren-konst-licht bij Huygens-lectuur*).
 832 *gevoel*: gewaarwording (waar men niets merkt van ...).
gerucht: rumoer, drukte.
 833 *Vrucht*: (vgl. 801).
 834 *'Tongeuall*: (zie 765 vlgg.).
ruijmer: meer, overvloediger.
 836 *Dat ... zijn*: = nl. dat enz.
 837 *merghen ... huijden*: morgen is voor haar heden (omdat ze vooruitziet).

*

- Daer d'onvoorsichtighe zijn als bijziende luijden,⁸³⁸
 Min ziende dan gesien; en 'tis der wijsen lot⁸³⁹
- 840 Onzichtbaer verr te sien; waer om? want soo doet God,⁸⁴⁰
 Dien niemand noijt en sagh, en die d'aenstaende stonden⁺⁸⁴¹
 Soo tegenwoordigh siet als oftse voor hem stonden,⁸⁴² +Ps. 90.4.
 En dat geschieden sal als waer het nu geschiet.
 Bij die verrsichticheid en stell ick 'smenschen niet,⁸⁴⁴
- 845 Maer 'smenschen last is, Gods volmaecktheid naer te trachten,⁺⁸⁴⁵
 En diese meest betracht is minder te verachten⁸⁴⁶ +Math. 5.48.
 Dan diese meest versuijmt: laest sagh mij alle mann,⁸⁴⁷
- 840 *Παντίμος πολύβουλος ἐπιστάμενος τὰ τ'ἔοντα. Ὅσσα δὲ πρόσθεν ἔην, ὅσα τ'ἔσσειται ὕστερον αὐτῆς.* Orph. Hymn. 24 (moet zijn 25, vss. 4 en 5). Vert.: Algeëerde, rijk aan raad, wetende het zijnde en zoveel er vroegen was en wat er later in de toekomst eens zal wezen. Uno mentis cernit ictu, quae sunt, quae fuerunt venientque. Boeth. V. Cons. (Consol. V, Metr. II, vss. 11 en 12). Vert.: Met één geestelijke oogopslag ontwaart hij wat er is, wat er geweest is en zal gaan komen.
Transliteratie:
- 844 *verrsichticheid* waarschijnlijk aan elkaar, gecorrigeerd uit *voorsichticheid*

* 844 [-voor] ≤*verrsichticheid* In de context treffende correctie; vgl. 837.

Varianten apograaf.

- A 846 *meer* (fout copiiist).
- 838 *Daer*: terwijl (tegenstellend).
- 839 *lot*: deel, wat hun toebedeeld, eigen is (WNT lot (II) 3056).
- 840 *Onzichtbaer*: (pred. toev. bij *wijsen*) (zelf) onzichtbaar zijnde.
want ... God: (aansluitend over *waer om?* heen bij wat aan *waer om* voorafgaat; dan loopt de zin normaal).
- 841 *niemand noijt*: (dubbele ontkenning) niemand ooit.
d'aenstaende stonden: de komende uren, de toekomst.
- 842 *Soo tegenwoordigh*: even aanwezig, present (in de marge Ps. 90.4. Want duizend jaren zijn in uwe oogen als de dag van gisteren, als hij voorbijgegaan is, en als eene nachtwake).
- 844 *Bij ... niet*: Met die verziendheid stel ik 'smensen verziendheid niet op één lijn (De *voorsichticheid* van de mens ziet lang zo ver niet als die van God, die woordspelend *verrsichticheid* genoemd wordt).
- 845 *last*: opdracht.
naer ... trachten: na te streven, na te jagen (in de marge Math. 5. 48. Weest dan gijlieden volmaakt, gelijk uw Vader in de hemelen volmaakt is).
- 846 *meest betracht*: het meest nastreeft, zich het meest erop toelegt.
- 847 *meest versuijmt*: het meest verwaarloost.
laest: kortgeleden.
sagh ... mann: zag iedereen mij (nl. de naald van mijn Hof).

*

Nu sien ick met gemack die mij niet sien en kan.

Is 't hoogh genoegh gepocht, is 't Less genoegh gesogen⁸⁴⁹

850 Uijt ongesienen bouw? neen, 'tis in mijn vermogen

Meer wijsheids uijt de planck te trecken dan ick docht.⁸⁵¹

Hier staen wij vander aerd gestegen inde Locht:

Lett, vrienden, die met mij tot deser hoogd geklommen⁸⁵³

Van bouen neder siet; hoe ist'er toe gekomen,⁸⁵⁴

855 Waer zijn wij door geshcroeft? langs steile trappen heen,⁸⁵⁵

Door engd' en ongemack met suchten en gesteen;⁸⁵⁶

Dat heeft het klimmen in, daer moet hij staet op maken,⁸⁵⁷

5 Confragosa in fastigium dignitatis via est. Sen. VI (?) ep. 85 (moet zijn Sen. Epist. 84, §13). Vert. Budé (Préchac-Noblot): C'est une voie rocailleuse que celle qui conduit au faite des honneurs.

8 Generosos animos labor nutrit. Non est viri timere sudorem. Sen. ep. 31. (d.i. Sen. Ep. 31, 4 in fine en Sen. Ep. 31, 7 in fine). Vert. Budé: Le travail est l'aliment des âmes généreuses. On ne craint pas la sueur, quand on est un homme.

Θνητῶ δὲ οὐδενὶ κτήσιν ἀγαθῶν φύσις δεδῶρηται. Phil. de Sacrif. Ab. et Cain.

(Philo, de Sacrificio Ab. et Cain, §40 in fine; citaat onvolledig; i.p.v. ἀγαθῶν leze men de sing. ἀγαθοῦ en men supplere na dit woord het onmisbare *δίχα πόνων*). Vert. Anita Méasson (uitg. Philo, Edit. du Cerf (Parijs 1966) deel 4, pp. 104 en 105): Mais à aucun mortel la nature n'a donné en présent le pouvoir d'acquérir un bien sans labeur.

Εἰ δὲ τις ὄλβος ἐν ἀνθρώποισιν, ἄνευ καμάτων οὐ φαίνεται. Pind. Od. 12. (Pind. Pyth. Od. 12, vs 28). Vert.: Uvo Hölscher (Pindar Siegeslieder, Fischerbücherei, 52, Exempla Classica, p. 95): Wenn aber irgendein Segen ist unter Menschen, ohne Mühsal zeigt er sich nicht.

* 855 [-door] ≤langs≥ Variërend: ook in 856 door.

856 a. met suchten en gesteen

b. met sucht'? en door gesteen

c. als a

Onduidelijk.

849 *Is ... gepocht.* Heb ik hoog genoeg opgegeven (van mijn uitkijktoren).

is ... bouw: is (hiermee) voldoende lering getrokken uit een onaanzienlijk bouwwerk (het lagere houten bouwwerk dat in de plaats van de naald gekomen is).

851 *de planck:* (hier voor) het hele houten bouwwerk.

docht: dacht.

853 *Lett:* (hier abs. gebruikt) Let op.

deser: (datief enk. vrl.).

854 *'er toe:* (tot dat van boven neerzien).

855 *Waer ... geshcroeft:* door welke enge ruimte zijn wij omhooggeklommen? (de nauwe wenteltrap van twintig treden (815) bevindt zich binnen in het houten bouwsel; vgl. Westerbaens *Prosopopeia* enz., vs 57, 58:

'Een koocker is mijn romp, mijn ingewand een trap,
Waer langs ick lijde dat men tien en tienmael stap,'

856 *engd':* engte, een nauwe ruimte.

857 *Dat ... in:* Dat hoort bij het klimmen, Dat brengt het klimmen met zich mee. *staet ... maken:* op rekenen.

*

- Die van beneden op aen 'tuijsien meent te reaken,⁸⁵⁸
 Aen 'taensien, eigentlick: den tragen beurt het niet,⁸⁵⁹
 860 Die met den arm in 'tkruijs staet opwaert aen en siet,⁸⁶⁰
 Daer staet wat sweetens toe; en woelen hoort bij wenschen,⁸⁶¹
 En bij gewill geweld: maer daer bij zijn wij menschen,⁸⁶²
 En konnen niet als gaen; het vliegen is quaed spel⁸⁶³

861

Transliteratie:
 mogelijk toe:

- * 859 [-seid' ick best] ≤*eigentlick*≥ Pittiger één woord in plaats van het clichéachtige *seid' ick best*.
 862 *daer neffens wij zijn* werd *maer daer bij zijn wij* Huygens wilde de tegenstelling expliciet aanduiden.

Varianten apograaf.

- 860 *opwaerts* (spontane variant door copiist, beide vormen zijn mogelijk).
 858 *op ... raken*: omhoog aan het uitzien wil komen, het uitzien wil verwerven, bereiken (*meent* = de bedoeling heeft, van plan is).
 859 *Aen ... eigentlick*: juister gezegd: het aanzien (wil bereiken) (Huygens voelt *uitzien* als het naar buiten zien, bijv. uit een raam (zie 2805!); bovenop de uitzichttoren *ziet* men de omringende wereld *aan*; frappant is dat hij ook nergens *uijtsicht* gebruikt, wel *gesicht* (808, 816)).
den tragen: de luie, de luitard (WNT traag (I) 1720).
beurt: valt ... ten deel.
 860 *met ... kruijs*: met gekruiste armen.
staet ... siet: naar boven staat te kijken (*staet en siet* vormt dermate een eenheid, dat de bep. bij *siet* voor *en* kan komen te staan; vgl. Weijnen, par. 87, en L. Strengolt, *Waterlantsche Trijn heeft nog een appeltje te schillen*, N. Tg. 63, 127 vlgg.).
 861 *staet ... toe*: is wat zweten (inspanning) voor nodig, hoort ... bij (vgl. *hoort bij* in ditzelfde vs).
woelen: zich inspannen.
 862 *bij ... geweld*: bij willen krachtsinspanning (om wat men wil te bereiken).
daer bij: (bij dat zich inspannen).
 863 *niet als*: slechts, niet anders dan.
quaed spel: een gevaarlijke, riskante bezigheid.

- *
- En met den hals betaelt; dat weet de schipper wel;⁸⁶⁴
 865 Die besight hand en voet, sijn menschelick vertrouwen,⁸⁶⁵
 En klautert inde marsch bij takels en bij touwen.⁸⁶⁶
 Bij trappen sijn wij hier geklautert, en dat's recht.⁸⁶⁷
 Wel hem die sijn bedrijf bij trappen-op verrecht,⁸⁶⁸
 Bij soete trappen, bij niet al te wijde schreden,⁸⁶⁹
 870 En staectt all inde marsch sijn steigeren met reden,⁸⁷⁰

- * 864 [-zeemann] ≤[-~] schipper ≥ Onduidelijk.
 865 Die [-trouwt op] ≤besight ≥ hand enz. Geen herhaling; in vervolg van het vs reeds *vertrouwen*.
 870 [-eindighf] ≤staectt all ≥ all = reeds moest erin: hij houdt *al* op met klimmen.

Varianten apograaf:

A 870 *staectt* (fout copiiist).

Varianten 1658:

Kl 870 *als (in de Marsch)* voor *all (in de Marsch)* Zetfout.

- 864 *En ... betaelt:* en wordt enz. (*is* samengetrokken met andere functie, nl. hulpwerk. van de lijd. vorm).
wel: heel goed.
- 865 *Die ... voet:* (hoofdzin, demonstr. *Die*, gezien de woordorde en de puntkomma achter het voorgaande vs).
sijn ... vertrouwen: datgene waarop hij als mens vertrouwt (Het komt meermalen voor, dat Huygens (en Hooft) een infinitief hanteren met de bet. van datgene waarop de activiteit in de infin. uitgedrukt, zich richt: *sijn* vertrouwen = datgene waarop hij vertrouwt; vgl. *Tien gedichten van C. Huygens*, p. 22, vs 91: *het mannelick betamen* = wat de man betaamt en de andere vbb. aldaar genoemd).
- 866 *bij ... touwen:* door middel van, langs takels (soort touwen, vgl. 304) en touwen.
- 867 *Bij trappen:* langs treden, door middel van treden (dus geleidelijk).
recht: goed, juist.
- 868 *Wel hem:* Gezegend hij, Heil hem.
bedrijf: werk.
bij trappen-op: met trappen omhoog, in fasen, het een na het ander, geleidelijk. *verrecht:* verricht.
- 869 *soete:* makkelijke, niet te grote (vgl. *niet ... wijde*).
- 870 *all ... marsch:* reeds in de mars (hij klimt dus niet verder) (een nieuwe bewijsplaats van *al* = reeds, in de 17e eeuw; vgl. *Dagh-werck*, p. 162).
steigeren: stijgen, klimmen.
met reden: terecht.

*

Niet aende vlagge-spill, daer 't hoofd draeijt eermen 't weet,⁸⁷¹

En daer niet ijeder een sijn' moeijte wel besteedt.⁸⁷²

Half-wegen is soo veil, dat, konden wij 't bezeffen,⁸⁷³

Wij souden 't eens soo lief als 't papegaeijken treffen

875 Ten einde van de steng: 'kberoep mij op de pijn^{873/875875}

Van die van all te hoogh te laegh geuallen sijn.

Het bosch is uijt gesuft: God zij gedanckt, seght, Leser;⁸⁷⁷

871 O quantum caliginis mentibus humanis objicit magna felicitas! Sen. de Breu. c 14. (moet zijn Senec. de Brevit. Vitae, cap. 13, §7). Vert Bourgerly (Budé 1962, p. 67): Oh! quelles ténèbres répand sur notre intelligence une grande félicité.

83 Maxima quaeque bona sollicita sunt, nec ulli fortunae minus quàm optimae creditur. Omne enim quod fortuitò euenit instabile est: quo altius surrexit, vergit pronius in occasum. Sen. de Breu. c. 17. (§4).

Vert. Basore: All the greatest blessings are a source of anxiety, and at no time is fortune less wisely trusted than when it is best; (to maintain prosperity there is need of other prosperity, and in behalf of the prayers that have turned out well we must make still other prayers). For everything that comes to us from chance is unstable, and the higher it rises, the more liable it is to fall. (1658) Non tu scis, cum ex alto puteo, sursum ad summum escenderis, Maximum periculum inde esse, a summo ne rursum cadas? Plaut. Mil. Act. 4. Sc. 4. (Plaut. Miles Gloriosus, 1150-1151). Vert. Ernout (Budé): Tu ne sais donc pas que c'est quand on est remonté du fond d'un puits jusqu'à la surface, qu'on risque le plus se dégringoler à nouveau du haut en bas?

Translitteratie:

87 mogelijk *uijtgesuft*:

*

Varianten apograaf.

A 876 *leegh* (spontane variant van copist, beide vormen zijn mogelijk).

Varianten 1658:

KI 876 *laegh* voor *leegh* Voorkeur voor de vorm met *ae*, zoals ook K had; ws. correctie door Huygens.

871 *vlagge-spill*: vlaggestok boven aan de mast.

'thoofd draeijt: men duizelig wordt.

872 *daer ... besteedt*: waar niet ieder goed (met vrucht) werken kan.

873 *Half-wegen ... veil*: halverwege is zo veilig.

873/875 *dat ... steng*: (overgang naar hoofdzinsconstr., ondanks onderschikkend *dat*; vgl. 463; na *konden ... bezeffen* (conditionele bep. in de vorm van de vraag) is er volgens de regel geen inversie) dat als wij er ons van bewust waren, wij het (het *half-wegen*) eens zo lief zouden treffen als het papegaaitje aan het eind van de steng (Huygens keert in zijn beeldspraak terug naar het schieten met de boog, zoals beschreven in 491-542; de beeldspraak behoeft geen toelichting; ze komt neer op: mik niet te hoog!).

875 *beroep ... op*: verwijs naar, voer als argument aan (WNT beroepen 1912, B).

877 *Het ... gesuft*: (lett.:) het bos is (door ons) uitgepeinsd; (vrijer:) we zijn aan het eind van onze overpeinzingen over het bos (In 487 wilde Huygens al het bos uit, maar berg en boogschieten en naald hebben hem lang opgehouden).

God ... Leser: zeg, lezer, God zij gedankt (imper. *seght* op vreemde plaats).

*

- De schrijuer seght het oock. daer hoeft wel een Geneser⁸⁷⁸
 Van uw oogh en mijn' hand; soo zijn sij beij gefoolt.⁸⁷⁹
 880 Heeft ijemand oijt soo lang in sulcken woud gedoolt?⁸⁸⁰
 Maer 'tis de Naeld haer schuld, haer maken en haer breken,⁸⁸¹
 En ick hebb van de naeld ten draed toe willen spreken.⁸⁸²
 Naer mij soud 't niemand doen: nu hebb ick 'tsoo gedaen,⁸⁸³
 Dat ick naer mij gehoort sal werden en verstaen.
 885 En dit's aen 'thuijs ten Deijl; wie lust'er mé naer Leiden?⁸⁸⁵
 Komt, Kijcker, mann of vrouw, ick gae u binnen leiden.⁸⁸⁶
 Tot noch toe treden wij in 'tvoorburgh van 't groot Hof,⁸⁸⁷
 In 't neer-hof van 'tCasteel, daer volght wel ander stof.⁸⁸⁸
 Is 't uijt de maet gestoft? beveelt mij niet te swijgen,⁸⁸⁹

- * 878 [g+] <G>eneser Prominent.
 882 *tot den draed* werd *ten draed toe* Metrisch geboden.
 878 *hoeft wel*: is hard nodig.
Geneser: dokter (voor uw vermoeide oog, voor mijn van het schrijven! vermoeide hand).
 879 *soo ... gefoolt*: zó zijn zij beide gekweld, geplaagd (grond van behoefte aan *Geneser*).
 880 *sulcken*: zulk een.
 881 *haer ... breken*: haar maken (*haer* objectief) en haar breken) (*haer* subjectief, intr. *breken*) (spelend met de uitdrukking: maken en breken).
 882 *ten ... toe*: tot de draad toe, tot in alle bijzonderheden (spelend met *Naeld*= naainaald; vgl. iets op een draad weten, onderzoeken: zeer nauwkeurig).
 883 *Naer mij*: Na mij, Na mijn dood (ook 884).
 885 *En ... deijl*: En dit is halverwege (schertsend: het huis ten Deil ligt halverwege tussen Den Haag en Leiden; zo is de wandelaar halverwege Huygens' buiten gekomen: uit het bos op de *grote Heerwegh*, die het doorsnijdt). *wie ... Leiden*: (eveneens schertsend) wie heeft er zin om mee te gaan naar Leiden (we zijn nu toch al halverwege!).
 886 *binnen leiden*: (nl. in de boomgaard).
 887 *treden*: lopen.
'tvoorburgh ... Hof: de voorhof van het grote Hof (= Hofwijck) (vgl. MNW voreborch 961: 'ook wel in ruimere zin: voorhof' en zie het voor deze plaats van Huygens treffende citaat aldaar: In des keyzers palays hi ghinc ... hi ghinc door syn voorborchte ... tote in des keisers boomgaard).
 888 *neerhof*: eigenlijk: de bijgebouwen en terreinen bij een hofstede of kasteel, waar de huisdieren werden gehouden; hier m.i. door Huygens toegepast op het bos benoorden de grote weg, waarna boomgaard, plein en huis komen. (WNT nederhof 1726, 1, 4).
daer ... stof: er volgen nog wel andere dingen!
 889 *uijt ... gestoft*: teveel gepocht (Ga ik met mijn bluffen boven de maat?).

*

- 890 Schoon opdoen heeft veel in; 'tis om u voort te krijgen.⁸⁹⁰
 Waer zijn wij? tuschen Bosch en Bogaerd. staet wat still;⁸⁹¹
 Dit's oock mijn eigendom, ick doet'er wat ick will;
 En wat ick hebb gewilt en sal u niet vervelen,⁸⁹³
 En wat ick wilde, zijn twee wanden van Abeelen,⁸⁹⁴
- 895 Die nu ten Hemel gaen, en proncken met haer' kruijn
 (Denckt aen mijn' hondert jaer) tot in het noorder duijn.⁸⁹⁶
 Wel voeght haer dat gepronck; sij moghen sich beroemen⁸⁹⁷
 Voor schutters van Geboomt, van Cruijden en van Bloemen,^{897/898}
 En, sooder een van all ten einde leuens kom⁸⁹⁹
- 900 Daer sij ten scherme staen, 'tis maer van ouderdom.
 Aen haer en sietmen's geen; en 'tmagh haer wedervaren⁹⁰¹
 Dat een den loouer-drill van haer' ongroene bla'ren⁹⁰²
 Tot minder waerde duij': maer dat's 'thaer van haer' hoofd,⁹⁰³

Transliteratie:

- 903 *maer d* naar A; tekstverlies in K door gat. Dit geldt ook voor 907 *sij spi* 908 *noch schadu* 909 *inni* (van *innighe*)

* 894 [-muren] ≤wanden≥ Het betere woord; vgl. 48 *wilde muer* waar *wilde* 'muer' goedmaakte.

898 [-Als] ≤Voor≥ *schutters* enz. Geen pred. toevoeging *als schutters* (zijnde) = omdat ze schutters zijn, maar zij beroemen zich *erop* dat ze schutters zijn.

903 *Tot [-haer] ≤minder≥ waerde duij'* Vermoedelijk wilde Huygens eerst schrijven: *Tot haer onwaerde duij'*, maar dit was metrisch fout.

890 *opdoen*: uitstallen, voor het oog vertonen (WNT opdoen 444, o.a. het citaat: 'fraai opgedaan is half verkocht.').

heeft ... in: betekent veel, is belangrijk (vgl. 67).

891 *tuschen ... Bogaerd*: (zie de plattegrond; men is aangeland op de *grote Heerweg*, de weg tussen bos en boomgaard, die het landgoed doorsnijdt).

893 *vervelen*: verdrieten.

894 *twee ... Abeelen*: (plattegrond A) twee 'muren' van abelen (in het algemeen witte populieren, hier de grijze, zie 902 vlgg. (WNT abeel 604)).

896 *tot ... duijn*: (vanwaar ze nog te zien zijn).

897 *voeght*: past, komt ... toe (zij mogen pronken!).

897/898 *sij ... Geboomt*: zij kunnen zich met trots uitgeven voor beschermers van geboomte (zij mogen zich *erop* beroemen dat zij ... zijn).

899 *ten ... kom'*: aan het eind van zijn leven mocht komen.

maer ... ouderdom: alleen maar door ouderdom.

901 *'s geen*: er niets van (vgl. 320, 2583).

'tmagh ... wedervaren: 't kan hun overkomen.

902 *een*: iemand.

den loouer-drill: het trillende lover (Huygens zet bepalend en bepaalde deel van de samenstelling om).

903 *Tot ... duij'*: als minder waard opvat, minderwaardig vindt.

*

- En dat's daer noijt wijs mann een mann sijn' eer om roof⁹⁰⁴.
- 905 Tgrijs heet de Kerck-hof blomm; maer 'theet soo tegens reden;⁹⁰⁵
 'Tis 'tmerck van rijpicheid van sinnen en van zeden.⁹⁰⁶
 Gaet bij d'Abeelen op, tot daer sij spitsen zijn,⁹⁰⁷
 Daer is noch krack, noch kreuck, noch schaduwe, noch schijn⁹⁰⁸
 Van buijgen voor 'tgeweld van 't vinnighe Zuïjdwesten,⁹⁰⁹
- 910 Off van 't verdelgend Noord met all sijn' Boomgaerd-pesten.⁹¹⁰
 Abeeltjens, oud grijs volck, oud krijchsvolck seïd' ick recht;⁹¹¹
 Ghij hebt voor ons gestaen in 'theetste van 'tgevecht,⁹¹²
- Transliteratie:*
- 904 achter een heeft iets gestaen dat door gat in papier verloren
 gegaan is
- 909 *Zuïjdwesten* met Z op grond van *Noord* in 910

*

- 904 doorhalingen onleesbaar.
- 907 *bij [-haer lenden] ≤d'Abeelen≥ op* Was Huygens bang voor misverstand van *sij*, dat op lendenen zou kunnen slaan; zo duidelijker.
- 908 [-~] ≤*noch schaduwe noch schijn*≥
- 910 *Van 'tallervinnighst Noord* werd *Of van 't verdelgend Noord* Vermijding van herhaling van *vinnigh*, waarbij *Of* toegevoegd moest worden om het vereiste aantal lettergrepen te krijgen.
- sijn* [-~] ≤[-~] *Boomgaerd-pesten*≥
- 911 [-heet ghij] ≤*seïd' ick*≥ *recht* De beeldspraak is niet algemeen, maar van Huygens persoonlijk.
- 912 't [-scherpste] ≤*heetste*≥ Traditioneel *heetste*, dat aanleiding gaf tot de spitse correctie in 913!

Varianten apograaf:

- A 904 *looft* (fout copïist).
- A 909 *geweld* voor 't*geweld* (fout copïist).

Varianten 1658:

- Kl 904 *roof* voor *looft* Zetfout 1653 verbeterd.
- 904 *daer*: datgene waar.
- 905 'T*grijs ... Kerck-hof blomm*: Het eerste grijze haar wordt de kerkhofbloem genoemd (als teken van de naderende dood); vgl. WNT kerkhofbloem 2341, 2.
tegens reden: tegen de rede, ten onrechte.
- 906 *merck*: kenteken, kenmerk.
sinnen ... zeden: geest (verstand) en karakter (inborst).
- 907 *op*: omhoog (met uw oog, blik).
- 908 *krack ... kreuck*: breuk (scheur) noch knak (WNT kreuk 169, 2, met een citaat uit Huygens).
- 909 *vinnighe Zuïjdwesten*: felle zuidwestenwind.
- 910 't ... *Noord*: de vernielende noordenwind.
boomgaerd-pesten: plagen voor de boomgaard (hagel, sneeuw, vorst enz.).
- 911 *seïd' ... recht*: zou ik met recht kunnen zeggen.
- 912 *voor ... gestaen*: ons beschermd.

*

- Dats 'tkoudste vanden strijd; en Appelen en Peeren⁹¹³
 Of met uw' wapenen gedeckt, of met uw' kleeren,⁹¹⁴
 915 Wel heeft den Hemel u gerechtelick geloont,⁹¹⁵
 En inden ouderdom met stijue jeughd gekroont.⁹¹⁶
 Heel Voorburgh heeft met mij te deelen in 'tbedancken,⁹¹⁷
 Als 'top uw' stammen siet en als 'tsiet op uw' rancken,⁹¹⁸
 Het siet u niet alleen voor Voorburghs Voor-burgh aen,⁹¹⁹
 920 Maer voorde cierlickheid daer 'tschier om werdt begaen,⁹²⁰
 Dat weet de vreemdeling, de wandelaer van buijten,
 Dien sulcke'n Galerij doet gissen en besluijten⁹²²
 Wat van uw binnen is, daer 't buijten staet en lacht⁹²³

- * 913 [-In 'twoeden] ≤Dat's 'tkoudste≥
 917 [-m.] <heeft> met mij enz. Mogelijk bij vergissing eerst *moet* begonnen, een verschrijving ad sententiam.
 913 *Dat's ... strijd*: (het heetste (figuurlijk) van het gevecht valt hier samen met het koudste (letterlijk) van de strijd; misschien vooral te denken aan de tijd van bloemen en jonge vrucht, die door de koude bedreigd worden).
 914 *wapenen*: stam en takken.
kleeren: bladeren.
 915 *gerechtelick*: rechtvaardiglijk, billijk.
 916 *stijue*: sterke, krachtige (met omkering: jeugdige kracht).
 917 *heeft ... deelen*: behoort met mij te delen (WNT hebben 210, 5: met te + infin. o.a. ook = behoren).
 918 *rancken*: takken (WNT rank (I) 289, 5).
 919 *Voorburghs Voor-burgh*: (Als men van Den Haag komt, komt men bij Voorburg eerst langs de dubbele wand van abelen ter rechterzijde, die hier een *Voorburgh* (voorwerk of buitenwerken, versterkingen van een versterkte stad of kasteel (MNW voreborch, 261, 1)) genoemd worden van Voorburg De abelen vormen a.h.w. een voorburg van Voorburg.
 920 *de cierlickheid*: het sieraad.
daer ... begaen: waarom het (Voorburg) gretig (?) wordt bezocht (WNT schier (IV) geeft geen hier passende bet.).
 922 *sulcke'n*: (apostrof onduidelijk; men vindt hem ook in 924; elders *sulcken*; als Huygens in deze drie gevallen splitsen wil, zou men verwachten: *sulck'en*; A en 1653 hebben hier eveneens *sulcke'n*, 1658 *sulck'en*).
Galerij: zuilengang die in een huis voert (zo noemt Huygens de dubbele rij abelen).
gissen en besluijten: vermoeden en concluderen.
 923 *Wat ... is*: hoe het met uw binnenkant (datgene wat binnen u is, wat achter u ligt) staat.
daer ... lacht: wanneer de (uw) buitenkant (de kant van de grote weg af gezien) staat te lachen.

*

- Met sulcke'n trotsen vreughd, met sulcke'n soeten pracht.⁹²⁴
 925 Danckt mij toe, vreemdeling, die, t'uwert gunst genegen,⁹²⁵
 Noch schooner hebb gemaect den schoonsten wegh der wegghen.⁹²⁶
 'Tis maer half prijsens waerd, sich seluen te versien,⁹²⁷
 Heel is hij 't, die betracht dat voor 'tGemeene dien.⁹²⁸
 Is 'tvoorbeeld nutt en goed; volghet, Boeren, en volghet, burenen,
 930 Wij sullen Honslaerdijck verbijsteren en Buren,⁹³⁰
 En diese t'samen will besoecken heeft voortaan
 Geen' straten als de straet naer Voorburgh te begaen.^{931/932}
 Aensienelicke straet van stads-gelijcke huijsen,⁹³³

*

924 *trotse* <n> *sulcken trotsen* was voor Huygens normaal: -n van *sulcken* nog eens achter het adjectief gevoegd; vgl. de commentaar.

928 *die* [-wat doeft] *≤betracht≥ die wat doet dat* was stotend.

931/932 *sal voortaan Niet verder als den wegh van werd heeft voortaan geen straten als de straet naar* Mogelijk eerst bedoeld: *Niet verder als den wegh van Voorburgh hoeven gaan*; de tweede versie drukte beter de bedoeling uit: 'niet verder dan die wegh' werd 'geen andere straat gaan'.

- 924 *sulcke'n ... vreughd*: (ook *trotsen* krijgt een -n; veel voorkomend verschijnsel, dat zijn oorzaak vindt in het niet meer beseffen van de verbinding *sulk een*; vgl. Weijnen, p. 46 en Van Haeringen, *Grammarie*, p. 176).

soeten: (Vgl. *trotsen* 924).

- 925 *toe*: ook, mede.

t'uwert ... genegen: u gunstig gezind (lett.: tot gunst voor u gezind).

- 926 *den ... wegghen*: (de weg van Den Haag naar Voorburg, vgl. 35).

- 927 *sich ... versien*: voor zichzelf te zorgen, zichzelf te voorzien.

- 928 *'t = prijsens waerd* (*Heel ... 't = Helemaal prijzenswaard*).

betracht ... dien: behartigt, doet wat voor de gemeenschap, voor iedereen, kan dienen (dienstig zijn).

- 930 *Honslaerdijck ... Buren*: Het huis te Honselaersdijk in Naaldwijk, een vrije heerlijkheid, werd op last van Frederik Hendrik al sinds 1621 gebouwd op de plaats van het slot van de heren van Naaldwijk. Aan het huis werkten o.a. Jacob van Campen en Pieter Post. Door de aankoop van de heerlijkheid Naaldwijk in 1637 werd Frederik Hendrik trouwens eerste edele van Holland. *Buren*: Door zijn huwelijk met Anna van Buren uit het geslacht Egmond in 1551 kwam Willem van Oranje in het bezit van uitgebreide bezittingen in de Nederlanden, waaronder het graafschap Buren. In 1608 werd dit geërfd door zijn oudste zoon Filips Willem, in 1618 verwierf Maurits het na diens dood. In 1625 gingen deze goederen op Frederik Hendrik over. Deze liet het huis te Buren opknappen en verbleef er dikwijls, omdat het niet ver van de schans van Voorne (in het oosten van de Bommelerwaard) lag, vanwaar de troepen in het voorjaar op mars gingen.

- 931/932 *heeft ... begaen*: hoeft voortaan alleen maar de straat (van Den Haag) naar Voorburg te gaan (waar dan de heerlijkste bomen overal zullen prijken).

- 933 *Aensienelicke*: waard om aan te zien, schone (vgl. 413).

stads-gelijcke huijsen: huizen even groot en mooi als men ze in de stad vindt.

*

- Is't dat ick Hofwijck magh van lid tot lid ontpluijsen,⁹³⁴
 935 Gunt mij den eigendom van 'teerst in uw getal,⁹³⁵
 En lijdt dat ick het noem mijn Tuijnhuijs en mijn' Stall.⁹³⁶
 Mijn Kruidhof hoort'er toe, en, hebb ick wel gekosen,⁹³⁷
 Het is mijn Persen-perck, mijn queeck van Abricosen.^{937/938}
 Een' houten warme doos, met plancken wel bestaect,⁹³⁹
 940 Die confituren berght aen Sonne-vier gemaect.⁹⁴⁰
 'Twaer veiler niet gemeldt, soo dicht aen twee drij wegghen.⁹⁴¹
 941 Sic vero inuidiam effugeris, si bona tua non jactaueris, si scieris in sinu
 gaudere. Sen. ep. 105 (§3) (De tekst luidt ietwat anders: Inuidiam effugies
 (si te non ingesseris oculis), si bona tua enz. Vert. Budé: Tu échapperas
 à l'envie en ne t'imposant pas aux regards, en ne vantant pas tes biens;
 en apprenant à te réjouir intérieurement.

- * 937 [k+] ≤K≥ *ruidhof* Prominent.
 940 [-houdt? met] ≤berght aen≥ Aardiger *berght* = in zich bergt; *met* te mechanisch, door
 middel van; *aen* het juiste voorz.

Varianten apograaf:
 A 940 't Sonnevier (fout copiist).

Varianten 1672:

KII 940 *Suijcker-wercken* voor *Confituren* Purisme won tenslotte!

- 934 *Is't ... ontpluijsen*: als ik Hofwijck van stukje tot beetje uit elkaar mag halen (als ik alles van
 Hofwijck in beschouwing mag nemen) (vgl. WNT ontpluizen 1927: uitpluizen, onderzoeken).
 935 *'teerst ... getal*: het eerste (huis) in uw aantal (Van Den Haag naar Voorburg rijdend of lopend,
 kwam men dwars door Hofwijck en kreeg dan aan de linkerkant het *Stall huijs* en *Tuijn-huijs*
 (zie de plattegrond Σ, Π, het *Tuijnhuijs* wordt daar niet vermeld). Als dit dus tot de huizen
 gerekend mag worden, is het het eerste naar Voorburg toe; *eerst* sterke buiging, uitgangloos).
 936 *lijdt*: sta toe.
dat ... Stall: dat ik mijn tuinhuis en mijn stal het eerste (huis) noem (vooropgeplaatst *het*, res.
 werkw. bep. bij *noem ... Stall*).
 937 *hoort'er toe*: hoort erbij.
 937/938 *hebb ... Abricosen*: als ik (ooit iets) goed gekozen heb, dan is het mijn perzikenperk (en) mijn
 kweekplaats van abrikozen (?).
 939 *Een' ... doos*: een broeikas (bijstelling bij *mijn Persen-perck ... A bricosen*). *wel bestaect*:
 goed omringd (WNT bestaken 2109, dit citaat).
 940 *Confituren*: hier: zoetheden, zoete vruchten (zo zoet als confituren).
aen ... gemaect: gemaakt met behulp van zonnevuur (niet gesuikerd als gewone confituren).
 941 *'Twaer ... gemeldt*: het ware veiliger het niet te verraden.
soo ... wegghen: (De kruidhof met de kassen ligt behalve aan de Grote heerweg blijkbaar aan
 nog andere wegen; op de plattegrond niet te zien).

*

- Maer, daer de heiningh klapt, hadd ick vergeefs geswegen.⁹⁴²
 Nacht-pluckers, weest mijn' moeijt genadigh en mijn' kost:⁹⁴³
 Hadd ick u hier ontsien 'twerck waer noch onbegost.⁹⁴⁴
- 945 Ontsiet u voor den lust van weinigh' soete beten⁹⁴⁵
 Voor dieuen uijt te gaen oft in uw hert te heeten.⁹⁴⁶
 Ghij lett op d'eerste meest, ick op de tweede straf,
 En, krijght ghij d'ander toe, soo denckt, dat komter af.⁹⁴⁸
 Wij hadden wijselick na Groot-moer om gekeken⁹⁴⁹
- 950 En aen verboden vrucht noch hand noch mond gesteken.⁹⁵⁰
 Maer 'tis om niet gepreeckt, de boosheid is in 'tbloed;⁹⁵¹
 Verbiedt het quaed te doen, 'tis daarom datmen't doet,⁹⁵²
 En dreigen werdt bevel: Ick magh'er niet om pruijlen,⁹⁵³
 Staet bouwen aenden wegh ter keur van alle muijlen,

- * 946 *often* werd *oft* in Aaneenschrijving te onduidelijk.
 950 [-mond] ≤hand≥ Vergissing: eerst de hand, dan pas de mond eraan.
 953 *ick* [-willer?] ≤magh'er≥
 954 *ter* [-schimp] ≤keur≥ Geen herhaling: *schimp* al in 955.
- 942 *daer*: aangezien.
de heiningh: (om de kruidhof).
hadd ... geswegen: zou ik vergeefs ... hebben.
- 943 *weest ... kost*: heb genade met, erbarm u over mijn moeite (inspanning) en mijn kosten.
 944 *Hadd ... ontsien*: als ik hierin (op dit punt, ten aanzien van deze zaak) voor u gevreesd had.
 945 *Ontsiet u*: Vrees, Hoed u ervoor.
den ... beeten: het genot van een paar zoete happen.
- 946 *Voor ... gaen*: voor dieven door te gaan, als dieven bekend te staan (openbaar, tegenover wat onmiddellijk volgt: *in uw hert*).
- 948 *soo denckt*: bedenk dan.
dat ... af: dat komt ervan.
- 949 *Wij ... gekeken*: wij hadden wijs gedaan met naar grootmoeder (Eva) om te zien, aan ... te denken (vgl. nog: hij heeft wijselijk gezwezen).
- 950 *En ... gesteken*: en hand noch mond uit te steken naar verboden vrucht (met hand noch mond te raken aan enz.).
- 951 *om niet*: vergeefs.
- 952 *Verbiedt ... doet*: verbied het kwaad te doen (en) men doet het juist daarom (omdat het verboden wordt) (bekende gedachte bij Huygens, vgl. *Zeestraet*, 347-358).
- 953 *dreigen ... bevel*: dreigen (met straf) wordt tot een bevel (om het juist te doen) (zelfde gedachte als in vorige vs, nog krasser geformuleerd: dreigen werkt als een bevel om het verbodene juist te doen).
pruijlen: mopperen, brommen.

*

- 955 En aller tongen schimp, die aende wegen plantt
 En komt niet minders toe van allerhanden tand.^{954/956}
 Nu, wandelaer, komt in, 'tsal't Hof van Hofwijck gelden.⁹⁵⁷
 Versiet u van geduld; ick sal het minste melden,⁹⁵⁸
 En swijgen niet van 'tmeest: daer moet de kijcker aen,⁹⁵⁹
- 960 Daer werd noijt planter moed' op eigen grond gegaen,⁹⁶⁰
 Van eigen grond gepraett, van eigen grond gepreuel.⁹⁶¹
 Als 'tregent dat het plast, soo dunckt hem dat het neuelt,
 Als 'tneuelt, is't soet weer, als 'tstormt, en is't maer koel,⁹⁶³
 En, dien die lust vervoert, en weet van geen geuoel.⁹⁶⁴
- 965 Voor d'eerste quielling, hoort drij woorden, eens voor allen;⁹⁶⁵
 955 *Ἐν ταῖς ὁδοῖς πλεῖστοι ἀδικοῦνται.* Socr. ap. Xenoph. 2. Memorab. (Xen.,
 Memorab. II, 1, 15). Vert. Ed. Peter Jaerisch, Heimeran Verlag (München
 1962), p. 87: (Du dagegen, der du nichts davon hast und viel Zeit
 unterwegs) auf den Straszen (verbringst) wo die Meisten Unrecht zu
 leiden haben.

- * 955 [b+] <p>lanth Huygens begon *bouwt* te schrijven, maar verbeterde dit meteen: het ging om de boomgaard.
- 954/956 *Staet ... tand:* Als aan de weg timmeren (= bouwen) blootstaat aan de critiek van alle monden en aan de beschimping van alle tongen, komt hem die aan de wegen plant, niets minders toe van allerlei tanden (die zijn fruit verslinden).
- 957 *komt in:* kom binnen.
'tsal ... gelden: het zal (nu) om de hof (de tuin) van Hofwijck gaan, 't is nu gemunt op enz. (WNT *hof* onz. en mann.).
- 958 *Versiet u:* Voorzie u.
minste melden: 't geringste, kleinste noemen, van ... gewag maken.
- 959 *'tmeest:* het grootste, belangrijkste.
moet ... aen: moet ... aan geloven, komt ... niet onderuit.
- 960 *Daer ... gegaen:* Er wordt nooit een planter moe van te gaan op eigen grond (Een planter wordt nooit moe van gaan enz.) (syntactisch onduidelijk; anders dan: ik ben moe gezwommen dat als passivum kan worden beschouwd van ik heb mij moe gezwommen; *werd* is koppelwerk.).
- 961 *van ... gepreuel:* van te praten over eigen grond, van te redeneren (of: mompelen?) over eigen grond. (WNT prevelen 4102 geeft o.a. zeuren, dat mij te sterk lijkt hier).
- 963 *soet:* aangenaam, lekker.
en ... maer: maar, alleen maar.
- 964 *dien ... geuoel:* wie door die (tuin)lust (die liefde voor zijn tuin) wordt meegesleept, voelt niets meer (van dat alles).
- 965 *Voor ... quelling:* Als de eerste kwelling, beproeving (pred. toev. bij *drij woorden*; deze zijn de *eerste quelling*).
drij woorden: enkele woorden.
eens ... allen: eens voor al (bep. bij *hoort*).

*

- 'Twaer meerder quelling staegh op 'tselue platt te vallen,⁹⁶⁶
 En staegh te seggen, staegh te hooren, voor of na,
 Dit's dus in 'tOost geschickt, in 'tWest de wederga.⁹⁶⁸
 Daer is een' middel-lijn, die Hofwijck scheidt in deelen,
 970 Daer van de slincker van de rechter niet en schelen:⁹⁷⁰
 Een' Oost' een' Wester poort, een' Oost' een' Wester laen,⁹⁷¹
 Een Eiland oost, een west, in beij gelijcke pa'en;⁹⁷²
 Een Boomgaerd midden in, een Plein, een Huijs, een Vijuer,⁹⁷³
 Ten Zuiden opde Vliet een open Tijd-verdrijuer.⁹⁷⁴
 975 Dit tsamen (kost het zijn) in 't Goud-gewicht geleght,
 Soo stond de tong in 't huijs, en beij de schalen recht.^{969/976/969975/976}
 969 *Τὸ πατόμενον δεῖ τὸν σώφρονα μάλιστα πάντων.* Aristoph. in Concion.
 (Aristophanes in Concione-Ecclesiazusae 767-768), De tekst is bij
 Aristoph. tussen twee sprekers verdeeld). Vert.: Moet de verstandige
 man het verordonneerde doen? Nou en of!
Ἡ τάξις σαφῶς Σοφὸν μὲν ἀπανταχοῦ ἐστὶ, κ' ἂν πάσῃ τέχνῃ. Sosip. ap.
 Athen. lib. 9.
 (Sosipater bij Athenaeus, lib. 9, 378e in fine; ed. Ath. Loeb, Gulick, Tome
 IV, p. 212). Gulick vertaalt: Order is a wise thing everywhere and in every
 art (but in ours it practically takes command).
Transliteratie:
 975 mogelijk *t'samen* met apostrof in benedenhaal van bovenstaande y

- * 974 [-open] <open> Verduidelijking, of na aarzeling terugkeer tot hetzelfde woord.
 966 *meerder*: groter.
staegh ... vallen: aldoor op hetzelfde terug te komen, in herhaling te vervallen (WNT plat (II)
 2355: zich niet van iets af te laten brengen; o.a. dit citaat; ik vertaal enigszins anders).
 968 *geschickt*: geplaatst.
wederga: weerga, gelijke, evenbeeld (symmetrie!).
 970 *de slincker*: de linkerdelen (samentrekking).
de rechter: de rechterdelen.
 971 *Oost'*: Ooster (samentrekking in het suffix).
een' ... laen: (zie de plattegrond de twee lindelanen AB).
 972 *Een ... west*: (zie de plattegrond K, K, beide met mastbossen beplant).
 973 *een Plein ... Vijuer*: (ook deze *midden in*).
 974 *een ... Tijd-verdrijuer*: een open *Uijtsitt inde Vliet* (zie plattegrond Y) ter ontspanning, verpozing.
 969/976 *Daer ... recht*: (Dit zijn de *drij woorden*).
 969 *Daer*: Er.
 975/976 *Dit ... recht*: Als dit samen (ware het mogelijk) in de weegschaal voor goud (goudbalans,
 goudschaal) werd gelegd, zou de tong in het huisje staan en beide schalen recht (in evenwicht)
 staan (*Dit ... geleght*: abs. part. constr.).

*

- Wie die verdeeling laeckt, veracht voor eerst sijn seluen,⁹⁷⁷
 En 'tschoonste dat God schiep. Eer ick bestond te deluen,⁹⁷⁸
 Nam ick des Wijzen less tot richtsnoer van mijn doen,⁹⁷⁹
 980 'Kbesagh mijn seluen; meer en had ick niet van doen.⁹⁸⁰
 Twee vensters voor 'tGesicht, twee voor den Reuck, twee Ooren,
 978 Corpus hominis praestantius caeteris decore et gratiâ esse, quis abnuat.
 Ambr. Lib. 6. hexaem.
 (Ambrosius, Hexaëm. Lib. 6, 9, 54). Vert.: Wie zal ontkennen dat het
 menselijk lichaam al het overige in schoonheid en bevalligheid overtreft.

 Corporis nostri partes, totaque figura et forma, quam apta ad naturam
 sit, apparet. Cic. V. de fin.
 (Cic. de fin. bon. et mal. V, 35). Vert. H. Rackham (ed. Loeb t.pl.): It is
 manifest how well the parts of our body, and its entire shape, form (and
 attitude) are adapted to our nature.
Transliteratie:
 980 mogelijk *hadd*

- * 978 [-*begon*] ≤*bestond*≥ Beter woordkeus: niet zomaar beginnen, maar ondernemen, ertoe overgaan.
 981 a. *Twee trechten voor den Reuck, twee voor 't ~, twee Ooren,*
 b. *Twee vensters voor 'tGesicht, twee voor den Reuck, twee Ooren*
 Er zijn nog andere niet te ontcijferen correcties; ik vermoed dat Huygens van *trechten* (= trechters) afwilde.

Varianten apograaf:

A 980 *meer heeft niemand* (correctie in A door Huygens).

varianten 1658:

KI 978 *t'schoonste* voor *t schoonste* Zetfout.

Varianten 1672:

KII 978 *t'schoonste* voor *t'schoonste* Zetfout 1658 hersteld.

- 977 *voor eerst* in de eerste plaats (eigenlijk: als eerste, pred. toev. bij het object *sijn seluen*).
 978 *En*: en daarmee.
bestond: ertoe overging, het ondernam.
 979 *des ... less*: opschrift op de tempel van Apollo in Delphi (Cicero, *Tusculanae disputationes*, 1, 5 nosce te); Plinius, *Naturalis historia* 7, 119 schrijft de spreuk toe aan de spartaanse wijze Chilon; Ausonius, *Ludus septem sapientum* 52 aan Solon, maar 54 en 138 aan Chilon. Veel geciteerd; zie A. Otto, *Die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten der Römer*, Leipzig, 1890, p. 245; inlichting Prof. D. Kuijper Fzn.).
 980 *mijn seluen*: (vgl. *sijn seluen* 977) mijzelf (uit de genitiefvorm *zijns zelfs* enz. ontwikkelde zich ook een acc. vorm *sijn selven* door verwarring met het poss. pron.).
meer ... doen: meer had ik niet nodig.

*

- Twee Schouderen in 'tkruijs, twee Heupen daer sij hooren,⁹⁸²
 Een' Dij van wederzijds, een' Knie, een Been, een Voet;⁹⁸³
 Is, seid ick, dat Gods werck, soo is't volkomen goed,
 985 En, waer ick henen sagh, ick wist geen wett te soecken⁹⁸⁵
 Die bij dees gelden moght: wegh, riep ick, scееue hoecken,⁹⁸⁶
 En oneenpaericheid, en ongeregelt scееel,⁹⁸⁷
 Dat niemand en vermaeckd dan die sijn' neus, sijn' keel,
 Sijn mond, sijn kinn, sijn' buijck, sijn alle dingh, kan lijden
 990 Verr vande middel-lijn slimm uijt gestelt ter zijden.^{988/990}
 En, als ick ouersloegh waer sulcken stell op trock,⁹⁹¹
 Soo viel ick op 'ton-eens van een' Japonschen Rock.⁹⁹²

*

985 a. 'kwist geen patroon te soecken

b. ick wist geen wett te soecken

Ik denk dat *patroon* = model Huygens niet voldeed; *wett* = regel paste hier beter; gevolg was dat 'k moest veranderen in *ick*.

986 [-Daf] ≤Die≥ bij [-dit] ≤dees≥ Door vrl. *wett* waren deze wijzigingen noodzakelijk.

987 En [-ong] <oneenparicheid> Begonnen *ongelijckheid* was een vergissing (ad sententiam), kan metrisch niet.

989 *Sijn* [-buijck en] *mond* ≤sijn kinn≥ *sijn buijck*, *sijn* [-~] ≤alledingh≥ Moeilijk te beoordelen; de ordening werd meteen gewijzigd; *sijn kinn* ingelast.

992 op 't [-oneven] ≤oneens≥ Één lettergreep teveel, daarom het synoniem.

Varianten apograaf.

A 983 *Dije* (fout copiist).

982 *in 'tkruijs*: tegenover elkaar, aan weerskanten (vgl. WNT kruis 428: in rechthoekige stand (t.o.v. iets anders); *in 'tkruijs* behoort ook bij 981: ogen, neusgaten enz. staan alle rechthoekig op de verticale lichaamsmiddellijn).

983 *van wederzijds*: aan weerszijden (de bep. hoort ook bij *Knie*, *Been*, *Voet*).

985 *wett ... soecken*: regel te bedenken, uit te denken (MNW soeken 1495, 2).

986 *Die ... mocht*: die van gelijke waarde, kracht was als deze (die tegen deze opkon).

scheeue hoecken: (alles moet loodrecht staan op de middellijn).

987 *oneenparicheid*: ongelijkmatigheid.

ongeregelt scееel: verschil zonder regelmaat, regel.

988/990 *dan ... zijden*: dan degene die kan verdragen (dulden) dat zijn neus enz. ver van de middellijn scееf opzij uitgezet zijn (Het gaat hier om de organen waarvan er slechts een is; deze zouden niet symmetrisch t.o.v. de middellijn staan (die ze dus middendoor deelt), maar op verschillende afstand van de middellijn af; het ene hier, het andere daar (*sijn alle dingh*: zijn wat dan ook, zijn noem maar op; acc. c. partic.-constructie).

991 *ouersloegh*: overwoog.

waer ... trock: waar zo'n stel (organen), (zo'n stelletje lichaamsdelen bij elkaar) op leek.

992 *soo ... Rock*: kwam ik op (moest ik denken aan) het ongelijksoortige (ongelijkmatige, niet-symmetrische) van een japanse rok (WNT Japansch 220:

'Lang, los - uit Japan ingevoerd of naar Japansch model gemaakt - overkleed van bonte of gebloemde stof (zijde, sits), in de 2e helft der 17e, en in de 18e eeuw de ongekleeede huisdracht der heeren ...').

*

- Op 'tonbegrijpelijk van die verwerdde plecken,⁹⁹³
 Die 'tkleedsel voor cieraet en mij voor onlust strecken.⁹⁹⁴
 995 En, als ick bij geuall door sulcke paden trad,⁹⁹⁵
 Soo docht mij, 'twas om 'tjock gedobbelt of om 'twat,⁹⁹⁶
 Waer dese boom sou staen, waer die steegh sou belenden;⁹⁹⁷
 Ick wierd'er koortsigh af, en waer ick quam te wenden,⁹⁹⁸
 Daer draeijde mij het hoofd, gelijk des planters dé⁹⁹⁹
 1000 Die alles onverhoeds gedraeiht hadd uijt sijn' sté:¹⁰⁰⁰
 Verlappers van oud werck kost ick genadigh dulden;¹⁰⁰¹
 Maer snijders van nieu' stoff en sach ick niet t'ontschulden.¹⁰⁰²
 Mijn laken was geheel, en ick een schele geck,¹⁰⁰³

Transliteratie:

999 *des* naar A; in K tekstverlies van *d* en eerste helft van de *e*

- * 997 [-*wegh*] ≤*steegh*≥ Beter woord voor tuinpad.
 998 [-*daer*] ≤*waer*≥ Verband met correctie in 999: in plaats van: wanneer ik ..., dan ...
 geprefereerd: overal waar ik ..., daar ..., hetgeen beter is: *overal* is chaos en ongeordendheid.
 999 [-*Soo*] ≤*Daer*≥ Zie 998.
hoof [t+] <d> Gelijkvormigheidsspelling, niet consequent betracht.
 1001 [-*Verplanters*] ≤*Verlappers*≥ Vergissing, misschien door de *planter* die net aan bod is
 geweest.
 993 *Op ... plecken*: op het irrationele van die grillige verspreide plekken (de willekeurig verspreide
 figuren, motieven, op het kleed).
 994 *voor ... strecken*: mij tot verdriet strekken, zijn (mijn afkeer wekken).
 995 *sulcke paden*: zulke (nl. asymmetrische, kriskras aangelegde) paden.
 996 *'twas ... 'twat*: er was voor de grap of in ernst gedobbeld.
 997 *waer*: (vragend vnw.).
die ... belenden: dat pad zou uitkomen.
 998 *'er ... af*: er ... van.
waer ... wenden: waar ik mij ook heenwendde, keerde.
 999 *gelijk ... dé*: zoals dat van de planter (aanlegger van een tuin) zou doen.
 1000 *Die ... sté*: die (als hij) alles opeens van plaats zou hebben doen veranderen (spel met *draaien*,
 eerst intr., dan trans.).
 1001 *Verlappers ... werck*: Verstellers van oude kleren (door op- of inzetten van een of meer lappen,
 WNT lappen (I) 1097: verlapen).
 1002 *snijders ... ontschulden*: mensen die nieuwe stof snijden (om er kleren van te maken) zag ik
 geen kans (kon ik met geen mogelijkheid) van schuld vrijpleiten, vergeven (als ze nl. prutsten,
 de boel verknoeiden).
 1003 *geheel*: heel, onaangetast.
ick ... geck: ik was (ware) een schele gek, een scheelziende (vanwege het ontbreken van
 rechte hoeken) dwaas.

*

- Soo ick 'tversnipperde met een versuft besteck.¹⁰⁰⁴
- 1005 Recht-zijdig ongemack en vond ick niet prijs-waerdigh;¹⁰⁰⁵
 Maer, waer het mogelick 'tgemackelick en 'taerdigh¹⁰⁰⁶
 'Tgeschickt' en 'tdienstighe te menghen onder een,¹⁰⁰⁷
 Soo was de nuttigheid verhijlickt aende re'en.¹⁰⁰⁸
 Dit hijlick sloot ick soo, en noijde Post tot speelman,¹⁰⁰⁹
- 1010 Diemaecte d'ondertrouw: en quam'er wat krackeel van,¹⁰¹⁰
 'Twierd op 'tpapier geslist, en, naer een soet gekijf,¹⁰¹¹
 Vergaderde 'tgemack en 'tfracij, als mann en wijf.¹⁰¹²
 Dat's uijt; en nu niet meer van recht of scheef te melden.¹⁰¹³

* 1004 met een [-~] ≤[-suff] versuft ≥ besteck

Varianten 1653:

- E.p. 1011 *geslicht* (mogelijk correctie in drukproef).
- 1004 *versnipperde ... besteck*: aan stukken knipte volgens een dwaas, waanzinnig plan (MNW versuffen 89: achteruitgaan in verstandelijke vermogens; Kiliaen delirare, desipere enz.).
- 1005 *Rechtzijdig ongemack*: ongerief door rechte hoeken (Huygens zet om: *ongemackelijcke rechtzijdigheid*).
pris-waerdigh: prijzenswaardig.
- 1006 *waer ... mogelick*: als het mogelijk was (sem. vulling van *het* volgt: *'tgemackelick ... een*).
'tgemackelick ... aerdigh: het geriefelijke en het schone (bevallige) (Vgl. WNT aardig 556, 2; de bekende combinatie).
- 1007 *'Tgeschickt ... dienstighe*: (chiastisch geordend) het geordende (aesthetisch voeglijke) en het nuttige. (WNT geschikt biedt geen hier passende bet.; ik denk aan substantivering van het partic. van *schikken* in de zin van 'op een regelmatige ... wijze plaatsen' (WNT schikken 644, 6).
- 1008 *Soo ... re'en*: dan was het nuttige gehuwd met (innig verbonden met) het rationele.
- 1009 *soo*: op die manier (of: aldus, derhalve?).
noijde ... speelman: nodigde Post (zie 612) als muzikant (bij de bruiloft) uit.
- 1010 *Die ... ondertrouw*: Die sloot de ondertrouw (waarbij de voorwaarden van het huwelijk worden vastgelegd (Dit gaat vooraf aan het als speelman op de bruiloft optreden).
- 1011 *'Twierd ... geslist*: het werd op het papier beslecht (nl. in de tekeningen die Post maakte en waarover hij met Huygens van gedachten wisselde, vgl. 87-95).
- 1012 *Vergaderde ... fracij*: verenigde zich het gemak (het dienstige, nuttige) en het schone (weer de bekende combinatie).
- 1013 *Dat's uijt*: Dat is klaar, Hierover genoeg.
en ... melden: en praat nu niet meer over recht of scheef (vgl. A.A. Verdenius, *Imperatieven van het type niet lang te pruijen in*: Studies over zeventiende-eeuws, Amsterdam 1946, p. 263; Huygens spreekt zichzelf toe: nu niet meer over ... praten!).

- *
 De spa ging doorde zoo van klare klauer-velden,¹⁰¹⁴
 1015 Daer wel een koe drij vier haer' meugh aen bijten mocht:¹⁰¹⁵
 En 'theeft een' taeijen Boer wat jammerlix gedocht,¹⁰¹⁶
 Soo kostelicken stael soo konstelick te scheuren:¹⁰¹⁷
 Maer 'twasser toe gedoemt, het sou en 'tmost gebeuren.¹⁰¹⁸
 Waerom sou 'tbeste groen het eewigh erfdeel zijn
 1020 Van Beesten muijlen, niet van menschen, en niet mijn?¹⁰²⁰
 Men moet wat aende vrucht, wat aende vreughd besteden:¹⁰²¹
 Wij leuen vande weij, en vande Ploegh, dat's reden:¹⁰²²
 Maer sonder lijf en ziel en is de mensch niet heel.¹⁰²³
 Is 'tlichaem dan vernoeght, de Geest verheijst zijn deel,¹⁰²⁴
 1025 En treckt sijn voedsel oock, maer op een beter wijse,¹⁰²⁵
 En Gras of Coren-werck en streckt hem voor geen spijse;¹⁰²⁶
 Daer hoort sijn voeder toe, noch luchter dan de lucht,¹⁰²⁷

- * 1016 *een' [-~] ≤taeijen≥ Boer*
 1025 [-*ander*] ≤*beter*≥ Meerzeggend.
 1014 *zoo*: zode.
klare: frisse.
 1015 *haer ... mocht*: van konden eten zoveel ze lusten.
 1016 *taeijen*: schriële, zuinige (hij vindt 't zonde van het goede grasland) (WNT taai (I) 634).
 1017 *Soo ... stael*: (zo kostelijk een) zo'n kostelijke grond (WNT staal (IV) 47, 4). *konstelick*: kunstmatig, met werktuigen? (spel met *kostelick*).
 1018 *'t*: = *het stael*.
 1020 *Beesten muijlen*: muilen van beesten (Beesten als genit. opgevat, zie Inl., 9, 2). *niet ... menschen*: niet het erfdeel van mensen zijn.
niet mijn: niet mijn erfdeel zijn.
 1021 *vrucht*: nut, voordeel (vgl. 801 *vrucht en vreughd*).
 1022 *dat's reden*: dat is waar, juist.
 1023 *en ziel*: (nadruk).
heel: compleet.
 1024 *vernoecht*: tevredengesteld, bevredigd.
verheijst: eist (naast *vereischen* een vorm verheischen, onder invloed van *heeten*, volgens Franck-Van Wijck op eisen).
 1025 *treckt ... oock*: neemt ook zijn voedsel tot zich.
 1026 *Gras ... Coren-werck*: (samentrekking van *werck*) wat van gras of koren komt (zuivel en brood) (WNT gras 585 geeft *graswerk* in andere bet., *korenwerk* komt onder koren niet voor).
streckt ... spijse: strekt hem niet tot spijs (adverbiaal te vertalen *geen*).
 1027 *hoort ... toe*: is ... voor nodig.
luchter: lichter.

*

- Hoe noem ick 't op sijn best? onnoosele genucht.¹⁰²⁸
 Dat voedsel aest het hert, en daer 't van swerelds saken¹⁰²⁹
 1030 Gekneust is of gequetst, kan't maer vermaeck vermaken;¹⁰³⁰
 En die voor sulcke salv een pottjen ouer gaert,¹⁰³¹
 Heeft wisselick gesorghet en wijselick gespaert.¹⁰³²
 Verr van mijn' kinderen zij 'troeckeloos verquisten,¹⁰³³
 'Khadd beter niet geweest, dan dat sij 't van mij wisten;¹⁰³⁴
 1035 Maer matelick gespill naer Borsen grond en macht¹⁰³⁵
 108 *Ἡδονὴ ἀμεταμέλητος τ'ἀγαθόν.* Athen. lib. 12.
 (Athenaeus, Lib. XII, 513A (einde van caput 6) (verkort citaat bij Huygens,
 uit Antisthenes, cf. frgm. 110 editio Antisthenis fragmenta van Fernando
 Declava Caizzi, Varese-Milano, 1966, p. 55. Vert. C.B. Gulick (ed. Athen.
 Loeb, Tome V, pp. 306 en 307): Antisthenes, too, alleged that pleasure
 is a good, but he added the qualification that it must be such as not to
 be repented of.

* 1029 [-*Verquicking*] ≤*Dat voedsel* In het beeld van voeden blijvend, en aansluitend bij *aest*.

1030 [-*daer*] *kan 't* ≤*maer* vermaeck vermaken Opheffing van de dubbelzinnigheid van 't,
 dat ook als lidw. kon worden opgevat; tevens scherper: *alleen* vermaak kan 't vermaken!

1031 *ouer* [-*spaert*] ≤*gaert* Huygens was even in de war, ook in 1032.

1032 *wisselick* [-*gesp*] <*gespaert*> Zie 1031.

1035 [-*ma*] <*grond*> en *macht* Vergissing: eerst *grond*, dan *macht*.

Varianten apograaf.

A 1035 *nuttelick gespilt* (fout copist).

1028 *onnoosele genucht*: onschuldige vreugd, genoeg.

1029 *aest*: voedt.

daer: wanneer.

1030 *Gekneust ... gequetst*: (synoniemen).

kan ... vermaken: (vooropplaatsing van 't, objekt bij *vermaken*) kan alleen vermaak (genoegen,
 plezier) het herstellen (spel *vermaeck*, *vermaken* = repareren).

1031 *voor ... gaert*: een potje van zulke zelf overspaart (*voor* onduidelijk. Men zou verwachten *van*;
voor ... salff bijv. bep. bij *pottjen*).

1032 *wisselick*: secuur, goed (spel met *wijselick*, dat er een minimaal paar mee vormt: *ij* niet
 difftongisch, maar gerekte *i* van *wisselick*).

1033 *roeckeloos*: onbezonnen.

1034 'K ... *wisten*: ik ware er beter niet geweest (het ware beter geweest als ik niet geleefd had)
 dan dat zij 't (het *roeckeloos verquisten*) van mij zouden geleerd hebben (*weten* = kennen =
 geleerd hebben; vgl. 668).

1035 *matelick gespill*: met mate besteden (WNT spullen 2819: besteden, uitgeven). *naer ... macht*:
 in overeenstemming met diepte en vermogen van de beurs (*Borsen* genit enk., zwak gebogen).

*

En heeft noijt wijse mann verwesen noch veracht.¹⁰³⁶

Vier sonen heeft mij God, ick 't vaderland geschoncken,¹⁰³⁷

En soo't een' vader voeght, ick derv'er wat me proncken,¹⁰³⁸

Mijn' sorgen hebben haer door wetenschapp en deughd¹⁰³⁹

1040 Voorspoedelick geleidt tot door de tweede jeughd,¹⁰⁴⁰

En 'tsullen mannen zijn als ick'er niet sal wesen;

Daer zijn mijn' plichten uijt: God, vader vande weesen,¹⁰⁴²

Beveel ick haer bestier, met eene suss daer toe,¹⁰⁴³

¶ (1658) Dedimus, quod famae opponere possis. Juv.

(Juv. Sat. IX, 86). Vert. Ramsay: (You are now a father;) I have given you something to set up against ill fame.

Gratum est quod patriae ciuem populoque dedisti, Si facis ut patriae sit idoneus, utilis agris, utilis et bellorum et pacis rebus agendis. Plurimum enim intererit, quibus artibus et quibus hunc tu Moribus instituas. Iuven. 14.

(Juv. Sat. XIV, 70-74 le hemist.). Vert. Labriolle-Villeneuve (éd. Budé⁴, Parijs 1950), p. 175: Tu mérites de la reconnaissance pour avoir donné un citoyen à la patrie, au peuple, oui, pourvu que tu le rendes capable de servir la patrie, d'être un homme utile aux champs, utile dans les travaux de la guerre comme dans ceux de la paix. Ce qui importera le plus, en effet, c'est de savoir quels principes et quelle formation morale tu lui donnes.

¶ (in marge van 1658) Exultat gaudio pater justi: qui sapientem genuit, laetabitur in eo. Prov. 23.24.

Vert.: De vader des rechtvaardigen zal zich zeer verheugen, en wie een wijzen zoon gewint, zal zich over hem verheugen.

(in marge van 1658) Ζηλωτὸς, ὅστις ἠτύχησεν εἰς τέκνα. Eurip. Or. (Eur. Orestes 542). Vert. Louis Meridies, Eurip., Tome VI, p. 53, éd. Budé (Parijs 1959): Heureux qui fut favorisé du sort dans ses enfants (sans s'attirer par eux d'éclatantes disgrâces).

* Varianten apograaf.

A 1037 en 't Vaderland (fout copiist).

1036 verwesen: veroordeeld.

1037 ick: heb ik (samentrekking; de zonen die God mij gaf, heb ik aan het vaderland geschonken).

1038 voeght: betaamt, past.

ick derf. (geen inversie na de bijw. bijzin) ik durf.

1039 door ... deughd: door middel van, met behulp van kennis en deugd.

1040 de ... jeughd: de jongelingsjaren (In 1651, als Huygens dit schrijft, zijn de jongens volwassen: Constantijn is van 1628, Christiaan van 1629, Lodewijk van 1631, Philips van 1633).

1042 Daer ... uijt: Dan (= als ... wesen) is mijn taak afgelopen.

1043 haer ... bestier: de leiding over hen (haer objektief gebruikt).

met ... toe: benevens (en) een zus daarbij (beveel ik God aan, vertrouw ik God toe).

- Daer bidd ick allen voor, als ick voor allen doe:¹⁰⁴⁴
- 1045 Besteden sij het klein dat ick haer naer kan laten,¹⁰⁴⁵
 In soeten teer naer neer, in vrolickheid met maten,¹⁰⁴⁶¹⁰⁴⁶
 Sij hebben 't lijdlick, en die 't ons gunde leeft,¹⁰⁴⁷
 Die niet te leur en stelt dan die hem eerst begeeft.¹⁰⁴⁸
- Noch staen wij voor mijn' Poort ('tis onbedacht gesproken,¹⁰⁴⁹
- 1050 Mijn' Poorten, most'er staen, of 'twaer mijn woord gebroken)¹⁰⁵⁰
 Noch staen wij niet daervoor, ons' oogen zijnder in:¹⁰⁵¹
 'Tzijn Heckens, vreemdeling, en dat heeft oock sijn' sinn:¹⁰⁵²
 'Tis open deuren-werck, 'tgelaet van alle vromen,¹⁰⁵³
 Die in haer blancke hert voor geen gesicht en schroomen,¹⁰⁵⁴
- 1045 Felix qui indultis potuit feliciter uti Muneribus, parcumque modum
 seruare fruendi. Prudent.
 (Hamartig., vs 330-331) (Men corrigere *feliciter* tot *mediocriter*). Vert.
 M. Lavarenne, éd. Budé (Parijs 1945), p. 53: Heureux celui qui sait
 user avec modération des présents de Dieu, et garder dans leur
 jouissance une sobre mesure.
Transliteratie:
- 1053 mogelijk *deurenwerck* (koppelteken zeer klein, dubieus)

- 1044 *daer ... doe*: Daarvoor (voor die *suss*) bid ik allen (mijn vier zonen), zoals ik voor allen (alle vijf kinderen) bid (Ik vraag al mijn vier zonen voor haar te zorgen, zoals ik God bid voor allen (alle vijf kinderen) te zorgen).
- 1045 *het klein*: het geringe, weinige.
- 1046 *in ... neer*: in een geleidelijk besteden overeenkomstig wat ze bezitten.
- 1046 *maten*: mate (datief vrl. enk. zwakke buiging).
- 1047 *Sij ... ijdlick*: dan hebben ze 't redelijk, kunnen ze 't ermee doen.
- die ... gunde*: hij die het ons schonk (dat *klein*) (= God).
- 1048 *Die*: (antec. *die ... gunde*).
niet te ... stelt: niet teleurstelt, in de steek laat.
begeeft: verlaat (Huygens denkt aan Jozua 1, 5: 'Ik zal u niet begeven en zal u niet verlaten', herhaald in Hebr. 13, 51).
- 1049 *Noch*: Nog (steeds) (vgl. 885 vlgg.).
onbedacht: onnadenkend.
- 1050 *Poorten*: (zie op de plattegrond de twee toegangen tot de boomgaard).
'twaer ... gebroken: ik zou mijn woord breken (vgl. 971 *Een' ... Wester poort*).
- 1051 *Noch ... in*: (spelend met 1049) wij staan er nog niet voor of onze ogen zijn erbinnen (door de spijlers, tralies van het hek, zie vervolg) (constructie met neg. voorzin gevolgd door hoofdzin zonder *of*, zie Inl. 9, 6).
- 1052 *Heckens*: hekken (*hecken* bijvorm van *heck*).
- 1053 *'Tis ... deuren-werck*: het zijn deuren waar men doorheen kan kijken.
'tgelaet ... vromen: (bijstelling) het voorkomen, de zijnswijze van alle rechtschapenen.
- 1054 *gesicht*: blik (men mag gerust in hun hart kijken).

*

- 1055 Voor geen' getuijgheniss van wat daer werdt gedacht,¹⁰⁵⁵
 Of in ontfangheniss of in geboort gebracht;¹⁰⁵⁶
 Want, als de buijten-stoff, is 't voeder van haer' rocken,¹⁰⁵⁷
 En, of ghij op het werck van binnen opgetrocken,¹⁰⁵⁸
 Of opden wijzer siet, sij slaen altoos op een:¹⁰⁵⁹
- 1060 Maer sulcken uer-werck is, God weet het, niet gemeen:¹⁰⁶⁰
 Mij, bidd ick, dat het voor wat openhertighs strecke,
 Dat hier en daer een' Poort gescheurt is tot een hecke,
 En dat het op het hert des meesters werd' gepast^{1061/1063}
 Twee Poorten seggen meer: onthael ick vriend of gast,¹⁰⁶⁴
- 1065 Ten is niet door een' deur, 'tis door twee open' deuren:¹⁰⁶⁵
 Den ruijmen ingangh thoont wat binnen sal gebeuren,¹⁰⁶⁶
 En dat de vrienden op mijn brood en op mijn' wijn
 Niet half, niet heel, niet eens, maer tweemaal welkom zijn.¹⁰⁶⁸¹⁰⁶⁸
 Komt iemand tegens mij het blaedjen om te keeren,

* 1055 *van [-da]* <wat> *daer* enz. Vermoedelijk *dat* begonnen, maar dit stootte tezeer op het volgende *daer*; zodoende de variant *wat* (zeldzamer, maar ook mogelijk voor datgene wat).

1060 [-uij] <uer-werck> Spellingkwestie; Huygens spelt geen *uij* voor *r*.

1065 [-twee] <twee> Verduidelijking.

1055 *daer*: in *haer blancke hert* (binnenste, innerlijk).

1056 *Of ... gebracht*: of geconcipieerd wordt of geboren wordt (als resultaat van denken geboren wordt, gebaard wordt (*ontfangheniss* = bevruchting, conceptie).

1057 *'t voeder*: de voering.

rocken: kleren, gewaad.

1058 *het ... opgetrocken*: het uurwerk in hun binnenste gebouwd (?) (vgl. 1060).

1059 *den wijzer*: de wijzer (aan de buitenkant van het uurwerk).

sij ... een: Zij stemmen altijd overeen (letterl.: hebben altijd betrekking op hetzelfde; vgl. WNT slaan 1451, 10).

1060 *is ... gemeen*: is niet algemeen, gewoon (komt niet veel voor).

1061/1063 *Mij ... gepast*: Ik verzoek dat het mij voor een zekere 'openhartigheid' (= oprechtheid) worde toegerekend (lett.: dat het mij als iets 'openhartigs' gelde, WNT gelden 2174, 12b) dat hier en aan de andere kant een poort tot een hek gescheurd (gespleten) is, en dat het (dat *gescheurt* zijn) worde toegepast op het hart van de huisheer (even open als dat hek).

1064 *onthael*: ontvang.

1065 *is*: geschiedt.

1066 *Den ... ingangh*: (voor de mann. genus-*n* zie Inl. 9, 1) de ruime gelegenheid om binnen te gaan.

1068 *niet heel*: (spelend) niet helemaal (maar tweemaal helemaal).

1068 *Komt ... keeren*: Geeft iemand een tegenovergestelde uitleg van de zaak, die tegen mij gericht is.

*

- 1070 En seght, twee deuren op? daer wilmen ons bij leeren,¹⁰⁷⁰
 Dat, als 'top scheiden komt, twee lanen open staen,¹⁰⁷¹
 En dat ick tweemaal heet mijn' gasten henen gaen,¹⁰⁷²
 Die eens genoodicht zijn: dat will ick niet ontkennen,¹⁰⁷³
 Aen man of vrouwen kracht kan ick mij niet gewennen;¹⁰⁷⁴
- 1075 D'onheusche heusigheid, 'tonsinnige geweld'¹⁰⁷⁵
 Dat opden soeten kerf van vriendschap werdt mistelt,¹⁰⁷⁶
 En hebb ick noijt geloôft: maer wel van ouds onthouden,¹⁰⁷⁷
 Die willen, laten gaen, die niet en willen, houden.¹⁰⁷⁸
 De waerd moet gast-vrij zijn, maer oock de gasten vrij,¹⁰⁷⁹
- 1078 *Χρή ξείνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν.* Hom.
 (Hom. d.w.z. Od. θ (15), 74). Vert.: Men moet de gast die wil blijven
 met hartelijkheid omringen, die weg wil laten gaan.
- 1079 (1658) Siccac inaequales calices conviva solutus Legibus insanis.
 Hor. 2. Serm. 6. (moet zijn Horat. Sat. 2, 6, 68).
 (Vooraf gaan de woorden in 67: prout cuique libido est; achter *conviva*
 een komma te denken). Vert. (Budé): Chaque convive, affranchi
 d'absurdes lois, ne suit que sa fantaisie pour vider des coupes
 inégalement mesurées.
Transliteratie:
- 1079 mogelijk *vrij*.

- * 1076 [-~] \leq kerfz
- 1070 *En seght*: en zegt hij.
op: open.
bij: door.
- 1071 *als ... komt*: als het op heengaan aankomt, als men vertrekt.
- 1072 *heet*: opwek, uitnodig (afwijkende plaatsing van *heet* metri causa; normaal: *mijn gasten heet* enz. (WNT heeten (II) 8, 2: heeten in zeer verzwakte bet. opvatting).
- 1073 *dat ... ontkennen*: dan wil ik dat enz.
- 1074 *man ... vrouwen kracht*: mannen of vrouwen geweld aan te doen (door ze te dwingen te blijven) (samentrekking -en; *mannen en vrouwen*, als genit. pl. opgevat)..
- 1075 *D'onheusche ... geweld*: De onbeleeftde beleefdheid (WNT heuschigheid 716; dit citaat), het dwaze gedwing.
- 1076 *Dat ... mistelt*: dat ten onrechte op de liefelijke rekening van vriendschap wordt gesteld (dat ten onrechte tot de aangename dingen van de vriendschap wordt gerekend (*mistelt* zal wel vergissing zijn voor *misstelt*); WNT kerf (II) 2247, o.a. dit citaat).
- 1077 *geloôft*: geprezen, gewaardeerd.
maer wel: maar wel heb ik.
- 1078 *Die ... gaen*: die willen gaan, laten gaan.
houden: vasthouden, doen blijven.
- 1079 *oock ... vrij*: ook de gasten moeten vrij zijn (spel met *vrij*).

- *
- 1080 En dien ick soo misdoo verhael' het soo op mij.¹⁰⁸⁰
 En 'tsal in mij den lust van wederkeeren wecken¹⁰⁸¹
 Daer gulde vrijheid woont voor komen en vertrecken.¹⁰⁸²
 Mijn' Poorten houd ick wel verdedight: volght mijn Laen,¹⁰⁸³
 Mijn' Lanen wederzijds: die moet ghij oock sien staen,¹⁰⁸⁴
- 1085 Als armen die mijn' vriend omhelsen en onthalen.¹⁰⁸⁵
 Doch Armen spreken niet: dees' konnen oock geen' talen.¹⁰⁸⁶
 Maer d'ander menschlickheid, het Lacchen, is haer' gaef.¹⁰⁸⁷
 Verstaet ghij dat gelach? lett op het groene gaef¹⁰⁸⁸
 Der Linden, mijn geboomt, en eertijds mijn' Laurieren,¹⁰⁸⁹
- 1090 Die haren koelen pracht als wasche Toortsen cieren,¹⁰⁹⁰

- * 1083 [-soo] ≤we|z Meerzeggend.
 1089 mijn' [-L ...] ≤Laurierenz
- 1080 *dien ... mij*: degene die ik zo misdoo (krenk) (door hem zijn vrijheid van gaan te laten) moge het op dezelfde wijze op mij verhalen (betale mij met gelijke munt) (*dien* mogelijk als datief op te vatten, vgl. WNT misdoen 818, 5).
- 1081 't: het 'het zo op mij verhalen'.
- 1082 *Daer*: daar waar (bijw. bep. bij *wederkeeren*).
- 1083 *houd ... verdedight*: acht ik (hiermee) goed (voldoende) verdedigd.
volght: (imper.) Ik geloof niet dat Huygens hier de inversie hanteert zoals wij thans wel doen in een opsomming, een relaas, bijv. over een huis: Volgt de keuken = Nu is de keuken aan de beurt. Daarvoor zouden meer plaatsen met zo'n P O aangevoerd moeten worden, die onmogelijk imperativisch zijn op te vatten. Men vergelijk *Cluijs-werck* 561: *Volght endelick het werck van geen werck*, ... waar men in de verleiding zou kunnen komen te vertalen: en nu volgt tenslotte Maar imperativisch *Volght* is hier zeker mogelijk.
- 1084 *Mijn' Lanen*: (Vgl. 1048-1050, en 971: *een' ... Westerlaen*; zie op de plattegrond AB).
- 1085 *onthalen*: ontvangen, binnenhalen (vgl. *Een Boer* 76 zelfde beeld).
- 1086 *konnen*: kennen.
- 1087 *d'ander menschlickheid*: de andere menselijke trek, eigenschap.
haer' gaef: hun gave.
- 1088 *Verstaet*: Hoort.
het ... gaef: het gave groen (de bekende omkering van kern en bep.).
- 1089 *mijn geboomt*: de bomen waarvan ik houd, waaraan ik gehecht ben.
eertijds ... Laurieren: vroeger (toen ik mijn Voorhout dichtte, in 1621) mijn roem?
 (onwaarschijnlijk dat Huygens dit van zichzelf zou zeggen, ook al behaalde hij inderdaad roem met zijn gedicht Doelt hij misschien op Voorhout vs 688, waar hij zegt, dat al ware iedere linde een laurier, dit nog niet voldoende eerbetoen zou zijn voor de stadhouder Maurits?).
- 1090 *Die ... cieren*: die (antec. *Linden*) hun (van de lanen) koele pracht enz. (*wasche* voor mv., zie Inl. 9, 1).

*

- En dan een' steene buert, daer Mensch en Peerd en Wagen
 De vlugge fluijtertjens den soeten Haegh uijt jagen.¹¹⁰²
 Danck hebb' het vuilj gewoel van Wagen, Mensch en Peerd;¹¹⁰³
 Sij jagen Hofwijck toe dat Hofwijck meest vereert.¹¹⁰⁴
 1105 De Goudvinck is van 'tminst, de Kneu, de Spreew, de Lijster,¹¹⁰⁵
 Hier sitt de Nachtegael en gorgelt met sijn' vrijster,¹¹⁰⁶
 De Koeckoeck slaet de maet, en roemt van sijn bedrijf,¹¹⁰⁷
 In volle vrijheid, want de Land-heer heeft geen wijf.¹¹⁰⁸
 In Sté en doet hij niet dan mans en vrouwen tergen,¹¹⁰⁹
 1110 En menigh lacht'er om diens haeren staen te bergen.
 Hier danst dat vrije volck van d'een' op d'ander' tack,¹¹¹¹
 En, is't de linden moe, het kiest een ander dack.

*

- 1103 [m+] <M>ensch Prominent, evenals *Wagen, Peerd*.
 1110 *dien sijn haer* werd *diens haren* Voorkeur om metrische redenen voor pregenitief *diens*,
 boven de groep van het type Jan (in oorsprong meew. voorw., zoals *dien* hier) z'n fiets, waar
 Huygens overigens een ruim gebruik van maakte. Vgl. het art. *Jan z'n boek en de pregenitieven*
 van L. Koelmans, N. Tg. 68, p. 442 onder, die het gebruik van de groep Jan z'n fiets bij
 Huygens onderschat m.i.
 1111 [-v] *vrije* Eerst *vlugge* = vliegende bedoeld, maar *vrije* hier beter in context.
 1102 *De ... fluijtertjens*: de vliegende fluitertjes (de vogels).
den ... Haegh: (datief, meew. vw.) het liefelijke Den Haag (tegelijk: de liefelijke haag, heg).
 1103 *Danck hebb'*: Dank zij toegebracht aan.
het ... Peerd: de nare drukte, het afschuwelijke gekrioel van enz.
 1104 *Hofwijck toe*: naar Hofwijck toe (*Hofwijck* meew. vw.).
dat ... vereert: dat wat Hofwijck het hoogst op prijs stelt (vogels).
 1105 *is ... minst*: behoort tot het minste (soort) (vgl. 395 van *'tstadighste*).
de ... Lijster: eveneens van *'tminste* (tegenover *Nachtegaal* en *Koeckoeck*).
 1106 *sitt*: huist.
gorgelt: kweelt (WNT gorgelen (II) 443: 'Rollend kweelen').
vrijster: lief.
 1107 *roemt ... bedrijf*: en pocht, beroemt zich op zijn werk (eieren leggen in het nest van andere
 vogels). (Huygens zinspeelt op de koekoek als zinnebeeld van de overspeler. 'In het roepen
 van de koekoek hoort men dan hetzij het roemen van de overspeler, hetzij een bespottig
 van de bedrogen echtgenoot. Aan dit laatste moeten we hier, blijkens het vervolg, denken.'
 (WNT koekoek (II) 4917).
 1108 *want ... wijf*: (en hoeft zich dus niet te bekommeren om het koekoeksgezag).
 1109 *In ... tergen*: (Zie 1107).
diens ... bergen: (van vrees dat *de andere* partij overspel heeft gepleegd) (*te berge*, ook *te*
bergen = overeind, zie WNT berg 1866).
 1111 *dat ... volck*: de vogels.

*

- Een dack van Elsen loof, reis-mantel van die Linden,¹¹¹³
 Dies' in haer eerste jeughd beschermden voorde winden,¹¹¹⁴
 1115 Beschutten voor Noordoost, behoedden voor Noordwest,
 En doen noch dagelix daertoe haer nieuwe best.¹¹¹⁶
 Heilsamen Elsentack, wie soud'u kunnen derven?¹¹¹⁷
 Ghij doet ons vreughd en baet in leuen en in steruen;
 Uw leuen streckt voor muer, met een, en voor tapijt.¹¹¹⁹
 1120 Uw leuen geeft ons warmt en koelte naer den tijd.¹¹²⁰
 En altijd louwe warmt en altijd still verkoelen,¹¹²¹
 Uw doode beenderen verquicken ons geuoelen,¹¹²²
 Als 't IJs en sneew verdooft: het is een meerder goed,¹¹²³

*

1113 *Elsen* [-tack] ≤loof≥ Vergissing.

[-mijner] ≤van die≥ *Linden* Voorkeur voor terugwijzend *die* boven hier onnodige bezitsaanduiding.

1115 [*n+*] <*N*>oordoost [*n+*] <*N*>oordwest Vgl. 42.

bekleeden vervormd tot *behoedden bekleeden*, passend bij *reis-mantel*, toch verworpen; vermoedelijk omdat bekleden voor iets moeilijk kon worden gezegd.

1120 [-*Ghij* ~] ≤Uw leuen [-~] geeft ons≥ warmt en koelte naer [-eisch van] ≤den≥ tijd

1121 [-~] ≤En altijd≥ [-stij] <louwe>

Varianten 1658:

Kl 1117 *Elsrack* voor *Elsentack* Zetfout.

- 1113 *Elsen loof*: (geen compositum maar woordgroep waarin *Elzen* voorbep. in de genit. is).
reis-mantel ... Linden: (De elzen omringen het hele bos dat aan de noordkant gelegen is en vormen zo ook een beschutting voor de linden om de boomgaard tegen de winden uit het noordoosten en noordwesten (1115) (Zie plattegrond W).

1114 *Die*: (antec. *Elsen*).

1116 *daertoe*: daarvoor.

hun ... best: opnieuw hun best.

1117 *Heilsamen*: (voor de -*n* zie Inl. 9, 1).

1119 *Uw ... tapijt*: Terwijl gij leeft dient gij als muur en tegelijk als tapijt (nl. wandtapijt) (nut en schoonheid weer).

1120 *naer ... tijd*: al naar het jaargetijde.

1121 *altijd*: (bep. bij *louwe*; de warmte die de boom biedt in de winter is altijd luw; zo ook is de koelte die ze 'szomers geven altijd stil (synoniem met *louw*).

1122 *doodbeenderen*: dode takken (nadat ge omgekapt zijt).

verquicken ... geuoelen: verlevendigen ons gevoelen, geven ons weer gevoel.

1123 *Als ... verdooft*: wanneer ... 't dof maakt (wij voelen niet meer, men denke aan dove vingers enz.; 't vooropgeplaatst objekt).

meerder goed: grotere goede daad (dan menig mens doet).

*

- Gestoruen goed te doen dan menigh mensche doet.¹¹²⁴
- 1125 Maer branden is te wreed voor sulcken dienst van leuen:¹¹²⁵
 Daer is een' minder pijn, die u niew leuen geuen¹¹²⁶
 Of 'toudelengen kan: ghij leent uw' lieuen romp,¹¹²⁷
 Daer schip en goed aen hangt, tot booren van een pomp,^{1127/11281128}
 Van kokers onder aerd, daer wateren door sluijsen,¹¹²⁹
- 1130 Spijt Roomens metsel-werck, en Brussels loode buijsen,¹¹³⁰
 Daer Klinckaert, en Arduijn en Coper moet vergaen,¹¹³¹
 Daer stadigh lappen is en niew verboeten aen,¹¹³²

*

1128 [-Tot] ≤Daer≥ schip enz. Vergissing, zie vervolg van het vs *tot booren* enz.

1129 [-Tot booren van een] ≤Van kokers≥ onder aerd Vergissing door 'perseveratie': lenen *tot*.

1132 *lappen* [-en weer] ≤is en≥ *niew* enz. Vergissing; zó kwam hij er niet uit: *daer stadigh lappen en weer niew verboeten aen* klopte niet.

1124 *Gestorven*: (pred. toev. bij het ongenoemde subjeet van *doen*) gestorven zijnde, als men gestorven is.

1125 *branden*: verbranden.

sulcken: (*sulck een* of accus. zodanigen).

1126 *pijn*: pijniging.

1127 *Of ... kan*: of anders gezegd enz. (al naar men het beziet: in de technische toepassingen nieuw leven, oftewel verlangd oud leven).

1127/1128 *leent ... pomp*: stelt uw lieve lijf beschikbaar (ten dienste) om pompen (van) te boren (WNT pomp (II) 3220: pompboor, groote soort van boor om pompen mee te boren (de pomp is eigenlijk de pomphuis, waarin de zuiger op en neer bewogen wordt, zie pomp (II) 3208 I, 1a). Blijkbaar werden dus van elzenhout pompbuizen geboord; *booren* is verbum).

1128 *Daer ... hangt*: (proleptische uitbr. bijv. bijzin bij *een pomp*) waarvan schip en lading afhangen (scheepspompen die het schip als het water maakt, drijvend moeten houden).

1129 *Van ... aerd*: (tot het boren) van onderaardse kokers (leidingen) (deze worden dus uit elzenhout geboord. Vgl. 1135).

door sluijsen: doorheenstromen (als door een sluis) (WNT sluis 1952 boven, dit citaat).

twee Voorhouten: (Er zijn immers twee lindelanen (1084 *Mijn' Lanen wederzijds*).

1130 *Spijt ... buisen*: evengoed als door de aquaducten van Rome en de loden buizen die in Brussel worden gebruikt.

1131 *Daer*: Terwijl.

Klinckaert: (naast klinker) soort baksteen, zeer hard, daardoor bij kloppen erop helder klinkend (WNT klinker (I) 4120).

Arduijn: steensoort, als zeer hard en duurzaam bekend staande.

Coper: kan ook messing of brons zijn (hard!).

1132 *Daer ... aen*: (bijv. bijzin bij *Klinckaert ... Coper*) waaraan voortdurend gelapt en opnieuw hersteld moet worden.

*

- Daer ouerleeft uw lijf, en daer onsterft uw steruen,¹¹³³
 En daer gerieft ghij kind, kinds kinderen en eruen.¹¹³⁴
 1135 In 'twater stond uw' wiegh, uw' doodkist light in 'tvocht;¹¹³⁵
 Daer duijckt ghij, en ontgaet de schennis van de locht.¹¹³⁶
 Onsterffelicker lof verdienen noch uw' stouen,¹¹³⁷
 Onsterffelicker penn dan dese magh se louen,¹¹³⁸
 Mijn' uijtspraeck schiet te kort, wanneer ick ouerslae,¹¹³⁹
 1140 Wat winst is door verlies, wat voordeel is door scha.¹¹⁴⁰
 D'ondanckbaer Eickenstamm en laet sich maer eens houwen,¹¹⁴¹
 V kan ick hondert mael behouwen en behouwen.¹¹⁴²
 Behouwen? dat's niet all. ghij leuert goed voor quaed,¹¹⁴³
 Ghij voedt die u verdoet, ghij segent die u slaet.¹¹⁴⁴

- * 1133 *En daer herleeft werd Daer ouerleeft* Juister: ondanks alles verder leven, niet na gestorven te zijn, herleven.
uw [-hout] ≤lijf Personifiërend, in overeenstemming met *ouerleeft*.
 1136 [E+] <D> *aer duijckt* enz. Vergissing *En* onder invloed van het volgende *en ontgaet*, meteen hersteld.
 1140 [-bij] ≤door (tweemaal) Duidelijker voorz.; *bij* kon ook gepaard gaan met aangeven.
 1141 [e+<E>] *ickenstamm* Prominent.
 1142 [Uw?+] <V>
 1133 *Daer*: (reflecterend op *Daer* 1131: Waar ... daar ...; kan onvertaald blijven).
onsterft ... steruen: lett.: wordt uw sterven levend; vrijer: wordt gij van dood weer levend, blijft gij na uw dood leven; vgl. WNT ontsterven 1991, met dit citaat).
 1134 *gerieft ... eruen*: zijt gij van nut voor het nageslacht.
 1135 *In ... wiegh*: (Elzen groeien vooral aan het water).
uw' ... vocht: (De leidingen, van het elzenhout gemaakt, liggen in de vochtige grond).
 1136 *duijckt*: schuilt, verbergt ... u.
de schennis ... locht: de aantasting door, het bederf door de lucht.
 1137 *uw' stouen*: uw stammen en takken (WNT stoof (II) 1905: 'Afgekapt of door kappen gevormd vertakt en beworteld onder eind van een houtachtig gewas.' Men vergelijk de knotwilg).
 1138 *Onsterffelicker penn*: een pen die meer de onsterfelijkheid verdient (door wat hij schrijft) dan de mijne.
 1139 *uijtspraeck*: rede, woorden (woorden ontbreken mij).
ouerslae: overweeg, overdenk.
 1140 *Wat*: (vragend vnw., zelfstandig).
 1141 *houwen*: omhouwen.
 1142 *behouwen en behouwen*: 'behakken' en (toch) behouden (woordspel).
 1143 *all*: alles.
 1144 *verdoet*: doodt.

*

- 1145 En die de vreughd will sien van dickwils nieuwe telgen
 En neem niet als de moeijt van wreed zijn en verdelgen.¹¹⁴⁶
 'Tonthoofden geeft de winst: waer is dat noch gehoort?¹¹⁴⁷
 Meer kinders dienen mij, hoe ick meer ouders moord.¹¹⁴⁸
 De wand van mijn Voorhout, of van mijn' twee Voorhouten,¹¹⁴⁹
- 1150 Is noch maer half voldaan: maer u verveelt mijn kouten,¹¹⁵⁰
 Niewsgierig wandelaer: soo swijgh ick van het groen¹¹⁵¹
 Van Haegh en meijen-Boeck, die hier de plichten doen¹¹⁵²
 Van wallen hoogh en dicht, van vriendelicke muren,¹¹⁵³
 Die mij het vrij gesicht bepalen van mijn' buren,¹¹⁵⁴
- 1155 Die Maertje Knelis oogh onthouden uijt mijn grond,¹¹⁵⁵
 Als offer tuschen ons een' steenen heining stond.¹¹⁵⁶
 Verganckelicke kalck en kon mij maer bevrijden,¹¹⁵⁷

- * 1145 *de[-n] [-lu]* <vreughd> In plaats van *den lu(st)*, *de vreughd*. Onduidelijk.
 1149 *[-muer]* ≤wand≥ Vgl. 894.
 1150 *[-Zijn tamelick voldaan]* ≤*Is noch maer half voldaan*≥ Verscherping van de uitdrukking.
- 1156 *Als [-off daer]* *offer daer* zou uitdrukkelijk naar een bepaalde plaats kunnen wijzen, beter *er*.
- 1146 *En ... moeijt*: neme slechts de moeite.
van ... verdelgen: (bijv. bep. bij *moeijt*) wreed te zijn enz.
- 1147 *noch*: nog meer.
- 1148 *hoe ... moord*: hoe meer ouders enz.
- 1149 *De ... Voorhout*: (omschrijving van de elzen die het hele bos omgeven en ook beschutting geven aan de linden, zijn *Voorhout*).
- 1150 *Is ... voldaan*: is nog maar half afgehandeld (MNW voldoen 807, 8: o.a. afdoen, afwerken).
u ... kouten: (metri causa zo geschikt, *u*, objekt, voorop).
- 1151 *soo*: derhalve.
- 1152 *Haegh en meijen-Boeck*: (samentrekking) haagbeuk (WNT haagbeuk 1338: een heester (geen beuk) zeer geschikt voor hagen) en "meienbeuk" (onduidelijk, niet in WNT op beuk of mei; *boek* vorm naast *beuk*); deze beuken niet op de plattegrond).
de ... doen: de dienst vervullen van, dienst doen als.
- 1153 *vriendelicke*: liefelijke, aangename.
- 1154 *mij*: voor mij, te mijnen behoefte.
het ... gesicht: de blik, het kijken.
bepalen: begrenzen, belemmeren.
- 1155 *Maertje ... oogh*: de blik van een of andere boerin.
onthouden: weghouden, weren.
- 1156 *Als ... stond*: (Zo dicht zijn de hagen!).
- 1157 *maer bevrijden*: slechts beschermen, beschutten (WNT bevrijden 2362, I).
Dit eewighe: (kalk komt onz. voor, zie een vb. van Vondel in Van Hoogstraten onder kalk; WNT vermeldt onz. voor Z.-Ndl.). Deze eeuwige (onvergankelijke) (de hagen groeien altijd door).
beij ... en: zowel ... als.
verblijden: (door zijn schoonheid; wederom nut en vermaak).

*

Dit eewighe kan beij, bevrijden en verblijden.

In een woord segh ick 'tall; 'tis 'toorbaerlijxte schutt,¹¹⁵⁹

1160 Dat schoon en dienstigh is, en aengenaem en nutt.^{1159/1160}

Nu rechts of slinx gewent: of quellen u de bochten¹¹⁶¹

Die dese wereld laeckt en d'oude tijden sochten?¹¹⁶²

Leght beider redenen in d'een' en d'ander' schael;¹¹⁶³

Wij hebben veel gelijx, maer min als altemael:¹¹⁶⁴

1165 Een' langhe rij Voorhouts te samen te sien krimpen¹¹⁶⁵

En sluijten tot een punt gelijk des Backers timpen,¹¹⁶⁶

Verheught des kijkers oogh al waer het noch soo domm,¹¹⁶⁷

En inde red'lickheit gaet alle recht voor kromm:¹¹⁶⁸

Maer 'tkromm heeft oock sijn' deughd; en 'tbuijghen van de Steghen,¹¹⁶⁹

*

1158 [ver+] <bev>rijden Vergissing: eerst *bevrijden*, dan *verblijden*.

1167 a[-l] Huygens wil het voegw. anders spellen dan all = alles enz. Vgl. 1606!

1159 'tall: het al, alles.

1159/1160 'tis ... nutt: (*Dat ... nutt* sem. vulling van het onderw. 't) het is de geschiktste beschutting, die (= degene die) schoon en dienstig is, enz. (weer de combinatie).

1161 Nu ... gewent: (imperativisch) Sla nu rechts of links af (al naar men de ooster- of westerlindelaan loopt, zie plattegrond; de boomgaard heeft maar één poort, aan de zuidkant).

quellen: hinderen.

bochten: (niet in de zin van rondingen, de hoeken zijn recht).

1162 *dese wereld*: de huidige wereld, de mensen van nu.

d'oude tijden: vroegere tijden, generaties (niet aan de klassieke tijd te denken).

1163 *redenen*: argumenten, motiveringen.

in ... schael: (resp.) in de ene en de andere schaal (van de weegschaal).

1164 *altemael*: helemaal, geheel.

1165 *Een' ... Voorhouts*: (*Voorhouts* part. genit.) een lange reeks 'van Voorhout' (van linden) (Huygens stelt zich een heel lang Voorhout voor, met bomen aan weerskanten).

te ... krimpen: langzamerhand (in het perspectief) naar elkaar toe te zien komen.

1166 *En ... punt*: en (tenslotte) in een punt te zien samenkomen.

gelijck ... timpen: als de lange puntbroden van de bakker.

1167 *al ... domm*: al zou het ook nog zo dom zijn (dat *des kijkers oogh* door dit gezichtsbedrog verblijd wordt).

1168 *in ... red'lickheit*: redelijkerwijze, billijkerwijze (WNT redelijkheid 879: in de(r) redelijkheid).

1169 *deughd*: goeds, goede kant.

'tbuijghen: het bochten maken.

Steghen: (voet)paden.

*

- 1170 Ontwalght den wandelaer van all te langhe wegen:¹¹⁷⁰
 Of, zijne wat te kort, de kromte maectse lang,
 En, soo de plaets gebreeckt, de konst is in 'tverlang.¹¹⁷²
 Het een is prijsens waerd, het ander niet te laken;
 Elck een voldoet sijn' smaeck, elck een versnipt sijn laken,¹¹⁷⁴
- 1175 Naer eighen welgevall: eens was 't een spitsche schoen,
 Nu kan een' platte leest, en anders geen voldoen.¹¹⁷⁶
 Eens was de broeck soo small als mag're menschen dijen,¹¹⁷⁷
 Nu zijt soo goed als 'twill, de mode wil't niet lijen;¹¹⁷⁸
 En 'tzij dan spits of rond, of lang, of ruijm, of small,¹¹⁷⁹
- 1180 Elck weet sijn' verwe voor sijn kostelicke mall:¹¹⁸⁰
 ¶ Sic voluenda aetas commutat tempora rerum. Quod fuit in pretio fit nullo
 denique honore. Porro aliud succedit, et à contemptibus exit, Inque dies
 magis appetitur, floretque repertum laudibus, et miro est mortales inter
 honore. (1658 voegt toe *Lucr.*).
 (Lucr. R.N., Lib. V, vs 1276 sqq.). Vert. Ernout (éd. Budé *Lucr.*⁹ (Parijs
 1960), Tome II, p. 96): Cest ainsi que la révolution des temps change le
 sort de toutes choses. Ce que l'on jugeait précieux finit par perdre tout
 honneur; un autre objet prend sa place et sort de l'ombre et du mépris;
 chaque jour il est recherché davantage, sa découverte est toute fleurie
 d'éloges, et il jouit parmi les mortels d'une estime étonnante.

- * 1171 [-hef] ≤de≥ Eerst *het kromme* bedoeld? Voorkeur voor *de kromte* als aanduiding van een blijvende eigenschap.
 1176 [-sou?] <kan>
 1180 [-reden] ≤verwe≥ Het betere woord: voorwendsel.
- 1170 *Ontwalght ... wegen*: voorkomt dat de wandelaar walgt van (weezin krijgt tegen) al te lange (en dus eentonige) wegen.
- 1172 *soo ... verlang*: als de ruimte ontbreekt, is de kunst gelegen in het verlengen (door bochten).
- 1174 *voldoet*: volgt.
versnipt: versnijdt (Met dit vs gaat Huygens zijn stokpaardje de mode berijden, tot 1188).
- 1176 *leest*: model (WNT *leest* 1360, 3).
anders geen: niets anders (vgl. 320, 901, 2583 *geen* = niets).
voldoen: bevredigen.
- 1177 *small*: nauw.
mag're ... dijen: (*mag're menschen* voorbep. in genitief; *dijen* van enz.).
- 1178 *Nu ... lijen*: Nu (nadruk, tegenover *eens* 1177) mag het zo goed zijn als het maar kan, de mode wil het niet toestaan, dulden.
- 1179 't: onbep. (slaat op allerlei kleding enz.).
- 1180 *verwe*: smoesje, voorwendsel.
kostelicke mall: dure (mode)dwaasheid (met toespeling opo Huygens' bekende gedicht).

*

- De grill rolt als de Tijd: will ijemand rechter wesen,¹¹⁸¹
 Het vonniss, ben ick wijs, en salmen hier niet lesen.¹¹⁸²
 'Tzijn smaken; en die staen den vrijen mensche vrij:
 Laet niemand oordeelen van 'snaesten leckernij.¹¹⁸⁴
- 1185 De rechte dreef is recht, de kromm' heeft oock haer voordeel:¹¹⁸⁵
 Sus doen, soo laten doen, is 'tveiligst in mijn oordeel.¹¹⁸⁶
 En die den minsten haet soeckt inde meeste rust¹¹⁸⁷
 Vergunn' aen ijeder een sijn' onbesproken lust.¹¹⁸⁸
 In 'tpraten vind ick ons het hoeckjen om gekropen.⁺¹¹⁸⁹
- 1190 Die naer 'tLang Achterom het Korte door will lopen,¹¹⁹⁰ *21.Octob.1651.
 Is niet verr vande Merckt: soo gaet het hier in 'tgroen.
 Maer die gelijkkenis en kan mij niet voldoen:¹¹⁹²
 De Boomen passen best tot voorbeeld van de Boomen.

Transliteratie:

- 1189 tekstverlies van *het* door gat in papier; dit geldt ook voor 1190
Achterom 1191 *ande Merckt*

- * 1188 *Vergunn'* [-een] ≤aen≥ *ijedereen* Vergissing: *een ijeder* werd nog gevolgd door *een*.
 1191 [m+] <M>*erckt* Eigennaam.

Varianten 1658:

KI 1193 *voordeel* voor *voorbeeld* Zetfout.

Varianten 1672:

KII 1193 *voorbeeld* voor *voordeel* Zetfout 1658 hersteld.

- 1181 *grill*: zucht naar verandering zoals die zich in de mode openbaart (WNT gril (I) 761, dit citaat).
rollt: gaat voort, is niet te stuiten.
- 1182 *ben ... wijs*: als ik het wel heb, naar mijn inzicht.
sal ... lesen: moet men hier (op dit punt) niet vellen.
- 1184 *van ... leckernij*: over wat zijn naaste fijn vindt, wat hem behaagt (WNT lekkernij 1529, 4).
 1185 *recht*: goed (woordspel).
 1186 *in*: naar.
 1187 *die ... rust*: (vrij vertaald:) wie de minste (geringste) haat wil opwekken en de meeste (grootste) rust genieten.
- 1188 *onbesproken lust*: onbetwiste, rechtmatige, onbelemmerde plezier, genot.
 1189 *In 'tpraten*: Onder het praten.
vind ... gekropen: merk ik dat we enz. (vgl. 1161) (*vind* = bemerk, constateer; acc. c. part.-constr.).
- 1190 *'tLang Achterom het Korte (Ach'terom)*: straten in Den Haag (Deze straten liggen op dezelfde wijze t.o.v. *de Merckt* als de lindelanen AB en de eschenlaan BC t.o.v. het plein D (vgl. Eymael, p. 134 en zie plattegrond).
 1192 *gelijckenis*: vergelijking.
voldoen: bevredigen.

*

- Denckt dat wij 'tschoon Voorhout ten einde zijn gekomen:¹¹⁹⁴
- 1195 Nu volght de Kneuterdijck, en strax de Plaets daeraen:¹¹⁹⁵
 Daer hebb ick 't. Haghenaer, en treckt het u niet aen;
 Noch stoff ick om den prijs: Ghij leuert niet als Linden¹¹⁹⁷
 Naer Linden opde rij: hier is wat nieuws te vinden,¹¹⁹⁸
 In 'tnieuwe Pad new Blad: veranderingh verheught,¹¹⁹⁹
- 1200 En all dat sterfflick is kan walghen aen een' vreughd¹²⁰⁰
 Die euen-stadigh is. De vriendelixte toonen¹²⁰¹
 Vervelen opden duer: het oor rust op 'tverschoonen,¹²⁰²
 En alle lid begeeft dat niet verpoost en werdt;¹²⁰³
- ¶ *Μονωδία ἐν ἅπασιν ἐστι πλησμιόν τε καὶ προσάντες, ἢ δὲ ποικιλία τερπνόν.*
 Plut. de lib. ed.
 (Plut. de liberis educandis Morr. 7b in fine). Vert. Frank Cole Babbitt, Plut.
 Morr. ed. Loeb deel I (London 1960), pp. 32 en 33: For monotony is in
 every thing tiresome and repellent, but variety agreeable.
 (1658) Similitudo satietatis mater est in omnibus. Cic. de Inv. (Cic., De
 Inventione I, 76, regels 2 en 3). Vert. H.M. Hubbell (ed. Loeb, 1968, p.
 120-121): (Variety in the treatment of the speech will be the great
 necessity.) For in everything monotony is the mother of boredom.

- * 1203 [-spier] ≤lid≥ Beter woord: een *lid* wordt verpoost, niet een *spier*.
 [-die] ≤dat≥ Zie 1203 *lid* onz.

Varianten apograaf.

- A 1200 *aende* (fout copiist).
- 1194 *Denckt*: Stel u voor.
- 1195 *strax*: even later.
daeraen: daarop.
- 1197 *Noch ... prijs*: Toch poch ik dat ik de prijs verdien (*stoffen* = roemen, pochen, zich laten
 voorstaan; *stoffen om* niet in WNT).
- 1198 *Naer*: na.
inde rij: op een rij, in een reeks.
- 1199 *In ... blad*: In het nieuwe pad is nieuw blad te vinden (samentrekking).
veranderingh verheught: naar Latijn *Varietas delectat* (dit motief reeds 329-332) (men vindt
 het gezegde bij Cicero, *De natura deorum*, 1, 22; Valerius Maximus, 2, 10 extr. 1; 2 prol. 10;
 het is vertaald naar het grieks van Euripides, *Orestes*, 234: *μεταβολή πάντων γλυκύ*. (inlichting
 Prof. D. Kuyper Fzn.).
- 1200 *aen*: van.
- 1201 *euen-stadigh*: onveranderlijk, bestendig (WNT even 4283, dit citaat).
vriendelixte: liefelijkste, aangenaamste.
- 1202 *het ... verschoonen*: het oor rust als het ontzien wordt (heeft behoefte aan een poos van stilte
 of ander geluid).
- 1203 *begeeft*: bezwijkt.
verpoost ... werdt: ontspannen wordt, verpoost wordt (waaraan geen verpozing gegund
 wordt).

*

- Veel soets vergalt sich, jae lang kittelen wordt smert.¹²⁰⁴
- 1205 Noch is ons oogh het viest en keurigst aller leden;¹²⁰⁵
 'Twill wisselen, of 'tkreunt; ja van bevallickheden;¹²⁰⁶
 En die de reden soeckt van sijn' beweeghlickheid¹²⁰⁷
 Sal vinden datse daer en nauwlux elders leit.
 De niew' bevallickheid daer 't hier mé staet te vleijen¹²⁰⁹
- 1210 Is 'tlieue loouer-groen van suiijver' Eschen meijen.¹²¹⁰
 Daer valt min schaduws af dan m'onder Linden siet:¹²¹¹
 Maer schaduwen zijn wind, of schaduwen zijn niet.¹²¹²
 Het lichaem maeckt den mann, de stammen zijn de boomen:¹²¹³
 Als 't op de waer aen komt voldoet men met geen' droomen.¹²¹⁴
- 1204 Ως και του μέλιτος τὸ πλέον ἐστι χολή. Anthol. 1. (moet zijn Anthol. XVI, 16, 2).
 Vert. Beckby, ed. A.P., deel IV, p. 313: (Alles zu viel ist übel. Ein altes Wort schon versichert:) Honig zu reichlich verspeist, wandelt in Galle sich um.

*

- 1210 [-~] <loover-groen>
 1211 [-dat men elders] ≤m'[-~] onder Linden ≥ siet In plaats van het onbepaalde *elders* verwijzing naar de juist behandelde, geliefde *Linden*.
 1214 Als 't op [-betalen komt] ≤de waer [-aengaeft] aenkomt ≥ Onduidelijk: misschien wilde Huygens niet tweemaal het begrip "betalen" uitdrukken (zie *voldoet*); mogelijk voldeed *komt* niet en wilde hij *aenkomt* (eerst *aengaet*, dat minder paste).
- 1204 *vergalt sich*: wordt gal (bitter, onaangenaam).
kittelen: strelen.
- 1205 *Noch*: toch.
viest: grilligste, meest op verandering gestelde.
keurigst: kieskeurigste.
leden: lichaamsdelen.
- 1206 *wisselen*: veranderen, verandering.
of ... kreunt: of anders kreunt, klaagt het.
ja ... bevallickheden: jazelfs van aangename dingen.
- 1207 *naulix elders*: bijna alleen daar.
- 1209 *daer ... vleijen*: waardoor het hier moet worden gestreeld? (syntactisch onduidelijk; Hoofd schrijft ergens (L.-St. I, 238, *Zang*, vs 2) *nu te spoeyen staet*=nu haast gemaakt moet worden, maar daarin kan *te spoeyen* als subjekt gezien worden; hier kan men niet 't *te vleijen* als subj. bij *staet* beschouwen).
- 1210 *suiijver*: schone, frisse, heldere?
Eschen meijen: takken van essen (*Eschen* als pregenit. op te vatten).
- 1211 *Daer ... af*: Daarvan valt ... naar beneden, komt (Die geven minder enz.).
- 1212 *zijn wind*: zijn ijdelheid, hebben geen realiteit.
niet: niets.
- 1213 *de stammen*: (subjekt, nadruk).
- 1214 *Als ... droomen*: als 't om de waar gaat, betaalt men niet met dingen die schijn zijn (maar met reëel geld).

*

- 1215 Staet bij taeij Eschen waer: de waerde van uw' trouw¹²¹⁵¹²¹⁵
 Verdiende wel wat roems dat hier staen proncken souw;¹²¹⁶
 Maer, is de Vred' in 'tland, ick will se niet verstooren,¹²¹⁷
 Ter Hellen met den Krijgh; 'k magh van geen' Piecken hooren,¹²¹⁸
 Die dunne Boomen, met een vinnigh ijs'ren blad.¹²¹⁹
- 1220 Als 'taen mijn vonniss stond, hij sat noch op een rad¹²²⁰
 Die d'eersten Eschen stamm tot sulcken grouwel kliefde¹²²¹
 En menschen rasernij met wapenen geriefde.¹²²²
 Blijft Boomen tot der dood, plantsoenen van mijn' hand:¹²²³
- 128 Plaude tuo Marti, miles, nos odimus arma. Ouid. de rem. (moet zijn: Ovid. Amores 3, 2, 49).
 (dus niet *de rem(edii)s Amoris*, een ander werk van Ovid.). Vert.: Gij soldaat, moogt (mijnentwege) gerust uw Mars luide toeklappen, wij (echter) verfoeien de wapens.
 Candida pax homines, trux decet ira feras. Ib. 3. (moet zijn Ovid. Ars Amatoria 3, 502).
 Vert.: Helder stralende vrede siert de mensen, grimmige toorn behoort bij wilde dieren.

- * 1216 [-een] ≤*wat roems*≥ enz. Onduidelijk wat hem eerst door het hoofd speelde.
 1218 [-*De duijvel hael*] ≤[-*Naer Hell toe*] *met* ≥ ≤*Ter Hellen*≥ Vermoedelijk mitigering: *De duijvel hael* was iets te kras; *Ter hellen met* liep vlotter dan *Naer hell toe met*.
 1219 [-*boo*] <*dunne*> Vergissing.
- 1215 *Stae bij*: (onduidelijk evenals in 1801, 1993, 1994).
taeij' ... waer: taai hout van essen (*Eschen* als pregenit. op te vatten, zie Inl. 9, 2).
- 1215 *waerde*: waardij, verdienste.
 1216 *Verdiende*: zou ... verdienen.
wat roems: een beetje lof.
dat ... souw: dat hier zou moeten staan prijken (antec. van *dat* is *wat roems*).
- 1217 *is ... land*: (en dat is ze sinds 1648!).
 1218 *magh ...*: heb geen lust, wil niet ...
 1219 *boomen*: stokken, staken.
vinnigh: scherp.
- 1220 *Als ... rad*: Als ik erover te oordelen zou hebben gehad, zou hij zelfs op een rad gezeten hebben (geradbraakt zijn) (o.v.t. in plaats van v.v.t.).
- 1221 *Die*: degene die.
tot ... grouwel: voor zo'n gruwel, voor zoiets verschrikkelijks.
- 1222 *menschen rasernij*: razernij van mensen (*menschen* pregenit.).
met ... geriefde: voorzag van.
- 1223 *plantsoenen*: plantingen (bomen die ik geplant heb) (WNT plantsoen 2327: loot, poot die men plant).

*

- En, soo u ouderdomm naer menigh jaer ontplantt,¹²²⁴
 1225 Leent lieuer uw gebeent voor Pijlen en voor Bogen,¹²²⁵
 En wordt voor tijd-verdrijf geschoten en getoghen,¹²²⁶
 Dan dat ghij menschen-vleesch soudt scheuren met geweld,
 En trecken uijt het groen in een rood bloedigh veld.¹²²⁸
 'Tis lang genoegh gedolt in tweemaal veertigh jaren¹²²⁹
 1230 Om eens den Eschen tack tot *Bijl* en *Ploegh* te sparen.¹²³⁰
 Laet noijt de sonn op gaen, God Vader, en God Zoon,
 God Gheest, drij-eenigh God, die ons den ouden toon,
 Den on-toon, 'tvalsch geluid van Trommelen en Fluijten¹²³³
 Van news opheffen sie van binnen of van buijten.¹²³⁴
 1235 Laet dijn geterghde wraeck versaedt zijn in 't verderf¹²³⁵
 1231 Ὡ πότνι' εἰρήνην παράμεινον τὸν βίον ἡμῖν. Aristoph. Pax.
 (Aristoph., Pax, vs 1108). Vert.: O machtige Vrede, blij gedurende
 mijn hele leven bij me.

- * 1230 [-hef] <den> *Eschen tack* Onzeker wat eerst geïntendeerd.
 1235 [-gerechte] <geterghde> Meerzeggend: Gods wraak is altijd *gerecht* (= rechtvaardig,
 rechtmatig), maar hier wordt God tot wraak *getergd*.

Varianten apograaf.

- A 1233 *valsch* voor 'tvalsch (fout copiiist).
 1224 *naer*: na.
ontplantt: doet sterven (lett. uw plant zijn doet ophouden).
 1225 *uw gebeent*: uw takken, uw hout (vgl. 1122).
 1226 *En wordt*: en word liever (samentrekking).
geschoten ... getoghen: (resp. de pijlen en de bogen; *getoghen* = getrokken, gespannen).
 1228 *trecken ... veld*: (stoute beeldspraak: de essen trekken uit het groene (boom)- veld naar het
 rode (bloedige) slagveld).
 1229 'Tis ... *gedolt*: Er is lang genoeg geraasd, gewoed.
tweemaal ... jaren: (1568-1648).
 1230 *Eschen tack*: de tak van de essen (pregenitief *Eschen*).
tot ... Ploegh: (Vgl. de klassieke topos van het omsmeden van de oorlogszwaarden tot de
 ploegijzers van de vrede).
 1233 *den on-toon*: wantoon, dissonant.
'tvalsch ... Fluijten: (bijstelling bij *den on-toon*).
 1234 *Van news*: opnieuw.
opheffen: aanheffen.
sie: (de bekende voorstelling van het alziende zonneoog: de zon zou ons zien terwijl wij de
on-toon heffen enz.).
van ... buijten: in binnen- of buitenland.
 1235 *geterghde*: (God wordt tot wraak getergd door onze wandaden).
verderf: ondergang.

*

- Van ons gebuerigh volck, daer nu dijn heiligh erf,¹²³⁶
 Dijn' kercke, light gesmoort en in haer bloed versopen,¹²³⁷
 Haer Conincklicke bloed, en buijten hulp en hopen,¹²³⁸
 En buijten trouw en troost voor eewigh schijnt ontdaen,¹²³⁹
 1240 'Ten zij ghij met de boos' eens in 'tgericht wilt gaen.¹²⁴⁰
 Daer was ick ouer zee. afgrijsen doet mij keeren,¹²⁴¹
 Van daer een eenigh Heer gesplist is in veel' Heeren,
 Van daer een' Croon, een' Croon, en noch een' Croon verrast^{1241/1243}
~~1236~~ 1244 Deze vss zijn in het hs K verticaal doorgehaald en in de marge op
 een later tijdstip vervangen door de vijf vss tussen vierkante haken
 hier afgedrukt. A en de drukken hebben de vss 1236-1244. Om de
 gelijkheid van de versnummering te behouden, druk ik hier de tekst
 af die Huygens later heeft doorgehaald en geef tussen vierkante
 haken zonder nummering de vijf verzen waardoor hij deze verving.

*

*Varianten apograaf.*A 1237 *versmoort* (fout copiist).

A 1236/1244 in K verticaal doorgehaald en vervangen in de marge door:

*Der wouen dien het lust het onheil van dijn erf,
 dijn heiligh erf te sien: die Sion t'onder wroeten,
 Om d'onversad'lickheit van goud en bloed te boeten,
 En steken andermael Jerusalem in brand,
 En scherender den Tuijn die ghijd'er hebt geplantt.*

1236 *ons ... volck*: ons buurvolk (de engelsen).*dijn ... erf*: = *Dijn' kercke*; de episcopaalse (de kerk is Gods *erfdeel*, vgl. Dagh-werck vs 175).1237 *gesmoort*: verstikt.1238 *Haer ... bloed*: (van Karel I, koning bij de gratie Gods, tegelijk hoofd van de anglicaanse (episcopaalse) kerk, 9 febr. 1649 op het schavot gestorven. De herinnering is nog vers bij Huygens, als hij dit in okt. 1651 schrijft. Hij staat geheel aan de zijde van de Stuarts, evenals zijn meester Willem II. Vgl. voor deze passage 2151-2155).1238 *hopen*: (verbum).1239 *buijten ... troost*: verraden en in de steek gelaten.*ontdaen*: vernietigd (De strijd, voorafgaand aan de onthoofding van Karel I - twee burgeroorlogen - kan men zien als een strijd tussen leden van dezelfde (Anglicaanse) kerk (Anglicanen, Presbyterianen, Independenten), die hierdoor volledig verscheurd werd).1240 *met ... gaen*: eens (eindelijk) over de boze wilt rechtspreken (inclusief hem straffen) (bijbelse wending; vgl. Ps. 143, 2: En ga niet in het gericht met uwen knecht ... vgl. WNT gericht 1661, 2: met iemand in het gericht gaan).1241 *mij keeren*: mij mij afwenden (van).*daer*: daar waar.1241/1243 *een eenigh ... past*: Na de dood van Karel I werd in Engeland het koningschap afgeschaft en de republiek - de Commonwealth - uitgeroepen, waarin het Lagerhuis de grootste macht kreeg. Het eenhoofdige koningsgezag verdween daarmee. Ofwel: de kronen van Engeland, Schotland en Ierland, gedragen door Karel I, kwamen nu in handen of op het hoofd van leden van het Rompparlement, zeker geen lieden die hun gezag naar de visie van monarchaal-denken aan God ontleenden.*Der wouen* enz.: de partij van Cromwell aldus aangeduid (het vs sluit aan bij 1235).*Sion*: de gemeente des Heren.*t'onder wroeten*: ondergraven en zo doen instorten.*d'onversadlickheit ... boeten*: onverzadigbare begeert naar ... te bevredigen.*andermael*: ten tweeden male (na de vernieling door de Romeinen in 70 na Chr. (*Jerusalem* hier = Zion = Gods gemeente).*scheren*: plunderen, kaalplukken.

*

Op hoofden is geraeckt daerop sij minder past

[Der woluen dien het lust het onheil van dijn erf
Dijn heiligh erf te sien: die Sion t'onder wroeten,
Om d'onversadlickheit van goud en bloed te boeten,
En steken andermael Jerusalem in brand,
En scherend'er den Tuijn die ghijd'er hebt geplantt.]

- 1245 Hoe soet is't in mijn Laen te komen uijt die stancken!¹²⁴⁵
 Wat hebben wij met ernst den Hemel te bedancken¹²⁴⁶
 Voor 'tsachte spiegelen aen volckeren, diens quaed¹²⁴⁷
 Het onse schier, niet schier, maer verr te bouen gaet!¹²⁴⁸
 'Khebb met den Esch gedaen: Esch-doornen, schooner troncken,¹²⁴⁹
 1250 Ghij mooght niet ongemeldt mijn Vier-hoeck om staen proncken.¹²⁵⁰

* 1244 [-*weinigh*] ≤ *minder* ≥ Matiging in de uitdrukking.

Varianten apograaf:

A 1244 *niet en past* K *minder past* (in K gecorrigeerd uit *weinigh past*, in A door Huygens gecorrigeerd uit onleesbaar doorgehaald woord; onduidelijk).

1245 *die stancken*: die gruwelen.

1246 *Wat ... ernst*: met welk een aandrang, vuur moeten wij enz.

1247 *Voor ... spiegelen*: (naar de bekende uitdrukking).

diens: wier, welker (vgl. Weijnen, par. 54, voor relatief pron. enk. bij meerv. antec).

quaed: ongeluk, ellende (*diens quaed* subj.).

1248 *schier*: bijna (direkt weersproken en gecorrigeerd).

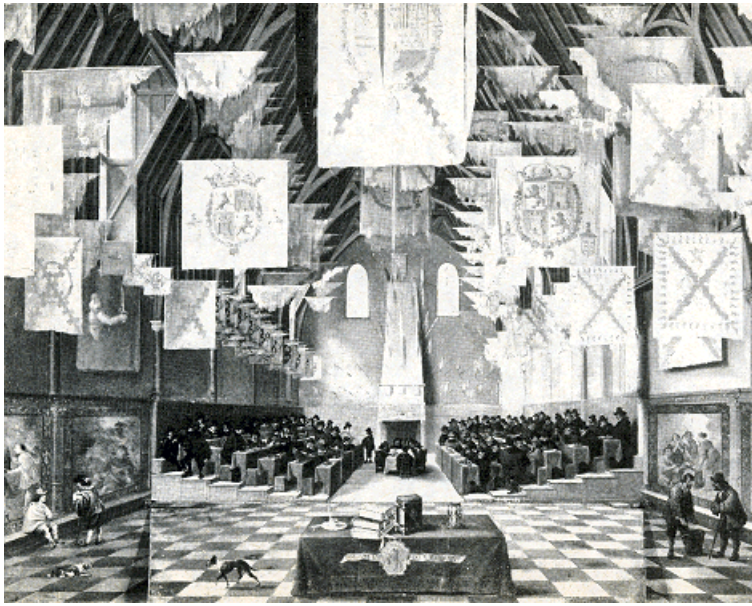
1249 *'Khebb ... gedaen*: Ik ben klaar met de es.

Esch-doornen: (waarmee het plein omringd is, zie plattegrond D: *Plein met Eschdoren besett* (= omringd)).

schooner troncken: schonere stammen (dan van de essen).

1250 *ongemeldt*: (pred. toev. bij *ghij*) ongenoemd, zonder dat van u gewag is gemaakt.

mijn ... om: om mijn vierhoek heen (het plein is een vierhoek) (vgl. *besett*=omringd).



Reproductie van een schilderij van Dirk van Deelen in het Mauritshuis. (foto: A. Dingjan, 's-Gravenhage)

*

- (Dit's Merckt-veld, of de Plaets, naest aen 'tkort Achterom,¹²⁵¹
 Of aen mijn Kneuterdijck) ick heet mij wellekom,
 En, vrienden, u met een, die met mijn' traghe treden
 Tot op dit groene Ruijm geduldigh zijt geschreden.
- 1255 Leent noch wat lijdsaemheids eer dat wij verder gaen,¹²⁵⁵¹²⁵⁵
 'Tis mogelijk de pijn wat waerdigh still te staen.¹²⁵⁶
 Mij dunckt het is een Plein: een pleintjen sult ghij't noemen:
 Maer, daer de waarheid spreeckt, en schroom ick niet te roemen.¹²⁵⁸
 Denckt aen het hoogh gebouw van balcken verr gebrocht¹²⁵⁹
- 1260 Dat geen vervuijl en kent van spinne-webs gedrocht,¹²⁶⁰

*

- 1251 [m+] <M>erckt-veld Eigennaam.
 1252 [-de] ≤mijn≥ Kneuterdijck Vgl. 1190-1195 en de commentaar.
 1253 [-taeije] <traghe> Onduidelijk waarom hij de voorkeur gaf aan dit synoniem; er moet voor Huygens een fijn verschil geweest zijn, dat wij niet meer kunnen beoordelen. Misschien in *taeije* de notie van moeizaamheid.
 1254 [-geschreden] <geschreden> Verduidelijking door herschrijven.
 1257 [P+] <p>leintjen In overeenstemming met het verkleinwoord een minuskel!

Varianten apograaf.

- A 1257 *Pleintje* (misschien door copist zelfstandig verbeterd conform de regel: voor consonant meestal -tje).
 A 1260 *spinnewebs* (fout copist).
- 1251 *Dit's ... Kneuterdijck*: (vgl. 1190-1195).
 1255 *met ... treden*: tezamen met mijn enz., mijn ... volgend (*trage* door het telkens stilstaan en beschouwen).
 1255 *Leent ... lijdsaemheids*: Schenk (mij) nog wat geduld, Oefen nog wat geduld.
 1256 *de ... waerdigh*: een beetje de moeite waard.
 1258 *daer*: daar waar, wanneer.
roemen: roemend te spreken, met lof (over iets van mijzelf) te spreken (onoverg. *roemen*, abs. gebruikt, zonder vzw.).
- 1259 *het ... gebrocht*: (wat thans de Ridderzaal heet, 'het bekende door Floris V gestichte gebouw op het Binnenhof te 's-Gravenhage op de plaats waar Roomsche Koning Willem II een kleiner gebouw had staan.' (WNT ridderzaal 107). Volgens A. Ising, *Het Binnenhof te 's-Gravenhage in Plaat en Schrift*, 's-Gravenhage 1879, deel II, blz. 1 was de houten kapconstructie van lers eikenhout. Ising beroept zich bij zijn beschrijving op gegevens van Jhr. Mr. Victor de Stuers. Verder haalt hij een passage aan uit het '*Historisch Verhael over het afsterven van Prins Mauritius*', door Daniel Souterius, tot Haarlem, 1626, fo. 180, waarin wordt gesproken van 'Yrlandsch hout'. (mededeling Gemeentearchivaris van 's-Gravenhage van 16 sept. 1976).
- 1260 *vervuijl*: vervuiling.
van spinne-web gedrocht: lett door het volkje van het spinneweb; het spinnenvolkje (WNT gedrocht 631: 'menigte, troep, inzonderheid van gemeen volk' en *Dagh-werck* 1227 'het vrolicke gedrocht' voor de vogels. Het verhaal dat er geen 'spinnecoppen in groeyen' is volgens Ising reeds bij Bor bekend (o.c. pag. 16). (Mededeling gemeentearchivaris van 's-Gravenhage van 16 sept. 1976).

*

- Denckt aen het trots gewelf van Hollands oude Heeren,¹²⁶¹
 Daer dusend menschen daeghs en dusend in verkeerem,¹²⁶²
 Daer dack, en muren toe, gekropt zijn met de pracht¹²⁶³
 Van Spaensche vendelen bij Willem t'huijs gebracht,¹²⁶⁴
 1265 Bij Maurits menighmael, bij Frederick om 'tbeste,
 Bij Wilhem andermael, (God geue niet voor 'tleste:¹²⁶⁶
 Soo 't oijt gebeurde dat de leste van dien Stamm¹²⁶⁷
 Den toom van 'svaderlands bestier te stade quam)¹²⁶⁸
 Daer eens het bloedigh jock geschopt en afgesworen,¹²⁶⁹

* 1261 [-~ lands] <Heeren> lands-heeren kan niet om het metrum; vergissing.

Varianten apograaf.

- A 1263 *den pracht* (fout copiist).
- 1261 *het ... Heeren*: het trotse gebouw van de graven van Holland.
- 1262 *dusend ... dusend*: dagelijks duizenden mensen.
- 1263 *gekropt zijn*: volzitten, bedekt zijn, uitbundig versierd zijn.
- 1264 *Spaensche vendelen*: Omtrent de *Spaensche vendelen* vermeldt A. Staring, *De Loterijzaal door H. Pothoven 1779*, in het Jaarboek van de Vereniging Die Haghe, 1923, blz. 98, dat deze voornamelijk te Turnhout en Nieuwpoort zijn veroverd. Ook Ising vermeldt dit, maar hij noemt daarbij ook Frederik Hendrik, Maarten Harpertsz. Tromp en Jan Evertsen als aanbrengrers van Zege-tekens (O.c. pag. 39) (mededeling gemeentearchivaris 's-Gravenhage van 16 sept. 1976). Deze vlootvoogden worden door Huygens niet vermeld in vs 1264-1266; misschien vond hij de vermelding van de Oranjes, die tevens luitenant-admiraal van de vloot waren, voldoende.
 De *Spaensche vendelen* ziet men duidelijk op een schilderij van Dirk van Deelen, geb. Heusden anno 1605, overl. Arnhem 16.5.1671 (zie U. Thieme-F. Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Leipzig, 1913, T. IX, s. 11). Het schilderij bevindt zich in het Mauritshuis. (mededeling gemeentearchivaris 's-Gravenhage).
- Willem*: Willem van Oranje.
- 1266 *Bij ... andermael*: wederom door Willem (Willem II).
- 1267 *de ... Stamm*: Willem III, 14 november 1650 geb., acht dagen na het onverwachts overlijden van Willem II. Huygens schrijft dit okt. 1651.
- 1268 *Den ... quam*: (lett.: van nut zou zijn voor de toom van het bestuur des vaderlands; vrijer:) van nut (dienstig) zou zijn voor het bewind van het vaderland (*van ... bestier* bep. van identiteit: *de toom is het bestier* enz.). Men denke aan het stadhouderloze tijdperk en de tegenstand van de Staten tegen een stadhouder).
- 1269 *Daer*: (voor de 3e maal reflecterend op *het trots gewelf* enz. 1261).
Daer ... afgesworen: (Dit slaat op de verlatinge van Filips II, waartoe de Staten-Generaal op 26 juli 1581 besloten tijdens een van hun gewone zittingen. De Staten-Generaal vergaderden toen nog niet op een vaste plaats, waren in die dagen in Den Haag, maar niet in de Ridderzaal, wel in een der andere gebouwen aan het Binnenhof) waar eens ... afgezworen is (samentrekking); *geschopt* = afgeworpen).

*

- 1270 En uijt de slauernij de vrijheid is geboren;
 Daer laest der Pijlen knoop, die op het slippen stond,¹²⁷¹
 Van nieuws versekert is in broederlick verbond.¹²⁷²
 'Ten is geen Camertje: 'tmagh wel een' Camer heeten:
 Maer 'tmagh geen' Camer zijn: een' Sael is't, die wij weten¹²⁷⁴
- 1275 Dat bij de grootste staet; een vloer daer menigh voet¹²⁷⁵
 Den anderen doorwerrt en geen belett en doet.^{1275/1276}
 Maer, brengt de maet-rij voort, 'ksal't tot een vloertje maken,¹²⁷⁷
 Een vloertje bij mijn Plein: nu schijnen't stijue kaken,¹²⁷⁸
- Transliteratie:*
 1276 mogelijk *door werrt* maar waarschijnlijker *doorwerrt*

*

1276 *geen* [-~] <*belett*>
 1278/9 a. *het schijnen stijue kaken, // Strax sullen sij't niet zijn.*

Varianten apograaf.

A 1273 *Camertjen* (fout copiiist).
 A 1274 *'Ten magh* (fout copiiist?).
 A 1278 *tot voor bij* (fout copiiist).

Varianten 1658:

KI 1274 *slappen* voor *slappe* Zetfout.

- 1271 *Daer ... verbond:* (4e rel. bijzin, nevengeschikt met de 3 vorige). Bedoeld is de *Grote Vergadering* van 1651 (18 jan. geopend), waarin de gewesten met over het algemeen grotere delegaties dan ter Staten-Generaal aanwezig waren en de fundamenten van de Unie onder de loupe werden genomen en werden bevestigd. De staatsinrichting van de Republiek bleef echter ongewijzigd. *slippen:* betreft de spanning tussen Holland enerzijds en Willem II met de zes andere gewesten anderzijds over het al dan niet op dezelfde sterkte houden van het leger als in oorlogstijd, welke spanning juist in 1650 zijn toppunt bereikte; het *slippen* van *der Pijlen knoop* = het losgaan, uiteenvallen van de pijlenbundel, zinnebeeld van de zeven verenigde gewesten, onderdeel van het wapen der Republiek. Huygens schrijft *laest*; hij schrijft dit okt. 1651: het is nog maar kort geleden.
- 1272 *Van ... is:* opnieuw bevestigd is (verstevigd is).
- 1274 *Maer ... heeten:* maar het kan toch geen kamer zijn (genoemd worden).
die ... weten: (*die* proleptisch subjekt van de objektszin *Dat ... staef*) waarvan wij weten (dat hij).
- 1275 *bij ... staet:* tot de grootste behoort.
- 1275/1276 *menigh ... doet:* vele voeten (mensen) door elkaar lopen zonder elkaar te hinderen.
- 1277 *brengh* ... *voort:* breng de maatstok tevoorschijn (WNT maat 69) (en ik zal ...).
- 1278 *bij:* vergeleken bij.
nu ... kaken: nu lijkt het boud gesproken (WNT kaak (I) 612).

*

- Strack sullen't slappe zijn. wat zijn thien roeden vlacks¹²⁷⁹
- 1280 Op vier of vijf in 'tkruis? veel, seght ghij, onder-dacks:¹²⁸⁰
 'Tis seker en bekennt: maer dobbelt doet veel schelen,¹²⁸¹
 En dobbel is mijn vloer. en tweemaal hier de deelen
 Van gins het breed en 'tlang: siet vrij mijn Pleintjen aen,^{1282/12831283}
 Daer ghij staet souden pas twee Hoofsche salen staen.¹²⁸⁴
- 1285 Maer 'tschijnt niet. dat's soo waer, dat ick, die 'thoor te weten,¹²⁸⁵
 Mijn seluen menighmael de mis-maet hebb verweten,¹²⁸⁶
 Mijn' oogen menighmael in 'tongelijck gestelt;¹²⁸⁷
 Tot dat ick 'twiss en 'twaer van nieuws hadd ouertelt,¹²⁸⁸
 En 'tvonniss tegens mijn steegh onuerstand gestreken.
- 1290 Doe t waer was en waer bleef, bestond ick de gebreken
 Van 'smenschen oordeel ('kmeen sijn oog-deel) aen te gaen.
 En, dool ick nu noch niet, soo hebb ick 't doe verstaen.
 Dit Plein is, als ick zej, twee salen; maer twee salen
 Met eene kapp gedeckt; en die kapp doet ons dwalen.¹²⁹⁴

- * b. *nu schijnen't stijue kaken, // Strax sullen 't slappe zijn.*
 Sterker contrast!
 1294 [-de] <die> kapp Terugwijzend.

Varianten 1658:

1279 *slappen* voor *slappen* Zetfout.

1279 *Strack*: zo meteen.

sullen ... zijn: zal blijken dat het niet te sterk gesproken was.

thien ... vlacks: tien roeden in de lengte? (*roeden*, vgl. 142; *vlacks*, partit. genit., tegenover in 'tkruis: loodrecht daarop, in de breedte, vgl. 982).

1280 *onder-dacks*: als ze door een dak bedekt zijn (*onderdaks* niet in WNT op onder of dak; gevormd van *onder dak* met adv. -s).

1281 *seker en bekennt*: ongetwijfeld waar en iedereen weet het.

dobbelt ... schelen: dubbel maakt groot verschil.

1282/1283 *en ... lang*: en de 'delen' hier (= het oppervlak hier) is tweemaal de oppervlakte daar (*het breed en 'tlang*=het oppervlak; vgl. A.P. de Bont, *Wist Huygens niet dat tweemaal twee vier is?* N. Tg. 61, p. 84-86).

1283 *vrij*: gerust.

1284 *pas*: net.

twee ... salen: twee hofzalen ('ridderzalen').

1285 *Maer ... niet*: Maar het schijnt van niet (het lijkt niet zo).

1286 *Mijn seluen ... verweten*: mijzelf menigmaal verweten heb verkeerd te hebben gemeten.

1287 *Mijn ... gestelt*: dat ik (samentrekking) vaak gedacht heb verkeerd te hebben gekeken (op de maatstok).

1288 *'twiss ... 'twaar*: (substantiveringen in vorm der sterke buiging, uitgangloos) het zekere en het ware.

van ... overtelt: opnieuw had nagerekend (WNT overtelen 2109, 1).

1294 *kapp*: dak.

*

- 1295 Die Kapp is 'thalue rond des Hemels, dat wij sien;
 En tegens sulcken Kapp wat is dit Plein? Misschien
 Een punt, in dusenden van punten doorgesneden.¹²⁹⁷
 Doe pleitt'ick tegens mij, doe vraeghden ick mijn' Reden,¹²⁹⁸
 Is 'twonder dat het krimpt en klein wordt in ons oogh?
- 1300 Is 'twel een stuckjen van een pees tot sulcken boogh?¹³⁰⁰
 Langs die leer klomm ick op tot bouen all' de buijen¹³⁰¹
 Die 'tZuiden tegens 'tNoord, 'tOost tegens 'tWesten ruijen¹³⁰²
 Bij dagelix krackeel: van daer tot bijde Maen,
 Van daer verbij de Sonn, tot daer de Sterren staen,¹³⁰⁴
- 1305 Van daer tot daer Gods mann sijn' heilighe gedachten¹³⁰⁵
 Sijn lichaem, of sijn' Geest (hij kon't niet seggen) brachten¹³⁰⁶
¹²⁹⁶ Omnem Terrae ambitum ad Coeli spatium puncti constat obtinere
 rationem. Boeth. 2. de Cons.
 (Boeth., de Consol. Lib. II, cap. 7, regel 10). Vert. van I.T. (1609), herzien
 door H.F. Stewart, ed. Loeb 1953, p. 213: (Thou hast learned by
 astronomical demonstrations that) the compass of the whole earth
 compared to the scope of heaven is no bigger than a pin's point.

- * 1301 [-en quam] ≤van daer tot≥ In verband met inlassing in de marge.
- 1297 in ... *doorgesneden*: in duizenden punten verdeeld (een zoveelduizendste van een punt).
- 1298 *Doe ... mij*: (in zoverre dat ik ging verdedigen wat ikzelf verworpen had).
mijn' Reden: mijn verstand (dat mij leerde dat dit plein inderdaad tweemaal de ridderzaal was).
- 1300 *een ... boogh*: een stukje van een koorde bij zulk een cirkelsegment (het plein is een onmogelijk klein stukje van de middellijn (= de aarde) (WNT pees (I) 905: koorde).
- 1301 *leer*: ladder (beeld voor inzicht, theorie) (Huygens denkt aan de ladder naar de hemel die Jacob in zijn droom zag, Gen. 18, 12).
buijen: windvlagen, stormen.
- 1302 *Die*: objekt.
ruijen: ophitsen, opstoken (Huygens klimt door tot boven de dampkring met zijn elementen water, lucht, vuur. Vgl. Verkuyl 237).
van daer: vandaar klom ik.
tot ... Maen: dus in de eerste kreits (Verkuyl 237).
- 1304 *tot ... staen*: tot in de achtste kreits (sfeer van de vaste sterren; Verkuyl 237).
- 1305 *tot ... gedachten*: tot waar de heilige overpeinzingen van de man Gods (Paulus, de door God verkoren apostel der heidenen, vgl. 480 *Gods mann* = David) (*Gods ... gedachten*, woordgroep als Jan z'n fiets; onderw.).
- 1306 *Sijn ... Geest*: objekt.
brachten ... in: in de derde hemel brachten (boven de achtste kreits, in het Primum Mobile of de kristallen hemel, zie Verkuyl 237; in de marge 2 *Cor.* 12.2. 'Ik ken een mensch in Christus, voor veertien jaren (of het geschied is in het lichaam, weet ik niet, of buiten het lichaam, weet ik niet, God weet het), dat de zoodanige opgetrokken is geweest tot in den derden hemel.')

*

Ten derden Hemel in; en 'k was mijn pleintjen quijt,⁺
 Als oft'er niet en waer. Doe viel ick aen 'tverwijt

+2 Cor.12.2

Van 'swerelds ijdelheid, en, seid ick, sotte menschen,^{1308/1309}

1310 Besteedt men daer bene'en dat sorghen en dat wenschen,

Dat eewigh tommelen aen sulcken nietmetall?¹³¹¹

Is heel de werelds kloot niet meer als sulcken ball,¹³¹²

¶ Mundi punctus (neque enim est aliud Terra in uniuerso) haec est materia gloriae nostrae, haec sedes, hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes rapimus, hic tumultuatur humanus genus. Plin. lib. II. c. 68. (Plin. N.H., Lib. II, c. 68, §174). Vert. Roderig König en Gerhard Winkler, Tusculum Plin. Naturk. II, Heimeran Verlag 1974, p. 149: (von) dem Punkte im Weltall(, wie ihn einige genaant haben,) denn nichts anderes ist die Erde im All; dies ist denn die Grundlage unserer Ruhmsucht, dies der Sitz, hier bekleiden wir Ehrenstellen, hier üben wir unsere Herrschaft aus, hier begehren wir Schätze, hier stiften wir Unruhe unter dem Menschengeschlecht(, hier beginnen wir Kriege, die auch Bürgerkriege sein können, und durch das gegenseitige Morden machen wir uns die Erde geräumiger).

Hoc est illud punctum, quod inter tot gentes ferro et igne diuiditur. quam ridiculi sunt mortalium termini! punctum est illud in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis. Sen. 1. nat 9.

(Sen., Nat. Quaest. I, Praef. 9 en 11; (na *diuiditur* past beter vraagteken).

Vert. Thomas H. Corcoran (ed. Loeb, 1971, pp. 7 en 8): Is this that pinpoint which is divided by sword and fire among so many nations? 9. How ridiculous are the boundaries of mortals! 11. That is a mere pinpoint on which you navigate, on which you wage war, on which you arrange (tiny) kingdoms.

Terram hanc cum populis urbibusque et fluminibus et ambitu maris, puncti loco ponimus, ad uniuersa referentes. Sen. Cons. ad Marc.

(Consol. ad Marciam, 21.2).

Vert. Basore, Senec. Moral Essays (ed. Loeb 1958, deel II, p. 73): This earth with its cities and peoples, its rivers and the girdle of the sea, if measured by the universe, we may count a mere dot.

*

1307 't [-kwas] ≤ 'kwas≥ Huygens bedoelde 'tkwas, een verschrijving, te verbeteren, maar vergat 't te schrappen.

1310 *Besteden wij* vervormd tot *Besteedt men*. Metrisch nodig.

1312 [-all] ≤ heel≥ *de kloot* Onduidelijk; vgl. 323 all de wereld, 539 all de Meijerij, 1620 all dat uer-werck.

1308/1309 *viel ... ijdelheid*: ging ik over tot het aanklagen van 'swerelds ijdelheid (begon ik aan te klagen (*vallen aan*=overgaan tot, beginnen met; *verwijt* (actief=verwijten) is hier geconstueerd met een getransformeerd objekt *van ... ijdelheid*; vgl. MNW verwiten 371, 5: bij Kil. in de betekenis *aanklagen* (met direkt objekt).

1311 *tommelen*: ploeteren, scharrelen (WNT *tommelen* 984, d; dit citaat).

1312 *heel ... kloot*: de hele werelddbol (*werelds* voorbep. in de genit. tussen lidw. en kern, of *de werelds* voorbep. in de genit. met groepsbuiging; vgl. Hermkens, p. 97 en noot 36 (pleit voor 2e structuur).

*

- Is't sulcken balletje? en, als wij 't all besaten,
 Met all den mieren-nest van Croonen en van Staten,¹³¹⁴
 1315 Waer 't wel een datje bij het onuijtspreeckbaer dit,¹³¹⁵
 Waer 't wel besittens waerd bij watmen hier besitt?
 Mijn' ziel was soo vernoeght in't geestigh omme roeren¹³¹⁷
 Van all haer binnenste, en 'theilighe vervoeren¹³¹⁸
 Verwerdden haer soo soet in 't dencken wat sij docht,
 1320 Dat ickse pijnelick van bouen neder brocht.¹³²⁰
 Mij docht sij futselden, en haere lusten spraken¹³²¹
 1317 Jam verò ipsa terra ita mihi parua visa est. ut me imperij nostri, quo
 quasi punctum eius attingimus poeniteret. Cie. Somn. Scip.
 (Cic., Somnium Scipionis (de R. Pu. VI, 16 in fine). Vert. Clinton Walker
 Keyes Cic. R.P., de Legg., Tome XVI, ed. Loeb 1970, p. 269: Indeed
 the earth itself seemed to me so small that I was scornful of our empire,
 which covers only a single point, as it were, upon its surface.
Translitteratie:
 1319 Het hs heeft 't 't doordat Huygens bij de correctie één 't vergat te
 schrappen

- * 1316 in't [-heilighe beroeren] ≤geestigh ommeroeren≥ Geen herhaling van *heilighe*, dat ook
 in 1317 voorkwam.
 1317 [E+] <V>an ≤all≥ *haer binnenst* Begonnen *En* verschrijving, die meteen werd hersteld;
all ingelast metri causa.
 1318 Onleesbare doorhalingen, tenslotte *Verwerdden haer soo soet in 't*
 1314 *all ... mieren-nest*: de hele wirwar, het hele gekrioel (voor mann. genus vgl. WNT nest 1853:
 in Mnl. m., 'gelijk thans nog in Z.-N., en ook bij sommige Noord-nederlandsche schrijvers').
 1315 *een datje*: een kleinigheidje (WNT dat (III), 1, dit citaat).
het ... dit: het onuitsprekelijke dat hier is (de hemel) (vgl. 2 Cor. 12, 3-4: En ik ken een zodanig
 mensch (of het in het lichaam of buiten het lichaam geschied God weet het), dat hij opgetrokken
 is geweest in het paradijs, en gehoord heeft onuitsprekelijke woorden, die het een mensch
 niet geoorloofd is uit te spreken.).
 1317 *vernoeght*: verheugd.
in ... binnenste: bij, tijdens het geestelijk 'omroeren' (in beroering brengen, in hevige beweging
 brengen) van haar hele binnenste (WNT omroeren 458, 2).
 1318 *'theilighe vervoeren*: de heilige vervoering.
verwerdden ... docht: verwikkelde, dompelde haar zo liefelijk in haar gedachten (*verwerdden*,
 dubbele *d*-spelling onduidelijk; met *-n*, zie Inl. 9, 3).
 1320 *pijnelick*: met moeite.
neder: naar beneden.
 1321 *futselden*: treuzelde, talmde, draalde (WNT futselen 4217, 3; voor *-n* zie Inl. 9, 3).
lusten: begeerten, wensen.

*

Van Tabernakelen om hoog te mogen maken:¹³²²

Soo wel was't daer se was, en daer se gingh soo slecht.¹³²³

Nochtans hier is sij weer. Hoe raken wij te recht?¹³²⁴

1325 Eschdoornen, leeft ghij noch? u liet ick hier beneden;¹³²⁵

U komt het eijndje toe van mijn gebroken reden.¹³²⁶

Zijt ghij het wild geboomt daer 'tmannetjen in sat^{+1326/1327}

Om God in 'tvleesch te sien? daer leeft wat in uw blad

*Luc. 19.3.4.

Dat sijcomorich lijckt; en 'theeft de soete luijden¹³²⁹

1330 Die, lang in d'aerd verrott, noch leuen in haer' kruijden,¹³³⁰

Doen seggen jae en neen; en 'thanght noch inden strijdt,¹³³¹

*

1323 [-ick] ≤se≥ *Mijn' ziel* nog steeds subjekt, niet *ick*.

1329 [-sonneschermen] ≤Parasollen≥ Onduidelijk: de purist Huygens prefereert het vreemde woord! Had *sonnescherm* misschien te wijde betekenis (zoals nu) voor allerlei dat de zon weert?

Varianten apograaf:

A 1326 *einde* (fout copiist).

1322 *Van ... maken:* (Zie o.a. Matt. 17, 4: waar Petrus op de berg der verheerlijking zegt: Heere, het is goed, dat wij hier zijn; zoo gij wilt, laat ons hier drie tenten maken, voor U eene en voor Mozes eene, en eene voor Elia).

1323 *Soo ... slecht:* (zin die de vorige verklaart; vgl. thans nog: Hij stond te trillen op zijn benen, zó kwaad was hij. Het lijkt mij dat er intonatief een syntactisch verband gegroeid is, dat ik niet zou kunnen benoemen; *dae'r se gingh* = waarheen ze ging).

1324 *Hoe ... recht:* Hoe komen we weer op de goede weg?

1325 *Eschdoornen:* (Zie vs 1249; de uitweiding telt 76 vss!).

1326 *gebroken reden:* afgebroken, onderbroken woorden (*reden*, vrl. enk. = wat men zegt, woorden).

1326/1327 *zijt ... sien:* (in de marge Luc. 19.3.4. En hij (Zacheus, overste der tollenaars, een rijk man) zocht Jezus te zien, wie Hij was, en kon niet vanwege de schare omdat hij klein van persoon was. En vooruitlopende, klom hij op een wilden vijgeboom, opdat hij Hem mocht zien; want Hij zou door dien weg voorbijgaan; *God in 'tvleesch* = Jezus; *het wild geboomt*, grieks *sukomorea* = moerbeivijgeboom, sycomoor; de kanttekening van de Statenvertalers luidt: 'een boom in Syrien ende Egypten, hebbende de grootte ende de bladeren van een moerbeiboom, ende vruchten als vijgen, doch sonder kernen').

1329 *sycomorich:* (zie 1327/8).

de ... luijden: de prijzenswaardige, gewaardeerde lieden.

1330 *Die ... kruijden:* (de schrijvers van de kruidenboeken zoals Dodonaeus (1585 gest.), die voortleven door hun kruiden(boeken)).

1331 *Doen ... neen:* (op de vraag 1327).

'thanght ... strijdt: het is nog een twistpunt.

*

Dien ick niet scheiden sal: ick neem u soo ghij zijt,¹³³²

Half Moerbeij en half Vijgh, half Wijnranck en half Linden,¹³³³

All soom' u doopen will; ick houd u voor mijn' vrinden,¹³³⁴

1334a En vrinden inden nood; jae die voor slauen streckt^{1334a}

1335 En mijn hoofd met het uw als Parasollen dect.¹³³⁵

Transliteratie:

1332 mogelijk *zijt*.

1333 mogelijk *Allsoom'*

1334a In A en de drukken van 1653 en 1658 is vs 1334 tweede helft en 1335 eerste helft over het hoofd gezien; om gelijke nummering te behouden, noem ik vs 1335 1334a. In 1672 herstelde Huygens de fout. Zie de commentaar.

*

Varianten apograaf:

A 1334 *ick houd u voor mijn' vrinden*, door copiist over het hoofd gezien.

A 1335 *En vrinden inden nood*, door copiist over het hoofd gezien.

Varianten 1658:

KI 1334 *mits (ghij voor slaven streckt)* voor *jae die* enz. Correctie door Huygens; hiermee werd een mouw gepast aan de omissie in 1653 (naar A); vgl. uitvoeriger mijn artikel in de nog te verschijnen afscheidsbundel voor Dr. C. Kruyskamp over *Hofwyck vs 1332-1345 (Wat er met een tekst kan gebeuren)*.

Varianten 1672:

KII 1332/1335

*ick neem u soo ghij zijt,
Of als m'u hebben will, of als ick u kan vinden;
Half Moerbeij en half Vijgh, half Wijnranck en half Linden,
Alsoo m'u doopen will, mits ghij enz.*

voor:

*ick neem u soo ghij zijt.
Half Moerbeij en half Vijg, half Wijnranck en half Linden,
Al soo m'u doopen wil, mits ghij enz.*

De omissie van A werd nu eindelijk hersteld; het geïsoleerde vs 1333 kreeg zijn rijmvers.

Merkwaardig is dat Huygens een nieuwe versie maakte en niet terruggreep naar K, dat misschien niet bij de hand was.

1332 *Dien ... sal:* (de *strijdt*) die ik niet zal beslechten, het twistpunt dat ik niet zal oplossen.

1333 *Linden:* (enk., bijvorm naast *linde*, ook bij Vondel in het rijm voorkomend; vgl. WNT *linde* 2418, waar opgemerkt wordt dat de vorm bij Huygens 'in den hiaat' voorkomt, nl. in Voorhout vs 688. In ons vs is het een rijmwestie).

1334 *All ... will:* al naar men u noemen wil.

1334a *ja ... streckt:* jazelfs (voor vrienden) die (mij) als slaven dient (in Oost-Indië elders droegen slaven een parasol boven het hoofd van hun meesters of meesteressen; vgl. WNT *parasol* 435).

1335 *als Parasollen:* als met parasollen.

*

- 'Tis aengenamen dienst, soo lang uw' kruijnen duren:¹³³⁶
 Maer dat's halfjarigh werck. dat weten uw' geburen,¹³³⁷
 Mijn' bruijne mannetjens, die tuschen beiden op¹³³⁸
 Bij ell voor ell in 'tjaer haer' nemmer grijsen kopp
 1340 Ten hemel spoedigen, om somer-sonn te blinden,¹³⁴⁰
 En 'tmoeijelick geweld van schrale winter-winden¹³⁴¹
 Te weeren van mijn Plein. daer hebb ick mij verpraett;
 Zij zijn nu honderd jaer, en ouer lang in staet¹³⁴³
 Van breede schaduwen. en die van verre staet
 1345 Verneemt van Nootdorp af het vierkant Bosch van Masten;¹³⁴⁵
 En die 'tvan bijds geniet (u meen ick, lieue Gasten),¹³⁴⁶

- * 1339 [-eewigh] <nemmer> *grijsen kopp* Vermoedelijk wilde Huygens eerst schrijven: *haer' eewigh groenen kopp*, maar *nemmer grijsen* drukte nog scherper hun nooit verdorren aan.
 1340 [-sped] <spoedighen> Verschrijving hersteld.

Varianten 1653:

E.p. 1343 *in staet*, (drukfout).

Varianten 1658:

Kl 1341/1345

*En 'tplein te decken voor de schraele winter-winden.
 'Kverpraet mij: 'tis out hout, en hondert jaer in staet
 Van enz.*

- voor de drie vss 1341/1343 van de druk 1653. Huygens ontdekte bij het corrigeren dat hij drie rijmende verzen had gemaakt, en reduceerde deze tot twee. Vgl. a.art.
- 1336 *aengenamen*: (voor de mann. genus-*n* zie Inl. 9, 1).
 1337 *dat's ... werck*: dat duurt (maar) een half jaar (het *duren* van *uw' kruijnen*). *geburen*: buren.
 1338 *Mijn' ... mannetjens*: mijn pijnbomen (vgl. 236 *mijn' Bruijntjens*).
tuschen ... op: telkens tussen twee esdoorns, vgl. 2506.
 1340 *spoedigen*: doen rijzen, stijgen.
blinden: weren (eigenlijk blinddoeken, zon als oog gezien vgl. 1234).
 1341 *moeijelick geweld*: lastveroorzakende, lastgevende, lastige geweld.
schrale: koude en droge.
 1343 *ouer lang*: sinds lang, allang.
in ... schaduwen: in staat tot (het geven van) brede schaduwen.
 1345 *Verneemt*: ziet.
het ... Masten: ('vierkant' (= rechthoekig) als het plein; de pijnbomen steken boven de esdoorns rondom het plein uit; vgl. 1250).
 1346 *van bijds*: van dichtbij (vgl. Dagh-werck, p. 50, onder 20).
die 't ... geniet: die ervan (van het Bosch van Masten) geniet, profiteert (zie vervolg) (*die ... geniet* is aanspreking: gij, die ...).
meen: bedoel.

*

- Die Coets en Peerden hier of voor de koude berght,
 Of voor de spitse mugg die warme hengsten tergt)¹³⁴⁸
 Prijst de voorsichticheid van Hofwijcks dooden stichter,¹³⁴⁹
 1350 Die 't ongemack bevroedd' en maeckten 't Beesten lichter,¹³⁵⁰
 En menschen aengenaem gelijk in alle pijn¹³⁵¹
 Die onsen naesten smertt en daer wij vrij af zijn.^{1351/1352}
 Mijn wandelaer is moe: ick kan 't hem niet verwijten:¹³⁵³
 Wie sou sijn' lijdsaemheid in 'teinde niet verslijten¹³⁵⁴
 1355 Op soo veel wild geklaps? Maer 'tsal haest beter zijn;¹³⁵⁵
 Tot noch toe voed ick hem met peper en Azijn¹³⁵⁶
 Tot allerlei salaet van smakeloose bladen:
Transliteratie:
 1356 boven *peper* open variant *olij*

- * 1347 voor *Hitte en koude* werd of voor de koude Zie 1348 waar de hitte aan bod komt!
 1348 [-*Mees*ſ] ≤*Of*≥ voor enz. In verband met correctie van voorgaande vs.
 1353 [-*hem*] ≤*ick*≥ Direkt hersteld: *hem* voorop tegen metrum (*hém kan ick't niet verwijten*).

1357 [-~] <*smakeloos*> Verschrijving hersteld.

Varianten apograaf.

A 1354 *soud* (eigenmachtige wijziging door copiist).

A 1356 *peper* (K open variant *olij*).

1348 *de ... tergt*: de horzel (in de zomer).

1349 *Prijst*: (imper.).

voorsichtigheid: vooruitziende zorg.

dooden stichter: Nu vergist Huygens zich toch! Hij stelt zich immers Hofwijck 100 jaar later voor, terwijl hij springlevend is.

1350 *bevroedd*: begreep, beseffe.

maeckten: (voor de -*n* zie Inl. 9, 3).

1351 *menschen aengenaem*: door de schaduw.

1351/1352 *gelijk ... zijn*: zoals bij alle kwelling het geval is, die onze naaste verdriet en waar wij vrij van zijn (vgl. 275 vlgg.).

1353 *verwijten*: kwalijk nemen (er hem een verwijt van maken).

1354 *Wie ... verslijten*: Wie zou tenslotte niet zijn geduld verliezen (wie zou niet aan het eind van zijn geduld raken).

1355 *Op ... geklaps*: na zoveel wilde, ordeloze praat (van de hak op de tak).

haest: gauw.

1356 *Tot ... bladen*: zonder beeldspraak: tot nu toe heb ik hem beziggehouden met scherpe en zure opmerkingen naar aanleiding van allerlei blad in mijn Hof (de bladeren zijn de *salaet*, de kritische opmerkingen *peper* en *azijn* (vgl. de open variant voor *peper*: *olij*)).

*

- Hier neffens licht een Bosch dat beter is geladen;¹³⁵⁸
 En dat de keel toe lacht; een' keucken-wilderniss,¹³⁵⁹
 1360 Daer 'tfruijt geschotelt staet en maer te grijpen is.¹³⁶⁰
 Komt binnen, Heer en Vrouw; maer, Meijd en Knecht, staet uijt, en¹³⁶¹
 Lackeijen, weest gegroett en, Pages, wandelt buijten.¹³⁶²
 Voor sulcke kijckers zijn de sporten van dit heck,¹³⁶³
 Voor sulcke most mijn' Bors aen 'tkostelick besteck¹³⁶⁴
 1365 Dat desen Boomgaert sloot in vijuer-lijcke Grachten.¹³⁶⁵
 Een woord voor dusenden, all die maer met gedachten¹³⁶⁶
 Mijn' sinn'lickheden rooft is hier soo wellekom¹³⁶⁷
 Als hamer-slagen op een' porceleinen Komm.¹³⁶⁸
 Nochtans is't open Hof in dese vier saletten:¹³⁶⁹
 1370 Maer moet ick Heer en Knecht gelijck aen Tafel setten?
 Transliteratie:
 1368 mogelijk *hamer slagen*

*

- Varianten apograaf:*
 A 1365 *vijverlijcke* (fout copiist).
 A 1366 *duisenden* (eigenmachtige verandering door copiist).
 A 1368 *porceleine* (copiistenfout? eerder ingrijpen copiist).
- Varianten 1653:*
 E.p. 1367 *willekom* (drukfout).
- 1358 *Hier neffens*: (naast het plein, vier perken F op de plattegrond).
dat ... geladen: dat beter voorzien is, dat betere dingen inhoudt.
- 1359 *keucken-wilderniss*: 'een plaats waar keukenbehoeften in 't wild, in de wilde natuur groeien' (tegenover *keukenhof*, *keukentuin* (WNT keuken (I) 2603; maar *in 't wild* klopt niet; *wilderniss* onduidelijk).
- 1360 *en ... is*: en zo maar gegrepen kan worden.
 1361 *staet uijt*: blijf buiten.
 1362 *Lackeijen*: dienaars van een aanzienlijk persoon.
Pages: dienaren van lage rang.
- 1363 *sporten*: spijlen.
 1364 *most ... besteck*: moest mijn beurs (geloven) aan de kostbare afsluiting (WNT bestek 2123, 5; dit citaat).
 1365 *sloot in*: insloot, besloot binnen.
vijuer-lijcke: aan vijvers gelijke (zo breed) (op de plattegrond aangegeven met parallelle brede zwarte strepen om de boomgaard) (Zo gebruikt Huygens *sonne-lijcke* als aan de zon gelijke, zie *Proeven II*, p. 52, vs 5).
 1366 *Een ... dusenden*: één woord in plaats van duizenden.
 1367 *Mijn' sinnlickheden*: datgene waar ik behagen in heb, wat ik liefheb, waar ik lust in heb.
 1368 *soo*: even.
 1369 *dese ... saletten*: (zo noemt hij in verband met *Hof* de vier groepen vruchtbomen).

*

- Plant ick voor groot en klein? Eij, jong volck, neemt mijn geld,¹³⁷¹
 En snoept den merckt-korf uijt, en doet hier geen geweld.¹³⁷²¹³⁷²¹³⁷²
 Geweld is, achterbax den land-heer af te halen¹³⁷³
 Dat weinigh stuijuertjens met niemands leed betalen,¹³⁷⁴
 1375 Daer 't naer den kooper wacht. Hier kan mijn soet verwacht¹³⁷⁵
 Van menigh jaer gequeecks onwetens, ongeacht,¹³⁷⁶
 'Tgestolen beetjen zijn van die maer lust te snoeijen.¹³⁷⁷
 1372 Er staat *merck-korf* (verschrijving voor *merckt-korf*)
 1377 mogelijk *dien* Tekstverlies van *lust* door gat in papier; zo ook
 van *in* in 1378

* 1371 [-*Eij jong volck*] ≤ *Plant ick voor* ≥ Abusievelijk eerst de tweede helft van het vs afgeschreven.

1373 *den Lands-huijs* ? ≥ *heer*

Varianten apograaf:

A 1372 *merckt-korf* (correctie in A door copiiist of Huygens).

A 1375 *voor den kooper is*: (correctie in A door Huygens).

Varianten 1653:

E.p. 1372 *Merck-korf* (drukfout).

E.p. 1375 *Daer 't naer den kooper wacht* A *Daer 't voor den kooper is* (latere correctie in A, na het drukken van 1653).

Varianten 1672:

KII 1372 *Merckt-korf* voor *Merck-korf* Zetfout 1658 hersteld.

1371 *gelijck*: gelijkelijk, tezamen.

1372 *neemt ... geld*: pak mijn geld aan, hier heb je geld.

1372 *den ... uijt*: de marktkorf leeg (*merck-korf* schrijffout voor *merckt-korf*, zoals A heeft).

doet ... geweld: pleeg hier geen onrecht, doe hier niet iets onrechtmatigs (*geweld*=onrecht; vgl. Huygens' omschrijving in volgende vss).

1373 *af te halen*: te ontnemen.

1374 *Dat ... betalen*: wat voor weinig geld (enkele stuivers) te koop is zonder dat men iemand leed doet.

1375 *Daer ... wacht*: daar waar het op de koper wacht (op de markt).

mijn ... gequeecks: het zoete, aangename dat ik verwacht van vele jaren kweken (*verwacht* = wat men verwacht, te vergelijken met de infin. in dusdanig gebruik, zie 865).

1376 *ongeacht*: (adv.) zonder dat men er acht op slaat (vgl. *onwetens* = zonder dat men weet wat men doet).

1377 *beetjen*: hapje.

die: (meew. vw., niet gebogen; over het algemeen houdt Huygens zich aan de buigingsvoorschriften).

snoeijen: snoepen (vgl. 1465 *snoeijers*).

*

- Hier kan de dertelheid den teeren tack in 'tbloeyen'¹³⁷⁸
 Soo ternen dat hij bloed', en niet en bloey' van 'tjaer.'¹³⁷⁹
 1380 Maer 'kwenste dat soo sterft noch ongeboren waer,¹³⁸⁰
 Eer dat ick om een leur van Appelen of Peeren¹³⁸¹
 Het vriendelick onthael van vreemden most ontbeeren,¹³⁸²
 En sien suer eer ick 'twist. Neen, vrienden, wie ghij zijt,¹³⁸³¹³⁸³
 Die mij een deel vergunt van uw' verloren tijd,¹³⁸⁴
 1385 En komt van uijt den Haegh tot binnen dese hagen,¹³⁸⁵
 Gevolght, of ongevolght; ick stel 'taen uw behagen,¹³⁸⁶
 De sleutel van mijn hert is die van desen thuijn;¹³⁸⁷
 Daer is een' vrije jacht oock in verpachtten duijn.¹³⁸⁸

*Transliteratie:*1386 mogelijk *ongevolght*.

- * 1380 [-'Twaer beter] ≤-~> ≅Maer 'tkwenschte≅ 't is verschrijving; Huygens wilde een tegenstelling aanbrengen: ondanks alles wil hij enz.!
 1381 [-Dan] ≤Eer≅ In verband met correctie in voorgaande vs.
 1385 [-Haegh] <Haegh> Verduidelijking.

Varianten apograaf.

- A 1388 in 't verpachtte duijn (vermoedelijk eigenmachtige verandering door copiiist).
 1378 *dertelheid*: onbedwongen lust.
in 'tbloeyen: (adv. bep.) terwijl hij bloeit.
 1379 *ternen*: rukken aan (aan de tere tak rukken; WNT ternen 1604, dit citaat).
niet ... jaer: dit jaar niet bloeit (woordspel *bloeden*, *bloeyen*; latinistische conjunctief, hier indicativisch te vertalen).
 1380 *'kwenschte ... waer*: ik zou willen dat wat zo sterft, nog ongeboren ware (de objektszin zonder voegw. *dat*, eigenlijk: *dat dat soo* enz.).
 1381 *Eer dat*: liever dan dat.
een ... Peeren: wat povere appelen enz. (leur = lor, beuzeling, nietigheid).
 1382 *onthael*: ontvangen, onthalen.
 1383 *En ... suer*: en zuur zou moeten zien (*most* samengetrokken).
eer ... wist: eer ik er erg in zou hebben.
 1383 *wie ... zijt*: wie gij ook zijt.
 1384 *vergunt*: schenkt.
verloren tijd: vrije tijd.
 1385 *hagen*: omheiningen (woordspelend met *den Haegh*).
 1386 *Gevolght ... ongevolght*: met of zonder gevolg (gezelschap).
ick ... behagen: ik laat u vrij, gij moogt uw zin volgen.
 1387 *De ... thuijn*: Mijn hart en mijn tuin staan gelijkelijk voor u open.
 1388 *Daer ... duijn*: (Toegepast op zijn boomgaard:) ge kunt vrij plukken ook al is 't mijn boomgaard (*verpachtten* datief enk., ntr.).

*

- Magh de gebroodde knecht sijns meesters plaets bewaren,¹³⁸⁹
 1390 Ick gunn u met de vreughd de vrucht der volle jaren,¹³⁹⁰
 Pluckt en doet plucken, schuddt en laet u schudden, raept¹³⁹¹
 En laet u rapen; denckt, de landheer sitt en slaept,¹³⁹²
 'Tis buijt all wat u lust: spaert maer de teere telgen;¹³⁹³
 'Tooft is ten besten; 'thout en kan men niet verswelgen,¹³⁹⁴
 1395 Die 'tCapital behoudt sorght voordien interest;¹³⁹⁵
 Die blijft u op mijn' gunst voor 't naeste jaer gevest.¹³⁹⁶
 Doctoren van den Haegh, 'tzij t'uwer baet gesproken.¹³⁹⁷
 Send ick u siecken t'huijs, ick houw mij niet gewroken;¹³⁹⁸
 Mij is geen leed geschiet dat wrekens waardigh zij,
Transliteratie:
 1390 Het hs heeft bij vergissing *vreugh* voor *vreughd*

* 1390 [-hem] ≤u≥ Niet aan de *gebroodde knecht* maar aan *u*, bezoekers.

Varianten apograaf.

A 1392 *den Land-heer* (fout copiist).

Varianten 1672:

KII 1394 *mijn* voor *men* Zetfout.

- 1389 *Magh ... bewaren:* Als de knecht die het brood van zijn heer eet, de plaats van zijn meester mag innemen (onduidelijk; is hier sprake van een of andere rechtsregel?) [(WNT gebrood 506: loontrekkend, dienstbaar; dit citaat; ook: iemands gastvrijheid genietende. Huygens speelt met die twee betekenissen: *de gebroodde knecht* is ook de gast, *sijn meester* is ook de gastheer).]
- 1390 *Ick ... volle jaren:* (dan) gun ik u (gasten) tezamen met het genot, de vrucht die na een vol jaar gerijpt is.
- 1391 *doet plucken:* laat plukken.
laet u schudden: laat voor u schudden.
- 1392 *u:* voor u.
de ... slaept: (direkte 'rede', gedachte) de landheer zit te slapen.
- 1393 *maer:* slechts.
- 1394 *is ten besten:* is ter beschikking, is tot uw dienst.
- 1395 *behoudt:* bewaart, niet aantast.
- 1396 *Die ... gevest:* Die (aanw. vnw. = de *interest*) blijft voor u op mijn gunst (op grond van enz.) voor het volgende jaar vastgelegd (WNT vesten (I) 29, B5 baseren, funderen; lett. staat er: die interest blijft op mijn gunst gebaseerd voor u.)
- 1397 *'tzij ... gesproken:* Het (voorgaande) moge tot uw voordeel gezegd zijn (ik laat de mensen immers hun gang gaan en ziek worden).
- 1398 *Send ... gewroken:* als ik u zieken thuis zend, acht ik mij (toch) niet gewroken (zie volgende vs).

*

- 1400 Is 't mergen mogelick, Rhabarbertje stae bij.¹⁴⁰⁰
 En Sene, windigh blad, en Mann' en Tamarinden,¹⁴⁰¹
 En Aloë die 'tall kan drijuen en ontbinden,¹⁴⁰²
 De schuld is buijten mij: ick ben maer waerd geweest,¹⁴⁰³
 Dien't minst van allen past, dit schaedt of dat geneest.¹⁴⁰⁴
- 1405 'Khebb vrij gelach gegunt, 'khebb mildelick gegeuen,¹⁴⁰⁵
 En laten nemen: maer van giften die vergeuen¹⁴⁰⁶
 En draeght mijn Acker geen: het schielick witten-brood¹⁴⁰⁷
- 147 (1658) Hoc hic quidem homines tam brevem vitam colunt, Cum hasce herbas ejusmodi in suam alvum congerunt, Formidolosas dictu, non esu modo: Quas herbas pecudes non edunt, homines edunt Plaut. Pseud. 3. 2.
 (Plaut., Pseudolus 822-825). (Een kok is de spreker). Vert. Ernout, éd. Budé Plaut., Tome VI (Parijs 1957, p. 71): Et puis qu'on s'étonne ici que la vie soit si courte, quand les gens se collent dans le ventre des herbes de cette nature, qui font frémir seulement de les nommer; jugez quand on les mange! Des herbes que les bêtes ne mangent pas, on les fait manger aux gens.
 (1658) Vilibus ancipites fungi ponentur amicis. Juv. (Sat. V, 146-147). Vert. Labriolle-Villeneuve, éd Budé 1950, p. 53: Aux amis de bas étage, (= de armere cliënten) on sert des champignons suspects; (au maître un bolet comme en mangeait Claude etc).
Translitteratie:
 140 boven *tje* van *Rhabarbertje* de open variant *sop*

- * 1400 [-*Rhabarber* ...] ≤ *Rhabarbertje stae bij* ≥
 1401 onleesbaar doorgehaald en vervangen door ander vs.

Varianten apograaf:

- A 1400 *Rhabarbertje*, zonder de open variant van K *Rhabarbersop*.
 A 1407 *witte-brood* (eigenmachtige verandering door copiist).

Varianten 1653:

- E.p. 1402 *kont* (correctie in de drukproef).
- 1400 *Is ... mogelick:* Als 't morgen misschien is: (zo zeggen wij het nog).
Rhabarbertje: (aanspreking) rabarber (purgerend; vgl. voor dit en de volgende zuiverende middelen *Dagh-werck*, 1835 vlgg.).
- 1401 *Sene:* seneblad, eveneens purgerend.
windigh blad: blad dat de gassen losmaakt en: *blad van een windeachtig* plant.
Mann: manna ('naam van verschillende zoetachtige, zacht purgerende stoffen, die als een kleverig sap worden gewonnen, o.a. van den pluimesch', WNT manna 215, 2).
Tamarinden: tamarinde (de bekende oostindische zure vruchten, purgerend (vgl. WNT tamarinde (waarnaast *tamarinden*) 8946 het citaat boven, uit van Linschoten).
- 1402 *Aloë:* sap van de aloë of droge stof daaruit, purgerend.
die ... ontbinden: die alles (alle ongerechtigheid) kan verdrijven en oplossen (losmaken) (*kan* is een vergissing van Huygens voor *kont*, zoals 1653 heeft; K en A hebben *kan*).
- 1403 *waerd:* gastheer.
- 1404 *Dien ... gast:* wie het het minst enz. van allen past (te zeggen).
- 1405 *vrij ... gegunt:* vrij gelag gegeven.
- 1406 *giften ... vergeuen:* gaven die vergiftigen.
- 1407 *geen:* geen enkele, er geen.
schielick witten-brood: het schielik opschietende wittebrood, het duivelsbrood, de paddestoel.

*

- Dat naer den duijuel heet, en altemets eens doodt,¹⁴⁰⁸
 En altijd gecken lockt en wijse luij doet duchten,
 1410 Schaff ick geen' vijanden. Indien uw' siecken suchten
 Sij wijten't niemand als haer' ongebonden keel,¹⁴¹¹
 En 'tlieue misverstand, dat Kostelick *Te veel*,¹⁴¹²
 Dat gulde letteren tot uwent mosten eeren.¹⁴¹³
- 1411 Numquid enim hic furor est, quod nemo nostrum mortalem se cogitat, quod nemo imbecillum? Sen. ep. 114.
 (§26 in init.) (Huygens geeft hier een partiëel citaat en laat de 2e oorzaak weg). Vert. Préchac-Noblot in éd. Budé: En vérité(, mon cher Lucilius,) cette aberration ne tient-elle pas à ces deux causes? 1^o nul d'entre nous ne songe qu'il est mortel, qu'il est débile (2^o nul d'entre nous ne songe qu'il n'est qu'un).
- 1412 Οὐδὲν ἀγαθόν, ὅτι ἄν μᾶλλον τῆς φύσεως ἦ. Hippocr. sec. 2. aphor. 4. (Hippocr. Aphorism., Sectio Secunda, 4 + F.Z. Ermerins, ed. Hippocrat. (Utrecht 1859) deel I, p. 402-403). Vert. W.H.S. Jones (Loeb ed. Hippocrates, vol. IV, pp. 108 en 109, anno 1953): (Neither repletion, nor fasting,) nor anything else is good when it is more than natural (noot: too great for the constitution).

* 1413 *Dat* [-ijeder een verstaet en dat] *gulden* [-letf] <letteren> enz. Onduidelijk; in elk geval vreemd na *misverstand* in 1412! Ook kwam de alexandrijn zo niet tot stand.

Varianten 1672:

KII 1409 *geck en voor gecken* Zetfout.

1408 *altemets*: soms.

1411 *Sij ... Keel*: laten zij niemand anders beschuldigen dan hun onbeheerste (bandeloze) keel (= hun vraatzucht) (*wijten* is bedoeld als conjunctiefvorm: zij mogen het wijten, laten ze het wijten).

1412 *'tlieue misverstand*: de zoete, aangename dwaling (*lieue* omdat de last pas na de lust komt).

dat ... Veel: dat dure teveel, die overdaad die iemand duur komt te staan (bijstelling).

1413 *Dat ... eren*: dat bij u thuis met gulden letteren zou moeten worden geëerd (omdat het u patiënten levert).

*

- Raeckt dat ter wereld uijt; seght, Goeden nacht, mijn' Heeren,¹⁴¹⁴
 1415 Aen Boeck en Apotheek, aen Croes en Recipe.¹⁴¹⁵
 Maer 'tambacht lijdt geen' last; de duijuel lacht'er mé.¹⁴¹⁶
 Van Adams Boomgaerd af tot die wij heden pooten¹⁴¹⁷
 Zijn onse keelen maer bedrieghelicke gooten,¹⁴¹⁸
 Verraders van ons lijf en onse zielen toe.¹⁴¹⁹
 1420 Och off sij lacchen kost die weelderighe Koe,¹⁴²⁰
 Die ginder in 't voll-op van Hollands beste weiden¹⁴²¹
 Genoegh en Ouerdaed soo wijs'lick weet te scheiden,¹⁴²²
 Wat maecte sij geschals; wat sprack sij met genught,¹⁴²³
 Dat die haer meester is sijn seluen niet en tucht,¹⁴²⁴
 1425 Dat die de wetten maect en roemt alleen op Reden,¹⁴²⁵
 1418 Eò mores venere, ut homo maximè cibo pereat. Plin. lib. 26. c. 8.
 (Plin. N.H. XXVI, 28 (8) §43). Vert. Ernout-Pépin (Budé, Parijs 1957,
 Liv. XXVI, p. 32): (et) les moeurs en sont venues à ce point que
 l'homme périt surtout de ce qu'il mange.

* 1419 [-'Kmoet lacchen om] ≤Verraders≥ enz. Onduidelijk.

Varianten 1658:

- Kl 1414 *uijt?* voor *uijt*. Zetfout.
 1414 *dat*: (dat *lieue misverstand* plus bijstelling).
seght ... nacht: zeg dan maar welterusten tegen, geef dan maar hun congé aan.
 1415 *Boeck*: kruidenboek.
Croes: smeltkroes.
Recipe: recept.
 1416 *'tambacht*: het doktersambacht.
lacht'er mé: lacht erom, spot ermee (nl. met de mogelijkheid van het uit de wereld raken van *'lieue misverstand*).
 1417 *die*: degene die.
poten: planten.
 1418 *maer ... goten*: alleen maar goten die ons bedriegen, valse goten (vgl. *Verraders* in volgend vs).
 1419 *Verraders*: tegronderichters, verdervers (MNW verrader 2268, 3).
toe: daarbij (de vraatzuchtige gaat ook geestelijk ten onder).
 1420 *weelderighe*: vette, welgedane.
 1421 *'t voll-op*: de overvloed.
 1422 *te scheiden*: uiteen te houden, te onderscheiden.
 1423 *Wat ... geschals*: wat een lawaai zou ze maken, wat zou ze bulderen (van de lach).
wat ... genucht: met welk een plezier zou zij zeggen.
 1424 *sijn ... tucht*: zichzelf niet beheerst.
 1425 *roemt ... reden*: zich in zijn eentje (met uitsluiting van andere schepselen) op rede beroemt (zich erop beroemt dat hij alleen met rede begaafd is).

*

Geen eigen wett en weet voor 'tminste sijner leden.¹⁴²⁶

Geen' buijck geen' mondjes maet, dat Beesten menschen zijn,¹⁴²⁷

En menschen meestendeel maer redelick in schijn.¹⁴²⁸

Wat light mij aen de moeijt van 'tpleiten voor de Beesten?¹⁴²⁹

1430 'Tstuck valt mij wat te swaer; ick schenck het stercker geesten:

Want wat de keel belanght, en 'tleckere verdriet,

'Tzij roemeloos geseght, het stuck en raect mij niet.¹⁴³²

Danck hebbe die mij gaf mijn seluen te vermannen,¹⁴³³

En tegens 'tsott geweld van mond-lust in te spannen.¹⁴³⁴

1435 Ick ben niet smaeckeloos, noch mijn gehemelt Steen:¹⁴³⁵

1434 *Σωφροσύνη κολάσας ἔντερον ἀργαλέον.* Pallad. ap. Stob.
(Palladas apud Stobaeum = Anth. Palat. IX, 170, vs 2.). Vert. H. Beckby
III, p. 106-107: und den rebellischen Bauch mit einem Fasttag bestraft
(2e regel van 4-regelig epigram); *σωφροσύνη* = zelfbeheersing,
gematigdheid).

* 1427 *Dat [-Menschen] <Beesten>* enz. Begrijpelijke vergissing: mensen zijn beesten is gewoner dan het omgekeerde.

1431 [-En] ≤ *Wan* ⊇ Redengevend verband gepast in plaats van nevenschikkend.

Varianten 1658:

KI 1430 *fian* voor *van* Zetfout.

Varianten 1672:

KII 1430 *van* voor *fian* Zetfout hersteld.

1426 *Geen ... leden:* zelf geen wet kent (lett.: niet een wet van zichzelf kent) voor het kleinste van zijn lichaamsdelen (de tong) (Huygens denkt aan Jak. 3, 5 waar in een andere context, die van het kwaadspreken, de tong een *klein lid* genoemd wordt).

1427 *Geen' ... maet:* geen maat voor zijn buik, geen maat voor zijn mond kent (maet samengetrokken; *mondjes maet* woordspelend met de bekende maataanduiding; vgl. WNT mondjesmaat 1072, 2 met dit citaat).

1428 *meestendeel:* meestal, voor het grootste deel.

redelick: van rede voorzien.

1429 *belanght:* aangaat.

'tleckere verdriet: het verdriet door (de kwade gevolgen van) gulzigheid.

1432 *roemeloos:* zonder roemen, zonder grootspraak.

1433 *Danck hebbe:* Gedankt zij.

die ... vermannen: degene die mij gaf mizelf te overwinnen (God).

1434 *tegens ... spannen:* (samentrekking van *mijn seluen*) mij schrap te zetten (te strijden tegen) de dwaze heerschappij (tyrannie) van de begeerte naar eten en drinken (eet en drinklust) (WNT inspannen 1947, dit citaat).

1435 *smaeckeloos:* zonder smaak.

*

Maer 'tis mijn Hemel niet: mijn' tong en is geen been,¹⁴³⁶

Sij voelt: maer ick voel oock hoe lang sij dient te voelen,

Hoe veel en hoe veel niet. Verdrincken is geen spoelen;¹⁴³⁸

Daer hoort maer drincken toe; dat weet ick, en wat meer:¹⁴³⁹

1440 Gelijck het spoelen koelt, soo doet verdrincken seer.¹⁴⁴⁰

All dat ick dragen kan en schroom ick niet te laden:¹⁴⁴¹

1437 *Οὔτε τι γὰρ νήφω, οὔτε λίαν μεθύω.* Theogn.

(Theognis, vs 478). Vert.: Ik ben noch nuchter, noch ook al te zeer dronken. Ἡδὸ πᾶν τὸ μέτριον, οὔτε ὑπεργέμων Ἀπέρχομαι νῦν, οὔτε κενός, Ἀλλ' ἠδέως ἑμαυτοῦ. Alex. in Syntroph. ap. Athen. (Athenaeus X 419, b, c). Vert. Gulick (Athen. IV, p. 399, Loeb): How sweet is everything that is moderate; to day I come away neither overstuffed nor empty, but pleasantly comfortable.

1440 Mergunt in pocula mentem. Manil. 5. Astron.

(Manilius V, 246). Vert. Van Wageningen (Vert. Manilius, Leiden, 1914, p. 146): (en hij zal zich in de onversneden drank verheugen), maar zijn geest zal in de beker ondergaan.

1441 Non vinum hominibus moderari, sed vino homines solent, qui quidem probi sunt. Plaut. Truc. (Plautus, Trucul. 831). Vert. Ernout, éd. Budé (Plaut. deel VII, p. 154-155): ce n'est pas le vin, d'ordinaire, qui commandent aux hommes, mais les hommes qui commandent au vin, du moins les hommes honnêtes. Οὐ βούλομαι πίων Ἀσκηπιοῦ δεῖσθαι. Callisth. ad Alex. ap. Plut. de ira cohib. (Plutarchus, De ira cohibenda (Morr. 454e) (woorden van Kallisthenes tot Alexander de Grote). Vert. W.C. Helmbold (Plut., Morr. T. VI, Loeb 1957, p. 102 en 103): (And so was Alexander provoked by Callisthenes, who said, when the great bowl was going its rounds,) I don't care to have a drink of Alexander and then to have call in Asclepius.

Transliteratie:

1439 mogelijk toe:

*

1437 [-eersf] <ooock> Vergissing, dadelijk hersteld.

1441 [+<d>] <d>ragen Vermoedelijk *lijden* begonnen; dit werd dan *dragen*, het betere woord bij *laden*.

Varianten apograaf:

A 1437 en ick voel K maer ick voel (fout copiist).

1436 *mijn Hemel:* (woordspelend met *gehemelt*) mijn hoogste behagen.

1438 *Verdrincken ... spoelen:* teveel drinken is niet de keel spoelen (vgl. *Daghwerck* vs 870 *dat vrolick spoelen* = dat een goed glas drinken (maar niet teveel).

1439 *Daer ... toe:* daar is alleen drinken voor nodig, komt alleen drinken bij te pas (bij het *spoelen*).

1440 *Gelijck ... eer.* zoals het spoelen (de keel spoelen) verkoelt, zo heeft teveel drinken nare gevolgen (het lijkt toch wel of Huygens hier weer speelt, ditmaal met *spoelen* = zich met water afspoelen en *verdrincken* = verdrinken).

1441 *All ... laden:* al wat ik verdragen kan ben ik niet bang tot mij te nemen (te eten en te drinken).

*

Maer dat ick niet en kan, het minste Meer, kan schaden:

Als 'tvatt maer voll en is soo drijft het of het stond,¹⁴⁴³¹⁴⁴³

Soo haest als 'touerloopt, soo moet het naer den grond:¹⁴⁴⁴

1445 Dat doet de leste dropp: wat doen dandusend droppen

Naer 'tvatt aen 'tsincken is? lett, sponsien, lett, soppen,¹⁴⁴⁶

Lett, drinckers, die te bedd, gelijk te gronde gaet,¹⁴⁴⁷

En, daer ick wesen wouw, lett, snoepers sonder maet,

Wat dat uw Maegh gewelds van Tong en keel moet lijden,

1450 Van ouerswelgens meer als beestelick verblijden.¹⁴⁵⁰¹⁴⁵⁰

1442 (1658) *Kai γάρ πᾶν τὸ πολὺ τῇ φύσει πολέμιον.* Hippocr. 2. Aphor. 51.

(Hippocr. Aphorism. Sect. 2, 51 = Ermerins 1, p. 409). Vert.: Immers alle overdaad is aan de natuur vijandig.

1446 Hinc phrenesis periculosa, hinc grauis poena, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens, semesas epulas cum internorum viscerum cruore fundentium. Ambros. de Hel. et jejun.

(Ambros., de Helia et jejunio, caput 16, 59). Vert.: Vandaar die gevaarlijke uitslaande waanzin, vandaar de straf van 't ernstig graveel, vandaar die funeste slechte spijsvertering, vandaar dat braken keer op keer van hen die hun halfverteerde spijszen samen met bloed van ingewand en darmen opgeven (lett. uitgieten).

* 1447 [-ten?] <te> gronde Onduidelijk. Vloeiender?

Varianten apograaf:

A 1445 *de lesten dropp* (spontane verandering door copiist: mannelijke genus-n voor *d*). *duijsend* (vgl. 1366).

1443 *dat ... kan*: wat ik niet verdragen kan (samentrekking).

1443 *maer*: alleen maar.

of ... stond: alsof het overeind stond.

1444 *Soo haest als*: zodra.

naer ... grond: naar de bodem.

1446 *Naer*: nadat.

lett. (trans. met objektszin *Wat ... verblijden*) let erop.

sponsien: sponzen, veeldrinkers (vgl. WNT spons (I) 2927: Drinken als een spons).

soppen: onmatige drinkers (niet in WNT op sop (I), (II)).

1447 *die ... gaet*: die te bed gaat alsof gij te gronde gaat (wier naar bed gaan is als een te gronde gaan; vgl. 1444).

1450 *Wat dat*: (invoeging van voegw. *dat* zoals thans nog in volkstaal, de bijzin (naast de woordorde) indicierend).

gewelds: (partit. genit. bij *Wat*: wat een overlast, teistering).

1450 *Van ... verblijden*: door het meer dan dierlijke (een dier kent maat) genot van het overmatig zwelgen.

*

- Een gierighe poortier magh aen de deure staen,¹⁴⁵¹
 De deur van 'tCamer-spell, en laten binnen gaen¹⁴⁵²
 All watt'er wesen will, in 'tende moet hij hooren¹⁴⁵³
 Dat ouer-voll benauwt, dan moet het of van voren,¹⁴⁵⁴
 1455 Of weer van achter uijt dat meer is dan de sael¹⁴⁵⁵
 Kan swelgen met gemak. Ick spreek geen' duijster' tael;
 De saecke self spreekt duijtsch: wie ooren heeft kan hooren,¹⁴⁵⁷
 Wij sien wat ons gebeurt van achteren, van voren,
 (Daer moet gheen doeckjen om) van ond'ren, met verlof,¹⁴⁵⁹
 1460 Van bouen rauw en rott, en geel, en groen, en groff,¹⁴⁶⁰
 En all om eens Portiers verraderlijck onthalen¹⁴⁶¹
 Van all dat binnen will, en eindtelick de salen
 Van Maegh en Buijck en Darm doet bersten van Colijck,
 En voor het beste loon maect van een lijf een lijck.¹⁴⁶⁴
- ~~161~~ Nonne furor et ultimus mentium error est, cum tam exiguum capias,
 capere multum. Sen. de Breu. c. 10 (moet zijn Senec., ad Helviam Matrem
 de consolatione, dialoog 12, 10, 6).
 Vert. Basore (Loeb-ed., Sen. Mor. Ess., Tome II, p. 451): (You really
 should remember how small our bodies are!) Is it not madness and the
 wildest lunacy to desire so much when you can hold so little? (de tekst
 heeft *cupere*, niet *capere* zoals Huygens ervan maakt).

* 1454 *be[-nauwt]* \leq -*swaert* \geq *benauwt* \geq *Benauwt* beter passend bij een overvol vertrek.

Varianten apograaf:

A 1451 *portier*

A 1454 *over-vall* (fout copiist).

A 1462 *endelick* (correctie in A, vermoedelijk door Huygens).

1451 *gierighe*: hebzuchtige (op foaien beluste!).

magh: kan (wel).

1452 *'tCamer-spell*: spel in besloten kring (zoals Trijntje Cornelis, in 1653 geschreven, door Huygens bedoeld werd).

1453 *in 'tende*: (maar) aan het eind.

1454 *het*: (subjeet; de sem. vulling is *dat ... gemak*).

1455 *uijt*: naar buiten.

1457 *De ... duijtsch*: De zaak zelf spreekt klare taal.

1459 *van ond'ren*: = *van achteren*.

1460 *Van bouen*: = *van voren*.

rauw ... groff: (pred. toevoegingen bij *wat*) rauw enz. zijnde.

1461 *En all*: en dat alles.

onthalen: ontvangen, binnenlaten.

1464 *voor ... loon*: als de beste beloning (ironisch).

van ... lijck: van een levend lichaam een lijck.

- *
 1465 Nu, snoeijers, 'tstaet u vrij; ghij moogt wel binnen komen,¹⁴⁶⁵
 Maer, weest'er op verdacht, de dood is in de Boomen;
 Dan 'tleuen isser oock. Siet ghij die peersche Pruijm,¹⁴⁶⁷
 Die ongefoolde maeghd van vinger en van duijm,¹⁴⁶⁸
 Dien Appel, Goud op groen, die wonderlicke bessen,¹⁴⁶⁹
 1470 Die kerssen, uijterlick als roode wijn in flessen,¹⁴⁷⁰
 Noch beter in haer lijf; die Peer met haer geslacht¹⁴⁷¹
 Door menigh ouerspel tot soo veel keurs gebracht?
 Het lacht all, datmen't siet, (men schijnt het schier te hooren,¹⁴⁷³
 En soo waer 'tspreekwoord valsch, de Buijck en heeft geen' ooren)¹⁴⁷⁴
 1475 Maer 'tlacht voll Aloës, voor die sich selfs verraedt,¹⁴⁷⁵
 En niet en onderscheidt versott zijn van versaedt.¹⁴⁷⁶
 Ghij zijt versaedt, en meer, van dit langwijligh preken.¹⁴⁷⁷

- *
 1467 [-En] ≤Dan≥ Tegenstellend!
 [-j?] <peersche> Onduidelijk.
 1471 *beter* [-innerlick] ≤in haer lijf≥ *innerlick* meer passend bij de mens, daarom de tegenstelling met *uijterlick* losgelaten?
 1475 [-indien wij ons verraden] <voor die sich selfs verraedt> Het rijm moest mannelijk zijn.
 1465 *snoeijers*: snoepers (vgl. 1378 *snoeijen*).
wel: gerust.
 1467 *Dan*: maar.
 1468 *ongefoolde*: niet, nooit betaste (WNT ongefoold 1591, dit citaat; zie ook het citaat Westerbaen: *De pruijme, ongefoolt* ...).
van ... duijm: (bep. bij *ongefoolde*) door enz.
 1469 *wonderlicke*: zeldzame, prachtige.
 1470 *uijterlick*: van buiten.
 1471 *in ... lijf*: van binnen.
die ... gebracht: die peersoort door menige enting tot zoveel voortreffelijkheid gebracht (WNT keur (I) 2634, 5, dit citaat; *geslacht*=soort; die peer met haar soort=die peer in haar soort, die peersoort).
 1473 *het ... all*: Het ... allemaal, Alles.
dat ... siet: zodat men het ziet.
 1474 *soo*: op die manier, zodoende.
de ... ooren: (reeds in de oudheid bekend proverbium; bijv. Sen. Ep. 21, §11: *Venter praecepta non audit*) voor iemand die gebrek lijdt, baten goede raad of toespraak niet (WNT buik 1741, oor 27) (Huygens maakt een grapje: hier hoort *de Buyck* (= de beluste mens) het fruit lachen!).
 1475 *Aloës*: bitterheid (*Aloë* beeld voor bitterheid).
die ... verraedt: wie zichzelf in het ongeluk stort (vgl. 1419).
 1476 *versott*: (woordspel) dwaas.
 1477 *langwijligh*: langdurig.

*

- Maer hoort het tot de lijst van kribbige gebreken,¹⁴⁷⁸
 Uijt dingetjens van niet, uijt ongeachte stof¹⁴⁷⁹
 1480 Te suiigen 'tschepsels nutt, te tuijgen 'sScheppers lof,¹⁴⁸⁰
 Ick ken de volle schuld, en willse niet verbloemen,¹⁴⁸¹
 'Kmaeck geeren ijert van niet; en distelen tot Bloemen.
 All wien het lust met mij die Bloemen gae te slaen,¹⁴⁸³
 Begeue sich op zij, daer all dees' mannen staen,¹⁴⁸⁴
 1485 ('Ksegg niet meer mannetjens; dat voeghd' haer' jonghe jaren)¹⁴⁸⁵
Transliteratie:
 1483 mogelijk *de (Bloemen)* Zie manuscr. aant.

- * 1478 [-En] ≤Maer≥ *hoort het* enz. Huygens poneert iets *tegenover* de verzading door zijn *langwijgh preken*.
 Na 1478 drie vss onleesbaar geschrapt en vervangen door drie andere.
 1483 [-En dien] ≤All wien≥ *het lust* enz. Nevenschikking met *En* minder goed na 1482 tweede helft: *en distelen tot bloemen*; Huygens maakte er *All wien* van, veralgemenend.
 [die+] <de> of omgekeerd. Vermoedelijk *de* in *die* veranderd, terugwijzend naar de genoemde *Bloemen*.

Varianten apograaf:

- A 1480 's *schepsels* (correctie in A, ws. door Huygens).
 1478 *kribbige*: (WNT kribbig 192, 1, uit zucht en twist (enz.) zijn oorsprong nemende; dit citaat).
 1479 *niet*: niets.
ongeachte: die men geen aandacht waardig keurt.
 1480 'tschepsels *nutt*: het nut van het schepsel, wat nuttig is voor het schepsel (vgl. voor de twee mogelijkheden van structuur van de groep 1312 *de werelds kloof*).
tuijgen: getuigen van.
 1481 *Ick ... schuld*: dan erken ik de volle schuld.
verbloemen: verschonen, bemantelen.
 1483 *All*: ieder (vgl. 1366).
die bloemen: (verwijzend naar de juistgenoemde bloemen, maar nu werkelijke bloemen).
 1484 *op ... staen*: Op de prent voor de druk van 1653 is in de toelichting de uitlegging van EE vergeten: *Zuyd en Noordlaentjens van Mastboomen*. Er is bij de hss. een autograaf van Huygens met de toelichting, waarop ook EE. De boomgaard heeft aan noord- en zuidkant een laan van pijnbomen. Daarheen begeven de liefhebbers zich nu.
 1485 *mannetjens*: (vgl. 1338; toen ging het over de mastbomen die tussen de esdoorns om het plein stonden).

*

- Mast-boomen, dick en steil, die met haer bruijne haren¹⁴⁸⁶
 De cingels van mijn' Thuijn omcingelen met pracht,¹⁴⁸⁷
 En makender bij naest van middagh middernacht.
 D'Atheensche Galerij daer Roomen self gingh halen¹⁴⁸⁹
 1490 De wandelende less van wetenschapp en talen,¹⁴⁹⁰
 Moet swichten voor dit pad, voor deser paden groen.¹⁴⁹¹
 Komt, wijse wandelaers, hier hebb ick u van doen.¹⁴⁹²
 Laet vrouw en kinderen de voose vreughd der vruchten¹⁴⁹³
 Genieten voor haer deel, en naderhand besuchten,¹⁴⁹⁴
 1495 Wij sullen mond en Tong besteden aen wat meer,¹⁴⁹⁵
 Aen vrucht daer van den beet tot beter voedsel keer¹⁴⁹⁶
 Het gemelick verhael van staetsche vodderijen,¹⁴⁹⁷
- Transliteratie:*
- | | |
|------|---|
| 1486 | boven <i>haren</i> de open variant <i>paren</i> |
| 1489 | mogelijk <i>selfs</i> |

- * 1486 [-bruijn] ≤steil≥ Vergissing: verderop in het vs reeds *bruijne*.
 1497 <-korsele> ≤gemelick≥ Moeilijk te peilen.
 [-werelds] ≤staetsche≥ In volgende vs reeds *werelds*.
 [br+] <v>odderijen Mitigerend voor *brodderijen*.

Varianten apograaf.

- A 1486 *paren* zonder de open variant van K *haren*.
- 1486 *steil*: hoog.
bruijne haren: donkere kruinen.
- 1487 *De cingels ... Thuijn*: (de grachten om de boomgaard, zie 1365).
omcingelen ... pracht: de mastbomen staan langs de binnenkant van de *grachten* (*woordspel*: de *cingels* (grachten) worden *omcingeld*).
- 1489 *D'Atheensche galerij*: De Atheense wandelgang, waar de leerlingen van Aristoteles, ook Romeinen zelfs, studeerden.
- 1490 *De ... less*: de les die al wandelend werd gegeven (historisch onjuist: de peripatetici, de 'rondwandelende' filosofen uit de school van Aristoteles, studeerden in een *peripatos* (wandelgang); hun meester Aristoteles gaf niet al wandelende les).
- 1491 *swichten*: onderdoen, het verliezen van.
voor ... groen: (Huygens corrigeert, er zijn twee paden (lanen) van mastbomen).
- 1492 *heb ... doen*: heb ik u nodig.
- 1493 *voose*: kortstondige, vluchtige.
- 1494 *voor ... deel*: als hun aandeel, portie.
besuchten: erover zuchten (als ze last hebben van hun maag).
- 1495 *wat meer*: iets belangrijkers (*meer* zonder partit. genitief-s onduidelijk; in rijm?).
- 1496 *den beet*: (voor *den* zie Inl. 9, 1).
tot ... keer: tot beter voedsel moge worden, beter moge voeden.
- 1497 *gemelick*: onplezierige, verdrietige? of ingewikkelde, verwarde?
van staetsche vodderijen: over politieke beuzelingen.

*

- Van werelds werringen en meen ick niet te lijen:¹⁴⁹⁸
 (Die wetten schrijv ick voor) ick bann den heelen Haegh¹⁴⁹⁹
- 1500 Met all sijn achterklapp, ick bann de vuijle plaegh¹⁵⁰⁰
 Van Loose pleiterij. ick bann d'ontstuijmigheden¹⁵⁰¹
 Van ouerheerigh volck in ongeruste steden,¹⁵⁰²
 Den nieuwen ouergang. Ick bann het bits vermaen¹⁵⁰³
 Van kercken-sperteling. Staet uijt, Arminiaen¹⁵⁰⁴
- 1505 Die opden Gomarist uw' tanden meent te slijpen,¹⁵⁰⁵
 En staet uijt Gomarist, die desen meent te grijpen¹⁵⁰⁶
 En krabben d'oude roof van 'tseer van Achtien op:¹⁵⁰⁷
 All die u sulcken gall voelt steken inden kropp,¹⁵⁰⁸
- 1500 Este procul lites et amarae praelia linguae. Ouid. de Art. 2.
 (Ov., Ars Amatoria, II, 151 (152). Vert.: Weest verre ruzies en
 gevechten van bittere tong.
 (1658) Protinus ante meum quidquid dolet exue limen. Juv. 11.
 (Juv., Sat. XI, 190). Vert. P. de Labriolle-Villeneuve: Dépose sans
 délai devant mon seuil toutes les préoccupations.
Transliteratie:
- 1502 mogelijk *steden*.

- * 1501 [-d'on] <d'ontstuijmigheden> Onduidelijk.
- 1498 *werringen*: beroeringen, conflicten.
en meen ... lijen: ben ik niet van plan te dulden.
- 1499 *bann*: verban, wil niets horen over.
- 1500 *vuijle*: weerzinwekkende, afschuwelijke.
- 1501 *loose pleiterij*: vals gepleit (door advocaten), advocaterij (WNT pleiterij 2559, 2, dit citaat).
ontstuijmigheden: gewelddadigheden, woestheden.
- 1502 *ouerheerigh*: de baas spelend.
ongeruste: oproerige, onrustige.
- 1503 *ouergang*: epidemie (WNT overgang 1701, 4 b, dit citaat).
het ... vermaen: het krenkende, kwetsende spreken over.
- 1504 *kercken-sperteling*: kerkstrijd.
Staet uijt: Blijf buiten (vgl. 1361).
Arminiaen: volgeling van Arminius, remonstrant.
- 1505 *Die ... slijpen*: die van plan zijt de Gomarist (volgeling van Gomar, contraremonstrant) aan te vallen (op ... uw tanden te scherpen).
- 1506 *desen*: de Arminiaen.
- 1507 *krabben ... op*: de oude roof van de wond van 1618 weer wilt openkrabben (strijd van remonstranten en contraremonstranten en al wat daarmee samenhang).
- 1508 *All ... kropp*: gij allen die zulk een gal (bitterheid) in uw keel voelt steken (*u* meew. voorw., *u inden kropp* = in uw krop; *sulcken* kan ook accus. zijn; *All* = ieder, vgl. 1366).

*

- Ick bidd u, staet van verr, en laet de vuijle luchten¹⁵⁰⁹
 1510 Van sulcke poelen hier d'onnoosele genuchten¹⁵¹⁰
 Van beter onderhoud niet smetten met verdriet.¹⁵¹¹
 Vergalt ons' eenigheid met sulcken Alssem niet.¹⁵¹²
 In 't drucke van den Haegh verdragen wij 't bij tijden,¹⁵¹³
 En dragen met geduld all dat men daer moet lijden,
 1515 En staen ons' poos te roer. en vinden in 't krackeel,¹⁵¹⁵
 Wel tegens heugh en meugh, ons ongesochte deel.¹⁵¹⁶
 En sien ons nieuwen haet voor ouden dienst bestellen,¹⁵¹⁷
 En met geroecten vloeck voor vrome meening quellen.¹⁵¹⁸
 1516 (1653, 1658) *Ti γὰρ μάχαισι κ'αμοί.* Anacr.
 (Anacreontea 4, vs 4). Vert. J.M. Edmonds in zijn *Elegy and Iambus*,
 deel II (Loeb, Class. Libr.): For what care I for war's array?

- * 1509 [-laef] <bidde> u enz. Mogelijk anticipatie op *laet*, dat in het vs nog volgen moest.
 1512 *sulcken* [-bitf] <Alssem> Vergissing door de bekende combinatie van *bitter* en *alsem*.

Varianten 1658:

- Kl 1510 *geruchten* voor *genuchten* Zetfout.
 1509 *staet ... verr*: blijf verweg.
luchten: dampen.
 1510 *d'onnoosele genuchten*: de onschuldige genoegens.
 1511 *beter onderhoud*: betere conversatie, gesprek.
smetten: besmetten (in het beeld van de *dampen*), bederven.
 1512 *eenigheid*: eensgezindheid, eendracht.
sulcken: (zulk een of accus. zodanigen, vgl. 1508).
 1513 't: dat besmetten, dat vergallen.
 1515 *En ... roer*: en staan wij onze tijd aan het roer (vervullen onze taak, doen wij wat wij schuldig zijn te doen, onze plicht).
 1516 *Wel*: zeer.
deel: aandeel.
 1517 *En ... bestellen*: en zien wij ons 'verse' haat toedienen (leveren, verschaffen) in ruil voor oude (langdurige) diensten (de bestellers worden niet genoemd; vrijer vertaald: zien wij dat ons in ruil voor enz. nieuwe haat ten deel valt; *ons* meew. voorw.).
 1518 *En ... quellen*: en zien wij ons door van tevoren beraamd kwaad als beloning voor goede (rechtschapen) bedoeling kwellen (zien wij dat we door enz. gekweld worden) *geroect* van ouder *rocken* naast *rokkenen* = beramen, op touw zetten, vgl. WNT *rokkenen*, 905, 907 en *Tien gedichten*, p. 166, vs 84 *geroect* = beraamd; *geroecten vloeck* = vloek van predikanten, lijkt mij uitgesloten; vgl. Eymael, p. 71; *vloeck* hier = verderf, kwaad, vgl. WNT vloek (I) 2259, 2 b).

*

- Hier zijnw' op Hofwijck, schouw van all dat Hooft en Haeght,¹⁵¹⁹
 1520 En all dien d'onvré lust, en dien de Vré mishaeght¹⁵²⁰
 Mishaeght ons' broederschapp, die sonder Eeck en Alsem¹⁵²¹
 Naer waerheid en niet meer, der zielen eigen Balsem,
 Door soete wegen spoort, en houdt geen ondersoock¹⁵²³
- 961 Secessi enim non tantum ab hominibus, sed à rebus, et primum à meis.
 Sen. ep. 8.
 (Sen. Epist. 8, §2). Vert.: Ik heb me immers niet alleen uit de menselijke samenleving teruggetrokken, maar ook uit de zakensfeer en vooral uit mijn eigen affaires, (*enim* door Huygens toegevoegd, her herhalende *rebus* weggelaten).
 (1658) Minime male cogitantes sunt, qui in Agriculturae studio occupati sunt. Cat. de re rust.
 (Cato, De Agricultura, Praefat., cap. 1, 4). Vert.: Zij hebben het zeer bij het rechte eind die zich met landbouwbeoefening bezig houden.
 (1658) Ergo, Sermo oritur non de villis domibusve alienis; Nec male necne Lepos saltet: sed quod magis ad nos Pertinet, et nescire malum est, agitamus. Hor. 2. Sat. 6.
 (Hor. Sat. II, 6, 70 evv.). Vert.: Dus ontspint zich een gesprek niet over andermans landgoederen of huizen, ook niet over de vraag of *Mooy* al dan niet *mooi* danst, maar over iets wat ons meer aangaat en hetgeen niet te weten een manco wezen zou, (nl. of 's mensen geluk op rijkdom berust of op deugd.) (1672) Romae magni officiorum negotiorumque acervi omnes à contemplatione talium abducunt, quoniam otiosorum et in magno loci silentio apta administratio talis est. Plin. 36. 5. (moet zijn: Plinius, N.H. 36 (4, §27)). Het volledige citaat luidt: Romae (quidem multitudo operum etiam oblitteratio ac magis) officiorum etc. ... silentio talis admiratio est. Vert. Loeb: At Rome, indeed, the great number of works of art and again their consequent effacement from our memory, and, even more, the multitude of official functions and business activities must, after all, deter anyone from serious study, since the appreciation involved needs leisure and deep silence in our surroundings.

* 1522 [-De waere wetenschapp] ≤Naer [-soete] waerheid en niet meer≥ Voorz. Naer onmisbaar bij spoort 1523; soete moest weg wegens herhaling, zie soete 1523 en de volgende correctie.

- [-soete] ≤eigen≥ balsem soete moest gereserveerd blijven voor 1523 soete wegen.
 1519 schouw: schuw, afkerig, wars.
 Hooft en Haeght: naar het Hof of Den Haag riekt.
 1520 all: elk (vgl. 1508).
 onvré: twist, onenigheid, tweedracht.
 1521 Eeck en Alsem: azijn en alsem, scherpte en bitterheid.
 1523 niet meer: niets meer (slechts de waarheid).
 eigen Balsem: de balsem die bij de zielen past, die erbij hoort.

*

- Haer' moeijte waerder dan Gods een en ander Boeck.¹⁵²⁴
- 1525 In 't een en 't ander Boeck zijn een' en ander' Bladen¹⁵²⁵
 Voor onser ooghen mist met duijsterheid geladen;¹⁵²⁶
 De waerheid isser in, dat's klaerheid sonder vleck;¹⁵²⁷
 D'onklaerheid is alleen der leseren gebreck:¹⁵²⁸
 Die dat den schrijuer wijtt doet euen als de blinden,¹⁵²⁹
- 1530 Die midden op den dagh den middagh niet en vinden¹⁵³⁰
- 155 Inuoluta veritas in alto latet; nec de malignitate naturae queri possumus: quia nullius rei difficilis inuentio est, nisi cuius hic unus inuentae fructus est, inuenisse. Quidquid nos meliores beatosque facturum est, aut in aperto, aut in proximo posuit. Sen. de Benef. 7. 1. (§6).
 Vert. Préchac (Budé, Parijs 1961, Tome II, p. 76): Enveloppée de mystère la vérité reste cachée au fonds de l'abîme. Et nous ne saurions accuser la nature d'être jalouse de ses secrets, puisque aucune découverte n'est difficile excepté celles dont l'avantage consiste simplement à les avoir faites. Tout ce qui est susceptible de nous rendre meilleurs et plus heureux, elle l'a placé bien en vue et tout près de nous.
- 158 Animus noster ad vera percipienda caligat. Sen. 10. ep. 72. (moet zijn Senec. Epist. 71, §24).
 Vert. Préchac-Noblot (Parijs, Budé 1957, Tome III, p. 25): Pour approfondir le vrai nous avons un brouillard sur l'âme.

*

- 1524 [-+] <H>aer
- 1524 *Door ... spoort*: langs liefelijke wegen (op vreedzame wijze) speurt, zoekt.
houdt enz.: acht (hoofdzinsorde metri causa; *houdt* normaal achter *waerder*). *haer'*... *waerder*: meer haar moeite (inspanning) waard.
een ... Boeck: ene en tweede boek (Gods openbaring in de Heilige Schrift en in de natuur (vgl. de klassieke formulering in de geloofsbelijdenis der Gereformeerde kerken (37 artikelen), eerste artikel II; de hele wereld is 'als een schoon boek, in hetwelk alle schepselen, grote en kleine, gelijk als geschreven letteren zijn, die ons de onzienlijke dingen Gods geven te aanschouwen.').
- 1525 *een' ... ander'*: (spelend met 't een en 't ander) sommige (*een'* en *ander'* attributief gebruikt, zoals wij de een of andere attr. kunnen gebruiken; Huygens buigt ook *een'* gezien de apostrof; vgl. MNW een 528, g *Een ende ander* = het een en ander, allerlei dingen. 'In dezen zin wordt een ook in het mv. gebruikt.' Die coninc ... hilt jegen hem sprake van enen ende van andren saken).
- 1526 *onser ... mist*: onze mistige, slechtziende ogen, blik (omkering kern en bepaling).
met ... geladen: vol duisterheid (vgl. 1358).
- 1527 *dat's*: dat wil zeggen.
- 1528 *is ... gebrek*: ligt alleen aan de lezers.
- 1529 *euen*: net.
- 1530 *den middagh*: het licht van de middagzon (vgl. WNT middag 656 boven en vs 1543/5: *klaer Als middagh*).

*

- En keuren hem voor nacht, om dat haer alles swert¹⁵³¹
 In haer' onkunde dunckt en 'twitt onthouden werdt.
 All 'tnoodighe nochtans is klaer voor alle vromen¹⁵³³
 Als middagh: uijtgeseght de moedwill onser droomen,¹⁵³⁴
 1535 Den leser die sich minst in sulcke droomen voedt¹⁵³⁵
 Gedijdt ontwijffelick het noodighe tot goed.¹⁵³⁶
 Maer deser redens toom en zijn wij soo niet machtigh¹⁵³⁷
 Of hij ontslipt ons wel: soo dat ons klaer klaerachtigh¹⁵³⁸

- * 1531 [-alles] \cong alles \cong Verduidelijking.
 1532 *dunckten* door verticale streep gescheiden in *dunckt en*.
 [onthouden] \cong onthouden \cong Verduidelijking.
 1534 *de[-n]* Terecht, geen objekt, maar in subjektsrelatie tot *uijteseght*.
 1535 *en soo werd* werd *soo dat ons* Misschien in verband met volgende vs, dat een lettergreep tekort zou komen (*en soo werdt klaer klaerachtigh // En waer waerachtigh*).

Varianten 1658:

KI 1531 *hen* voor *hem* Zetfout.

Varianten 1672:

KII 1531 *hem* voor *hen* Zetfout hersteld.

- 1531 *keuren ... voor*: houden ... voor.
haer: hun.
 1533 *All 'tnoodighe*: al het noodzakelijke (wat zij móeten weten) (naar de oude gereformeerde opvatting dat alles wat voor onze zaligheid nodig is, in de bijbel helder is; vgl. *Avondmaalsgedichten*, p. 126, vs 37 'Vindt ghij daer (in de bijbel) twijffeligh ijet dat ons noodigh schijn").
 1534 *uijteseght ... droomen*: afgezien van (als we uitschakelen) de willekeur van onze gedachtenpinsels (fantasieeën) (abs. partic. constr.; MNW *uteseggen* 1038, 3: uitzonderen, verwijderd houden; *utegeseit* 922: ter zijde gelaten enz.).
 1535 *Den leser*: (meew. voorw.).
minst: het minst.
 1536 *Gedijdt ... goed*: komt zonder twijfel het noodzakelijke (wat hij weten moet en wat volkomen helder is in de bijbel) ten goede.
 1537 *deser ... machtigh*: de toom (teugel) van dit inzicht zijn wij niet zo machtigh (hebben wij niet zo vast in de hand) (*toom* mann. genus, *deser* hoort bij *redens* vgl. voor *reden* = opvatting, inzicht 1546; de toom *is* dese reden: voorbep. van identiteit).
 1538 *wel*: wel eens.
ons: voor ons.
klaerachtigh: lijkend op klaar, maar het niet zijnde.

- En waer waerachtigh werdt. en dan volght meer en min,¹⁵³⁹
 1540 Naer meer en min verlaets op 'tsoet van eighen sinn:¹⁵⁴⁰
 Soo komen wij somtijds van sinnen wat te schillen,¹⁵⁴¹
 Soo datt'er twee Zuidwest, twee and're West aen willen:¹⁵⁴²
 Maer 'tscheel en maeckt geen' twist: ick haet mijn Broeder niet,¹⁵⁴³
 Om dat ick lieuer groen, hij lieuer purper siet.
 1545 'Ten is geen menschen werck; 'tzijn stege beest'lickheden¹⁵⁴⁵
- ⌘ (1658) Inde furor vulgo, quod numina vicinorum Odit uterque locus, quum solos credat habendos Esse Deos, quos ipse colit ... Juv. Sat. 15. (vs 35-38). Vert. Labriolle-Villeneuve (éd. Budé, Parijs 1950, p. 190): La cause de cette grande fureur, c'est que chacun de ces deux peuples exécra les dieux de l'autre et s'imagina qu'on ne doit tenir pour dieux que les siens.
- (1658) Utilius est oculos à rebus displicentibus avertere, et unicuique suum sentire relinquere, quam sententiosis sermonibus deservire. Th. de Kemp. de Im. Chr. 3. 44.
 Vert.: Nuttiger is het zijn ogen van dingen die mishagen af te wenden en aan een iegelijk over te laten het zijne ervan te denken, dan zich helemaal aan prekerige vertogen dienstbaar te maken.
- ⌘ (1658) Mundi Principio indulsit communis conditor illis Tantum animas, nobis animum quoque. Juv. 15.
 (Juv., Sat. XV, 147-149). Vert. Labriolle (o.c. p. 194-195): A l'origine du monde le Créateur de toutes choses n'a départi aux animaux que la vie; à nous il donna une âme (afin qu'une mutuelle affection nous invitât à nous demander et à nous prêter appuis).

1539 *waerachtigh*: lijkend op waar, maar het niet zijnd (vgl. Huydecoper, *Proeve* enz., p. 149 vlgg., o.a. dit citaat ten bewijze van *waerachtigh* = op de waarheid lijkend, wat waar schijnt, maar het niet is; ook MNW *waerachtich* 1543 geeft deze bet. onder Aanm. Huygens kent het woord ook in de huidige bet.; zie het citaat bij Huydecoper a.w., p. 150, waar hij *waerachtigh* stelt tegenover *waer-achtig* (= waar lijkend). Vgl. ook Hofwijck 764 *Waerachtelick* = in waarheid).

meer en min: meer en minder (*klaers en klaerachtighs*, *waers en waerachtighs*).

1540 *Naer ... sinn*: in overeenstemming met het meer en minder vertrouwen (zich verlaten op) het aantrekkelijke van eigen gedachten (MNW *verlaet* 1965, 5; hoe meer vertrouwen ..., hoe minder klaer enz.).

1541 *sinnen*: gedachten, opvattingen.

schillen: verschillen (vgl. *Dagh-werck*, p. 53, 56, waar Huygens dit woord tegenover Mostaert verdedigt).

1542 *West aen*: naar het westen, in westelijke richting.

1543 *'tscheel*: het verschil (van inzicht).

1545 *menschen werck*: werk van mensen (*menschen* pregenitief).

stege beestlickheden: koppige manieren van een beest.

*

- Een anders met geweld te binden aen mijn' reden,¹⁵⁴⁶
 En maken plotselick een' vijand van een' vrind,¹⁵⁴⁷
 Om dat hij sijn Geloof in 'tmijne niet en vindt,
 Om dat hij niet en voelt dat ick meen wel te voelen.¹⁵⁴⁹
- 1550 Laegh dat vuijl ouer boord, wat waerd'er min te woelen,¹⁵⁵⁰
 Wat waerd'er min gespoocks, wat waerd'er min gedruijs,¹⁵⁵¹
 Wat waerd'er koele kalmt' in kerck, en huijs en kluijs!¹⁵⁵²
 Om alles in een woord van kort beslagh te knoopen¹⁵⁵³
 Vind ick mijn' euen mensch het toe-pad mis te loopen,¹⁵⁵⁴
- 1555 Den bijwegh in te slaen, of sien ick hem verlockt¹⁵⁵⁵
- Transliteratie:*
- 1548 Er staat *in 't 'tmijne* doordat Huygens vergat bij de correctie
 't van *'tmijne* te schrappen
- 1554 mogelijk *euenmensch*

- * 1548 [-aen] ≤in≥ 'tmijne Beter voorz.
 1553 na *woord* zijn de rest van het vs en de twee volgende vss onleesbaar doorgehaald en in de marge vervangen.
 van [-~] ≤kort beslagh≥

Varianten apograaf.

- A 1546 *Eens anders* (correctie in A, onduidelijk door wie).
 A 1552 *in huijs* (fout copiist).
- 1546 *Een anders*: (groepsbuiging, samentrekking) eens anders reden = opvatting, inzicht (vgl. 1537).
- 1547 *En maken*: (samentrekking van *te*) en ... te maken.
- 1549 *niet ... voelen*: niet de opvatting heeft die ik meen terecht te hebben; (lett.): niet gevoelt wat ik meen terecht te gevoelen.
- 1550 *Laegh ... boord*: (zonder beeldspraak:) Als die boosheid weg was, verwijderd zou zijn.
woelen: harrewarren, twisten.
- 1551 *gespoocks*: rumoer, herrie (WNT gespook 1783 aan het einde; vgl. WNT spoken 2917, 5, 6).
- 1552 *huijs en kluijs*: grotere en kleinere huizen (WNT kluis 4417, o.a. dit citaat).
- 1553 *in ... knoopen*: in weinig woorden samen te vatten (WNT beslag 2026, 13 = omvang; o.a. dit citaat; *knoopen* = binden, samenvatten).
- 1554 *Vind ... loopen*: Merk ik dat mijn naaste de goede weg misloopt (accus. c. inf. constr. bij vinden = opmerken, constateren, dus anders dan de echt nederlandse acc. c. inf.: ik vind hem zeuren met vinden = oordelen (zie mijn art. Lev. Talen nr. 275 (1971), p. 133, 135, *Zwaanzinnigheden*, p. 31-32); ook anders dan: Ik vond hem in bed liggen, met vinden = aantreffen, analogisch naar: Ik zag hem in bed liggen (zie zelfde art.)).
- 1555 *bijwegh*: zijweg (tegenover *toe-pad* = weg die recht naar het doel voert).
sien: (voor de vorm vgl. *Dagh-werck*, 42, 46).

*

- Van spijs daer de dood een' tand in heeft gebrockt,¹⁵⁵⁶
 Wat maeck ick voor gebaer? onstell ick mij van buijten,¹⁵⁵⁷
 Onsteeck ick mijn gemoed, werp ick dien man met kluijten,¹⁵⁵⁸
 Schend ick hem met verwijt, wensch ick hem erger quaed¹⁵⁵⁹
 1560 Dan dat hij eten will, dan daer hij henen gaet,¹⁵⁶⁰
 Haet ick hem om sijn doen, vloeck ick hem om sijn dwalen?
 Dat lij' den Hemel niet. Ick tracht hem af te halen,¹⁵⁶²
 Ick thoon hem sijn gevaer, ick wijs' hem 'tbeter pad,¹⁵⁶³
 Met all mijn' Redens macht: soo hijse niet en vatt,¹⁵⁶⁴
 1565 Ick sucht hem droeuigh naer, ick wensch hem beter' oogen,¹⁵⁶⁵
 Ick straff hem met niet meer als broederlick medooghen,¹⁵⁶⁶
 Ick doe hem dat ick wouw dat mij gebeuren kond¹⁵⁶⁷
 Wanneer mijn Broeder mij een stall-licht volgen vond,¹⁵⁶⁸
 God roep ick tot sijn' hulp, God, die mij heeft bevolen

*

- Varianten apograaf:*
 A 1556 heeft in (fout copiist).
 A 1567 wat voor dat (fout copiist).
- 1556 een ... gebrockt: een tand in kwijt is geraakt (zodat de spijs dodelijk is) (WNT inbrokken 1534).
 1557 Wat ... gebaer: (hoofdzin na de voorgaande hypothetische bepalingen in *de vorm van de vraag*) hoe reageer ik, gedraag ik mij (WNT gebaar 374: de wijze waarop men zich voor doet).
- onstell ... buijten:* Verwring ik mijn gelaat (*ontstellen* = misvormen; de innerlijke reactie volgt nog, het gaat dus om toornige gelaatstrekken enz.).
- 1558 *Onsteeck ... gemoed:* word ik kwaad, ontsteek ik in woede.
 1559 *Schend:* tast ... aan, ga ... te lijf (WNT schenden 421).
 1560 *dat:* wat (vgl. 1556).
daer ... gaet: de plaats waar hij heengaat (vgl. 1555 *Den ... slaen*).
 1562 *lij ... niet:* sta niet toe, verhoede.
af te halen: weg te halen (abs. gebruikt, zonder de bepaling waarvandaan).
 1563 *Ick ... gevaer:* (vgl. 1555/6 *Sien ... gebrockt*).
wijs ... pad: (vgl. 1554 *Vind ... loopen*).
 1564 *all ... macht:* al de kracht van redenering (argumenten) waarover ik beschik (*mijn' Redens* voorbep. bij *macht*, met groepsbuiging).
se ... vatt: ze (*mijn' Reden*) niet aanneemt (WNT vatten 931, 23).
 1565 *naer:* na.
 1566 *straff:* bestraf, berisp.
met ... als: slechts met.
 1567 *dat:* wat (proleptisch subjekt van de objektszin bij *wouw*, zoals wij nog doen (wat ik wou dat enz.)).
gebeuren kond: mogelijk ten deel zou vallen.
 1568 *mij ... vond:* zou merken dat ik een dwaallicht volgde (constr. als in 1554, echter zonder *te*; of moeten we denken aan constructies als: Ik vond hem in de tuin werken, vgl. de aant. bij 1554; of kunnen we *vinden* hier met *zien* gelijkstellen: mij een dwaallicht zag volgen?).

*

- 1570 Mijn' vijand wel te doen: want seluer soud' ick dolen^{1569/15701570}
 En inden doncker gaen, gund' ick mijn naesten quaed,¹⁵⁷¹
 En sultte' sijn ellend met Christeloosen haet.¹⁵⁷²
 Wie deert Gods erfdeel niet, wie treurt niet om de Joden,¹⁵⁷³
 Het heilighe geslacht, dat haren Heiland doodden,¹⁵⁷⁴
- 1575 Wie deert de blindheid niet van 'swerelds grootste deel¹⁵⁷⁵
 Dat Hell en duijuels macht noch hebben bijde keel,
 Wie kan de Christenen besien en niet beschreijen,¹⁵⁷⁷
 Die door 't Roomsch mis-verstand van Sion zijn gescheijen,¹⁵⁷⁸
- 1570 (1658) Ὁ λέγων ἐν τῷ φωτι εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατεῖ. 1. Joan. 2. 9. 11. Vert.: Wie zegt, dat hij in het licht is, en zijnen broeder haat, die is in de duisternis tot nog toe. 11 (maar, wie zijnen broeder haat, is in de duisternis) en wandelt in de duisternis, ...
Transliteratie:
- 1572 apostrof achter *sultte* moet ws. achter het volgende *sijn'* staan

* 1578 *Die door het Roomsch bedrog* werd *Die door 't Roomsch mis-verstand* Mitigering en preciezer.

Varianten apograaf:

A 1578 *Roomsche* (fout copist, verklaarbaar uit doorstreping van eerstgeschreven *het* en voorplaatsing van 't, dat makkelijk over het hoofd kon worden gezien).

- 1569/1570 *God ... doen:* (zie Matth. 5, 44; Luc. 6, 28 'doet wel dengenen die u haten').
- 1570 *seluer:* zelf.
- 1571 *inden doncker:* (dat. ntr. enk.) in het donker (in marge 1. Joan. 2.9.11. Wie zegt dat hij in het licht is, en zijnen broeder haat, die is in de duisternis tot nog toe. (vs 11:) maar wie zijnen broeder haat, is in de duisternis en wandelt in de duisternis, en weet niet waar hij henegaat; want de duisternis heeft zijne oogen verblind).
- 1572 *sultte:* (zoutte), verergerde.
Christeloosen: zonder Christ (= Christus, WNT Christ 2018) onchristelijk (WNT Christ 2019, dit citaat).
- 1573 *Wie ... niet:* wie doet het Joodse volk geen verdriet (*Wie* ongebogen, *Gods erfdeel*, subjekt = Gods bezit, Gods uitverkoren volk (vgl. Deut. 9, 26, 29, waar Israel 'uw volk en uw erfdeel' heet).
- 1574 *Het ... geslacht:* het heilige volk (omdat God het uitverkoren heeft).
dat ... doodden: (hier een van de christelijke (!) wortels van het antisemitisme; Revius wist wel beter: 'ten zijn de Joden niet enz.; *haeren* = hun, ad sententiam bij enk. *geslacht*; *doodden*, voor de -n zie Inl. 9, 3).
- 1575 *'swerelds ... deel:* de heidenen (Huygens volgt de bekende indeling van het mensdom in Joden, Heidenen en Christenen).
- 1577 *en ... beschreijen:* zonder over hen te schreien.
- 1578 *Die ... gescheijen:* (beperkende bijv. bijzin bij *de Christenen*) die door de roomse dwaling (met toespeling op de mis) van Gods gemeente zijn gescheiden (vgl. *Avondmaalsgedichten*, p. 124, vs 1).

- *
- En willen scheppers zijn des Scheppers die haer schiep¹⁵⁷⁹
- 1580 En willen noch voldoen'tgheen hij van'tCruijs af riep⁺¹⁵⁸⁰
 Bij hem te zijn voldaan, en doen hem stadigh steruen¹⁵⁸¹ + Joan. 19.30.
 Die ons door eene dood het leuen heeft doen eruen?
 'Tzijn blinde grouwelen, onnoosel misverstand;⁺¹⁵⁸³
 God weer' se meer en meer van u, mijn Vaderland,
 1585 God kome noch eens af, en geessel' hier beneden¹⁵⁸⁵ +4 Nouemb. 1651.
 Zuijlichem.
 Noch eens die koopers uijt sijn' huijsen der gebeden.
 Het schijnt geen menschen werck, wij zijn der moeijte moe,¹⁵⁸⁷
 Der vruchteloose moeijt; daer hoort mirakel toe.¹⁵⁸⁸
 Maer eer 't mirakel kom' (Hij weet sijn' goede tijden)

- * 1580 [-hef] <'t>gheen Metri causa.
 1582 [-meŋ] ≤door≥ met meerduidig, kon ook tezamen met, gepaard met betekenen; door
 ondubbelzinnig.
- 1579 En ... schiep: en die scheppers willen zijn enz. (onafh. woordorde metri causa) (in de mis
 scheidt de priester God bij de consecratie; leer van de transsubstantiatie).
- 1580 noch voldoen: nu nog vervullen, volbrengen.
 'tgheen ... voldaan: hetgeen waarvan hij van het kruis af nep dat het door hem volbracht was
 (acc. c. inf. met prolepsis van de 'acc.' 'tgheen; vgl. mijn art. Hooftiana III, Twee
 prolepsisgevallen, N. Tg. 68 (1975), p. 454)).
- 1581 doen ... steruen: (in de mis die een onbloedige herhaling is van Christus offer aan het kruis;
 vgl. Voet-maet, p. 76, vs 101-102; (in de marge Joan. 19.30.: 'Toen Jezus dan den edik
 genomen had, zeide hij: Het is volbracht, en het hoofd buigende gaf den geest.' De mis leert
 naar de woorden van de Heidelbergse Catechismus, zondag 30 (Huygens was daarmee
 opgevoed) 'dat de levenden en de doden niet door het lijden van Christus vergeving der
 zonden hebben, tenzij dat Christus nog dagelijks voor hen van de Mispriesters geofferd worde,
 en dat Christus lichamenlijk onder de gestalte des broods en wijns is, en daarom ook daarin
 moet aangebeden worden; en alzo is de Mis in den grond anders niet, dan een verloochening
 der enige offerande en des lijdens van Jezus Christus, en een vervloekte afgoderij.').
- 1583 blinde grouwelen: gruwelen uit verblindings voortkomende.
 onnoosel misverstand: domme dwaling (thans niet meer met toespeling op de mis, geen
 koppelteken!).
- 1585 kome ... af: kome nog eens naar beneden (na zijn komen in Bethlehem).
 geessel ... gebeden: (Vgl. Matth. 21, 12: 'En Jezus ging in de tempel Gods, en dreef uit allen
 die verkochten en kochten in den tempel, en keerde de tafels der wisselaars om, en de
 zitstoelen dergenen die duiven verkochten'. Huygens doelt hier op de verkoop van aflaten;
 vgl. Avondmaalsgedichten, p. 129, noot bij 83-90).
- 1587 menschen werck: (vgl. 1545) werk van (voor) mensen (mensen kunnen het niet, God alleen).
 der moeijte: (oorz. voorw. in genitief, beheerst door moe).
 1588 hoort ... toe: is een wonder voor nodig.

*

- 1590 Wat zijn ons' plichten meer als treurigh medelijden?¹⁵⁹⁰
 Wat zijn ons wapenen als bidden om dien dagh,¹⁵⁹¹
 Die eens de heele Cudd' in een' koj brengen magh?¹⁵⁹²
 Dat bidden is mijn haet, mijn vloeck, beminde blinden
 Dat sult ghij in mijn' wraeck, in plaets van mutsaert, vinden,¹⁵⁹⁴
- 1595 Dat Christelicke vier, in plaets van rad en galgh,¹⁵⁹⁵
 Daer van ick euen soo als van uw' mis-daed walgh.¹⁵⁹⁶
 Dit's uijt het Boeck gepraett dat God heeft willen sparen¹⁵⁹⁷
 Tot onser zielen licht, van doe wij niet en waren.¹⁵⁹⁸
 Het ander light'er bij: het Boeck van alle ding,¹⁵⁹⁹
- ☞ *Τὸν δ' ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν ὁ θεός, αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητήν.* Epict. lib. 1. diss.
 (= Epictetus, Encheiridion, lib. I, 6, 19). Vert. W.A. Oldfather (ed Loeb, 1956, Vol. I, p. 45): But God has brought man into the world to be a spectator of Himself and of His works, and not merely a spectator, but also an interpreter.

Cum sapientia Remp, ipso dignam dedimus, id est Mundum: non est extra Remp: etiamsi secesserit, imo fortasse, relicto uno angulo, in majora atque ampliora transit, et coelo impositus intelligit, cum sellam aut tribunal ascenderat, quam humili loco sederit. Depono hoc apud te, numquam plus agere sapientem, quam cum in conspectum eius diuina atque humana venerunt. Sen. ep. 68. (§2).

Vert. Préchac-Noblot, Budé: D'autre part, quand nous avons donné au sage une république digne de lui, c'est à dire l'univers, il ne demeure pas isolé de la vie, même s'il en est retiré. Allons plus loin: Peut-être n'a-t-il abandonné un étroit canton que pour passer dans une sphère plus vaste et plus brillante; établi dans le ciel, peut-être reconnaît-il que la chaise curule ou le tribunal où il montait le faisaient siéger bien bas. Pénètre-toi de cette vérité: le sage n'est jamais plus dans l'action qu'à partir de l'instant où les grands intérêts divins et humains se sont offerts à son regard.

- * 1590 [d+] <t>reurigh medelijden Vermoedelijk droevig begonnen; wil Huygens het *treuren* om hun dwaling beter doen uitkomen?
- 1590 *Wat ... medelijden*: wat kunnen wij anders doen dan met droefheid medelijden hebben (*medelijden* verbum; *plichten* = dienst, verrichting, taak).
- 1591 *als*: anders dan.
- 1592 *Die ... magh*: (met toespeling op Joh. 10, 16 '... en het zal worden ééne kudde en één herder' (*magh* = moge).
- 1594 *Dat*: = *Dat bidden*.
- 1595 *Dat ... vier*: = het vuur van het gebed voor u.
- 1596 *euen soo*: evenzeer.
mis-daed: verkeerd doen in de mis (woordspelend met *mis*).
- 1597 *sparen*: bewaren, niet verloren laten gaan.
- 1598 *van ... waren*: sedert lange tijd voor ons.
- 1599 *light'er bij*: ligt ernaast.
van ... ding: van alles (alles wat er is, al het geschapene).

*

- 1600 Van alles dat Hij eens in 'tgroote Rond beving,¹⁶⁰⁰
 Het wonderlicke Boeck van sijn' sess wercke-dagen.¹⁶⁰¹
 Wat seght ghij, wandelaer? indien't u kan behagen,
 Wij gaen van blad tot blad, van daer de Sonn beghint
 Tot daer sij slapen gaet en *laet* de wereld blind:¹⁶⁰⁴
- 1605 Wij weten wonderen uijt dit Boeck te vertellen.
 All zijn de Sterren veel, wij wetense te tellen,¹⁶⁰⁶
 Te passen op een' mijl: all loopt de losse Maen¹⁶⁰⁷
 Dan bloots hoofds, dan gehult, dan met een masker aen,¹⁶⁰⁸
 All duijckt sij voor ons oogh, sij kan ons niet ontslippen,¹⁶⁰⁹
- 1610 Wij weten wat sij meent met plecken en met tippen,¹⁶¹⁰
 Met ringen en met geen; wij weten wat haer schort¹⁶¹¹
 Wanneer se somtijds goud en somtijds siluer wordt.
 All krimpt de dageraed van 'tooster punt naer 'tzuijen,¹⁶¹³
- Transliteratie:*
 1604 *laet* is onderstreept; de overwogen open variant erboven is
 onleesbaar doorgehaald

* 1606 A[-l] Vgl. 1167.

Varianten apograaf:
 A 1613 *den dageraed* (vgl. 1445).

Varianten 1653:
 E.p. 1613 *de dageraed* (mogelijk correctie in de drukproet).

- 1600 *in ... beving:* in het grote wereldrond omsloot, opnam.
 1601 *wercke-dagen:* werkdagen, scheppingsdagen ('en Hij rustte op de zevende dag', 4e gebod).
 1604 *blind:* zonder licht, duister.
 1606 *Wij ... tellen:* (zo meende men toen).
 1607 *te ... mijl:* hun grootte af te meten tot op een mijl nauwkeurig (WNT passen 687, II o.a. dit citaat).
losse: wispelturige, telkens veranderende (WNT los (I) 2962, 13; vgl. 2966 los weer = onbestendig weer).
 1608 *blootshoofds:* bij volle maan.
gehult: met een kap (bij afnemende maan).
met een masker: bij wassende maan (Men stelle zich de maan-vorm voor in deze constellaties; vgl. de figuren bij Eymael, p. 84).
 1609 *duijckt sij:* nieuwe maan.
ontslippen: ontgaan, ontsnappen.
 1610 *plecken ... tippen:* vlekken en punten (WNT tip (II) 2: stip of haaltje; Kil. punctus).
 1611 *ringen:* kringen (om de maan).
 1613 *All ... suijen:* al verschuift de plaats van zonsopkomst van het oosten naar het zuiden (van 23 sept. tot 22 dec. gaat de zon elke dag iets zuidelijker op) (WNT krimpen 269 spreekt alleen van de wind: door het westen naar het zuiden gaan; WNT ooster 210 noemt slechts *oosterpunt* en geeft dit citaat).

- *
- Wij weten waer 'them lieght: all pruijlt de Locht met buijen,¹⁶¹⁴
- 1615 All huijlt sij gins en weer, all stelts' haer self in vlamme,¹⁶¹⁵
 All rommelts' of 'tblauw dack van bouen neder quam,¹⁶¹⁶
 All schreijtse weer daerop en lescht haer' eigen' vieren,¹⁶¹⁷
 All lachtse datelick met Cruijden en met dieren,¹⁶¹⁸
 Dien haer gestalteniss tot lust en onlust wendt,¹⁶¹⁹
- 1620 Van all dat uer-werck zijn de veeren ons bekent,¹⁶²⁰
 En rad en ronssele, en kedingen en snecken.¹⁶²¹
 De Mist en mist ons niet, noch wat hem kan verwecken,¹⁶²²
 De Dauw is niet soo fijn, wij'n sien hem dropp voor dropp;¹⁶²³
 De Zee is niet soo diep, wij'n keuren op end op¹⁶²⁴
- 1625 Wat van haer maecksel is, en waerse 'tsout van daen heeft,¹⁶²⁵

- *
- 1619 [-in] ≤*tot*≥ *lust* enz. *in lust en onlust* zou kunnen worden opgevat als bep. van omstandigheid; het moest verbonden worden met *wendt*; dit bewerkt door *tot*.
- 1622 [m+] <M> *ist* Prominent.
- 1623 *dropp* ≤*voor*≥ *dropp* Omissie.
- 1624 *wij[-e]* <apostrof> *n* *Metri causa*.
- 1614 *waer ... lieght*: waar het aan ligt (WNT *liegen* 2126: Het ligt daar = het schort daar, het ligt daaraan).
buijen: donkere wolken, dreigend met een bui (WNT *bui* 1712, 2).
- 1615 *huijlt*: (bij sterke wind).
gins en weer: heen en terug, heen en weer, naar alle kanten, nu zus dan zo. *stelts' ... vlammen*: (bij onweer of bliksem).
- 1616 *rommelts' ... quam*: (bij donder).
- 1617 *schreijtse*: (regen na onweer).
lescht: blust.
- 1618 *datelick met*: vlak daarop tezamen met.
- 1619 *Dien ... wendt*: voor wie haar (van de *Locht*) gesteldheid zich wendt, zich keert, wordt tot vreugd en verdriet (MNW *wenden* 2145 *Intrans.*: zich wenden).
- 1620 *all ... uer-werck*: dat hele uurwerk (hier beeld voor de hele samenhang van weersgesteldheden).
- 1621 *ronsselen*: klein rad dat in groter rad grijpt en dit in beweging brengt (WNT *rondsel* 1116).
kedingen en snecken: kettingen en snekken (kegelvormig onderdeel van een uurwerk, dat dient om een tegenwicht te vormen tegen de geleidelijk verminderende drijfkracht van de veer (WNT *snek* 2302).
- 1622 *en ... niet*: ontgaat ons niet, kennen wij.
- 1623 *wij'n ... dropp*: of wij zien enz. (zie voor de constr., ook in 1624, *Inl.* 9, 6).
- 1624 *wij'n ... op*: of wij maken precies uit, stellen exact vast.
- 1625 *Wat ... is*: hoe ze gemaakt, samengesteld, is (WNT *maaksel* 18, 3: manier waarop iets gemaakt is).

*

- Wat datse van de Sonn, wat datse van de Maen heeft,¹⁶²⁶
 Hoe datse groent en graeuwt, hoe dat haer volle plass¹⁶²⁷
 Gedurigh voller loopt, en houdt sijn water-pass.¹⁶²⁸
 Wat Ebb en Vloed beduijdt, wat wetten haer bepalen,¹⁶²⁹
 1630 Hoe verr men Westwaerd uijt haer voor-stroom moet gaen halen,¹⁶³⁰
 Om Oostwaerd aen te gaen, hoe verr de naelde wraeckt,¹⁶³¹
 Wat datse somtijds staend' en somtijds gaende maeckt,¹⁶³²
 Wat dat den Aerd-kloot steunt in'tmiddelpunt van allen,¹⁶³³
 Waerom hij vlot en vast kan drijuen en niet vallen,¹⁶³⁴
 1635 Wat in sijn ingewand het mindere Metael¹⁶³⁵
 En 'tmeerdere verweckt; hoe dat doorschijnigh stael,¹⁶³⁶
Transliteratie:
 1633 Het hs heeft *A er-kloot* bij vergissing voor *A erd-kloot*
 1636 mogelijk *door schijnigh*

- * 1628 [-*Gestadigh*] ≤ *Gedurigh* ≥ [-*wer*] *voller* [-*werdt*] ≤ *loopt* ≥ Waarom *gedurigh* is onduidelijk. *wer(dt)* kwam te vroeg, vergissing; *loopt* is meer tekenend.
 1630 *voorstroom[-en]* Misschien eerst *Voorstroomen moet halen; moet gaen halen* eiste verkorting met één lettergreep. Mogelijk ook vergissing.
 1633 [-~] ≤ *in't* ≥
 1634 [-*magh*] ≤ *kan* ≥ *drujuen* enz. *magh* zou modaal kunnen worden opgevat (vgl. Wat *mag* hij daarmee bedoelen?); *kan* drukte ondubbelzinnig 'in staat zijn' uit.
 1626 *Wat dat*: (vgl. voor invoeging van voegw. *dat* 1450, 1627, 1632, 1633).
wat ... heeft: welke invloed ze ondergaat van enz.
 1627 *Hoe ... graeuwt*: waardoor ze groen en grijs is.
 1628 *en ... water-pass*: en (toch) op hetzelfde niveau blijft.
 1629 *wat wetten*: welke wetten.
haer: ze (eb en vloed).
 1630 *Hoe ... halen*: hoe ver naar het westen men het begin van hun stroom moet gaan halen (opzoeken).
 1631 *Oostwaerd aen*: naar het oosten.
hoe ... wraeckt: hoe ver de naald (van het kompas) afwijkt van het noorden.
 1632 *Wat ... maeckt*: wat maakt dat ze soms stilstaat en soms beweegt (uit haar stand naar het noorden).
 1633 *Wat ... alleen*: wat de aardbol steunt in het middelpunt van alles (Ptolemaeisch wereldbeeld, dat Huygens in zijn gedichten steeds volgt, vgl. Verkuijl a.art. 234/5).
 1634 *vlot*: omdat hij nergens is bevestigd, dus 'drijft'.
vast: omdat hij in rust verkeert; de acht kreitsen (sferen) wentelen concentrisch rondom het aarde-middelpunt (Verkuijl, 235).
 1635 *mindere*: geringere, minder waardevolle, onedele.
 1636 *meerdere*: meer waardevolle, edele.
hoe ... stael: hoe 't komt dat dat doorschijnende stael (Huygens vergelijkt de diamant met *stael* om zijn hardheid, maar *doorschijnigh stael*).

*

- Die steghe diamant, die bloedighe Robijnen¹⁶³⁷
 Als sterren onder aerd in 'toosten veel verschijnen,¹⁶³⁸
 In 'twesten nemmermeer. hoe d'oester is van aerd,
 1640 Die puijck van Peerelen, maer noijt gezond, en baert:¹⁶⁴⁰
 Waer van 'tgeboomte groent, waer langs en door wat monden¹⁶⁴¹
 Zijn blancke voedsel komt uijt swaere swarte gronden;¹⁶⁴²
 Hoe 'tinde tacken rijst, hoe inde bladen stuijt.¹⁶⁴³
 Hoe 'tinden somer werckt en scheidt'er 'swinters uijt.¹⁶⁴⁴
 1645 Wat Gouwe stincken doet, wat Roosen wel doet riecken,¹⁶⁴⁵
 Wat Kraeijen swarte geeft, wat Swanen witte wieken;¹⁶⁴⁶
 Wat eijeren bevrucht, wat Wasch en Honigh scheelt,
 Hoe 'tbij de slechte Bijde vertstandigh werdt verdeelt;¹⁶⁴⁸
- Transliteratie:*
 1643 mogelijk 'tinde (bladen), doordat bij de correctie abusievelijk 't
 werd geschrapt

*

- 1640 a. *Die altoos Peerelen, en noijt gezond, en baert.*
 b. *Die puijck van Peerelen, maer noijt gezond, en baert.*
 a was tegenstrijdig: alleen als hij ziek is, brengt de oester parels voort. Huygens redde het door *puijck van* en bracht tegenstellend *maer* aan.
 1643 *hoe 'teijndicht in het blad* werd *hoe 't inde bladen stuijt* Het 'tot stilstand komen' zo uitgedrukt, beter woord.
 1648 [-*verstand*] <*verstandigh*> Verduidelijking.
- Varianten apograaf:*
 A 1643 *hoe 't* (eigenmachtig ingrijpen van de copiiist).
- 1637 *steghe*: harde.
bloedighe: bloedrode.
 1638 *verschijnen*: (in het beeld van de sterren!).
 1640 *gezond*: (pred. toev. bij *Die*) gezond zijnde, als hij gezond is (*maer ... en* = maar; ditmaal gebruikt Huygens *en* bij het *voegwoord maer*).
 1641 *Waer van*: waardoor.
 1642 *blancke*: (Het vocht dat door de stengels gaat is helder).
 1643 *'t: Zijn blancke voedsel.*
stuijt: tot stilstand komt.
 1644 *werckt*: actief is.
scheidt'er ... uijt: er (met het *wercken*) in de winter mee ophoudt (WNT scheiden 360, 3: scheiden uit = met iets ophouden, met iets uitscheiden).
 1645 *Gouwe*: stinkende gouwe.
 1646 *swarte*: zwarte wieken (samentrekking).
 1648 *slechte*: onnozele, zonder rede (tegenover *verstandigh*).
't ... verdeelt: (Uit bloemennectar maakt de bij honig, was uit klieren op het achterlijf).
en ... Reden: en (toch) hun gedrag regelen op een wijze die zeer nabij komt aan die van ons, mensen met verstand (lett.: bijna met ons verstand).

*

- Hoe beesten beesten zijn, en besighen haer' leden
 1650 En stieren haer beleid bijnaest met onse Reden,
 Hoe 'tallerwonderlixt der wonderen, de Mensch,
 Van menschen werdt geteelt met min schier als een' wensch;¹⁶⁵²
 Wat ziel, wat lichaem is, en hoe sij konnen paren,¹⁶⁵³
 Hoe 'tvier in 'therte komt, hoe 'tsiluer inde Haren,¹⁶⁵⁴
 1655 Hoe 'tbloed de schaemte meldt, hoe 'toogh van verre voelt,¹⁶⁵⁵
 Hoe all het sichtbaere dat doorden and'ren woelt
 Geschift werdt sonder moeijt, en sonder konst gescheiden:¹⁶⁵⁷
 Hoe neus en mond alleen en ooren met haer beiden¹⁶⁵⁸
 Gelijcke plichten doen; wat lippen tot de spraeck,¹⁶⁵⁹
 1660 Wat Tong en Tanden doen tot beide, spraeck en smaeck,
 En in wat bochten die de dese moet ontmoeten:¹⁶⁶¹
 Hoe 'thoofd gehoorsaemt werdt van Handen en van Voeten,
 Niet met de moeijte die een Heer neemt als hij wenckt¹⁶⁶³

Transliteratie:

1651 mogelijk 'taller wonderlixt

- * 1654 [-onʃ] <komʃ> Vergissing, door gedachte aan *ontspringt* of iets dergelijks.

Varianten 1653:

- E.p. 1650 *zedes* (drukfout).
 1652 *Van ... geteelt*: door mensen wordt voortgebracht, verwekt.
met ... wensch: met bijna minder dan een wens, vlugger dan men een wens kan uitspreken.
 1653 *paren*: zich verenigen, een eenheid vormen.
 1654 *Hoe ... komt*: (In het linkerhart is de aangeboren warmte, calor innatus, gezeteld; vgl. *Dagh-werck*, 1718 vlgg.).
 1655 *meldt*: openbaart, verraadt.
voelt: waarneemt.
doorden and'ren: door elkaar.
 1657 *Geshift ... moeijt*: (nl. door de innerlijke, inwendige, gemene zin (common sense), die de zintuigelijke indrukken scheidt en ordent; vgl. *Dagh-werck*, 1721).
sonder ... gescheiden: zonder moeite, gemakkelijk uiteengehouden.
 1658 *alleen*: in hun eentje, op zichzelf (adv. bep.).
 1659 *Gelijcke ... doen*: dezelfde taak verrichten (Huygens bedoelt dat één neus en één mond hetzelfde presteren als twee oren).
de spraeck: het spreken.
 1661 *die*: de tong.
de dese: de tanden.
 1663 *Niet ... moeijte*: met minder moeite dan ... (bijw. bep. *Niet ... gaen*, nevenschikt met *euen ... denckt*).

*

- En doet sijn dienaer gaen, maer euen als 'tmaer denckt:¹⁶⁶⁴
- 1665 Hoe 'tbloed schift van sijn' weij, hoe 't melck wordt in de Borsten,¹⁶⁶⁵
 Hoe 't elders vell en vleesch, en elders harde korsten
 Van knorr en beenen werdt: Hoe 't inde keucken gaet,¹⁶⁶⁷
 Ontfangster in 'tgemeen van alle goed en quaed,¹⁶⁶⁸
 De maegh, verkrachte maeghd van onse gulsigheden,¹⁶⁶⁹
- 1670 Wie kock is, wie kocks maet, wie onderCock met reden¹⁶⁷⁰
 Genoemt werdt geele Gall, of roode Leuers warmt,¹⁶⁷¹
 Waer toe den ommeloop van 'tkronckeligh gedarmt,¹⁶⁷²
 Waer toe de viese milt, waer toe de luchte Longen¹⁶⁷³

* 1668 *Ontvanger general* werd *Ontfangster in 'tgemeen* Vervrouwelijking en purisme!

Varianten apograaf:

- A 1672 *kronckeligh* zonder 't (fout copiist).
- 1664 *maer ... denckt*: maar op hetzelfde moment dat het (het hoofd) maar denkt.
- 1665 *Hoe ... weij*: (Vgl. *Dagh-werck*, 1741 vlgg.: de spijsbrei wordt in de darmen omgezet tot chylus, de lever maakt deze tot bloed; een deel van dit bloed wordt omgezet in weefsel, terwijl de afvalproducten het lichaam verlaten als ontlasting; de nieren zonderen de *leste weij* af (vgl. de kaasbereiding waarbij de vaste stoffen bezinken en een min of meer heldere vloeistof, de wei, overblijft), die door de ureters naar de blaas wordt afgevoerd).
- 1667 *knorr*: kraakbeen.
de keucken: de maag (vgl. *Dagh-werck*, 1731; het beeld keuken aansluitend bij 17e-eeuws *koken* in de zin van verteren).
- 1668 *Ontfangster ... gemeen*: algemeen ontvangster (schertsende vergelijking met een *ontvanger-generaal* (WNT *ontvanger* 2019, *onder*), door Huygens puristisch en met vrouwelijking omgezet in *Ontfangster in 'tgemeen*).
- 1669 *verkrachte ... gulsigheden*: door onze gulzigeden verkrachte maagd (*van ... gulsigheden* bep. bij *verkrachte*).
- 1670 *kock ... kocks maet*: (beelden (in het keukenbeeld blijvend) voor meer en minder belangrijke organen en vochten bij de vertering).
onderCock: (lager in rang dan de beide voorgaande).
met reden: terecht (bijw. bep. bij *Genoemt werdt*).
- 1671 *geele ... warmt*: de gele gal, in de lever gevormd, van de galblaas naar de twaalfvingerige darm gevoerd, bevordert de vertering; de *roode Leuers warmt* = de hete rode lever, die van chylus bloed maakt; vgl. *Dagh-werck* 1729 vlgg., vooral 1733/4, waar 't echter over de *galblaas* met zijn hitte gaat).
- 1672 *den*: (zie voor de *-n* Inl. 9, 1).
ommelooop: darmscheel, mesenterium (*Dagh-werck*, 1758-1760), waar de adertjes (venae mesaraicae) het fijnste van de chylus uit de darmen opnemen (WNT *omloop* 395 e).
- 1673 *de ... milt*: de wonderlijke (grillige, onberekenbare) milt (vgl. *Dagh-werck*, 1735-1740: de milt als oorzaak van onredelijk verdriet, van bekommering over niets).

*

- Haer op en neder dient; waerom de meid geen jongen,^{1673/1674/1674}
 1675 De beste slagh, en viel. Waerom. Dit lang waerom¹⁶⁷⁵
 Verveelt u ouer lang. 'Tis reden dat ick kom¹⁶⁷⁶
 Daer ick 'tBoeck opende, dit Boeck, dit Boeck der Boecken
 Is soo voll ondersoecks, soo voll van soete hoecken,¹⁶⁷⁸
 Als Hofwijck bladeren aen Boom en kruiden telt.¹⁶⁷⁹
 1680 Ick hebb wat veel gesecht maer nietmetall vertelt,
 Bij all dat seghbaer is. dit zijn de besigheden¹⁶⁸¹
 Daer in wij ziel en lijf vermaken en vertreden.¹⁶⁸²
 Dit's 'tveld van onsen strijd, maer strijd van vreedsaemheid,
 Daer ijeder op sijn' beurt sijn' stille meening seidt.¹⁶⁸⁴
 1685 En luyjstert naer sijn' vriend, en laet sich onderrechten,¹⁶⁸⁵
 1677 *Τῆς ἐπιστήμης φρέαρ ὄρον καὶ τελευτήν οὐκ ἔχει.* Phil. de Somn.
 (Philo, de Somniis, lib. I, 11 in fine). Vert: De put van de kennis
 heeft grens noch einde.
Transliteratie:
 1675 In de marge: 'hier moet een groote hiatus tussen de woorden
waerom en *dat* gelaten worden.'
 1680 Er staat *nietmet all* Bedoeld is *nietmetall* gelijk elders

*

- 1684 [-soete] ≤*stille*≥ *meening* Nadruk op het rustige, bedaarde; *soete* = liefelijke (mening) voldeed niet.
 1673/1674 *de luchte ... neder*: het op en neergaan van de lichte longen.
 1674 *de meid*: het meisje.
 1675 *De ... slagh*: het beste soort (vgl. 1970 vlgg.!).
viel: (toevallig) werd (WNT vallen 329).
Waerom: (punt als afbrekingsteken).
lang: langdurig, voortdurend.
 1676 *ouer lang*: (woordspelend) allang.
'Tis reden: 't is goed, gepast.
kom': (conjunctiefvorm *komme*; *Huygens schrijft: kom'* = komme en *kom'* = kome (zie een vb. van het laatste *Tien gedichten*, p. 91, vs 44).
 1678 *ondersoecks*: dingen om te onderzoeken, onderzoekenswaardigs (*ondersoeck* = wat men onderzoekt; vgl. 865 *vertrouwen* = wat men vertrouwt).
soete hoecken: liefelijke verborgen plaatsen.
 1679 *Boom*: bomen (samentrekking van *-en*).
 1681 *Bij*: vergeleken bij.
 1682 *vermaken*: verkwikken, ontspannen.
en vertreden: en waarin (waaronder) wij rondwandelen, ons verplaatsen (MNW *vertreden* 166 intrans.: ergens anders gaan staan, zich verplaatsen.
 Ook met het bijdenkbeeld 'om zich te vertreden of te vermaken').
 1684 *stille*: rustige, bedaarde (slaat meer op de wijze waarop men zijn mening zegt dan op de mening zelve, indirect gebruik van het adj.).
 1685 *onderrechten*: onderrichten (woordorde afwijkend, onafh.; normaal *sich laet onderrechten*).

*

En heet verliesen winst, wanneer hij valt in 'tvechten,¹⁶⁸⁶

En wijs in 'tvallen werdt. Verr is het strack gemoed,¹⁶⁸⁷

Dat steegh en ketterlijck de waerheid tegen wroett,¹⁶⁸⁸

En lieuer dolen will, en dollen will, dan wijcken,¹⁶⁸⁹

¶ (1658) En tiempo y lugar Perder es ganar.
 Spaans spreekwoord, dat we terugvinden in Huygens' *Spaansche Wijsheit* (Korenbl. 1672, 1e deel, p. 679: Vert. Huygens: Siet tijd en Plaats met sinnen aen, // Verliesen kan voor winnen gaen. (Letterl. vert.): Naar gelang van tijd en plaats is verlies winst.

Ἄμεινον τοῦ κακῶς νικάν τὸ καλῶς ἠτῶσθαι. Isid. Palus.

(citaat nog niet getraceerd). Vert.: Een eervolle nederlaag valt te prefereren boven een kwalijke overwinning.

Compungimur enim censorijs sermonibus, sed beneuolentiae delectamur sedulitate. Ambr. lib. 1 off.

(Ambrosius, De Officijs I, cap. XXXIV 46 (173). Vert.: Immers gestoken worden we door zedeprekerige vertogen, maar wij scheppen behagen in een bij voortduring aan de dag gelegde welwillendheid.

¶ *Εἰ ἀμφίβολον, νικάτω τὸ φιλόανθρωπον.* Nazianz. Or. 40.

(citaat nog niet getraceerd). Vert.: Bij dubieuze aangelegenheden behale de menselijkheid de zege.

Ἀμφισβητοῦσι μὲν γὰρ καὶ δι' εὐνοίαν οἱ φίλοι τοῖς φίλοις, ἐπίζουσι δὲ οἱ διάφοροί τε καὶ ἐχθροὶ ἀλλήλοις. Plat. in Protag.

(Plato. Protag. 337B). Vert. Croiset-Bodin, éd Budé, Tome III le Partie, Protag. p. 55): (Ce n'est pas la même chose, en effet:) on discute entre amis avec bienveillance, mais on dispute entre rivaux et ennemis.

Ἄλλ' ἄνδρα κ' ἦν τις ἢ σοφὸς το μανθανεῖν Πόλλ', αἰσχρὸν οὐδὲν καὶ τὸ μὴ τεῖνεῖν ἄγαν. Soph. Antig. (710-711).

Vert. Karl Reinhardt, Antigone, 3e uitg., Göttingen 1961: Und mag auch einer weise sein, ist Lernen // Doch keine Schande, statt sich übernehmen.

Vide non tantum, an verum sit quod dices, sed an ille cui dicitur sit veri patiens. Sen. de Ir. 3. (36, 4).

Vert. A. Bourgery, éd. Budé, Parijs 1961, p. 103: Vois (à l'avenir) non seulement si ce que tu dis est vrai, mais si celui à qui tu le dis est capable d'entendre la vérité.

Injustissima est simultas, quae homines hominem esse non sinit. Quintil. decl. 110.

(citaat nog niet gevonden). Vert.: Alleronrechtvaardigst is een strijd die er geen ruimte voor over laat dat de mens een mens is.

Transliteratie:

¶ mogelijk *tegen wroedt*,

* 1688 *tegenwroe[d+]* <t> ?t

1686 *En ... winst*: en verliezen winst noemt (wederom hoofdzinsorde). in *'tvechten*: tijdens het vechten (in de marge *Prou.25.12*. De spotter zal niet liefhebben wie hem bestraft, hij zal niet gaan tot de wijzen).

1687 in *'tvallen*: tijdens het vallen, al vallende.

verr is: Ver van ons is.

strack: onbuigzame, onverzettelijke.

1688 *steegh*: koppig.

ketterlick: op de wijze van een ketter, kettters (WNT ketter (I) 2548, dit citaat). *de ... wroett*: tegen de waarheid wroet, ingaat.

1689 *dollen*: (woordspelend met *dolen* = dwalen) dol, dwaas zijn, razen. *wijcken*: toegeven.

- 1690 En lieuer schip en goed verhoetelen, dan strijcken:¹⁶⁹⁰
 Het Hofwijcksch spreekwoord seght, en allom is het waer,
 Dat seuen oogen veel, maer min sien als vier paer.
 Dit's woord en wederwoord van waerd en waerde gasten,¹⁶⁹³
 Die hier mijn' eenigheid op 'tonvoorsiens verrasten,¹⁶⁹⁴
- 1695 Of veel en veel genoijt verschijnen in mijn' Hof,¹⁶⁹⁵
 En vallender op 'fruijt, het fruijt der buijcken, of¹⁶⁹⁶
 Het fruijt der Boecken; fruijt dat niet en kan verrotten,
 Fruijt dat den maeijemann, schultheischer vande sotten,
 Sijn manen niet en vreest. Besitt ick mij alleen,¹⁶⁹⁹
- 1700 Geheel en onuerdeelt, en werd ick moe getre'en
 En molewijs gestapt in 'trond, in 'tlang, en in 'tkruijs-pad;
Transliteratie:
- | | |
|------|---|
| 1699 | In de marge met verwijsteken naar de plaats achter <i>vreest</i> 'een groote spatië' |
| 1700 | mogelijk <i>werd</i> ' |

- 1690 *verhoetelen*: te gronde doen gaan, verderven (Sewel: to Marr, spoil).
strijcken: de vlag strijken, zich gewonnen geven (WNT strijken 50).
- 1693 *woord en wederwoord*: het gesprek.
waerde: (woordspelend) geëerde, gewaardeerde.
- 1694 *eenigheid*: eenzaamheid, alleen zijn.
op ... onvoorsiens: onverwachts (met adv. -s; men zou een superlatief verwachten; ook afwijkend van *op zijn* zondags enz.; de woordgroep is mij niet duidelijk).
- 1695 *veel ... genoijt*: (tegenover *op 'tonvoorsiens*) vaak, telkens en telkens genodigd, *verschijnen*
... hof: (spelend met: aan het Hof verschijnen).
- 1696 *En ... fruijt*: (hoofdinzinsorde) en er op het fruit aanvallen. *dat ... vreest*: dat het manen van de maaier, de schuldeiser van de dwazen, niet vreest (WNT maaien 17: *maaieman* schertsend voor de dood ...; 'misschien moet daarbij ook gedacht worden aan een woordspeling met maai, made'; de zotten moeten met de dood betalen voor hun gulzigheid; constr. *den ... Sijn manen* als Jan z'n fiets).
- 1699 *Besitt ... alleen*: Ben ik met mijzelf alleen en volkomen eigen baas.

*

- Of seght mij nat of kouw 'twaer oorbaer dat ick thujs trad;^{1701/1702}¹⁷⁰²
 Ick tree wel in vier tre'en en in vier huijsen thujs,¹⁷⁰³
 Vier huijskens ouer hoecks, en elck een' groene kluijs,¹⁷⁰⁴
 1705 Daer in sich kluijsenaers gekluijstert konden wenschen,
 Belocken mij om 'tseerst, en spreken schier als menschen;¹⁷⁰⁶
 Komt, roepter een tot mij, en 'tandere, tot mij,¹⁷⁰⁷
 'Tzij dat het deses tael, of ghenes Eccho zij.
 En ick hang tuschen vier, als Mahomet sijn' beenen
 1710 In 't euen staegh geweld van vier versierde steenen.^{1709/1710}¹⁷¹⁰
 In 't einde deel ick 'tscheel, en vraghe sonn en wind¹⁷¹¹

- * 1702 [E+] <O>f Onmiddellijke verbetering van begonnen *En* in *Of*: een andere mogelijkheid, geen toevoeging.
 1703 [-mef] <wel> Vergissing.
 1709 *Mahometsijn* door verticale streep gesplitst.
 1710 [-gelogen] ≤*versierde*≥ Beter woord: verzonnen stenen; liegen kan moeilijk als object een concretum hebben.
 1701/1702 *en ... rond*: en word ik moe van het wandelen en het op de wijze van een molen in het rond stappen (*moe* res. werkw. bep.; vgl. ik treed mij moe; ik heb mij moe getreden; passief ik ben moe getreden. Huygens gaat nog verder, met koppelwerkw.: ik *word* moe getreden).
in 'tlang: in de lengte.
in 'tkruijs-pad: in de dwarspaden.
 1702 *nat*: (substantivering) vocht, regen.
oorbaer: goed, nuttig.
thujs trad: naar binnen ging, in huis ging.
 1703 *lck ... thujs*: (geen inversie; wij meestal:) dan loop ik met gemak in vier stappen naar binnen en in vier huizen.
 1704 *Vier ... hoecks*: (plattegrond E: *Vier houten Somer Huijskens*) schuin, diagonaalsgewijze tegenover elkaar (vgl. *ouerhoeck* 261 in andere bet.; WNT overhoeks 1757, B 2).
groene: (de huisjes zijn begroeid, zie 1717).
 1706 *Belocken*: lokken (WNT belokken 1740, dit citaat).
 1707 'Tzij ... zij: of het nu de taal (woorden) van deze (= 'tandere (*huijsken*) of de echo van dat (= een (*huijsken*) is (Het is niet uit te maken welk huisje roept, welk echoot).
 1709/1710 *En ... steenen*: (Volgens een moslimse traditie hangt het lijk van Mohammed tussen vier krachtig-magnetische stenen, zodoende daartussen zwevend. Huygens gebruikt dit motief ook in zijn gedicht *Verleider van Gods Volck*(W. IX, 4) van april 1643 en in *lae noch Neen*, enz. (W. III, 134) van febr. 1640.). Vgl. Eymael, p. 134/135; Dr. C.W. de Kruyter deelt mij mee dat in het eerste deel van Jan Huygen van Linschotens *Itinerario*, p. 25 (uitg. van de Linschotenvereniging in 5 delen, 1910-1939), deze traditie vermeld wordt omtrent het lijk van Mohamed hangende in een ijzeren kist 'in de locht, onder eenen Hemel ghemaect van Seijl-steen, welke groote besoeckinge ende bevaert heeft van de Turcken').
 1710 *in ... geweld*: in de gelijke, bestendige (niet aflatende) aantrekkingskracht (*euen* en *staegh* nevensgeschikt).
versierde: verzonnen.
 1711 *In ... scheel*: Tenslotte beslecht ik het geschil (vgl. 444).

*

- Waer ick best sitten sal gedoken en geblindt,¹⁷¹²
 Geblindt en ongesien: meest winnen't twee van vieren,¹⁷¹³
 Die neffens 'tgroote spoor mijn Hofwijckjen vercierien,¹⁷¹⁴
 1715 En doen den vreemdeling in 'trijden en in 'tgaen¹⁷¹⁵
 Uijtroepen, 'Tis daer moij, en 'tstaet'er mij wel aen.¹⁷¹⁶
 Daer schuijl ick in de Klimm en in de Memme-bloemen,¹⁷¹⁷
 Daer hoor ick mij met lust dan prijsen, dan verdoemen,¹⁷¹⁸
 Daer duijck ick achter mij, gelijk de schilder sat,¹⁷¹⁹
 1720 Die achter 'tAeffereel der kijckers dit en dat¹⁷²⁰
 Beluijsterd' en beloegh; daer ligh ick, als gestorven,
 En hoor, als naer mijn dood, wat is daer gronds bedorven,¹⁷²²
 En klaere kleij gespilt om ouerdaed van lust!¹⁷²³

* 1718 *lusf[-en]* Vergissing.

Varianten 1658:

- KI 1721 *Beluijsterd* voor *Beluijsterd'* Zetfout.
 1712 *gedoken en geblindt*: weggedoken (in de luwte) en in het donker (in de schaduw).
 1713 *Geblindt en ongesien*: in de schaduw en zo dat men mij niet kan zien (Hij kan wel zien, vgl. 1736 vlgg.).
 1714 *neffens ... spoor*: (Zie de plattegrond de twee huisjes aan de *Groote Heerwegh*).
 1715 *En doen ...*: (hoofdzinswoordorde) en de vreemdeling enz. doen uitroepen. *in ... gaen*: terwijl hij voorbijrijdt of -wandelt.
 1716 *wel*: goed, best.
 1717 *schuijl*: (vgl. 1713 *ongesien*).
Memme-bloemen: kamperfoeliebloemen (WNT mem 513: waarschijnlijk = *memmekens* = bloemen van de kamperfoelie).
 1718 *met lust*: met plezier (bijw. bep., ook op *hoor mij dan verdoemen* = veroordelen betrokken).
 1719 *duijck ... mij*: verschuil ik mij achter mijzelf.
de schilder: Apelles. (zie G. Vasari, *Le vite de' piu eccelenti pittori*, enz. Florence 1568, ed. Pio Pecchiai, Milano 1920, Vol. I, p. 20 over deze gewoonte van Appelles).
 1720 *'tAeffereel*: het (zijn) schilderij.
dit en dat: op- en aanmerkingen (WNT dat (III) 2).
 1722 *beloegh*: belachte, erom lachte.
als gestorven: (pred. toev. bij *ick*) als het ware gestorven (zijnde).
wat ... bedorven: (inzet van de direkte rede, voor de regel door aanhalingstekens aangeduid, schoon midden in het vs beginnend; vgl. 1724).
gronds: (partit. genit. bij *wat*) (wat een grond).
 1723 *klaere*: zuivere.
gespilt: verspild, bedorven.
om ... lusten: voor overdadig genot, genietingen die de maat teboven gaan.

*

- Daer hoor ick tegen aen, wel zij hem, waer hij rust,¹⁷²⁴
 1725 Den planter, die den poel ván eertijds wilde weijen¹⁷²⁵
 Vercierde met de pluijm van altijds groene meijen,¹⁷²⁶
 En dorst een hoeckjen erfs besteden aen sijn' vreughd,¹⁷²⁷
 En keurde matelick verquisten voor een' deughd,¹⁷²⁸
 En docht, het goud en was in 'twater niet geworpen,¹⁷²⁹
 1730 Dat streckte voor vermaeck van hem en stadt en dorpen.¹⁷³⁰
 Daer hoor ick, wat noch meer? of wat en hoor ick niet?¹⁷³¹
 Den kermis-boer sijn geld, den vrijer sijn verdriet
 Beweenen aende meid die niet en schijnt te hooren.^{1732/1733/1733}
 Moij meissjen, siet rondom, de Boomen hebben ooren,¹⁷³⁴
 1735 Ick hebb het Voorburghs-bier sien sieden in uw' borst¹⁷³⁵
 En ouer 't minne-vier een' and'ren nieuwen dorst¹⁷³⁶
 Ontsteken in uw hert; ick hebb u Kees sien douwen,¹⁷³⁷

- * 1731 [-maer] ≤of≥ Beter voegw.: men kan het een vragen of (beter) het ander.
 1735 sien [-~] ≤sieden≥ in uw [-herf] <borst> hert vergissing, zie 1737 waar hert tepas kwam.

Varianten 1658:

- KI 1734 oij voor Moij Zetfout.
 1724 *Daer ... aen:* Daartegenover.
wel ... hem: Het ga hem goed, Gezegend de man.
 1725 *Den planter:* (bijstelling in zelfde naamv.).
den ... weijen: het moeras van vroeger wilde weiden.
 1726 *meijen:* takken (van de den, altijd groen).
 1727 *En dorst:* (hoofdzinsorde, metri causa) *en ... dorst.*
een ... erfs: een stukje grond.
 1728 *En ... deughd:* (wederom hoofdzinswoordorde) en met mate geld uitgeven een deugd achtte,
 als iets goeds beschouwde.
 1729 *docht:* dacht.
het ... geworpen: (erlebte rede; in direkte rede:) het goud is niet in het water gegooid enz.
 1730 *streckte voor:* strekt tot, dient tot.
 1731 *of ... niet:* of (ik kan beter zeggen) wat hoor ik niet?
 1732/1733 *Den ... hooren:* (antwoord op de vraag, die hij zichzelf gesteld heeft).
 1733 *aende meid:* tegen het meisje.
 1734 *de ... ooren:* (Op oude prenten vindt men het spreekwoord in beeld gebracht: de bomen
 hebben er inderdaad oren).
 1735 *Ick ... borst:* (Huygens springt opeens over van horen op zien! Uit het wilde gedrag van het
 meisje zag hij dat bier zieden enz.).
 1736 *ouer ... minnevier:* ten gevolge van het minnevuur (WNT over 1594, 3: ten gevolge van).
 1737 *Ontsteken:* (sien) ontsteken, ontbranden, opkomen.
in ... hert: (tegenover *in uw' borst*).
douwen: duwen (om hem aan te moedigen).

*

- Sien foolen mond aen mond, ick hebb den besten bouwen,¹⁷³⁸
 Den nieuwen schorteldoeck sien wringen tot een slett,¹⁷³⁹
 1740 En hebje't Claes verboon, Kees hebje't niet belett,¹⁷⁴⁰
 Trijn, seid' hij, trouwe Trijn, wat heit het te beduijen?¹⁷⁴¹
 De kolen aenden haerd, de middagh-sonn in 'tsuijen¹⁷⁴²
 Zijn koeler dan de sneew bij 'tvier daer ick in brand;¹⁷⁴³
 Kom, soetert, eens voor all, waer is je rechter hand?¹⁷⁴⁴
 1745 Kom, nobele kersouw, 'tis bij men ziel ter eeren,¹⁷⁴⁵
 En om de wereld in echt met suck goed te vermeereren¹⁷⁴⁶
 As jouw moij backes is. Wat duijuel schort'er an?
 Mijn vaertje sagh'et gaern, jou mortie weeter van;¹⁷⁴⁸
 ¶ (1658) Nec meus hic sermo, sed quem *ructavit* Ofellus Rusticus,
inconcinus amans, crassâque Minervâ. Hor. 2. Sat 2. (vss 2 en 3).
 Huygens paste het citaat aan bij de situatie; zie de cursieve (door hem
 onderstreepte) woorden. Vert. Villeneuve (Budé, Parijs 1966), p. 141:
 (Quelle précieuse qualité, mes bons amis, que de vivre de peu) ce langage
 n'est pas de moi: ce sont les leçons que donnait Ofellus, un campagnard,
 sage en dehors de formules et dont la Minerve était sans finesse! (*ructavit*
 = boerde op, rispte op; *inconcinus amans* = een plumpe, onhandige
 minnaar).

* 1739 [Het+] <Den> Vergissing (door gedachte aan *schort*?).

Varianten 1658:

- Kl 1745 *kersow* voor *kersouw* Zetfout.
 1738 *foolen*: knuffelen.
bouwen: ruime geplooiden bovenrok.
 1739 *sien ... slet*: zien verfrommelen (in het gestoei) tot een vod.
 1740 't: dat *wringen* enz.
 1741 *Trijn ...*: (Het volgende tot 1837 in Delflands dialect).
 1742 *aen*: in.
in 'tsuijen: dus op z'n hoogst.
 1743 *bij*: vergeleken bij.
 1744 *soetert*: lieverd, schat.
 1745 *nobele kersouw*: edel madeliefje (WNT *kersouw* 2442, 3: als benaming voor een vrouw; onder
 3a, dit citaat; de *kersouw* gold voor ... het toonbeeld van teedere bevalligheid, lieflijkheid,
 blanke zuiverheid ... of van goedheid, zachtheid).
'tis ... ter eeren: het is goed, fatsoenlijk bedoeld (vgl. WNT eer (I) 3875 ter eere: op nette,
 fatsoenlijke, onberispelijke wijze).
 1746 *in echt*: in het huwelijk, in getrouwde staat (bijw. bep.).
suck ... is: zulk goed, zulke (mooie) kinderen te zien vermeerderen als jouw mooie gezicht
 (mooi is), even mooie kinderen als jij.
 1748 *sagh'*: (conj.) zou ... zien.
mortie: (voor de relatief zeldzame spelling van de verkleiningsuitgang met *i* vgl. Hermkens,
 p. 49; zie ook 1752 *koijtie*, 2422 *weuninkie*).

*

- Je noom, Claes Gerritse seit menighmael, wel Keesje,¹⁷⁴⁹
 1750 Hoe maeckje't mit men nicht? gaet an; het wildste beesje,¹⁷⁵⁰
 Wordt metter tijd etemt, de K'nijne worde mack,
 Het nachtegaeltje neemt sen kojtie voor en tack:¹⁷⁵²
 Houdt jij maer voet bij steck: de meisjes moete suer sien;
 Dat sel wel ouergaen: je selt noch sucken tuer sien;¹⁷⁵⁴
 1755 Trijn sel iens mit en wipp ontdoijen; dat gaet vast.¹⁷⁵⁵
 Soo voer ick mit men Pleun: wat haddicks' oepast,¹⁷⁵⁶
 Eer 'tja-woord schuijnen wou: dan wouwse, maer sen souw niet;¹⁷⁵⁷
 Die molen liep rond om; dan souse, maer sen wouw niet.¹⁷⁵⁸
 In 'tende quamter toe, as icker minst om docht:
 1760 Soo benne w'entelick as lijm an ien erocht.¹⁷⁶⁰

*

- 1749 *menighmael* [-en] ≤*wel*≥ *Keesje*, Levendiger? Vriendelijker?
 1751 [-*De knijne worde*] ≤*Wordt metter tijd*≥ Abusievelijk tweede helft van het vs te vroeg overgeschreven van eerder klad.
 1757 [-*En dat wiel*] ≤[-*Daf*] *Die molen*≥ Metrisch beter!
 1759 [-*doe*] ≤*as*≥ *doe na toe* stotend.
 1760 *benne* [-*w*] <*w'entelick*> Enclitisch *w*' niet aan het werkw. vast, maar zich syllabisch aansluitend bij *entelick*.
 [-*al?*] <*as*> Mogelijk *als* door *as* vervangen, conform Keesjes taal.

Varianten apograaf:

- A 1751 *knijne* (eigenmachtige verbetering door de copist, terecht: de boer zegt knijne en het heeft geen zin hier een apostrof als teken van syncope aan te brengen).
 A 1759 *'t minst* (fout copist).

Varianten 1653:

- E.p. 1760 *an ienerocht* (drukfout).

Varianten 1658:

- Kl 1760 *an ien erocht* voor *an ienerocht* Zetfout 1653 verbeterd.
 1749 *noom*: oom (*n* uit lidwoord *den* aangegroeid).
 1750 *gaet an*: ga (recht) op je doel af (WNT aangaan 129, II c).
 1752 *neemt ... voor*: aanvaardt, accepteert ... voor, in plaats van.
 1754 *tuer*: = toer? streek, wonderlijke manier van doen (MNW toer 453).
 1755 *dat ... vast*: dat staat vast, dat is zeker.
 1756 *Soo ... Pleun*: zo ging het mij met m'n Pleun (vgl. nog Hoe vaar je?).
haddicks' oepast: had ik een werk van haar gemaakt, haar het Hof gemaakt (WNT oppassen 1069, 2 c).
 1757 *schuijnen*: lukken, eruitkomen (vgl. Huygens' *Een boer*, vs 85 (Weijnen 170): *Die pankoek schuijft*, in eenzelfde situatie).
s'en ... niet: ze zou (het toch) niet (doen).
 1758 *souse ... niet*: zou ze (het doen), maar wou ze (toch eigenlijk) niet.
 1760 *an ... erocht*: aan elkaar geraakt.

*

- Maer. as je weet, het lock en heit niet wille diene,¹⁷⁶¹
 Dat vleis van ongse vleis en bien van ongse biene¹⁷⁶²
 Liep speule bij de weght; en 'tis met Pleun edaen,¹⁷⁶³
 Wangt die niet meer en magh die moet wel stille staen.¹⁷⁶⁴
 1765 Dan dat waeijt jouw in 'tzeil, nouw hebb ick woll noch webbe,¹⁷⁶⁵
 Noch langd noch weuninghe, Trijn moet all 'thoopjen hebbe,¹⁷⁶⁶
 En 'twordt je saem egunt: gaet an slegh wat je meught;¹⁷⁶⁷
 Je vrijt niet min as 'tpuijck van Delfland en sen jeughd.
 Nouw mochje miene, kind, nou mochje grouwen, hartje,
 1770 Dat ick je goedje vrij, wangt dat is 'touwe partje¹⁷⁷⁰¹⁷⁷⁰
Transliteratie:
 1766 onder *hoopjen* een streep; misschien overwoog Huygens een
 ander woord

*

- 1762 [-~] ≤ongse≥
 1764 *En die niet vorder magh werd Want die niet meer en magh* Duidelijker de onmogelijkheid van nog kinderen krijgen aanduidend.
 1765 [-Maer] ≤Dan≥ Onduidelijk.
 1767 [-jou?] <je> Metrisch beter de zwakke vorm in de daling.
 1768 *van [-~sijn] ≤Delfland en sen≥* De verandering van *sijn* in *sen* is duidelijk: de boer zegt *sen*.
Varianten apograaf:
 A 1767 *slechts* (fout copiist).
 1761 *as*: zoals.
het lock: het geluk, lot, de fortuin.
en ... diene: heeft (ons) niet (zo) willen begunstigen (dat), is niet zo gunstig geweest (dat).
 1762 *vleis ... biene*: een kind van ons (naar Gen. 2, 23, de woorden van Adam tot Eva: 'deze is ditmaal been van mijne beenderen en vleesch van mijn vleesch'; zoals Eva uit Adam voortkwam, zo zou het kind uit hen voortgekomen zijn).
 1763 *weght*: weg (met paragogische -t achter spirant, vgl. Van Haeringen, *Neerlandica*, p. 74).
'tis ... edaen: het is met Pleun afgelopen (zij kan geen kinderen meer krijgen).
 1764 *magh*: kan.
 1765 *Dan ... zeil*: maar dat is een voordeel voor jou.
woll ... webbe: wol noch weefsel (collectief voor kleren?).
 1766 *Trijn ...*: of Trijn ... (voor de constructie zie Inl. 9, 6).
all 'thoopjen: de hele zaak, alles.
 1767 *gaet ... slegh*: ga maar met alle macht door (vgl. 1751)
 1770 *mochje miene*: zou je kunnen menen, denken.
mochje grouwen: zou je bang kunnen zijn (WNT *gruwen* 1206, soms trans. (1707), zoals hier).
 1770 *is 'touwe partje*: is de oude list, zijn de oude streken (WNT part (I) 525, 2: loze trek, list, streek).

*

- Van 'tvolck te langdword, jae wel degelick in sté:¹⁷⁷¹
 Maer bij kris en bij kras (en daer's gien jocke mé,)¹⁷⁷²
 Je deed me gien spuls recht, wouw jij me dat optijghe.¹⁷⁷³
 Bij gurcke, 'tmoet'er uijt, all mocht ick't beter swijge,¹⁷⁷⁴
 1775 'Khebb mé kleij an me gat, dat weetme t'Hongslaerdijck,¹⁷⁷⁵
 Te 'sGrauesae in 'tsangd, te Watering in 'tslijck.¹⁷⁷⁶
 En, offer wat an schortt' ongs' Anne Jans, me meutje,¹⁷⁷⁷
 En doeter me niet toe; en Gerrit Oom, 'toud reutje,¹⁷⁷⁸
 Heit maer en speul-kind t'huijs; soo komt het all op mijn:¹⁷⁷⁹
 1780 'Tis soet te deelen, daer twie hangde miester zijn.¹⁷⁸⁰

- * 1776 'sGraue [sand+] <sae> Zo spreekt de boer de naam uit.
 1777 [-aen] <an> Conform het Delflands!
 1778 En [-krijght noch kint noch kraeij] ≤doeter me niet toe≥ De variant op kind noch kraai hebben afgekeurd, als te vrij.

Varianten apograaf:

A 1779 *ien* (eigenmachtig ingrijpen van de copiiist).

Varianten 1658:

- Kl 1780 *meester* voor *miester* Zetfout.
 1771 *te langdword*: te landwaard = te land (vgl. *te zeewaert* = ter zee).
jae ... sté: ja wel degelijk (ook) in de stad (?).
 1772 *bij ... kras*: (WNT kris (I) 283: 'Men pleegt kris voor een verkorting van Christus te houden en kras voor een willekeurig allitererend toevoegsel'. Zo schijnt Kees het ook te begrijpen, gezien de intercalatie; hij zweert bij kris en bij kras).
daer ... mé: daar valt niet mee te spotten.
 1773 *Je ... recht*: je zou mij niet mijn recht op een volkomen eerlijke behandeling geven (WNT spel 2678: *Het recht van 't spel*, o.a. dit citaat).
dat optijghe: daarvan beschuldigen (WNT optijgen (I) 1290: iemand iets optijgen).
 1774 *Bij gurcke*: bastaardvloek (WNT gurk 1308: het kan best de in scherts of als verbloeming gebezigde meervoudsvorm van *gurk*, augurk wezen; vgl. gort, grut, gortelingen (zie God, kol. 230).
mocht: zou ... kunnen.
 1775 *hebb ... gat*: bezit ook klei(grond).
weet me: weet men (gereduceerde vorm, nog sterker *m*).
 1776 'sGrauesae: 'sGravesand (dialectische vorm, vgl. *haetjes* voor handjes, Weijnen, p. 10; Huygens noemt een paar dorpen in de omtrek).
 1777 *offer ... schortt'*: als er (nog) iets aan zou ontbreken, als het (nog) niet genoeg zou zijn.
me meutje: m'n tante (moei).
 1778 *En ... toe*: (lett.) doet er ook niet bij = voegt er ook geen erfgenamen aan toe (omdat ze kinderloos is); vgl. de manuscr. aant.
'toud reutje: de oude schelm (MNW reude 1311: booswicht enz.).
 1779 *en speulkind*: een bastaard, onecht kind (zie de variant van A).
 1780 *twie hangde*: een persoon.

*

- Neen, lieste, 'taerdse goed en hoef ick niet te soken,¹⁷⁸¹
 You hemelse parsoon, jouw monkje soet besproken,¹⁷⁸²
 You kaeckjes as en roos, jouw oogghjes as en gett,¹⁷⁸³
 You borssjes, met verlof, daer ick men pinck op sett,
 1785 (Still, seijse, schaem je niet, Kees, houdt je hangde voor je,¹⁷⁸⁵
 Nouw, Kees, hoe stae je soo?) wel nou dan, Troosje, hoor je,¹⁷⁸⁶
 Die hebbe mijn jong hart ontsteken en beklemt:¹⁷⁸⁷
 Jae 'tsou niet ouergaen, all stondje naeck in 'themd.¹⁷⁸⁸
 En benje 'tboeren moe, en staetje 'tmelcke tegen,
 1790 Ick weet raed tot en pluijm, en mantel en en degghen;¹⁷⁹⁰
 En voor jouw weet ick raed tot een geporste huijck,¹⁷⁹¹
 Of tot, hoe hiet ick't oock? laet sien, en Haegse pruijck,¹⁷⁹²

- * 1789 [-lck? w] ≤En≥ *benje* enz. Huygens begon vermoedelijk abusievelijk het begin van het volgende vs af te schrijven.
 1792 [h+] <H>*aegsche* Afleidingen van toponiemen krijgen hoofdletter, vgl. Hermkens, 88.

Varianten apograaf:

A 1782 *persoon* (eigenmachtig ingrijpen van de copiist).

A 1789 *stae je* (fout copiist).

Varianten 1653:

E.p. 1791 *en (geporste huijck)* A *een* enz. (correctie in de drukproef).

- 1781 *soken*: zoeken, trachten te verkrijgen.
 1782 *soet besproken*: lief van spraak, zoete woorden zeggend? (deze bet. niet in WNT).
 1783 *as ... gett*: als git (vgl. Weijnen, par. 77 voor dit gebruik van een lidwoord voor een stofnaam).
 1785 *schaemje*: schaam je je (WNT schamen 244, B: schamen = zich schamen).
 1786 *Nouw ... soo*: (als hij bedremmeld kijkt).
Troosje: liefje, schatje (WNT troost 3267, 12).
 1787 *ontsteken en beklemt*: in vuur gezet en bekneld, benauwd (WNT beklemmen 1599, 4: vooral van het hart gezegd).
 1788 *all ... hemd*: (dubbelzinnig) letterlijk! en: al had je niets.
 1790 *Ick ... degghen*: ik zie wel kans om aan een pluim enz. te komen (en er dus uit te zien als een voornaam heer, een jonker).
 1791 *een geporste huijck*: een geperste mantel (WNT huik 1220: lange vrouwenmantel zonder mouwen; *geporst* = geperst (zorgvuldig opgevouwen en in linnenpers gladgemaakt, *een* onjuist voor *en*).
 1792 *hoe ... oock*: hoe noem ik 't ook weer, hoe heet 't ook weer?
en ... pruijck: (vgl. Eymael 78: een hulsel met een soort *voile*, destijds veel in gebruik).

*

- En swarte lapp voor 'thoofd, voor 'tsteke vande vlieghe,¹⁷⁹³
 En bouwe met en hoep, om vroemoers te bedriegen,¹⁷⁹⁴
 1795 En schoentjen as men duijm, soo kort niet, maer soo small,
 En all 'tgoed dat de vent van't Kostelicke mall¹⁷⁹⁶
 lens heit eretorijckt (ick giss je kent wel lese,^{1796/1797}
 Of spelle O.N. on) en, datter bij moet wesen;¹⁷⁹⁸
 Ick weet raed tot en krots, met spickers deur'et leer¹⁷⁹⁹
 1800 As Gerrt van Velsens Tonn gehackelt, min noch meer.¹⁸⁰⁰
 Stae bij de bruijne meer met ronde witte kolle;¹⁸⁰¹
 Twie meughewer wel voen. Gut, Trijn, hoe souw'we rolle,¹⁸⁰²

- * 1797 [-'waf] ≤wel≥ lese, De boer oppert: niet een beetje lezen maar (radicaler) kunnen lezen, bijv. *Costelick mal*.
 1798 Of ≤-En≥ Of tenminste....

Varianten apograaf:

A 1795 *En schoentjes* (fout copiist).

- 1793 *En ... hoofd*: een masker van zwarte stof, om het gezicht voor de zon te beschermen; vgl. Hoofs *Op een gemaskerde joffrouw* (L.-St. L, p. 316); de boer maakt ervan *voor ... vliege!*
 1794 *En ... hoep*: een bouwen (zie 1738) met een ring, dienend om de bouwen wijd te doen uitstaan (WNT hoep 812, 5).
om ... bedriegen: geschikt om vroedvrouwen te bedriegen (door de hoen lijkt de vrouw zwanger te zijn) (MNW vroedemoeder 1379; *bedriegen* is m.i. vergissing voor *bedriege*).
 1796 *de ... mall*: Constantijn Huygens.
 1796/1797 *dat ... eretorijckt*: waarover ... eens heeft gedicht.
giss: denk, vermoed.
 1798 *of spelle ... on*: of je kunt tenminste spellen (vgl. Eymael, *Bilddijk* citerend: 'Voorheen begon het spellen altijd met het Onze Vader en werd dus genoemd het o, n, on.'
en dat ... wese: en wat erbij hoort.
 1799 *krots*: karos (WNT karos 1650: rijtuig van bepaalde vorm, op riemen ... en met een vaste lederen kap.' Vgl. Dagh-werck 1024 *de franshe led'ren huijck*; WNT kros 379 dit citaat, schijnt hier aan een boerenrijtuig te denken, m.i. ten onrechte. De boer doet volop mee met 'de sjiek').
met ... leer: (het leer is met spijkerkoppen beslagen).
 1800 *As ... meer*: net als de ton waarin Gerard van Velsen (in Delft) werd voortgerold (die eveneens met spijkers beslagen was (met de punten naar binnen)) 'gebult,' net eender als de ton van enz. beslagen (WNT *hakkelen* 1553, 2: *gehakkelt*: ingekorven, ingekeept, getand, gekarteld).
 1801 *Stae bij*: Onduidelijk, vgl. 1215, 1993 1994.
meer: merrie.
kolle: (enk.) kol, ronde witte plek op het voorhoofd.
 1802 *meughewer ... voen*: kunnen we er wel voeden, op na houden
rolle: rijden.

*

- 'tSchauott om, langs de plaets, de Vijuer en 'tVoorhout,¹⁸⁰³
 Deur all dat luije volck beslagen in fijn goud!¹⁸⁰⁴
 1805 'Khebb menigh maenendagh men seluen dood ekeke¹⁸⁰⁵
 Aen dat besuckt gesleep: wel, seid ick, selleweke,¹⁸⁰⁶
 Is dattet ploeghen hier, geeft dat den Haegh de kost?¹⁸⁰⁷
 Dan, docht ick, meugelick daer hebbenter begost,¹⁸⁰⁸
 Die 'tniet te mackelick en wete te vollende;¹⁸⁰⁹
- 1804 Nec illos quidem inter otiosos numeraueris, qui sellâ se et lecticâ huc illuc ferunt, et ad gestationum suarum, quasi deserere illas non liceat, horas occurrunt. Sen. de Breu. (De Brevitate Vitae). Vert. Bourgery (Sen. Dial., Tome II, Budé 1962, éd. 5, p. 64): Ne mets pas non plus parmi les oisifs ceux qui se transportent ca et là en chaise et en litière, qui apparaissent aux heures fixées pour leurs promenades comme s'ils n'avaient pas le droit d'y manquer. (Het spelerijden geschiedde dikwijls op doktersadvies, zie Grimal, Jardins Romains (Parijs 1944), p. 270 ev.).
Transliteratie:
- 1803 *Plaets* bedoeld, maar er staat *plaets*
 1304 *luije* onderstreept maar er is geen open variant; vgl. 1766

* 1803 [-Deur all d] ≤ 'tSchauottz om Huygens begon abusievelijk het volgende vs af te schrijven.

-A 1807 *dat het* (eigenmachtig en onjuist ingrijpen van copiist).

Varianten 1653:

E.p. 1804 *goud?* (misschien door zetter; na uitroep vaak vraagteken).

1803 'tSchauott: het Groenezootje (Eymael p. 78).

1804 *Deur*: door ... heen.

beslagen ... goud: behangen met, bedekt met gouden lovertjes, pailletten (plaatje, reepje gouden foelie ter versiering van kledingstukken) (vgl. *Een boer*, vs 149 (Weijnen, p, 171): 'En al fijn klatergoud tot snippertgens versneen.').

1805 *Maenendagh*: maandag (wanneer hij niet werkt? marktdag?).

men ... ekeke: m'n ogen uitgekeken (zich dood kijken = heel erg kijken).

1806 *besuckt gesleep*: duivelse (beroerde) gerij (WNT besukt 2193; gesleep niet in WNT; ik vat 't op als afleiding van *slepen* in de zin van (langzaam) rijden). *selle weke*: (bastaardvloek, mogelijk uit Gods heilige weken, vgl. WNT selleweken 1299, 1300).

1807 *Is ... hier*: Wordt hier zo gewerkt?

1808 *Dan*: Maar.

meugelick ... begost: lett.: er hebben er 't mogelijk begonnen; vrijer: mogelijk zijn er die ermee begonnen zijn (met dat luije, luxueuze leventje).

1809 *Die*: (antec. *er* = van hen).

niet ... vollende: moeilijk kunnen voleindigen, volhouden.

- *
- 1810 Nou bennes'er an vast, nou meughense niet wende,¹⁸¹⁰
 All gaet het bijde wind. 'ksaght sommigh' an her neus.¹⁸¹¹
 En, docht ick, Joffer, of men vrouw, of enter deus,¹⁸¹²
 Rijdt daer je rijdt, men geld rijdt met je langs de strate:
 Men hauer was te goed om onbetaelt te late:
- 1815 Voldoet men ceeltjes eerst, en rijdt dan je naers moe.¹⁸¹⁵
 Gut, trock ick na de Hall, en na den Backer toe¹⁸¹⁶
 En na den Brouwer me, en veul meer fijne Borghers¹⁸¹⁷
 (Ja, borghers neffens mijn) jouw schamele versorghers,¹⁸¹⁸
 En songder die je sturft van honger en van kouw,¹⁸¹⁹
- 1820 'Kmien da'kker op mijn voijs en klaghlied hoore sou,¹⁸²⁰
 Wat duijcker, dat's gien kunst sen hartje te verblije,¹⁸²¹

- * 1810 *m[-o] ≤eu≥ghense* Zoals de boer spreekt.
 1818 *Ja [-~] <borgers>*
 [-~] ≤schamele≥
 1821 *g[e+] <ï> en Niet geen* maar *gien*, zoals de boer spreekt.

Varianten apograaf:
 A 1819 *sonder* (fout copiist).

- Varianten 1658:*
 Kl 1811 'k *sag'ht* voor 'k *sagli't* Zetfout.
- 1810 *Nou ... vast:* Nu zitten ze eraan vast.
meughense ... wende: kunnen ze niet terug (lett.: keren).
- 1811 *bij de wind:* tegen de wind in (al gaat het slecht).
her: = 'r, d'r = hun (vgl. *Tien gedichten*, p. 117, vs 92: mogelijk compromisvorm, tussen *haer* en *er*; ook in 1828 dit *her* (= enk. haar, possessief).
- 1812 *men vrouw:* mevrouw (aanzienlijk, tegenover *Joffer*, minder aanzienlijk (vgl. WNT mevrouw 652, 3).
enter deus: tussen beide in (vgl. frans *entre-deux*, adj. = tussen beide).
- 1815 *Voldoet ... eerst:* Betaal mijn rekeningen eerst.
rijdt ... moe: rijd dan (voor mijn part) je achterwerk moe, rijd dan zolang tot je achterwerk er moe van wordt.
- 1816 *trock ... hall:* als ik naar de vleeshal zou gaan (WNT hal (l) 1569, 2).
 1817 *me:* ook.
fijne Borghers: goede, brave, degelijke burgers.
- 1818 *borghers ... mijn:* geldschieters net als ik (woordspeling).
jouw ... versorghers: (bijstelling bij *veul ... Borghers*).
- 1819 *songder ... kouw:* (uitbreidende bijv. bijzin bij *veul ... Borghers*, nevensgeschikt met de voorafgaande bijstelling, die ook predicierend van aard is). *sturft:* zou sterven.
- 1820 *op ... klaghlied:* op mijn wijs een klaaglied, eenzelfde klaaglied.
 1821 *Wat duijcker:* Wat duivel (dit woord vermeden, vervormd).

*

- "En aster niet en is, en Boer sen beurs te snije.¹⁸²²
 ('Twoord wasser qualick uijt, ick tasten in men sack¹⁸²³
 "Ick vongd men Beurs elicht; dan 'twas klein ongemack,¹⁸²⁴
 1825 "En ducketon drij vier: al kent e mens niet deere¹⁸²⁵
 De duijuel hael den Haegh, men wil't niet gaern onbeere)
 Neen, seg'ck soo bij men selfs, in 'tlock will dat men Trijn¹⁸²⁷
 Men echte wijffe word en ick her mann magh zijn,¹⁸²⁸
 "We hange me wel wat an suluer goed en kralen:¹⁸²⁹
 1830 "Maer, lust ongs pracht of prael, we willen't braef betalen;¹⁸³⁰
 En ginghen w'iens te Bier, te keurmiss of te mart,¹⁸³¹

- * 1825 [-vij] [-tien twaelf] ≤drij vier≥ Was tien twaelf teveel om er zo licht over te praten?
 1830 [-wij] <we> In de daling van het metrum beter de zwakke vorm.

Varianten apograaf:

A 1827 *seij'ck* (fout copiiist).

A 1828 *'er* (eigenmachtig ingrijpen van copiiist).

Varianten 1658:

KI 1825 *deere*, voor *deere*, Zetfout.

Varianten 1672:

KII 1825 *deere*, voor *deere*. Zetfout hersteld.

1822 *niet*: niets.

en ... snije: (lett.) de beurs van een boer af te snijden; vgl. beurzensnijder: gauwdief die beurzen steelt door ze af te snijden van de riem waaraan ze werden gedragen; vandaar ook zakkenroller (WNT beurzensnijder, 2294).

1823 *ick tasten ...*: of ik tastte (voor de syntaxis zie Inl. 9, 6).

1824 *lck vond*: en ik vond (nevenschikkend door intonatie).

elicht: gelicht, gerold.

dan: maar.

klein ongemack: klein ongerief (het was niet zo erg).

1825 *En ducketon ... vier*: een drie vier dukaten (WNT dukaton 3646: zilveren munt ter waarde van 63 stuivers).

deere: schade doen, kwaad doen.

1827 *in*: als (WNT in (III) 1488/9, o.a. dit citaat).

'tlock: het geluk (vgl. 1761).

1828 *Men ... wijffe*: mijn door een wettig huwelijk met mij verbonden vrouwtje, mijn (wettige) vrouw.

1829 *We hange*: (geen inversie) dan hangen we enz.

hange ... an: besteden ook wel wat aan.

1830 *braef*: eerlijk.

1831 *ginghen ... Bier*: als we eens naar de herberg zouden gaan (WNT bier 2540).

*

"De witte mosten uijt, of 'tging noijt van men hart.¹⁸³²

Dat hebbje wel, seij Trijn, aers moste we niet leue,¹⁸³³

Dat ben ick niet ewent, want die wat heit te geue,

1835 "Die macher wat op doen: Maer lieuer niet ehult¹⁸³⁵

Dan dat ick op men kopp sou dragen kapp en schuld.

Kees voelde dat de Boom te met begon te kraken,¹⁸³⁷

Met noch een houw twee drij kond' hij ter aerde raken,

Daer hackten hij op aen of 't inden snoeij-tijd waer;

1840 En, naer ick mercken kon, daer wierd van twee een paer.

D'een' rechter hand quam voor, en d'ander liet haer vangen,¹⁸⁴¹

En als een lijsterbeij soo sagh Trijn om haer' wangen,¹⁸⁴²

1840 (1658) Sic visum Veneri: cui placet impares Formas atque animos
sub juga ahenea Saevo mittere cum joco. Hor. 1. Od. 33. (vss
10-12).

Vert. Villeneuve (Budé): Ainsi l'a voulu Venus qui se plaît, par un
jeu cruel, à envoyer sous le joug d'airain des corps, des coeurs mal
appariés.

Transliteratie:

1842 mogelijk *lijster beij*

*

1833 [-soo] ≤aers≥ aers ... niet = zo (als Kees net gezegd heeft), soo ... niet onjuist.

1834 [-en] ≤want≥ Trijn licht wat Kees gezegd heeft nogeens toe met: *want die wat heit te
geve* enz.; zij voegt niet iets eraan toe!

1835 ['kw?] <M>aer lieuer enz. Vermoedelijk eerst 'kwaer bedoeld, maar Huygens gaf de
voorkeur aan de tegenstelling met het voorgaande.

1839 [-uijt~] ≤inden snoeijtijd≥

1842 [-mijn] ≤een≥ Beter onbepaald een in deze traditionele vergelijking.

Varianten apograaf.

A 1834 *wangt* (eigenmachtig ingrijpen van copiist).

1832 *De witte ... uijt*: het zilvergeld zou tevoorschijn moeten komen, ik zou betalen (vgl. Eymael,
p. 79, het citaat uit Bredero ... als hij slechts de *witten uyt dee* (= betaalde)).

of ... hart: ik zou het nooit over mijn hart kunnen krijgen (WNT hart (I) 25).

1833 *Dat ... wel*: Daar heb je gelijk in.

1835 *die ... doen*: die kan op grond daarvan (omdat hij geld over heeft) iets doen. *ehult*: met een
kap op.

1837 *te met*: langzamerhand (of: bijna; het scheelde niet veel of).

1841 *d'ander*: die van Trijn.

haer: zich.

1842 *lijsterbeij*: lijsterbes.

soo ... wangen: zo zagen Trijns wangen (eruit).

*

- All gaende sagh ick wel soo vielder veel te doen,¹⁸⁴³
 En, naer't van verre klonck, soo was't een vrouwen soen.¹⁸⁴⁴
 1845 Nu, Huijskens, soet vertreck, ghij zijt niet komen drijuen¹⁸⁴⁵
 Daer ghij soo vierkant staet; 'theeft all van sware schijuen¹⁸⁴⁶
 Mijn' lichte bors ontlast, te werden soo ghij zijt:¹⁸⁴⁷
 Maer voor een' sulcken deun schell ick u alles quijt.¹⁸⁴⁸
 Mij docht Kees Adam was, en Trijn mocht Eua wesen,¹⁸⁴⁹
 1850 'tParadijs hier naest. Soo vrijdense voor desen¹⁸⁵⁰
 De goe luy van dien tijd, doe waerheid onbevleekt¹⁸⁵¹
 Met rock, noch onderkeurs, noch Hemd en was gedeckt.¹⁸⁵²
 Maer ging in stadt gekleedt gelijk nu bij de Boeren.¹⁸⁵³
 En, als ick't ouerweegh, sij wetens' uijt te voeren,¹⁸⁵⁴

* 1843 [-wasser] ≤vielder≥ veel te doen Voelde Huygens nog verschil? Wilde hij verkeerde opvatting als: moest er veel gedaan worden uitsluiten?
 1844 En, hoord' ick wel? van verr, soo was 't een vrouwen soen werd: En, naer't van verre klonck, soo was't enz. Onduidelijk, waarom deze verandering. Beide versies lijken aannemelijk.

- 1843 [-mef] ≤voor≥ een sulcken deun [-zijn wij van] ≤schell ick u≥ alles quijt Eerst: door zo'n deun zijn wij ten aanzien van alles quitte (WNT kwijt 787, citaten Huygens), dus: ik ben u niets meer schuldig en gij mij niet. Maar dat klopte niet: alleen de huisjes hadden met die deun aan hun verplichtingen voldaan. Daarom de verandering.
 1843 All gaende: Terwijl ze voortgingen (All gaende heeft betrekking op Kees en Trijn, die in de zin niet genoemd worden; Huygens zit rustig in zijn huisje en blijft daar zitten).
 1844 een ... soen: zoen van een vrouw (vgl. Hermkens, p. 97: een Vrouwen hartje ws.=het hartje van een vrouw, niet compositum).
 1845 soet vertreck: liefelijke schuilplaats, toevlucht (vgl. 2329).
 drijuen: aandrijven.
 1846 Daer: daar waar.
 all: allemaal (bij 't).
 1847 te ... zijt: (sem, vulling van 't, 1846).
 1848 een' ... deun: een zodanig plezier, genot (sulcken m.i. hier acc. mann. enk. van sulck, geen combinatie van sulck en een; vgl. 1508).
 schell ... quijt: vergeef ik u alles.
 1849 Kees ... was: (subjektszin zonder voegw. dat).
 Trijn ... wesen: (hoofdzin, nevengeschiedt met Mij ... was) Trijn kon Eva zijn.
 1850 voor desen: vroeger.
 1851 De ... tijd: de goede mensen van die (oude) tijd (sem. vulling van se, 1850). waerheid onbevleekt: (postpositie van adj.) onbevleete (zuivere) waarheid.
 1852 onderkeurs: onderrok.
 1853 gelijk ... Boeren: (nl. naakt).
 1854 't ouerweegh: erover nadenk.
 uijt te voeren: te volvoeren, doen, praktiseren.

*

- 1855 De soete vrijerij, met aerdigher bestier,¹⁸⁵⁵
 Als wij met all ons Hoofsch *gelarm* en *gesoupir*:
 Wij schamen ons moers tael, als't gelden sal met minnen;¹⁸⁵⁷
 Verlieft werdt *amoureux* en van gevalle sinnen
 Niet min als *sens rauis*, bekoorlickhe'en *attraits*,¹⁸⁵⁹
- 1860 Gewonnen gunst *faueur* en nernmermeer, *jamais*,
 Bruijn' ooghjens, *beaux esclairs*, *beaux soleils*, en *beaux astres*,¹⁸⁶¹
 Misnoegen *desespoir*, blauw-schenen zeer, *desastres*.¹⁸⁶²
 Als of het vrij-spel self niet kaps genoegh en waer,¹⁸⁶³
 Wij doend'er bellen toe, en halen 'kweet niet waer'¹⁸⁶⁴

*

1858/1861 Eerst:

*Verlieft heet amoureux en opgetrocken sinnen**Moet heeten sens rauis*

Dit werd:

*Verlieft werdt amoureux en van gevallen sinnen**Niet min als sens rauis*

Ik vermoed dat Huygens de *overgang* van gewone taal in geaffecteerd frans beter wilde doen uitkomen door het werkwoord *werden* te gebruiken; *opgetrocken sinnen* kon een extatische toestand aangeven, tegenover eenduidig *gevallen sinnen*.

1862 *blauw-schenen* [-werck] ≤*zeer*≥ Beter woord.*Varianten apograaf.*A 1856 *Dan* (correctie in A door Huygens).A 1858 *gevallen sinnen* ('fout' copiist).A 1861 *ooghen* (fout copiist).1855 *De ... vrijerij*: (sem. vulling van *se*, 1854).*met ... bestier*: op beter, treffender manier (beter, treffender).1857 *Wij ... tael*: wij schamen ons voor onze moedertaal (*schamen* kan=zich schamen, en kan geconstrueerd worden met object, vgl. WNT schamen 244, 245).

als ... minnen: als het erop aankomt, ernst wordt, menens wordt met het het hof maken (WNT gelden 1078 IV: *als het geldt* (of *gelden zal*)). *van ... sens rauis*: uit verliefdheid ontstaat niet minder dan *sens ravis* (verliefdheid wordt enz.) (*werdt*, is achter *sinnen* samengetrokken; *gevalle sinnen*, vgl. zijn zinnen laten vallen op=zijn begeerten laten vallen op; hier zijn de begeerten zelf 'gevallen'; voor de vorm *gevalle*, zie Inl. 9, 1).

1859 *bekoorlickhe'en attraits*: van bekoorlijkheden wordt (idem samentrekking, ook in volgende vss).1861 *bruijn'*: donkere, zwarte.1862 *Misnoegen*: verdriet, smart.*blauw-schenen zeer*: zeer tengevolge van blauwe schenen, smart over een afgewezen liefde.1863 *kaps genoeg*: genoeg 'zotskaps', zottigheid (part. genit.).1864 *Wij doender ...*: (inversie genegeerd, na voorafgaande bep. *Als ... waer*) doen wij er (nog) bellen bij (bij de zotskap).

- *
- 1865 Waer me de sotticheid ter degen uijt magh klincken.¹⁸⁶⁵
 Als ick een' vrijster waer, de vrijer sou mij stincken¹⁸⁶⁶
 Die uijt den lande liep om tolcken van sijn hert.¹⁸⁶⁷
 Vergeeft mij, jonghe luy, ick keur't een' malle pert¹⁸⁶⁸
 All 'tsinneloos gelaet daer mé ghij meent te proncken:¹⁸⁶⁹
- 1870 'Khebb oock eens jong geweest, 'khebb oock eens voelen voncken
 Dat Minn heet in goed duijtsch: maer tot de rasernij¹⁸⁷¹
 Die in de sinnen slaet en viel ick noijt van mij.¹⁸⁷²
 En, meissjens, met verlof, 'kmoet eens mijn hert uijt spreken.¹⁸⁷³
 'Ten sal geen laster zijn, of 'tstaet u vrij te wreken.¹⁸⁷⁴
- 1875 Jae wreeckt de waerheid self; dat valt veeltijds haer lot.¹⁸⁷⁵

- * 1865 [-ma] <*sotticheid*> Eerst vermoedelijk *malligheid* willen schrijven, maar bij de zotskap hoorde *sotticheid*.
 1869 't [-sinneloos] ≤*sinneloos*≥ Verduidelijking in de marge.
 1872 en viel <-~> ick noijt van ≤-in≥ mij Open varianten boven onderstreept *viel* en *van* verworpen.

Varianten apograaf.

A 1871 *raserij* (fout copiist).

Varianten 1653:

E.p. 1874 *T'en sal* (drukfout).

Varianten 1658:

Kl 1874 *Ten sal* voor *T'en sal* Zetfout 1653 verbeterd.

- 1865 *Waer me:* datgene waardoor.
uijt ... klincken: (voortzetting van de beedspraak van de *bellen* aan de *zotskap*).
- 1866 *vrijster:* meisje.
de ... stincken: ik zou walgen van de vrijer (jongeman).
- 1867 *Die ... hert:* (zonder beedspraak:) die vreemde woorden nodig zou hebben om zijn gevoelens te vertolken.
- 1868 *keur ... pert:* acht het een malle streek (vgl. *partje* 1771).
- 1869 *All ... proncken:* (sem. vulling van 'f) al het dwaze gedoe (de zotte aanstellerij), waarmee gij denkt indruk te maken (WNT *pronken* (I) 4425: pralen, schitteren, vertoon maken; gelaat 1026).
- 1871 *Dat; wat.*
- 1872 *Die ... slaet:* die in het hoofd slaat, het verstand aantast.
en ... mij: (lett.): viel ik nooit van mijzelf (nl. van het niveau waarop ik stond); (vrijer:) heb ik mij nooit verlaagd.
- 1873 *uijt spreken:* (nog geen compositum).
- 1874 *'Ten ... wreken:* (Het (wat ik zeggen ga) zal geen kwaadsprekerij zijn, of (in dat geval) staat het u vrij wraak te nemen (vgl. MNW *wreken* 2863 zonder objekt: wraak nemen).
- 1875 *wreeckt:* (spelend, in andere bet.) spreek ... tegen. *valt:* is.

*

- Het smaeck' u heel, of half, onthout het van een sott.¹⁸⁷⁶
 De weecker mensch'lickheid, het volck met lange rocken¹⁸⁷⁷
 En hebb ick noijt gehaett: eer heeft het mij betrocken,¹⁸⁷⁸
 En hebb ick 't nae gegaen, of vriendelick ontmoett.¹⁸⁷⁹
 1880 Want, seid' ick, keurde God all dat hij maeckte goed,¹⁸⁸⁰
 Dit's vanden besten slagh het tweede: soud ick laken¹⁸⁸¹
 Dat God gepresen heeft? daer neffens quam 'tvermaken,¹⁸⁸²
 Dat alle menschlickheid in 'tonderscheid beuindt,¹⁸⁸³
 En daer door ijeder een all dat hij derft bemint.
 1885 Daer neffens quam het schoon met sijn' bevallickheden,¹⁸⁸⁵
 1883 Quum excogitasset Deus duorum sexuuum rationem, attribuit ijs ut se
 invicem appetent, et conjunctione gauderent. Lactant. 1. 6. c. 23.
 (Patrol. Lat., Vol VI, Lact. I, kol. 716). Vert.: Toen God het overwogen
 plan der beide seksen had uitgedacht, kende hij die twee 't vermogen
 toe elkander wederzijds te benaderen en in een verbintenis zich te
 verheugen.
 1885 Grator et pulchro veniens e corpore virtus adjuvat. Virg. 5. Aeneid. (vs
 344). Mijn vert.: en de deugd die aangenamer is, als zij komt uit een
 schoon lichaam.
*Νοῦν χρῆ θεάσασθαι οὐδέν τι τῆς εὐμορφίας Ὀφελυς, ὅταν τις μὴ φρένας
 ἔχη.* Eurip. Oedip. (= frgm. 548 Nauck, uit Stob. Florileg. 66, 1.).
 (citaat is hier en daar corrupt). Vert.: Op de geest dient men de blik
 gevestigd te houden, ja op de geest, wat nut biedt een schone gestalte
 als men niet een schone geest heeft?

*

*Varianten 1658:*KI 1884 *heeft voor derft* Zetfout 'ad sententiam'.*Varianten 1672:*KII 1884 *ijeder, wat hij niet en heeft voor ijeder een all dat hij heeft* Aldus de fout 1658 hersteld
(anders dan 1653, A en K).

- 1876 *een sott*: (zelfironie).
 1877 *De ... mensch'lickheid*: Het zwakkere mensdom, het zwakke geslacht.
 1878 *betrocken*: aangetrokken, aangelokt.
 1879 *hebb ... gegaen*: heb ik het nagelopen, gevolgd.
vriendelick ontmoett: vriendschappelijk tegemoet getreden.
 1880 *maeckte*: gemaakt had.
 1881 *van ... tweede*: van de beste soort (de mens) het tweede in rang, kwaliteit (na de man).
 1882 *Dat ... heeft*: Gen. 1, 31: En God zag al wat Hij gemaakt had; en zie, het was goed, zeer goed.

Daer neffens: Daarbij.*'tvermaken*: het vermaak, plezier.

- 1883 *alle menschlickheid*: het hele mensdom, ieder mens.
beuindt: gevoelt, vindt.
 1885 *het schoon*: het schone (substantivering op de bekende wijze, in vorm der sterke buiging,
 uitgangloos).

*

- En daer ick vrouwen-schoon men mannelicke reden¹⁸⁸⁶
 Geluckigh sagh verselt, en daer ick stijue deughd¹⁸⁸⁷
 In morwe leden vond, en maeghdelicke jeughd¹⁸⁸⁸
 Met wetenschapp, of lust tot wetenschapp, besteken,¹⁸⁸⁹
 1890 En daer ick wijsheid hoord' uijt roose-lippen breken,
 Daer, docht mij, was ick bij des wijsen mans gerecht,¹⁸⁹¹
 In silu're schotelen gouw' Appelen geleght:¹⁸⁹²
 Maer, daer ick 'tniet en vond, en was ick van schoon' oogen,
 Van blanck vell en blond haer noch meer noch min bewogen,¹⁸⁹⁴
 1895 Dan van het houten hoofd dat op de Cijters hals¹⁸⁹⁵
 De soete Joffer maeckt, terwijl de Cijter vals
 En doof en ongestelt niet waerd en is te hooren.¹⁸⁹⁷
 Kort om, ick socht mijn oog te paeijen en mijn' ooren;¹⁸⁹⁸

* 1895 *dat ≤op≥ de Cijters hals* Omissie.

Varianten apograaf:

A 1891 *der wijse* (fout copiist).

Varianten 1658:

KI 1891 *des wijsen mans* voor *der wijse mans* Correctie van fout van 1653 (naar A) door Huygens.

1886 *daer*: waar.

mannelicke reden: mannelijk verstand.

1887 *Geluckigh ... verselt*: op gelukkige wijze verenigd zag. *stijue*: krachtige.

1888 *morwe leden*: een zwak lichaam.

1889 *wetenschap*: kennis.

met ... besteken: met ... gesierd, begiftigd (WNT besteken 2126, 5, 6).

1891 *docht mij*: leek mij.

des ... mans: Salomo's.

1892 *In ... geleght*: (in de marge *Prou. 25. 11*. Eene rede op zijn pas gesproken, is als gouden appels in zilveren gebeeldde schalen).

1894 *noch ... min*: precies evenveel.

1895 *Dan van*: als door.

de ... maeckt: de lieve juffer speelt, de lieve juffer voorstelt (*hals*, het smalle deel waarop de snaren worden neergedrukt; *maeckt*, vgl. WNT maken 124: een bepaald type door zijn gedragingen voorstellen).

1897 *doof*: dof (van geluid).

ongestelt: ongestemd, ontstemd (derde pred. toev. bij de *Cijter*).

1898 *te paeijen*: tevreden te stellen.

*

- Dat hiet ick volle vreughd. Gevoelens geilen sinn¹⁸⁹⁹
 1900 En keurden ick noijt grond van wel gestelde minn.¹⁹⁰⁰
 Daer trouwen 'tvoorland was, en teelens lust met reden,¹⁹⁰¹
 Daer viel ick vies en kies, en socht gesonde leden,¹⁹⁰²
 Daer in een held're ziel, gelijk een blinckend swaerd¹⁹⁰³
 In een' fluweelen schee, gehuijst was en gepaert.¹⁹⁰⁴
 1905 God liet mij sulcken ziel en sulcken lijf gebeuren;¹⁹⁰⁵
 En doe was Keesjes hert van Trijntjes niet te scheuren;¹⁹⁰⁶
 Maer jocken stond van kant; daer wierd in ernst gevleidt,¹⁹⁰⁷
- 1902 *Τύπος γάρ ἐστὶ τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς.* Sext. lib. 1, Pyrrh.
 (Sext. Empiric. Pyrrh. Hypot. Lib. I, §85). Vert. Bury (ed. Loeb, deel 1,
 p. 51): (For) the body is a kind of expression of the soul (as in fact is
 proved by the science of Physiognomy).
- 1903 *Ἡ ψυχὴ φοροῦσα ὡσπερ χιτῶνα καλὸν τὸ ἐνδύμα τοῦ σώματος.* Macar.
 homil. 4.
 (plaats niet gevonden; Macarius (ong. 300-390) was een kluisenaar
 in Egypte). Vert.: De ziel die als een schone chitoon draagt hel hulsel
 des lichaams.

- * 1899 [-wul] <geilen> Begonnen *wulpschen* (= dartel. vermetel, onbezonnen) verworpen; *geilen*
 sterker en meer eenduidig-sexueel gericht.
 1907 [-mef] <in> *ernst met ernst* kon betekenen: naarstig, met ijver, aandrang; dit vermeden.

Varianten apograaf:

- A 1904 *waer* (correctie in A, onduidelijk door wie).
 1899 *hiet*: noemde.
 Gevoelens ... *sinn*: De geile begeerte van het gevoel.
 1900 *keurden*: achtte (voor de -n zie Inl. 9, 3).
grond ... minn: basis van goedgeplaatste (goedgerichte, deugdelijke) liefde (WNT stellen
 1281: zijn zinnen stellen op).
 1901 *Daer*: Waar (Aangezien). *teelens ... reden*: een rechtmatige lust tot voortplanten (*met reden*
 = door de rede geleid, gerechtvaardigd).
 1902 *Daer ... kies*: was ik veeleisend (zeer kritisch) en kieskeurig (*vies* en *kies* vrijwel synoniem;
Daer, steunbijw.).
gesonde leden: een gezond lichaam.
 1903 *held're*: zuivere (WNT helder (III) 507: onberispelijk, in volkomen orde; dit citaat).
 1904 *gehuijst ... gepaert*: gehuisvest was en mee verenigd was (*in* minder passend bij *gepaert*).
 1905 *gebeuren*: ten deel vallen.
 1906 *Keesjes ... Trijntjes*: voor Constantijns, Suzanna's.
 1907 *jocken ... kant*: van malligheid was geen sprake (WNT jokken (I) 326, 2 met iets jokken: er
 gekheid van maken; vgl. de tegenstelling *in ernst*, WNT kant (I) 1333 van kant staan = uit de
 buurt blijven, op een afstand blijven). *gefleidt*: gevraagd (MNW vleyen 602: om iets vragen
 of smeken).

- En oorbaer wederzijds gewogen met bescheid.¹⁹⁰⁸
 De zielen wierden eens: de Cassen van die zielen,¹⁹⁰⁹
 1910 Die d'eene d'andere geluckelick beuielen,¹⁹¹⁰
 Beuestighden den koop. en 'tstond den Hemel aen,
 Dat die vier, paer en paer, te bedde souden gaen.¹⁹¹²
 Hoe 'tschickte, tuijght de tijd van thien vergulde jaren,¹⁹¹³
 Die wij eenlijvelick en euenzieligh waren.¹⁹¹⁴
 1915 Maer tuijghen zijnder noch te soecken dien het heught¹⁹¹⁵
 Dat mij de domste tocht van d'aller groenste jeughd¹⁹¹⁶
 Ter aerden hebb geult, doen kruipen hebb, doen beuen,
 Doen schreijen om gena, doen bidden om het leuen,
 Doen knielen aepsgewijs voor een fier vrouwen beeld.¹⁹¹⁹
 1920 Fier, seid ick, vrouw tot mann, fier vrouw uijt mann geteelt,¹⁹²⁰
 En die weer sonder mann noch mann noch vrouw kan teelen,¹⁹²¹

- 1908 *En ... bescheid*: en het nuttige (het belang) werd van beide zijden verstandig gewogen (*wederzijds* adv. bep.).
 1909 *wierden eens*: werden het eens.
de ... zielen: de omhulsels van die zielen, de lichamen (WNT kas (II) 1700).
 1910 *d'eene d'andere*: elkaar.
geluckelick: goed, op gelukkige wijze.
Bevestighden ... koop: door handslag (het elkaar de rechterhand geven ten teken van trouw).
 1912 *paer en paer*: paarsgewijs (tweemaal één lichaam met één ziel).
 1913 *schickte*: zich schikte, afliep (WNT schikken 649, II, 3). *tuijght*: getuigt.
thien ... Jaren: tien gouden (heerlijke) jaren (1627-1637).
 1914 *Die*: (bijw. bep.) gedurende welke.
eenlijvelick: een van lijf.
euenzieligh: gelijk, een van ziel.
 1915 *tuijghen ... soecken*: getuigen moeten nog gevonden worden.
 1916 *de ... jeughd*: de domste drift van de alleronrijpste jeugd.
 1919 *aepsgewijs*: als een aap.
fier vrouwen beeld: trots, hooghartig vrouwspersoon (Huygens' spot met deze wijze van vrijen keert meermalen terug; vgl. bijv. W. I, p. 125, vs 13-34 (waarin *dit apenspel*); voor zijn praktijk in dezen denke men aan zijn houding tegenover Dorothea van Dorp, als deze hem in de steek laat (slot van *Doris oft Herdersclachte*, W. I., p. 122); *vrouwen beeld*, vgl. MNW vrouwenbeeld 1434: vrouw, ook vrouwspersoon (met geringschatting of verachting).
 1920 *Fier ... mann*: (herhalend: Trots, (nota bene) een vrouw tegenover een man.
fier ... geteelt: (weer herhalend, in verontwaardiging:) trots, een vrouw die (nota bene) uit de man is voortgebracht (Eva) (*uyt ... geteelt*, pred. toev., nevengeschied met uitbr. bijzin *die ... teelen*).
 1921 *weer*: wederom, op haar beurt.

*

- De minst' in Hoofd en Hert, de minst in alle deelen,¹⁹²²
 Daer most'er meer als een me spelen en dat schoon,^{1920/1923}¹⁹²³
 Dat vell-diep aengenaem in 'thoogste van sijn' throon¹⁹²⁴
 1925 En kon mijn' vrijheid noijt in slauernij verkleeden.¹⁹²⁵
 En, als ick wanckelde. strax stelde sich de Reden¹⁹²⁶
 Ter weere voor mijn' eer; strax seij sij 'kwas een mann,¹⁹²⁷
 En sij mijn onder-mensch, die ick meestersche van¹⁹²⁸
 Mijn voordeel maken wou, en, was't soo verr gekomen,
 1930 Dat vrouwen eerbaerheid most wachten op mans droomen,^{1929/1930}
 Dat spill-zij swijgen most tot dat de swaerd-zij sprack,¹⁹³¹

- * 1924 *in't [-schoonste] ≤hoogste≥ van sijn' throon* Het betere woord: *hoog* op de troon.
 1922 *in ... deelen*: in alle opzichten.
 1920/1923 *Fier ... deelen*: (achter *deelen* een komma, in A een vraagteken, wat natuurlijker lijkt; ik interpreteer echter de tekst zoals hij in K staat).
 1923 *Daer ... spelen*: Daar zou de duivel mee moeten spelen (vgl. WNT spelen 2704, e: *Daar speelt de duivel mee*, zegswijze wanneer men de oorzaak van een moeilijkheid niet begrijpt. In een euphemistische vorm ... *daar moet meer als een mee spelen* (citaat uit Molenhof, 1658); het lijkt mij niet onmogelijk dat Huygens een variant op de uitdrukking geeft: men lette op 'er en de volgende vss. Hij laat zich niet nemen!, dat is de bedoeling van de uitdrukking hier).
dat schoon: die schoonheid.
 1924 *dat vell-diep aengenaem*: dat bekoorlijke, dat niet dieper gaat dan de huid.
in ... throon: in zijn volle macht en majesteit.
 1925 *verkleeden*: veranderen.
 1926 *stelde sich*: (inversie door *strax* (= meteen), niet door *als ... wanckelde*).
 1927 *Ter weere voor*: ter verdediging van.
'kwas ... mann: (erlepte rede, indirect:) dat ik een man was.
 1928 *mijn onder-mensch*: (was) een mens onder mij, beneden mij.
die: (antec. *mijn onder-mensch*).
meestersche ... voordeel: meesteres van mijn voordeel (= meerderheid boven haar, voorsprong op haar) (aan wie ik wat ik op haar voorhad prijs wou geven).
 1929/1930 *wat ... droomen*: (3e objekt bij *seij* 1926) dat een fatsoenlijke vrouw, als 't zover was, moest wachten op (het uitspreken door de man van) zijn verliefde gedachten (*vrouwen eerbaerheid* abstractum pro concreto: een (de) eerbare vrouw).
 1931 *Dat ... sprack*: (4e objekt bij *seij*) dat de vrouw zwijgen moest totdat de man sprak (vgl. WNT spil (I) 2817: *spilzijde*, in het leenstelsel: vrouwelijke zijde; de *swaerd-zij* is de mannelijke zijde).

*

- (Die schadelicke grond van menigh ongemack)¹⁹³²
 Als 'tmans hert open gingh en veilde sijn' gedachten,
 Sijn minst was, weder-gunst van 'tvrouwen hert te wachten;^{1933/1934}
 1935 Of 'twas een' mancke minn, en 'tkon, in allen schijn,¹⁹³⁵
 Noch inden Hemel Trouw, noch voorde menschen zijn.¹⁹³⁶
 Want wien waer't mogelick een' spijtig gast t'onthalen,¹⁹³⁷
 En wat schoon en wat rijck kon d'ongenucht betalen,¹⁹³⁸
 Van een gedwongen hert, van een verkracht gemoed?¹⁹³⁹
 1940 En wie dé geerne dat sijn weergae noode doet?¹⁹⁴⁰
 Wegh, ouders wreed geweld, wegh, hell van felle vrinden,¹⁹⁴¹
 Is 'tjae-woord aende Pleij, en anders niet te vinden,¹⁹⁴²

- * 1932 D[at+] <ie> *schadelick* <e> [-*beghin*] ≤*grond*≥ Misschien vond Huygens grond = oorzaak beter, dan alleen maar: het begin vormend van *menigh ongemack*.
 1937 *wie*<n> Volgens de grammatica!
 1940 [-*wedergae*?] ≤*weergae*≥

Varianten apograaf:

- A 1932 *Dat schadelick beginn* (correctie in K van later datum).
 1932 (*Die ... ongemack*): (onduidelijk; ik vermoed bijstelling bij *negatief* 1930/ 1931) dat slechte begin van menig ongeluk (ongelukkig huwelijk).
 1933/1934 *Als ... wachten*: (5e objekt bij *seij*; *Als ... gedachten* proleptische bijw. bep., voegw, *dat* voor *Sijn minst* samengetrokken) dat, als het hart van de man openging en zijn gedachten meedeelde, het minste (waarop het aanspraak kon maken) was wederliefde van het hart van de vrouw te verwachten.
 1935 *'twas ... minn*: (6e objekt bij *seij*, thans weer in de vorm van de erlebte rede) dat het anders een liefde van één kant zou zijn (letterlijk: een liefde met één goed en één gebrekkig been).
'tkon ...: (7e objekt bij *seij*) dat het ... kon zijn.
in ... schijn: naar alle waarschijnlijkheid (WNT schijn (I) 616, 11).
 1936 *Trouw*: een huwelijk (variërend op: Goede huwelijken worden in de hemel gesloten).
 1937 *een' spijtig gast*: een onwillige gast, een gast tegen wil en dank (WNT spijtig geeft m.i. niet de hier vereiste bet.).
 1938 *Wat schoon ... rijck*: welke schoonheid en welke rijkdom (substantivering). *kon ... betalen*: zou het verdriet kunnen goedmaken.
 1939 *een verkracht gemoed*: een met geweld gedwongen gemoed.
 1940 *weergae*: tegenhanger (de andere partij).
 1941 *ouders*: (als vooropgeplaatste genitief op te vatten) van ouders (die tot een huwelijk dwingen).
Hell ... vrinden: verschrikking van wrede vrienden (die koppelen).
 1942 *aende Pleij*: aan de martelpaal (WNT plei (I) 2506, dit citaat; eigenlijk: een hangende katrol, en inzonderheid ... 'zeker folterwerktuig, dat eertijds gebruikt werd om verdachten tot bekentenis te dwingen'; zo wordt hier de ene partij gedwongen om het ja-woord te geven).
anders niet: op een andere wijze niet.

- Soo segh ick, heiligh Neen, de schael moet euen staen¹⁹⁴³
 Door eighen weder-wight, of 'tHijlick is verra'en.¹⁹⁴⁴
- 1945 Mijn hert is uijtgeseght: ick pas op geen verwijten,¹⁹⁴⁵
 De steen is uijt de hand; sij mogender in bijten,¹⁹⁴⁶
 Dien 'tlust te spertelen; als 'tbijten ouer is,¹⁹⁴⁷
 Soo sal de waerheid noch een redelick Gewiss¹⁹⁴⁸
 Doen stemmen met mijn' stemm, en seggen, dat's gesproken,¹⁹⁴⁹
- 1950 En dat's een Batauier, die, door waer-schijn gebroken,¹⁹⁵⁰
 Te voorschijn heeft gebracht het moeijelick blancket,¹⁹⁵¹
 Dat nemmer goed en doet, en veeltijds 'tgoed belett.
 Wat hebb ick tijds gespilt, wat hadd hij tijds te spillen,¹⁹⁵³
 Die dit gewichtigh stuck ten uijtersten moght willen¹⁹⁵⁴
- 1955 Voltoijen naer de kunst! maer 'tis soo verr voltoijt,¹⁹⁵⁵
 § *Edz γίρ οἷς δὴ ἔλεγον μὴ πέπεισαι, τί σοι ἔτι ποιήσω; ἢ ἐδς τὴν ψυχὴν φέρων ἐνδῶ τὸν λόγον.* Plat. Phaed. (moet zijn: Plato, de Re Publica I, 17, 345b). Vert. E. Chambry (Platon, Oeuvres Complètes, Tome VI, Parijs 1947, p. 32); (Le moyen de te persuader? dit-il.) Si ce que je viens de dire ne t'a pas convaincu, que puis-je faire encore? Faut-il que je fasse entrer de force mes raisons dans ton esprit? Vert. Paul Shorey (ed. Loeb, R.P. deel I, p. 73): Shall I take the argument and ram it into your head? (and put it into your mind?). Vert. Gigon (Artemis Paperback-Ausgaben Bd I, Zürich-München, 1974, p. 97): Kann ich denn meine These nehmen und sie dir in die Kehle packen?

- 1943 *heiligh Neen*: (uitroep) o heilig (volstrekt gerechtvaardigd neen!)
de ... staen: de weegschaal moet horizontaal staan.
- 1944 *weder-wight*: tegenwicht (niet door druk op een van de schalen uit te oefenen).
verra'en: verraden, te gronde gericht, bedorven (vgl. 1419 *Verraders*).
- 1945 *pas ... verwijten*: bekommer me niet om tegenwerpingen, beschuldigingen.
- 1946 *De ... hand*: Het woord is eruit, Ik heb het gezegd (bekende uitdrukking die ik ook bij Hooft aantrof; vgl. 490 *die pijl is afgevlogen*).
- 1947 *spertelen*: zich te verzetten.
- 1948 *noch*: alsnog (of: toch?).
een ... Gewiss: een goed, redelijk geweten.
- 1949 *stemmen*: instemmen.
met ... stemm: met mijn stem, met wat ik zeg.
en seggen: en doen zeggen.
dat's gesproken: dat is goed, braaf gesproken.
- 1950 *Batauier*: een rechtschapen Nederlander (een echte afstammeling van de oude, ronde Bataven).
door waer-schijn gebroken: door de schijn van de waarheid heengebroken (vgl. 640 *Schoon-schijn*).
- 1951 *Te ... gebracht*: (spelend met *waer-schijn*) te voorschijn, aan het licht heeft gebracht.
het moeijelick blancket: het lastige, het het ons moeilijk makende blanketsel (*Moeijelick* = last, moeite gevend; WNT moeilijk 952).
- 1953 *gespilt*: besteed.
hadd ... spillen: zou ... moeten besteden.
- 1954 *gewichtigh stuck*: belangrijke kwestie, zaak.
ten uijtersten: uitputtend.
- 1955 *Voltoijen*: afhandelen.
naer ... konst: volgens de regels van de kunst, op de vereiste wijze.

*

- Dat, die 'tbegrijpen will, begrijpt het nu of noijt.¹⁹⁵⁶
 Die 't niet en will, verdient geen verder onderrechten.¹⁹⁵⁷
 Mij lust den stegen niet oneindigh te berechten.¹⁹⁵⁸
 Elck sijn gevoelen vrij; het mijn is uijt gepleitt.¹⁹⁵⁹
 1960 Wel hem die beter weet; ick gunn hem sijn bescheid.¹⁹⁶⁰
 Men mocht mij 'tlang geteem met billickheid verwijten,¹⁹⁶¹
 Als wild'ick vrienden hier haer' schoenen doen verslijten,¹⁹⁶²
 Haer' Ooren en haer' Tong: terwijl mij 't spreekwoord raeckt,¹⁹⁶³
 Dat nemmer eigen grond den meester moede maect.
 1965 Maer, vrienden, lacht van hoôp, 'tmoet maken gaet ten ende.
 En schrickt niet, of ick 'tweer zijd en zijd-oost aen wende,¹⁹⁶⁶

*

- 1958 [-geduldigh] ≤oneindigh≥ Sterker woord: eindeloos.
 1956 *begrijpt ... noijt*: (woordorde van de hoofdzin) het ... begrijpt; vgl. 463/4.
 1957 *onderrechten*: onderrichten (*Die ... onderrechten* nieuwe zin).
 1958 *stegen*: koppige, halsstarrig eigenwijze.
berechten: onderwijzen.
 1959 *Elck ... vrij*: ieder staat zijn mening vrij.
uijtgepleitt: klaar met pleiten (het *gevoelen* pleit voor zichzelf, niet ik pleit voor mijn *gevoelen*).
 1960 *bescheid*: wijsheid (WNT *bescheid* 1954, 2: oordeel des onderscheids, *verstand*; zie het citaat: Veel woorden, weynigh bescheid).
 1961 *geteem*: gezeur.
met billickheid: terecht, met reden.
 1962 *Als*: alsof.
haer ... verslijten: (De wandeling door Hofwijck is nimmer onderbroken. Na een beeld van de conversatie met *Wijse Wandelaers* (1492-1692), vertelt hij de medewandelaars, wat hij doet en denkt als hij moe is van wandelen (1699 vlgg.).
 1963 *Haer' Ooren*: (door het naar mij horen).
haer' Tong: (door het spreken met mij).
mij ... raeckt: op mij van toepassing is.
 1966 *of*: indien, als.
'tweer ... wende: mij weer naar zuid en zuidoost wend (Het gezelschap bevindt zich nog steeds in de boomgaard en bij de mastbomen EE (zie 1362 vlgg.); daarvoor was men op het plein (1252-1485); men gaat nu dus weer in de richting van het plein, dat is naar het zuiden (zuidoosten)).

*

- En weer naer't lange Plein, daer ick u staende hiel,¹⁹⁶⁷
 En met meer woorden als goe' reden ouerviel:¹⁹⁶⁸
 'Kneem't voor een Schaeck-berd nu; daer 'tons niet lang geleden¹⁹⁶⁹
 1970 Der koninghinnen gangh gelust heeft te betreden,
 In voor, in achterwaerds, in zijdeling verstell.¹⁹⁷¹
 Daer volgh't'er noch een op: den toenaem weet ick wel,¹⁹⁷²
 Maer noem het binnens monds: het is de gangh der Gecken,¹⁹⁷³
 Staet inde Boomgaerd-poort: ten oosten staet een Hecken,¹⁹⁷⁴
 1975 Ten zijden staet'er een: twee tweelingen, in 't kort,¹⁹⁷⁵
 Daer, door den Gecken-gang, naer toe getreden wordt.¹⁹⁷⁶

*

- Varianten apograaf:*
 A 1971 en achterwaerds (fout copiist).
 verstell, (fout copiist).
 A 1973 noem hem (correctie in A, onduidelijk door wie).
 1967 lange: langwerpige (vgl. 1279-1280).
 daer ... hiel: (zie 1256).
 1968 En ... ouerviel: (zie 1257-1323) en u met meer woorden dan goede redenen overviel (ik praatte veel, maar dat gepraat had weinig inhoud; zelfronie!).
 1969 'Kneem't ... nu: Ik beschouw het nu als een schaakbord.
 daer ... betreden: waar het ons niet lang geleden gelust heeft de gang van de koningin te gaan (de koningin mag zich op het schaakbord in alle richtingen bewegen) (*betreden* hier m.i. = treden, gaan; dit gebruik niet in WNT op *betreden*).
 1971 In ... verstell: in verplaatsing naar voren, naar achteren, naar opzij (*verstell* is samengetrokken achter voor en achterwaerds).
 (Ik interpreteer de tekst van K met een punt achter *verstell*; A maakte hiervan een komma, waardoor een andere syntactische structuur ontstaat (1658, 1672 hebben er puntkomma, wat geen beslissing geeft), nl. *daer ... verstell, Daer ... op*, wat een onlogische tegenstelling inhoudt. Huygens' bedoeling, zoals in K duidelijk uitkomt, was: *daer ... verstell* uitbr. bijv. bijzin bij *Schaeck-berd; Daer ... op* nieuwe zin).
 1972 Daer ... op: Daarop volgt er nog een (nl. *gang*). *toenaem*: naam.
 1973 het: (vergissing voor *hem*, zoals A heeft; zie de variant).
 de ... Gecken: de gang der raadsheren (die zich schuin bewegen) (WNT gek 942 Aanm.).
 1974 Staet. Ga ... staan.
 ten ... hecken: (zie op de plattegrond X aan de oostzijde).
 1975 Ten zijden: (onduidelijk; zou moeten zijn ten westen; zie de plattegrond X aan de westzijde).
 in 't kort: kort gezegd.
 1976 Daer ... wordt. (Vanuit de boomgaardpoort loopt men in schuine richting naar de *Ingangen vande Eilanden*).

*

- Kiest recht' of slincker hand, ghij raeckt het Plein te bouen,¹⁹⁷⁷
 En daer mé voer ick u in Hofwijcks schoonste Houen;
 'tOost Eiland iss'er een, 'tWest Eiland is sijn paer,⁺¹⁹⁷⁹
- 1980 Die nu de Groot, of Cats, Heins of Barlaeus waer',¹⁹⁸⁰ +..Nou. 1651.
 Die nu een' oude Penn bij een' van all versleten
 In dit groen machtigh waer, en, louw en koel geseten,^{1981/19821982}
 Mocht seggen wat hij docht, en singen wat hij siet,¹⁹⁸³
 All wat ick hebb geseht waer weinigh neer als niet.¹⁹⁸⁴
- 1985 'Khebb menigh' uer verpraett: hier hoefden ick meer weken¹⁹⁸⁵
 Meer maenden te verdoen, meer jaren uijt te preken,
Transliteratie:
 1977 Er staat *kand* (verschrijving voor *hand* (zoals A enz. heeft))
 1979 Het getal voor *Nou.* onleesbaar (marge)

- * 1977 [-daer med'] ≤ghij raeckt het≥ Plein te bouen Misschien onder invloed van aanvang volgende vs En daer mé.
 1981 bij [-sulck] <een> van all versleten Mogelijk vergissing door gedachte aan *sulcke* (lien?).

1986 maenden ≤te≥ verdoen Omissie.

Varianten apograaf:

A 1983 *siet!* (correctie in A, vermoedelijk door Huygens).

1977 *recht!*: rechter (samentrekking van suffix).

ghij ... bouen: (en) gij laat het plein achter u.

1979 *Oost Eiland*: (compositum schoon niet aaneengeschreven; zo ook *West Eiland*).

sijn paer: zijn evenbeeld, gelijke.

1980 *Die ... waer!*: Als iemand (ik) nu eens De Groot enz. zou zijn (De rel. bijzin openend met rel. pron. met ingesloten antec. heeft hier duidelijk de functie van hypothetische bijzin, die zich door ellips van de hoofdzin verzelfstandigd heeft *tot wensende zin*; vgl. *thans*: Als hij nu maar kwam!).

1981/1982 *Die ... waer*: (idem) als iemand nu eens in dit groen een oude pen door een van (die) allen versleten, bezat (als iemand (ik) nu eens zou kunnen dichten als een van dezen).

1982 *louw*: luw.

1983 *Mocht*: zou kunnen.

singen: bezingen.

1984 *All ... niet*: Alles wat ik heb gezegd zou (daarbij vergeleken) niet veel meer dan niets zijn.

1985 *hier*: (op deze eilanden, in deze *schoonste Houen*).

hoefden ... verdoen: zou ik nodig hebben om te besteden, zou ik moeten besteden.

meer ... preken: zou ik meer jaren ten einde toe moeten spreken.

*

- Dan uren allerweegh. Om schielick door de pijn,¹⁹⁸⁷
 De pijn van ouervloed, de stamering, te zijn.^{1987/1988}
 Lett op den ouervloed; verdraeght mijn' stamerings¹⁹⁸⁹
 1990 All voeghen se noijt min als midden in het singen,¹⁹⁹⁰
 Mijn' onmacht sal 't gewicht der dingen doen verstaen,¹⁹⁹¹
 Als daer een mensch de Sonn derft malen of de Maen.¹⁹⁹²
 Stae bij Castagnenboo, staet bij bree Notenbladen,¹⁹⁹³
 Staet bij bloed-droppeltjens op qualsteren geladen,¹⁹⁹⁴
 1995 Van d'een' in d'ander' schaeuw verdwael ick in de keur,¹⁹⁹⁵
 Elck troetelt mijn vermaeck met schoon om schooner geur:¹⁹⁹⁶
 Maer ghij zijt schaduwen, en meer niet, van de planten¹⁹⁹⁷
Transliteratie:
 1993 mogelijk *Castagnen boom Noten bladen*

- * 1987 [o+] <O>m schielick enz. Onduidelijk: het lijkt wel of Huygens de finale bep. *Om ... zijn* apart zet door deze met een hoofdletter te beginnen. Vgl. de commentaar.
 1995 ≤in≥ *de keur* Omissie.

Varianten 1658:

- Kl 1987 ,om schielick voor .om schielick Correctie door Huygens: de finale bepaling bij voorgaande zin moest niet door een punt voorafgegaan worden.
 1987 *allerweegh*: overal (elders).
 1987/1988 *Om ... zijn*: (Door punten begrensd; Huygens grenst de finale bep. zo af.
 Zie de varianten van A en de drukken) om vlug door de kwelling, de kwelling van overvloed, de stameling, heen te zijn (*schielick*: die *meer weken* enz. zouden nog vlug zijn! *pijn*, WNT *pijn* (II) 1644, 3).
 1989 *Lett ... ouervloed*: (nog steeds tegen het gezelschap).
 1990 *voeghen*: passen.
singen: dichten.
 1991 *onmacht*: (om de schoonheid hier uit te drukken).
sal ... verstaen: zal (u) de zwaarte der dingen doen begrijpen (ik kan er met mijn zwakke krachten niet tegenop).
 1992 *Als daer*: zoals wanneer.
malen: schilderen.
 1993 *Stae bij*: (imp. enk. tegenover *staet* mv. 1994. Onduidelijk. Vgl. 1215, 1801).
Castagnen boom: (compositum, ondanks niet aaneenschrijving; zo ook *Noten bladen*).
 1994 *bloed-droppeltjens ... geladen*: lijsterbessen (*qualster* = lijsterbes(boom)).
 1995 *Van ... keur*: Van de ene schaduw in de andere (gaande) weet ik niet welke te kiezen.
 1996 *Elck*: leder (van de bomen).
troetelt ... vermaeck: streelt mijn genieting, streelt mij.
schoon ... schooner geur: schoner (samentrekking) om schooner geur, met geuren die met elkaar wedijveren in schoonheid (aantrekkelijkheid).
 1997 *schaduwen ... planten*: haalt niet bij de bomen (WNT *plant* (II) 2271, 3: 'Bij uitbreiding al wat in de aarde groeit, zowel bomen als struiken, als paddestoelen en mossen').

*

- Die ick te melden hebb. mijn' lieue bloed-verwanten,¹⁹⁹⁸
 Mijn' echte kinderen, mijn' spruijten, mijn' geslacht,¹⁹⁹⁹
 2000 Mijn' afkomst, door mijn' sorgh ter aerden uijtgebracht,²⁰⁰⁰
 Mijn' eighen mannetjens, mijn' leen-luij en mijn' eruen,²⁰⁰¹
 Die all dat Boomen kont, kost ghij, als Boom en, steruen,²⁰⁰²
 Maer 'tsteruen niet en kent: u stell ick voor in spijt²⁰⁰³
 Van 't eten vande locht, van 't slicken vanden tijd.
 2005 'Khebb trotse Tempelen sien proncken inden duijster²⁰⁰⁵
 Van kelderlijck geboomt, en 'tstreckte tot haer' luijster²⁰⁰⁶

- * 2005 *heb* ≤ *trotse* ≥ *tempelen* [-ge] *sien proncken* enz. *gesien proncken* ook toen al zeldzaam en metrisch deugde 't vs zo niet; *trotse* moest toegevoegd om de alexandrijn vol te maken.

Varianten apograaf,
 A 2006 *helderlick* (fout copiiist).

Varianten 1653:
 E.p. 2005 *duijster*. (drukfout).

Varianten 1658:
 KI 2005 *duijster* voor *duijster*. Zetfout 1653 verbeterd.
 KI 2006 *kelderlick* voor *helderlick* Fout van 1653 (naar A) verbeterd.

- 1998 *te ... heb*: moet noemen, over moet spreken.
 1999 *echte*: wettige.
 2000 *afkomst*: afstammelingen (Huygens stapelt synoniemen op elkaar).
ter ... gebracht: uit de aarde opgekweekt.
 2001 *eighen mannetjens*: in tegenstelling tot de mastbomen die hij uit Breda kreeg: zie 209 vlgg.: voor *mannetjens* vgl. 211 en 1485).
Leen-luij: leenmannen (die hem, de heer van het land, dienen).
eruen: (hier:) kinderen.
 2002 *Die ... steruen*: die alles wat bomen (kunnen) kunt, indien gij zoals bomen kondt sterven (het enige wat ze niet kunnen, zoals andere bomen wel; ze verdorren nooit, blijven eeuwig groen); *Die all dat Boomen (konnen), kont*; stoute samentrekking).
 2003 *kent*: (ze weten niet wat sterven is).
stell ... voor: zet ik vooraan, geef ik de voorrang.
in ... tijd: in het trotseren van het bederf (de aantasting) door de lucht, van het opslokken (verteren) door de tijd (WNT *spijt* (I) 2797, 4: trots, trotsering, geeft alleen vbb. van *in spijt van* = in weerwil van; Huygens hanteert hier niet de voorzetsluitdrukking, de woordgroep zonder woordbetekenis, maar de vrije combinatie van de woorden *in spijt van*).
 2005 *den duijster*: (datief enk. ntr. van het duister).
 2006 *kelderlick*: zo donker en koel als een kelder (WNT *kelder* (I) 2089).

*

- Gesien en ongesien te duijcken in dat koel,²⁰⁰⁷
 En soo veel 'tbuijtenst kan op 'tbinnenste geuoel,²⁰⁰⁸
 Die naere schaduwen zijn 'tmachtigh om te roeren,²⁰⁰⁹
 2010 En 'thert beweeght'er af. Spreeckt Stede-luij, spreeckt Boeren,²⁰¹⁰
 Spreeckt vriend en vreemdeling die langs den Polder-dijck²⁰¹¹
 Des somers in het stoff, des Winters in het slijck,
 Voor Hofwijck werdt gestutt; wat seggen uw' gedachten,²⁰¹³
 Wanneer ghij Hofwijck siet twee doncker-groene nachten,
 2015 Twee nachten van geboomt bevlugelen met pracht,^{2014/2015}
 Als warens' uijt het wildst van Pruijssen herr gebracht²⁰¹⁶
 En door de locht gevoert, gelijk de luij te Roomen²⁰¹⁷

- * 2007 *in dat* [-groen] <koel> Vergissing bij afschrijven, vgl. het rijmwoord *geuoel*.
 2008 *soo ve* [rr+] <e> [-'tuijterlick] <'tbuijtenste> *veel* passender bij *kan* = vermag; *buijtenst*
 tegenover *binnenst*.
 2016 [-daer] ≤*herr*≥ *gebracht herr* = hierheen beter woord (van Pruisen naar hier).

Varianten apograaf.

A 2010 *Stede-li'en* (correctie in A door Huygens).

- 2007 *Gesien en ongesien*: (pred. toev.) of men ze zag of niet zag (de tempels) (zij zijn schoon, ook al worden ze niet gezien).
 2008 *soo ... geuoel*: voorzover het buitenste (der dingen) (het uitwendige) vermag (invloed heeft) op het innerlijkste gevoel.
 2009 *Die ... roeren*: (inversie genegeerd) die donkere schaduwen zijn in staat het (*het binnenste geuoel*) hevig te bewegen, in beroering te brengen (object 't van *om roeren* voor *machtigh* geplaatst; vgl. 495; WNT naar (I) 1379, 2 o.a. *donker* (*hier m.i. niet*: somber, benauwend, beangstigend. Er is immers geen sprake van benauwing, alleen maar van bewondering).
 2010 *beweeght'er af*: wordt erdoor bewogen.
Stede-luij: stadsmensen.
 2011 *den Polder-dijck*: (Deze moet aan de Zuidkant van Hofwijck liggen; van die kant komen ze bij de 'eilanden').
 2013 *werdt gestutt*: wordt gestuit, tegengehouden, blijft stilstaan (omdat men getroffen wordt door de prachtige aanblik van de mastbomen) (WNTstutten 398, dit citaat).
 2014/2015 *Wanneer ... pracht*: wanneer gij twee donkergroene nachten (omschrijving voor de mastbomen), twee nachten van geboomte (idem) Hofwijck ziet bevlugelen met pracht (de mastbomen vormen twee prachtige vleugels voor Hofwijck). *Hofwijck bevlugelen met pracht* pred. toev. bij *twee ... geboomt*).
 2016 *Als ... gebracht*: als waren ze uit het meest wilde (woeste) gebied van Pruisen hierheen gebracht (zó donker, zo groot, zó geweldig zijn ze).
 2017 *de ... Roomen*: de mensen in Rome (de Katholieken).

*

- Van 'tongelooffelick Loretto deruen droomen,²⁰¹⁸
 (Hoe werr't de menschlickheid van d'een in d'ander mist²⁰¹⁹
 2020 Als s'eens het heiligh spoor van 'shemels waerheid mist.)²⁰²⁰
 Daer 'tkostelick gebouw geen' minder metselaren²⁰²¹
 Dan Engelen vermeldt, die ouer bergh en baren
 In eenen nacht met kerck en Autaer zijn gezeilt:
 Hoe pijnt ghij neck en hals naer d'ongemeene steilt²⁰²⁴
 2025 Van weerzijds masten-bosch, hoe tergen sij uw' sinnen.²⁰²⁵
 Om eens die wonderen van onderen, van binnen,
 2019 Ubi oculos à summa luce veritatis ad inferiora et tenebrosa dejecerint,
 mox inscitiae nube caligant. Boeth. de Cons. 5. (Lib. V, Proza 2, 23).
 (*summa* onjuist voor *summae*). Vert. Stewart-Rand, ed. Loeb, 1953,
 pp. 371- 372): For, having cast their eyes from the light of the
 sovereign truth to inferior obscurities, forthwith they are blinded with
 the cloud of ignorance.
 2024 (1672) Ἐλάτῃ τ'ῆν οὐρανομήκης. Hom. (Odyssea. 5, 239).

- * 2019 *Hoe* [-werrf] ≤werr't] Verduidelijking, en apostrof toegevoegd, mogelijk om het te onderscheiden van *wer(d)t* bij werden.
 2020 [-gevaren] <gezeilt> Vergissing van de 'ad sententiam' overschrijvende Huygens: eer hij 't weet is *gevaren* uit zijn pen gelopen.
 2024 *Hoe* [-reckf] ≤pijntz ghij enz. Sterker woord!

Varianten apograaf.

- A 2025 *u sinnen* (fout copist).
 2018 *Van ... droomen*: durven te fantaseren over het wonderbaarlijke (miraculeuze) Loretto (bekende bedevaartsplaats in Italië; in de bedevaatskerk aldaar bevindt zich een *casa santa*, volgens 14e-eeuwse legende huis van Maria, van Jeruzalem naar Loretto verplaatst. Vgl. *Avondmaalsgedichten*, p. 131, vs 114).
 2019 *Hoe ... mist*: Hoe verwacht zich (dwaalt) de mensheid (de mens) van de ene dwaling in de andere (*werr't* van *werren*, misschien aldus gespeld om het te onderscheiden van *werdt* van *werden*; *mist*, beeldspraak voor wangelooft, dwaling).
 2020 *eens*: eenmaal.
het ... mist: van de heilige weg enz. afwijkt (die weg misloopt) (WNT spoor IV, 2943 = weg, vgl. 40, 41).
 2021 *Daer*: waar (antec. *Loretto*).
'tkostelick gebouw: het prachtige bouwwerk (de kerk, zie 2018; bij Huygens is de hele kerk blijkbaar door de lucht verplaatst).
geen' ... vermeldt: van geen geringere enz. melding maakt (in een opschrift?).
 2024 *Hoe ... hals*: (weer tegen de voor Hofwijck stilstaande mensen) Hoe rekt gij nek en hals (eigenlijk; spant in) naar de buitengewone hoogte.
 2025 *weerzijds*: (adj.) aan weerszijden.
sij: (die *mastbossen*).
tergen ... sinnen: prikkelen zij uw lust.

*

- Te mogen ouer sien! hoe quelt u 't Vlieder-diep,²⁰²⁷
 Hoe wenscht ghij dat het droogh door Booner-sluijsen liep²⁰²⁸
 En ebde tot den grond! roept schepen aen en schuijten,²⁰²⁹
 2030 Daer staen twee heckens voor; maer vromen uijt te sluijten²⁰³⁰
 Is niet van haer beuel; de sloten zijn van stroo²⁰³¹
 Voor d'openhertighe; van ijser, voor de snoo'.^{2031/2032}
 Treedt inde wilderniss ten oosten of ten westen,
 De ingangh is gegunt de wandeling ten besten,²⁰³⁴
 2035 En s'is uw' moeijte waerd: en, als ick 'tseggen derf,²⁰³⁵
 Ghij sult met onberouw vertrecken vande werf,²⁰³⁶
 En seggen flus te Delft, of seggen flus te Leiden,²⁰³⁷
 Ghij hebt schoor-voetende van Hofwijck moeten scheiden,²⁰³⁸
 Daer, dat ghij noijt en saeght in 't lieffelixt gewest,²⁰³⁹

*

2027 [-'tschuijten] ≤ 'tVlieder ≥ -diep Beter de eigennaam.

2033 [D+] < t> reedt Mogelijk vergissing doordat zijn oog dwaalde naar de aanvang van het volgende vs *Den ingangh*.

2027 *ouer sien*: bekijken, in ogenschouw nemen (vermoedelijk compositum; WNT overzien 2252).

hoe ... Vlieder-diep: (dat tussen hen en de bossen ligt).

2028 *Booner-sluijsen*: (Vgl. Eymael, p. 85: Vroeger bestond de Boonersluis uit drie sluizen, de Voorburgse, Naaldwijkse en Maaslandse sluis, dienend om het overtollige water van Delfland op de Maas te ontlasten).

2029 *ebde ... grond*: droogliep tot de bodem.

roept ... schuijten: (imper. levendig), roep ... aan (om u over te varen).

2030 *Daer ... voor*: Er staan (wel) twee hekken voor (zie de plattegrond; ieder eiland heeft twee toegangen van de Vlietkant, door hekken afgesloten). *vromen*: goede mensen, brave lieden.

uijt: buiten.

2031 *Is ... beuel*: behoort niet tot hun opdracht.

2031/2032 *de ... openhertighe*: de sloten gaan makkelijk open voor de oprechten, de goeden (buiging als adjectief).

de snoo': = de snode, = de slechten, bozen (buiging als adj.).

2034 *Den ... gegunt*: (voor de -n zie inl. 9, 1) Het binnengaan is toegestaan.

de ... besten: het wandelen (is) *ten besten*, staat vrij.

2035 *derf*: mag (WNT durven 3671, 2; MNW dorven 364, 2; meestal is *derven* bij Huygens = durven).

2036 *met onberouw*: zonder er spijt van te hebben.

de werf: het voorerf (of de kade, de oever van de Vliet?).

2037 *flus*: straks.

2038 *Ghij hebt ...*: (erlebte rede, indirekt:) dat gij ... hebt enz.

schoor-woetende: (van schoorvoeten, WNT 862) schoorvoetend, onwillig, met tegenzin.

2039 *Daer*: waar.

dat ... gewest: (intercalatie, uitbr. bijv. bijzin bij *Daer Mast-boomen ... gemest*).

gewest: streek.

- *
- 2040 Mast-boomen vander jeughd met Roosen zijn gemest.²⁰⁴⁰
 Met Roosen; letter op; sij staend'er noch en gloeijen
 En als sij moe gepronckt op 't einde van haer bloeijen
 Haer' hoofden droeffelick onthullen van 'tgewaet,²⁰⁴³
 Hoort, Haegsche Joffertjens, dat bouen 'tuwe gaet,²⁰⁴⁴
- 2045 Dan stroijen sij den vloer met haer' bevalligheden,²⁰⁴⁵
 Als offer Bruijdegom en Bruijt most ouer treden.²⁰⁴⁶
 Dan komt het Hemelsch natt dat door de Masten druijpt²⁰⁴⁷
 En opent scheur bij scheur daer blad voor blad in kruijpt,²⁰⁴⁸
 En van dat soet bederf, en van dat schoon verrotten²⁰⁴⁹
- 2050 Versaedt sich Mast bij Mast en voert het in sijn' botten.²⁰⁵⁰
 Gaet henen nu en soeckt of erghens weij of woud²⁰⁵¹
 Met edeler gewasch begraest werdt of bebouwt.²⁰⁵²

- *
- 2046 [-of] ≤en≥ *Bruijt* Beter zo, gezamenlijk!
 2047 [-lan] <door> Vermoedelijk begonnen *langs* meteen vervangen door het betere voorz.
door.
 2048 *opent* [-~] ≤scheur bij scheur≥
 2050 [-voor] ≤bij≥ Geen opeenvolging van Masten die zich verzadigen!
 2052 *bebouw*[d+] <t> Tegen de gelijkvormigheid in, evenals *begraest*; in andere gevallen
 corrigeert Huygens wel eens naar gelijkvormigheidsregel.

- Varianten apograaf.*
- A 2046 *overtreden* (fout copiist).
 2040 *vander jeughd*: van jongsaf.
letter op: geef er acht op (op de rozen nl., zie vervolg).
zij ... gloeijen: zij staan er nog met hun gloeiend rode kleur.
- 2043 *Haer' ... gewaet*: droevig het gewaad van hun hoofd afdoen, = hun bladen laten vallen.
- 2044 *Hoort ... Joffertjens*: (intercalatie).
dat: (antec. 'tgewaet).
'tuwe: het uwe, uw gewaad.
- 2045 *stroijen ... vloer*: bestrooien zij de grond.
- 2046 *most ... treden*: over moest lopen (*ouer treden* geen compositum: de verbinding is *erover treden*).
- 2047 *het ... natt*: de dauw.
- 2048 *opent ... scheur*: maakt de ene na de andere scheur (spleet) in de grond. *daer ... kruijpt*: waar het ene na het andere rozenblad in wegkruipt, zinkt.
- 2049 *soet bederf*: lifelijk vergaan.
- 2050 *en voert ...*: (samentrekking, ofschoon O P) en hij voert. 't: dat *soet bederf*, dat *schoon verrotten*.
- 2051 *Gaet ... soeckt*: Ga nu (maar) zoeken.
- 2052 *begraest ... bebouwt*: bedekt wordt of beplant (parallele ordening: de *weij begraest*, het *woud bebouwt*).

*

- Wie derft van IJpen-hout naer sulcken puijck-goed spreken?
 Het moet'er uijt nochtans: daer magh'es geen gebreken.²⁰⁵⁴
- 2055 En, is de schilderij voltrocken, laet de Lijst,²⁰⁵⁵
 Daer menigh onverstand de schilderij om prijst,²⁰⁵⁶
 Haer beurte zijn vergunt: tot u dan, IJpen boomen²⁰⁵⁷
 Door langhe droomen heen, tot u ben ick gekomen,²⁰⁵⁸
 Scheid-palen van mijn' grond, belenders van mijn Erf,²⁰⁵⁹
- 2060 En, als ghij spreken kost, lijfwachten van mijn werf.²⁰⁶⁰
 Ghij staet niet daer ghij staet om 'teenighe vermaken:²⁰⁶¹
 Om Eer, om Nutt, om Lust, die drij beroemde saken²⁰⁶²
 Daer all ons doen op loopt, staet ghij in 't voor-gelid,²⁰⁶³
 Op 'tuijterste gescheid van 'tHofwijcker besit.²⁰⁶⁴
- 2065 Schoon voordoen heeft sijn' kracht, als alle Koopluij weten,²⁰⁶⁵
 En dickmael is het huijs bij 'tvoorhuijs af te meten.²⁰⁶⁶
 De selfkant van 'tfluweel belooft wat vande stoff,²⁰⁶⁷

- * 2058 [T+] <D>oor Nawerking van voorgaande vs *Tot u dan, Ypenboomen*.
 2063 [-voorste] <voor-gelid> Eerst *voorste lid* willen schrijven. Onduidelijk; *lid* werd ook in de betekenis van *gelid* gebruikt.
- 2054 *daer ... gebreken*: er mag niets ervan ontbreken (vgl. voor 'es geen 320, 901 en 2583).
 2055 *voltrocken*: voltooid.
 2056 *onverstand*: man die er geen verstand van heeft, onwetende, domoor.
daer ... prijst: (vgl. *Aenden Leser; Voor de Bij-schriften*, dat Huygens aan *Hofwijck* liet voorafgaan, vs 113/114 (*Tien gedichten*, p. 129)).
 2057 *Ypen boomen*: (compositum, ofschoon niet aaneengeschreven) (plattegrond \wedge *IJpen Mantelingh*).
 2058 *door ... heen*: (proleptische bijw. bep. bij *ben ... gekomen*) door lange bespiegelingen, mijmeringen heen.
 2059 *Scheid-palen*: grenspalen.
belenders: begrenzers (WNT belenden (l) 1710, onder; alleen dit citaat).
 2060 *En ... werf*: (omdat ze, een rij vormend voor het huis en de eilanden, daar als lijfwachten geposteerd staan en als ze spreken konden, indringers zouden bevelen heen te gaan).
 2061 *om ... vermaken*: alleen om te vermaken, vreugd te geven.
 2062 *eer*: aanzien, luister, prestige.
lust: plezier, genoeg, genot.
 2063 *daer ... loopt*: waar alles wat wij doen op gericht is, op uit is.
voor-gelid: voorste gelid, (vooraan).
 2064 *'tuijterste gescheid*: de uiterste grens (WNT gescheid 1712, o.a. dit citaat).
 2065 *Schoon ... kracht*: Mooi presenteren, aanbieden heeft zijn effect (vgl. 890 *Schoon opdoen heeft veel in*).
 2066 *is ... meten*: kan men het huis naar het voorhuis afmeten.
 2067 *selfkant*: rand, zijkant.

*

- En bijde Heininghen voor-oordeelt men den Hof.²⁰⁶⁸
 Soo kan uw' Heerlickheid, soo moet sij wat belouen,²⁰⁶⁹
 2070 En die daer Hofwijck prijst heeft u voor all te louen,²⁰⁷⁰
 En die van Nootdorp af, en, mogelick, van Delf,
 Hofwijcker Hof ondeckt, moet seggen bij sijn self,²⁰⁷²
 Daer schuijlt wat achter 'tschoon van die verheuen kruijnen,²⁰⁷³
 Dat prijsens waerdigh is; soo seker als de duijnen
 2075 Beteeckenen de zee ten einde van haer sand:²⁰⁷⁵
 Daer med' is d'Eer voldaan: wat Nuttigheid mijn strand,²⁰⁷⁶
 Mijn soeten ouer treckt van uw' getrouwe wortel,
 Dat weet de Schipper best, die 'tstadighe gebortel²⁰⁷⁸
 Van d'omgeroerde Vliet in 'tzeilen door haer natt
 2080 Afgrijsselick verweckt en op mijn' Kuste spatt.²⁰⁸⁰
 Wat soud'er tegen staen, stondt ghij d'er niet soo teghen,²⁰⁸¹

- * 2069 [-u] ≤uw≥ Possessief *uw* door de renaissancegrammatici onderscheiden van het personale *u* (zie bijv. Ampzing reeds, Zwaan 37).
 2075 *ten einde* ≤-~≥ Open variant boven onderstreept *einde* onleesbaar doorgehaald.
 2080 [-oever] ≤kusten≥ Geen herhaling, zie 2077.

Varianten apograaf:

- A 2079 *omgeroerde* (fout copiist).
 2068 *bij*: naar.
voor-oordeelt men: vormt men zich van tevoren een oordeel over (vgl. 922-924).
 2069 *heerlickheid*: luister, pracht.
 2070 *daer*: (blijft onvertaald, is in de verte te vergelijken met *daar* in zinnen als: Hij heeft me *daar* een heibel gemaakt!).
voor all: voor alles, voor alle andere dingen.
 2072 *sijn self*: zichzelf.
 2073 *verheuen*: hoge.
 2075 *Beteeckenen*: wijzen op.
haer: hun.
 2076 *voldaan*: besproken, afgehandeld (vgl. 1150).
 2078 *best*: het best.
gebortel: geklots.
omgeroerde: hevig bewogen, in beroering gebrachte.
 2080 *Afgrijsselick*: op een verschrikkelijke manier, in ontzettende mate (WNT afgrijselijk 994, Bijw. 2; vgl. Supplement op dl I afgrijselijk 527, o.a. dit citaat).
 2081 *staen*: stand houden.
stondt ... teghen: als gij er niet zo weerstand tegen bood (spel met *staen* in twee betekenissen).

*

- Als oft ghij nacht en dagh mijn vijand met den deghen,
 Van mijn' lands-palen dreeft, als of ghij dagh en nacht
 Mijn' Helbaerdieren waert, en pasten op de wacht²⁰⁸⁴
 2085 Van Hofwijck en sijn' rust; en hielpt mij, niet verliesen²⁰⁸⁵
 Dat Platingen alleen, en Bitterling, en Biesen²⁰⁸⁶
 Vergeefs verdedighden, 'ten waer'uw' steuigheid²⁰⁸⁷
 De goluen ouerwonn en all' haer heuigheid?²⁰⁸⁸
 Maer Lust, de derde dienst die van u werdt genoten,²⁰⁸⁹
 2090 Gaet bouen d'eerste twee: ick sie u soo geschoten,²⁰⁹⁰
 Soo weelderigh gespreidt, soo deun en dicht gewerrt,
 Dat ick veil onder u den felsten middagh tert.²⁰⁹²
 Waer zijt ghij werelds oogh dat allom door wilt booren?²⁰⁹³
 Blaect ouer wegh en weij; hier is uw' kracht verloren.²⁰⁹⁴
 2095 Hier lacch ick met het sweet dat vanden maeijer loopt,
 Hier hebb ick ouer mij een IJpenzeil geknoopt.

Transliteratie:

2082

In marge rechts iets onleesbaars

- * 2082 *dagh* en *nacht* werd omgekeerd. Variërend op volgende vs *dagh en nacht*.

Varianten apograaf:

- A 2082 *Als of* (correctie in A onduidelijk door wie; vgl. 2083 beide *of*).
 2084 *pasten ... wacht*: de wacht waarnam, de wacht hield over (voor de -n van *pasten* zie Inl. 9, 3).
 2085 *en ... mij*: en hielpt (ghij mij) niet (nevengeschikt met 2081 *stondt ... teghen*; samentrekking).
niet verliesen: behouden.
 2086 *Dat, wat*.
Platingen: houten beschoeiingen.
alleen: (adv. bep.) alleen, in hun eentje.
Bitterling ... Biesen: bitterkruid (heesterachtig houtgewas langs waterkant) en biezen (aan de oever groeiend).
 2087 *verdedighden*: zouden verdedigen.
 2088 *heuigheid*: heftigheid (hier eindigt de vraag die 2081 begint).
 2089 *die ... genoten*: die van uw kant wordt genoten, die gij ons bewijst.
 2090 *geschoten*: omhooggeschoten.
Soo ... gespreidt: met zo weelderige kronen.
soo ... gewerrt: zo dicht door elkaar geward, zo dicht verstrengeld (*deun* en *dicht* synoniemen).
 2092 *veil*: veilig (vgl. 941 *veiler*).
middagh: middagzon (vgl. 1530).
 2093 *werelds oogh*: zon (vgl. 1234 *sie*).
 2094 *verloren*: vergeefs, zonder effect.

*

- Een dack van bladeren, die voor de volle manen,²⁰⁹⁷
 En voor de volle sonn, jae voor des Hemels tranen²⁰⁹⁸
 Mijn hoofd verdedighen. hier vlied' ick louw en koel,²⁰⁹⁹
 2100 Hier lijd ick sonder leed haer grouwelixt gewoel.²¹⁰⁰
 Hier voel ick het vermaeck van naestgelegen lijden
 Bij naestgelegen vreughd: hier smaeck ick het verblijden
 Dat menschen wederuaert die bij de quelling zijn,
 En voelen geen verdriet, en weten van geen' pijn.^{2101/21042104}
 2105 Hier deel ick in die vreughd met mijn' bemindste panden,²¹⁰⁵
 Mijn lieue vijuelings thien voeten en thien handen.²¹⁰⁶
 Hier is heel Scheueling verschenen t'mijner baet,²¹⁰⁷
 En heeft mijn sauel-kleij met schelpen-gruijs gestraett.²¹⁰⁸
 Hier gaet de Boll in swang, hier moet de Kegel beuen,²¹⁰⁹

* 2097 [-*met*] ≤*voor*≥ (zo ook tweemaal in volgende vs). Beter voorz.: *met* geeft gelijktijdigheid aan, de bedoeling was *verdedigen voor*.

2099 [-*lijd*] ≤*vlied*≥ Vergissing; vgl. 2100 waar *vlied lijd* werd.

2106 *Mijn lieue vijueling, met voeten en met handen* werd *Mijn lieue vijuelings thien voeten en thien handen* In de eerste versie was *Mijn lieue vijueling* bijstelling bij *mijn' bemindste panden*; daarachter volgde een bijw. bep. van middel: door gebruik van voeten en handen; maar deze bep. kon makkelijk worden opgevat als bijv. bep. bij *Mijn lieue vijueling!*, wat te onnozel was. Huygens redde zich eruit door de tweede versie waarin *Mijn ... handen* een tweede voorz. vw. werd na het eerste: *met ... panden*. Hij deelt dus in de vreugd met zijn kinderen, hij deelt in die vreugd met hun tien voeten en tien handen.

2097 *de ... manen*: (volksgeloof dat de maan een zinsverbijsterende invloed heeft; WNT maan 28; vgl. 2100 *Mijn hoofd verdedighen*).

2098 *des ... tranen*: de regen (zó dicht is het bladerdak).

2099 *louw en koel*: (pred. toev. bij *ick*) luw en koel (zijnde).

2100 *sonder leed*: (pred. toev.) zonder leed zijnde, zonder dat ik eronder lijd.

haer ... gewoel: (objekt van *vlied* en van *lijd*) hun (van zon, maan, regen) gruwelijkste woeden.

van ... vreughd: dat men heeft als het lijden vlak bij de vreugd die men heeft, ligt (vgl. zelfde gedachte 279 en elders).

2101/2104 *hier ... pijn*: (wederom dezelfde gedachte).

2104 *bij*: dichtbij.

en ... verdriet: (woordorde onafh. zin, metri causa) en geen ... voelen.

2105 *mijn' ... panden*: mijn liefste schatten, mijn kinderen.

2106 *Mijn ... handen*: de tien voeten enz. van mijn lieve vijfeling (vijf kinderen) (voeten die zich reppen op de bolbaan, handen die bezig zijn met het kegelspel)

2107 *Hier ... baet*: (hyperbolisch, zoals wij zeggen: de hele Haag was er).

2108 *sauel-kleij*: klei met 60 tot 80 procent zand.

gestraett: bestraat (en zo een kegelbaan gemaakt, zie plattegrond *M Bolbaen*) (WNT straten 2139, 2).

2109 *gaet ... swang*: wordt ... gehanteerd.

*

- 2110 En sneuen, en weer staen: hier keurtmen 'tsoetste leuen²¹¹⁰
 Gespeckt met stracken ernst en met onnoosel jock.²¹¹¹
 Verr zij van ons het spel daer gunst-verlies en wrock
 Bij Geld-verlies op volght: verr zij van mijn' gedachten^{2112/2113}
 Door vrienden onvermaeck naer mijn vermaeck te trachten.²¹¹⁴
- 2115 'Kverdoem den Teerling niet, ick hebb niet op de Caert,²¹¹⁵
 Dan dat ick houw de tijd kon beter zijn gespaert,²¹¹⁶
- 2115 *Παίζω, μεταβολὰς γὰρ πόνων ἀεὶ φιλῶ.* Eurip.
 (Eurip. frgm. 864, overgeleverd bij Aelianus, Var. Hist. XII, 15). Vert.:
 Ik speel, want ik min steeds afwisselingen van moeiten.
- 2116 Vano studio nunquam emendum est otium: neque enim qui sapit, id
 quod est jucundum, quod est melius praetulerit. Clem. Alex. lib. 3.
 Paedag. (Clemens Alexandrinus, Paedagogus, Boek III, caput 11, 78,
 1). Vert. Claude Mondésert en Chantal Matray, Parijs 1970, p. 151
 (deel III): On ne doit jamais acheter l'oubli des soucis à prix
 d'occupations futiles. Car celui qui a du bon sens ne saurait préférer
 au bien l'agréable.
Transliteratie:
- 2110 mogelijk *kentmen* voor *keurtmen* Vgl. W. IX, p. 43, noot 1, die *kentmen*
 leest, maar de lezing onduidelijk acht

- * 2114 [Dat+] <Door> Vergissing doordat hij, niet naar zijn (eerdere) klad kijkend, een veel
 voorkomende bijzin met *dat* ging schrijven; onmiddellijk hersteld.
 2115 [Ick?+] <'Kv>erdoem Als Huygens eerst *Ick* schreef, moest dit metrisch 'K worden.
 2116 [-wae] <kon> *beter* enz. Vermoedelijk liep hem eerst *waer* uit de pen: *waer (beter
 gespaert)*; dadelijk hersteld.

Varianten apograaf.

A 2115 'Ken hebb niet (spontane verandering door copiist).

A 2116 *kan* (fout copiist; de *o* van *kon* kon makkelijk als *a* worden gelezen).

- 2110 *sneuen*: vallen.
staen: overeind gaan staan.
keurt: proeft, smaakt (WNT keuren 2655 I, 1).
- 2111 *Gespeckt ... jock*: afwisselend bestaande uit strakke ernst en onschuldige scherts (onschuldig
 spel, plezier) (WNT spekken 2673: met spek doorrijgen enz. o.a. dit citaat ('in figuurlijk
 verband'); maar ik vergelijk W. VII, p. 37, *Rad van onrust*, vs 1: *Mijn leven is gespeckt met
 witt' en swarte laghen* = bestaat uit afwisselende lagen van wit en zwart Zo ook op deze plaats
 m.i.; *ernst* en *jock* wisselen elkaar af).
- 2112/2113 *daer ... volght*: waarop bij (naast) geldverlies verlies van vriendschap (genegenheid) en wrok
 volgt.
- 2114 *vrienden onvermaeck*: leed van vrienden (voorbeeld, *vrienden* als genit. mv. opgevat).
trachten: zoeken, streven.
- 2115 *verdoem*: veroordeel.
Teerling: dobbelsteen, dobbelspel.
niet ... Caert: niets tegen de kaart, het kaartspel.
- 2116 *houw*: meen.
de ... gespaert: (direkte rede, indirect:) dat de tijd beter gespaard zou kunnen worden (voor
 iets anders).

*

Als soo te lore gaen: en middelmatigh nutten²¹¹⁷
 Verschoont de leegheid self, en kan mijn opspraeck schutten.²¹¹⁸
 Maer daer verlies en winst van Munte geel of witt,²¹¹⁹
 2120 In schijn van vriendlickheid, des spelers hert besitt,²¹²⁰
 Daer 'tooghmerck, krijgen, is, werdt spel een slagh van krijgen,²¹²¹
 En die den slagh verliest, voor 'tuijterst magh hij swijgen,²¹²²
 Maer 'tis een mensch die swijght, en kenn ick menschen aerd,²¹²³
 Daer is geen hert soo koel, geen' galle soo bedaert,²¹²⁴

- * 2117 [-Dan] ≤Als≥ Onduidelijk; Huygens gebruikt ook *dan* na comparatief.
 2121 *Daer* [-op] <'toogmerk> Onduidelijk.

Varianten apograaf:

A 2120 *der* (fout copiïst die de *s* voor *r* nam; ze zijn ook zeer moeilijk uit elkaar te houden in deze combinatie *es* aan het einde van een woord).

Varianten 1672:

- KII 2121 *en slagh* voor *een slagh* Zetfout.
 2117 *te ... gaen*: teloorgaan.
middelmatigh nutten: een met mate (beheerst) genieten (WNT middelmatig 678: het midden houdende tussen twee uitersten; niet zeer groot, niet zeer klein; *nutten* 2224: met nut gebruiken, zich ten goede doen komen, genieten).
 2118 *verschoont ... self*: verontschuldigt de ledigheid (het niets om handen hebben) zelfs.
mijn ... schutten: voorkomen dat men met afkeuring van mij spreekt (*schutten* = afweren, tegenhouden; *mijn* objectief: ik ben object van de opspraak).
 2119 *Munte ... witt*: goud- of zilvergeld (vgl. 1832).
 2120 *In ... vriendlickheid*: onder de schijn van vriendschappelijkheid (de speler houdt zich goed, hij blijft zich als vriend voordoen).
besitt: in beslag neemt, beheerst.
 2121 *Daer ... is*: waar (aan de andere kant) het doel verkrijgen, verwerven is. *krijgen*: krijg voeren, vechten (woordspel).
 2122 *die ... verliest*: (omschrijving van de persoon waarover een predicering volgt, geen zinsdeel; hervat in *hij*, onderwerp) *slagh* woordspelend, thans = strijd. *voor 'tuijterst*: in het beste geval.
magh: mag, moge (concessief).
 2123 *menschen aerd*: (*menschen* als pregenitief te beschouwen) de aard van mensen.
 2124 *koel*: onaandoenlijk.
galle: galblaas (Huygens noemt weer het orgaan en bedoelt de gal als één van de lichaamsvochten die het temperament bepalen) (Vgl. *Dagh-werck*, 1733/1734).
bedaert: rustig.

*

- 2125 Of afbreuck inde Bors maeckt spijtighe gedachten²¹²⁵
 Die 'tmeesterlix geweld van reden moet verkrachten²¹²⁶
 (En 'tis der wijzen self haer uijterste gepoogh)²¹²⁷
 Of 'tspijt will uijt den mond, ten minsten uijt het oogh²¹²⁸
 Wat light mij aen dat leed, wat lust mij lieue vrinden,²¹²⁹
- 2130 Die flus mijn' tafel, flus mijn' wandeling bemindden,²¹³⁰
 Stillswijgende te sien vervloecken mijn onthael?²¹³¹
 Of, lacht de kans haer toe, wat lust mij 'tgasten-mael²¹³²
 Met nieuwe rekeningh van kosten te beswaren,²¹³³
- 2128 *Kai κύβος ἀγγέλλει βένθος ἐχεφροσύνης.* Epigr. lib. 4.
 (moet zijn: Anthol. Palat., IX, 767, vs 6). Vert. Beckby t.pl.: und auch
 der Würfel verrät deutlich das Masz deiner Zucht.

- * 2128 Of [-'tw] <'tspijt> Vergissing: of 'twill; spijt moest er nog tussen.
 2129 Wat light ≤-eijt> mij enz. Huygens had geen bezwaar tegen *leit* dat hier als open variant
 verworpen werd; vgl. 311, 1208. Misschien behaagde hem de opeenvolging *leit leet* niet.

Varianten apograaf.

A 2133 *rekenings* (fout copiist).

Varianten 1653:

E.p. 2133 *rekeningh* A *rekeninghs* (correctie door zetter of in drukproef).

- 2125 *afbreuck ... bors*: geldverlies.
maeckt ... gedachten: verwekt boze, geprikkelde gedachten.
- 2126 *Die ... verkrachten*: die het krachtigste geweld van de rede moet overwinnen.
- 2127 (*En ... gepoogh*): (lett.:) en het is van de wijzen zelfs hun uiterste inspanning; (vrijer:) en zelfs
 de wijzen moeten zich er ten uiterste voor inspannen (voor dat *verkrachten* enz.).
- 2128 *Of ... will*: of anders wil de wrok, boosheid.
ten minsten ... oogh: althans uit het oog (de spijt uit zich in de blik).
- 2129 *Wat ... leed*: Wat heb ik aan, Wat schiet ik op met dat leed (vgl. 1430). *wat ... mij*: waartoe
 zou het mij lusten.
- 2130 *flus*: daarnet, zoëven.
mijn' wandeling: de omgang met mij (*mijn'* objectief; MNW wandeling 1660, 5: omgang,
 verkeer; Kil. conversatio).
bemindden: (spelling met dubbele *d* onduidelijk).
- 2131 *Stillswijgende*: (pred. toev. bij *lieue ... bemindden*).
- 2132 *lacht ... toe*: lacht de fortuin hun toe, als zij winnen.
- 2133 *rekeningh*: berekening.

*

- En werden tweemaal waerd, en moeten mij bedaren²¹³⁴
 2135 Als of ick geeren schonck het ghen' ick noode miss,
 En maskeren mijn leed met vrolicke verniss?²¹³⁶
 Ick haet mijn vijands geld, of 'tkan mij niet verblijden,²¹³⁷
 En, hael ick't van mijn' vriend, 'tgevoelen van sijn lijden
 Maeckt dat ick mede-lij, en wenschten hem sijn' scha
 2140 Met mijn verlies geboett, eer dat hij van mij gae.^{2139/2140}
 Soo laet spel spelen zijn en oeffening van leden²¹⁴¹
 Met vrolickheid vermoeijt; jae oeffening van reden²¹⁴²
 2141 *Τίς δ' ἄσθενίς φύσις οὐ τοῖς γυμνασαμένοις καὶ καταθλήσασσι πλείστον
 εἰς ἰσχὺν ἐπέδωκε;* Plut. de lib. educ.
 (Plut., de liberis educandis = Morr. 2 F; zie ed. Mor. Loeb, deel I, pp.
 10 en 11 (F.C. Babbitt, London, 1960): On the other hand, what weak
 physique does not show a very great improvement in strength if men
 exercise and tram themselves. (1658) Nostra dabunt alios hodie
 convivia ludos. Juven. Sat. 11. (vs 179). Vert.: Ons diner zal vandaag
 een ander (een hoger) amusement geven.
Transliteratie:
 2141 Er staat *Soo Laet* Huygens voegde *Soo* voor en vergat de *L* te
 verkleinen

- * 2141 <Soo> *Laet spel [-dan] spelen zijn* Onduidelijk waarom voorkeur voor eveneens
 concluderend *Soo*, dat 't vs metrisch niet beter maakte!

Varianten 1658:

Kl 2141 *spel spel* voor *spel* Zetfout.

ja oeffeningh voor *en oeffeningh* Correctie door Huygens?

- 2134 *En ... waerd:* en niet alleen als gastheer de kosten van het gelag te betalen, maar ook als
 gastheer het door mij verloren geld te betalen.
en ... bedaren: en mij te moeten bedaren, kalm houden, mij beheersen (ook dat nog!).
 2136 *En maskeren:* en ... te moeten maskeren (*máskeren* = met een masker bedekken, verbergen).

vrolicke verniss: onder een vernis van vrolijkheid (faire bonne mine à mauvais jeu).

2137 *mijn vijands:* (groepsbuiging).

of ... verblijden: of het kan mij (althans) enz.

- 2139/2140 *en ... geboett:* en zou willen dat zijn verlies hem vergoed zou worden door mijn verlies (onafh.
 woordorde, metri causa; normaal: *en ... geboett wenschten*; acc. c. part.-constr. *hem sijn scha
 geboett* = dat hem zijn scha geboet werd).

2141 *Soo:* Derhalve.

oeffening ... leden: oefening van het lichaam.

- 2142 *Met ... vermoeijt:* (pred. toev. bij *leden*) die (dat) op prettige wijze vermoeid worden (wordt).
jae ... reden: jazelfs oefening van het verstand.

*

- Op 'thandigste beleid, en sonder achter-smaeck²¹⁴³
 Die vriendlickheid vergall' en spel tot spellen maeck'.²¹⁴⁴
 2145 Dit ambacht gaet hier om, en 'tgaet'er om met lusten.²¹⁴⁵
 En dien 't niet langer lust veraessem̄t sich met rusten,²¹⁴⁶
 En staet als kijcker bij, of neemt de rechtbanck waer,²¹⁴⁷
 En oordeelt sittende van 't naeste spelend paer.²¹⁴⁸
 En, soo de kegel valt die Coningh is van achten,²¹⁴⁹
 2150 Soo vlieght'er wel een droom door spelende gedachten²¹⁵⁰
 Van Coninghen ontdaen in 'tmidden van haer volck,²¹⁵¹
 Dat ouer einde staet, terwijl de swartste wolck²¹⁵²
 Die oijt de sonn besloegh, wolck bouen alle wonder,²¹⁵³
 Drij kroonen zeffens velt met ongehoorden donder.²¹⁵⁴
 2155 En soo wordt Bollen ernst, en Kegels Parlament,²¹⁵⁵

*

- 2146 *verae[-ssem̄] ≤ ssem̄t* Verduidelijking.
 2148 [-'t-] ≤ 't naeste
 2150 [-van] ≤ door Vergissing; vgl. volgend: *Van Coningen ...*
 2143 *Op ... beleid*: (pred. toev. bij *oeffening ... reden*) op de bekwaamste wijze bestuurd (bij het spel komt ook verstand te pas).
sonder achtersmaeck: en laat spel zonder (een) nasmaak zijn (samentrekking).
 2144 *Die ... vergall*: die de vriendschap zou vergallen.
en ... maeck': en spel tot spelden zou maken (tot iets wat prikt, zeer doet, verdriet geeft) (spel = speld, vgl. 708).
 2145 *Dit ... om*: Deze bezigheid wordt hier beoefend.
met lusten: met plezier.
 2146 't: ('t spel).
veraessem̄t sich: ontspant zich (eigenlijk: schept adem).
met rusten: door (te) rusten.
 2147 *bij*: erbij.
neemt ... waer: speelt rechter, oefent de functie van scheidsrechter uit.
 2148 *van ... paer*: over het dichtstbijzijnde, spelende paar.
 2149 *de ... achten*: de middenkegel, langer dan de andere (het moeilijkst om te gooien, de meeste punten gevend).
 2150 *Soo ... gedachten*: dan flitst door spelende gedachten wel eens een overpeinzing.
 2151 *Van*: over.
Coninghen ontdaen: het doden van koningen (Latinistische constr., vgl. 79!).
 2152 *ouer ... staet*: in opstand is.
 2153 *bouen ... wonder*: alle verwondering tebovengaand, vreselijker dan men zich kan voorstellen.
 2154 *Drij ... donder*: (vgl. 1240).
 2155 *bollen*: kegelen.
en ... Parlament: en (worden) kegels parlement (Het kegelspel wekt bij Huygens associaties aan het gebeurde in Engeland. Het Engelse staatsapparaat werd volgens 17e-eeuwse opvatting geleid door de King-in-Parliament, d.w.z. de koning deed zijn belangrijkste uitspraken in een vergadering van het Parlement Zijn macht was nu, in 1649, omvergeworpen, en alleen het Parlement bleef over. Zo wordt het gooien van de bal (nl. naar de koningskegel) menens, en blijven de andere kegels als *Parlament* over; vgl. 2149 *soo de kegel valt die Coningh is van achten*).

*

- En van dat onderhoud en raeckt men niet ten end,²¹⁵⁶
 Voor dat de keers uijt gae, de groote Keers der wereld,
 En dat de somer-dauw de kruidjens ouerpeerelt,
 En dat den Hagenauer naer Koets en schuijten vraeght,
 2160 Om veiligh t'huijs te zijn eer dat de dagh ontdaeght.²¹⁶⁰
 Dan berst het oude liet van Scheiden, bitter scheiden,²¹⁶¹
 Uijt d'een' of d'ander keel, en klinckt door wegh en weiden,
 En 'tandere, wat salmen op den auond doen;²¹⁶³
 En 'tslot is, veel danckhebs, versegelt met een soen.²¹⁶⁴
 2165 Daer staen ick Cluijsenaer, ick Stelle-man verlaten,²¹⁶⁵
 Maer vrij-heer van mijn tijd en van mijn doen en laten,²¹⁶⁶
 En smaeck den nieuwen lust van stilt' en eenigheid,²¹⁶⁷
 Gelijck die uijt der zee en haer verbolgentheid²¹⁶⁸
 Moe zeemanschapp gepleeght, moe wendens en moe keerens,²¹⁶⁹

*

- 2161 [-~] <van>
 2164 [-be] <versegelt> Niet *besegelt* (bevestigd), maar *versegelt* (afgesloten, besloten).
 2156 *van ... end*: met die bezigheid (van peinzen, denken) komt men niet klaar.
 2160 *ontdaeght*: eindigt, verdwijnt.
 2161 *Scheiden ... scheiden*: (beginregel van een bekend liedje).
d'een' ... keel: de een of andere keel.
 2163 *'tandere*: het andere (lied).
wat ... doen: (beginregel van een bekend lied).
 2164 *veel danckhebs*: veel dank (WNT dank 2279: *Dank heb(t)*: gewone wijze van bedanken in de 17e eeuw = bedankt, dank je. Dit wordt tot koppeling *Danckheb* (subst.) = bedankje; vanwege de partit. genit. vat ik het hier zo op) (of is *danckhebs* mv., dus: het eind is veel bedankjes?).
versegelt ... soen: (we moeten denken aan een afscheid van de kinderen, waar Huygens zojuist mee gesport heeft).
 2165 *Stelle-man*: herder op een *stelle* (opgeworpen hoogte op de schorren in Zeeland); vgl. WNT stellen 1275. Ook *Cluijswerck*, vs 105: *Een Zeeuwsche Stelle-man*.
verlaten: (pred. toev. bij *ick*).
 2166 *vrij-heer*: meester, gebiedster (MNW vrihere 1361, 2).
 2167 *eenigheid*: eenzaamheid, alleen zijn.
 2168 *Gelijck die*: zoals hij die.
verbolgentheid: woestheid, onstuimigheid (MNW verbolgenheit 1518, 2).
 2169 *Moe ... gepleeght*: moe van het navigeren (het toepassen van zijn kennis van het varen, zijn zeevaarkunde) (pred. toev. bij *die*, evenals de volgende adjectiefsgroepen met *moe*).
wendens: (oorz. voorw. door *moe* beheerst, in genit.).

*

- 2170 Moe tobbens, moe gekaetst, moe loeuens, moe laueerens,²¹⁷⁰
 Het oppertje bezeilt en buijten weer en wind²¹⁷¹
 Sijn schielicke vermaeck in 'tslechte water vindt.²¹⁷²
 Betreect mij d'auond-uer, en kan ick mij niet pijnen²¹⁷³
 Om onder dack te gaen voor dat de Sterren schijnen,
 2175 En all de wonderen van 'theerlicke gesicht,²¹⁷⁵
 Als d'ander keers verschijnt op 'tondergaende licht,²¹⁷⁶
 Die tijd verveelt mij min dan all de dagh der dagen,²¹⁷⁷
 En 'tspijt mij dat de Clock van Voorburgh heeft geslagen
 Twee slagen meer als Acht; soo veel wercks valt mij toe:²¹⁷⁹
 2180 Wie oijt op Hofwijck was en vraegh' niet wat ick doe.
 Ick ben te landewaert, en 'tkan mij niet verdrieten,²¹⁸¹
 Maer oock te waterwaert en aen de vliet der vlieten,²¹⁸²
 2176 (1672 in de marge) Fax altera Coeli.
 (Geen klassiek voorbeeld gevonden), Vert: De tweede fakkel van
 de hemel.

*

- 2179 *Twee* [-klo] <slagen> Vergissing; *klockslagen* begonnen.
 2170 *Moe gekaetst*: moe van heen en weer gekaatst worden, van het slingeren.
loeuens: van het dichter bij de wind sturen, de voorstevens meer voor de wind brengen.
 2171 *Het ... bezeilt*: de luwe, beschutte plek bereikt (WNT opper (I) 1072).
 2172 *schielicke vermaeck*: plotselinge, opeens komende verkwikking, ontspanning (MNW vermaken 2086, 6; vgl. 1407 *schielick witten-brood*).
slechte: vlakke, effen.
 2173 *Betreect*: Verleidt, verlost (ware het subjeet *de avond*, men zou kunnen vertalen: bedekt, overvalt mij de avond, het donker (vgl. WNT betrekken 2250, 13); maar ook de context wijst in de richting van verlokken).
mij ... pijnen: mij niet ertoe brengen.
 2175 *En ... gesicht*: en al de wonderen van de heerlijke aanblik, het heerlijke schouwspel (schijnen) (samentrekking) (vrijer: al de wonderen, heerlijk om aan te zien, schijnen).
 2176 *Als ... licht*: (bijw. bep. bij 2175).
d'ander keers: de andere kaars (de maan).
op: na.
 2177 *Die ... daghen*: (Hoofdzin na de (functionele) bijzinnen *Betreect ... d'auond-uer en kan ... licht*).
all ... daghen: heel de dag der dagen, heel de heerlijkste dag?
 2179 *soo ... toe*: (de twee vorige vss verklarend) zoveel werk valt mij ten deel, is er voor mij te doen.
 2181 *te landewaert*: op het land.
 2182 *te waterwaert*: op, bij het water.
de ... vlieten: de schoonste van alle vlieten (nl. de Vliet).

*

- De leuenste Rivier, de doorgeploegtste vaert²¹⁸³
 Van all' die Holland kent en binnen 'slands bevaert.²¹⁸⁴
 2185 'Kgeeft voorde waerheid uijt, all heeft het schijn van liegen,²¹⁸⁵
 (De Tuijgen zijn te veel all socht ick te bedriegen)²¹⁸⁶
 Twee hondert kielen zijn voor Hofwijck heen getelt²¹⁸⁷
 Die dagelix door zeil, of mensch, of Peerds geweld,²¹⁸⁸
 Voor Hofwijck henen gaen. Nu tert ick Rhijn en Maze,
 2190 En Dort en Loeuestein; nu lijd ick datmen blase²¹⁹⁰
 Van Sparen en van IJ, jae van de Noorder Zond,
 Daer niemand meer geuaers en weder-varens vond,²¹⁹²
 Als in mijn volle vlied, die niet en is te naken,²¹⁹³
 Men siet'er schip of schuijt d'een d'andere geraken,^{2193/21942194}
 2195 Men siet'er lijn door lijn geweuen, peerd aen peerd,²¹⁹⁵

- * 2192 *geuaers* [-no] <en> *weder-varens vond* Was *noch* te nadrukkelijk, het *weder-varen* te sterk benadrukkend? Het ging om *heen en weer* varen.

Varianten apograaf:

A 2183 *doorgeploeghste* (fout copiist).

A 2184 *binnen's lands* (fout copiist).

- 2183 *leuenste*: levendigste.
doorgeploegtste: meest bevaren.
 2184 *all*: alle (vaerten).
binnen 'slands: binnen het land.
 2185 *geef ... uijt*: verkondig het als de waarheid.
 2186 *Tuijgen*: getuigen.
all ... bedriegen: als ik zou trachten te bedriegen (WNT al 88 II: *al* = als, nog in 17e-eeuws gebruikelijk; vgl. Stoett, par. 314 (persoonsvorm volgt direkt op *al*)).
 2187 *voor ... heen*: voor Hofwijck heen (varend).
 2188 *mensch*: door een mens (aan een lijn de boot trekkend).
peerds geweld: door de kracht van een paard (dat, geleid door de jager, de boot trekt).
 2190 *lijd*: verdraag, kan het hebben (omdat ze toch onderdoen voor de Vliet).
blase: bluft, opschept.
 2192 *Daer*: waar.
meer ... vond: meen heen- en weervaren (part genitieven) zou vinden.
 2193 *volle*: (nl. met schepen).
Vlied: (*d*-spelling onduidelijk, ook vs 35).
 2193/2194 *die ... Men siet'er ...*: die men niet kan naderen, of men ziet er (vgl. voor de syntaxis Inl. 9, 6).
 2194 *d'een ... geraken*: elkaar raken (zo vlak op elkaar).
 2195 *Men siet'er*: (en) men ziet er (intonatief nevenschikt met *Men ... geraken*). *lijn ... peerd*: (de jagerslijnen van elkaar passerende schepen kruisen elkaar; jagerspaard volgt op jagerspaard).

*

- Zeil achter zeil gereckt, roer tegen roer gekeert;²¹⁹⁶
 Men hoort'er van houw voll, houw binnen, en houw buijten,²¹⁹⁷
 Men hoort den jager-boef sijn ongemack verfluijten,²¹⁹⁸
 Of koelen met een lied de bleinen die hij rijdt,
 2200 Niet nu eens, en eens flus, maer stadigh en altijd,²²⁰⁰
 Bij doncker en bij daegh. Hier hoef ick niet te vragen,
 Wat tij is't vanden dagh? de Beurt-schuijt kan 't gewagen,²²⁰²
 En die ten seuenen ten Haegh uijt werdt gebelt,²²⁰³
 Die weet ick dat met mij de klok van achten telt;²²⁰⁴
 2205 Die vijf te Leiden hoort telt recht voor Hofwijck seuen;²²⁰⁵

*

2198 [-~] ≤den≥

2199 [-laeuen] ≤skoelen≥ Onduidelijk, mede door onleesbaarheid van het woord dat door *bleinen* vervangen werd.

de [-n] [-~] ≤bleinen≥ die enz.

2203 *werdt* [-geluij] <gebelt> Het gewone woord *geluijd* vloeide uit Huygens pen, maar hij herstelde de fout onmiddellijk.*Varianten apograaf.*A 2196 *tegens* (spontane 'verschrijving'; *tegens* komt naast *tegen* voor).2196 *Zeil ... gekeert*: zeil achter zeil gespannen, het ene roer in tegengestelde richting ten opzichte van het andere gewend (van elkaar ontmoetende schepen).2197 *houw voll ... buijten*: (scheepsjagerstermen) vaar recht door (?), houd de binnenkant, houd de buitenkant (bij het passeren) (WNT houden 1162, dit citaat; *vol houden* niet genoemd). (De schepen worden aan een lijn door een paard getrokken, dat bestuurd, gedreven en begeleid wordt door de jager en diens knecht, de jagersboef; zie 2198 *jager-boef*, WNT jager 137, 9 en 140).2198 *sijn ... verfluijten*: zijn kwelling (door inspanning en moeite) wegfluiten.*Of ... rijdt*: of met een lied de pijn van de blaren die hij al rijdende oploopt, verzachten.2200 *Niet ... flus*: (bijw. bep. bij *hoort*) niet nu eens en straks eens.2202 *Wat ... dagh*: Hoe laat is het (lett. welke tijd is het van de dag).*gewagen*: vertellen, zeggen, melden.2203 *die ... gebelt*: degene die om zeven uur op het geluid van de bel uit Den Haag vertrekt.2204 *Die*: (steunpron.).*weet ... telt*: (*die ... gebelt* subjeet van de objektszin bij *weet*: *dat ... telt*; zo kunnen wij het ook nog zeggen: die man (die) weet ik dat het gedaan heeft).*met mij*: tezamen met mij (nl. bij het passeren van Hofwijck).*de ... achten*: de klokslagen van acht uur (klock = het slaan van de klok, WNT klok (I) 4214, (V).2205 *vijf*: vijf klokslagen.*te Leiden*: (nl. bij zijn vertrek).

*

- Dat's 'tuerwerck vande plaets, dat sonder veer gedreuen²²⁰⁶
 En sonder weer-wicht geat, en daerom noijt en wraeckt,²²⁰⁷
 En daerom vaster geat dan alle diemen maeckt,²²⁰⁸
 En windt sijn seluen op en drijft sijn' eigen raden.²²⁰⁹
- 2210 Hier treed ick 'tsoetste pad van all' mijn' soetste paden.²²¹⁰
 Hier treed ick wederzijds op 'tkantjen van een' plass,²²¹¹
 Die d'een den anderen verpocchen met haer glass.
 Ten Noorden is't mijn diep, ten Zuiden is mijn schuijt-natt,²²¹³
 Daer ick dan d'eenen Boer dan d'and'ren schipper uijt vatt,²²¹⁴
- Transliteratie:*
 Er staat *Hie* bedoeld is *Hier*
- 2210

- * 2210 [-'tschoonste] ≤ 'tsoetste ≥ Noodzakelijk door wat volgde in het vs!
 2213 [-D'een is m] ≤ Ten Noorden ≥ Eerst d'een den anderen van voorgaande vs voortzettend:
 D'een is m(ijn diep) enz., maar met Ten Noorden, ten Zuiden werd bepaald wèlk diep bedoeld
 werd.
 schuijt [-pad] ≤ natt ≥ Beter, immers wederzijds een' plass (2211).

Varianten apograaf:

- A 2208 *all' diem' elders* (correctie in A door Huygens).
 A 2209 *sich (seluen)* (spontane 'fout' van de copist; *sich* is naast *sijn* mogelijk).
- 2206 *recht*: precies, net.
'tuer-werck ... plaets: de klok van de buitenplaats, hofstede.
sonder ... gedreuen: (pred. toev. bij *'tuer-werck*) zonder veer gedreven zijnde.
- 2207 *sonder weer-wicht*: (pred. toev. bij idem) zonder tegenwicht zijnde.
gaet: loopt.
wraeckt: afwijkt, voor- of achterloopt.
- 2208 *vaster gaet*: betrouwbaarder is.
- 2209 *En ... op*: en dat zichzelf opwindt (hoofdzinsorde metri causa, ook in wat volgt: *en drijft ... raden*).
- 2210 *treed*: betreed, loop.
- 2211 *wederzijds, . . . plass*: (nl. de Vliet en aan de andere kant de vijver waarin huize Hofwijck ligt; zie plattegrond *J. Vijver*; *wederzijds* = aan beide kanten).
- 2213 *Die ... glass*: die elkaar tarten met hun heldere wateroppervlák (wier heldere waterspiegels met elkaar wedijveren) (Het zeldzame *verpochen* komt ook bij Hooft voor (L.-St. I, p. 187, vs 38 van *Majliedt*; vgl. hierover W.A.P. Smit, *Literatuur-historie bij een meilied van Hooft*, Assen 1968, p. 18, 22; Kil. geeft *verpochen/verpoffen*. j. ver-snorcken. Protelare (= voortdrijven, op de vlucht drijven).
Ten ... diep: (De vijver van Hofwijck ligt ten noorden).
mijn schuijt-natt: (de Vliet).
- 2214 *Daer ... vatt*: waar ik nu eens de een of andere boer, dan weer een of andere schipper uitkies, uitpik (dit gebruik van *d'eene ... d'andere* vind ik niet in WNT).

*

- 2215 En vraghe, waer wil 't heen, Goe mannen, waer van daen.²²¹⁵
 Hoe gaet ghij soo ondiep, hoe zijt ghij soo gelaen?²²¹⁶
 Maer, Heerschop, seght'er een, wij hebben 'truijm voll plancke.
En geeft het goed wat winst? Wij hebbe God te dancke,²²¹⁸
 We laden't te Saerdam en komme langs de Meer,²²¹⁹
- 2220 Deur d'ouwe wetering, en soo den Rijn om neer,
 En soo door Leidsen damm om te Schiedam te losse.^{2219/2221}
 Daer krijge we licht vracht van varkens of van osse,²²²²
 Of wat de Koopman will. want, kijck, 'tis een moij schip,
 En 'tvoert wel licht en swaer: en krijge we dan slip,²²²⁴
- 2225 En moete leegh nae huijs, dat moete we verdreghe:²²²⁵

*

- 2217 't[-~] ≤ruijm≥
plancke [-vraagteken; vervangen door punt] Vraagteken door perseveratie; zie vorige vs.
 2219 *Sa* [~+] <er> *dam*
 2220 [E+] <D>*eur* Vermoedelijk begonnen *En*, door voorgaand *en* en volgende *en*'s.
 2221 *d<oor>* <eu>*r* Conform de spraak van de schipper.

Varianten apograaf.

- A 2215 *waer wil't heen* onderstreept (verbetering in A, vermoedelijk door Huygens).
 A 2225 *naer* ('fout' copiist; *naer* en *nae* wisselen).

Varianten 1658:

Kl 2215 *wilt't voor wil't* Zetfout.

- 2215 *waer ... heen*: waar zal 't heen, waar gaat het heen (MNW willen 2596, 12: willen = zullen).
Goe mannen: beste mensen.
- 2216 *Hoe ... ondiep*: Hoe komt het dat gij zo ondiep gaat (met uw schuit).
hoe ... gelaen: Hoe komt 't dat ge zo volgeladen zijt
- 2218 *En ... winst*: (Hier is Huygens weer aan het woord).
hebbe ... dancke: Wij mogen God dankbaar zijn.
- 2219 't: = 't *goed*.
- 2219/2221 *We ... losse*: De schipper voer vanaf Zaandam via het IJ naar Spaarndam, dan over Haarlemmermeer en Leidermeer aan op de Oude Wetering; via deze kwam hij op de Oude Rijn, welke hij bij de Vliet verliet. De Vliet voer hij af, langs Leidschendam, om vervolgens via de Schie op Schiedam aan te varen. *den Rijn om neer* = de Rijn af.
- 2222 *krijge ... licht*: hebben we een goede kans om ... te krijgen.
- 2224 *voert ... swaer*: het vervoert goed (makkelijk) lichte en zware lading. *krijge ... slip*: vangen we dan bot, krijgen we geen lading.
- 2225 *verdreghe*: verdragen, nemen.

*

- Scha-baet, daer valt te met een kangsien onder weghe,²²²⁶
 Daer't treckgeld op magh staen; aers moete w' inde lijn,²²²⁷
 En halen't metten hals; maer dat's een' korte pijn;²²²⁸
 Aen geun sij vanden dam en vinde we gien breggens,²²²⁹
 2230 Dan maccher 'tzeiltje bij. Hierop volght veel meer seggens,²²³⁰
 Naer 'tvolckje spraeckelick en lichter aenden praet²²³¹
 Als af te helpen is: maer 'tschip, dat niet en staet,²²³²
 Ontvoert mij 'tbeste woord. of lieuer leste woorden,²²³³
 Daer ick den sinn af giss all stond icks' aen en hoorden;²²³⁴

- * 2227 *aers* [-~] <moetew[-e] <apostrof> Elisie om metrum, vgl. o.a. 81.
 2231 *spraeck[-saem]* ≤*elick*≧ Synoniem met een lettergreep meer, metrisch vereist.

Varianten apograaf.

A 2231 *aende praet* (fout copist; vgl 2305 beide *uijt den praet*).

Varianten 1653:

- E.p. 2228 *en' A een'* (correctie in drukproef).
 2226 *Scha-baet*: Het maakt niets uit, Het geeft niet (WNT schade (I) 189 *Scha baat* subst. (vgl. 792) en vervolgens uitroept: het maakt niets uit enz.; o.a. dit citaat).
daer ... weghe: er doet zich mogelijk een meevallertje voor onderweg.
 2227 *Daer ... staen*: dat goed is voor het trekgeld (recht geheven op het gebruik van een trekkpad (jaagpad); WNT trekgeld 2443).
aers ... lijn: anders moeten we in de lijn (zelf trekken, vgl. 2188) (om het trekgeld dat, als men zelf trekt blijkbaar niet verschuldigd is, uit te sparen).
 2228 *En ... hals*: en er te komen, het te klaren met de hals (de treklijn is om de schouders bevestigd) (WNT halen 1580 d, 1581 ò).
een ... pijn: een pijn (inspanning) die niet lang duurt.
 2229 *den Dam*: Leidsendam.
breggens: bruggen (vgl. Schönfeld, par. 102 voor deze vorm).
 2230 *mach*: kan.
veel ... seggens: veel meer gepraat, woorden.
 2231 *Naer*: in overeenkomst met het feit dat, aangezien (deze bet. niet in WNT op naar 1384, voegw.).
spraeckelick: spraakzaam (WNT sprakelijk 2996).
 2232 *af ... is*: eraf te krijgen is (vgl. veldwinnend: Die kwaal is hij niet af te helpen, een constructie die ook bij Huygens voorkomt).
staet: stilstaat.
 2233 *leste woorden*: de laatste woorden (Huygens verwaarloost metri causa het lidwoord bij het mv.).
 2234 *sinn*: betekenis, bedoeling, strekking.
giss: vermoed, mij kan voorstellen (op grond van de mij bekende gegevens). *all ... hoorden*: als stond ik ze aan te horen (verstrengelde constr., een goed voorbeeld ook *Tien gedichten*, p. 146, vs 7).

- *
- 2235 Claes, roept hij tot sijn' knecht, die op 'vooronder staet,
 Hoe lust het steedse volck een praetje bijde straet,²²³⁶
 Daer luijs leeghs staet en kijckt in 'tmidde van sijn lussies,²²³⁷
 Hoe kooselde die vent, hoe still en hoe gerussies,²²³⁸
 Hoe tæld' hij na bescheid van de bekende wegh;²²³⁹
- 2240 'Knam't voor een Hagenauer; en, bij men ziel, ick segg,²²⁴⁰
 Dat Haeghje weeter of: me speulter vreemde streke,²²⁴¹
 Se raecken an groot goed, te met in minder weke²²⁴²
 Dan wijder jaren an verslooue natt en kout:²²⁴³
 Dan wetense gien raed met koffertjes voll goud,

- * 2235 [-*segh*] ≤*roep*≥ Het betere woord.
 2237 [-*luij*] <*lussies*> Vergissing? *luijssies* begonnen?
 2238 *Hoe* [-~] ≤*kooselde*≥
 2239 *En taelde na* werd *Hoe tæld' hij na* Levendiger: opnieuw uitroepend, zonder samentrekking; elisie van -e van *taelde* metrisch vereist.

Varianten apograaf:

- A 2240 *en Hagenauer* (correctie in A, vermoedelijk door Huygens).
 A 2242 *aen* (fout copiist).

Varianten 1653:

- E.p. 2242 *an A aen* (correctie in drukproef).

Varianten 1658:

KI 2239 *van den bekenden wegh* voor *van de bekende wegh* Ten onrechte door zetter (of door Huygens) in overeenstemming gebracht met mann. genus van *weg*; de schipper zegt die n's niet! Tenzij hier sprake is van de mann. genus-n voor *b* waarmee dan *bekenden* gelijkgetrokken zou zijn, vgl. Inl. 9, 1.

KI 2242 *aen* voor *an* Zetfout.

2236 *het ... volck*: (meew. voorw.).

2237 *Daer ... kijckt*: terwijl het lui en ledig (op een luie manier en terwijl ze niets uitvoeren) staat te kijken (*luijs*, *leeghs* adverbia, van lui en leeg gevormd; vgl. *Dagh-werck*, vs 642 *Luijds en leeghs* en de commentaar daarop).

in ... lussies: midden in z'n pleziertjes (vgl. 2285 *in 't midden van sijn' Roosen*).

2238 *kooselde*: babbelde, snapte (WNT keuzelen (l) 2726, 1).

still: bedoord.

gerussies: op z'n gemak.

2239 *tæld' ... bescheid*: vroeg hij om inlichting (over).

2240 *nam*: versleet.

2241 *weeter of*: weet ervan, heeft er verstand van (nl. van streken om rijk te worden)

2242 *groot goed*: groot bezit, rijkdom.

te met: bijna, haast.

2243 *Dan ... kout*: dan wij er jaren voor doorbrengen met hard werken in nattigheid en kou (*natt* en *kout* pred. toev. bij *wij*).

- *
- 2245 Dan gaet'et goed soo 'tquam, dan tijense na buijte,²²⁴⁵
 En 'tRoosenobeltje moet springe voorde kluijte,²²⁴⁶
 Voor weuning en voor weij, voor Kroft en Clauer-kleij,²²⁴⁷
 Gien goed en valt te dier, het magh'er of, wich heij,²²⁴⁸
 En dan 't Treweel in 'twerck, en dan beget Casteele²²⁴⁹
- 2250 As torens, elck om 'tmoijst. IJ gut, Claes, hiet dat deele,²²⁵⁰
 Heit ongse lieuen heer ongs allegaer emaeckt
 Uijt iene slagh van kleij, en worde wij ewraeckt,²²⁵²
 En erue wij in 'tgoed as Basterde? wat duijuel,²²⁵³
 'Kwouw dat men aessem mé iens gaen mocht ouer 'tsuijuel,²²⁵⁴

- * 2245 [-weer] ≤goed≥ Duidelijker was herhaling van *goed* 2242; de verwijzing door 'et was te vaag.

Varianten 1653:

E.p. 2251 *liever A lieven* (drukfout).

Varianten 1658:

Kl 2251 *lieven* voor *liever* Zetfout 1653 verbeterd.

2245 *tijen*: trekken.

2246 *'tRoosenobeltje ... kluijte*: de gouden munten moeten rollen voor (ter betaling van) de grond (WNT rozenobel 1554: gouden munt, oorspronkelijk engels, later ook in Nederland geslagen, van verschillende waarden; springen 3053: weggaan ter betaling, o.a. dit citaat).

2247 *Kroft*: droog, hoog land (vgl. 43).

2248 *valt ... dier*: is te duur.

het mag ... af: het kan eraf (niet de constructie na negatieve voorzin, al of niet gevolgd door *of (en)*; dan zou er moeten staan: Gien goed en valt *soo* dier (of enz.)).

wich heij: vooruit maar? hopsakee? (vgl. WNT hei (VII), 439: *wich heij!* 'uitroep van onverschilligheid').

2249 *En ... werck*: en dan (gaat) de troffel aan het werk (WNT truweel 3588).

en dan ... Casteele: en dan (verrijzen er) 'beget' kastelen (*begett*: bastaardvloek, uit bij God).

2250 *As torens*: (zo hoog).

elck ... moijst: het ene nog mooier dan het andere.

Y gut: (bastaardvloek, vgl. *begett*).

hiet ... deele: heet dat delen, noemen ze dat delen?

2252 *ewraeckt*: verworpen, afgekeurd.

2253 *erue ... Basterde*: krijgen wij een aandeel in de erfenis als bastaarden (m.a.w.: krijgen wij niets van de erfenis) (vgl. 1780).

2254 *dat ... suiuel*: dat ik ook eens over goud kon beschikken (lett.: dat ik ook *eens het goud van nabij mocht bekijken*; WNT asem 726: 'zijn asem ergens overheen laten gaan = iets van nabij bekijken of beruiken' hier gaat de bet. iets verder!; *suiuel* = goud).

*

- 2255 'Kmien dat icker men spull sou speulen as en held.²²⁵⁵
 Ick sie wel dieder maer sen lijf wat naer en stelt
 Eerj' om siet ben je rijck: een kusse mit een wape^{2256/2257/2257}
 Maeckt alle kunste goed; daer meughj' op sitte schrape²²⁵⁸
 Tot dat je Troortje barst en wordt een IJsre kist²²⁵⁹
- 2260 Met seuee grende. en, word je na gevist,²²⁶⁰
 Die 'tlake doen't soo wel as die je't stick verwijte²²⁶¹
 Soo wordter niet eklapt. Claes, moetet me niet spijte²²⁶²
 Dat onse bestemoer, doe 'k vaer en moer verloor,²²⁶³

Transliteratie:

2257

:een (kusse) naar A In K tekstverlies door gat in papier

*

2261 *doen'tsoo* gescheiden in *doen't soo*.

Varianten apograaf.

A 2259 *en ijs're* (correctie in A, vermoedelijk door Huygens).

A 2263 *ongse* (spontane verbetering door de copist).

Varianten 1653:

E.p. 2257 *en kusse A Een kusse* (correctie in drukproef).

en wape A een wape (correctie in drukproef).

- 2255 *dat ... held:* dat ik er behoorlijk gebruik van zou maken (WNT held (I) 502; o.a. dit citaat).
- 2256/2257 *dieder ... rijck:* als je je er maar een beetje op toelegt, ben je rijck eer je omziet (in een omzien) (de rel. bijzin openend met rel. pron. met ingesloten antec. fungeert niet als subjezt of objekt, maar als conditionele bijzin met onbep. subjezt (men, iemand, hier: je, conform de hoofdzin; vgl. 2272 en Weijnen, p. 100 een vb. uit Vondel, waar men of je kan gebruikt worden; WNT *lijf 2251:* zijn lijf ergens naar zetten = zich erop toeleggen).
- 2257 *een ... wape:* (een onjuist voor en, vgl. variant 1653) een regeringskussen met een wapen (van de stad, provincie enz.) (erop).
- 2258 *kunste:* minder eerlijke, listige streken.
- 2259 *Troortje:* geldkist (WNT trezor 2725).
en ... kist: en een ... wordt (metri causa woordorde van hoofdzin).
- 2260 *word ... gevist:* wordt er een onderzoek naar je ingesteld.
- 2261 *Die ... verwijte:* zij die het afkeuren, doen het evengoed als degenen die je van de zaak beschuldigen (de boer maakt onderscheid tussen de afkeurders in het algemeen en de speciale beschuldigers) (De emendatie van *je* (in alle hss. en drukken!) tot *se* door Verdam, Ts. XXII, 291 voorgesteld, lijkt mij niet *geboden*, al pleit er veel voor).
- 2262 *Soo:* Dus, Op die manier.
eklapt: gepraat.
- 2263 *bestemoer:* grootmoeder.

*

- Soo lijdighe versuff' en dwaelde van het spoor,²²⁶⁴
- 2265 En hielmen uijt'et school: Gut, hadd ick leere schrijue²²⁶⁵
 En lesen, as dat volck, wat wou ick niet bedrijue!²²⁶⁶
 'Khadd lang een mangtel an, een Tabbert, of suck goed,²²⁶⁷
 Voor een bepeeckte broeck, die'k nouw verslijte moet,²²⁶⁸
 En handje voll Latijn, hebb ick me late segge,
- 2270 Daer komtet miest op an, en dat's goed op te legge,²²⁷⁰
 We hebbe me verstantg, we bennen all ien slagh,²²⁷¹
 En dat's wel haest eklaert die maer wat suffe magh.²²⁷²
 Meer hadd hij op de tong, meer meenden hij te preken,²²⁷³
 Maer 'tschip was voor den Damm, daer most hij't laten steken,²²⁷⁴
- 2271 Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quam in
 seruum potest cadere. Sen. ep. 31. (§11).
 Vert.: Deze geestelijke instelling kan zowel bij een Romeins ridder als
 bij een vrijgelatene en een slaaf passen.
 Saepe etiam est sub palliolo sordido sapientia. Caecil. ap. Cic. 3. Tusc.
 (Cic., Tusculanae Disp., III, 23, §56). Vert. Ol. Gigon, Cic. Tusc. Disp.,
 Heimeran, München, ed. 2, 1970, p. 219): Oft findet sich Weisheit auch
 unter einem schmutzigen Mantel.
Transliteratie:
- 2274 Er staat 'schip (schrijffout)

*

- Varianten apograaf:*
- A 2268 *die ick nouw verslijten* (fouten copiist).
- 2264 *Soo ... versuff'*: zo erg versuffte, geestelijk achteruitging, dement werd.
en ... spoor: en in de war raakte (*lijdighe* met adv. -e, WNT lijdig 2228; *MNW versuffen 88, I*;
WNT spoor 2944: weg; dwaalde van het spoor = het spoor bijster raakte = geestelijk in de
 war raakte).
- 2265 *En ... school*: (weer hoofdzinsorde, metri causa) en me ... hield.
- 2266 *wat ... bedrijue*: wat zou ik niet doen, tot stand brengen.
- 2267 *mangtel*: (vgl. 1790).
Tabbert: tabbaard (als kenteken van de man van stand).
- 2268 *Voor*: in plaats van.
bepeeckte: bepekte.
- 2270 *dat's ... legge*: dat is goed (makkelijk) te verzamelen (WNT opleggen 975, boven).
- 2271 *me*: ook.
- 2272 *dat's ... magh*: dat is heel gauw voor elkaar als je maar een beetje kan blokken (studeren)
 (vgl. voor de rel. bijzin die functioneel conditionele bep. geworden is, 2257; WNT suffen 470
 boven, dit citaat).
- 2273 *meenden hij*: was hij van plan (voor de -n zie Inl. 9, 3).
- 2274 *den Damm*: Leidsendam (vgl. 2229, 2230).
daer ... steken: daar moest hij ophouden, daar moest hij 't erbij laten.

*

- 2275 En 'tzeil most ouer end. wie wenschte niet de vracht²²⁷⁵
 Van sulck een schip te zijn? nu hebb ick 't maer gedacht,²²⁷⁶
 En, als ick 't ouerslae, de Boeren weten wonder.²²⁷⁷
 Maer weten min dan all: de waerheid loopt'er onder;²²⁷⁸
 Maer meer waarschijnlijkheids. O, schippertje, goed knecht,²²⁷⁹
- 2280 Waert ghij tot inden grond van alles onderrecht,²²⁸⁰
 Saeght ghij tot in de milt van die ghij wilt benijden,²²⁸¹
 Verstondt ghij neffens mij 'tgepeperde verblijden²²⁸²
 Het gallighe vermaeck van die daer staet en siet,²²⁸³
 En hoort u sorgeloos staen fluijten langs de Vliet,²²⁸⁴
- Transliteratie:
 2280 er staat *Waer 'tghij* (schrijffout)

- * 2278 a. *Maer weten noch niet all*
 b. *Maer noch wat min dan all*
 c. *Maer weten min dan all*
noch weggewerkt; ze zullen nooit alles weten.
 2282 [-*Versfj* <*Verstondt*> Verduidelijking.

Varianten apograaf:

- A 2276 *sulcken* (spontane verbetering door de copiist).
- 2275 *'tzeil ... end:* (vgl. 2230).
wenschte: zou ... willen.
de vracht: de passagier.
- 2276 *'t:* (passagier te zijn).
- 2277 *'t ouerslae:* erover nadenk.
wonder: wonderveel.
- 2278 *min ... all:* minder dan alles.
de ... onder: er is waarheid in (in wat ze zeggen).
- 2279 *waerschijnlickheids:* wat de schijn van waarheid heeft, maar het niet is (vgl. 764).
goed knecht: beste kerel.
- 2280 *onderrecht:* onderricht, op de hoogte.
- 2281 *tot ... milt:* tot in het binnenste (vgl. WNT milt 744, dit citaat); of bedoelt Huygens meer? de milt als veroorzaker van veel narigheid? tot in de milt waar je de narigheid, de bekommering ziet? Vgl. *Dagh-werck*, 1735-1740!).
- 2282 *neffens mij:* evenals ik (eigenlijk: naast mij, tezamen met mij). *gepeperde:* met smart vermengde.
- 2283 *gallighe:* met bitterheid gemengde.
staet en siet: staat te kijken.
- 2284 *En ... Vliet:* (woordorde hoofdzin, metri causa, normaal: en u sorgeloos hoort enz.) en langs de Vliet u sorgeloos hoort staan liegen (*sorgeloos* pred. toev. bij *u:* de schipper is zonder zorg; *fluijten*, WNT fluiten 4588, 10: de schipper staat te 'fluiten,' Huygens hoort het aan, aan de kant van de Vliet).

- 2285 En wist ghij hoe dat hert in 'tmidden van sijn' Roosen²²⁸⁵
 Sijn' kommeren veel tijds niet weet waer langs te loosen,²²⁸⁶
 En wist ghij hoe hem 'thaer te berghen komt te staen,²²⁸⁷
 Die wel op Hofwijck is en naer den Haegh moet gaen,²²⁸⁸
 Den Haegh, die doornen Haegh, daer eer en deucht en reden²²⁸⁹
- 2290 Veel tijden werdt betaelt met vuijl' ondancckaerheden,²²⁹⁰
 Daer weldoen werdt beloont met laster of geweld;
 Daer 'tuijterste gepoogh der vromen werdt gestelt²²⁹²
 Den boosen tot een schimp; daer 'tniet en is te passen,^{2292/2293}

☞ Ὡς ἦδ' ἡ τῷ μισοῦντι τοὺς φαύλους τροπούς Ἐρημία, καὶ τῷ μελετῶντι μηδὲ ἐν Πονηρὸν ἰκανὸν κτήμ' ἀγρὸς τρέφων καλῶς. Men. ap. Stob. (Stob. Ecl. IV, 16, 15). Vert.: Hoe heerlijk is voor iemand die minderwaardige gedrag patronen verafschuwt de eenzaamheid en hoezeer is voor iemand die zich letterlijk met niets slechts afgeeft voldoende bezit een akkergrond die hem behoorlijk onderhoudt.
 Ὅτι ἐν τοῖς ἄστεσιν ὁπόταν ἀναπνεῦσαι βουληθῶσιν, εἰς τοὺς ἀγροὺς θέουσι, τὰς μὲν πόλεις κλύδωνας, τοὺς δὲ ἀγροὺς λιμένας νομίζοντες. Liban. (citaat niet getraceerd; geen speciaal-lexica op Libanius, evenmin een voldoende index in de editie van F.C. Wolf, Amsterdam 1738). Vert.: De stedelingen begeven zich zo dikwijls ze weer op adem willen komen spoorlags naar het platteland, want de steden houden ze voor de kokende baren in volle zee, het akkerland daarentegen voor havens.

- 2285 *wist ghij ...*: (4e nevenschikte hypothetische bijw. bep. in de vorm van de vragende zin) als *gij* enz.
dat hert: (niet verwijzend naar een genoemd *hert*, het hart van *die ... siet*, 2283).
in ... Roosen: midden in het aangename dat hem omringt.
- 2286 *Sijn' ... loosen*: vaak niet weet waarlangs (op welke wijze) zijn zorgen kwijt te raken (*Sijn' kommeren* proleptisch objekt van *loosen*, dat kern is van het objekt bij *niet weet: waer ... sijn' kommeren te loosen*).
- 2287 *te berghen*: (vgl. 1110).
- 2288 *Die ... is*: (antec. *hem*) die met genoeg enz. (Huygens objektiveert, hij is die 'hij').
- 2289 *die ... Haegh*: die doornhaag (spelend).
reden: redelijkheid,
- 2290 *Veel tijden*: veeltijds, vaak.
- 2292 *'tuijterste ... vromen*: de uiterste inspanning (ten goede) van de rechtschapenen.
- 2292/2293 *werdt ... schimp*: tot een beschimping voor de bozen wordt gemaakt.
daer ... Men sie ...: waar het niet zo is in te richten (men het niet zo kan aanleggen) of men ziet (constructie zonder of (en) na negatieve voorslag, zie Inl. 9, 6; *sie* conjunctief, door mij indicatief vertaald).

*

- Men sie sich langs of dwersch door spijt of nijd bebassen,²²⁹⁴
 2295 Daer selfs de vrede-min nisduidt werdt voor misdaed,²²⁹⁵
 Ick meen ghij sou sijn lot verfoeijen voor uw' staet,²²⁹⁶
 En kruipen in uw luijck, en leeren beter wenschen,²²⁹⁷
 En oordeelen 'tgeluck van uws gelijcke menschen²²⁹⁸
 Benijdelicker veel dan dat te sté-waerd blinckt,
 2300 En achter de gordijn van 'taensien hinckt of stinckt.
 Is 'tschippertje voorbij, de Vischer uijt de venen,
 De meissjens uijt de weij met koele bloote beenen,
 ¶ Utinam qui diuitias appetituri essent, cum diuitibus deliberarent! utinam
 honores petitori, cum ambitiosis, et summum adeptis dignitatis statum!
 profectò vota mutassent. Sen. ep. 115. (§17).
 Vert: Het ware te wensen dat zij die op rijkdom jacht willen gaan maken
 eerst eens met rijken een oriënterend gesprek zouden hebben! Het ware
 te wensen dat gegadigden voor een of ander ambt, datzelfde zouden
 doen met 'Strebers' en degenen die de hoogste staat van waardigheid
 zich bereids hebben verworven. Voorzeker zouden ze alsdan hun
 verlangens hebben

* 2294 [-van] ≤door≥ van nijd kon ook betekenen: uit nijd, maar *nijd* en *spijt* moesten blaffen.

2296 [-mijn] ≤[-uw] sijn≥ lot Huygens bedoelde wel zichzelf, maar objectiverde in het
 voorgaande (zie bijv. 2281 *die ghij ... benijden* = hem); *uw* was vergissing, *sijn* het rechte.

[-sijn] ≤uw≥ *staet* Vergissing (zoo ook in 2297 *uw luijck* uit *sijn luijck*).

2297 *leeren* [-daer] Vergissing.

2298 [-sijns] ≤uws≥ gelijcke enz. Vergissing, vgl. 2296, 2297.

Varianten apograaf

A 2296 *soud* (spontane verbetering door de copiist).

2294 *langs of dwersch*: van de ene of de andere zijde (eigenlijk: in de lengte of dwars).

spijt of nijd: wrok (vijandschap) of nijd (afgunst).

bebassen: beblaffen, aanblaffen.

2295 *de vrede-min*: de liefde tot de vrede.

misduijdt ... misdaed: verkeerd wordt uitgelegd als misdaad.

2296 *Ick meen ...*: (Hier eindelijk de hoofdzin na de reeks veronderstellende 'bijzinnen').

ghij sou ...: (direkte rede; *sou* onregelmatig, ws. vergissing voor *soud*, zoals in A).

voor ... staet: in ruil voor uw positie, lot.

2297 *luijck*: scheepsluik waardoor men in de ruimte onder het dek komt (variërend op: in uw schulp
 kruipen).

beter wenschen: iets beters te wensen.

2298 *oordeelen ...*: en gij zoudt enz. (samentrekking).

benijdelicker veel: veel benijdenswaardiger.

te sté-waerd: in de stad.

*

Met emmertjens voll melck en voll gerusticheid²³⁰³²³⁰³

Verstercken wat ick peins en wat ick hebb geseit.

2305 En scheid ick uijt den praet, en treed ick uijt mijn hecken,²³⁰⁵

En lust mij achter 'tgroen der haghē die mij decken²³⁰⁶

De vrije vonnissen te hooren van mijn werck,²³⁰⁷

Als laegh' ick verr van daer begrauen in een' kerck;

Daer gaet het speeltjen aen, daer hoor ick soet en bitter²³⁰⁹

2310 En all wat ijeder denckt van huijs en van besitter;

¶ Suis te illecebris oportet ipsa virtus trahat ad verum decus. Quid de te alij loquantur ipsi videant, sed loquentur tamen. Cic. Somn. Scip. (VII, 25).
Vert.: Door haar eigen verlokkingen behoort de deugd alleen u mee te trekken naar de ware roem. Wat anderen over u te berde brengen, blijft voor hun eigen verantwoording, maar praten (over u) doen ze toch wel. Nihil hominibus adeo suaue et jucundum est, ut de rebus alienis sermonem habere. Greg, Nazianz.

(citaat niet getraceerd). Vert.: Niets vinden de mensen dermate zoet en aangenaam als over andermans zaken een gesprek te houden.

(*alleen in 1653*) Quippe semper inimica virtutibus vitia sunt, et optimi quique ab improbis, quasi exprobantē adspiciuntur. Sulpic. lib. 2. Zie 2362, 2e citaat.

Quaestui stultis habetur, male loqui de melioribus. Plaut. Poen. 3. 2. (= vss 625-626).

Vert. Ernout (éd. Budé, ed. 2, T.V., p. 206 (Parijs 1961)): (Les sots comme toi ont dans leur langue un trésor:) c'est pour eux un métier que d'insulter les gens qui valent mieux qu'eux.

Saepe alium insanire dicunt, ultrò qui ipsi insaniunt. Id. Menaechm. 5. 2. (91). (= Plautus, Menaechm, 831 (843)), Vert.: Vaak beweren zij zelf van hun kant die waanzinnig zijn, dat zij het niet zijn, maar een ander.

Transliteratie:

¶ mogelijk *werck*.

* 2309 *Daer [-hoor] <gaet>* Pas in de tweede helft van het vs *Daer hoor*.

Varianten 1653:

E.p. 2305 *kecken* (drukfout).

Varianten 1658:

Kl 2305 *hecken* voor *kecken* Zetfout 1653 verbeterd.

2303 *voll gerusticheid*: vol onbezorgdheid (de *Meissjens*).

2303 *Verstercken*: ondersteunen, bevestigen.

2305 *scheid ... praet*: houd ik op met praten (hij had het gesprek met de schipper in zijn verbeelding voortgezet).

treed ... hecken: (Onduidelijk: hij liep langs de Vliet (2210, vlg.) en was dus reeds buiten het hek van de eilanden; de situatie blijft ook dezelfde: hij luistert naar wat voorbijvarenden te vertellen hebben).

2306 *achter ... decken*: (We moeten ons blijkbaar voorstellen dat behalve de *Ypen Mantelingh* er nog hagen zijn die hem voor voorbijvaarders onzichtbaar maken).

2307 *vrije vonnissen*: vrijmoedige oordelen.

van: over.

2309 *Daer ... aen*: dan begint daar het spelletje.

soet en bitter: aangename en onaangename dingen.

*

- Daer hoor ick vogelen van allerhanden beck,
 Mij roemen voor een mann, mij doemen voor een' geck.²³¹²
 De Veerschuijt voert van alls: daer sittend'er voll reden,²³¹³
 Daer sittender voll spijt, die mijne sinlickheden²³¹⁴
 2315 Of prijzen uijt haer' gunst, of laken uijt haer' gall.²³¹⁵
 Daer seggend'er, 'tis wel, het Geld is nietmetall,²³¹⁶
 Tgebruijck is 'talltemael: de mann die Hofwijck stichten²³¹⁷
 Heeft wijsselick gedaen, hij most sijn hert verlichten²³¹⁸
 Van langhe slauernij, hij heeft'er voor geploeght,²³¹⁹
 2318 Major pars aetatis, certè melior Reip. data sit: aliquid temporis tui sume
 etiam tibi. Sen. de Breu. c. 18. (§1 in fine).
 vert.: Het grootste deel, althans het betere deel uws leven moge aan
 de Staat gewijd zijn, maar neem ook voor uzelf iets van uw tijd in
 beslag.

- * 2313 *D[ie+]* <e> *veerschuijt* Algemeen, niet een bepaalde schuit.
 2314 *die* [-~] *mijne*

Varianten apograaf.

- A 2312 *en doemen* (fout copiiist).
 A 2319 *langer* (fout copiiist).
 2312 *mann*: (pregnant) degelijke, flinke, echte man.
doemen voor: veroordelen als.
 2313 *van alls*: van alles.
voll reden: vol verstand, heel verstandig, redelijk.
 2314 *spiijt*: wrok, wrevel, verbittering.
mijne sinlickheden: wat mij behaagt, wat ik bemin, koester (Hofwijck).
 2315 *uijt ... gunst*: vanuit hun goede gezindheid.
gall: boosheid, bitterheid.
 2316 *'tis wel*: 't is goed (nl. zo'n buitenplaats aan te leggen).
 2317 *'talltemael*: 't allemaal, alles.
stichten: (zie voor de -n Inl. 9, 3).
 2318 *verlichten van*: ontlasten van (verademing geven van).
 2319 *langhe slauernij*: (nl. de slavernij van zijn ambt met de vele zorgen daaraan verbonden).
 2319 *geploeght*: gewerkt.

*

- 2320 En, als hij ploeghende sijn' Princen hadd vernoeght,²³²⁰
 En 'tvaderland voldaan, en niemand uijtgesopen,²³²¹
 En niemands voordeelen met listen onderkropen,²³²²
 Den vromen voorgestaen, beschoncken en gevoedt,²³²³
- 122 *Μὴ πλουτεῖν ἀδίκως, ἀλλ' ἐξ ὀσίων βιοτεύειν.* Phocijl.
 (Pseudo-Phocyl., vs 5). Vert.: Niet op onrechtvaardige wijze rijk te zijn, maar te leven op een redelijk verantwoorde manier (vroom te leven). Non quid habeam, sed quibus rebus inuenerim quaerant Cic. pro Quinct. (5, 5).
 Vert. H. De La Ville de Mirmont, Cicéron, Discours, Tome I (Parijs 1960), p. 37: (Mais, quant à moi, qu'ils prennent en considération) qu'il convient de rechercher non quelle est ma fortune, mais par quels moyens je l'ai acquise. Habebit philosophus opes, sed nulli detractas, nec alieno sanguine cruentas, sine cuiusquam injuria partas, sine sordidis quaestibus, quarum tam honestus sit exitus quam introitus; quibus nemo ingemiscal nisi malignus. Sen. de vit. beat. (XXIII, 1).
 Vert. Bourgery, éd. Budé, Parijs 1962, éd. 5, p. 28 (Dialog. T. II): Le philosophe possédera (= mag gerust bezitten) une grosse fortune, mais qu'il n'aura enlève à personne, ni souillée du sang d'autrui, sera acquise sans faire tort à qui que ce soit, sans gains sordides, sortira aussi honorablement qu'elle sera entrée et ne fera gémir que les malveillants, (Huygens liet ten onrechte *amplas* voor *opes* weg).
Κέρδη τοιαῦτα χρή τινα κτᾶσθαι βροτῶν Ἐφ' οἷσι μέλλει μήτιοθ' ὕστερον στενεῖν. Eurip. ap. Stob.
 (Eurip., frgm. 459 bij Stob. (Floril. 94, 3). Vert.: Een sterveling moet zich dusdanig gewin verschaffen, dat hij naderhand nooit ofte nimmer daarover zal moeten zuchten of stenen.
Τὸ κέρδος ἡγοῦ κέρδος, ἄν δίκαιον ᾖ. Meand. Monost.
 (moet zijn Menander, Monosticha vs 729 (ed. Siegfried Jaekel, Leipzig 1964, p. 75). Vert.: Beschouw het gewin als echt gewin als het rechtvaardig is.

* 2321 [-*onderkropen*] <*uijtgeseogen*> Vergissing bij afschrijven van klad, *onderkropen* kwam als rijmwoord in het volgende vs.

Varianten apograaf.

A 2320 Vorsten (correctie in A door Huygens).

2320 *als:* toen, nadat.

Princen: vorsten.

vernoeght: tevredengesteld, tot hun tevredenheid gediend (2320-2325 proleptische bijw. bepalingen in *of ... bonden*, enz.).

2321 *'tvaderland voldaan:* zijn plicht tegenover het vaderland vervuld. *uijtgeseogen:* uitgezogen.

2322 *onderkropen:* op sluwe wijze afhandig gemaakt (WNT onderkruipen 1385, 2, o.a. dit citaat).

2323 *Den ... voorgestaen:* de rechtschapenen beschermd, gesteund (had) (*Den vromen* meew. vw., als dir. object samengetrokken voor *beschoncken*, *gevoedt* (*de vromen!*)).
beschoncken: begiftigd, van gaven voorzien.

*

Den boosen 'thoofd geboôn; een Christelick gemoed²³²⁴2325 In 'tChristeloos gewoel van Haegh en Hof behouden,²³²⁵Wat lighter iemand aen of hij een Hofje bouden,^{2320/23262326}En besigden een deel van onbesproken winst²³²⁷Tot onuerboden vreughd, om nu en dan voor 'tminst²³²⁸Een haventjen vertrecks uijt hoofs gewoel en winden²³²⁹

2 Hδύ και τὸ μετ' ὀλίγον ἡσυχίαν ἀπολαῦσαι. Julian.

(citaat niet gevonden). Vert.: Prettig is tevens een kort poosje te genieten van rust.

(1658) Hic dilutis avertē negotia curis Et gratam requiem dona tibi, quando licebit Per totam cessare diem. Juv. 11. (vss 183-184).

Vert.: Zet hier de zorgen aan kant en stel je zorgen uit en schenk jezelf een welkome rust, nu het (nog) zal kunnen de lange lieve dag vrijaf te hebben.

(1658) Ex meo propinquo rure hoc capio commodi, neque agri, neque urbis odium me unquam percipit, ubi satias coepit fieri, commuto locum. Ter. Eun. 5. 6.

(moet zijn: Ter. Eunuch. 5, 5 (vs 1-3) = 971-973. Vert. Marouzeau (éd.

Budé): Voilà l'agrément que je trouve à ma campagne proche: jamais je ne suis pris par l'ennui ni des champs ni de la ville. Dès que je commence à en avoir assez, je change de séjour.

*

2326 [-Huijsje] <Hofje> Het was tenslotte een hof!

2329 a. Een vredigh haventjen van hoofs gewoel en winden

b. Een haventje vertrecks uijt hoofs gewoel en winden een haventjen van hoofs gewoel enz. was onduidelijk: het moest betekenen: 'verwijderd van', maar kon verkeerd worden begrepen; de correctie is knap: *vertrecks uijt*.

2324 Den ... *geboôn*: de bozen weerstaan (had).

2325 'tChristeloos gewoel: het onchristelijk gewemel en gewroet (vgl. 1572).

2320/2326 7 bijw. bijzinnen, nevengeschiedt, met samentrekking, voor de hoofdzin (vragend) die 2326 begint).

2326 Wat ... *aen*: wat heeft iemand ermee te maken, wat gaat het iemand aan (vgl. 1429 met andere bet).*of*: indien.*bouden*: (voor de -n zie Inl. 9, 3).2327 *En besighden* ...: (hoofdzinsorde, metri causa, normaal: *En ... besighden*; voor de -n van *besighden* zie Inl. 9, 3).

2328 voor 'tminst: tenminste, in elk geval.

2329 Een ... *vertrecks*: een haventje van terugtrekking, verpozing, een schuilhaventje, een toevluchtshaventje; vgl. 146 *dit vertreck* en 1845 *soet vertreck*; MNW *vertrecken* 176, intrans.: zich terugtrekken, zich afzonderen). *hoofs*: van het hof.

*

- 2330 Voor heul en ademtocht van ziel en lijf te vinden,²³³⁰
 En smaken 'onderscheid van ruimt en van gedrangh?²³³¹
 Verquisten is geen' eer, maer altoos deun en bang²³³²
 Zijn selfs te pijnighen, om kinderen en eruen²³³³
 Te laten, wat sij wel en weeld'righ konnen deruen,²³³⁴
- 2335 En prees noijt wijse mann. wel hem die wel vergaert,²³³⁵
- 2** Quanta dementia est haeredi suo procurare, et sibi negare omnia! Sen. ep. 123 (§11).
 Vert.: Hoe grote dwaasheid (dolheid) is het wél voor zijn eigen erfgenamen te zorgen en (tevens) zichzelf alles te ontzeggen.
- 3** Felix, qui indultis potuit mediocriter uti Muneribus, parcumque modum seruare fruendi. Prudent.
 (Prudent Hamartigeneia, vs 330; een dubbelcitaat; vgl. 1045). Vert.: Gelukkig hij die de hem toegestane gaven met mate heeft kunnen gebruiken en een zuinige manier om ervan te genieten bij voortduring in acht heeft kunnen nemen.
Ἀγάπα τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν μὴ τὴν ὑπερβάλλουσαν κτῆσιν, ἀλλὰ τὴν μετρίαν ἀπόλαυσιν. Isocr. ad Demon.
 (Isocrat. ad Demonium, 27). Ed. Isocr. T.I (Loeb 1961). George Norlin, p. 21: Get not your heart on the excessive acquisition of goods, but on a moderate enjoyment of what you have.
Ὅλωσ δὲ τὸ πλουτεῖν ἐστὶν ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον ἢ ἐν τῷ κεκτηῖσθαι. Arist.
 Rhet.
 (Aristoteles, Rhet. A 5, §7, 1361 A 23). Vert. John Henry Freese (Loeb 1959, p. 53): In a word, being wealthy consists rather in use than in possession; (for the actualization and use of such things is wealth).
Τὸν δὲ τολυκτέανον καὶ πλούσιον ἐστὶ δίκαιον κλήζειν, ὅς χρῆσθαι τοῖς ἀγαθοῖς δύναται. Luc. Anth. gr.
 (Lucianus, Anth. Pal. X, 41, vs 3). Vert. Beckby: Den nur kann man mit Recht als reich und begütert bezeichnen, // der sein Vermögen und Gut recht zu gebrauchen versteht.
 (1658) Hanc ratus sum partem meam, si uterer labore meo. Eccles. 2. 10. (Ecclesiastes 2:10) (Pred. 2, vs 10: ... maar mijn hart was verblijd vanwege al mijnen arbeid, en dit was mijn deel van al mijnen arbeid.

* 2330 [-voor] ≤van≥ Geen herhaling van voor.

Varianten apograaf.

- A 2333 *sijn self* (spontane variatie door de kopiist).
- 2330 *Voor ... ademtocht*: ten behoeve van verlichting (lafenis, genezing) en verademing (parallele ordening: *heul* van de *ziel*, *ademtocht* van het *lijf*, vgl. WNT heul (IV) 704; o.a. dit citaat; WNT ademtocht 804 onder; o.a. dit citaat).
- 2331 *En ... onderscheid*: en het verschil te proeven (samentrekking van *te*).
- 2332 *is ... eer*: is onbehoorlijk (*eer* = wat eervol, in overeenstemming met de eer is).
deun en bang: schriel en benauwd (om iets uit te geven) (WNT bang 970, 4).
- 2333 *sijn selfs*: zichzelf (meestal gebruikt Huygens *sijn selven*, vgl. 2337).
te pijnighen: af te pijnigen, te kwellen, af te tobben.
eruen: (andere) erfgenamen.
- 2334 *laten*: na te laten.
wat ... deruen: wat ze heel goed en zonder iets te kort te komen kunnen missen.
- 2335 *En ... mann*: prees een wijs man nooit.
wel hem: gezegend de man, heil de man.
wel: goed, op goede wijze.

*

En matelick verspilt 'tgheen hij wel heeft gespaert.²³³⁶

De mann op Hofwijck heeft, in 'tsorgen voor sijn seluen

Sijn' kinderen bevrijdt van spitten en van deluen²³³⁸

En van wat ouerschots sijn' keurlickheid geboett.²³³⁹

2340 De rest is voorde rest die 'thebben sal en moet.²³⁴⁰

Maer beter' Tonnen schats heeft hij se leeren vullen²³⁴¹

¹⁴² *Ἐφόδια ἅπανα αὐτοῖς ἐνναυαγήσασσι συγκολυμβήσει.* Arist. ap. Stob.

(Aristippus; de Stobaeus-passage nog niet achterhaald, maar de uiting was algemeen bekend. Zie Aristippus, frgm. 9 E, Mannebach, p. 4; het gezegde staat echter op naam van Anthisthenes bij Diogenes Laërtius 6, 6 in vrijwel gelijke bewoordingen). Vert. Hicks (ed. Loeb II, pp. 6-7, London 1958): The right outfit for a voyage, he said, is such as, even if you are shipwrecked, will go through the water with you.

Haec metalla, quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfusoriam voluptatem. Sen ep. 23.

(Seneca, Epist. 23, 5). Vert.: Deze metalen, waarin het gemeen een behagen schept, hebben alleen maar een geringe en oppervlakkige aantrekkelijkheid. *Κρείσσων ἢ σοφία λίθων πολυτελῶν, πᾶν δε τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς.* Clem. Alex.

(Clem. Alex., Paedagogus Lib. II, kapittel XII; Huygens citeert niet precies). Vert.: De wijsheid is verkieslijker dan edelstenen, al wat kostbaar is weegt niet tegen haar op.

Petite hinc juuenesque senesque Finem animo certum, miserisque viatica canis. Pers. V.

(Persius, Sat. V, 64-65). Vert. Van Wageningen, Groningen 1911, p. 36: Daaruit (nl. uit Cleanthes' stoïsche wijsheid), jongen en ouden, moet gij uw levensdoel en leeftocht voor de dagen uwer grijsheid halen.

Ἐφόδιον ἀπὸ νέοτητος εἰς γῆρας ἀναλάμβανε σοφίαν, βεβαιότερον γὰρ τοῦτο τῶν ἄλλων κτημάτων. Bias ap. Laert.

(Bias bij Diog. Laërt. I, 88). Vert. Hicks, p. 91; Make wisdom your provision for the journey from youth to old age; for it is a more certain support than all other possessions.

Nihil horum non patitur vetustatem: quaerendum est ergo quod non fiat in dies deterius. Sen. ep. 31 (§10 en 11).

Vert.: Niets van dat alles is er of het moet aan veroudering zijn tol betalen. Aan ons dus de taak op zoek te gaan naar iets dat niet dag in dag uit van mindere waarde wordt.

(1658) Qui confidit in divitiis suis, corruet. 11. Prov. 28.

(Spreuken 11:28). Vert.: Wie op zijn rijkdom vertrouwt, die zal vallen;...

* 2339 [-voldaen] <geboett> Begrijpelijke verschrijving van iemand die 'ad sententiam' copieert; het rijm eiste en het eerdere klad had *geboett*.

2336 *matelick ... verspilt*: met mate besteedt, uitgeeft (thans alleen ongunstig).

2338 *bevrijdt ... deluen*: het spitten en delven bespaard.

2339 *wat ouerschots*: het beetje dat hij overhad.

sijn' ... geboett: zijn lust bevredigd, aan zijn lust voldaan (WNT keurlijkheid 2683, 5: zin, zinnigheid, lust; alleen dit citaat).

2340 *De rest*: (nl. van zijn bezit, zijn geld).

de rest: de overblijvenden (de kinderen en erfgenamen).

2341 *beter' ... schats*: betere tonnen geld.

se: zijn kinderen.

*

- Dan die haer mogelick ten deele vallen sullen,²³⁴²
 Voll smeltelick metael, voll schijuen die het Vier,²³⁴³
 Het water en de Tijd kan brengen tot papier,²³⁴⁴
 2345 Tot flenteren, tot niet. hij laet se self voll schatten
 Daer water, vier of tijd niet aen en heeft te vatten,²³⁴⁶
 Van Deughd, en wetenschapp en all dat mannen maeckt,²³⁴⁷
 En all dat eens vergaert sijn meester noijt versaectt.²³⁴⁸
 God die hem seghende met kinderen die weten,²³⁴⁹

- * 2343 *voll [-onbetrouwbaer goud] ≤smeltelick metael≥* Beter in verband met het proces van vergaan in het volgende beschreven.
 2345 *Tot [-~] ≤flenteren≥*
 2347 *[d+] <D>eughd* Prominent.

Varianten apograaf.

- A 2345 *selfs* (spontane variatie door de copiist).
 2342 *die*: degene die.
 2343 *Voll ... metael*: (pred. toev. bij *die*) vol metaal (zijnde) dat smelten kan.
 2344 *brengen tot ... niet*: maken tot papier, tot flarden, tot niets.
hij ... schatten: hij laat ze (de kinderen) zelf achter vol schatten.
 2346 *niet ... vatten*: niets aan te vatten heeft, geen vat op heeft.
 2347 *Van ... versaectt*: (bijv. bepalingen bij *schatten* 2345).
 2348 *eens vergaert*: (pred. toev. bij *dat* = wat).
versaectt: in de steek laat.
 2349 *weten*: (iets) geleerd hebben, kennis hebben (*weten* abs. gebruikt = kennis hebben, geleerd hebben; vgl. voor de bet. 'geleerd hebben' 1034).

*

- 2350 En weten mogelick waer mede dack en eten²³⁵⁰
 Het vaderland ten dienst, te mogen waerdigh zijn,
 Beveelt hij haer beleidt, naer dat hij door de pijn²³⁵²
 Die 'tlichaem dragen moet om vande ziel te scheiden,
 Ter eewigheid sal gaen. die mann gingh breeder weiden,
- 2355 Maer 'tschujtje was verbij, de schipper riep, stapp wegh,²³⁵⁵
 En 'tpeerd ontvoerde mij 'tbesluit van sijn gesegh.
 De Delfsche veerman volght (dat gaet voor Hofwijck seker)²³⁵⁷
 Stracks op den Haghenaer, en weer een nieuwe spreker.²³⁵⁸
 Een nieuwe kakelaer, gelijk het wesen will²³⁵⁹
- 2360 Dat een de vracht verbeent, daer vijftich and're still²³⁶⁰
 Den mondigsten ontsien, en 'thooghe woord vergunnen,²³⁶¹
 Die klapper tast mij aen (van dusend een zijn 't funnen²³⁶²
 232 Ut quisque contemptissimus, et ut maximè ludibrio est, ita solutissimae
 linguae est Sen. in sap. non cad.
 (in sapiente non cadente (?), variatie op de titel van Seneca's werk?)
 (Seneca, de Constantia Sapientis XI, 3, 4). Vert.: Al naar gelang een iegelijk
 tot de meest verachten behoort en bij uitstek tot hoon strekt, neemt hij ook
 het minst een blad voor zijn mond.
 Semper inimica virtutibus vitia sunt, et optimi quique ab improbis quasi
 exprobrantes aspiciuntun Sulp. lib. 3.
 (Sulpicius Severus, Chronic. 2, 28, 3 (Patrol. Lat. Vol. XX, kol. 145A). Vert.:
 (Hij (Nero nl.) was de eerste die zich tot de onderneming verstoutte om al
 wat onder de benaming van Christenen viel, te verdelgen, immers)
 ondeugden staan in eeuwige vijandschap tegenover deugden en het zijn
 juist de allerbesten die door snoodaards als het ware voor (echte) inquisiteurs
 worden aangezien (worden aangezien voor personen die hun hun snood
 gedrag verwijten (d.w.z. door hun verwijtende oogopslag of andere
 gedragingen waarmee ze elk contact met die lui vermijden)).
 Homines mali sunt, qui optimis dicunt male. Plaut Bacch.
 (Bacchides 118). Vert.: Slecht zijn de mensen die van de allerbesten kwaad
 spreken.
 Isthic est thesaurus stultis in lingua situs, At quaestui habent malè loqui
 melioribus. Id. Poen. (Plautus Poenulus 625), Vert. Ernout ad loc: Les sots
- * 2358 [-Kort] ≤Stracks≥ Kort te vaag, stracks = onmiddellijk daarop, direkt.
 2362 [-~] ≤Van≥ schaemten [-~] ≤noijt geroerd≥
- 2350 weten: (thans met objekt).
 waer ... zijn: datgene waardoor ze dak en eten waard kunnen zijn in dienst van het vaderland.
- 2352 Beveelt ... beleid: vertrouwt hij de leiding over hen toe (aan God 2349, meew. voorw.; haer
 objektief: God zal hen leiden).
 naer dat: nadat.
- 2355 stapp wegh: (tegen de jager met zijn paard) stap voort, schiet op?
 'tbesluit ... geseg: het slot van zijn woorden.
- 2357 gaet ... seker: is ... zeker.
- 2358 Stracks: aanstonds, kort.
 weer ... spreker: weer enz. volght (samentrekking).
- 2359 kakelaer: babbelaar, snapper; hier: praatjesmaker, zwetser (WNT kakelaar (I) 879).
 gelijk ... will: zoals het gebueren wil.
- 2360 de ... verbeent: de passagiers overbluft (WNT verbeenen (I) 386, 5, o.a. dit citaat).
 daer: terwijl (tegenstellend).
 still: zwijgend.
- 2361 Den mondigsten: de man met de grootste mond (WNT mondig (II) 1071, 2).
 'thooghe ... vergunnen: het hoogste woord gunnen (WNT hoog (II) 1013, 9: Het hoogste
 (hooge) woord).
- 2362 Die ... aen: Die kwaadspreker valt mij aan.
 van ... onversien: niet voorzien van verstand, zonder verstand.

comme toi ont dans leur langue un trésor: c'est pour eux un métier que d'insulter les gens qui valent mieux qu'eux.

Φαῦλος κριτής παντός καλοῦ πράγματος ὄχλος. Pythag. ap. Stob.
(= ed. Stobaeus, Vol. IV, p. 209, regel 15 Hense (= cap. V *περι ἀρχῆς*). Vert.:
De massa is een slechte beoordelaar van iedere schone zaak.

Πονηρόν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πονηρόν ὁ συκοφάντης αἰεὶ, καὶ πανταχόθεν βάσκανον καὶ φιλαίτιον. Demosth. pro Ctesiph.

(Demosth. pro Ctesiphonte 18, 242). Vert. G. Mathieu, éd. Budé, 1974, p. 102: C'est toujours chose vicieuse, Athéniens, que le sycophante; oui vicieuse, envieuse et chicanière.

Erras si istorum, tibi qui occurrunt, vultibus credis, hominum effigiem habent, animos ferarum. Sen.

(Epist. 103, §2, regel 13 env.). Vert. Budé: Tu as tort si tu te fies à la physionomie des gens que tu coudoies, êtres humains en effigie, portant des coeurs de fauves.

Φεῦ, πῶς πονηρόν ἐστὶν ἀνθρώπων φύσις τὸ σύνολον; οὐ γὰρ ἂν ποτ' ἐδεήθη νόμου. Οἶετι τῶν ἄλλων διαφέρειν θηρίων Ἄνθρωπον; οὐδὲ μικρόν, ἀλλὰ σχήματι. Πλαγί' ἐστὶ τ' ἄλλα, τοῦτο δ' ὀρθὸν θηρίον. Lycurg. poet. vet.

(Wat Lycurgus hier moet, is onbegrijpelijk; het citaat is ontleend aan Philemon Comicus frgm. 2 en 3: bij Edmonds, *The Fragments of Attic Comedy*, vol. II A (Leiden 1961), pp. 6 en 7). Vert. 2: Man's nature 'snot yet wholly bad, if so,/ There'd never have been need for law, you know. 3: D'you think there's any difference at all/ Between a man and another animal?/ There's none except in shape; it's long, he's tall.

Van schaemte noijt geroert, van reden onversien,
Van eer en liefde meer) Ten eersten is't, Laet sien,²³⁶⁴

2364 *Van ... meer:* nog meer (onvoorzien) van fatsoen en liefde.
Ten ... is't: Meteen is het:
Laet sien: Laat 's kijken, Moet je 's zien.

*

- 2365 Wel heij, wat's hier weer nieuws? sal't noijt geen einde wesen,²³⁶⁵
 All weer een niew Casteel in eenen nacht geresen!
 'Kschick endelick de Vliet sal worden tot een' straet,²³⁶⁷
 'Den haegh sal metter tijd niet weten waer hij staet,²³⁶⁸
 Te Voorburgh, of aen duijn: siet die verweende gecken,²³⁶⁹
- 2370 Sij walghen vande stadt; den Haegh en kan niet strecken,²³⁷⁰
 De straten zijn te nauw, de wandeling te kort,
 De Coets moet rijmer gaen: wat duijuel of haer schort?²³⁷²
 Is't niet genoegh, Voorhout en Vijuerbergh te schenden,²³⁷³
 Is 'tniet genoegh den Haegh t'ontstraten aller enden,²³⁷⁴
- 2375 Moet Voorburgh me in 'tspell? 'k magh heugen dat die weij²³⁷⁵
 Voll klare klauer stond, voll vette beesten leij;²³⁷⁶
 Nu is't een Hof, quansuijs, een Hofwijck: wel, waerachtigh,²³⁷⁷

- * 2368 [-tot Voorburgh komen wonen] <niet weten waer hij staet> Na 2367 onmogelijk, geen rijm! Liep het Huygens zo maar uit de pen, terwijl hij niet naar zijn eerdere klad keek?
- 2376 voll [-~] <vette beesten> leij
- 2365 *Wat ... nieuws:* Wat voor nieuws hebben we hier weer?
sal ... wesen: zal er nooit een eind aan zijn, komen.
- 2367 *'Kschick:* Ik denk dat (weglating van voegw. *dat* in objektszin komt meermalen voor).
endelick: tenslotte, op het laatst.
- 2368 *hij:* Den Haag (mannelijk geacht, zie *den*).
- 2369 *verweende:* verwaande (MNW verweent 306, 4).
- 2370 *en ... strecken:* kan niet toereiken, is niet genoeg.
- 2372 *rijmer:* verder.
wat ... schort: (afh. vraag met toegevoegd *of*, tot vraag verzelfstandigd; vgl. *ook thans:* wat of hem mankeert?) wat voor den duivel ontbreekt hun?
- 2373 *schenden:* bederven, verpesten (met hun gerij enz.).
- 2374 *den ... enden:* overal van (nieuwe) straten te beroven (doordat men naar buiten trekt) (WNT ontstraten 1993 = van straten ontdoen, dit citaat).
- 2375 *Moet ... spel:* moet Voorburg ook meedoen, er ook aan geloven? (Voorburg wordt op die manier ook *ontstraet*).
'k magh heugen: ik kan me herinneren (WNT heugen 697, II, Bedr.).
- 2376 *klare:* zuivere.
leij: lag (de oude verwarring met leggen).
- 2377 *quansuijs:* zoals 't heet.

*

- Wij moeten inden grond, het volkje wordt te prachtigh,²³⁷⁸
 Sij schrapen 'tgoed bijeen, slinx of rechts, 'tscheelt haer niet;²³⁷⁹
 2380 En vallen dan aen 'twerck van pijjens in het riet.²³⁸⁰
 Bedenckt eens watter gelds aen sulcke raeserij gaet²³⁸¹
 En oftmer op het eind met eens betalen vrij gaet.²³⁸²
 Die kloot en light niet still: die duijsenden verbout²³⁸³
 En magh geen honderden ontsien voor 'tonderhout;²³⁸⁴
 2385 Die hooghe thuijnen derft uijt leeghe gronden halen²³⁸⁵
 Moet alle jaer sijn werck weer en weerom betalen:
 Die vent en houd ick met geen hondert Croonen vrij,²³⁸⁷
 Soo moet daer alles staen in 'tlood en op de rij,²³⁸⁸
 Soo puntigh is m'als kacks: men waer schier ongeboren,²³⁸⁹
 2383 Par sumptus est, semel solida collocare, et saepe integrare cadentia.
 Symm. lib. 6. ep. 70.
 (Symmachus, lib. VI, ep. 70). Vert.: Het kost hetzelfde eens en voor
 goed iets solieds te bouwen, en vaak te hernieuwen wat op instorten
 staat.

*

Varianten apograaf:
 A 2378 *inde grond* (fout copiist).
 A 2383 *dusenden* (fout copiist).

Varianten 1653:

- E.p. 2378 *inden grond* A *inde grond* (correctie in drukproef).
 2378 *inden grond*: kapot, te gronde (gaan), vergaan (WNT grond 933, In den grond moeten).
prachtigh: weelderig, prachtlievend.
 2379 *slixn of rechts*: op een kwade of goede manier.
'tscheelt ... niet: het maakt voor hun geen verschil.
 2380 *vallen ... riet*: maken er dan volop gebruik van (WNT riet (I) 131, onderaan; o.a. dit citaat).
 2381 *watter ... gaet*: wat een geld er aan zulke krankzinnigheid heengaat.
 2382 *met ... is*: met eenmaal betalen klaar is, eraf is.
 2383 *Die ... still*: Dat balletje rolt verder (Er komt geen eind aan de uitgaven).
verbout: aan bouwen besteedt.
 2384 *geen ... ontsien*: geen honderden sparen, onaangeroerd laten (moet honderden besteden).
 2385 *Wie ... halen*: Wie hooggelegen tuinen uit lage gronden durft halen (vgl. 2667 vlgg.).
 2387 *en ... vrij*: komt er, geloof ik, met geen honderd kronen vanaf, komt met geen ... klaar. (nl.
 voor het onderhoud van zijn tuin).
 2388 *Soo ... rij*: (de grond van het zojuist gezegde gevend) zo loodrecht op elkaar en op één lijn
 moet daar alles staan (WNT lood 2706 *In 't lood*, o.a. dit citaat).
 2389 *Soo ... kacks*: zo precies (keurig, netjes) is men zogenaamd.
men ... ongeboren: men zou bijna veel liever nooit geboren zijn, dan te dulden dat een haag
 niet geschoren is (*ongeschoren* pred. toev. bij *een' Haagh*).

- *
- 2390 Veel lieuer dan een' Haegh te lijden ongeschoren:
 Of 't God belieft of niet, de paden moeten bruijn²³⁹¹
 En kaler zijn van gras als 'thooghste van een duijn:²³⁹²
 De schoffel heeft geen rust; daer is een eewigh leuen^{2393/2394}
 Van wijen dat men berst: de thuijnman magh wel beuen,
 2395 Soo 'tonkruid meester werdt door weelde van natt weer,⁺²³⁹⁵
 Door ouervall van werck, en door versuijm noch meer.²³⁹⁶ +30 Nov.1651.
 De Joffers inden Haegh met all haer' malle krullen
 En hebben niet meer spels, men soud'er drij vier hullen,²³⁹⁸
 All noemden ick'er meer 'kwouw dat ick'thadd gewedt,²³⁹⁹
 2400 Eer hier een bogaerd-pad geklouwt is en geredt.²⁴⁰⁰
 En om Gods lijdsaemheid met alle macht te tergen,²⁴⁰¹

- * 2393 *daer[-~]* <is>
 2395 [-*regenachtigh*] ≤*weelde van natt*≥ *weer* Sterker!
 2396 [-~+] <n>*och*
 2397 [-~] ≤*drij vier*≥ krullen.

Varianten 1653:

E.p. 2400 *geklouw* (drukfout).

Varianten 1658:

Kl 2400 *geklouwt* voor *geklouw* Zetfout 1653 verbeterd.

- 2391 *Of ... niet*: zonder rekening te houden met wat God behaagt (in de natuurlijke groei van alles).

bruijn: zwart (zijn).

- 2392 *kaler ... gras*: nog minder met gras begroeid zijn.

- 2393/2394 *daer ... berst*: er is een eeuwig bezigzijn met (een eeuwige drukte van) wieden dat men erbij neervalt (*wijen* vreemde spelling, A idem; 1653 *wiejen*; vgl. MNW wieden 2438, ook wiën, wyen).

- 2395 *weelde*: overvloed.

- 2396 *ouervall van werck*: overstelping met werk (WNT overval 2155, c; dit citaat).

- door ... meer*: nog meer door onachtzaamheid, verwaarlozing.

- 2398 *en ... spels*: hebben het niet drukker.

men ... hullen: men zou er drie vier kappen (nieuwe zin).

- 2399 *All ... gewedt*: (intercalatie) (al zou ik er meer noemen, dan zou ik nog willen dat ik erom had gewed (m.a.w. dan zou ik een eventuele weddenschap erom nog winnen).

- 2400 *Eer ... geredt*: bijw. bep. van tijd bij *men ... hullen*) voordat hier een boomgaardpad geharkt is en geredderd, opgeknappt (WNT klouwen 3593, V, 1; dit citaat; WNT redden 776, 1).

- 2401 *lijdsaemheid*: geduld.

*

- Als offer werck gebrack, van vlackte maecktmē bergen.²⁴⁰²
 'tLand wordt tot vijvertiens versnipert en gekerft,²⁴⁰³
 En 'tis de braefste mann die 'tkonstelixt bederft.²⁴⁰⁴
 2405 'Thuijs moet in 'twater staen en slots-gewijs staen proncken,²⁴⁰⁵
 Gelijck een' steenen flesch in 'tkoelvat werdt gesoncken.²⁴⁰⁶
 Het riet-dack was wel eer de weuninghs besten hoed,²⁴⁰⁷
 Doe mosten 't pannen zijn; dat' nu de kleine voet;²⁴⁰⁸
 Het leijtje moet'er op, dat staet beknopt en abel,²⁴⁰⁹
 2410 Waerom? de landheer dectt sijn' luijsen met een sabel,²⁴¹⁰
 'T huijs komt niet minder toe; 'tmagh kosten wat het kan,²⁴¹¹
 Het deksel naerden pott, de kleeren naerden mann.²⁴¹²
 En als ghij binnen gaet, wat meent ghij daer te vinden?
 Een oppercamertjen tot onderhoud van vrinden,²⁴¹⁴

- * 2406 in [-'twa] <'tkoelvat> 'twa(ter) meteen veranderd in (beter) 'tkoelvat.
- 2402 *Als ... bergen*: maakt men alsof er werk te weinig was, van vlakke grond bergen (doelend op de berg in het bosgedeelte van Hofwijck) (*Als ... gebrack* proleptisch; inversie door vooropgaande zinsdelen genegeerd; *maecktmē* is alleen bepaald door *van vlackte*, niet door de twee bepalingen daarvoor; *om ... tergen*, en *Als ... gebrack*).
- 2403 *gekerft*: ge(ver)smeden.
- 2404 *braefste*: beste, voortreffelijkste.
die ... bederft: (sem. vulling van het subjezt 't) degene die het kunstigst bederft.
- 2405 *slots-gewijs*: op de wijze van een slot (burcht, kasteel) (WNT slot 1916, dit citaat).
- 2406 *gesoncken*: gedompeld (trans.).
- 2407 *de weuninghs*: (groepsbuiging met -s achter vrl. *weuningh*).
- 2408 *Doe*: Toen, Daarna.
de ... voet: de mindere manier.
- 2409 *Het leijtje*: de leisteen, de leibedekking (collectief te nemen, vgl. WNT lei (I) 1465, a; o.a. citaat Huyghens).
beknopt en abel: keurig en bevallig (WNT beknopt 1613, 4; abel 605, 2; o.a. dit citaat).
- 2410 *met ... sabel*: met een sabelmuts (verschuilt zijn armoede onder pracht; de uitdrukking niet in WNT op *luis* of *sabel* (I)).
- 2411 *wat het kan*: wat het kan kosten (vgl. ons: t koste wat het wil).
- 2412 *Het ... mann*: het deksel (moet zijn) als de pot, de kleren (moeten zijn) als de man (beeldsprakig voor: het huis moet bij de prachtlievende eigenaar passen).
- 2414 *Een oppercamertjen*: een opperkamertje om met vrienden te praten (WNT opper (III) 1078: bovenkamer; zelden hetzelfde als wat nu opkamer heet; o.a. dit citaat, maar zonder een keus te doen tussen de twee betekenissen. Ik vermoed hier: *opkamertje*: vertrek dat wat hoger gelegen is dan de andere kamers op dezelfde verdieping en waarheen men dus enige treden moet opstijgen. (WNT opkamer 887). Het is immers niet logisch dat men bij het binnengaan (2413) meteen al kennis zou maken met een bovenkamertje).
tot ... vrinden: om met vrienden te praten.

*

- 2415 Als inden gulden tijd van 'tHollands slecht en recht?²⁴¹⁵
 Neen seker, Cameren op 'tcierlixt afgerecht,²⁴¹⁶
 Als stond ghij binnen Delf; gemarmerde saletten,²⁴¹⁷
 En van dien newen snoff, hoe noemtmen't? Camenetten,²⁴¹⁸
 Pronck-cellen voor een' Prins, met borden en met Leer²⁴¹⁹
- 2420 Op 'tHaegelijxt versien. Jae wel toch, lieuen Heer,²⁴²⁰
 Waer will dit heen in 'tend? en seghtmend er wat tegen,
 'tHeet maer een weuningkie, een huijsjen uijt den regen.²⁴²²
 'Kwouw dat hij met sijn' poort in sneew en hagel sat²⁴²³
 Die landheer heeten will en wonen als in stadt.²⁴²⁴
- 2425 'Kwouw dat hij. weer aen, riep de schipper. is dat rijen?²⁴²⁵

* 2423 [-regen] ≤hagel≥ Krasser!

Varianten apograaf:

- A 2421 in 't end! (fout copiiist, die hier een uitroep voelde).
- 2415 van ... *recht*: de Hollandse eenvoud en oprechtheid (*slecht*, *recht* substantivering op de bekende wijze).
- 2416 *Neen seker*: Voorwaar nee.
Cameren: (meerv., geen verkleinwoord).
afgerecht: gereedgemaakt, opgetooid (WNT afrechten 1269, II, 1 dit citaat).
- 2417 *Delft*: (met zijn prachtig ingerichte woningen).
gemarmerde saletten: eveneens objekt bij *vinden*, in antwoord op de vraag 2413 *wat ... vinden*) salons met marmervloeren.
- 2418 van ... *snof*: van dat nieuwe model (WNT snuf 2426, 4).
Camenetten: kabinetten (WNT kamenet, verwijst naar kabinet, waarvan het een bijvorm is; kabinet 812, 4: In de zeventiende eeuw als benaming voor een der kleinere pronkvertrekken in de woningen der welgestelden en rijken; dit citaat o.a.).
- 2419 *Pronck-cellen*: (bijstelling) pronkvertrekken (WNT pronken (I) 4433, dit citaat; cel (I) 1985: een kleine kamer).
Prins: vorst.
met borden ... leer: met beschilderde houten panelen en met leerbekleding (op de wanden) (WNT bord (I) 521, 4).
- 2420 *Op ... 'tHaegelijckst*: op de behagelijkste, bevalligste wijze en: op de meest Haagse manier.
- Jae ... toch*: welja! vooruit maar!
- 2422 *weuningkie*: (spelling *ie* voor *je*, vgl. 1748; en zie vlak daarop *huijsjen*).
uijt ... regen: om voor de regen te schuilen.
- 2423 *poort*: gat, achterste.
- 2424 *Die ... stadt*: (sem. vulling van het subjekt *hij*) degene die, de man die enz.
- 2425 *hij*: (punt als afbrekingsteken).
weer aen: vooruit?
riep de schipper: tegen de jager (die zijn paard moet aandrijven).

*

Stapp wegh, jou loomen uijl. soo raeckt'ick uijt het lijen.²⁴²⁶

Ja, lijen, ick beken't; want waerheid, all te fell²⁴²⁷

Gepepert en gezult, gaet door en door het vell.²⁴²⁸

Onkenniss niet te min maect onminn bijde menschen,²⁴²⁹

2430 En menigh droeue reis hebb ick mij voelen wenschen,²⁴³⁰

Mijn achterklapper waer mijn ronde Camervriend²⁴³¹

En met mijn onderhout, als ick met sijn', gedient.²⁴³²

247 *Τὸ μὲν ἀληθές πικρόν ἐστι καὶ ἀηδὲς τοῖς ανοήτοις.* Dio Chrysost.
(citaat niet gevonden). Vert.: De waarheid is bitter en onaangenaam van
smaak voor de dommen.
Opus mordaci radere vero auriculas. Pers. 5. (moet zijn Persius, Sat. I,
107-108).
Het citaat is verkort uit (Sed quid) opus (teneras) mordaci enz. Vert. Van
Wageningen: Maar waartoe is het nodig fijngevoelige oren met bijtende
waarheden te kwetsen?

*

2429 [d?+] ij

2431 mijn [-~] ≤ronde≥ [-~] ≤Camer≥ vriend.

Varianten 1653:

E.p. 2426 *lompen* (correctie in drukproef?).

2426 *Stapp wegh*: stap voort, schiet op? (vgl. 2355).

jou ... uijl: (objectsvorm *jou* voor scheldwoord; vgl. WNT jij 302, en thans nog: jou ezel enz.)
jij trage (luie) sufferd.

2427 *fell*: erg.

2428 *gesult*: gezouten.

door ... vell: helemaal door de huid heen, bijt diep in (Het is niet direkt duidelijk dat Huygens
hier van *waerheid* spreekt; hij laat onmiddellijk volgen dat de man niet op de hoogte is enz.;
toch schijnt hij in zijn woorden ook waarheid te erkennen, zie 2433).

2429 *Onkennis ... menschen*: (spreekwoord) Onwetendheid verwekt antipathie bij de mensen; vgl.
Onbekend maakt onbemind (WNT onkennis 1707 dit citaat, als spreekwoord gekenschetst).

2430 *droeue reis*: droevige keer (indirekt adj.-gebruik: niet de *keer* is droevig, maar de *ick* die het
overkomt).

2431 *Mijn ... Camervriend*: (objektszin zonder voegw. *dat*, en met metri causa veranderde woordorde;
normaal: *dat mijn ... waer*).

ronde Camervriend: oprechte huisvriend (WNT kamer 1083, dit citaat).

2432 *mijn' onderhoud*: wat ik tot hem zeg.

sijn ... waerachtigheden: zijn waarheden (van de vrind) (samentrekking van *heden*) noch zijn
schijnbare waarheden.

*

- Daer soude men sijn waer noch sijn' waerachtigheden²⁴³³
 Niet ouerweldigten; maer onderlinge reden²⁴³⁴
 2435 Doen gelden wat sij kost, en vriendelick bericht²⁴³⁵
 Doorpluijsen op een aes van 'tfijnste goud-gewicht,²⁴³⁶
 En d'een den anderen soo veel bescheids bewijsen²⁴³⁷
 Dat laken lichtelick verkeeren sou in prijsen;
 Off, kond't geen prijsen zijn, ten minsten tot gedoogh²⁴³⁹
 2440 Van hier een balck, en daer een' splinter in ons oog.²⁴⁴⁰
 2433 *Kai tò mén oûn saφές oûtis άνήρ ἴδεν οὐδέ τις ἔσται Εἰδώς.* Xenophan.
 (= Xenophanes' leerdicht ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΣ, frgm. 30 Anth. Lyr. Diehl
 vss 1 en 2). Vert.: Maar hoe de vork precies in de steel zit heeft nog
 nooit een mens gezien en zal niemand ooit zien (nl. met betrekking
 tot de goden en ten aanzien van al het geschapene, waarover ik
 (Xenoph, nl.) het heb).
 Transliteratie:
 2436 mogelijk *goud-gewicht*,

*

- 2435 [-hij] ≤sij≥ In overeenstemming met het genus van *reden*.
 2436 [-inde schael] ≤op een aes≥ Verscherping: 'tot op een aas,' zie commentaar.
 2437 [-op] <soo veel> enz. Onduidelijk.
 2438 [-Dat] ≤[-Tot] Dat≥ laken Aarzeling tussen *Tot* en *Dat*; *Dat* sloot beter aan bij *soo veel*
 van voorgaande vs.
 2433 *men*: voor wij (vgl. WNT men 518, 4a) (daar zouden wij onze enz.; vgl. *ons* oogh 2440).
 2434 *ouerweldigten*: geweld aandoen (vgl. WNT overweldiggen 2210, 1; dit citaat o.a.).
onderlinge reden: wederzijdse redenen, argumenten.
 2435 *doen ... kost*: hun volle waarde geven (lett. doen waard zijn wat ze waard is (die *reden*).
vriendelick bericht: vriendschappelijke terechtwijzing (of: inlichting, onderricht).
 2436 *Doorpluijsen*: zeer nauwkeurig onderzoeken.
op ... goud-gewicht: tot op een aas van (behorend bij) de fijnste goudweegschaal (WNT aas
 5699, 2: kleinste gewichtje in het oude stelsel: 0,047 decigram; *goud-gewicht*, vgl. 975).
 2437 *En ... bewijsen*: en elkaar zoveel bewijs (bewijzen, gronden) tonen.
 2439 *kond' ... zijn*: als het geen prijzen zou kunnen zij.
tot gedoogh: in dulden, verdragen (*verkeeren tot*).
 2440 *Van ... oogh*: van bij deze gelegenheid een balk, en bij die gelegenheid een splinter in ons
 oog (toespeling op Matth. 7:3, 4, 5: 3. En wat ziet gij den splinter die in het oog uws broeders
 is, maar den balk die in uw oog is, bemerkt gij niet? 4. of hoe zult gij tot uwen broeder zeggen:
 Laat toe dat ik den splinter uit uw oog uitdoe; en zie, er is een balk in uw oog. 5. Gij geveinsde,
 werp eerst den balk uit uw oog, en dan zult gij bezien, om den splinter uit uws broeders oog
 uit te doen. (vgl. Luc. 6:41, 42); Huygens laat zowel de mogelijkheid van een balk als van een
 splinter in eigen oog en in het oog van de ander open).

*

- En soo begrepen wij, of trachtten te begrijpen²⁴⁴¹
 Hoe traegh voorsichticheid moet vallen aen het slijpen²⁴⁴²
 Van nagel of van tand, om in 'tgesicht te slaen
 Van die met ons voor God ten oordeel sullen gaen,²⁴⁴⁴
 2445 God; die sich 'toordeel heeft en 'twraeck-recht voorbehouden,⁺²⁴⁴⁵
 Als messen die hij ons, sijn' kind'ren, niet vertrouwden⁺²⁴⁴⁶ +Math. 7.1.
 Sijn' blinde kinderen, die geen geweer en past,²⁴⁴⁷ +Rom. 12.19., Deut.
 Soo lang wij menschen zijn en dolen bijden tast.²⁴⁴⁸ 32.35.
 Dit hebb ick half geleert, en tracht het heel te leeren,²⁴⁴⁹
- 241 Amicum tuum hortare, ut istos magno animo contemnat, qui illum
 objurgant quod umbram et otium petierit, et, cum plus consequi posset,
 praetulerit quietem omnibus. Sen. ep. 36. (1, 1 sqq.).
 Vert. Préchac-Noblot (éd. Budé, Parijs 1959, p. 151): Exhorte ton ami à
 mépriser bravement ces gens qui lui font un crime d'avoir cherché l'ombre
 et le loisir, déserté sa haute situation et, quand il pouvait obtenir
 davantage, subordonné tout à son repos.

- * 2441 [-Soo] ≤En≥ so[ud+] <o> Verandering van *Soo soud(en) wij begrijpen* enz. was metrisch geboden; het vs werd te lang.
 2447 [-teere] ≤blinde≥ Beter in de context; zie 2448.

Varianten apograaf.

A 2447 *dien* (correctie in A, vermoedelijk door Huygens).

Varianten 1658:

Kl 2445 *wraeck recht* voor *wraeck-recht* Zetfout.

- 2441 *soo ... wij*: zo zouden wij begrijpen.
of trachten ...: of zouden wij (tenminste) trachten enz.
 2442 *Hoe ... slijpen*: hoe langzaam (ongaarne, onwillig) de behoedzaamheid (de wijze voorzichtige mens) moet overgaan tot het scherpen (aan het scherpen moet gaan).
 2444 *met ons*: evenals, net als wij.
 2445 *God ... voorbehouden*: (In de marge *Math. 7.1.* Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordt. *Rom. 12.19.* Wreekt uzelf niet, beminden, maar geeft den *toorn plaats*; *want er is geschreven*: Mij komt de wrake toe. Ik zal het vergelden, zegt de Heere. *Deut. 32.35.* Van mij is de wrake en de vergelding ...).
 2446 *Als messen ...*: (pred. toev. bij 't *oordeel* en 't *wraeckrecht*) als messen zijnde, daar het messen zijn.
vertrouwden: (voor de -n zie Inl. 9, 3).
 2447 *Sijn' ... kinderen*: (nieuwe bijstelling, 'corrigerend,' verscherpend).
 2448 *dolen ... tast*: al tastend, op de tast rondwalen.
 2449 *half*: (adv. bep.) voor de helft.
en ... leeren: en ik tracht het helemaal te leren (samentrekking van *ick*, ondanks thans rechte woordorde).

*

- 2450 En, was ick buijten 'tspoor, ten haluen om te keeren.²⁴⁵⁰
 Herstelt mij op de baen van dijn' gerechticheid,²⁴⁵¹
 Die mij het oordeel van mijn broeder hebt ontseit.²⁴⁵²
 Met sulcke leeringen bevracht ick mijn' gedachten,²⁴⁵³
 En keur niet offer mij quaedwillighe toe brachten²⁴⁵⁴
- 2455 Of redelicke li'en; ick lett niet op den mann,²⁴⁵⁵
~~52~~ Offendi rebus istis, tam ridiculum est, quàm queri, quod spargaris in publico, aut inquineris in luto. Sen. ep. 107 (§2).
 Vert. Budé: Être choqué de ces misères n'est pas moins ridicule que de se plaindre parce qu'on se fait éclabousser aux bains ou qu'on est bousculé dans un endroit public ou qu'on se crotte dans la boue. (Ernout (éd. Budé) en Reynolds (Oxford-ed.) voegen na *spargaris* toe: *in balneo aut vexeris*. *Ἀμεινον παρά ιδιώτου τ' ἀληθές ἢ παρά σοφιστοῦ τὸ ψεῦδος μαθεῖν*. Isid. Pelus. ep. 67. 1. 4.
 (Vgl. op 1686; citaat nog niet gevonden). Vert.: Beter is het van een gewoon particulier burger de waarheid te vernemen dan van een sofist de leugen. *Χρή, οἶμαι, τοὺς παραινοῦντας συνοῖσον ἔργον ἀσπάξεσθαι κἄν ὦσι φαῦλοι, κἄν μηδαμόθεν σοι γνώριμοι*. Man. Imper.
 (Bedoeld zal wel zijn Keizer Manuel Palaeologus 1350-1425; plaats niet gevonden). Vert.: We moeten, dunkt me, de lieden die ons een werk aanraden, dat zijn vruchten af zal werpen, hartelijk verwelkomen, ook al zijn dat kerels van niks en ook al zijn ze u van nergens elders bekend. *Admoneri bonus gaudet: pessimus quisque correptorem asperrimè patitur*. Sen. 3. de Ir.
 (de Ira 3, 36, 4). Vert. Basore, Loeb-ed., London 1958, Sen. Mor. Essays I, 340 en 341: (In the future, consider not only the truth of what you say, but also whether the man to whom you are speaking can endure the truth.) A good man accepts reproof gladly; the worse a man is the more bitterly he resents it.
τῷ ἀληθεῖ χαλεπαίνειν οὐ θέμις. Plat. 5. Reip.
 (Plat., R.P. V, 480a). Vert.: Boos te wezen op de waarheid geeft geen pas. (1658) *Non aegrè feras, si quidem de te ipse sentire debes, et neminem infirmiore te credere. Est non parva prudentia, silere in tempore malo, et introrsus ad me converti, nec humano iudicio disturbari. Non sit pax tua in ore hominum*. Th. à Kemp. de imit. Chr. 3. 28.
 (citaat nog niet getraceerd; te corrigeren: *quidam* voor *quidem*; *ad te* voor *ad me*). Vert.: Trek het u niet al te erg aan als sommigen te uwen opzichte een slechte mening hebben gevormd en hebben gezegd wat ge niet graag hoort. Gij behoort over uw eigen persoon een minder goed gevoelen te

*

Varianten apograaf.
 A 2454 *toebrachten* (fout copiist).

Varianten 1653:

- E.p. 2454 *toe brachten* A *toebrachten* (correctie in drukproef).
- 2450 *En ... keeren*: en (ik tracht) als ik van de weg af was, ten halve (halverwege) om te keren (vgl. het bekende spreekwoord).
- 2451 *Herstelt mij*: (imper. van het gebed) Plaats mij weer, Voer mij terug.
- 2452 *Die ... ontseit*: (aanspreking:) gij die enz. (vgl. Matth. 7.1 bij 2445 geciteerd) (*van* = over).
- 2453 *leeringen*: onderrichtingen, lessen.
bevracht ... gedachten: belast ik mijn geest, houd ik mij bezig.
- 2454 *keur niet*: maak geen verschil.
'er: (nl. de inhoud van 2453).
quaedwillighe: (kan gesubstantiveerd zijn, met adjectivische buiging:) kwaadwilligen, kwaadgezinden; mogelijk ook samentrekking van *li'en* achter *quaedwillighe*).
- 2455 *redelicke*: redelijke, goedwillende, behoorlijke.

hebben en te geloven dat niemand zwakker staat dan gijzelf. Het is geen geringe verstandigheid er op een slecht moment het zwijgen toe te doen en tot uzelf in te keren en u niet door een menselijk oordeel van de wijs te laten brengen. Uw eigen vrede zij niet gelegen in (de uitlatingen uit) de mond van mensen.

(1658, *in marge*) Qui corripit hominem, gratiam postea inveniet apud eum, magis quam ille, qui per linguae blandimenta decipit. 28. Prov. 23.

(Spr. 28:23). Vert.: Wie een mensch bestraft, zal achteraf gunst vinden, meer dan wie met de tong vleit.

*

Mits dat ick uijt sijn roet wat honighs trecken kan.

Nu is de dagh ten eind, nu seggen Maen en Sterren,

'Tis tijd uw' herssenen in 'tbedd te gaen ontwerren.²⁴⁵⁸

Ick weet het, en ick voel't: noch gaet het langsaem toe,²⁴⁵⁹

2460 Want wij zijn kinderen, en hoeuen schier een' roe²⁴⁶⁰

Die ons te bedde jaegh': Ick wil't van mij bekennen,

Het zij een goede drift, het zij een quaedt gewennen,²⁴⁶²

Het slaepen houd ick voor geen menschelick vermaeck;²⁴⁶³

*

2457 [m+] <M>aen Prominent, evenals *Sterren*.

2462 een goed<e> [-gebruijck] ≤drift≥ Beter woord: neiging, drang!

Varianten 1672:

KII 2459 *veet* voor *weet* Zetfout.

2458 *uw' ... ontwerren*: uw herssens uit de knoop te halen, rust te geven, te ontspannen (in de slaap).

2459 *noch ... toe*: toch gaat het langzaam in zijn werk, geschiedt het langzaam (dat naar bed gaan met dat doel).

2460 *hoeuen ... roe*: hebben bijna een stok nodig (om ons naar bed te jagen).

2462 *Het ... gewennen*: of het een goede neiging is of een slecht aanwensel (bijw. bep. van toegeving bij de erop volgende objektszin in direkte rede bij *bekennen*: *Het ... vermaeck*).

2463 *houd ... menschelick vermaeck*: houd ik niet voor een genoeg van de mens, beschouw ik niet als iets plezierigs voor de mens.

*

- En, als ick kieser moght, ick wenschte mij noch vaeck²⁴⁶⁴
- 2465 Noch slapen opgeleght. foeij, dagelicksche steruen,^{2464/24652465}
 Foeij, platte peuluw-dood, foeij, quistigh tijd-verderuen,²⁴⁶⁶
 Die u onbeeren moght, wat waer sijn leuen lang,²⁴⁶⁷
 Hoe leefden hij in 'truijm, in stede van 'tgedrang²⁴⁶⁸
- ☞ Ἔοικεν ἡ τοῦ ὑπνου καταφορὰ θανάτῳ. Clem. Alex. 2. paedag.
 (= Clemens Alexandr. Protrept. II cap. 80, 3). Vert. in de ed. Sources
 Chrétiennes (Parijs 1965), Clem. d'Alex. Le Pédagogue, Livre II (Traduction
 Cl. Mondésert), p. 160 en 161: La plongée dans le sommeil, en effet,
 ressemble à la mort.
 Vigil ille, nec ullam Ad requiem facilis; credens abscedere vitae Quod sopor
 eripiat tempus. Sil. de Hannib. 1. 12.
 (Silius Italicus, Punica XII, 559-560). Vert. I.D. Duff in ed. Loeb, S.I. Tome
 II, pp. 188-189: He himself kept watch; he was never willing to rest, and
 thought that every hour claimed by sleep was so much lost to life. Καθεύδων
 οὐδενὸς ἄξιος, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ μὴ ζῶντος. Arist.
 (Onduidelijk waarom Huygens Arist(oteles) toevoegt; het citaat staat ook
 bij Clemens 79.3). Vert Mondésert in Sources Chrétiennes (Parijs 1965),
 Clem. d'Alex., Le Pédagogue, Livre II, p. 160-161: Tout homme qui dort,
 ne vaut rien, pas plus qu'un homme sans vie.
 Ὕπνος, τὰ μικρὰ τοῦ θανάτου μυστήρια.
 (= Mnesimachus Comicus, frgm 11 bij Edmonds Att. Com., Vol. II, pp.
 368-369). Vert.: Slaap, de kleine mysteriën des doods.
- ☞ Extendamus vitam: huius et officium et argumentum usus est.
 Circumscribatur nox, et aliquid ex illa in diem transferatur. Sen. ep. 122.
 (§3 in fine). Fr. vert.: Sachons agrandir notre vie (véritable): son office et
 son criterium c'est l'action. Raccourcissons nos nuits; prélevons sur elles
 de quoi élargir nos journées. (Seneca heeft *actus* voor *usus*).

* 2468 [-die] [-~] ≤ in stee van 't gedrang [-en].

2464 moght: zou mogen.

2464/2465 mij ... opgeleght: dat mij noch neiging (lust) tot slapen, noch slaap opgelegd was (acc. c. part.), dat ik niet onderworpen ware aan enz.

2465 dagelicksche steruen: dagelijks sterven (vermoedelijk ook in de zin van: gewoon, alledaags sterven) (de slaap zoals ook elders vaak door Huygens gelijkgesteld met een dood; vocatief ntr. op -e is mogelijk; vgl. Zwaan 116 o vroome kind, in een Waerneming van Hooft).

2466 platte peuluw-dood: alledaagse, banale, vulgaire dood op de peluw (= matras, bulster, bed) (platte ook omdat men plat ligt!).

quistigh tijd-verderuen: verkwistend tijdverknoeien.

2467 Die ... lang: Als iemand u zou kunnen missen, wat zou zijn leven lang zijn (voor de constr. vgl. 2257).

2468 Hoe ... ruijm: Wat zou hij in de ruimte (in een overvloed van uren, tijd) leven.
 in ... uren: in plaats van in het gedrang van de uren (de weinige uren volgen snel op elkaar, verdringen elkaar).

*

- Der uren, die den dag versnipperen tot leuren,²⁴⁶⁹
 2470 En, als den auond valt, de menschen van haer scheuren,²⁴⁷⁰
 En werpense voor dood, als krenge, op het stroo.²⁴⁷¹
 Maer emmers, die het kost niet schicken, schickten 'tsoo.²⁴⁷²
 Te bedd, 'tis Gods beuel, men magh niet stadigh leuen,²⁴⁷³
 Daer hoort wat steruens toe: de bladeren die beuen,²⁴⁷⁴
 2475 En houden aenden draed van een verdordden steel,²⁴⁷⁵
 Gaen met den voet in 'tgraf, het groene gras wordt geel,²⁴⁷⁶
 Dat's euen of ick seij, de dood is opde lippen:²⁴⁷⁷
 2469 Diducimus vitam in particulas et lancinamus. Sen. ep. 32 (§2 in fine).
 Vert. Préchac-Noblot (éd. Budé 1959, Lettres à Lucil. Tome I, p. 142):
 Nous morcelons, nous émiettons la vie.
 2471 Nihil morti tam simile quam somnus est. Cic. de Sen.
 (de Senect. cap. 81). Vert.: Niets lijkt zoveel op de dood als de slaap.
 2472 Lex haec data est caducis, Deo jubente, membris, Ut temperet laborem
 Medicabilis voluptas. Prudent. hymn. 6 Cathem.
 (= Prudentius, Hymnus ante Somnum vs 21 evv.) Vert. Loeb-ed.: This
 is the law appointed by God's command for our frail members, that
 healing pleasure tempers toil.
 Tenenda nobis via est, quam natura praescrpsit, nec ab illa
 declinandum. Sen. ep. 122. (§19).
 Vert.: Wij moeten de weg vasthouden die de natuur heeft
 voorgeschreven en niet daarvan afwijken.

- * 2469 [-Van] ≤Der≥ uren In verband met correctie vorige vs.
 2469 Die ... leuren: die de dag tot kleine lapjes (kleine waardeloze stukjes) versnipperen (de weinige uren van de dag verdelen deze in brokjes, waarin men niets tot stand kan brengen).
 2470 En ... scheuren: en ... de mensen van zichzelf scheuren (nog steeds is het onderw. de uren: als de avond komt werpen ze de mens als dood terneer, scheuren zijn ziel van zijn lichaam als in de dood).
 2471 voor dood: als dood (pred. toev. bij se).
 als krenge: als lijken (pred. toev. bij se ... voor dood).
 2472 Maer ... soo: Maar toch (in elk geval) Hij die het niet kon regelen, regelde het zo (niet schicken objekt bij kost. God kon het (de afwisseling van slapen en waken) niet regelen, aan ons overlaten; maar hij heeft 't wel geregeld, nl. soo ('snachts slapen, overdag waken).
 2473 Te bedd: Naar bed (imper. op te vatten).
 'tis ... beuel: (want) het is Gods bevel.
 magh ... leuen: kan niet voortdurend leven (= wakker zijn).
 2474 Daer ... toe: Daar is een beetje sterven (= slapen) bij nodig.
 2475 houden: vast blijven zitten.
 den ... steel: (van ... steel nabep. van identiteit; de draed (beeldsprakig) is de steel (het verbeelde).
 2476 Gaen ... graf: zijn vlakbij de dood, staan op het punt te sterven.
 2477 Dat's ... seij: dat is net alsof ik zou zeggen, ik zou ook kunnen zeggen.

*

De wereld sterft eens 'sjaers. Staets' inden herfst op 'tglippen,²⁴⁷⁸

Des winters is sij dood: te weten diep in slaep,²⁴⁷⁹

2480 Totdat se 'tvoorjaer weck', soo dat se geew' en gaep',²⁴⁸⁰

En inden Somer kom' vollkomentlick aen 'twaken.²⁴⁸¹

De kleine wereld, mensch, dien God eens wilde maken,

Hermaeckt hij dagelix, en, sonder dat respijt,²⁴⁸³

Wij waren 'sleuens kracht in weinigh' dagen quijt.

- ⌘ Somnus refectioni necessarius est: hunc tamen si per diem noctemque continues, mors est Senec. de Tranq. (cap. 17, §6 in fine). Vert.: (Ook) slaap is voor krachtsherstel noodzakelijk, maar als ge die dag en nacht continueert, zal 't de dood zijn. Detur quieti tempus, ut somno grauis Vis victa, morbo pectus oppressum leuet. Sen. Herc. Fur. (Seneca, Hercules Furens, vs 1051). Vert. Theodor Thomann (Artemisverlag, Zürich-Stuttgart 1961, Sämmtl. Tragödien, p. 135): Seiner Ruhe sei Zeit vergönnt, dasz, von schwerem Schlummer besiegt, die Gewalt der Krankheit die bedrückte Brust entlaste. (*grauis* bij Huygens is vergissing voor *grau*).

*

2478 *De [-heele] wereld* Vergissing die 'zomaar' uit de pen vloeide.

2480 *se [-~]* <'voorjaer>

2481 a. *eerst volkomen wacker zijn*

b. *kom' volkomentlick aen 'twaken*

Moeilijk te beoordelen. Huygens was er ws. even niet bij. Het vs moest rijmen op 2482, eindigend op *maken* en *zijn* klopte niet op enkelv. onderwerp *se*.

2478 *Staet ... glippen*: als ze in de herfst op het punt staat te sterven (werkelijkheid, hypothetisch gesteld) (WNT glippen (I) 121, b: veeg zijn; dit citaat).

2479 *te weten*: dat wil zeggen.

2480 *se*: (vooropgeplaatst, kenmerkend voor 17e-eeuws).

weck': (latinistische conj. evenals *geew'*, *gaep'*, 2481 *kom'*, met indicatief te vertalen).

2481 *De ... mensch*: De kleine wereld (de mikrokosmos), de mens (Vgl. *Daghwerck* 1764 *dese kleine wereld* en de commentaar daarbij; men verwacht *de mensch*; ik vermoed dat Huygens metri causa *de* samentrekt).

2483 *Hermaeckt*. maakt ... opnieuw, herschept (de slaap is immers een dood, waaruit God ons dagelijks levend maakt, herschept; WNT hermaken 629, 1, citaat Huygens uit *Korenbloemen* 1672, dl I, p. 50, zie mijn *Avondmaalsgedichten*, p. 130, vs 99, waar van God in verband met de consecratie bij de misviering gezegd wordt, dat Hij zich *alle daegh (laet) ontdoen* (= teniet doen bij de nuttiging van de hostie) *en alle daegh hermaken* (= opnieuw maken)). *dat respijt*: die tijd om te rusten, die verpozing, ontspanning (nl. van de slaap), rust (WNT respijt 212, 4, o.a. dit citaat).

*

- 2485 Die kracht hanght aen die dood: wel hem die 'tkan bezeffen,²⁴⁸⁵
 En stelt sijn' rekeningh soo met den Hemel effen
 In 'tdagelijx versterf, als waer't sijn' leste kouw,
 Daer uijt hem de Basuijn des Richters wecken souw.²⁴⁸⁸
 In spijt dan van mijn self en van de spijtigheden,²⁴⁸⁹
- 2490 Die'ck vanden snapper in de veer-schuijt hebb geleden,²⁴⁹⁰
 'Kgae steruen voor een' reis, en scheid van mijn' kust,²⁴⁹¹
 En gae mij op mijn Slot begrauen in mijn rust.
 Of, is't een toon te hoogh, mijn Slotjen magh ick 'theeten.²⁴⁹³
 En, vrienden van verstand, u derv ick't laten weten,²⁴⁹⁴

*

- 2494 <'t> [-hef] Metrisch vereist.
- 2485 *Die ... dood*: Die (*levens-kracht*) is afhankelijk, hangt af van die *dood* (= de slaap).
 't: (nl. dat dit alles zo is).
En ... versterf: en zijn rekening zó met de hemel (God) vereffent (door om vergeving van schuld te vragen) bij het dagelijks sterven (= gaan slapen). *als ... kouw*: alsof het zijn laatste koude (= de werkelijke dood) ware.
- 2488 *Daer ... souw*: waaruit de bazuin van de Rechter (in het laatste oordeel) hem zou wekken (zie 1 Cor. 15:51, 52: '... maar wij zullen allen veranderd worden, (52) in een punt des tijds, in een oogenblik, met de laatste bazuin; want de bazuin zal klinken, en de dooden zullen onverderfelijk opgewekt worden, en wij zullen veranderd worden.' De sprong die Huygens maakt is niet zo groot: als het slapen een soort sterven is, moeten wij ons voorbereiden op die korte dood door gebed om schuldvergeving, alsof het het echte sterven betreft. Misschien wordt de brug gevormd door *Die kracht hanght aen die dood* (2485) waarbij Huygens ongetwijfeld transposeert tot: De kracht van ons leven hangt af van de dood van Christus; door Zijn dood leven wij).
- 2489 *In ... self*: (Hij houdt immers niet van slapen, maar onderwerpt zich aan Gods voorschrift).
en ... spijtigheden: en van de smaad, smadelijke bejegening (WNT spijtig 2804; dit citaat) (Huygens spot een beetje; hij zal zich van het laatste wel niet veel aantrekken).
- 2490 *snapper*: praatjesmaker (men vergelijk de betelingen voor deze man: *kakelaer* (2359), *klapper* (2361), *achterklapper* (2431)).
geleden: ondergaan.
- 2491 *'Kgae*: (inversie genegeerd).
voor een reis: voor een poos, tijdje (WNT reis (I) 1716, 5).
scheid ... kust: ga heen van mijn (Vliet) oever.
- 2493 *is ... hoogh*: Als 't te snoevend, aanmatigend gesproken is, klinkt (WNT toon (II) 1172, o.a. dit citaat; vgl. ons: een toontje lager zingen).
magh: kan.
- 2494 *vrienden ... verstand*: vrienden met verstand, verstandige vrienden.
laten weten: zeggen, meedelen.

*

- 2495 'Tis 'tHofwijcker Casteel, daer ick te roest in gae.²⁴⁹⁵
 Een' Cluijs is oock een huijs, en houdt voor wedergae²⁴⁹⁶
 Der Princen hooghe Burght, der Steden stercke muren.²⁴⁹⁷
 'TCasteel en 'tverckens-kot zijn euenwel geburen,²⁴⁹⁸
 De Hutt staet bijde Tent; en elck en streckt niet meer²⁴⁹⁹
- 2500 Als voor een veiligh dack van klein' of grooten Heer.²⁵⁰⁰
 Noch keer ick tot den roem, en pocche met de beste.²⁵⁰¹
- 2501 Domus munimentum sit aduersus infesta corpori. hanc utrum cespes
 erexerit, an varius lapis gentis alienae, nihil interest. Scito te hominem
 tam bene culmo quam auro tegi. Sen. 1. ep. 8.
 (Epist. 8, §5; de I bij Huygens onduidelijk). (*Scito* emendere men tot *Scitote*
 en de woordorde *hominem tam bene* corrigere men tot *tam bene*
hominem). Vert.: Préchac-Noblot, p. 24: ... vos maisons (seront) rien
 qu'une défense contre les intempéries. La bâtisse est-elle faite de gazon
 ou de marbre étranger aux nuances diverses, il n'importe. Sachez que
 l'homme est aussi bien à couvert sous le chaume que sous une toitûre
 dorée.
- 2502 Exiguæ saepe areae in multos usus describentis arte patuere: et quamuis
 angustum pedem, dispositio fecit habitaculum. Sen. 1 de Tranq. (moet
 zijn: de Tranq. 10 §4).
 Vert. Basore (ed. Loeb, London 1958, p. 250 en 251): Even small spaces
 by skilful planning often reveal many uses; and arrangement will make
 habitable (hij leest *habitabilem* voor *habitaculum*) a place of ever so small
 dimensions.

* 2499 [-maer] ≤en≥ elck enz. Geen tegenstelling, maar het constateren van overeenkomst.
 2500 een veiligh [-voor] ≤dack van≥ dack omissie; voor zou herhaling geven.

Varianten apograaf.

- A 2495 *Hofwijcker* zonder 't (fout copiist).
 A 2501 springt niet in; evenmin 2531, wel 2532.
- 2495 *te ... gaen*: te ruste ga, naar bed ga (WNT roest (II) 3, dit citaat).
 2496 *Cluijs*: kleine, bekrompen woning.
houdt ... wedergae: beschouwt als tegenhanger, pendant.
 2497 *Princen*: vorsten.
der ... muren: de sterk ommuurde huizen van de steden (vgl. WNT muur 1228 = stad; zo m.i.
 hier muur voor het ommuurde, het huis).
 2498 *euenwel geburen*: evengoed, toch (ondanks verschillen) burenen (liggen toch dicht bij elkaar,
 staan elkaar na: beide ter dekking en om in te wonen).
 2499 *staet bij*: staat dichtbij, lijkt veel op.
elck: (van de genoemde soorten woningen).
streckt ... meer: dient tot niets meer (dan tot), is niet meer (dan).
 2500 *klein'*: kleinen (samentrekking van de buigingsuitgang).
 2501 *Noch ... roem*: Toch keer ik tot het roemen (met ophef spreken over het eigene) terug.

*

- Houdt mij des' ijdelheid ten goede; 'tis de leste.
 En, die ghij uw geduld den omloop hebt vergunt,²⁵⁰³
 Verdraeght noch voor 'tbesluit een woord van 't middel-punt.²⁵⁰⁴
 2505 Ten hoofde van 'tgroot Plein, het bosch van sijcomoren,²⁵⁰⁵
 Daer Masten ouer hands door en door henen booren,²⁵⁰⁶
 Rijst een gemuerde dijk (een' Brugg en segg ick niet,²⁵⁰⁷
 Dat's de gemeene slagh, diem' allom elders siet)²⁵⁰⁸
 Een' ondermuerde wall, een' wall besett met roosen,²⁵⁰⁹
 2510 Die m'uijt de veer-schuijt siet staen flonckeren en blosen,²⁵¹⁰
 Een lijdelicke Trapp, dien ick te leene houw,²⁵¹¹
 Van u, Venetien de schoone; van 'tgebouw,²⁵¹²
 Het wonderlick gebouw, dat ghij Rialto doopten,²⁵¹³

- * 2506 [m+] <M> *asten* Prominent.
 2507 [-verheuen] ≤*gemuerde*≥ Meerzeggend; Huygens komt er ook op terug in 2509 *ondermuerde*.

Varianten apograaf.

- A 2504 *besluit* (fout copiist).
 2503 *die ghij*: gij die (vgl. 567).
uw ... vergunt: lett.: aan uw geduld de omtrek hebt toegestaan; vrijer: die de omtrek verdragen hebt (spelend met de bet.: het omlopen, de rondwandeling, de *ronde* (van Hofwijck) (men lette op parallel *Verdraeght*, en op *middelpunt* tegenover *omloop* (WNT omloop 394, II a).
 2504 *voor 'tbesluit*: als het besluit, slot (pred. toev. bij het objekt *een ... middelpunt*).
 2505 *Ten ... Plein*: (plattegrond D) aan het begin, de voorkant (van het huis af gerekend).
het ... sycomoren: (bijstelling bij 'tgroot Plein, vgl. 1249, 1250).
 2506 *Daer ... boren*: (vgl. 1337/8 *ouerhands* = afwisselend, beurtelings (tussen twee esdoorns een mastboom); *door ... booren*: hoog bovenuit rijzen).
 2507 *Rijst ... dijk*: verrijst een dijk, aan weerszijden van muren voorzien (*gemuerde* m.i. van muren voorzien, nominale vorming als gelaarsd enz.; WNT vermeldt wel een werkw. *muren* = muurwerk maken, metselen, maar niet dit nominale gemuurd; de zijkanten van de dijk zijn versterkt met muren).
 2508 *gemeene slagh*: gewone soort (van toegang tot een huis).
 2509 *ondermuerde*: waartegen aan de benedenzijde een muur is aangebracht (tegen instorten of afschuiven) (WNT ondermuren 1417).
 2510 *blosen*: bloeien (WNT blozen 2927, 5).
 2511 *Een ... Trapp*: (derde omschrijving van de *Steenen opgang G* op de plattegrond, nieuw onderw. bij *Rijst*) een makkelijke trap (de opgang vertoont nl. treden).
te ... houw: ontleend heb aan, dank aan.
 2512 *gebouw*: bouwwerk, bouwsel.
 2513 *wonderlick*: bewonderenswaardige.
Rialto doopten: (de bekende brug over het Canale Grande; voor de -n zie Inl, 9, 3).

- *
 Doe ghijd'er d'eene stadt aen d'andere me knoopten,²⁵¹⁴
 2515 En liett d'onkundighe wantrouwen vanden boogh²⁵¹⁵
 Die sulcken wijdde sou beslaen met eenen toogh.²⁵¹⁶
 'Ten was mij niet ontgaen in twaelf en achtien jaren,²⁵¹⁷
 Hoe hij mij ouergaen, hoe hij mij ondervaren,²⁵¹⁸
 In d'oneruarentheid van jongen voet en oog²⁵¹⁹
 2520 Door 'tsteile vlack en door het vlacke steil bedroogh.²⁵²⁰
 Hier hebb ick 'tnae gebootst: twee flauwe steenen treden,²⁵²¹
 En twee, en noch eens twee, zijn sess gelijcke leden
 Van 'thofwijcksche Rialt: treedt op de leste twee,²⁵²³
 Ghij zijt niet meer vermoeijt als op den eersten tré:²⁵²⁴
 2525 Ghij wandelt en ghij klimt, ghij laeft met lange poosen,²⁵²⁵
 Als Gall met honighraed en distelen met roosen,²⁵²⁶

- * 2521 [-hier] < twee > Vergissing door nawerking van begin van het vs.
 2514 *Doe ... verknoopten*: (Rialto verbindt het eiland Rialto, waarop het grootste deel van Venetië gebouwd is, met het daartegenover liggende (Eymael, p. 97)).
 2515 *En liett ...*: (hoofdzinsorde, metri causa; normaal: *en ... liet*) en toen gij de onwetenden (de mensen die er geen verstand van hadden) de boog deedt wantrouwen (wantrouwen koesteren ten aanzien van de boog) (*liett* met analogische *tt*-spelling).
 2516 *Die ... toogh*: die zulk een afstand moest overspannen met een 'ruk' (= een overspanning) (vgl. WNT toog (l) 1105, 1: trek, ruk).
 2517 *'Ten ... jaren*: Het was mij niet ontgaan (Ik wist nog) na dertig jaar (nl. sinds zijn bezoek met het gezantschap van Van Aerssen aan Venetië in 1620. Huygens schrijft dit in nov. 1651; de stenen opgang is blijkbaar later gemaakt, na de voltooiing van Hofwijck, in 1642; en wel in 1650).
 2518 *ouergaen*: (pred. toev. bij *hij*) als ik erover ging.
ondervaren: (pred. toev. bij *hij*) als ik eronderdoor voer.
 2519 *In ... oog*: in de onervarenheid van mijn jonge voeten (bij het *overgaen*) en ogen (bij het *ondervaren*).
 2520 *Door ... bedroogh*: bedroog door zijn 'steile vlakheid' en door zijn vlakke (geleidelijk toenemende) hoogte (chiastische ordening: het *vlakke steil* bedriegt zijn voet: de brug lijkt niet zo hoog; *'steile vlack* bedriegt zijn oog als hij eronderdoor varend naar boven kijkt: de brug lijkt niet zo lang).
 2521 *nae gebootst*: (geen compositum) na gevormd, na gemaakt (WNT bootsen 509, d).
flauwe: makkelijk te beklimmen, lage.
 2523 *leden*: onderdelen.
 2524 *Ghij zijt ...*: en gij zijt ...
 2525 *wandelt*: (op de vlakke stukken, telkens tussen de paren treden).
klimt: (op een nieuw trede).
laeft ... poosen: verzacht door lange rustpozen (op de vlakke stukken) (objekt *De ... moeijt* 2527).
 2526 *Als ... roosen*: zoals gij (de bitterheid van) gal door honing verzacht en (de aanblik van) distelen door rozen veraangenaamt.

*

De drijmael korte moeijt die sess mael achter een²⁵²⁷

De minst swaerlijughe souw voelen in sijn le'en,

Ghij vindt u sess voet hoogh, en weet niet of den sesten²⁵²⁹

2530 Den eersten opgangh is, en staet all op den lesten.²⁵³⁰

Dat kan verdeeling doen van besigh ongemack.²⁵³¹

Die soo de Kaerte van sijn' quellingen verstack,²⁵³²

3 *Ἡ ἀνάπαυσις τῶν πονῶν ἄρτυμά ἐστι.* Plut. de lib. educ.
(Plutarchus de liberis educandis 9 C). Vert. Babbit (Loeb 1960): In short,
rest gives relish to labour.

2 *Quod si quando cum influentibus negotijs paria fecisti, instar refectionis existimas, mutationem laboris.* Plin Paneg. (§81).
Vert. Marcel Durry (éd. Budé, Parijs 1964, p. 81): S'il t'arrive d'être à jour avec le flot des affaires, en guise de délassement tu ne vois qu'un changement de travail.

Non uno contenta valet natura tenere; Sed permutatas gaudet habere vices. Petron.

(Petronius frgm. XXVI, 9-10 Bücheler). Vert.: De Natuur stelt, als ze zich laat gelden, zich niet met een enkele gang (richting) tevreden, maar scheidt er behagen in verwisselde toerbeurten te bezitten.

Vita in omni quidquid est, Justum requirit optimae pausae modum. Auson. (Auson. Ludus Sept. Sap. vs 160-161 (14-15)). Vert. H.G. Evelyn White (Loeb-ed. 1951, T. I, p. 323): Whatever our whole life can show demands this moderation, which is timely cessation.

(1658) *Ἐν πάσῃ κινήσει τοῦ σώματος, ὁπότεν ἄρχηται πονέειν, το διαναπαυεῖν εὐθύς ἄκοπον.* Hippocr. 2. Aph. 48.

(Hippocrat. Aphor. II, 48 (= F.Z. Ermerins, I, p. 408)). Vert. Littré éd.

Hippocrates, IV, p. 485: Dans tout mouvement du corps, se reposer aussitôt que l'on commence à souffrir, dissipe la souffrance.

* 2530 Den [-lesten] ≤eersten≤ opgangh Vergissing.

Varianten 1658:

KI 2529 *selfs* voor *sess* Zetfout.

Varianten 1672:

KII 2529 *u voet om hoogh* voor *u selfs voet hoogh* Zetfout 1658 'hersteld' op eigenaardige wijze, zonder van 1653 of A of K gebruik te maken!

2527 *De ... moeijt:* (nl. van het beklimmen van telkens twee treden).

die ... een: die als ge ze zesmaal achter elkaar moet nemen.

2529 *den sesten:* de zesde (opgangh) = opstap (voor de -n zie Inl. 9, 1).

2530 *Den eersten:* (voor de -n zie Inl. 9, 1).

2531 *besigh ongemack:* ongemakkelijke (moeizame) bezigheid (werk) (met omkering van kern en bep.).

2532 *de ... verstack:* de lijst (reeks) van zijn kwellingen zou tegengaan (bestrijden) (MNW versteken 41, B 1; WNT kaart 713, 5: lijst).

*

En temde suer met soet, en mengde pijn met rusten,²⁵³³
 Hij ploeghde sonder sweet en arbeide met lusten.

2535 Een' uer gespannen booghs, twee peze-loos of drij,²⁵³⁵

Ontwapent distelen en suiickert slauernij.²⁵³⁶

Lang eenerhand verveelt, het zij soo soet als 'tzijn kan,²⁵³⁷

Maer die met slockjens slorpt vermant wel een azijn-kan,²⁵³⁸

En die bij wijlen sitt, en valt geen voetpad lang,

25 Arcus et arma tuae tibi sunt imitanda Dianae; Si nunquam cesses tendere, mollis erit. Ouid. ep. 4. (moet zijn: Ouid. Heroid. IV, 91-92).

Vert. Grant Showerman (ed. Loeb, 1958, p. 51): The bow - and you should imitate the weapons of your Diana - if you never cease to bend it, will grow slack. (Men interpungere met moderne editores: Arcus (et arma ... Dianae) si nunquam enz.).

29 Denique, si sedeas, requies est magna laboris; Si multum sedeas, labor est. Maro namque Poeta Pro poena posuit, sedet aeternumque sedebit Infelix Theseus. Semper nocet utile longum. Tertul. Carm. ad sen.

(Pseudo-Tertullianus, Carmen ad Senatorem etc. vs 59). Vert.: Tenslotte als je zit, is het een groot uitrusten van beslommering; als je veel tijd aan het zitten bent, is het zelf een beslommering: de dichter Maro immers stelt het zitten als een straf voor: de rampzalige Theseus zit daar en zal daar voor eeuwig blijven zitten: immer schaadt het te lange nut.

Omnibus quidem prodest subinde animum relaxare. Excitatur enim otio vigor; et omnis tristitia, quae continuatione pertinacis studij adducitur, feriarum hilaritate discutitur. Sen. Contr. 1 Praef.

(Seneca Mai., Praef. ad Controvers. 1, §15 in init.). Vert M. Winterbottom (Loeb, Senec. Mai, vol. I, p. 15): Of course, every one is benefited by occasional mental relaxation; leisure rouses one's energy, and all the melancholy induced by extended hard work is dispelled by the gaiety of a vacation.

Transliteratie:

23 Er staat, *rusten*, Huygens vergat bij de correctie de eerste komma te schrappen

* 2533 [-*lusten*] <*rusten*> Vergissing, zie rijmwoord *lusten*.

2537 *het zij* ≤*soo*≥ *soet* enz. Omissie.

2538 [-*En*] ≤*Maer*≥ Tegenstellend met voorgaande vs.

2533 *temde*: bedwong, matigde.

mengde ... rusten: inspanning onderbrak door rustpozen.

2535 *gespannen Booghs*: (partit. genit., afh. van *Een' uer*) = van ingespannen arbeid. *peze-loos*: zonder pees (zonder de boog te hanteren, zonder arbeid (WNT pees (I) 907, dit citaat).

2536 *Ontwapent distelen*: ontnemt de stekels aan de distels (vergemakkelijkt de arbeid). *suiickert slauernij*: verzoet zware arbeid.

2537 *eenerhand*: van een soort, hetzelfde (vgl. 1199 vlgg. hetzelfde motief).

2538 *vermant*: wordt ... de baas, drinkt ... leeg.

*

- 2540 Die van geen' poosen weet, de weelde seluer bang.²⁵⁴⁰
 Beurt en verandering verlichten doen en laten.²⁵⁴¹
 Vier naeckte kinderen, all konnen sij niet praten,²⁵⁴²
 Beduijden hier die leer: de Lente staet voor aen,²⁵⁴³
 Met vroeghe Blommekens van 'tjonghe jaer gela'en.²⁵⁴⁴
- 2545 De Somer volght'er op en pronckt met Coren-aeren;
 En dan de rijpen Herfst met smakeliche waren,²⁵⁴⁶
 De Winter luij en leegh, met schaetsen aenden voet,²⁵⁴⁷
 Seght datter eens een tijd van leegh-gaen wesen moet.
 Soo loopt de tijd rondom en deelt sich af in Maenden,²⁵⁴⁹

¶ Ipse quoque Annus, temporum pater quadrifariâ se diuersitate componit:
 nec desiderium caperet, si nouitatis gratiam non haberet. Cassiod. lib. 2.

(Cassiodorus, *Variae Liber II, 3, 7*). Vert.: Ook het jaar zelf, vader der tijden, tooit zich met viervoudige afwisseling van smaak: en het verlangen (waarmee de mensen naar hem uitzien) zou hij niet ten deel krijgen, als hij niet de charme van de nieuweheid bezat.
 Natura hoc quod vides regnum mutationibus temperat. Sen. ep. 107. (§8).
 Vert.: Vrouwe Natuur tempert de heerschappij hier, die zich voor uw ogen afspeelt, door wisselingen en wijzigingen.

- * 2540 [-En] <Die> Vergissing door 'nawerking' van vorige vss.
 2541 [-valt selfs] *de weelde* ≤seluer≥ *bang* Geen herhaling van *valt*; hij trok dit samen en 'verlengde' *selfs* tot *seluer* metri causa.
 2542 [-~] [-spreken] ≤praten≥ Vergissing, moest rijmen op *laten*.
 2543 *betuijgen* vervormd tot *beduijden* Beter woord: zinnebeeldig aanwijzen, vertolken!
 2546 [D+] <E>n Verschrijving; misschien *Dan komt* enz. abusievelijk begonnen.
 2549 [-+] <S>oo loopt enz.

Varianten apograaf.

- A 2546 *den rijpen* (fout copiïst).
- 2540 *poosen*: pauseren, verpozen.
de ... bang: valt het genieten zelf bang (krijgt het van ... benauwd).
- 2541 *Beurt*. Afwisseling (WNT beurt 2289, B 1).
- 2542 *Vier ... kinderen*: (Vier beelden op de zijden van de opgang; vgl. *Hofwijck, Huygens' huis te Voorburg*. GIDS 1956, uitg. van de vereniging Hofwijck, p. 16 de tekening van J. de Bishop van Hofwijck in Huygens' dagen).
- 2543 *Beduijden ... leer*: maken hier die leerstelling duidelijk (WNT leer (I) 1297, 3b).
- 2544 *Met ... gela'en*: voorzien van, dragend.
- 2546 *En ... Herfst*: en dan *volght* enz. (voor de -n zie Inl. 9, 1).
- 2547 *luij en leegh*: (vgl. dezelfde combinatie 2537, maar hier adjectieven).
- 2549 *loopt ... rondom*: maakt een kringloop.

- *
- 2550 En leert ons ongevraeght all was ick flus vermaenden:²⁵⁵⁰
 Want wie en wierd niet satt van 'teenerhande jaer',²⁵⁵¹
 Soo 'taltijd Winter, jae, soo 'taltijd Somer waer?²⁵⁵²
 Hier is Rialt op 'thooghst, hier zijn wij, sonder weten,²⁵⁵³
 Tot aende Vallbrugg toe en op mijn' Stoep geseten.²⁵⁵⁴
- 2555 De vall-brugg, vreemdeling: wat seght ghij nu van 'tslot?²⁵⁵⁵
 Gaet noemt het nu Casteel, of noemt het duijue-kott,²⁵⁵⁶
 'Tsluijt met een' vallbrugg af. Ghij sult de keting soecken:²⁵⁵⁷²⁵⁵⁷
 Maer dat's een oude kunst: wij hebben beter' boecken,²⁵⁵⁸
 Van hoogher onderwijs: wij roemen op een' vond,²⁵⁵⁹²⁵⁵⁹
- 2560 Die weinigh is gepleeght, die niemand en verstond,²⁵⁶⁰
 'Ten waer de meester sprack: leert buijten-huijsen bouwen,²⁵⁶¹
 Daer 't veiligh slapen is: de konst is waerd t'onthouwen;

- * 2560 [-~] ≤ *weinigh* ≥
 2562 *Die veiligh rusten wilt* werd *Daer 't veiligh slapen is*: Eerste versie minder juist: leer buiten huizen bouwen, gij die enz.; maar het gaat om buijten-huijsen waar het veilig slapen is!

Varianten apograaf.

- A 2562 *kunst* (fout copiist).
- 2550 *ongevraeght*: (pred. toev. bij *de tijd*) zonder dat ze (ernaar) gevraagd wordt.
flus vermaenden: zoëven zei (nl. over het goede van variatie).
- 2551 *wierd*: zou ... worden.
eenerhande: altijd gelijke, zichzelf gelijk blijvende.
- 2552 *jae*: jazelfs.
- 2553 *sonder weten*: ongemerkt (vgl. 2529, 2530).
- 2554 *Vallbrugg*: (zie plattegrond tussen *G* en *H*).
- 2555 *'tslott*: (vgl. 2492).
- 2556 *gaet ... Casteel*: Kom, noem het nu maar kasteel (Vgl. Weijnen p. 81; WNT gaan 39, 2, waar als weergave van de constr. wordt voorgesteld: *Kom! Welaan!* plus imper.; het *Casteel* werd gewoonlijk omgeven door water).
noemt ... duijue-kott: noem het (voor mijn part) duivekot.
- 2557 *'Tsluijt ... af*: het sluit (in elk geval) enz. (het wordt ... afgesloten).
- 2557 *de keting*: de ketting (behorend bij de gewone, veel voorkomende kettingbrug: een ophaalbrug met kettingen; WNT kettingbrug 2579, 2).
- 2558 *kunst*: techniek.
- 2559 *van ... onderwijs*: die hogere (vernuftiger) dingen onderwijzen (bijv. bep. bij *boecken*).
- 2559 *Wij ... vond*: Wij beroemen ons op (spreken met trots van) een uitvinding.
- 2560 *gepleeght*: toegepast.
verstond: zou verstaan.
- 2561 *Ten ... sprack*: als niet de meester gesproken had: (*de meester* onduidelijk; een bepaalde bouwmeester bedoeld en welke dan?).
leert ... is: (objekt van *sprack*).

*

- De vallbrugh gaet om hoog en maeckt een' dobbel' poort,²⁵⁶³
 En buijten werdt geen klanck van ketingen gehoort,
 2565 En binnen buijtelt sij met een' verborgen slinger,²⁵⁶⁵
 En sluijt, oock grendeloos, bewogen met een' vinger,²⁵⁶⁶
 De keucken-water-poort. Daer sitt ick in mijn' Gracht²⁵⁶⁷
 Van zestich voet rondom, en spott met menschen macht.²⁵⁶⁸
 Musketten ben ick baes; en slaep op beij mijn' ooren;²⁵⁶⁹
 2570 Laet groue stucken sien die mij bestaet te stooren;²⁵⁷⁰
- Transliteratie:*
 2567 In de marge met verwijsteken 'een groote spatie'
 2569 mogelijk *baes*,

- * 2564 *geen* [-*tier*] ≤ *klanck* ≥ *tier* = krachtig, inzonderheid schreeuwend geluid enz. (WNT *tier* (l), 5); misschien voorkeur voor allitererend *klanck*?
 2565 [-*door self bewogend wicft*] ≅ *met een' verborgen slinger* ≅ Onduidelijk.
 2566 a. *En maeckt oock grendeloos het water-poortjen dicht // De keuckenwater-poort ...*
 b. *En sluijt oock grendeloos bewogen met een' vingen // De keuckenwater-poort ...*
 In de eerste versie werd het *water-poortjen* herhaald in het begin van 2567: *De keucken-water-poort*. Dit in tweede versie weggewerkt.
 2568 [-*met alle kracht*] <*met menschen-macht*> *met alle kracht* kon worden opgevat als: zo hard als ik kan; de bedoeling was te spotten met alle geweld van mensen.
 2569a Onleesbaar doorgehaald en vervangen door nieuw vs.

Varianten apograaf:

- A 2564 *ketenen* (fout copiiist).
- 2563 *en ... poort*: (de valbrug komt als hij omhoog is voor de poort van het huis en barricadeert deze dan).
- 2565 *buijtelt sij*: wentelt zij 180 graden.
met ... slinger: met een slingerbeweging die men niet kan zien?
- 2566 *oock grendeloos*: zelfs zonder grendels.
bewogen ... vinger: (zo weinig kracht is ervoor nodig).
- 2567 *De keucken-water-poort*: poort van de keuken (die in het water, onder de huisdeur, gelegen is).
in: binnen.
- 2568 *Van ... rondom*: van zestig voet breed aan alle kanten.
menschen macht: macht van mensen, wat mensen vermogen (*menschen* als pregenit. op te vatten).
- 2569 *ben ... baes*: kunnen mij op die afstand niet deren.
en slaep ... ooren: en ik slaep enz. (geen inversie, toch samentrekking) = en ik denk aan geen gevaar, neem geen enkele voorzorg (WNT slapen 1588).
- 2570 *Laet ... sien*: Als ge grof geschut (kanonnen) toont.
die ... storen: (aanspreking) gij die het waagt enz.

*

Soo roep ick qui va là, en luijster na gespreck,²⁵⁷¹

En moet mijn' hoogen moet sien buijgen voor een' geck.²⁵⁷²

Maer beter' grendelen en stercker slagh van sloten

Versekeren mijn' bedd. ick slaep'er ongesloten,²⁵⁷⁴

2575 De valbrugg is geuelt, de spill roest inde pann,²⁵⁷⁵

En 'tis van dusend een ofs' op en neder kan.²⁵⁷⁶

Mijn trouwste nacht-slot is voor geen ontrouw te vreesen,²⁵⁷⁷

Geen moord, geen ouervall, mijns wetens, waerd te wesen,

¶ Tum te felicem esse judica, cum poteris in publico viuere, cum te parietes tui tegent, non abscondent. Sen ep. 43 (§3).

Vert. Préchac-Noblot (Budé): Mais attends, pour t'estimer heureux, le jour où tu pourras vivre sous les yeux du public, où tes cloisons t'abriteront, ne te cacheront pas.

Magnum est praesidium in periculis innocentia. Sen. *l.* 7. Cont. 1.

(Sen. *Mai Controversiae*, Lib. VII, *controv.* 1) = 16) (§10 en 11). Vert.

Winterbottom in Kiessling's Teubner-ed. p. 303: Innocence is a great shield in danger.

Scitis quanto negligentius custodiat ferrum bonâ conscientia. Quint. Decl. 1. (Quintil. Declam. 1, §3).

Vert.: Gijlieden weet heus wel op hoeveel nonchalantere wijze 't zwaard behoedt dan het zuivere geweten.

*

2571 a. *Dan spreeck ick van gespreck*

b. *Dan roep ick qui va là*

a minder goed omdat direkt daarna wederom *gespreck* moest worden gebruikt: geen herhaling; *roep* was het aangewezen woord om *spreeck* te vervangen; *qui va là* levendig, leuk.

2577 *is ≤voor≥ geen ontrouw te [-~] vreesen* voor metrisch nodig.

2571 *Soo ... là*: dan roep ik: wie gaat daar (roep van de franse schildwacht; vgl. Duits werda).

luijster ... gespreck: luister naar voorwaarden, ga onderhandelen (WNT gesprek 1786, 3: onderhandeling).

2572 *hoogen moet*: trots.

2574 *Versekeren*: beveiligen.

ongesloten: oningesloten zijnde (pred. toev. bij *ick*), zonder dat het huis is afgesloten.

2575 *geuelt*: neergelaten.

de spil ... pann: de spil (waarop de brug draait) roest in de uitholling (waarin hij rust).

2576 *van ... een*: een kans van een op de duizend (vgl. 2362).

s': de valbrug.

2577 *trouwste*: betrouwbaarste, deugdelijkste (WNT trouw (IV) 3449, c). *ontrouw*: verraad, schennis van de trouw (WNT ontrouw 1943, 1; dit citaat o.a.).

*

- Der vromen vriend te zijn, den boosen noijt geterght,²⁵⁷⁹
 2580 Noijt ongelijck gedaen te hebben, noch geverght.²⁵⁸⁰
 God hoore wat ick segg, ick kan geen' vijand noemen,
 Die sich in mijn verderf, met reden, sou verdoemen.²⁵⁸²
 Mijn bloet was noijt verbeurt, 'ken hebb'es geen gespilt,²⁵⁸³
 Daerom mij ijemand wensch gerabraeck of gevilt.²⁵⁸⁴
 2585 Men heeft mij met de tongh besprongen en bestreden,²⁵⁸⁵
 En tot de wraeck geterght; maer Gods bevel en Reden²⁵⁸⁶

☞ *Odium ex offensa sic vitabis, neminem laccessendo gratuito: à quo te sensus communis tuebitur: fuit enim hoc multis periculosum. Sen. ep. 105. (§4).*
 (Correcties in de tekst van Huygens: *Odium aut est ex offensa (hoc vitabis neminem laccessendo) aut gratuitum, a quo te sensus communis tuebitur. Fuit hoc multis periculosum. Vert. Préchec-Noblots: La haine vient de l'offense: tu l'éviteras en ne provoquant personne. Elle peut être gratuite: ici ta finesse naturelle et liante te couvrira. Car cette forme de haine a mis en péril bien du monde.*
Securitatis magna portio est, nihil iniqui facere. Ib. (§7 in init.).
 Vert.: Notre sécurité tient pour une bonne part à rien faire contre la justice.

Qui timetur timet: nemo potuit terribilis esse securè. Ib. (§4 in fine).

Vert. Préchac-Noblot: Il n'a jamais été possible, inspirant de la terreur, d'être à l'abri des alarmes.

☞ *Satis idoneus patientiae sequester Deus. Si injuriam deposueris penes eum, ultor est: Quantum patientiae licet ut Deum habeat debitorem! Tertul. de patient. (XV).*

Vert. K.A.H. Kellner in zijn Terullianusvertaling, Keulen, 1882, deel I, p. 241: Bei Gott also ist unser Geduld in hinreichend sichere Verwahrung. Wenn man ein erlittenes Unrecht bei ihm hinterlegt - er rächt es; (ist es ein Schaden - er gleicht ihn aus; it es ein Schmerz - er ist Arzt; ist es der Tod - er weckt wieder zum Leben auf). Wie vielen Spielraum hat nicht die Geduld, um Gott zum Schuldner zu machen!

*Ita, quisquis es, si sapis, Patiare potius ipse quàm facias scelus. Sen. Theb. (Seneca, Phoenissae, 494) (Het voorstuk *Ita, quisquis es, si sapis* komt uit een andere omgeving; het in 493 voorafgaande kon Huygens niet gebruiken). Vert.: Derhalve. wie jij ook wezen moogt, als ge verstandig zijt, onderga dan liever een schelmstuk dan dat ge dat zelf begaat.*

- * 2586 [-bevel?] <bevel> Vermoedelijk verduijdelijking.
 2579 *vromen*: goeden, rechtschapenen.
den boosen: (Onduidelijk of Huygens hier een *enk.* bedoelde, dat passen zou bij de drie volgende verba of een *datief mv.* wel passend bij *ongelijck doen* en *vergen*, niet bij *tergen*; vermoedelijk het laatste, parallel met *vromen*).
 2580 *ongelijck*: onrecht.
noch geverght: noch van hun onrecht te hebben gevraagd (hun gevraagd te hebben onrecht te doen).
 2582 *Die ... verdoemen*: die een goede reden zou hebben om zich door mij te doden in het ongeluk te storten (MNW verdoemen 1612, 4 onderaan).
 2583 *Mijn ... verbeurt*: lett.: Het recht om te leven werd nooit door mij verbeurt (door mijn eigen schuld verspeeld) (WNT verbeuren 481, III, 4); *vrijer*: Ik heb nooit iets gedaan waardoor ik des doods schuldig ben.
geen gesplit: ik heb er niets van doen vloeien (*geen* = niets, vgl. 320).
 2584 *Daer ... gevilt*: waarom iemand zou wensen dat ik geradbraakt of gevild zou zijn (*wensch* conj.; constr.: acc. c. part: hij wenst mij geradbraakt (te zijn)).
 2585 *besprongen*: aangevallen.
 2586 *geterght*: geprikkeld.
Gods bevel: (Vgl. 2445).
Reden: redelijkheid, beheersing door de rede.

*

- Zijn stadigh meesteren van mijn beleid geweest,²⁵⁸⁷
 En die mijn' hand ontsagh heeft auerechts gevreest.²⁵⁸⁸
 Mijn onschuld is bepleitt, dat's hoogste van mijn wreken,²⁵⁸⁹
 2590 Soo houd ick hem volldaen, en satt van qualick spreken,²⁵⁹⁰
 En quaet doens ongesint, die sijn' verbolgentheid,²⁵⁹¹
 Ten argsten, heeft gevoelt bejeghent met bescheid.

- * 2588 *mijn' [-wraeck] ≤hand≥ wraeck* reeds in 2586.
 2589 *mijn [-~] wreken*.
 2590 *Soo [-hebb] <houd> ick* enz. Vergissing bij even niet naar eerder klad kijken; zie vervolg van het vs dat *houd* eiste.
haer ≤hem≥ Vergissing; geen meerv. het vervolg eiste *hem* (zie 2591/2 *die ... bescheid = degene die enz.*).
 [-moed] ≤satt≥ Het sterkere woord: de man is er *zat* van, hij wil het niet meer.

Varianten apograaf.

A 2589 *dat s'hoogste* (fout copist, en omissie in K van 't voor *hoogste*).

Varianten 1653:

E.p. 2589 *dat's 't hoogste* A *dat s'hoogste* (correctie, eventueel in drukproef).

- 2587 *Zijn ... geweest*: hebben steeds mijn handelen bestuurd.
 2588 *mijn ... ontsagh*: voor mijn hand vreesde.
auerechts: ten onrechte, zonder reden.
 2589 *Mijn ... bepleitt*: Mijn onschuld is (door mij) bepleit (Ik heb mijn onschuld verdedigd).
hoogste: (Vergissing voor 't *hoogste*, zie de variant 1653).
 2590 *houd ... volldaen*: acht ik hem tevredengesteld (*hem* bep. aank.).
qualick spreken: kwaadspreken.
 2591 *quaet ... ongesint*: niet geneigd tot kwaad doen (genitief beheerst door *ongesint*; vgl. WNT *ongesint* 1686, 3: *wraecks-ongesint* bij Huygens).
die ... bescheid: die heeft ervaren dat zijn verbolgentheid op z'n ergst met (met niets ergers dan) redelijkheid is beantwoord (*bejeghent ... bescheid*, pred. toev. bij *sijn' verbolgentheid*).

*

God hebb' ick veel vertoornt, geen' redelicke menschen²⁵⁹³

Gerechtelick geperst mijn' ondergang te wenschen;^{2593/2594}

2595 Soo schrijv ick op de deur van mijn ontSloten slot,²⁵⁹⁵

Siet Hofwijck daer voor aen, men vreest'er niet als God.²⁵⁹⁶

☞ (1658) Deum time, et hominum terrores non expavesces. Thom. à Kemp. de lmit. Chr. 3. 36.

Vert.: Vrees God en dan hoeft ge voor de bedreigingen en terreur van uw medemensen geen overdreven angst te voelen.

Haec in homines alienissimos, denique inimicissimos viri boni faciunt, et hominum existimationis, et communis humanitatis causâ, ut cum ipsi nihil alteri incommodarint nihil ipsis jure incommodi cadere possit. Cic. or. pro P. Quinct. (§51 in fine).

(na *alteri* uit de oorspr. tekst toe te voegen: *scientes*). Franse vert. éd.

Budé, Tome I, Ciceron Discours éd.³ (Parijs 1960, p. 35 van H. de la Ville de Mirmont-J. Humbert-Ed. Cuq): Telle est à regard des gens qui leur sont le plus étrangers, même le plus hostiles, la conduite que les honnêtes gens observent à cause de l'estime publique et les devoirs communs à l'humanité entière: jamais ils ne font sciemment rien de désagréable à autrui, pour qu'il ne puisse à bon droit leur arriver à eux mêmes aucun désagrément.

☞ (1653, 1658) Timere multos non vis? Unicum time. Carpathii.

(Oorsprong van het citaat niet met zekerheid vastgesteld, ondanks uitvoerige nasporingen van Rank. Men zie zijn brede aantekening bij dit citaat in de fotocopie van zijn zeer uitvoerige uiteenzetting over de citaten bij Hofwyck, berustend in het Instituut voor vergelijkende literatuurwetenschap te Utrecht. Vert.: Voor velen wilt gij niet bang wezen? De Enige (nl. God) moet gij vrezen!

(1658) Fortitudo simplicis, via Domini, et pavor his qui operantur malum. Prov. 10. 29.

(Spr. 10:29). Vert.: De weg des Heeren is voor den oprechte sterkte, maar voor de werkers der ongerechtigheid onheil.

* Varianten apograaf.

A 2595 *ontsloten* (fout copiist).

2593 *veel*: vaak.

2593/2594 *geen' ... wenschen*: (maar) geen redelijke mensen heb ik ertoe gedreven billijkerwijze mijn ondergang te wenschen (WNT gerechtelijk 1634: op een gerechte wijze, op een zodanige wijze, dat de handelende persoon gerechtvaardigd is in wat hij doet, dat zijn handeling gewettigd, billijk is: *gerechtelick* is bijw. bep. bij *mijn' ... wenschen*).

2595 *Soo*: Dus, Derhalve.

ontSloten slot: (zie 2574) niet gesloten slot (woordspelend).

2596 *Siet ... God*: Koester deze opvatting van Hofwijck (Weet dit van Hofwijck): men vreest er niets dan God, slechts God (vgl. nog: ik zie hem ervoor aan, dat ... ; hier wordt de sem. vulling van Daer in hoofdzinsvorm gegeven: *men ... God*).

*

Het minder ongevall van plunderen en roouen²⁵⁹⁷

En gaet mij niet meer aen als orgelen den dooven;

En of de boose lust uw' handen vergen moght

2600 De kunst die niemand noch op Hofwijck heeft besoght,^{2599/2600}

Huijs-breker, spaert uw' moeijt; ick kanse niet betalen,²⁶⁰¹

'Tis sottelick gewaeght daer niet en is te halen.²⁶⁰²

En 'twaer hier over-kunst te vinden bijder nacht²⁶⁰³

ⲖⲞⲔ

Spem improborum illuseris, si nihil habueris, quod cupiditatem alienam et improbam irriter, si nihil insigne possederis. Sen. ep. 105 (§3, init.).

Vert. Préchac-Noblot: Tu éluderas l'espoir des mauvais en ne détenant rien qui excite dans autrui les appétits mauvais, en ne possédant rien qui attire l'attention. *Κερδαλέους δίξεσθε δόμους λήιστορες ἄλλους. Τοῖ δὲ γὰρ ἐστί φύλαξ ἔμπεδος ἡ πενίη.* Anthol. lib. 4. 23. 6.

(Het juiste is: Anthol. Palat. IX, 654, vss 1-2). Vert. Beckby: Sucht euch ein anderes Haus, das euch besseres einbringt, ihr Diebe; // denn in dem Hause hier hält Armut die sicherste Wacht.

(1658) Non capit has nugas humilis homus. Juven. Sat. 11.

(luven. Sat. XI. vs 167 (bij Friedländer: vs 17). Vert.: Dit nederig huis is voor deze vertoningen te klein.

Transliteratie:

ⲖⲞⲔ

mogelijk *halen*,

*

2600 [-'Tgeweld] ≤De kunst≥ d<at+> <ie> niemand enz. Woordkeus: geen gewelddadigheid, maar de kunst van 't stelen beproefd; kunst eiste rel. die.

2601 spaert [-uw kunsf] ≤uw' moeijt≥ Geen herhaling!

2603 [-een] ≤hier≥ ouer-kunst. Zo kreeg 'er in 2604 een woord waarop het kon reflecteren.

Varianten 1672:

KII 2603 *over kunst voor overkunst* Zetfout.

2597 *Het ... roouen:* Het kleinere ongeluk van enz. (*van ... roouen* bep. van identiteit: *Het minder ongevall = plunderen* enz.).

2599/2600 *of ... besocht:* als de boze begeerte van uw handen de kunst mocht vragen (uw handen zou verleiden, aansporen tot de kunst) die niemand tot nu toe op Hofwijck heeft geprobeerd, beproefd (de 'steelkunst' is nog niet op H. beproefd).

2601 *Huijs-breker:* inbreker (aanspreking).
se: die moeijt (!).

2602 *'Tis ... gewaeght:* Het is dwaas te wagen.

2603 *En ... nacht:* en het zou meer dan moeilijk (onmogelijk) zijn hier 'snachts de buit te vinden, die ik er nooit bij dag gebracht heb (*over-kunst* niet in WNT; variatie op: *'t waer kunst* = het zou een kunst, moeilijk zijn; *over-kunst* = meer dan moeilijk, ironisch voor onmogelijk).

*

- Den buijt dien ick'er noijt bij daegh en hebb gebracht.
- 2605 De reiser sonder buijl singht midden inde bossen,²⁶⁰⁵
 En weet, de roouer heeft geen roer op hem te lossen,²⁶⁰⁶
 De rijcke wandelaer magh schricken voor geweld,²⁶⁰⁷
 De veilste pasport is een' borse sonder geld.²⁶⁰⁸
 Mijn bedd waer stelens waerd; maer daer voor soud ick vechten;
- 2610 En die mij niet en steelt met twee vertrouwde knechten,²⁶¹⁰
 Kan qualick meester zijn van deken of matras²⁶¹¹
 Daer op ick bijder nacht meer als bij daghe pass.²⁶¹²
 De rest en is geen waer om bijden wegh te voeren,²⁶¹³
 Wie sou een' schilderij verduijst'reen voorde Boeren?²⁶¹⁴
- 2615 Daer is geen heelen aen, 'tzijn vodden van beslagh,²⁶¹⁵
 2609 (1658) Nam hic apud nos nihil est aliud quaesti furibus. Plaut. Aul. 1.
 2. (= vs 83).
 (quaesti = quaestui). Vert. Ernout: Qu'est-ce que les voleurs pourraient
 y gagner d'autre. (Er is in het lege huis vol spinnewebben werkelijk
 verder niets te halen).

- * 2605 [-boschen] <bossen> Spelling aangepast aan rijmwoord *lossen*. Huygens spelt ook Bosjen (321), Bossjens (401).
 2606 [-voor] <op> hem te [-loschen] <lossen> Het betere voorz. *op*; *loschen* gecorrigeerd in spelling.
 2611 [-En] kan ≤qualick≥ [-geen] meester zijn enz. Leuker. (*k* werd *K* in *Kan*).

Varianten apograaf:

- A 2604 *die* (fout copiist).
- 2605 *buijl*: geldbuidel (Eymael 121 wijst hierbij op Juvenalis X, 22: *Cantabit vacuus coram latrone viator*).
- 2606 *heeft ... lossen*: zal op hem geen geweer afschieten (*hebben te* plus inf. kan betekenen: kunnen, moeten, behoren, behoeven (WNT hebben 210, 5); hier m.i.: zullen).
- 2607 *schricken*: bang zijn (WNT schrikken 1065, 9).
- 2608 *veilste pasport*: veiligste vrijgeleide (WNT paspoort 648, en de zegswijze: 'Een ledige beurs is 't veiligste paspoort').
- 2610 *twee ... knechten*: (Huygens hield er twee huisknechten op na).
- 2611 *qualick ... zijn*: moeilijk in zijn macht, bezit krijgen.
- 2612 *Daer op*: datgene waarop.
meer ... pass: (omdat hij er 'snachts op ligt!).
- 2613 *om ... voeren*: om langs de weg te vervoeren.
- 2614 *verduijst'ren*: verbergen.
- 2615 *Daer ... aen*: Daar is geen verbergen aan, Dat kan men niet aan het gezicht onttrekken (WNT helen 511, 2a, o.a. dit citaat).
'tzijn ... beslagh: vodden van grote omvang (WNT beslag 2026, 13: omvang) (*vodden*: geringschattend over zijn schilderijen).

*

Bij doncker ongesien en lastigh bijden dagh.²⁶¹⁶

Peurt aen mijn keucken niet; ick weet'er niets van waerde,²⁶¹⁷

Mijn Blecken siluerwerck, mijn' Schotelen van aerde,²⁶¹⁸

Mijn' linnen-Cassen kael, verwachten sonder schrick²⁶¹⁹

2620 Wie tegens sulcken winst will tuijschen om een' strick.²⁶²⁰

Heel Hofwijck is geen proij om lijf of lid te wagen;²⁶²¹

En died'er sich vergrijpt sal't op de Leer beklagen,²⁶²²

Om ijser ouertent, om lood, om niet met all,

Gelijck de muijs om 'tspeck te treuren inde vall.

2625 Soo valsch is 'tуйterlick en soo bedrieght schoon schijnen.²⁶²⁵

Mijn vollen inboel is niet waardigh om te mijnen²⁶²⁶

2616 (1658) Adeo nulla uncia nobis Est eboris, nec tessellae, nec calculus ex hac Materia; quin ipsa rnanubria cultellorum Ossea. Juv. Sat. 11. (vs. 131 evv.). Vert. Labriolle-Villeneuve, éd. Budé⁴ 1950, p. 145: Chez nous pas une once d'ivoire fût-ce sous forme de dés ou dejetons. Les manches mêmes de mes couteaux sont en os.

*

2621 [-*buijt*] ≤*proij* Wordkeus: *buijt* kan gunstig zijn, *proij* is buit van een rover.

2625 a. *soo kan de schijn bedrieghen*

b. *en soo bedrieght schoon schijnen*

Indien hier geen sprake is van een ad sententiam fout copiëren, heeft Huygens in de tekst ingegrepen en deze verrijkt door een variatie op: de schijn bedriegt.

Varianten 1658:

Kl 2618 *Bleek en Silverwerck* voor *Blecken Silverwerck* Zetfout.

2616 *ongesien*: onaanzienlijk, niet in tel (omdat men ze dan niet ziet).

2617 *Peurt ... niet*: Sla niet de hand aan mijn keuken (WNT *peuren* (I) 1445, 4, o.a. dit citaat).

2618 *blecken*: blikken (het is geen zilverwerk, maar blik).

van aerde: aarden.

2619 *kael*: (postpositie) kale, slecht voorziene.

verwachten: wachten ... op.

2620 *Wie ... strick*: wie voor zo'n winst een strik wil riskeren (de kans wil lopen te *worden gehangen*) (WNT *tuijschen* (I) 3950: tuischen om iets = iets riskeren).

2621 *lijf of lid*: lichaam of een van de ledematen (afhakken van hand enz.; WNT *lijf* 2240; 2248, 4).

2622 *died'er ... beklagen*: wie zich er (= op Hofwijck) vergrijpt, zal het op de ladder (van de galg) betreuren (sem. vulling van *het* volgt: *Om ... vall*). *ijser ouertent*: met tin overtrokken ijzer (postpositie van *ouertent*) (WNT *overtinnen* 2115, dit citaat).

2625 *schijnen*. (verbum).

2626 *mijnen*. kopen (WNT *mijnen* (I) 716, 2, o.a. dit citaat).

*

- Als 'tvoor de lapp-hoer quam: en die van buijten staet,²⁶²⁷
 Meent dat een' Leijen-dack beduijdt een huijs van staet.^{2627/26282628}
 Och armen! niet van straet 'tzijn schrale leeghe wanden,²⁶²⁹
 2630 Daer Kluijuer en Sté-boo niet wisten wat te panden,²⁶³⁰
 Holl als des meesters hoofd: 'ten naesten bij een Tonn²⁶³¹
 Als daer de keiser voor most wijcken uijt de sonn.²⁶³²
 Goe rust dan, grijpend volck; ick wacht te nacht geen' gasten.²⁶³³
 Daer zijnd'er die ick wensch mij mergen noen verrasten,²⁶³⁴
 2635 Min halens ongesint dan brengens, dat's gewiss,²⁶³⁵
Transliteratie:
 2631 de apostrof voor 'ten is een vergissing

*

- 2627 Als '[f-aen] ≤voor≥ de lapp-hoer [-hing] ≤quam≥ Niet: als het van de laphoer afhing, maar als 't daar te koop zou zijn.
 2628 [-Houdt] ≤Meent≥ Onduidelijk waarom synoniem *Meent* gekozen; ook houden kan met een objektszin worden geconstrueerd.
 2629 [-arme] ≤schrale≥ Geen herhaling.
 2627 voor ... *quam*: bij de voddenkoopster terecht kwam (WNT hoer 822).
 2627/2628 en ... *staet*: (tegenstellend met het vorige).
 2628 een' *Leijen-dack*: (Vgl. 2409).
beduijdt ... staet: een aanzienlijk huis betekent, wijst op een aanzienlijk huis (met een prachtige inboedel).
 2629 *Och ... straet*: Och Heer, (het is) niet (een huis) van straat (samentrekking), een huis zoals men ze aan de straat vindt, dat aan een straat verdient te staan.
 2630 *kluijuer ... panden*: gerechtsbode en stadsbode niet zouden weten waarop beslag te leggen (WNT kluiwer (II) 4449: gerechtsbode, met name die tijdelijk verblijf houdt in een woning, op welke inboedel beslag is gelegd; o.a. dit citaat; *panden*, WNT panden 308 (I) A).
 2631 *Holl*: (De wanden omsluiten niets, er is nauwelijks meubilair). *'ten ... Tonn*: het naast aan, het meest gelijkend op, zo ongeveer een ton (de apostrof voor 'ten is een vergissing).
 2632 *Als ... sonn*: als die waarvoor enz. (toespeling op het bekende verhaal van Diogenes, die in een 'ton' (een klein huisje, spottend zo genoemd) woonde en op de vraag van Alexander de Grote wat hij begeerde, hem vroeg wat uit de zon te gaan (Huygens is, zoals zo vaak, aan het overdrijven, chargeren!; *keiser*, WNT keizer 2068, 3: in vrij gebruik voor een machtig vorst, o.a. dit citaat).
 2633 *Goe rust ... volck*: Welterusten dus, dieven.
wacht: verwacht.
 2634 *die ... verrasten*: waarvan ik wens dat ze me morgenmiddag enz. (weglating van voegw. *dat* in de objektszin bij *wensch*; prolepsis van het subjezt *die* (rel. pron.) van deze objektszin; vgl. ik wens dat *die* mij morgen verrasten; die wens ik dat mij morgen verrasten).
 2635 *Min ... brengens*: meer geneigd (gezind) om te halen dan om te brengen (pred. toev. bij *er* (= van hen).

*

- Maer halers metter minn, daer geen wett tegen is,²⁶³⁶
 Huijs-dieuen van mijn Cass en mijn' genegenheden,²⁶³⁷
 Vijf zielen wel gehuijst in onverlemde leden,
 Vijf halers op een' kerf die noijt van IJser wordt,²⁶³⁹
 2640 Soo lang ick niet en vast en kom geen hemd te kort.²⁶⁴⁰
 Vijf eruen van mijn Erf, vijf Icken, vijf Copijen²⁶⁴¹
 Van 'tslechte principael, dat sij, God lof, verbij, en^{2641/2642/2643/2643}
 Onedelick verbij in waerde zijn geraeckt,
 Vier knechtjens die mijn' sorgh tot mannen heeft gemaect,²⁶⁴⁴
 2645 Een meisjen tuschen moi en lijdlick van aensien,²⁶⁴⁵
- 2637 Nam procreare liberos, lepidum est onus. Plaut. mil. Act. 3. sc. 1.
 (Plautus, Mil. Glor. 3, 1 = vs 682). Vert.: Want het verwekken van
 kinderen is een charmante taak.
- 2642 *Πολλοι μαθηται κρείττονες διδασκάλων.* Anth.
 (d.w.z. Anth. Palat. XI, 176, 5; van de hand van Lucillius). Vert.: Vele
 leerlingen zijn beter dan hun leermeesters.

*

- 2636 [-en] *daer geen wett* enz. *en* vergissing, kon metrisch niet erin.
 2637 *mijn* [-her] <Cass> *hert* begonnen maar dat zat al in *genegentheden*; vermoedelijk
 vergissing, direkt verbeterd.
 2641 *vijf*[-~] <icken>
 2644 [-Vijf] ≤ Vier ≥ [-kinders] ≤ -knech ≥ ≤ knechtjens ≥ Huygens gaat splitsen in zonen en een
 dochter, i.v.m. 2645, dat ertoe dwong.
 [-mensen] ≤ mannen ≥ In verband met vorige correctie.
- 2636 *halers ... minn*: vriendschappelijke halers (WNT min 747, 5: inder minne, in oudere taal ook
metter minne).
- 2637 *Huijs-dieuen ... genegentheden*: huisdieven die mijn geld en datgene waar ik van houd (men
 denke aan de opbrengst van tuin en vijver) stelen (*genegentheden* hier concreet van datgene
 dat men genegen is, liefheeft, koestert; vgl. *Mijn' sinn'lickheden* 1367; *cass* WNT kas (III),
 1713, 3: geld (in de geldkas)). *onverlemde leden*: een lichaam zonder gebrek.
- 2639 *halers ... wordt*: halers die altijd krediet hebben (de kerf waarop ik aanteken wat ze op krediet
 komen halen, wordt nooit van ijzer (waarop men niet kerven kan), d.w.z. ik zal hun nooit
 krediet weigeren).
- 2640 *niet ... vast*: eten heb.
en ... kort: en geen hemd tekort kom (kleren heb).
- 2641 *eruen ... erf*: erfgenamen van mijn bezit.
Icken: persoonlijkheden (WNT ik 1451, B 1, dit citaat o.a.).
- 2641/2642 *Copijen ... principael*: copieën van het slechte origineel.
 2642/2643 *dat ... geraeckt*: dat zij God lof hebben overtroffen en oneindig hebben overtroffen (beminnelijke
 overschatting van zijn kinderen, en onderschatting van zichzelf!).
- 2644 *knechtjens*: jongens.
 2645 *tuschen ... aensien*: tussen mooi en dragelijk van uiterlijk.

*

Daer in sich Moeders deughd ontwijffelick laet aensien,
 Vijf gasten ongenòijt en altijd wellekom,
 Die mij doen wenschen dat de dagh van mergen kom.

Dit vriendelick gesinn onthael ick, sonder pruijlen²⁶⁴⁹

2650 Van dat sij d'eenigheid, daer in ick soeck te schuijlen,^{2649/2650}

Verstooren met haer jeughd, en roeren Hofwijck om,²⁶⁵¹

En maken't nauwer dan de Straet van 'tAchterom.²⁶⁵²

Daer zijn de gasten: flux den Room pott uijt den polder,²⁶⁵³
 De boonen vanden Staeck, de netten vanden solder,

2646 Decus eximium formae par reddit imago Vultibus, et similis natorum
 gratia monstat. Stat. 3. Syl. 3.

(Statius Silvae 3, 3, 111 evv., speciaal 114). Vert. J.H. Morley (ed. Loeb, 1955, T. I, p. 177): Yet the trusty image of fame reflects her peerless beauty, and a like charm of countenance in her sons reveals it. Vert. H. Frère en H.J. Izaac (éd. Budé): mais son portrait rend l'image d'une rare beauté, égale à sa réputation, et le charme sans dissemblance de ses enfants fournit témoignage. (Over de verschillende vertalingen zie Rank).

2653 (1658) Musicè Herclè agimus aetatem; ita ut nos decet: Vino et victu,
 piscatu probò, electili vitam colimus. Plaut. Most. 3. 2. (= 729-731).
 (Het citaat naar de situatie door Huygens gewijzigd). Vert. Ludwig Gurlitt,
 Propyl. Verl., Vert. Plaut., Berlijn 1922, Bd III, p. 274: Wahrhaftig, Ja!
 Ihr treibt ein flottes Leben und tut recht daran; Bei Wein und
 Schmausereien von Fisch und feinsten Kost genießt ihr eure Tage.

Transliteratie:

2648 mogelijk *kom*,

*

2649 [-*verwach*] ≤*onthael*≥ Sterker, hartelijker.

2652 [-*hef*] <*de*> *straet van* enz. Vergissing: eerst wilde hij schrijven *het Achterom*.

2654 [-*struijck*] ≤*staeck*≥ Het betere woord.

2649 *Dit ... gesinn*: Deze liefhebbende kinderen (WNT gezin 2220: inzonderheid: het kroost, in tegenstelling met de ouders; onze plaats verkeerdelijk geciteerd onder 2219, 3).

onthael: ontvang (vgl. 1461).

2649/2650 *sonder ... Van dat*: zonder erover te mopperen dat (Huygens kan dit construeren zonder *er*).

d'eenigheid: de eenzaamheid, het alleenzijn.

te ... stoff: op te hogen met dat materiaal (nl. de uitgegraven aarde).

2651 *roeren ... om*: Hofwijck in rep en roer brengen.

2652 *nauwer*: enger, benauwder (door de drukte die ze meebrengen).

de ... Achterom: Vgl. 1190 (Deze straat was nauw en druk!).

2653 *polder*: rek (waarop in kelder melkvaten enz. geplaatst) (WNT polder (II) 3107, 10).

de staeck: (waar ze omheen groeien, de bonenstaak).

*

- 2655 De vijuer in 'tgewoel, de snoecken inde lij,²⁶⁵⁵
 Jan Maertsen inde praem, en elck all euen blij,²⁶⁵⁶
 (Blij met de volle vangst, die selden komt te missen,²⁶⁵⁷
 Van ongeroofde winst, van ongekochte vissen)
 De Peeren vanden Boom, de lijster uijt de Strick,²⁶⁵⁹
- 2660 Elck vrolicker als t'huijs, elck besiger als ick.²⁶⁶⁰
 Ick besigher dan elck op 'tlichten van de Seghen,²⁶⁶¹
 Wel seghen inder daed, die seghen brengt op segen,²⁶⁶²
 Die stadigh en op news een' volle vischmerckt geeft²⁶⁶³
 En tuschen slibb en kroost van water-schatten leeft.²⁶⁶⁴
- Transliteratie:*
 2664 *Er staat water-shatten* (vergissing)

- * 2662 [-De] ≤ *Wel* seghen enz. Duidelijker op de andere betekenis van *seghe*n wijzend.
 2663 [-niewe] <volle> Geen herhaling van *niew* (zie *op news*).

Varianten apograaf:

A 2660 *dan ick* (correctie in A door Huygens).

Varianten 1658:

- KI 2660 *t'huijs* voor *t'huijs* Zetfout.
- 2655 *De ... gewoel*: (een ander werkw. bij te denken als in 2653/4, waar iets als *haal* past) de vijver (*raakt*) in rep en roer.
de ... lij: de snoeken (*raken*) (komen) in 't nauw (WNT lij (I) 2193; onze plaats ten onrechte m.i. op 2194 onder: *in de lij zijn* = in het onderspit zijn).
- 2656 *Jan Maertsen*: de man die bij het vissen helpt, niet een van de twee huisbedienden; zie Huygens' grafschrift op hem van 8 nov. 1654, W. V 136, waaruit blijkt dat hij de zorg had voor Hofwijck).
- 2656 *elck ... blij*: elk is al even blij.
 2657 *komt ... missen*: mist, faalt, mislukt.
 2659 *De ... Strick*: (weer imperativisch: haal enz.).
 2660 *Elck*: Elk is ...
 2661 *Ick ... elck*: Ik heb 't (nog) drukker dan alle anderen bij het ophalen van het net.
 2662 *Wel ... segen*: (De *Seghen* mag inderdaad zo heten, ze brengt immers *seghe*n op *seghe*n (men lette op de spellingdifferentiatie)).
 2663 *Die*: (antec. *de Seghen*).
en op news: en telkens opnieuw.
 2664 *tuschen ... kroost*: tussen het slib (van de bodem) en het kroos (van het oppervlak).
van ... leeft: vol is van wemelende vis.

- *
 2665 Daer vlej ick mijn gepeins, en danck Geluck en Reden²⁶⁶⁵
 Die mij een' vette weij tot water scheuren deden;
 Tot water, om mijn' erf te rijsen met die Stoff,²⁶⁶⁷²⁶⁶⁷
 En houden 'twinter-peil beneden Huijs en Hof.²⁶⁶⁸
 Wel was't een soeten dwangh, en een gesegent Moeten,²⁶⁶⁹
 2670 Daer door ick Hof en Huijs ontsloegh van natte voeten,²⁶⁷⁰
 En gaf mijn' Boomen vrij te weiden in het hoogh,²⁶⁷¹
 Des winters niet te natt, des somers niet te droogh,
 Soo diep en soo ondiep pass als sij mochten sincken,²⁶⁷³
 En vinden spijs genoegh en niet te veel te drincken.²⁶⁷⁴
 2675 En die dien ouerslagh verdoemden metter haest,²⁶⁷⁵
 Staen d'uijtkomst aen en sien verwondert en verbaest.²⁶⁷⁶
 En d'opkomst staet haer aen, en doet haer met mij seggen,²⁶⁷⁷
 Sulck water voor sulck land was geld op woecker leggen.²⁶⁷⁸

- * 2665 [g+] <G>eluck Prominent, evenals Reden.
 2676 [D+] <S>taen [-op bijd] d'uijtkomst enz. Onduidelijk.

Varianten apograaf:

- A 2669 *soete* (fout copiist).
 2665 *Daer ... gepeins*: Daar denk ik aan, daarop richten zich mijn gedachten (op het zojuist gezegde (spelling *vlei* voor *vlij* komt meer voor).
en danck: en ik dank (samentrekking ofschoon thans geen inversie).
Geluck en Reden: het geluk en de rede (het verstand, de verstandige overweging).
 2667 *tot ... deden*: tot water deden maken (uitgraven).
 2667 *te ... stoff*: op te hogen met dat materiaal (nl. de uitgegraven aarde).
 2668 *En ... Hof*: en het winterpeil (van het polderwater) beneden huis en hof te houden (woordorde metri causa gewrongen; *te* samengetrokken).
 2669 *Wel ... dwang*: Ongetwijfeld was het een heilzame dwang.
 2670 *ontsloegh van*: vrijwaarde, bewaarde voor (droog hield).
 2671 *En gaf ... hoogh*: en mijn bomen gelegenheid gaf om zich vrijelijk te voeden in de verhoogde grond (woordorde hoofdzin, metri causa; geven = schenken, vergunnen, de gelegenheid bieden).
 2673 *Soo ... sincken*: net zo diep en zo ondiep als zij konden, in de grond te dringen.
 2674 *En ... drincken*: en genoeg voedsel te vinden en niet teveel (genoeg) te drinken. (constr. 2671-2674: bij *gaf* de objekten: *vrij ... droog*; *Soo ... sincken*; *vinden ... genoegh*; *niet ... drincken*; *te* is voor *sincken* en *vinden* samengetrokken; *Des ... droog* is pred. toev. bij *mijn' Boomen*).
 2675 *dien ... haest*: dat plan (die opzet) haastig (meteen) veroordeelden.
 2676 *Staen ... verbaest*: staan het resultaat verwondert en verbaasd aan te zien.
 2677 *d'opkomst*: (spelend met *uijtkomst*) de opbrengst (van de vijver) (WNT opkomst 241, 9 B).
 2678 *op ... leggen*: tegen rente uitzetten.

*

- Danck hebb de volle Vlied haer stadighe gevaer²⁶⁷⁹
- 2680 Die 't onder-water-volck doet vlieden voor 'tgevaer,²⁶⁸⁰
 En in de ruijme stilt van Hofwijcks klare broecken²⁶⁸¹
 De stille ruijmt met sijns leuens tochten soecken.²⁶⁸²
 Van binnen veile vré voor buitens wilde vreugd,²⁶⁸³
 Met ongerustigheid, die daerom niet en deught.
- 2685 Onnoosel, stomm geslacht, ghij komt u hier vermeiden²⁶⁸⁵
 Gelijck de land-heer doet; 'tis Hofwijck voor ons beiden;
 Ick schuijl'er voor 'tgeraes, ghij duijckt'er voor 'tgetier,²⁶⁸⁷
 Een insicht, een bescheid, een einde brengt ons hier.²⁶⁸⁸
 Maer, soo ghij spreken kost, hoe soudt ghij mij beliegen,²⁶⁸⁹
- 2690 Hoe soudt ghij inde Vlied 'thofwijcker hoofsch bedrieghen,²⁶⁹⁰

*

- 2679 [v+] <V>lied Eigenaam.
- 2682 [-ruijme] <stille> ruijmt Omkering van *ruijme stilt* van vorige vs. [-haers] ≤-sijns≥ ≤sijns≥ *leuens* [-tochten] <tochten> *soecken* Veel aarzeling over *haers* of *sijns*; tenslotte *sijns*, terugslaand op 't *onder-water-volck*; grammatisch correct tegenover meerv. poss. *haers* ad sententiam.
- 2685 [-~] <stom>
- 2686 [-Huijs] <Land-heer> Beter passend bij de heer van Hofwijck.
- 2687 [-schuijl'er] ≤duijck'er≥ Variatie!
- 2688 *Een* [-aen] <insicht> Het betere woord: inzien, niet: aanzien, aanschouwen.
- 2689 [-als] <soo> Onduidelijk: misschien *soo* duidelijker hypothetisch, *als* kon ook temporeel worden gebruikt. Vgl. Inl. 9, 7.
- [-bedriegen] <belieghen> Vergissing, zie rijmwoord.
- 2679 *Danck ... gevaer*: Gedankt zij het voortdurende gevaar van (op) de volle (drukbevaren) Vliet (constr. Jan z'n fiets).
- 2680 *'tgevaer*: (woordspelend) het gevaar (van de naderende schepen).
- 2681 *klare broecken*: heldere sloten, grachten (eigenlijk moeras).
- 2682 *De ... soecken*: de stille ruimte (omkering) doet zoeken (gedreven) door de driften van zijn leven (zijn drift om te leven) (WNT tocht 275, b; *sijns* reflecteert op 't *onder-water-volck*).
- 2683 *Van ... vreugd*: (nieuw objekt bij *soecken*) binnen (in Hofwijck) veilige rust in plaats van de wilde vreugd van buiten (in de Vliet), (gepaard) met onrust, die daarom (vanwege die onrust) niet deugt.
- 2685 *stomm*: niet kunnende spreken.
u ... vermeiden: u ... vermeien, vermaken (met hypercorrecte *d*).
- 2687 *Ick ... getier*: (De twee verschelften syntactisch en semantisch geheel parallel).
- 2688 *Een ... einde*: Één (Dezelfde) overweging, hetzelfde motief, hetzelfde doel (WNT bescheid 1955, 5).
- 2689 *hoe ... beliegen*: hoe zoudt gij mij logenstraffen (WNT beliegen 1726 C, 1, dit citaat).
- 2690 *'thofwijcker ... bedrieghen*: het hoofs bedrog van Hofwijck (spelend: *hoofsch* = zoals aan het hof; *Hofwijcker hoofsch* = 'hoofs' op Hofwijck).

*

- Ontdecken voordien mond van d'een' en d'ander' sloot,²⁶⁹¹
 En roepen, siet u voor, daer binnen woont de dood,²⁶⁹²
 Het water isser koel, in vijuer en in grachten
 Maer heete ketelen en Roosters staen en wachten²⁶⁹⁴
 2695 Drij voeten vande vreughd; men speelt'er met het nett,
 En die daer slapen will smooit in 'tgevierde bedd:²⁶⁹⁶
 Men noodt'er ons te gast, maer om den waerd te spijsen,²⁶⁹⁷
 Dat's Hofwijcks, en dat's Haeghs: lett op den raed der wijsen,
 En steeckt u in geen gat daer gheen gat door en is.²⁶⁹⁹
 2700 Die dat bezeffen kan is kloecker dan een vis.²⁷⁰⁰
 Is 't niet vermaecks genoegh de vissen te verassen,²⁷⁰¹
 Hoort, vreemdeling, en spreeckt genadigh van mijn' plassen,²⁷⁰²
 Een vijuer is voll vreughds, al waer hij visseloos:²⁷⁰³
 Let op die Boomkens hier, lett ginder op die Roos,

- * 2697 [-noijf] ≤noodt≥ Het nettere woord? De vis spreekt keurig!
 2701 vermaecks ≤genoegh≥ Omissie.
 2702 a. Hoort lakers van mijn werck, en maeckt een end van bassen
 b. Hoort vreemdeling en spreeckt genadigh van mijn 'plassen,
 Boven lakers is nog geprobeerd wandelaer? lasteraer, beide doorgehaald. In elk geval was het Huygens iets te kras en onvriendelijk, wat er eerst stond.
 2703/2704 Door nummering met 1, 2 in deze orde gebracht. Deze was ook logischer: na de betuiging van 2703 de demonstratie van 2704.

Varianten apograaf.

- A 2700 *bevroeden* (correctie in A door Huygens).
als ('fout' copiiist; als en dan wisselen overigens).
 2691 *Ontdecken*: blootleggen.
voorden ... sloot: bij de ingang van de een of andere sloot.
 2692 *siet ... voor*: pas op, neem u in acht (MNW voresien 1077 wederk. 2).
 2694 *ketelen*: (om de vis te koken).
Roosters: (om de vis te roosteren).
staen en wachten: staan te wachten.
 2696 *smooit ... bedd*: komt om (stikt) in het bed dat er neergelaten wordt (het net) (*vieren* eigenlijk van het touw, met objektsverwisseling van het net gezegd; vgl. WNT *vieren* (II) 360, 2: het anker *vieren*).
 2697 *waerd*: gastheer.
 2699 *steeckt ... is*: steek u niet in een gat waar ge niet meer uitkomt (spelend met de uitdrukking: ergens geen gat in (vroeger ook *door*) zien: geen uitweg uit iets zien).
 2700 *Die ... viss*: (Huygens weer aan het woord; hij bedoelt m.i.: arme vissen, je moet wijzer zijn dan een vis om dat te snappen).
 2701 *Is ... verrassen*: Als het enz.
 2702 *Hoort*: hoor (dan).
en ... plassen: (intercalatie) (*genadigh* = gunstig, welwillend).
 2703 *Een ... visseloos*: (objekt van *Hoort*).

*

- 2705 En all wat om den boord van mijn' gecierde grachten²⁷⁰⁵
 Hofwijcker Hof verrijckt met ongemeene prachten.
 Een' Roose maeckt'er twee, vijf Boomkens zijnd'er tien.
 Vijf op het water-vlack, vijf op het land gesien.
 Indien ick niet en dool, dit peerdje treckt noch stijuer,²⁷⁰⁹
- 2710 En 'tis de tweede reis gewoeckert met mijn' vijuer.²⁷¹⁰
 Twee Huijsen voor een Huijs, twee Eilanden voor een,
 Is weeldrigh' Alchijmij, of ick en kender geen.²⁷¹²
 Goud-jagers holl en doll, en spott niet met mijn' winsten,²⁷¹³
 Sij gaen voor d'uwe verr, of wegens op, ten minsten.²⁷¹⁴
- 2715 Ghij meent een' dobb'le kans te nutten, en ick oock;²⁷¹⁵
 26 (1658) Ripae fraxino multâ; multâ populo vestiuntur: quas perspicuus
 amnis velut mersus viridi imagine annumerat. Plin. Sec. Ep. l. 8
 (Plinius Epist. VIII, 8, 4. In de editie van de brieven van Plinius van A.M.
 Guillemin (Parijs 1967) Tome III, p. 63) (Correctie: niet *mersus* maar
mersas bij *quas*). Vert. Guillemin: Les rives sont revêtues d'une quantité
 de frênes, de peupliers en quantité et la transparence du cours d'eau
 permet de les compter sous l'onde par leurs vertes images.

- * 2703 [-heeft sijn'] ≤is vollē vreughds Sterker.
 2706 [-Den wandelaer] ≤Hofwijcker hofē verrijckt enz. Het ging hier over de hof, dus beter
 niet naar de wandelaar over te springen.
 2713 mijn' [-vruc?] <winsten>
- 2705 gecierde grachten: (met planten en bomen) gesierde grachten (die huis, eilanden, plein en
 boomgaard omgeven; zie de plattegrond).
- 2709 dool: dwaal, mij vergis.
 dit ... stijuer: (zonder inversie) trekt dit paardje nog sterker = zit hier nog meer in (WNT paard
 56, c onder spreekwoorden en zegswijzen vermeld, zonder toelichting).
- 2710 'tis ... vijuer: het is de tweede keer voordeel behalen (dat ik voordeel trek) uit mijn vijver (voor
 de eerste 'reis', zie 2655 vlgg. (de vis!)).
- 2712 weeldrigh' Alchijmij: vruchtbare, zeer voordelige alchemie (hier in de zin van geheime kunst,
 vgl. WNT alchymist 109, 2; weeldrigh MNW weeldich 2027, II, 1).
- 2713 Goud-jagers ... doll: IJdele en dwaze goudzoekers (vgl. de bestrijding van de alchimisten
 Dagh-werck 1890 vlgg., ook de Zedeprint *Een Alchymist*, in *Zes Zedeprinten*, Utrecht 1976
 (Ruygh-Bewerp 4)).
- 2714 voor ... verr: ver boven de uwe.
 wegens op: wegen ertegen op.
 ten minsten: op z'n minst.
- 2715 meent ... nutten: van een dubbele kans gebruik te maken (goud of *zilver* te maken?).
 ick ... oock: zie 2710.

*

- Ick teer op schaduwen, en ghij verteert in roock:²⁷¹⁶
 Mijn schaduwen staen vast uw roock en kan maer vluchten,
 Uw' zijn verdwijnende, mijn' stadighe genuchten;²⁷¹⁸
 Uw' droomen kosten geld, de mijne niet een duijt,²⁷¹⁹
 2720 En duren, dat ghij 't weet, all gaet de dagh-keers uijt.²⁷²⁰
 De nacht-keers volght er op en thoont mij weer mijn' schatten,²⁷²¹²⁷²¹
 Soo, datt'er een Narciss sou poogen naer te vatten:²⁷²²
 En 'twaer den jongelingh vergeuen, als hij sagh
 All wat ick sie bij nacht, en bijden vollen dagh.
 2725 'Ksie boomen voet aen voet, 'ksie menschen met de voeten,²⁷²⁵
 En sonder struijckelen, malkanderen ontmoeten,^{2725/2726}
 'Ksie, of ick meen te sien, de weder-zij van 't Rond,²⁷²⁷
 Als of ick in Japan aen geen' zij Banda stond.²⁷²⁸

* 2717 *staen* ≤*vast* [-u] ≤*uw* ≥ *roock* enz. Toevoeging *vast* metrisch noodzakelijk; possessief *u* tot *uw* verbeterd. Vgl. 2069.

Varianten apograaf:

A 2718 *verdrijvende* (fout coplist).

- 2716 *teer op*: geniet van.
roock: (uit de kroezen en ovens die de alchimist hanteert).
 2718 *Uw'*: Uw *genuchten*, vreugden.
verdwijnende: vervliegende genoegens.
stadighe: bestendige, blijvende (samentrekking van *genuchten* achter *Uw'*, *verdwijnende*, *mijn'*).
 2719 *droomen*: (van goud maken).
de mijne: mijn dromen (van verdubbeling van mijn bezit).
 2720 *duren*: duren voort.
dat ... weet: weet dat (eigenlijk: opdat ge 't weet, vgl. WNT dat (II) 2306, 8). *dagh-keers*: zon (vgl. 2157 *de keers ...*, *de groote Keers der wereld*).
 2721 *nacht-keers*: maan (vgl. 2176 *d'ander keers*).
 2721 *weer*: wederom (ook in het maanlicht de weerspiegeling).
 2722 *Soo ... vatten*: zodanig dat een Narcissus zou proberen ernaar te grijpen (een Narcis iemand als Narcissus, een jongmens als N. (vgl. 2723/4) (nog niet het moderne gebruik van een Beethoven enz. = Beethoven).
 2725 *voet ... voet*: (De voeten van schaduwboom en echte boom liggen tegen elkaar).
 2725/2726 *'Ksie ... ontmoeten*: (In het water ontmoeten elkaar zo de voeten van mensen die boven elkaar ontmoeten).
 2727 *de ... Rond*: de andere helft van het wereldrond (= het spiegelbeeld van de hemel, het uitspansel in het water; Huygens stelt zich voor dat dit de andere helft van het wereldrond is).
 2728 *Als ... stond*: als ik in Japan (aan de tegenovergestelde zijde van de aarde) aan gene zijde van Banda stond (Japan ligt naar de voorstelling van Huygens aan gene zijde van Banda; de constructie *aen ... Banda*, zonder *van* onduidelijk).

*

- 'Ksie schuijten kiel aen kiel met auerechtse vrachten,²⁷²⁹
 2730 'Ksie hoeck en hengel-roe versien van dobbble schachten,²⁷³⁰
 'Ksie swanen dompelen en bouen 'twater uijt,²⁷³¹
 'Ksie alle dingh noch eens. en euen als 'tgeluijd²⁷³²
 Dat van de Bergen stuijt en van de wilde wouden,
 En van een' hollen muer, voor soeter werdt gehouden²⁷³⁴
 2735 Dan Trommel of Trompett, die't doen doen wat het doet,²⁷³⁵
 Soo zijn mijn' schaduwen, of schijnen, noch soo soet,²⁷³⁶
 Als 'tschepsel dat haer baert en schepselen doet schijnen.
 'Tis waer, sij gaen te niet, maer sien wij niet verdwijnen²⁷³⁸
 All wat de wereld draeght? en Croonen, en Gebied,
 2740 En sulcke schaduwen vergaens' in 'tende niet?^{2739/2740}
 Zijn alle dingen dood, is 'tvijuertje bevrozen?²⁷⁴¹
 Ick vraegh mijn' rappe jeughd, of 'tqualick was gekosen.²⁷⁴²
 Wat waters voor wat grass, een' rij-baen voor een' weij?

*

2736 [-eens] ≤noch≥ soo soet enz. Onduidelijk: *noch* = nog eens (WNT nog 2048 boven), evenals *eens* (*eens soo goet* = tweemaal zo zoet).

2729 *met auerechtse vrachten*: met de vrachten ondersteboven (in het water bevindt zich de vracht onder het schip).

2730 *hoeck*: haak.

schachten: drijver aan een hengelsnoer, van de schacht van een veder gemaakt (WNT schacht (I) 183, 6, dit citaat o.a.); deze wordt in de weerspiegeling verdubbeld.

2731 *dompelen*: (nl. de zwaan onder water, alsof hij duikt).

en ... uijt: (pred. toev. bij *swanen*, evenals *dompelen*).

2732 *noch eens*: nog een keer.

2734 *hollen*: inwaarts gebogen (WNT hol (IV) 872, 2, o.a. dit citaat).

soeter: aangenamer, liefelijker.

2735 *Dan ... Trompett*: dan (het geluid van) trommel en trompet.

die: (antec. Trommel of Trompett).

't doen ... doet: maken dat het (het geluid) doet wat het doet (die de echo verwekken).

2736 *Soo soet*: zo zijn of schijnen mijn schaduwen nog eens (dubbel) zo 'zoet' (liefelijk) als het schepsel (boom enz.) dat ze verwekt (*noch*, zie WNT nog 2048 = nog eens).

en ... schijnen: en ze (echte) schepselen doet schijnen.

2738 *verdwijnen*: tenietgaan.

2739/2740 *Cronen ... sulcke schaduwen*: (aanduiding van datgene wat straks subjeet *s'* zal worden, zelf geen zinsdeel) kronen (regeringen) en heerschappijen en dergelijke schaduwen.

2741 *Zijn ... bevrozen*: (Huygens maakt weer eens een sprong; hij verplaatst zich opeens in de winter).

2742 *mijn' rappe jeughd*: mijn rappe jonge mensen, mijn kinderen.

*

- De schaetsen swegen't niet, als 't anders niemand zej.²⁷⁴⁴
 2745 Die schetteren't mij toe, terwijl sij dusend quicken²⁷⁴⁵
 In heen en wederbaen om Hofwijck henen stricken,²⁷⁴⁶
 En tuijgen bijden draed van 'tslingerende stael'²⁷⁴⁷
 Hoe oneenparigh is het menschelick gemael,²⁷⁴⁸
 Hoe vele naer een witt door vele wegen trachten,²⁷⁴⁹
 2750 En elck door andere; hoe 'twerren der gedachten²⁷⁵⁰
 De wereld ouerkruijst. kortom, waer uijt ontstaet²⁷⁵¹
 'Toneindigh vuijl papier dat Cassen ouer laedt,²⁷⁵²
 Dat boecken swellen doet, daer solderen af stenen,²⁷⁵³

* 2748 [-onbestendigh] \leq oneenparich \geq Beter woord: niet onvast, wisselvallig, maar: ongelijk.

Varianten 1658:

KI 2747/2748 ontbreken. Omissie, die niet werd opgemerkt!

Varianten 1672:

KI 2747/2748 In plaats van de omissie van 1658 twee nieuwe vss:

En doen mij door 't gewoel van soo veel beenen sien,

Hoe wonderlick verscheelt het poogen van de li'en: Evenals bij 1332 vlgg. keerde Huygens niet terug naar 1653 of A of K, dat misschien niet bij de hand was.

2744 *swegen:* zouden ... verzwijgen.

2745 *schetteren:* luid roepen.

quicken: linten.

2746 *stricken:* strikken, binden (op de grachten die Hofwijck omringen).

2747 *En tuijgen ...:* (woordorde hoofdzin, metri causa; normaal: en ... tuijgen (= getuigen)).

bijden ... stael: door de draad (het spoor) van het zwierende staal (de ijzers onder de schaatsen).

2748 *Hoe ... gemael:* hoe ongelijkmatig (verward, chaotisch) het ronddraaien (rond-wriemelen) van de mensen is (de een gaat zus, de ander zo).

2749 *naer ... trachten:* naar een doel langs vele wegen streven.

2750 *En ... andere:* en ieder langs andere wegen (dan de rest).

'twerren ... gedachten: de verschillende kanten uitgaande gedachten, het uiteenlopende denken.

2751 *de wereld ouerkruijst:* (in het beeld van de schaatssporen blijvend) over de wereld heengaat als lijnen die elkaar kruisen.

waer uijt ...: (5e objekt bij *tuijgen* 2747; woordorde als van onafh. vraag, metri causa, normaal: *waaruyt ... ontstaet*).

2752 *'Toneindigh ... papier:* de eindeloze hoeveelheid beschreven papier.

Cassen: kasten.

2753 *daer ... stenen:* (antec. van *daer: boecken*) waar zolders van steunen (kreunen).

*

- Die d'oude walgen doen, die kinderen beweenen,²⁷⁵⁴
- 2755 Van kinds been af verbeent met schrick van wetenschapp.²⁷⁵⁵
 Dat schrijuen, segh ick, en dit kruijsseling geschrapp²⁷⁵⁶
 Van schaetsen slaen op een: de waerheid is te vinden²⁷⁵⁷
 Door wegghen recht en kort: wij soeckens' als de blinden,
 En swieren gins en weer, en maken lang van kort,²⁷⁵⁹
- 2760 Soo dat een rijs tot Boom, een blad tot bladen wordt,
- 275 Itaque quod Philosophia fuit, facta Philologia est. Sen. ep. 108 (§23).
 (Itaque *quae* te lezen, niet Itaque *quod*). Vert.: Derhalve is wat Philosophie was Philologie geworden.
 Cogita. quod soleo frequenter tibi dicere, in istis nos nihil aliud quàm acumen exercere. Id. ib. (Dit moet zijn: Epist. 109, §17).
 Vert. Préchac-Noblot: Songe qu'en tout ceci, comme je te le répète fréquemment, nous ne faisons rien d'autre que d'exercer notre subtilité.
- 276 Si me noluis per deuia deducere, facilius ad id quo tendo perueniam. nam (ut ille Tragicus) veritatis simplex oratio est. ideoque illam implicare non oportet. Sen. ep. 9. (§12).
 Vert. Préchac-Noblot: Si tu veux bien ne pas me faire prendre les voies détournées, plus facilement je parviendrai au terme où j'aspire. Suivant le mot du poète tragique, 'la vérité s'exprime simplement.' Ainsi donc, n'entortillons pas son langage. (*ille tragicus* is Euripides, Phoen. 469 (472); zie volgende citaat).
 Ἀπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας εἴη. Eurip. Phoen. (469 (472)).
 Vert.: Het woord van de waarheid is eenvoudig.
 Breuis est assertio veritatis. Symm. lib. 7. ep. 5 (moet zijn Symmachus epist. VII, 16).
 Vert.: Kort kan zijn de bevestiging van de waarheid.
Transliteratie:
- 276 komma achter *wordt* vermoedelijk door strepen van verwijzingsteken geabsorbeerd, naar A opgenomen

- * 2754 [-wijse] ≤d'oude≥ [-tegenstaan] ≤walgen doen≥ Tegenstelling met kinderen gemaakt; sterker afkeer van de ouden uitgedrukt.
- 2754 *Die ... doen*: die (antec., *boecken*) de oude mensen doen walgen (ze hebben geen zin in die eindeloze boeken).
die ... beweenen: waarom kinderen huilen (die eruit moeten leren).
- 2755 *Van ... wetenschapp*: (pred. toev. bij *kinderen*) die van der jeugd aan overbluft zijn door de schrik voor de wetenschap (*verbeent*, vgl. 2360).
- 2756 *segh ick*: (tegenover het *tuijgen* van de schaatsen 2747-2755).
- 2757 *slaen op een*: stemmen overeen, lijken op elkaar (WNT slaan 1451, 10).
- 2759 *swieren ... weer*: slingeren heen en weer.

*

- En bladen tot een Boeck, en Boecken wilde wouden,²⁷⁶¹
 Daer wij den ouerlast soo wel af missen soudē,²⁷⁶²
 Als 't konstigh ongesont van spijsen ouervloed²⁷⁶³
 Die ons doet quijnen en den Apotheker voedt.²⁷⁶⁴
 2765 Hoe rijp is dese text om bladen voll te preken!²⁷⁶⁵
 Maer 'twaer een sott bestaen, het quaed met quaed te wreken,²⁷⁶⁶
 Veel schrijuen met veel klaps; mijn Rijdertjens zijn moe;²⁷⁶⁷
 Sij doen de schaetsen af en ick de venster toe.
 Verheught u, Leser-lief; 'tis met mij omgekomen,²⁷⁶⁹
 2770 Mijn' penn is af gedicht; vreest voor geen' langer droomen;²⁷⁷⁰
 'Tkan soo voor eens bestaen; en, nu ick, uijtgemaelt²⁷⁷¹

*

- 2766 [-met ~] ≤het quaed met quaed te wreken≥
 2769 [-Mijn Leser, weest getroosf] ≤Verheught u Leser-lief≥ Sterker!
 2770 [-uijt] ≤af≥ gedicht afgedicht geeft beter aan dat het einde bereikt is; *uitgedicht* kan zijn:
 niet meer kunnen dichten.
 2771/2773 a. 'T kan soo voor eens bestaen; en, of ghift niet en wist
 Nu ick tot schaduwen ... ~ ...
 Soo zijnder lichtelick geen lichamen te vinden
 b. 'Tkan soo voor eens bestaen; en, nu ick, uijtgemaelt
 Naer schijn en schaduwen tot schaets-spel ben gedaelt
 Soo wist ick lichtelick niet lijuichs meer te vinden
 Voorzover te beoordelen ziet versie b er beter uit!

Varianten apograaf:

- A 2763 *spijs en* (fout copiiist).
 2761 *bladen ... boeck*: (sprong van boombladen naar boekbladen). *Boecken ... wouden*: (sprong terug van boeken naar geweldige boomcomplexen).
 2762 *Daer ... soudē*: waarvan wij de overlading even goed (evenzeer tot ons heil) zouden derven.
 2763 *Als ... ouervloed*: als de door onszelf veroorzaakte ongezondheid door overvloed van spijsen (WNT kunstig 589, 3: kunstmatig, niet natuurlijk, maar door de mens gemaakt; *spijsen* als pregenit. op te vatten).
 2764 *doet quijnen*: ongezond maakt.
 2765 *rijp*: geschikt (WNT rijp (IV) 370, 10; vgl. nog: rijp voor iets).
 2766 *bestaen*: daad, onderneming.
 2767 *Veel ... klaps*: veel schrijven (juist aan de kaak gesteld) met veel gepraat (te wreken).
mijn Rijdertjens: mijn schaatsenrijdertjes (vgl. *mijn' rappe jeughd* 2742).
 2769 *'tis ... omgekomen*: ik ben klaar (WNT omkomen 342, b: *Het is omgekomen*: Het is uit, het is gedaan, enz.; *het is met mij omgekomen* = Het is met mij afgelopen. Hier m.i. anders: het is ten einde wat mij betreft, ik ben klaar).
 2770 *af gedicht*: uitgedicht, aan het eind gedicht.
vreest ... droomen: vrees niet voor nog meer mijmeringen (*geen*, vgl. 1026; *droomen* subst.).
 2771 *'Tkan ... bestaen*: het is zo voor ditmaal genoeg (WNT eens (I) 3850 *Voor eens*).
uijtgemaelt: uitgezeurd, aan het eind van mijn zeuren.

*

- Naer schijn en schaduwen tot schaets-spel ban gedaelt²⁷⁷²
 Soo wist ick lichtelick niet lijuighs meer te vinden²⁷⁷³
 Daer om ick uw geduld aen 'tmijne sou verbinden.²⁷⁷⁴
 2775 Gevalt u, voor de moeijt, van 'tkinder-mael te zijn;²⁷⁷⁵
 Wij sullen uw verdriet verdrincken in mijn' wijn,
 Komt peist'ren in mijn' Hutt ('ksal 't geen Casteel meer noemen,²⁷⁷⁷
 Ick ben soo satt als ghij van rijmen en van roemen)²⁷⁷⁸
 Als 'tmael te maeghwaerd is en 'tlaken vanden diss,²⁷⁷⁹
 2780 Dan sal ick u in 'tkort doen sien wat Hofwijck is,²⁷⁸⁰
 En voeden noch uw oogh met lieffelicker dingen²⁷⁸¹
 Dan die ick mij vermeet te seggen of te singen,²⁷⁸²
 Ten oosten met een dorp dat geen gelijk en kent,²⁷⁸³
 Ten zuijden met een' weij die tegen 'tveen belent,²⁷⁸⁴

- * 2775 [-'t-] ≤ 'tkinder^z -mael
 2776 [-d'ongenuchf] ≤ uw verdriet^z Aardiger: uw verdriet verdrinken in mijn wijn! Zie volgende correctie.
 [-den] ≤ mijn^z wijn.
 2777 'tgeen door verticale streep gesplitst. In tegenstelling tot 'tgeen = hetgeen dat aaneengeschreven wordt.
 2780 [-Soo] ≤ Dan^z Huygens verkiest temporeel *dan* boven veronderstelling opvangend, steunend *soo*; vgl. 2689.
 2772 *Naer ... gedaelt*: na schijn en schaduwen (zie 2703 vlgg.) tot het spel op de schaats ben afgezakt.
 2773 *Soo ... vinden*: zou ik wellicht niets substantieels meer weten te vinden (*Soo* steunbijw., weglaatbaar; WNT lijvig 2387, II, 2, dit citaat).
 2774 *Daer ... verbinden*: waarom (om hetwelk) ik uw geduld zou koppelen (binden, onderwerpen) aan het mijne; vgl. 1255 en WNT verbinden 590, 14.
 2775 *Gevalt u*: Behaagt (het) u.
voor ... moeijt: in ruil voor de moeite (van het naar mij luisteren).
van ... zijn: aan het maal met de kinderen, deel te nemen.
 2777 *peist'ren*: pleisteren, u ontspannen, uitrusten.
Casteel: (zie 2556).
 2778 *roemen*: grootspreken, pochen.
 2779 *te maeghwaerd*: in de maag (vgl. 2181, 2182).
 2780 *sien*: (nadruk, geen praten meer!).
 2781 *noch ... oogh*: uw oog nog (na het oor) (nadruk op *oogh*).
 2782 *mij vermeet*: mij verstout, waag.
singen: bezingen (in een gedicht).
 2783 *met*: (nog afhankelijk van *uw oogh voeden* 2781).
gelijk: (substantivering in vorm van sterke buiging, uitgangloos) gelijke.
een ... kent: Voorburg.
 2784 *tegen ... belent*: aan het veen grenst.

*

- 2785 En duijsend wandelaers met vier gekloofde voeten,²⁷⁸⁵
 Die Hofwijck met den dagh beleefdelick begroeten²⁷⁸⁶
 En loeijen mij 'tbedd uijt, en roepen in haer' spraeck,
 Op, luijaert, uijt de pluïjm, en schaemt u vanden vaeck,²⁷⁸⁸
 Past op de Peerelen die in ons' eet-sael flonck'ren,²⁷⁸⁹
- 2790 Eers' ons 't steil sonnen-vier kom' roouen en ontdonck'ren;²⁷⁹⁰
 Daer komt de rouer; in de vodden; 'tis hoogh tijd,²⁷⁹¹
- 278** Surge, nugator, lacerande virgis, Surge, ne longus tibi somnus, unde
 Non times, detur. Auson. Ephem.
 (Ausonius Ephemeris id est totius diei negotium I, 17-20). Vert. H.G.
 Evelyn White (Loeb 1951), I, p. 15: Up with you, you waster! What a
 thrashing you deserve! Up, or a long, long sleep will come on you from
 where you dread it least. (Out with you, Parmeno, from your downey
 bed.).
 Ἐγρεο, Κωνσταντῖνε τί χάλκεον ὑπνον ἰαύεισ Anth. lib. 5. 120.
 (moet zijn: Anthol. Pal. XVI, 375, vs 1). Vert. Beckby (IV, p. 502 en 503):
 Konstantinus wach auf! Warum liegst du im ehernen Schlummer? (1658)
 Usque quó piger, dormies? quando consurges è somno tuo? Prov. 6. 9.
- Vert.: Hoe lang zult gij, luijaard, nederliggen? Wanneer zult zij van uwen
 slaap opstaan?
Transliteratie:
- 279** achter *ontdonck'ren* geen leesteken. Mogelijk onzichtbaar door wat in
 de geschreven is; puntkomma naar A

- * 2786 [- ~] ≤*beleefdelick*≥
 2788 [-*Kom*] ≤*Op*≥ Beter woord tegen de man die moet *opstaan*!

Varianten apograaf:

- A 2790 *komt* (fout copiïst).
verdonck'ren (fout copiïst).
- 2785 *En duijsend*: en met duizend.
 2786 *met den dagh*: tegelijk met de dag, bij het aanbreken van de dag.
beleefdelick: vriendelijk.
- 2788 *pluijm*: veren.
van ... vaeck: voor het slapen.
- 2789 *Past op*: Let op, Geef acht op.
ons' eetsael: (de wei).
- 2790 *s'*: (vooropgeplaatst pronominaal objekt).
't steil sonnen-vier: de brand van de hoog staande zon.
ontdonck'ren: verduisteren, stelen (WNT ontdonkeren 1833).
- 2791 *vodden*: kleren (geringschattend uit de mond van de dichter van *Costelick Mal*).

*

- Of denckt, ghij zijt uw deel in ons onbijten quijt.²⁷⁹²
 Zuidwestwaerd Hoef aen Hoef, en Voorburghs Ambachts-heeren,²⁷⁹³
 En Delft, haer vaste vest, daer hondert molens keeren,²⁷⁹⁴
 2795 En tuijgen watt'er meels tot soo veel monden hoort,²⁷⁹⁵
 Daer van men 't straet-gerucht schier binnen Hofwijck hoort.²⁷⁹⁶
 Dan Rijswijck, 'tschoone vleck, dat Princen kon bekooren.²⁷⁹⁷
 Ter westelicker Sonn den lieuen Haeghschen Toren,²⁷⁹⁸
 En, ouer 'tBroecker Hoij der Grauen hooghe woud,²⁷⁹⁹
 2800 En voorts de witte wall van 'tScheueninger sout.²⁸⁰⁰
 Kiest venster en gesicht; en weet'er af te seggen,²⁸⁰¹

- * 2792 <Of> [-~] denckt enz.
 2793 [-Ten Westen] ≤-~≥ ≤Zuidwestwaert≥ Precisering.
 2794 [d+] <h>ondert molens Begonnen *dusend* overdreven geacht.
 2795 watt'er [-~] meels.
 2799 ouer [- ~] < 'tBroecker Hoij>

Varianten apograaf.

- A 2793 *Ambachtheeren* (fout copiiist).
 2792 *Of denckt, ghij ...*: of, denk erom (bedenk), gij enz.
deel: aandeel.
 2793 *Voorburghs Ambachts-heeren*: Het gebied van de ambachtsheren van Voorburg, de ambachtsheerlijkheid Voorburg. Een ambachtsheer was een lokaal ambtsdrager, bekleed met de lagere rechtsmacht. De ambrachtsheerlijkheid van Voorburg was overigens in 1615 opgekocht door de stad Delft.
 2794 *haer ... vest*: (specificerend voor *Delft*) haar sterke vesting. *keeren*: draaien.
 2795 *tuijgen*: getuigen.
watt'er ... hoort: wat een meel er nodig is voor enz.
 2796 *Daer van*: (antec. Delft).
 2797 *Dan*: verder.
vleck: dorp.
dat ... bekoren: (In Rijswijk stond een paleis van Maurits, door Frederik Hendrik verbouwd en verfraaid).
 2798 *Ter ... Sonn*: in het westen.
den ... Toren: de toren van de St. Jacobskerk in Den Haag (ook zichtbaar op de plattegrond).
 2799 *En ... woud*: Tussen Leidschendam en Rijswijk liep de Broeksloot; weilanden eromheen waren hooilanden, waarvan een deel 'swinters onder water stond; dit gebied werd aangeduid als het *Broekerhooi*. Vanuit Hofwijck kon Huygens over deze landerijen heen het Haagse Bos (*der Grauen hooghe woud*) zien liggen.
 2800 *de ... sout*: de duinen van Scheveningen (*sout* = zee).
 2801 *gesicht*: uitzicht (vgl. 859 en 2805 over *uijtsien*, *aensien!*).
weet ... seggen: als gij ervan weet te zeggen (imper. zin, fungerend als hypothetische bijzin).

*

Dit keur ick voor het schoonst, dit soud ick liefst verleggen.²⁸⁰²

Soo weet ghij meer als ick, die noch een weerhaen ben,²⁸⁰³

En twijffel waer ick best mijn ooghen henen wenn.²⁸⁰⁴

2805 Verveelt u 'tuijtsien, keert; met insien sal ick 'tsoeten,²⁸⁰⁵

En doen u in een' Cass van Boeren-boeckjens wroeten,²⁸⁰⁶

Van Boecken uijt de Stadt, van wijsheid in't Latijn,²⁸⁰⁷

Of in sijn' moeder, Grieksch, of, dat nu Talen zijn,²⁸⁰⁸

Parijs-werck, en nieu Roomsch, of inde ronde lett'ren²⁸⁰⁹

285 (1658) Quandóque licebit Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus
horis Ducere sollicitae jucunda obliviae vitae. Hor. 2. Serm. 6 (Sat. II, 6,
60 sqq.). Vert.: (O land, wanneer zal ik je weer mogen aanschouwen?)
en wanneer zal 't me vergund zijn nu eens met de lectuur der klassieken,
dan weer met een siesta en een dolce far niente met volle teugen te
smaken de geneugten van de vergetelheid van een jachtend bestaan?

- * 2802 [-houd] ≤keur≥ Beter woord: al kijkend, 'proevend' tot een oordeel komen, vgl. 1531, 1624.
2805 [- uijtge] ≤- 'tuijtsien≥ <'tuijtsien> Eerst verschrijving *uijtge(sicht?)*, daarna verduidelijking van 'tuijtsien.
[-~] ≤keert≥
2806 doen u [-~] ≤in een Cass≥
2802 keur ... voor: acht, houd ... voor.
verleggen: wegdoen, terzijde stellen, niet meetellen (MNW verleggen 1999, 3).
2803 Soo weet enz.: dan weet enz. (hoofdzin na 2801: *weet ... seggen*). *die ... ben*: (Ik draai nog steeds mijn hoofd nu eens zus, dan zo, als een *weerhaan*, niet wetend te kiezen wat het mooist is).
2804 *wenn*: wend.
2805 *uijtsien*: (Vgl. 859).
keert: wend u om, ga van het venster weg.
met ... soeten: met naar binnen zien, kijken wat er binnen in huis is, zal ik 't goedmaken.
2806 En ... *wroeten*: en u doen rommelen in een kast met boerenboekjes (boekjes over land- en tuinbouw?).
2807 Van ... *Stadt*: (tegenover *Boeren-boeckjens*) met boeken voor stadsmensen. *van ... Latijn*: met wijsheid in het latijn (nog bep. bij *Cass*).
2808 Of ... *Grieksch*: of (wijsheid) in de moedertaal van het latijn, grieks (de oudere cultuurtaal, waar het latijn op steunt en aan ontleent).
of ... zijn: of (met wijsheid in) wat nu talen zijn.
2809 *Parijs-werck*: Frans werk, Franse boeken (WNT Parijs 489).
en ... Roomsch: (= en nieu Roomsch (werck)) Italiaanse boeken.
of ... lett'ren: of met wijsheid in de ronde letters (nog steeds bij *Cass*).

*

- 2810 Van't prachtige Madridsch, of in het Engelsch quett'ren,²⁸¹⁰
 De tael van alle tael, die nergens thuijs en hoort,
 En all om boortigh is; of diem' in Holland hoort.^{2811/2812}
 Of in besaeijt papier met letteren en noten
 Van ouer zee gebracht, of in mijn' vorm gegoten.^{2813/2814}
 2815 In velen, soo ghij 'tsoeckt, in Luijten, soo 't u lust.²⁸¹⁵

*

2811 *Madrids* <ch> Adjectief op -sch.

2812 *of in het beter Duijtsch* werd *Of diem' in Holland hoort* Onduidelijk: de eerste versie sprong eruit, rjmde niet met voorgaande vs en was misschien wat chauvinistisch.

2815 [-*Van*] ≤*In* ≥ ≤-*Of* ≥ *velen* enz.; zo ook bij *in Luijten* Huygens moest even de syntactische draad terugvinden. *In* was vereist, zie 2806 en vgl. de commentaar.

2810 *Van ... Madridsch*: van het trotse spaans.

of ... quett'ren: of wijsheid in het engels (het engelse gekwetter, gesnap; depreciërend over engels; vgl. WNT kwetteren 775: druk of onbetekenend praten; o.a. dit citaat).

2811/2812 *De ... is*: Men zou kunnen vertalen: de taal der talen, die nergens thuis hoort (omdat men hem overal hoort) en van overal is (WNT boorte 478 (= geboorte) geeft de afleiding *boortig* en dit citaat als enige, zonder toelichting); maar in die tijd was het engels zeker niet de wereldtaal zoals nu. (vgl. Kan 58, waar Huygens zegt: 'Het Engelsche volk, dat niet minder welsprekend is maar daardoor minder school maakt, omdat de landstaal afgescheiden door de Oceaan, maar weinigen gemeenzaam is, ...'). Eymael, 129 ontdekte een parallele plaats van Huygens in zijn *Tot den Leser* voor de vertalingen van Donne in *Korenbloemen* 1658 (W. VI 338), waar Huygens schrijft over 'de rijcke eigenschap van onse Tael ... die ick voor soodanigh uytgeve, dat een middelmatigh beleid der selve machtigh is de gedachten van allerhande Landslieden uyt te brengen met gemack ende bevalligheit. Hoewel ick schier wenschte de Engelsche hier uyt te mogen sluyten: want *haer Taele is alle Taelen, en als 't haer belieft, Griecsch en Latijn zijn plat* (= gewoonweg, eenvoudig) *Engelsch*. Waer tegen dewijl wy niet uytheemsch onder ons en gedogen, staet te dencken, hoe wy ons beset (= benard) vinden, wanneer wy in suyver Duyts hebben uyt te spreken *Ecstasis, Atomi, Influentiae, Legatum, Alloy*, ende diergelijcke.' Wij zullen moeten opvatten: de taal bestaande uit (met bestanddelen van) alle talen, die nergens thuis hoort (vanwege die gemengdheid) en van overal is (omdat hij woorden van overal gebruikt).

of ... hoort: of (wijsheid) in degene (de taal) die enz., in het nederlands.

2813/2814 *of ... gegoten*: of (doen wroeten) in met letters en noten bezaaid papier, uit Engeland hier gebracht of (papier) waarop ikzelf muziek heb geschreven. (Hier de nevenschikking met 2806 *in ... Boeren-boeckjes*; het vorige, vanaf 2807 *Van ... Stadt, van wijsheid in 't Latijn, Of in enz.* bestond uit twee bep. bij *een' Cass* 2806, de laatste zeer lang!).

2815 *In velen ...*: (nevengeschikt met 2813/4) in violen.
soo ... soeck: als ge het wilt.

*

- Tot dat ghij bidden sult, eij gunt mijn' sinnen rust;²⁸¹⁶
 'Kben Hofwijck satt gesien, gelesen en gegeten,²⁸¹⁷
 En wend het naerden Haegh: all wilt ghij hem vergeten,²⁸¹⁸
 'Tis oock een soet verblijf, spijt Hofwijck en sijn Heer.²⁸¹⁹
 2820 Ja (segg ick suchtende) maer was't voor desen meer.²⁸²⁰
 Soo scheid ick van mijn' vriend, soo breeckt hij uijt mijn' banden,²⁸²¹

- * 2817 a. 'Kben Hofwijck satt gehoort, gesien, ~
 b. 'Kben Hofwijck satt gesien, gelesen en gegeten
 2818 [-hebt ghij daer ijet vergeten?] ≤all wilt ghij hem vergeten,≥ De vraag was wat vreemd, onhelder; de bedoeling was waarschijnlijk: hebt ge daar niet iets vergeten, hebt ge Den Haag wel recht gedaan?
 2820 a. *Maer (...) voorhenen was hij 't meer*
 b. *Ja (...) maer was't voor desen meer*
 Misschien vond Huygens beter eerst de bevestiging te geven, en daarna de restrictie; in b nog sy voor was't geschrapt, metrisch geboden.
- 2816 *bidden*: vragen.
eij: och.
mijn' sinnen: mijn geest (Huygens zet ditmaal geen aanhalingstekens voor de direkte rede).
- 2817 'Kben ... *gegeten*: ik ben zat van het zien, het lezen en het eten van Hofwijck (Huygensiaanse stoute constr.: Van: *Ik heb mij zat gezien aan Hofwijck*, met res. werkw. bep. *zat* en objekt *mij* bij *zat gezien*, maakt hij passief: *Ik ben zat gesien*, dat hij echter voorziet van het objekt bij *gezien*: *Hofwijck*, dus niet: *Ik ben zat gezien aan Hofwijck* maar: *Ik ben Hofwijck zat gezien*; dit wordt doorgezet in (*Ik ben Hofwijck zat*) *gelesen* (wonderlijke sprong van de kijkers naar de lezers van het gedicht Hofwijck!) en in *gegeten*, waarbij we moeten denken aan de boomgaard en het *kinder-mael* 2775).
- 2818 *En ... Haegh*: en ga weer (keer terug) enz.
hem: Den Haegh (vgl. 2368 *hij* voor *Den Haegh*).
- 2819 'Tis ... *verblijf*: 't is ook een aangename plaats om te wonen (vgl. MNW *verblijf* 1503, 3).
spijt ... Heer: in weerwil van, ondanks enz.
- 2820 *Ja ... suchtende*: (Huygens beaamt 't, maar zuchtend).
maer ... meer: maar 't was 't vroeger meer (samentrekking van 't uit 2819 'Tis ... *verblijf*, het tweede 't=*een soet verblijf*).
- 2821 *breeckt ... banden*: de banden waarin ik hem kluisterde (vertellend, moraliserend, enz.).

*

Soo treed' ick uijt mijn Touw, soo raeckt ghij uijt mijn' handen,²⁸²²
 Moe Leser, dien ick flus voor d'eerste groete gaf,²⁸²³
 Nu voorde leste geef. De groote webb is af.²⁸²⁴

CONSTANTER.

8.decemb. 1651.

deo gloria in aeternum.

Postremos 78 versus uno spiritu fundebam.

* 2822 *Soo [-scheid] ≤treedz ick uijt mijn [-draed] ≤Touwz* Niet mijn draad loslaten, ophouden met 'tspinnen van mijn draad, maar uit mijn gareel stappen; beter beeld.

Varianten apograaf:

Ondertekening: beide CONSTANTER K daaronder 8.december. 1651. deo gloria in aeternum.

2822 *Soo ... touw:* zo stap ik uit mijn gareel (WNT touw (l) 1676, b: juk, gareel; *zich uit het touw spannen*=zijn werk eindigen, o.a. dit citaat). *soo ... handen:* zo ontsnapt gij aan mij (men lette op de mooie parallelle in 2821/2).

2823 *flus:* daarstraks (bij het begin van mijn gedicht). *voor ... gaf:* als eerste groet gaf, begroette met.

2824 *Nu ... geef:* en nu als de laatste groet geef, van wie ik nu afscheid neem met. *De ... af:* Het grote gedicht is voltooid (het grote weefsel = het grote dichtwerk, maar thans wordt *Hofwijck* bedoeld, niet het grote dichtwerk over het hof; vgl. 1).

Bijlage 1 Aenden Drucker.

- 'Khebb Hofwijck uijtgedruckt: is't t'uwent niet te druck,¹
 Verdruckt mij in uw' Perss, en helpt ons inden druck;²
 Mij inden druck van eer of oneer, van berispen,³
 Of prijsen; naer het volck of spreken will, of lispē:⁴
- 5 V inden meerder druck van kostelick papier,⁵
 Als Ketter-vleesch, te sien verdoemen tot het Vier.
 Van dusend tegen een, die nadruck sal ons' beurt zijn.⁷
 Ick heb't u ingedruckt: denckt, als het sal gebeurt zijn,⁸
 Die Dichter heeft sijn' plicht uijtdruckelick vervult.⁹
- 10 Mijn Onderdrucken is de Dochter van mijn' schuld.¹⁰

CONSTANTER

- 1 *uijtgedruckt*: beschreven, met woorden uitgebeeld.
- 2 *Verdruckt ... Perss*: druk mij (mijn 'uitdrukking van Hofwyck') in uw pers. *helpt ... druck*: help ons in het leed, de 'verdrucking,' de narigheid.
- 3 *eer of oneer*: lof of blaam (eer of schande) (nl. *in afwachting daarvan* lijd ik, in de onzekerheid).
- 4 *of ... lispē*: of hardop zeggen wil of zachtjes (zeggen) (fluisteren).
- 5 *V*: (nadruk, tegenover *Mij*).
meerder druck: grotere schade.
van ... Vier: (nabep. bij *meerder druck*; wij gebruiken hier geen voorz. *van*) duur papier als kettervlees te zien veroordelen tot het vuur (waarin het waardeloze vod wordt verbrand), naar de brandstapel te zien verwijzen.
- 7 *Van ... een*: Het is duizend tegen een ... (Huygens inverteert niet na de bijw. bep.).
die ... zijn: die druk achteraf (die schade achterna) zal ons ten deel vallen.
- 8 *ingedruckt*: ingeprent, met nadruk gezegd.
- 9 *uijtdruckelick*: ten volle, geheel en al.
- 10 *Mijn ... schuld*: Mijn onderdrukking, de schade die ik lijd, is een gevolg van mijn schuld, heb ik aan mezelf te danken (zei WNT onderdrukken 1283).

Bijlage 2 Aen Vrouw Geertruijd Huijgens⁺ geseht Doublet, Vrouwe van St. Anneland, etc.

- [1] Me Vrouw en Waerde Moeije;¹
- [2] De Wijsen van eertijds hebben't soo verstaen, ende het is altoos²
- [3] waerachtigh gebleven, dat Vrucht en Vreughd, Voordeel en Vermaeck^{2/3 3}
- [4] in een getwernt den deughdelixten draed maken. Daer op sagh ick dat⁴
- [5] mijn Vader gesien hadde, als hij sich gelusten liet de lichamelicke^{4/5 5}
- [6] lusten van sijn Hofwijck soo te beschrijven, datse de ziel raeckten;
- [7] makende van die Wandeling een' Handeling, die naer hem sijn' Erven,⁷
- [8] oock naerden onderganch vande plaetse, te stade komen moght.⁸
- [9] Ende het soete voornemen alsoo uijtgevoert heeft mij te dienstigen⁹

+ *Geertruijd Huijgens*: jongere zuster van Huygens, geb. 10 juni 1599, gest. 4 juni 1680, huwde in 1632 Philips Doublet, Heer van Sint Annaland, geb. 22 januari 1590, gest. 31 mei 1660. Een zoon Philips Doublet trouwde in 1632 met Huygens' dochter Susanna (zie de geslachtslijst achter in *Dagboek*), de andere twee zonen stierven jong (vgl. de Opdracht, r. 20).

- 1 *Waerde Moeije*: Geachte tante.
- 2 *De Wijsen ... verstaen*: De oude filosofen hadden de opvatting, waren van mening.
- 2/3 *ende ... gebleven*: (tussenzin waarin *het* verwijst naar de semantische vulling *dat ... maken*).
- 3 *waerachtigh*: waar.
- Vrucht ... Vermaeck*: (tweemaal de bekende combinatie van *utile* en *dulce*).
- 4 *in een getwernt*: ineengedraaid, vervlochten, als ze met elkaar verenigd zijn (pred. toev. bij *Vrucht ... Vermaeck*).
- deughdelixten*: beste, sterkste.
- 4/5 *Daer ... hadde*: (proleptisch *Daer op*) Ik zag dat mijn vader daarop het oog had (Dat was, zag ik, het oogmerk van mijn vader).
- als ... liet*: toen het hem behaagde (lett.: toen hij zich liet welgevallen).
- 5 *de ... lusten*: de stoffelijke genietingen (tegenover *ziel*).
- 7 *makende ... Handeling*: door van die wandeling (door Hofwyck) een verhandeling (betoog) te maken (latinistisch participium gebruik, conjunct).
- naer hem*: na hem, na zijn dood.
- Erven*: kinderen (vgl. Hofwijck 2001).
- 8 *oock ... plaetse*: ook na het verdwijnen van de buitenplaats.
- te stade ... moght*: van nut zou kunnen zijn.
- 9 *het ... uijtgevoert*: de volvoering (voltooing) van het liefelijke (aantrekkelijke) voornemen (plan) (latinistische constructie, vgl. mijn art. Bijzondere participiumconstructies bij Hooft, N. Tg. 68, p. 170 en vgl. Hofwijck, 79).

- [10] licht gedocht voor de Corenmate; daer onder het geschapen was voor^{9/10 10}
 [11] eerst te smooren, sonder de moeijte die ick aengewent hebbe, om het^{10/11 11}
 [12] oock onse eeuwe te moghen bekent maken. Hoe het dese neus-wijse¹²
 [13] Wereld sal op nemen, staet te sien. Bij V.E. en meen ick geen¹³
 [14] ondanck verdient te hebben. De Stichter van Hofwijck is haer te lief,¹⁴
 [15] om een stuxken wercks van den Dichter te verwerpen. Een stuxken¹⁵
 [16] Bijwercks noemde ick het beter: dewijle wij heel wel weten, en qualick¹⁶
 [17] gelooven konnen, dat hij daeraen all gaende en staende niet meer en¹⁷
 [18] heeft besteedt, als de brockelinghen van vier der druckste maenden die
 [19] hij beleeft heeft; sonder dat ijemand getwijffelt hebbe, dat hij in't^{17/19 19}
 [20] gewoel van soo vele andere besigheden ijert sulx onder de leden soude^{19/20}
 [21] hebben. Nu het Kind schielick ter wereld is gekomen, ende mij, den^{20/21 21}

- 9/10 *te dienstigen licht*: een te dienstig licht (te dienstig een licht, met gereduceerd onbep. lidw. en aan het adj. gehecht).
- 10 *voor de Corenmate*: om onder de korenmaat te zetten (naar het woord van Jezus, Matth. 5, 15: Noch steekt men eene kaars aan en zet die onder eene korenmaat, maar op een kandelaar, en zij schijnt voor allen die in het huis zijn).
- 10/11 *daer onder ... smooren*: waaronder het aanvankelijk bestemd was langzaam te doven (*daer onder* proleptisch, hoort bij *smooren*).
- 11 *sonder de moeijte ...*: als ik niet de moeite enz.
- 12 *onse Eewe*: onze tijd, de mensen van onze tijd.
neus-wijse: zeer critische (eigenlijk: goed kunnende ruiken, met een fijne neus, WNT neuswijs 1907, 4).
- 13 *staet te sien*: moet nog gezien worden, moeten we afwachten.
- 14 *ondanck*: misnoegen (WNT ondank 1182, 1).
haer: = Uwe Edelheid, te vertalen met U.
- 15 *Dichter*: tegenover *Stichter* (correctie in het hs van d tot D).
- 16 *Bijwercks*: bijwerk, werk buiten, naast het gewone werk dat men verricht.
noemde: zou ... kunnen noemen.
qualick: moeilijk, ternauwernbood.
- 17 *all ... staende*: terwijl hij ging en stond (WNT staende 92, 2 *gaende en staende* geeft geen hier passende bet.).
- 17/19 *niet ... heeft*: Huygens schreef Hofwijck in hoofdzaak (afgezien van de eerste 252 vss), in minder dan vier maanden, van 14 augustus 1651 tot 8 december 1651 (zie Inl. 1). Dat het drukke maanden waren begrijpen we als we bedenken dat hij toen midden in de rompslomp en de zorgen van de regeling van de voorgedij over de kleine Willem III zat. Vgl. Br. III, blz. XIII.
- 19 *getwijffelt hebbe*: vermoed heeft.
- 19/20 *in 't gewoel*: tijdens de drukte.
- 20/21 *ijet ... hebben*: iets zodanigs (zoiets) in zich zou hebben, van iets zodanigs zwanger zou gaan (Vgl. de verdere beeldspraak).
- 21 *schielick*: plotseling, onverwachts.
den ... Voor-kinderen: de oudste van de kinderen uit het eerste huwelijk (bedoeld wordt het huwelijk van Constantijn met Suzanne; Constantijn was hun eersteling, geb. 10 maart 1628).

- [22] oudsten vande Voor-kinderen, als het jongste van 't tweede Bedd²²
 [23] vertrouwt, weet ick het niet beter te besteden als bij V.E. beider oudste
 [24] Moeije; die ick wenschte dat sich somwijlen daarmede wilde verlusten^{23/24}
 [25] tegens de swaermoedigheden die haer overigh moghen zijn, zedert sij^{24/25} 25
 [26] de twee lieve derdendeelen van haere eighen Bedde-vruchten uijt der²⁶
 [27] tijd heeft sien halen; wel goeds tijds, in ons gevoelen; maer^{26/27}
 [28] ontwijffelijck te goeder tijd, dewijl het Gods tijd was. Hem bidd ick²⁸
 [29] V.E. in alle tijden ende naer alle tijden te segenen met tijdelick ende²⁹
 [30] eewigh wei-zijn, blijvende,
- [31] Me Vrouw en Waerde Moeije,
 [32] V.E. ootmoedighe Neef en Dienaer
 [33] C. Huijgens.

- 22 *als ... Bedd:* (pred. toev. bij *het Kind*) *het Kind* dat Huygens gebaard heeft is het eerste van zijn tweede huwelijk, nl. met de Muze.
vertrouwt: toevertrouwd.
te besteden: uit te besteden.
- 23/24 *als ... Moeije:* dan bij U, oudste tante van beiden (Geertruid is de oudste tante van Constantijn jr. en tevens van het kind Hofwijck, eerste kind uit het 'tweede huwelijk').
- 24/25 *die ... zijn:* (proleptisch rel. pron. *die*, subjeet in de objektszin bij *wenschte*; vgl. mijn art. Hooftiana III, *Twee prolepsisgevallen*, N. Tg. 68, p. 454) (wij kennen de constructie nõg:) die ik zou willen dat zich soms daarmee zou willen verlustigen tegen (ter bestrijding van) de bekommelingen, die voor haar teveel zouden kunnen zijn; andere constructie: en ik zou graag hebben dat U zich enz. (*overig* = overmatig, boven de maat).
- 25 *sij:* Uwe Edelheid, te vertalen met gij.
- 26 *de twee ... Bedde-vruchten:* twee geliefde kinderen van uw eigen drie kinderen.
- 26/27 *uijt ... halen:* uit het leven hebt zien weggenomen worden.
goeds tijds: vroegtijdig.
in ... gevoelen: naar onze mening, opvatting.
- 28 *te goeder tijd:* op de goede, juiste tijd.
- 29 *naer ... tijden:* na alle tijd, in de eeuwigheid (het spel met *tijd* wordt tot het eind volgehouden. Constantijn *imiteert* Vaders trant!).

